סקר מערכות כניסה בעיר הלבנה: הגינה, החצר ואולם המבואה

ד"ר עדה ויטורינה סגרה

כרך 1

עבור עיריית תל - אביב
מינהל ההנדסה / מחלקת שימור

1

2015

סקר מערכות כניסה בעיר הלבנה: הגינה, החצר ואולם המבואה

ד"ר עדה ויטורינה סגרה

כרך 1

עבור עיריית תל - אביב
מינהל ההנדסה / מחלקת שימור

2015

עריכה גרפית: אנאייס סמעאן,
איגור גרושקו, אמין יאסין

עורכת לשונית: גבריאלה פדובאנו

תוכן עינייניים

תקציר 16

תודות 17

פרק 1 - מבוא 19

1.1 מערכות כניסה לבתי הדירות בתל אביב 19

1.2 חקר מערכות הכניסה ב"עיר הלבנה" 25

1.3 מטרות העבודה 27

1.4 שיטת המחקר: מקורות, סוגי מידע, מגבלות 28

1.5 תוכן העבודה 31

פרק 2 - התפתחות הנוף האורבני בתל אביב: גינות בתי הדירות (1909-1935) 35

2.1 התפתחות הנוף האורבני בעיר הלבנה: "אחוזת בית" כעיר גנים 35

2.2 הבלוק הפתוח וחוקי הבניין 39

2.3 תכנון השטח הפתוח בגינה הפרטית 42

2.3.1 הגינה הקדמית 43

2.3.2 הגינה האחורית 44

2.3.3 השדרות והגן הציבורי 45

2.4 התפתחות תל אביב לאחר מלחמת העולם הראשונה 46

2.4.1 עיצוב נוף וגינות בתקופה האקלקטית 48

2.4.2 נוף הטרסות בבתי החלומות 50

2.4.3 גינות ומרפסות 54

2.4.4 ערוגות מוגבהות 55

2.4.5 גינות הבתים על מגרש כפול 58

2.4.6 הבתים העממיים 58

2.5 הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" והשפעתו ביצירת הנוף האורבני בתל אביב 59

2.5.1 גינות ומרפסות בקומת הקרקע 62

2.5.2 הגינה והכניסה החזיתית 62

2.5.3 הגינה והכניסה הצדדית 63
2.5.4 גינת המגרש הכפול 64
2.6 הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" והשפעתו על הנוף האורבני ועיצוב הגינה 65
פרק 3 - העיר הלבנה: מערכות הכניסה בבתי דירות על עמודים (1935-1948) 79
3.1 שלושה חללים: מסלול הכניסה והיציאה 79
3.1.1 קשר פיזי בין החללים: מערכת השבילים 86
3.1.2 השתקפות: הקשר המופשט בין החללים 87
3.1.3 כיווני תנועה במסלול הכניסה והיציאה 88
3.1.4 מגוון מערכות כניסה בבתי דירות על עמודים 90
3.2 אולם המבואה 91
3.3 חצר-הגן בקומת העמודים 92
3.3.1 מקורות ותקדימים מעולם הגינה: לוג'ה וסממנים "ציוריים" בגן 94
3.3.2 ריצוף השביל הראשי 98
3.3.3 הערוגות והשתילה בקומת העמודים 102
3.4 הגינה הקדמית 104
3.4.1 מערכת הגדר: הגדר הבנויה, הפרזול והשערים 106
3.4.2 צמחיה מלוות גדר 108
3.5 סגנון תכנון הגינה 110
3.6 תכניות גינה 112
פרק 4 - הצמחיה 127
4.1 אופי הצמחיה 127
4.1.1 צמחיה סוּקוּלֶנטית 129
4.1.2 צמחיה מלוות גדר 131
4.1.3 עצי סימון 137
4.1.4 אופי השתילה בגינה הקדמית 138
4.1.5 עצים קטנים ושיחים בגינה הקדמית 140

4.1.6 צמחיה מלוות שביל בגינה הקדמית ובשולי קומת העמודים 141
4.2 צמחיית קומת העמודים 142
4.3 צמחיית שטחי הגינון הצדדיים והגינה האחורית 143
פרק 5 - מערכות הכניסה בבתי הדירות על עמודים: היבטי שימור, הערכה היסטורית-נופית והמלצות 145
5.1 היבטים כלליים: מצב קיים והישמרות מערכת הכניסה 145
5.2 שימור הנוף הרך: שתילה מקורית ומצב בוגר 146
5.2.1 תנאיי ההארה והשפעתם על הצמחיה המקורית הבוגרת 146
5.2.2 שתילה מעורבת 149
5.2.3 שינויים בייצוג היחסי של הצמחיה ההיסטורית: דחיקה והיעלמות 152
5.2.4 שינויים במערכת הגדר: שיטות גיזום ושינויי ההרכב הצמחי 155
5.3 שינויים בריצופים וחומרי חיפוי 158
5.4 הפיכת חלק מהשטח הפתוח למגרש חניה 159
5.5 שינויים במערכת הגדר 163
5.6 שינויים בקומת העמודים 163
5.7 שינויים בעיצוב וריהוט אולם המבואה 164
5.8 שינוי מיקום פחי האשפה והכנסת מערכות טכניות חדשות 164
5.9 הצהרת משמעות 164
5.9.1 רמות החשיבות 164
5.9.2 האופי ההיסטורי-נופי 165
5.9.3 מרכיבים מקשרים 165
5.9.4 אופי הצמחיה 165
5.9.5 אופי המערכת השלמה 166
5.10 הכרזת אונסק"ו ומערכות הכניסה התלת-חלליות 166
5.11 שינויים מוצעים לכרטיסי מבנה 167
5.12 מתווה לתיק תיעוד 167
5.13 הנחיות לשמירת חזיתות בתים ושימורם 171
5.14 המלצות טכניות 172

5.14.1 המלצות לגבי שימור הממשק עם הרחוב 172
5.14.2 המלצות לגבי שימור ושיקום הצמחיה 173
פרק 6 - סוף דבר ותחילת הדרך 177
פרק 7 - רשימת מקורות 182

רשימת תמונות ואיורים

1-1 מבט אל קומת העמודים בשד' בן גוריון 77, פינת אד"ם הכהן 2 18
1-2 וילה סבואה בפואסי, חזית ראשית צפונית-מערבית 20
1-3 וילה סבואה חצר-גן בסמוך לסלון 20
1-4 מבט אל בית אנגל משד' רוטשילד לכיוון מזרח 21
1-5 פרספקטיבה של בית אנגל, חזית הפונה לשד' רוטשילד מאת זאב רכטר 21
1-6 מערכת הכניסה בבית רמפל בשד' חן 5 היא אחת מהמשובחות שנצפו (1938) 22
1-7 הגינה הקדמית וקומת העמודים בבית קריוסק ברחוב מנדלסון 4 22
1-8 מבט מאולם המבואה אל הגינה הקדמית בבית בן דוד (1939) ברחוב יהל"ל 3 23
1-9 מבט מקומת העמודים אל הרחוב בבית שקובסקי (1939) ברח' רות 4 23
1-10 חזית הבניין בשדרות ח"ן 4, תכנון ע"י ב.שילמר ול.ראוך (1939) 24
1-11 תצ"א המראה את גג הבניין בשדרות ח"ן 4 24
1-12 תכנית הגג עם הגינה והפרגולה בשדרות ח"ן 4 24
1-13 מבט מהגינה אל קומת העמודים, בשדרות ח"ן 4 24
1-14 קומת העמודים במבט דרומה, בשדרות ח"ן 4 24
1-15 חזית הבניין בשד' ח"ן 4, כיום 25
1-16 פרגולת בטון על גג הבניין ברחוב ג'ורג' אליוט 18 26
1-17 יום הכביסה על הגג ברחוב בית יוסף (שנות השלושים) 26
1-18 קומת העמודים בבית רזנצוויג בשד' בן גוריון 77, פינת אד"ם הכהן 2, לאחר השיקום של אדריכל דב אלון (2009) 27
1-19 מבט כללי אל בית רוזנצוויג, המאפשר לצפות ביחס הבניין לגינה 27
1-20 מבט מהרחוב, דרך קומת העמודים אל אולם המבואה של בית ארנשטין (1937) ברחוב אהרונוביץ' 9 28
1-21 מבט אל קומת העמודים של בית וואקס ופהאל ברחוב אהרונוביץ 6, פינת לוריא 10 28
1-22 מבט מאולם המבואה אל הרחוב 29
1-23 מערכת הכניסה לבית א.סגל ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1 29
2-1 הגרלת המגרשים בעת יסודה של "אחוזת בית" (1909) 34
2-2 חלוקת שטח "אחוזת בית" לשישים ושישה מגרשים 35
2-3 תכנית סטיאנסי לאחוזת בית 36
2-4 תכניתו של טרידל עבור אחוזת בית 37
2-5 הבולבר (1910) 38
2-6 סכימת שכונת תל אביב 38

2-7 רחוב הרצל וגימנסיה הרצליה בגלויה מערב מלחמת העולם הראשונה 39
2-8 חזית גימנסית הרצליה עם הגינה הקדמית 39
2-9 שדרות רוטשילד כגינה ליניארית פורמלית, עם ערוגות מלבניות ועגולות 40
2-10 שדרות רוטשילד, בהן נראה קו המתאר בין השדרה למגרשים הפרטיים 40
2-11 שער ספר התקנות הראשון לתל אביב (1910) 41
2-12 סכימת הבלוק הפתוח של שטובן (Bebauung Offene) 41
2-13 בית מאיר דיזנגוף (1909) 42
2-14 הועד החדש מצטלם על מרפסת בית מאיר דיזנגוף 42
2-15 שדרות רוטשילד במבט מערבה (1910) 43
2-16 גינת בית דיזנגוף בשד' רוטשילד 16 43
2-17 ספר האחוזות עם רישום ביתו של ישראל סמילנסקין ברחוב יהל 7 44
2-18 חצרות אחוריות בתל אביב בתחילת שנות השלושים 44
2-19 רחוב הרצל בתמונה חלפני מלחמת העולם הראשונה 45
2-20 שדרות רוטשילד כגן ציבורי (1922-23) 45
2-21 הגינה הקדמית בחזית גימנסיה הרצליה בשנות ה-30 למאה הקודמת 46
2-22 מבט אל בית דיזנגוף ושדרות רוטשילד (1920) 46
2-23 פרט מוגדל של מפת יפו (1918) 47
2-24 אדריכל ריכארד קואפמן (1887-1958) 47
2-25 תכנית אמין אסיף ומטרי מאת ריכארד קאופמן (1921) 48
2-26 פטריק גדס, אבי תכנית המתאר של תל אביב. (1925) 49
2-27 גינת צמח, דוגמה לגינת גדס 49
2-28 תכנית גדס (1925) 50
2-29 מבט אל מרכז שכונת הפקידים האנגליים, פרי תכנונו של יוסף טישלר (1921) 51
2-30 תכנית פארק בדרני, מאת יוסף טישלר (1921) 51
2-31 א' גינת צמח היא אחת מגינות גדס הקריאות ביותר בתל אביב 52
2-31 ב' גינת צמח שקועה יחסית למפלס הרחוב 52
2-32 תל אביב, תכנית כללית (1932) 52
2-33 תל אביב, תקון ב"תכנית גדס" (1938) 52
2-34 בית צבי לוין במבט מרחוב שד"ל (1924) 53
2-35 בית לוין בשנות העשרים למאה הקודמת 53

2-36 מבט עכשווי על בית צבי לוין וגינתו משדרות רוטשילד 53
2-37 הציר המרכזי לבית רבינוביץ, שדרות רוטשילד 49 (1925) 54
2-38 הגינה של בית רבינוביץ, הנראית מהשדרה 54
2-39 גינת בית ביאליק, מבט מדרום לכיוון צפון 55
2-40 גינת בית ביאליק, מבט מלמעלה, מצפון לכיוון דרום 55
2-41 תכנית גינת בית ביאליק מאת יחיאל סגל (1924) 56
2-42 בית גולומב בשדרות רוטשילד 16 57
2-43 מערכת לוג'ות ברחוב מונטיפיורי 7, פינת ויסר וקלישר 57
2-44 זוג לוג'ות בבית רודי ברחוב לילינבלום 14 57
2-45 בית ד. מוזס בש' רוטשילד 13, בניין על מגרש כפול 57
2-46 רחוב נחלת בנימין 8, הסגנון האקלקטי על מגרש כפול 58
2-47 רחוב נחלת בנימין 8, הגינה הקדמית 58
2-48 תכנית בית אברהם גוטסון מאת י. טישלר (1922) 59
2-49 תכנית בית בן קומה 1 בבן גוריון 5 (1928) 59
2-50 בכיכר דיזנגוף המרפסות השקועות מקנות לחזיתות הבניין אופי פיסולי 60
2-51 הבניין ברחוב מנדל מוכר ספרים 30, פינת חובבי ציון 65 בתמונה מאמצע שנות השלושים 60
2-52 היחס בין הבניין לגינה ברחוב גזר 1, פינת פרישמן 56 61
2-53 המרפסות הקדמיות בקומת הקרקע ברחוב אחד העם 72 61
2-54 כניסה חזיתית, בניין לא סימטרי עם חלון "מד-חום" ברחוב אנגל 3 62
2-55 כניסה צדדית אל חדר מדרגות בעל חלון "מד-חום" ברחוב יהודה הלוי 109 62
2-56 כניסה צדדית המלווה ערוגות מעוצבות, ברח' שלמה המלך 47 63
2-57 כניסה צדדית והגינה הגדולה ברחוב אנגל 8 63
2-58 הגינה השקועה בשד' ח"ן 6 64
2-59 הגינה על מגרש כפול ברחוב חובבי ציון 42-44 64
2-60 גן הציפורים ביריד הבינלאומי לאומנויות דקורטיביות ותעשיתיות מודרניות בפריז (1925) 65
2-61 מודל לגינה קטנה מאת ג'אן קלוד נילואס פוֶרסטֶיה 65
2-62 הגן של וילה נואיל בהיאר (Hyère), פרי תכנונו של גבריאל גובריקאן, בתמונה משנת 1928 66
2-63 מודל הגן המשולש בוילה נואיל הוצג בסלון הסתיו בפריז (1926) 66
2-64 מודלים ל"פרטר" לגינות עירוניות קטנות מאת פול וורה (Paul Vera) 67
2-65 הגינה המשולשת הנשקפת במראה נראית כגינה מלבנית 67

2-66 מודל גינה ע"פ פול וורה (1923)..... 67
2-67 ערוגה כפולה בצורת מעוין במרכז הגינה הקדמית ברחוב בלפור 63א..... 68
2-68 ערוגה מוארכת בבסיס המרפסת הקדמית בקומת הקרקע ברחוב בלפור 63א..... 68
2-69 הכניסה לבניין ברחוב בלפור 63א..... 68
2-70 כניסה חזיתית ברחוב בלפור 65, עם גינה קדמית מעוצבת לפי עקרונות הגינה הגאומטרית המודרנית..... 69
2-71 "הפֶּרְטֶר" בגינת רחוב בלפור 65, מבט מדרום לצפון..... 69
2-72 מבט אל הגינה מהפנים אל החוץ, מבט מצפון לדרום..... 69
2-73 המרפסות המעוגלות ברחוב מנדלי מוכר ספרים 30, פינת חובבי ציון 65..... 70
2-74 מבט אל הגינה למרגלות המרפסת המעוגלת בפינת הבניין..... 70
2-75 הקירות התומכים בגינה מחופים אבני כורכר בהנחה פראית..... 70
2-76 מבט אל חזית הבניין ברח' שלום עליכם 47 מאפשר תצפית על המרפסות המעוגלות והסגורות..... 71
2-77 הכניסה לבניין ברח' שלום 47 בסגנון מעורב..... 71
2-78 ה"פרטר" כפרט מוגדל בגינה הקדמית ברחוב שלום עליכם 47, בצילום היסטורי (1939)..... 72
2-79 מבט מקרוב אל שרידי ה"פרטר" בגינה הקדמית ברחוב שלום עליכם 47..... 72
2-80 מבט אל הבניין ואל הגינה ברחוב שלום עליכם 47, בצילום היסטורי (1939)..... 72
2-81 מבט מקרוב אל הבניין ואל הגינה ברחוב שלום עליכם 47, בצילום היסטורי (1939)..... 73
2-82 מבט אל הגינה בעת היציאה מחדר המדרגות של הכניסה הפנימית, רחוב שלום עליכם 47..... 73
2-83 מבט אל הגינה בעת הירידה מחדר המדרגות, כניסה שנייה, ברחוב שלום עליכם 47..... 73
2-84 קומת העמודים בכניסה ברחוב בלפור 26..... 74
2-85 מבט מקרוב אל ה"פרטר" בגינה הקדמית ברחוב בלפור 26..... 74
2-86 מבט אל ה"פרטר" בגינה הקדמית ברחוב בלפור 26..... 74
2-87 מבט אל הבניין ברחוב בלפור 26-24..... 75
2-88 קומת העמודים בכניסה ברחוב בלפור 24..... 75
2-89 קומת העמודים והגינה הקדמית ברחוב בלפור 24..... 75
3-1 אסתטיקה בשחור-לבן, של אור וצל ושל השתקפות: ביטוי לרוח התקופה..... 78
3-2 קומת העמודים בכניסה ברחוב ויזל 19..... 79
3-3 מבט אל הגינה מהלובי ברחוב ויזל 19..... 79
3-4 מבט החוצה מאולם המבואה בשד' בן גוריון 81..... 81
3-5 אולם המבואה בשד' בן גוריון 81..... 81
3-6 אולם המבואה ברחוב פילון 6..... 82

3-7 פרט באולם המבואה ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1 82
3-8 מבט מאולם המבואה כלפי חוץ ברחוב אהרונוביץ 9 82
3-9 אולם המבואה ברחוב רות 4 83
3-10 פרט ריצוף באולם המבואה בשד' בן גוריון 77, פ' אד"ם הכהן 2 83
3-11 פרט בריצוף באולם המבואה ברחוב ליברמן 4 83
3-12 המערכת התלת-חללית בשד' ח"ן 5, במבט מהחוץ פנימה 84
3-13 מבט מאולם המבואה כלפי חוץ, אל כיוון השדרה, כניסת שד' ח"ן 5 84
3-14 מבט פנימה דרך החלון אל תוך אולם המבואה מקומת העמודים בשדרות ח"ן 5 85
3-15 מבט אל תוך המראה באולם המבואה בשדרות ח"ן 5 85
3-16 מבט מקומת העמודים אל אולם המבואה בשד' ח"ן 15 86
3-17 אולם המבואה בשד' ח"ן 15 86
3-18 מבט בזוית שונה אל תוך אולם המבואה בשד' ח"ן 15 87
3-19 הגינה הדרומית הנשקפת במראת אולם המבואה בשד' ח"ן 15 87
3-20 אולם המבואה בבית שינקר את לילינבלום ברחוב רוזנבאום 8 (1939) 88
3-21 השתקפות כפולה בשער הבניין ברחוב יוסף אליהו 9 88
3-22 הכניסה וההשתקפות באולם המבואה בבית גוטרמן בשדרות בן גוריון 81 89
3-23 ה"הול" בבית גוטרמן בשדרות בן גוריון 81, מחייב תפנית כפולה בעת העליה במדרגות 89
3-24 אולם המבואה ברחוב יוסף אליהו 13 90
3-25 ה"הול", בית בלום-פייבל-מורגנשטיין-תלטר ברחוב שלמה המלך 89 (1939) 90
3-26 קומת העמודים בבית צירין-טורושקין-פיקלשטיין ברחוב חובבי ציון 51 (1937) 91
3-27 אזור הכניסה בבית צירין-טורושקין-פיקלשטיין ברחוב חובבי ציון 51 (1937) 91
3-28 אזור הכניסה בבית ריבקינד-גורטבוי-זליג ברחוב חובבי ציון 53 (1936) 92
3-29 אזור הכניסה בבית גלילי ברחוב חובבי ציון 63 (1936) 92
3-30 אזור הכניסה בבית לוונפיש בשד' ח"ן 3 (1936) 93
3-31 אזור הכניסה בבית וקסמן-וינשטוק בשד' ח"ן 7 (1937) 93
3-32 שביל ישר מקשר בין הרחוב לכניסה לבית רמפל בשדרות ח"ן 5 94
3-33 הכניסה לבית אלראנט בשד' בן גוריון 79 (1938) 94
3-34 אזור הכניסה בבית וילת ח"ן בע"מ בשד' ח"ן 17 (1948) 95
3-35 אזור הכניסה בבית ציטר-דוידוביץ' ברחוב מנדלסון 6 (1941) 95
3-36 אזור הכניסה לבניין בבית א. סגל ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1 (1939) 96

3-37 אזור הכניסה בבית א. סגל ברחוב פילון 6 (1939) 96
3-38 אזור הכניסה במבט מהבניין לכיוון הרחוב בבית מנדל לולב ברחוב אד"ם הכהן 4 (1938) 97
3-39 שביל הכניסה לבית רמפל בשד' ח"ן 5 (1939) 97
3-40 בית ליבמן, בעל כניסה כפולה מרחוב אהרונוביץ' 4 ומרחוב לוריא 13 (1937) 98
3-41 אזור הכניסה לבית אברהם ביזר ברחוב אבן גבירול 55, פינת נצח ישראל 21 (1939) 98
3-42 קומת העמודים בבית רמפל, בשד' ח"ן 15 99
3-43 צילום של אותו חלל משנת 2007, לפני השיקום 99
3-44 צילום עכשווי של חזית בית י. גוטמן ברחוב סירקין 27 100
3-45 צילום קומת העמודים בבית י. גוטמן מתחילת שנות התשעים למאה הקודמת, לפני השיפוץ הנוכחי 100
3-46 מבט אל הרחוב דרך קומת העמודים בבית י. גוטמן ברחוב סירקין 27 100
3-47 צילום קומת העמודים בבית קרסיק ברחוב מנדלסון 4 מסוף שנות השלושים למאה הקודמת 101
3-48 צילום של קומת העמודים בבית רמפל בשד' חן 5 לאחר שיקום החצר-גן 101
3-49 תקריב של ערוגה עגולה בקומת העמודים בבית רמפל 101
3-50 קומת העמודים בבית ביליץ ברחוב אהרונוביץ 10, פינת גליקסון 11 102
3-51 מבט דרך קומת העמודים המשוקמת (2009) בבית רוזנצוויג בשד' בן גוריון 77, פינת אד"ם הכהן 2 102
3-52 צילום של פינת הישיבה בחצר הגן בבית ברחוב יוסף אליהו 14 103
3-53 קומת העמודים בבית קושניר, ברחוב אד"ם הכהן 20, תכנון ע"י האדריכל א. קוצינסקי (1938) 103
3-54 גינת ביתו של דר' וון סימסון בדהלם, פרי תכנונו של אוטו ברטיננג, ברלין (1911) 104
3-55 גינת גג עם ריצוף בהנחה פראית וצמחיה בין הפוגות בספרו של יוליוס הופמן (1929) 104
3-56 קומת העמודים בבית שאול יצקוביץ ברחוב אידלסון 15, פינת חברון 1, פינת חובבי ציון 2 105
3-57 משטח קומת העמודים בבית פלטניק, בשד' ח"ן 12 105
3-58 בית בורנשטיין בשד' ח"ן 25, פינת השופטים 18 (1938) 105
3-59 מבט מהגינה אל אזור הכניסה ברח' אחד העם 12 106
3-60 מבט אל הגדר מהרחוב ברחוב אחד העם 142 106
3-61 מערכת הגדר ברח' נצח ישראל 21 107
3-62 הגדר והשער לכניסת רכב ברח' יוסף אליהו 13 107
3-63 קו רציף של גדרות חיות ופיקוס שער גזומים ברחוב שפינוזה 35-39 108
3-64 שער ירוק המורכב מזוג פיקוס השדרות לצדי הכניסה לבית אושרוביץ' ברחוב ויזל 5, פינת יהל"ל 8 108
3-65 קומת העמודים ברחוב ויזל 5, פינת יהל"ל 8 109
3-66 כניסה בנסיגה עם גדר מעוקלת ברח' יהל"ל 3 109

3-67 מערכת הגדר במבט מהרחוב לבית גוטרמן בשדרות בן גוריון 81 114
3-68 הגדר החיה במבט מתוך הגינה 114
3-69 פרט המראה את שבירת הגדר הבנויה כדי לאפשר ריקון פחי האשפה 114
3-70 פרט הגדר הבנויה 114
3-71 מבט מתוך הגינה מערבה לאורך הגדר החיה 114
3-72 פרט הגדר הבנויה בסמיכות לשער הכניסה 114
3-73 מודלים לגיזום שערים ירוקים בספרו של שטובן (1923) 115
3-74 תכנית קומת הקרקע בבית א. סגל ברח' מנדלסון 3, פ' פילון 1 (1938) 116
3-75 מערכת הגדר בבית א. סגל ברח' מנדלסון 3, פינת פילון 1 116
3-76 מבט מהבניין אל הגינה 116
3-77 תכנית קומת הקרקע בבית אפרים סגל ברחוב פילון 1, המשקפת את המצב כיום 117
3-78 תכנית קומת הקרקע בבית דב אושרוביץ בשד' ח"ן 14 (1940) 118
3-79 העתקת תכנית קומת הקרקע בבית דב אושרוביץ בשד' ח"ן 14 118
3-80 קומת העמודים בבית דב אושרוביץ בשרדות ח"ן 14 במבט מצפון לדרום 119
3-81 מבט מקומת העמודים אל השדרה 119
3-82 תכנית קומת הקרקע בבית אהלי ח"ן בע"מ בשד' ח"ן 9 (1946) 120
3-83 העתקת תכנית קומת הקרקע בבית אהלי ח"ן בע"מ בשד' ח"ן 9 120
2-84 מבט מהשדרה אל שדרות ח"ן 9 121
2-85 הגדר בשדרות ח"ן 9 121
2-86 פרט בגינת שדרות ח"ן 9 121
2-87 פינת ישיבה בקומת העמודים בשדרות ח"ן 9 121
3-88 תכנית מקורית בניין וקסמן-סקורניק ברחוב רוזנבאום 6, אדריכל א. מיטלמן (1940) 122
3-89 מבט מהבניין אל הגינה בבית וקסמן-סקורניק 123
3-90 שער הכניסה תחת קומת העמודים 123
3-91 מבט אל אזור הכניסה מהרחוב 123
3-92 שביל צדדי מקורי ממרצפות מוטבעות 124
3-93 אולם המבואה עדיין חסום ע"י קיר מגן 124
4-1 פלומריה מחודדית (פיטנה) במבט מקורב 126
4-2 קריסה גדולת פרחים בגינת בית אושרוביץ ברחוב ויזל 8, פינת יהל"ל 5 128
4-3 אוסף הסוקולנטיים על אדן החלון הפנימי בסלון "הבית החשמלי" של פוליני ופ'יג'יני בתערוכת הטריאנלה (1930) 130

4-4 אוסף קקטוסים במיכלים קטנים על החלון הדרומי בסלון דירת ביתו של מרטין אלסאסר בפרנקפורט שבגרמניה (1929) 130
4-5 ערוגת קקטוסים בגינה בסנטה ברברה בקליפורניה, התפרסמה בספר על אדריכלות מודרנית בגרמניה (1925) 131
4-6 מבט אל הגינה הקדמית בבית אגינסקי ברחוב אנגל 5 131
4-7 מסלעה בחצר קומת העמודים ברחוב גורדון 86, פינת לכיש 12 132
4-8 לנטנה כגדר חיה צדדית בגינת נצח ישראל 9 132
4-9 היביסקוס סיני כגדר חיה בשדרות בן גוריון 86 133
4-10 דבוקית מעוצה כגדר חיה 133
4-11 דוגמה נוספת לגדר חיה מהיביסקוס סיני 134
4-12 מבט מקורב אל גדר חיה ברחוב שפינוזה, עשויה קריסה גדולת פרחים 134
4-13 פיטוספורום גלוני שימש גדר חיה כבר בראשית המאה ה-20 135
4-14 גדר חיה מפיטוספורום יפני ברחוב יהל"ל 8, פינת ויזל 5 135
4-15 דקל קנרי בגינת בית סגל ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1 136
4-16 וושיגטוניה חסונה בגינת רחוב מנדלסון 3 136
4-17 קתרוסית מרובעת הוא עץ בעל עלווה גדולה ופריחה ריחנית 137
4-18 עץ תות לבן נפוץ בגינות תל אביב 137
4-19 ליפיה זוחלת, צמח כיסוי 138
4-20 הרדוף הנחלים, שיח פורח ותיק בנוי המקומי 139
4-21 תוותיה הרדופית, שיח פורח \עץ קטן הדומה להרדוף הנחלים, נפוץ בגינות תל אביב 139
4-22 קנה הודית, צמח רב שנתי פורח, שהיה נפוץ מאד בגינות העיר הלבנה 140
4-23 מגינית גדולה בחצר קומת העמודים ברחוב חובבי ציון 55 140
4-24 צמחי צל בחצר קומת העמודים ברחוב יוסף אליהו 14 141
4-25 צמחיית צל: אספרגוס מגלי בגינת רחוב גורדון 86 141
4-26 זוג ברושים לצדי הכניסה הראשית לבית ברלין, ברחוב רוטשילד 83, פינת בלפור 142
5-1 מבט אל גינת בית וקסמן-וינשטוק (1936) בשד' ח"ן 7 144
5-2 מבט אל גינת בית וקסמן-וינשטוק היום 145
5-3 ברוש מצוי על גבול המגרש האחורי בשד' בן גוריון 81 146
5-4 ברוש מצוי על גבול המגרש בגינת בית העצמאות, בשדרות רוטשילד 16 147
5-5 עצי ברוש ובוגנוויליה בגינה הצרה ברחוב לילינבלום 16 148
5-6 הגדר החיה המעורבת בגינת שד' בן גוריון 86, פינת גור אריה 2 150
5-7 הגדר החיה ברחוב נצח ישראל 9 151

5-8 צמחיית נוי היסטורית: אספרגוס נוצתי 152
5-9 קנה הודית בגינת רחוב זמנהוף 14 152
5-10 אחד משני שיחי הרדוף הנחלים בגינה הקדמית, רח' גורדון 33 153
5-11 מבט מקורב לפריחת האמריליס הנאה 154
5-12 מבט מקורב לפתיחת הקרינוס האסיאתי 154
5-13 מבט אל צמח אגבה אמריקנית מכחילה בחצר קומת העמודים בבית רוזנברג ברחוב ויזל 8 155
5-14 מבט אל צמח אלוורה בגינה הקדמית ברחוב גורדון 33 155
5-15 מבט אל הגדר החיה ולשער הפיקוסים בשדרות בן גוריון 83 156
5-16 מבט אל שער הפיקוסים בשד' בן גוריון 92 156
5-17 מבט מלמעלה אל הגינה המשוקמת בשד' בן גוריון 77, פינת אדם הכהן 2 157
5-18 ריצוף שביל הכניסה בשד' ח"ן 14 157
5-19 מבט אל תוך קומת העמודים ברחוב ויזל 16 158
5-20 מבט אל מגרש החניה בשד' ח"ן 13 158
5-21 מבט אל קומת העמודים בבית ברחוב אהרונוביץ 6, פינת לוריא 10 159
5-22 פריצת גדר מוחלטת ברחוב שמריהו לוין 6 159
5-23 מבט אל קומת העמודים ברחוב בן עמי 4 160
5-24 מבט אל מגרש החניה, לשעבר הגינה הקדמית, ברחוב בן עמי 4 160
5-25 קיר המגן שלא הוסר בבית אושרוביץ ברחוב ויזל 5, פינת יהל"ל 8 161
5-26 עמוד ראשון לפורמט תיק תיעוד של עיריית תל אביב 166
6-1 קיר מחופה באבני כורכר בלתי מסותתות, לפי המסורת "הציורית" 176

תקציר

מטרת הסקר הנוכחי היא הסבת תשומת הלב אל החשיבות ההיסטו־רית והאסתטית של מערכות הכניסה לבתי הדירות על עמודים בתל אביב, שהוקמו בעיקר בתקופה שבין מחצית שנות השלושים ועד לקראת סוף שנות הארבעים למאה הקודמת. מחקר זה מיועד לכל המתעניין בתולדות תל אביב, ובעיקר למתכננים, אדריכלים, לאדריכלי נוף וערים ולאנשי השימור.

מוקד הדיון הוא על גינות המבואה וחצרות-הגן בקומת העמודים. קיימת גם התייחסות לאולם המבואה, כחלק בלתי נפרד ממערכת הכניסה. ההתמקדות היא על הקשר שבינה (המבואה) לבין החללים החיצוניים.

מערכות הכניסה הנידונות בעבודה זו מורכבות משלושה חללים, ועל כן הן מכונות בכינוי "מערכות כניסה תלת-חלליות". הן חלק בלתי נפרד מהבניין, ומחזקות את הקשר שבין החוץ לפנים. הן ראויות להיכלל בין המרכיבים הפיזיים והעיצוביים ההיסטוריים החשובים. על ההערכה השימורית של הבניין להתייחס גם אל איכות מערכת הכניסה, בנוסף וכחלק בלתי נפרד ממסכת הקריטריונים המקובלים כיום.

עבודה זו כוללת תיאור של מערכות הכניסה התלת-חלליות בבתי הדירות על עמודים, ניתוח של המערכת הכללית, עם התייחסות מפורטת אל הגינה הקדמית וחצר-הגן בקומת העמודים. היא מזהה את הרגישויות ומציעה מתווה להנחיות שימור. היא מחולקת לשני חלקים עיקריים: כרך 1 מסכם את המחקר שנעשה בשנים 2011-2013, ואילי כרך 2 כולל את הנספחים עם ממצאי הסקר שנצפו בשטח, הערוכים לפי נושאים עיקריים.

תודות

עבודה זו נעשתה בתקופה קשה בחיי, בה הייתי עסוקה בטיפול באבי, שהיה במצב סיעודי במשך שלוש שנים. בשל כך, התארכה העבודה הרבה מעבר למצופה. כאן המקום להתנצלות על האיחור במסירתה ולהודות לכל מי שהאמין בה, וחיכה לסיומה.

בעיקר ברצוני להודות לכל מי שסייע לי במידה זו או אחרת להשלמתה. אזכיר כאן את כולם לפי סדר אלף-בית. אם שכחתי מישהו, אני מראש מתנצלת בפניו.

רב תודות על כל העזרה לטל איל, דב אלון, צבי אלחיאני, מרינה אפשטיין־פלוטש, יצחק בירן, פארה גולדמן, פני גולדשמיט, צבי דקל, ישראל דרורי, שולה וידריך, גיל הר גיל, תמר טוכלה, מרצ'לו מורו, חניה מליכסון, אלסנד־רו מנשה, עירית עמית-כהן, מריסט־לה קשיאטו, פרנקו פנציני, שי פרקש ושמואל תגר.

תודה לאיגור גרושקו, אמין יאסין ואנאייס סמעאן על העריכה הגרפית הנאמנה.

תודה לגבריאלה פדובאנו על העריכה הלשונית המסורה.

תודה מיוחדת לירמי הופמן, מנהל מחלקת השימור, לרכזי השימור עדי רוז, תמרה גרון, להדס נבו-גולדברסט, אלעד דמשק, שרון גולן, רינת מילא במחלקת השימור של מינהל ההנדסה, לשלומי רצאבי, מנהל גנזך ההנדסה, ובוריס קרסניצקי, אחראי תיקייה בכיר, לענת ענבר-גמליאל, מנהלת מחלקת מידע תכנוני ויעודי קרקע בעיריית תל אביב.

תודה מקרב לב לניצה מצגר-סמוק, שהיתה רוח ההשראה בנושא העבו־דה. תודה לתלמידי, שאישרו לי שימוש בחומרי עבודותיהם: ברק טפר, נורית לשם, יוסף אברהם, יקיר שחק שבן ואיתי כהן.

פרק 1 - מבוא

1.1 מערכות כניסה לבתי הדירות בתל אביב

החל ממחצית שנות השלושים למאה הקודמת, כשבעיר כבר החל להתבסס סגנון הבניה המכונה "בינלאומי", הפכו מערכות הכניסה בבתי "העיר הלבנה" למהודרות וייצוגיות. היה זה מהפך "פנימי" בתוך תנועה סגנונית שלעיתים נחשבת כאחידה, אבל בביטוי המקומי מציעה שינויי גישה משמעותיים בין תקופה "מוקדמת" לתקופה "מאוחרת", כשבין שתי התקופות מפרידות שנים ספורות. לפי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" (בשנים 1933-1936), היו כניסות הבתים פשוטות ומוצנעות, וכך על פי רוב גם הגינות שמסביב למבנה, ואילו לפי הגלגול "המקומי המאוחר" (בשנים 1935- 1939 ועד 1948), הפכו הכניסות והשטחים הפתוחים הקשורים אליהן לחללים מתוכננים בעלי משמעות וערך עיצובי רב. ההבחנה בין "המוקדם" ל"מאוחר", עם חפיפה של כשנתיים, משקפת שוני מהותי, המחייב התייחסות נקודתית.
מערכות הכניסה, עליהן מתמקד סקר זה, מורכבות משלושה חללים: הגינה הקדמית, החצר-גן בקומת העמודים ואולם המבואה. הן מקשרות בין הרחוב לפנים הבניין, כשכל חלל הוא שלב נבדל במסלול הכניסה והיציאה. הכניסה מתחילה ברחוב בנקודה בה נפתח השער בגדר, חוצה את הגינה הקדמית, ממשיכה אל קומת העמודים וממנה אל תוך אולם המבואה, דרך שער הכניסה לבניין. מכאן היא נפתחת לאולם מפואר, המהווה חלל הכנה לעליה במדרגות והכניסה לדירות. ובסדר הפוך מתחוללת היציאה, המעבר ההדרגתי מהחלל הפרטי של המשפחה אל החללים המשותפים לכלל הדיירים בתוך הבניין ומחוצה לו, ועד להגעה לרחוב. סדרת חללים זו הפכה להיות בתל אביב של סוף שנות השלושים לתבנית מקובעת, שהקנתה לפעולות הכניסה והיציאה אופי טקסי. בשל כך, כדי להבין את משמעות הגינות וחצרות-הגן בקומת העמודים, יש צורך בהתייחסות למערכת הכניסה והיציאה כולה.
על פי רוב, היו אלה כניסות לבניין בן שלוש עד ארבע קומות, בעל שש דירות או יותר, שנבנה על ידי בעלים אחד או על ידי בני משפחה אחת, למטרת מגורים או השכרה. התפישה הבסיסית לתכנון הכניסה הייתה של וילה פרטית או משפחתית, אם כי בפועל מדובר בבתי דירות, שלימים נהיו בתים משותפים לכל דבר. תכנון מערכות הכניסה שיקף באופן ברור שאיפה למכובדות בורגנית, לפאר באזורים הייצוגים של המבנה: בחזית הבניין לכיוון הרחוב, במערכת הכניסה התלת-חללית ולפעמים גם בחדר המדרגות. ברוב המקרים, השטחים לצידי הבניין ומאחוריו, לא זכו לאותה מידה של תשומת לב בתכנון, למעט יוצאי מהכלל בודדים. בפועל, היו אלה בתי דירות קטנים במתחם העירוני ההולך ונבנה, על פי התוכניות האורבניות של ריכארד קאופמן ושל פטריק גדס, על גירסותיהן השונות והעדכונים המאוחרים שלהם, שנעשו על ידי העירייה.
הדיירים השוכרים או אלו שלימים התגוררו בדמי מפתח בבתי דירות אלה, לא היו מודעים לכוונות התכנון

1-2 וילה סבואה בפואסי, חזית ראשית צפונית-מערבית
המודל, המגלם את חמשת נקודות התכנון של האדריכלות המודרנית.צילום מתוך האתר:
http://www.artandarchitecture.org.uk/images/conway/fb35179f.html

1-3 וילה סבואה חצר-גן בסמוך לסלון
ניתן לראות את הרמפה המובילה לגן-גג. צילום מתוך:
http://www.bluffton.edu/~sullivanm/france/poissy//savoye/corbu.html

ולרב היו טרודים בבעיות פרנסה. לכן, הם לא השקיעו משאבים בתחזוקה. לעומתם, הבעלים פעלו לחולל שינויים, בעיקר סגירת מרפסות, הפיכת מחסנים בקומת הקרקע או במרתף לדירות. עסקים קטנים בתוך הגרז', בחדרי עגלות, ובמחסנים, התקיימו לאורך שנים כשימוש חורג, ללא היתר העירייה ולעיתים על אף איסור מפורש מצידה. מסיבה זו, היו מערכות הכניסה נתונות ללחצים חוזרים ונשנים לשינויי יעוד: בעיות השימור נוצרו כבר בראשית הדרך.

אחת המטרות בסקר הנוכחי היא לעמוד על משמעות מערכות הכניסה לבתי הדירות, תוך התמקדות במאפייני הגינות וחצרות-הגן. מטעמי נוחיות, גינות אלה נקראות כאן "גינות קדמיות", מונח שהוא בגדר המצאה, כיוון שלא נמצאו במקורות מונחים יחודיים, למעט הכינוי הכללי "גִנה" ו"גִנה חשופה". לעומת זאת, החצר -גן המקורה, נקראת במרבית המקורות "קומת העמודים", היא לפעמים "גינה מכוסה". אולם המבואה זוכה למגוון מונחים, בהתאם למוצאו של המתכנן: "הוֹל", "וסטיבּוּל", "לוּבי", "מבואה", ו"אולם כניסה". המונח "הול" הוא הנפוץ מכולם.

מערכות הכניסה התלת-חלליות אופייניות לתקופה שבין המחצית השנייה של שנות השלושים ועד להקמת המדינה, אם כי התקופה בה נקבעים מאפייניהן מתרכזת בשנים 1935-1939. בשנים 6 -1935נצפית חפיפה בין הסגנון הבינלאומי "המקומי המקודם" לבין הסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר". זה האחרון מתאפיין באימוץ הבניה על עמודים ונטישת הבניה לפי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", שאינה על עמודים, טיפוסית למחצית הראשונה של שנות השלושים למאה הקודמת. על אף שבמקור האירופי לא היה הבדל כרונולוגי חד בין שתי הצורות, שהתקיימו במקביל, הבניה על עמודים הפכה לרווחת בתל אביב כשנתיים עד שלוש שנים אחרי חדירת הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם". אמנם, המבנה הראשון על עמודים - בית אנגל- נבנה בשנת 1933, אבל עברו שנתיים לפני שנבנה השני. כאמור, בשנים 1935-1936 נבנו בניינים לפי שני הסגנונות, ואף נבנו צורות ביניים, המשלבות סממנים של שניהם באותו מבנה. משנת 1937 כל הבנינים נבנו על עמודים, למעט אלה שתוכננו קודם וסיום בניתם התאחר. המעבר בין צורה אחת לשנייה נתפש כשיפור כללי בתנאיי התברואה בדיור, במסגרת הרחבת גודל החדרים, הגברת האיוורור והכנסת חדרי שירותים לדירות. יחד עם זאת, אפשרה הבניה על עמודים גם סידור גינה נאה וחדרי מדרגות מרווחים. הדברים פורסמו בספר השנה[1] של העירייה משנת 1939.

"בית ברק ומיוחס" בשד' ח"ן 11, שתוכנן ע"י צבי ברק, דב כרמי ומורנו מיוחס היה הבניין "*שנבנה בסגנון הבינלאומי, ובאותה תקופה המנהג לבנות על עמודים טרם היה נפוץ בארץ*"[2]. משהסתיימה בנייתו, המתמשכת משנת

[1] א.ז. בן ישי (עורך), *ספר השנה*, הוצאת עירית תל אביב, תל אביב: תרצ"ט, כרך 01, עמ' 70: "*התקדמות גדולה בולטת בבנינים אשר הוקמו בשנת 83\7391, לעומת אלה שנבנו עד אותה שנה. מן השיפורים בתיכון ראוי לציון: א) סדור מסדרונות רחבים, המאפשרים כניסה לכל חדר ב) שפור האורור על ידי חלוקה של החדרים - חדרי שינה לצד מזרח וחדרי דירה לצד מערב. הרחבת חדרי השרות ג) הרמת חלק מהבניין על העמודים, המאפשרים כניסות נאות וגינות ד) תשומת לב מיוחדת הוקדשה לסדור חדרי המדרגות (כניסות מרווחות, מעליות וכו')*

[2] מתוך מכתבו של בנימין אורנשטיין לוועדה המקומית לבניין ולבניין ערים ב-2 ביוני 1950 (תל אביב, גנזך העירייה, תיק 7330-110-1).

1933 עד 1938, הוא כבר לא היה עדכני, כי הבניינים הסמוכים לו לאורך הצד המערבי של שדרות ח"ן נבנו בינתיים כולם על עמודים.

מאחר והבניה על עמודים איפיינה את בתי הדירות במשך מעל לחמישים שנה, הייתה השפעתו של הסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר" על עיצוב הנוף האורבני התל אביבי עצומה, לא פחות מהשפעת "המקומי המוקדם". השינוי המשמעותי ביותר על הנוף האורבני היה לגובה. הבניה על עמודים יצרה קומה נוספת, מעין במה הנושאת שלוש קומות מעליה, כך שגובהם של מרבית הבנינים גדל משלוש לארבע קומות לפחות[3]. לפי לה קורבוזייה, אמורה הייתה קומת העמודים להיפתח לכל עבר, כדי לאפשר את חדירתו של הנוף מתחת לבניין, ללא גדרות הפרדה, כאשר ההשראה לרעיון, מקורה בצפייתו של לה קורבוזיה במבנים על עמודים מעל המים. בגרסה התל אביבית, קומת העמודים הייתה לרוב מפולשת, כלומר פתוחה לרחוב, או לכל היותר לשני רחובות בבניין פינתי, אך סגורה לכל שאר הכיוונים, כך שהנוף חדר מהרחוב מתחת לבניין רק מכיוון הכניסה או הכניסות. בבית אנגל, קומת העמודים נמצאת רק באגף המערבי, הפונה לשדרות רוטשילד, וממנו חדר הנוף המגונן מתחת לבניין ועד לגינה המרכזית, כפי שאפשר לראות בציור פרספקטיבי מאת האדריכל המתכנן, זאב רכטר. תצורה זו ייחודית לבניין זה והיא בגדר יוצא מהכלל, כיוון שלא נצפתה עוד במקומות אחרים.

האדריכל זאב רכטר, שהשתלם בפריס, נחשף לרעיונותיו של לה קורבוזיה[4], ונחשב לאיש שהביא את שיטת הבניה החדשה לתל אביב. הוא היה אחד מבין "חוג אדריכלים" המודרניים, שהושפעו באופן ניכר על ידי לה קורבוזיה, ביניהם סם ברקאי, יוליוס פוזנר, אריה שרון, שמואל מיסטצ'קין, יוסף נויפלד, בנימין אנקשטיין, קרל רובין ועוד.

רכטר תכנן את בית אנגל, בשד' רוטשילד 84- פינת רח' מזא"ה 42, בשנים 1932-3 והוא נחשב לבניין הראשון על עמודים בתל אביב. מקובל בספרות להתייחס לוילת הקיט סבואה (Villa Savoye) בפואסי (Poissy) שליד פריס, פרי תכנונו של לה קורבוזיה ופיאר ז'נרט משנת 1929-30, כאל המודל שהשפיע ישירות על תכנון בית אנגל, וזאת על אף ההבדלים הניכרים הקיימים ביניהם. בוילת סבואה, קומת העמודים הייתה חלל המקיף את המבנה, פתוח לארבעה כיווני הרוח וללא גדרות, כשרמפה ("הטיילת האדריכיטקטונית") הובילה מחצר מגוננת אל גג-גן, וזאת על פי מודלים אדריכליים קלאסיים המשלבים איזכורים של המקדש היווני, הוילה הרומית והגנים התלויים. כל אלה התאפשרו תודות לשימוש החדשני בבטון מזוין[5], החומר ממנו נבנו העמודים, המהווים את שלד הבניין, שבכך השתחרר מהצורך בקירות נושאים[6]. בית אנגל באגף הפונה

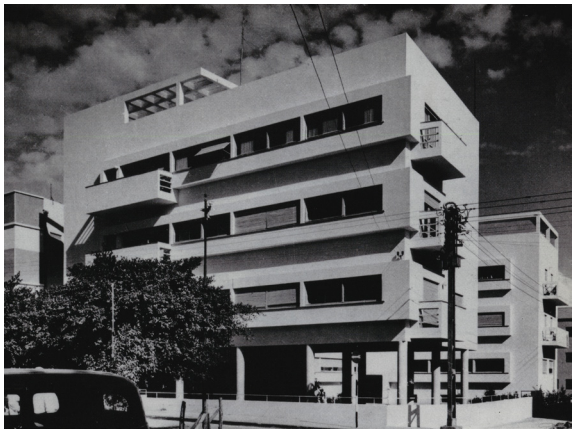

1-4 מבט אל בית אנגל משד' רוטשילד לכיוון מזרח
קומת העמודים יוצרת רצף נופי עם הגינה (מתוך אוסף הצילומים של י. קלטר, ארכיון מוזיאון תל אביב, גם בניצה מצגר-סמוק 2004, עמ' 241). ללא תאריך, בערך 1934.

1-5 פרספקטיבה של בית אנגל, חזית הפונה לשד' רוטשילד מאת זאב רכטר
ניתן להיווכח בכוונת הרצף בין הרחוב לבין הגינה הנמצאת במרכז המתחם, דרך קומת עמודים פתוחה (מתוך עבודת המסטר של א. מאיר, 2011, עמ' 94).

[3] מרבית הבניינים היו בני שלוש קומות מעל קומת העמודים, עם סככה לכביסה על הגג, שתוך זמן קצר הפכה לדירה בת חדר עם נוחיות - כחצי קומה- ולאחר מכן לקומה שלמה.

[4] בית אנגל נחשב למבנה חדשני לתקופתו, עד כדי כך שנדרשו כשנתיים לקבלת היתר הבניה (מצגר-סמוק 2004, עמ' 55). המבנה בצורת "חת", עם חצר מגוננת הפונה אל רחוב מזא"ה, ואילו החזית המערבית, הפונה לשד' רוטשילד, נשענת על קומת עמודים חופשיים . היום המבנה שרוי במצב הזנחה מתמשכת, ורק חלק מקומת העמודים נראה לעין, כשחלקו השני סגור על ידי קיר מגן.

[5] את טכניקת השימוש בבטון המזוין למד לה קורבוזיה אצל מורו אוגוסט פֶּרֶט בשנת 1907.

[6] Gans, D., 2000, pg.81-85

1-6 מערכת הכניסה בבית רמפל בשד' חן 5 היא אחת מהמשובחות שנצפו (1938)
בתמונה מבט אל חצר-הגן בקומת העמודים מדרום לכיוון צפון (צילום ע. סגרה, 2007).

1-7 הגינה הקדמית וקומת העמודים בבית קריוסק ברחוב מנדלסון 4
(צילום ע. סגרה, 2011).

לשד' רוטשילד ניצב במקור על קומת עמודים פתוחה לחלוטין, וכך נוצרה רציפות נופית בין השדרה לבין הגינה המרכזית, הפונה לרחוב מזא"ה. פית־רון זה, שהתאפשר על מגרש כפול ופי־נתי, לא היה ישים במרבית המקרים. וכך, המשיכה בתל אביב להתקיים גדר ההפרדה על גבול המגרש: בחזית, גדר בנויה עם שער ראשי ושערי משנה, מל־וה בגדר חיה, וגדרות בנויות לאורך הגבולות הצדדיים והאחוריים[7]. חדירת הנוף מתחת למבנה הייתה אמנם בהשראת לה קורבוזייה, אך הביטוי המקומי היה תוצאה מהיותה של תל אביב מתחם אורבני, הכבול במער־כת "חוקי בניין". חוקים אלה קבעו את גודל המגרש המינמאלי, את אחוזי הבניה וגובה הבניין, את המרחק המי־נימלי של קו הבניין מגבולות המגרש בחזית, בצדדים ומאחור.[8] חוקי הבניין, שהשתנו מעט עם הזמן והיו ספציפיים לסוגי רחובות, היו ועדיין הינם, המס־גרת הקבועה, שלתוכה מוטמע התכ־נון האדריכלי והנופי[9]. השפעתם גדולה בקביעת אופי העיר, כי כל הסגנונות האדריכליים נאלצו להתאים את עצמם אליהם. כך, הדגם התל אביבי שהפך לרווח, התבסס על קומת עמודים מפו־לשת, הממוקמות על פי רוב בחזית. בין הדוגמאות המיצגות או הטיפוס הרווח, נזכיר כאן את שד' ח"ן 5, שדרות ח"ן 15, שד' בן גוריון 81, רח' מנדלסון 4, רחוב יהל"ל 3, רח' רות 4 ועוד.

במקרים נדירים, קומת העמודים פתוחה על פני שתי חזיתות[10]. קיימות תצורות ביניים בין שני הסגנונות, לפיהן קומת העמודים צדדית למבנה, ללא אולם מבואה, או נטמעת בו לחלל אחד[11]. במקרה של בניין פינתי, משת־רעת קומת העמודים על פני שתי חזי־תות, כאשר רוחבה שונה בכל אחת מהן[12].

אין ספק, כי המודל התלת-חללי "גינה־קומת עמודים-אולם מבואה", היא פועל יוצא של מעבר אל בניה על עמודים חופשיים, ברוח לה קורבוזיה. בקומת העמודים נוצר חלל, שלא היה קיים בבנייני הסגנון הבינלאומי "המקו־מי המוקדם". חלל זה סיפק הזדמ־נויות חדשות לחווית המעבר חוץ\פנים ולשהייה. נוצר משחק של יחסי גומ־לין בין קומת העמודים, שנוצלה כלוג'ה וחצר-גן, לבין אולם המבואה, בתוך המבנה.

המודל של לה קורבוזייה דגל בניצול שטח הגג ליצירת אזור הינפשות, סול־ריום, מקום לפעילות גופנית או למרחב, לפעמים עם גינה מתומצתת וטכנולו־

---

[7] הגדר שבחזית הייתה תמיד הייצוגית ביותר ולעיתים מתוכננת באופן פרטני, לא כן לגבי הגדר בצדדים ומאחורי הבניין.

[8] גודל המגרש המינמאלי לפי אזורים (בין 500 ל-700 מ"ר); אחוזי הבניה וגובה הבניין ב: אזור א'- 3 קומות ו-30%, אזור ב' 3 קומות ו-35%, אזור ג -2 קומות ו- 40% ואזור ד'-3 קומות ו-35%), המרחק המינימ־לי בין קו הבניין לקו הרחוב הוא 6 מ' באזור א', 4 מ' באזור ב', 2 מ' באזור ג' ו-4 מ' באזור ד' (מתוך א. דובינסקי, *חוקי בניין ותעשיה*, תל אביב, 1934, עמ' 58).

[9] העלאת אחוזי הבניה באה בעקבות התק־נון של השכונה הסמוכה "נחלת בנימין", ועי־מה השתנה גם המרחק המינימלי בין הבתים, שהפך מ-2 מ' ל-4 מ' (דרויאנוב 1936, עמ' 195 ע"פ פרוט אספות כלליות א', 23 ע"ב).

[10] לדוגמה: הבניין ברחוב דיזנגוף 14-פינת שד' ח"ן 1, בעל קומת עמודים פתוחה בחלק המרכזי שלו, ואילו בקצוות, שני גופים ללא עמודים.

[11] דוגמאות לתצורות ביניים: שד' ח"ן 7, שד' ח"ן 3, רחוב חובבי ציון 53-61, ו- 63 אהרונוביץ' 7.

[12] דוגמאות למערכות כניסה פינתיות: רח' מנדלסון 3 (כניסה ראשית)-פינת פילון 1 (כני־סה לגרז', היום הפך לדירה); רח' ויזל 5 (כני־סה), פינת יהל"ל 8 (אין כניסה);רחוב יהל"ל 7 (כניסה ראשית), פינת ויזל 7 (כניסה משנית) וכו'.

גית[13]. לפי המינוח של אותו האדריכל, היה זה גג-גן (toit-jardin), כלומר גג שהפך לגן כדי לחפות על שטח שהמבנה גרע מהטבע. מרכיב זה היה חשוב מאד באדריכלות החדשה, אליה חתר לה קורבוזיה ואחת מחמשת הנקודות העיקריות במניפסטו הרעיוני שלו.

יש לציין כי, בתל אביב לא התאפשרו רמפות ("*הטיילת האדריכלטונית*"), שיובילו אל גג הקומה הרביעית, כך שהקשר בין קומת הקרקע לבין הגג, שהוצע בוילה סבואה, לא היה ישים בבתי הדירות[14]. על פי רוב, הייתה על הגג השטוח של בתי הדירות סככת כביסה ומשטח תלייה, שלימים הפכו לדירת חדר עם נוחיות, או לחצי או עד קומה נוספת. הגגות היו מרפסות עם מעקה מסביב, ולפעמים הייתה עליהם או בהיקף שלהן קורת בטון דקורטיבית. אלמנט זה נקרא "פרגולה", מונח השאול מעולם הגן, בו פרגולה היא מצללה המכוסה בצמח מטפס[15]. ידוע גם כי בבית אנגל היה סולריום וחדר כושר על הגג, לא ממש גינה, אלא מרחב המיועד לפעילות חברתית וגופנית. במסגרת עבודה זו לא זוהה אף לא גג-גן אחד, ששרד משנות השלושים. ברור כי הפעילות העיקרית על הגג הייתה קשורה בכביסה, שתלייתה דרשה שטחים נרחבים.

במסגרת הסקר הנוכחי, נמצאה תכנית אחת לגג-גן עבור בית חורושצנסקי בשד' ח"ן 4. כנראה שהגינה נבנתה, והיום שרידים ממנה נראים בציר לום אוויר. בתכנית הגג-גינה מסומנת "גינה", בה בריכה קטנה המוקפת ערוגה נטועה, אזור מכוסה על ידי פרגולות בטון וכן אזור אחר על הגג המיועד לכביסה. התכנון היה פרי עבודתם של האדריכלים האינג'נריים ב. שילמבר ול. ראוך, משנת 1939[16]. (תמונה 10-1 עד 14-1).

בנוסף, מתווה גג-גן מסומן גם בבית סטרלינג ברחוב רוזנבאום 4, על פי תכנונו של י. מגידוביץ' משנת 1936 והשלמות של מ. רוזנגרטן משנת 1939.[17]

נמצא איזכור להסרת גינה מהגג של בית כהן-פרידמן בשד' ח"ן 13, משנת 1964. אין תיעוד על גג-גן בתכניות המקוריות משנת 1937 מאת האדריכלים ב.שילמבר ול. ראוך.[18] מאחר והם היו בין המתכננים הרגישים ביותר לתכנון הגינה, ייתכן שבכל זאת מדובר בגינה מקורית שעל הגג.

נראה, כי מעטות היו הגינות והמרחבים להינפשות, שתוכננו בפועל על הגגות, אם כי הגג היה תמיד נגיש לשימוש הדיירים. בניית קורות הבטון על הגגות, הייתה כנראה, בגדר הבעת שאיפה ומחווה סמלי לעקרונות לה קורבוזייה. באופן ספוראדי התקיימו אירועים מיוחדים על הגג, כגון חתונות

1-8 מבט מאולם המבואה אל הגינה הקדמית בבית בן דוד (1939) ברחוב יהל"ל 3
(צילום ע. סגרה, 2010).

1-9 מבט מקומת העמודים אל הרחוב בבית שקובסקי (1939) ברח' רות 4
אולם המבואה וקומת העמודים מפוארים, הגינה במצב הישמרות גרוע. (צילום ע. סגרה, 2102).

---

[13] הדוגמה הקיצונית לגג-גן (toit-jardin) של לה קורבוזיה השתרעה על שלושה מפלסי גג, בפנטהאוס של צ'רלס דה ביסטגוי, בפריס, (1929). הגינה כללה מעט צמחים וגדרות חיות גזומות, במיכלים על גלגלים, הניתנים להזזה, כדי לאפשר את מיקוד המבט או החבאת הנוף. בנוסף, ניתן היה לראות את הגינה שעל הגג מהדירה בעזרת פריסקופ, שאפשר צפייה בזויות משתנות. הייתה זו, יחד עם כל הדירה, גינה טכנולוגית. היא נותרה ניסיון יחיד, שלא הפך למודל חיקוי.

[14] רמפות בסגנון זה ומרפסות עם סולריום היו נחלת תכנונו של האדריכל סם ברקאי.

[15] קורות בטון היוצרות פרגולות, נצפו גם בקומת הקרקע, על השביל או בסמוך לכניסה לבניין, בבתים לפי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם"..

[16] תל אביב, גנזך העירייה, תיק 1-004-7300, שד' ח"ן 4.

[17] תל אביב, גנזך העירייה, תיק 1-400-0430, רחוב רוזנבאום 4.

[18] תל אביב, גנזך העירייה, תיק 1-310-733.

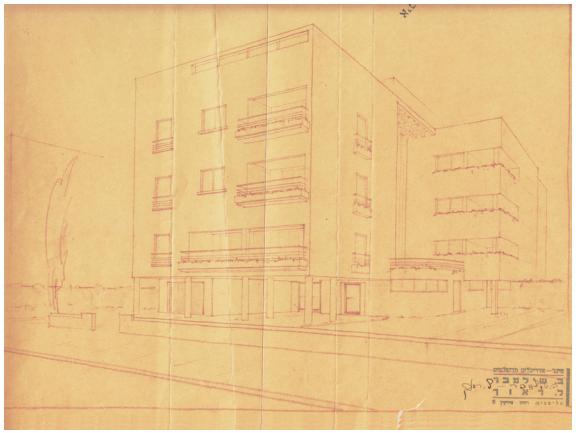

1-10 חזית הבניין בשדרות ח"ן 4, תכנון ע"י ב.שילמר ול.ראוך (1939)
השפעת לה קורבוזיה ניכרת בקומת העמודים, בגינה ובעציצים המובנים במרפסות (באדיבות גנזך עיריית תל אביב).

1-11 תצ"א המראה את גג הבניין בשדרות ח"ן 4
ניתן לראות כי בפינה הצפונית חלק מהשטח מיועד לגינה.
(מתוך מערכת ה-ג'יס של עיריית תל אביב).

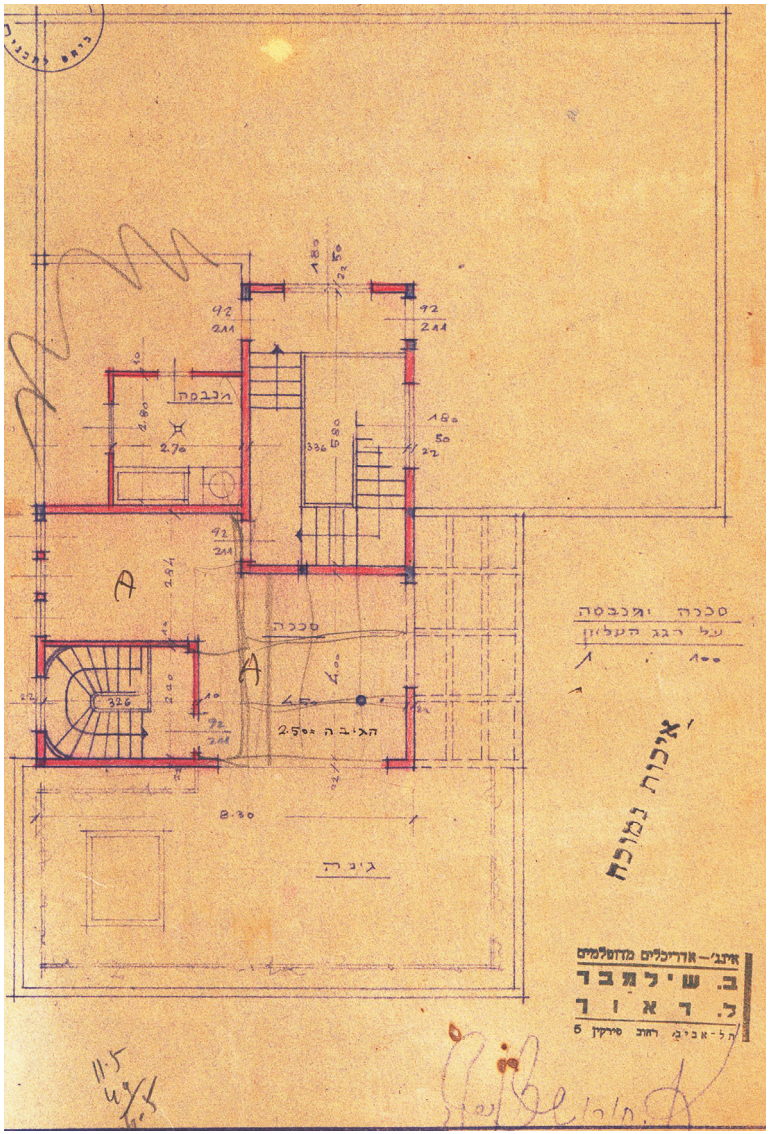

1-12 תכנית הגג עם הגינה והפרגולה בשדרות ח"ן 4
תכנון ע"י ב.שילמבר ול.ראוך משנת 1939. ההשפעה של לה קורבוזיה ניכרת כאן בצורה ברורה אם כי המקרה הוא גינה על הגג, ולא גג-גינה (באדיבות גנזך עיריית תל אביב).

1-13 מבט מהגינה אל קומת העמודים, בשדרות ח"ן 4
(צילום ע. סגרה,2011).

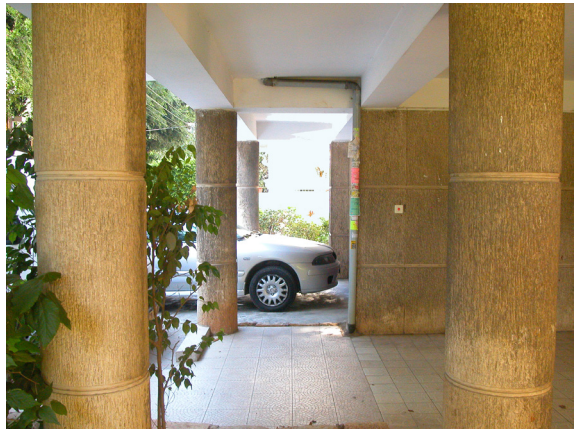

1-14 קומת העמודים במבט דרומה, בשדרות ח"ן 4
(צילום ע. סגרה,2011).

ובר-מצוות[19].

מיעוט התכניות מורה על קשי בהקמת גינות על הגג: ברור כי השמש הלוהטת במשך היום והרוחות החזקות הקשו על שהיית האדם וגידול הצמחיה על גגות תל אביב. הצללה חלקית ומערכת השקייה, שהיו עשויות לפתור בעיות אלה, היו בגדר מותרות מכבידות על בית משותף של אותם הימים. מובן גם, שגינה על הגג בקומה רביעית, בה תלו את הכביסה, הייתה במיוחד לא נוחה גם מבחינת נגישות.

בתל אביב, קשה היה לאמץ באדיקות את כל חמשת עקרונות התכנון של לה קורבוזייה ופיאר ז'נרט, שנקבעו במניפסטו משנת 1927, המפורטים בהמשך:

- שלד המבנה על עמודים חופשיים.
- גג שטוח עם גינה וסולריום.
- חלל לגמרי פתוח בקומת הקרקע ללא גדרות.
- חזית חופשית עם חלונות סרט.
- חלל פנימי חופשי.

כאמור, הבתים אמנם נבנו על עמודים, אבל היחס בין המבנים לבין הנוף סביבו היה שונה מחזונו של לה קורבוזיה, כאשר מערכת הגדרות המשיכה להתקיים ולציית לתקנות העירוניות. מרבית קומות העמודים הן מפולשות, חלונות-סרט נבנו, אבל בעיקר העדיפו לבנות מרפסות-סרט שקועות, שהפכו לאחד ממאפיני תל אביב. למרפסות היה תפקיד של מיתון אקלימי ותפקיד חברתי, עד כדי היווצרות תרבות מקומית הקשורה אליהן. כפי שנכתב קודם, הגג אמנם היה שטוח, אך פעילות הפנאי העיקרית לא התממשה עליו במידה המיוחלת ע"י לה קורבוזיה. החלום של חסידי לה קורבוזיה בארץ, כי "*כל בתי העיר יעמדו על עמודים, למטה ישתרעו כרי דשא, לא יהיו גדרות בין הבתים, והעיר כמו תעלה מן הירק*"[20], התממש באופן חלקי בלבד: העיר עמדה על קומת העמודים תוך זמן קצר, אבל הגדרות לא בוטלו, וכרי דשא כמעט ולא צמחו.

בתהליך התאמת העקרונות למציאות המקומית, הכבולה לתקנות הבניה העירוניות, קומת העמודים המפולשת הפכה לימים לתצורה הנפוצה. ובכך, במקום הגג-גן, הגינה העיקרית, בה ניתן היה לשהות, "ירדה" מהגג הלוהט אל חצר קומת העמודים המוצלת, שהיא חצר-גן. הגדרות המפרידות בין המגרש הפרטי לבין הרחוב שמרו על האופי האורבני, שכבר נקבע בשלבי היווסדה הראשוניים של העיר. האילוצים וההתאמות האלה הולידו, בסופו של דבר, את מערכות הכניסה התלת-חלליות, היחודיות לתל אביב והנחקרות בעבודה זו.

1.2 חקר מערכות הכניסה ב"עיר הלבנה"

על אף שמערכות הכניסה התלת-חלליות בבתי הדירות בתל אביב, הפכו למרכיב מאפיין את "העיר הלבנה" ממחצית שנות השלושים, עדיין לא נערך מחקר מקיף המתמקד בהן, שיוכל להוסיף תובנות ולתרום לשימורן. הסקר הנוכחי, הוא ניסיון ראשון להגדיר את אופי המורשת הנופית, שמקורה בשנות השלושים למאה הקודמת.

האדריכלית ניצה מצגר-סמוק הייתה בין הראשונים שזיהו את חשיבות אזור הכניסה, ובספרה "בתים מן החול" על אדריכלות תל אביב בשנים 1920-1950, תיעדה בצילומים את מגוון הפרטים המצויים באולמות המבואה

1-15 חזית הבניין בשד' ח"ן 4, כיום
חלק גדול מהשטח הפתוח מיועד למגרש חניה.
(צילום ע. סגרה, 2014).

[19] Metzger-Szmuk 2004, pg. 57

[20] שבא 1977, עמ' 296.

1-16 פרגולת בטון על גג הבניין ברחוב ג'ורג' אליוט 18
הפרגולה, במקורה היא אלמנט השייך לעולם הגן, הופכת לפרט בנוי. היא יוצרת אזורי אור וצל על הרצפה. (Metzger-Szmuck 2004, p.58).

1-17 יום הכביסה על הגג ברחוב בית יוסף (שנות השלושים)
הכבוס על הגג, נעשה בימים קבועים (צילום פרידה מאיר יעקובסן, מתוך ע.טנא, 2013, עמ' 154).

ובחצרות קומת העמודים של מבני "העיר הלבנה", הכוללים בריכות נוי עם או ללא מזרקה, מגוון סוגי ריצוף וחיפוי, זכוכיות ומראות, מעקות, סוגי ריהוט ופירזול מעץ[21]. היא גם הייתה רוח ההשראה, ועודדה כותבת שורות אלה לחקור את הנושא, תוך כדי בחינת ההיבטים הנופיים והגנניים, אליהם מכוונת עבודה זו.

צילומי פראנס לבה-נדב בשחור לבן של מערכות הכניסה בעיר הלבנה לא רק תיעדו את המצב הקיים בשנים 1988-2010, אלא חשפו את הנושא בפני הציבור הרחב, בצורה פואטית ואפקטיבית כאחד, גם אם מה שצולם היה ועודנו שרוי במצב של עזובה מייאשת.[22] בשנים האחרונות, הולך וגובר העניין במערכות הכניסה, סטודנטים כותבים על כך עבודות סמינריוניות[23], ובמסגרת

[21] ניצה מצגר-סמוק ; (צלמים יצחק קלטר, ג'ורג' פסי), *בתים מן החול: אדריכלות הסגנון הבינלאומי*, בתל-אביב, 1948-1931, תל-אביב: משרד הבטחון ההוצאה לאור, 1994 ;וגם התרגום לאנגלית ולצרפתית.

[22] ראה פראנס לבה-נדב, *שטח משותף*, תל אביב 1988-2010, עם הקדמה מאת נסים דוידוב (*פואטיקה מאופקת על ההווה*).

[23] ראה את עבודתם של יוסף אברהם ויקיר שחק שבן .על שד' ח"ן 5 ו-15 ועל רחוב יוסף אליהו 9, את עבודתו של ברק טפר על השיקום הכללי של הבניינים, נעשים נסיונות לשקם גם את הגינות וחצרות-הגן. (לדוגמה: בית רוזנצוויג בשד' בן גוריון 77-פינת אד"ם הכהן 2, בבית אחוזת אננה בע"מ בשד' ח"ן 19-פינת הנביאים 28, בבית אורנשטיין-מוזס ברחוב אהרונוביץ' 9, בבית שמעון ברחוב אהרונוביץ' 4, פינת לוריא 13). מחלקת השימור בעיריית תל אביב, שהזמינה את הסקר הנוכחי, מגלה רגישות גוברת וצימאון לתובנות בנושא, בעיקר בהיבט הנופי. מכאן נובע הצורך להכיר אותן בצורה נרחבת יותר, כדי שהתובנות תהיינה ישימות בשימור.

מערכות הכניסה התלת-חלליות לא היו עד כה מרכיב משמעותי בהערכה השימורית של בניין, וכן ההתייחסות להיבט הנופי הייתה חסרה[24]. טענת כותבת שורות אלה היא, כי עליהן להיכלל בהערכת האתר, ולהוות גורם מכריע בהכרזתו של מבנה לשימור.

עד כה פסח המחקר על נושא זה ולא התייחס למערכות הכניסה כמקשה אחת, והסתפק בהתייחסות כללית בסעיף תחת הכותרת "יחסי פנים\חוץ". לכך אפשר להציע שני הסברים: הראשון והפשוט הוא, שמרבית מערכות הכניסה שרויות היום במצב של הזנחה וכרסום שטח, כך שלא תמיד קל לזהות את איכויות התכנון המקורי מבין משטחי החול הצחיחים, המשמשים לעיתים כשירותים לכלבים וחתולים, או במגרשי החנייה שתפסו את מקומה של חצר-הגן בקומת העמודים ושל הגינה. ההסבר הנוסף, הוא היותן של מערכות הכניסה תוצר משולב של אדריכלות וגננות. הגינה הופכת לחצר-גן בקומת העמודים, המובילה לאולם הכניסה לבניין. כך, השיוך לדיסציפלינה זו או אחרת אינו תמיד ברור, בעיקר כשמדובר בקומת העמודים, חלל ביניים שבתוכו האדריכלות נרקמת

מנדלסון 3, פינת פילון 1, של נורית לשם על רח' מנדלסון 4, ושל איתי כהן על שד' בן גוריון 81. עבודות אלה נעשו במסגרת תואר שני בשימור אדריכלי, הפקולטה לאדריכלות ובינוי ערים ולימודי המשך של הטכניון, בהנחיית כותבת שורות אלה, וחלק מתוצאותיהן מובאות בעבודה זו.

[24] עבודת הדוקטוראט מאת טל אלון-מוזס, *"טקסט, תרבות ומשמעות של הגינה העברית הוורנקולרית: תל-אביב וסביבתה כמקרה מבחן"*, הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים, הטכניון, 2002, מתמקדת במגוון סוגי גינות בתל אביב, בהתייחסות חלקית לנוף האורבני הנוצר כתוצאה מתכנון מערכות הכניסה

בשנות השלושים המאוחרות. כך גם בספרו של דן יהב, *גנים וגננות בתל אביב יפו*, תל אביב: הוצאת צ'ריקובר, 2006, המבוסס במידה רבה על מחקרה של אלון-מוזס ועל סיפרה של ניצה מצגר-סמוק.

בגננות. לחידוד היבט זה, ראוי להזכיר כי מתכנני הבניין היו בדרך כלל גם מתכנני הגדר הבנויה בחזית ושביל הכניסה. לא ידוע מי היו מתכנני הגינה הקדמית והחצר-גן בקומת העמודים, כיוון שלא נמצא על כך תיעוד בצורת תכניות או הזמנת חומרים. כנראה, שהביצוע הפרטני של הגינה ושל הנוף הקשיח בקומת העמודים נמסר לידיהם של קבלנים, עבורם עבדו גננים ומומחים בעיבוד אבן וכורכר. אלה לא נדרשו לספק תכניות, ולכן אין לנו תיעוד במובן הקלאסי של המילה. עם זאת, יש לזכור כי התיעוד הטוב ביותר של מערכות הכניסה הנידונות כאן טמון בהן עצמן: עצם הישרדותן הוא התיעוד אליו מתייחסים כאן.

העבודה הנוכחית שמה את הדגש על ההיבטים הנופיים: המימד האורבני והגנני הם המוקד העיקרי, אם כי קיימת גם התייחסות מה להיבטים האדריכליים ולפרטים דקורטיביים בתוך אולם המבואה, במידה והדבר נחוץ להבנת ההקשר הכללי ולמתן הערכה על מידת הישמרות המערכת כולה.

למודל הבסיסי התלת-חללי, שהתקבע בתל אביב במחצית השנייה של שנות השלושים, הייתה השפעה ארוכת טווח, כיוון שהוא נשמר במתכונתו הבסיסית, שהלכה ונעשתה תמציתית יותר עם חלוף השנים וזאת עד לתחילת שנות השמונים למאה הקודמת. ההוד והמכובדות הבורגנית התפוגגו עם הזמן לכיוון פשטות, עם הצנעת אולם המבואה עד כדי היעלמותו, ואילו חצר-הגן בקומת העמודים הותירה מקום לשטח מעבר מגונן פשוט בתנאיי חצי-צל, לעיתים גדול מימדים. רק הגינה החזיתית החשופה נותרה כמעט ללא שינוי, פס ירוק המהווה בו זמנית גינה ייצוגית, חיץ בין הבניין לרחוב, ופס גינון בשולי הרחוב. גינות המבואה הן הקובעות את אופיו של הרחוב, גם ברמת השימור הנקודתית וגם ברמה האורבנית, בעיקר ברחובות המשניים במערכת העירונית שנקבעה על ידי גדס, נטולי צמחיה ציבורית, כגון רחובות פילון, מנדלסון, ויזל, יהל"ל, אד"ם הכהן, ליברמן, אליהו יוסף, רוזנבאום, חובבי ציון, אהרונויץ', אנגל ועוד רבים אחרים.

1.3 מטרות העבודה

העבודה הנוכחית כוללת סקר מערכות כניסה בבתי הדירות בעיר הלבנה, שנבנו על עמודים בין השנים 1935 ועד לסוף שנות ה-40 למאה העשרים. כוונתה היא לתת מענה לשאלות המשמרים, שזקוקים להכרת המאפיינים, על מנת לפקח על פרויקטיי שימור, ולספק המלצות.

מטרה עיקרית של העבודה היא הגדרת מאפייני מערכות הכניסה התלת-חלליות. ההיבטים הנידונים הם:

- רקע ומשמעות כללית, השוואה עם סוגי כניסה אחרים שרווחו בתל אביב בשנות העשרים והשלושים למאה העשרים, לפי הסגנון הלקטני (אקלקטי) והבינלאומי "המקומי המאוחר".
- ניתוח עיצובי ומשמעות שלושת החללים, תוך הבחנה בין אבות טיפוס שונים: מערכת כניסה חזיתית עם שביל ישר או מעוקל, מערכת כניסה צדדית, מערכת פינתית, מערכת על מגרש כפול, תצורות ביניים.
- תיאור כל חלל בנפרד, עם התמקדות על הגינה והחצר-גן בקומת העמודים.
- בחינת מרכיבי הנוף הרך: חקר

1-18 קומת העמודים בבית רזנצוויג בשד' בן גוריון 77, פינת אד"ם הכהן 2, לאחר השיקום של אדריכל דב אלון (2009)

הסרת קיר המגן החזירה לחלל זה את המשמעות העיצובית, והוא כיום חצר-גן ברוח התקופה (צילום ע. סגרה, 2010).

1-19 מבט כללי אל בית רוזנצוויג, המאפשר לצפות ביחס הבניין לגינה

הבניין נראה כצומח מהגינה, כאשר הצמחיה מגיעה עד לקומה הראשונה ומסתירה את קומת העמודים (צילום ע. סגרה, 2010).

1-20 מבט מהרחוב, דרך קומת העמודים אל אולם המבואה של בית ארנשטין (1937) ברחוב אהרונוביץ' 9
הכניסה המשוקמת במצב טוב, בה בריכת נוי פעילה (צילום ע.סגרה, 2011).

1-21 מבט אל קומת העמודים של בית וואקס ופהאל ברחוב אהרונוביץ 6, פינת לוריא 10
קומת העמודים לאחר השיקום: שימור החלל עם מחיקת הע־רוגות הגזורות שהיו קיימות בריצוף (צילום ע. סגרה, 2014).

הצמחיה ההיסטורית.

- זיהוי היבטי השימור ברמה האור־בנית וברמה הנקודתית: בעיות שימור הנובעות משימושים חורגים, מהפיכת הגינות למגרשי חניה והיעדר תחזוקה.
- הערכה היסטורית–נופית והגדרת משמעות כבסיס לפעולת שימור.
- מתווה להמלצות שימור ברמה הנקודתית וברמת הרישום.

1.4 שיטת המחקר: מקורות, סוגי מידע, מגבלות

עבודת הסקר, המסוכמת בטבלה המצורפת בכרך 2, נספח 1, מבוססת על סיורים בשטח, שנערכו בחלקם בשנים 2006-7 ובמרביתם בין ינואר 2011 לבין ספטמבר 2014. בשל השינויים המהירים המתחוללים בעיר הלבנה, ייתכן כי חלק ממערכות הכני־סה השתנו מתאריך איסוף הנתונים ועד היום. בסקירת מערכות הכניסה על פי רחובות, נבדקו כלל המבנים בקטע הנבחר, ולא רק אלה המוכרזים לשימור, בהנחה כי ברמה האורבנית יש חשיבות למרקם ולערך המקבץ. מטרת הסיורים הייתה זיהוי מערכות הכניסה התלת־חלליות הראויות להתייחסות שימורית, וזאת על פי ההבחנות הבאות:

- מערכות כניסה, שנשמרו בשלמותן, ללא שינוי מהותי, או עם שינויים קלים, שאינם משפיעים על קריאותן הכללית, וכמו כן עשירות באלמ־נטים עיצוביים ודקורטיביים.
- מערכות כניסה, שנשמרו חלקית, חלל אחד או שניים מכלל המערכת (לרוב אולם המבואה וקומת העמודים), במידה המורה על כוונת תכנון מקורית ברורה ואיכותית.
- מערכות בהן נשמרו אלמנטים בודדים, ייתכן במצב רעוע, אבל בעלי חשיבות היסטורית, העשויים לתרום להבנת הנושא הכללי.
- מערכות, שנשמרו באופן חלקי מאד, אך שמרו על המערכת הבסיסית, והן בעלות ערך מרקמי ו\או תורמות לאופי חזית הרחוב.

מאחר ולא ניתן היה לכלול בסקר את כלל רחובות "העיר הלבנה", נבחר מדגם מייצג, בהם ריכוז הבתים העו־נים לקריטריוני הסקר הוא גבוה. הם מחולקים לקבוצות הבאות:
קבוצה 1: קטע שד' בן גוריון (77-83, 70-88), קטעים ברחובות הנמצאים דרומית לשד' בן גוריון: רחוב פילון, רחוב מנדלסון. הרחובות הנמצאים צפונית לרחוב בן גוריון: רחוב אד"ם הכהן, רח' יהל"ל, רחוב ויזל, רח' ליב־רמן.
קבוצה 2: שד' ח"ן, בקטע 1-19, כולל מספרים זוגיים ואי זוגיים ועוד מספר מערכות נבחרות בהמשך השדרה. מזרחית לשד' ח"ן: רחוב יוסף אליהו, קטע מרחוב רוזנבאום. התייחסות חלקית לרחובות המצטלבים עם שד' ח"ן: רחוב הנביאים, רחוב נצח ישראל, רחוב השופטים, רחוב דיזנגוף.
קבוצה 3: רחוב חובבי ציון, כולל קטעי הרחובות המצטלבים או הסמוכים לו: רחוב אהרונוביץ', רחוב גליקסון, רחוב לוריא, רחוב בן עמי.
מערכות הכניסה הנסקרות קיבלו דירוג המבוסס על התצפיות, המסתמך על שילוב בין עושר התצורות הקריאות ושלמותן. בנוסף, ישנה התייחסות גם למערכות הנמצאות במקומות פזורים בעיר במידה ויש בהן עניין מיוחד:
"1" עבור מערכת הכניסה האיכותית ביותר.
"2" למערכת כניסה איכותית, בה חסרים מרכיבים או אחד החללים

במצב שאינו טוב.

"3" למערכת כניסה, שניתן לקרא בה עדיין תצורות מענינות, כשמצבה הכללי אינו שפיר.

ההתייחסות היא בעיקר למערכות כניסה תלת-חלליות, אך תוארו גם מערכות דו-חלליות כתצורות ביניים, וחלק מהתצורות לפי הסגנון הבילאומי "המקומי המוקדם", כאשר הן נצפות ברצף בתי דירות על עמודים והן חלק מהרצף האורבני.

בזמן סיורי השטח נצפו שלושת חללי המערכת, למעט במקרים שלא ניתן היה להיכנס לאחד מהם, על פי רוב אולם המבואה. הסקר כולל תיאור מילולי של המרכיבים, תיאור מצב ההישמרות בכל חלקי מערכת הכניסה, בתיאורה וצילומה (נבדקו כ-110 מערכות כניסה). המידע שהתווסף, נרשם בנספח 1, כרך 2. חלק מהתיעוד הצילומי מוצג להמחשת איפיון הרחובות הראשיים. כאמור, תצפיות השטח הן התיעוד הבלעדי הקיים עבור מערכות הכניסה התלת-חלליות. הנחת היסוד הייתה שעריכת זיהוי מערכות הכניסה האיכותיות תקדים את המחקר התיעודי ותאפשר ניתוח משולב, והדבר יקל על בחירת אבי הטיפוס הנבחרים (כרך 2, נספח 2). בעקבות סיורי השטח נבדקו תיקי התיעוד הקיימים במחלקת השימור של מינהל ההנדסה וכ-56 תיקי בניין בגנזך עיריית תל אביב.

המידע שנכלל בתיקי בניין כולל תכניות ומסמכים הנחוצים לקבלת היתרים: תכניות כלליות של הבניין לפי קומה, חזיתות, חתכים, חישובי יציבות ותוכנית סניטרית, תכניות לבורות סופגים וחיבור לביוב, תכניות לבנית מיקלט או קיר מגן (בשנים 1941-2), השלשלות השימושים החורגים בגרז' ובמרתפים, בקשות להוספת קומות, לסגירת מרפסות, להפיכת מחסנים ומרתפים לדירות, להפיכת חלק מהמגרש לחנייה, להוספת פחי אשפה או לשינוי מקומם, וכן תלונות, תביעות, תשלומי אגרה וכד'. במהרה התברר, כי אין כלל התאמה בין איכות מערכת הכניסה הנצפית בשטח לבין התיעוד הקיים בגנזך העירייה, ובכלל, תיעוד זה מצוי רק באופן ספוראדי. הקושי העיקרי בעבודת הגנזך היה במציאת נתונים מפורטים על קומת הקרקע בכלל, ובעיקר תוכניות הגינה והחצר-גן, או תכנון הפנים של אולם המבואה. מאחר ולא נדרש תכנון מפורט לקבלת היתרי בניה מהעירייה, תיעוד זה לא קיים בתיקים או מצומצם מאד. גם התיעוד שהיה מצוי במשרדי המתכננים לא נמצא במסגרת עבודה זו. אפשר גם כי לא שורטטו תכניות מפורטות לקומת הקרקע, וכי הריצופים, החיפויים, מסגרות העץ, תיבות הדואר, השבילים, והגינון, נעשו על ידי בעלי מלאכה ללא תוכניות רשמיות: על התהליך הזה לא נמצא כלל מידע. על כן, נקודה זו נותרה בלתי פתורה, ובסיס להמשך המחקר. במסגרת הסקר הנוכחי, אפשר היה להגדיר, על פי התיעוד המצומצם שבכל זאת נמצא, מה הייתה מנת חלקו של אדריכל הבניין בתכנון המפורט של חללי קומת הקרקע.

באופן מפתיע ובצורה די אקראית, נמצאו כ-6 תוכניות גינה וחצרות-גן ספורות, הנמנות בהמשך:

- בית רובינסקי ברחוב שינקין 65-פינת הגלבוע 1: תוכנית קומת הקרקע והגינה, כולל חזיתות וחתכים (מתכננים: ל. יקרנובסקי וא. מרקספלד, 1935). נמצא רק צילום התכנית, המקור נעלם מתיק הבניין.

1-22 מבט מאולם המבואה אל הרחוב
קומת העמודים בצורת "ר", בחלקה מרוצפת ובחלקה מגוננת. בבית אפשטין ברחוב אהרונוביץ 11, שיקומו הסתיים בשנת 2014 (צילום ע. סגרה, 2014).

1-23 מערכת הכניסה לבית א.סגל ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1
אחת המערכות המשובחות בעיר. במבט מהרחוב אל הכניסה, ניתן לראות את מערכת הגדר, את השער הירוק, את השביל המעוקל וחלק מהגינה (צילום ע. סגרה, 2010).

- בית גוטרמן ברח' בן גוריון 81: שתי חלופות לתכניות קומת הקרקע, הכוללת את שטח הגינה וקומת העמודים. אחת החלופות דומה, אך לא זהה, למה שנבנה בפועל (מתכנני הבניין: גולדמן וא. מיטלמן, 1938).

בית אושרוביץ שד' ח"ן 14: תכנית הגינה, כולל ריצופים, שבילים וצמחיה עיקרית (מתכנן הבניין: אינג' א. אקרמן, 1940). תכנית זו היא המפורטת מבין כל התוכניות שנמצאו, נמצא רק צילום התכנית, המקור נעלם מתיק המבנה.

- בית וקסמן-סקורניק ברח' רוזנבאום 6: מתווה לתכנית צמחיה בעיפרון על תכנית קומת הקרקע (מתכנני הבניין: ב. מילבאור את א. מיטלמן, 1940).
- בית טורנר בשד' ח"ן 19-פינת הנביאים 26: מתווה לתוכנית צמחיה משורטטת בעיפרון על ידי מתכנן גנים לא ידוע (מתכנן הבניין: ל.ליברמן, 1945).
- בית אושרוביץ ברחוב ויזל 5-פינת יהל"ל 8, תוכנית קומת קרקע כולל ריצופים בגינה ותוכנית צמחיה ע"י יד אחרת, משורטטת בעיפרון על תכנית קומת הקרקע, חתימה לא קריאה (מתכנן הבניין: אינג' א. אקרמן, 1945).

ממדגם מצומצם זה, נראית מגמה גוברת לכיוון תכנון הגינה, ככל שמתקדמים לתוך שנות הארבעים למאה הקודמת, וחזרתיות מסוימת של מתכננים המקדישים תשומת לב מיוחדת לתכנון הגינה, כגון א.מיטלמן וא. אקרמן, החתומים על שתי תכניות באזורים שונים בעיר הלבנה, מתוך שש תכניות גינה שנמצאו.

מתצפיות בשטח וכיוון שאדריכלים אלה נהגו לשים שלט על הבניין שתכננו, יודעים אנו כי ב.מילבאוור ול.ראוך הקפידו על תכנון עשיר בקומת העמודים, ובמידה מסוימת עשה זאת גם האינג' מורדכי רוזנגרטן.

בשל המגבלות בהצלבה בין תצפיות הסקר לבין התיעוד המצומצם, לא קלה הייתה הבחירה בחמשת אבות הטיפוס הזוכים לניתוח היסטורי וצורני מפורט, במסגרת עבודה זו, בכרך 2, נספח 2. לבסוף נבחרו:

- מערכת הכניסה בבית גוטרמן בשד' בן גוריון 81, בשל עושר התצורות השורדות: איכות עיצובית, כניסה חזיתית, מזרקה, פינת ישיבה, גרג', ריצוף, חיפויים, והתיעוד הקיים.
- בית גלילי ברחוב חובבי ציון 63 (כניסה צדדית, ריצופים מעניינים, דוגמה המורה על המעבר בין הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" ל"מקומי המאוחר", משנת 1936-8).
- בית סגל ברחוב מנדלסון 3-פינת פילון 1, בהיותו מבנה פינתי, בעל כניסה איכותית, שביל כניסה מעוקל, צמחיה במצב שפיר (אין תיעוד מפורט על הגינה).
- בית אושרוביץ' ברחוב ויזל 5-פינת רחוב יהל"ל 8, כדוגמה מאוחרת יחסית (1945) למבנה פינתי עם גינה מתועדת ודרגת הישמרות סבירה של המערכת כולה.
- בקטע שד' ח"ן (1-19) קיים ריכוז גבוה של מערכות כניסה איכותיות מבחינת התכנון המקורי ו\או במצב שימור טוב וקריא. במסגרת זו, הדוגמה הנבחרת היא בית אריה פריד בשד' ח"ן 15 (1939), כדוגמת מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית בעלת רמת עיצוב גבוהה.

1.5 תוכן העבודה

העבודה מחולקת לשני חלקים עיקריים: גוף העבודה, המובא בכרך 1, והסקר, המובא בצורת ארבעה נספחים בכרך 2.

כרך 1 כולל את הפרקים הבאים:

- פרק 1 - פרק המבוא המציג את הנושא, דן על מצב המחקר הקיים ועל הצורך בעבודת הסקר, מתאר את שיטת העבודה, מגדיר את הטווח שלה וגבולותיה ומתאר את תוכנה.
- פרק 2 - התפתחות הנוף האורבני בתל אביב: גינות בתי המגורים בתל אביב (1909-1935). סקירה היסטורית תמציתית על התפתחות הגינות בבתים הפרטיים ובתי הדירות בתל אביב, החל מימי אחוזת בית ושכונת תל אביב (1909-12), בתקופה הלקטנית (שנות העשרים) ועד תחילת שנות השלושים למאה הקודמת, בה התפתח הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם". סקירה זו נחוצה להבנת הרקע ממנו התפתחו מערכות הכניסה התלת-חלליות, וכן לזיהוי הסממנים הנופיים שנטמעו בעיצוב הגינות של בתי הדירות על עמודים, המאוחרים יותר.
- פרק 3 - שם הפרק הוא "העיר הלבנה: מערכות הכניסה בבתי הדירות על עמודים 1935-1948" - הפרק מתמקד במערכות הכניסה התלת-חלליות. הוא כולל תיאור טיפוסים עיקריים, התייחסות לתפישה התכנונית וליחסי הגומלין בין שלושת החללים המרכיבים את המערכת: אולם המבואה, קומת העמודים והגינה. מקור הרעיונות, האדריכלים, האור וההתאמה לתנאי ישראל, ניתוח מרחבי, ייחודי. פרק זה מתייחס לכל האזורים כמערכת אחת .
- פרק 4 - הצמחיה - הפרק מתמקד בניתוח סוגי הצמחיה, שהשתמשו בהם בגינות הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", בהתבסס על תצפיות בשטח, על השוואה עם קטלוגים לצמחי נוי מאותה התקופה. כמו כן, ישנה התייחסות לאופן שימוש הצמחיה ולתכניות שתילה שנמצאו במשך עבודת המחקר.
- פרק 5 - מערכות הכניסה בבתי הדירות על עמודים: היבטי שימור, הערכה היסטורית-נופית - הפרק מזהה רגישויות ובעיות שימור חוזרות בגינות העיר הלבנה, ומציע גם מסכת הנחיות לשיקום נופי ותחזוקה.

כרך 2 כולל את הנספחים הבאים:

- נספח 1 - נספח זה מסכם את הנתונים שנאספו במסגרת סקר הגינות, החצרות ואולמות המבואה. הוא ערוך בטבלאות וכולל תיאור מערכות הכניסה של מרבית הבתים שנבדקו במסגרת המחקר הנוכחי.
- נספח 2 - תיעוד חמש מערכות כניסה, הנחשבות לאב-טיפוס (בן גוריון 81, חובבי ציון 63, מנדלסון 3-פינת פילון 1, שד' ח"ן 15, ויזל 5-פינת יהל"ל 8).
- נספח 3 - החלק הראשון של נספח 3 כולל מידע על הנוף הרך (הצמחיה) מבחינה היסטורית ועיצובית. החלק השני כולל רשימות הצמחים המומלצים לשיקום.
- נספח 4 - כולל מידע על הנוף הקשיח (ריצוף) ועל מצב השימור שלו.

בנספח 1 קיימת התייחסות לרחובות נבחרים באזור ההכרזה - "העיר

הלבנה"- ונכללים בו גם מבנים שלא מיועדים לשימור, תוך הנחת היסוד כי ברמה האורבנית יש חשיבות לרציפות המרקם, וכי איכות וייצוגיות מערכת הכניסה היא חלק משמעותי בהערכת המבנה כולו. הסקר כולל מצאי חלקי של מערכות הכניסה החשובות מבחי־נה היסטורית ושימורית בשלושה אזו־רים עיקריים: שד' בן גוריון, שד' ח"ן ורחוב חובבי ציון, כולל רחובות משניים הסמוכים לכל אחד מהם. בסקר נכלל תיאור המצב העכשווי ומוצע דירוג הקיים, המבוסס על דרגת ההשתמרות של המערכת כולה או חלקים ממנה ושל האלמנטים הקשים והרכים.

בעבודה מוצעת התייחסות השוואתית למערכות כניסה בעלות אופי שונה, הכוללות בתי דירות מהסגנון הבני־לאומי "המקומי המוקדם", בני שלוש קומות, עם קומת קרקע צמודה למפלס הרחוב. ההתמקדות של העבודה המו־באת כאן היא על היבטים סביבתיים, נופיים-אורבניים וגנניים. סקירת הנוף הקשיח (גדרות, ריצופים, אבני גבול) תמציתית יותר. העבודה וממצאי הסקר מאפשרים זיהוי נקודות הרגישות מהיבט שימורי וכן מתן מסכת המלצות כלליות, תוך כדי הנחה כי שימור מער־כות הכניסה הינו חלק אינטגראלי של שימור המבנים והמרקם ההיסטורי של תל אביב.

2-1 הגרלת המגרשים בעת יסודה של "אחוזת בית" (1909)
(צילום של אברהם סוסקין, מתוך דרויאנוב 1936, כרך 1, עמ' 241)

פרק 2 - התפתחות הנוף האורבני בתל אביב: גינות בתי הדירות (1909-1935)

2.1 התפתחות הנוף האורבני בעיר הלבנה: "אחוזת בית" כעיר גנים

פרק זה סוקר בקצרה את המערכות הנופיות שהתפתחו בתל אביב עד אמצע שנות השלושים, כרקע להבנת התקדימים שהשפיעו על היווצרות מערכות הכניסה התלת-חלליות, שיידונו בפרק הבא. מוצעת כאן סקירה תמציתית של ההתפתחות האורבנית, תוך כדי זיהוי ההיבטים החשובים להבנת הנוף הפתוח בתל אביב בהיווצרותה: אופי השכונות, שטחים פתוחים ציבוריים, מערכת השדרות, גינות גדס, פארקים וגנים ציבוריים, עם התמקדות על הנוף הנוצר סביב בתי הדירות. ההתייחסות הפרטנית לסוגי הגינות הצמודות לבתי המגורים, מאפשרת להעריך את השפעת גינות אחוזת בית-שכונת תל אביב (1909-1914), בתי הסגנון הלקטני (1918-1928) וגינות הבתים בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" (1930-1936), המושפעים ישירות ממודלים גרמנים, כתקדימים לגינות הסגנון הבילאומי "המקומי המאוחר", כלומר הצמודות לבתי דירות על עמודים (המושפעים בעיקר ממודלים צרפתיים). גינות מעונות העובדים ומעונות הפועלים (1933-1938), שהיו לביטוי ייחודי להשקפת עולם סוציאליסטית, מהוות נושא מעניין וייחודי. הם ראויים, על כן, לדיון מעמיק בעבודה נפרדת. מאחר והם נבנו גם על פי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" ו"המקומי המאוחר", ישנה כאן התייחסות חלקית לסממנים הנופיים, וזאת לצורכי השוואה עם בתי הדירות הפרטיים.

השכונה היהודית הראשונה, שהוקמה הרחק מהעיר יפו, ביוזמתה של האגודה לבניין בתים "אחוזת בית", נחשבת לראשיתה של העיר תל אביב (1909), על אף שכבר היו קיימות מספר שכונות יהודיות מחוץ לחומות יפו[1]. השם "תל אביב", שנבחר בתום בניית השכונה (1910), מקורו בתרגום לעברית של ספרו של הרצל Altneuland, מאת נחום סוקולוב. השם טמן בחובו את החזון לבניית עיר עברית[2]. קבוצה בת שישים ושישה רוכשים[3] מיהודי יפו, המיוצגת על ידי ועד בן שבעה איש ובראשו ע.א. וויס[4], יזמה את רכישת הקרקעות במקום הנקרא "כרם אל-ג'באלי"[5], שהיה סמוך למסילת הברזל המחברת בין יפו לירושלים, לכביש פתח תקוה-שכם, ולדרך שהובילה לטחנות הקמח שעל היר־קון[6]. תהליך הרכישה, קבלת ההיתרים,

[1] השכונות הן: נוה צדק, שנוסדה בשנת 1887, מחנה יוסף, כרם התימנים ואוהל משה שנוסדו בשנים 1901 ו-1903 (ביגר 2004, עמ' 45-44).

[2] תל אביב, *סיפור מאת תיאודור הרצל*; העתיק לעברית נ.ס. (בתרגומו של נחום סוקולוב), ורשה: הוצאת האורגניזציה הציונית הרוסית, תרס"ב.

[3] שישים רוכשים היו חתומים על האמנה והיו זקוקים להלוואה, בעוד שישה איש נוספים לא הזדקקו להלוואה (נאור, מורדכי, לוינסון, עמית, 2004, עמ' 5). בשל כך, ברוב המקורות מוזכרים שישים (דרויאנוב 1936, כרך 1, עמ' 96-141).

[4] ע.א. וייס היה יושב-ראש הועד, הנציגים האחרים היו יחזקאל סוקולבסקי, יצחק חיותמן, מנחם חנקין, מכיל בורביץ, נסים קורדוקי ומאיר דיזנגוף, הסגנים היו יוסף אליהו שלוש וצבי פוגלסון. הועד נוסד בשנת 1906, ומנה בהתחלה כ-40 חברים, מספרם עלה לחמישים ולבסוף לשישים.

[5] כרם ההר: הקרקע השתרעה על שטח של דיונות חול, עליו היו פזורים גפנים ועצי שיקמה, שגידלו אותם בתנאי בעל.

[6] ביגר 1984, עמ' 46.

ציור לט: חלוקת המגרשים של אחוזת־בית (סוף דצמבר 1909) וחתימות בעליהם.

2-2 חלוקת שטח "אחוזת בית" לשישים ושישה מגרשים
(מתוך דרויאנוב 1936, כרך 1, עמ' 241)

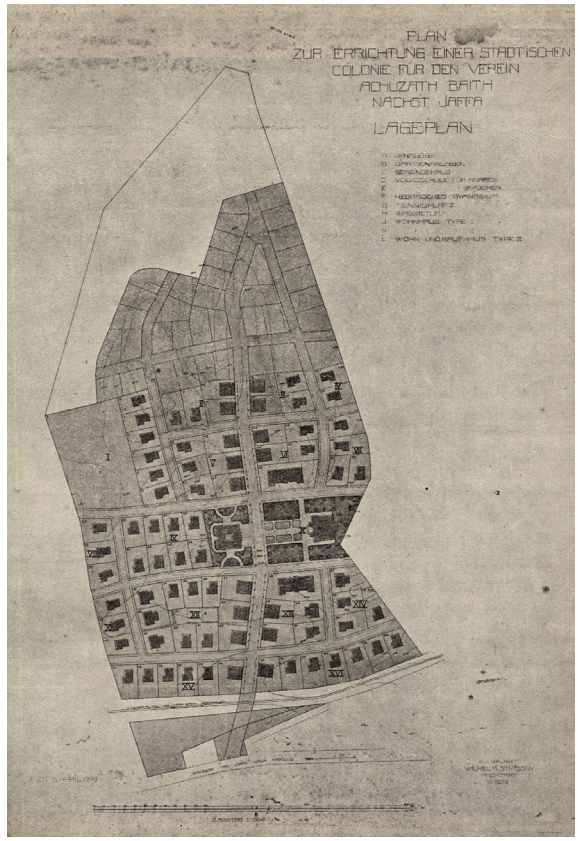

2-3 תכנית סטיאנסי לאחוזת בית
הרובע מחולק ל-16 בלוקים, כשהגימנסיה נמצאת במרכזו. בתכנון בית כנסת, בית ספר לבנים ובנות בנפרד, גנים ציבוריים, מגדל מים, מגרש טניס ושלושה סוגי יחידות דיור. (מתוך דרויאנוב 1936, עמ' 103).

רישום הקרקעות ובנית הבתים, נמשך כשלוש שנים (1906-1909) והיה מלווה קשיים רבים, בשל ריבוי בעלי הזכויות על הקרקע, בשל ייעודן הלא ברור[7] ובשל העיכובים מצד השלטונות. אגודת "אחוזת בית" ממנה את הפרויקט בכספי חבריה (כ-100,000 פרנק) ובעזרת הלוואה משמעותית (כ-300,000 פרנק) מצד הקרן הקיימת אל הבנק האנגלי-פלשתינאי, שלו חברי "אחוזת בית" שילמו את החוב, הפרוס על שמונה עשר שנה. לאחר חפירת הבאר ויישור החולות על ידי "מריצנים", החלה עבודת התכנון והבניה, ובסוף שנת 1909 כבר עמדו מרבית הבתים על תילם[8].

הוכנו לפחות ארבע תכניות חלופיות ל"אחוזת בית", מתוכן רק הצעתו של יוסף טריידל[9] ושל האדריכל היהודי האוסטרי וילהלם סטיאסני עדיין קיימות בארכיון עיריית תל אביב. תכנית המשותפת של המהנדסים יוסף בארסקי ושל פרופ' בוריס שץ, מייסד בצלאל, אבדה. בשל כך, נתייחס כאן לשתי ההצעות, כדי לבחון את ההשקפה התכנונית הנופית ששררה באותה התקופה. התכנית ומבט הציפור הפרספקטיבי של סטיאסני מבטאים חזון לחיי השכונה העתידה להיבנות, ולה רחוב ראשי החוצה רחובות משניים המאונכים לו, שני מבני ציבור במרכז הניצבים זה מול זה, מגרשי טניס במרכז שכונות המגורים וחגורות נטועות עצים בשוליים. הבתים צמודי הקרקע, בעלי גגות שטוחים עם מעקה משונן, המקנה להם חזות "ארץ-ישראלית", עטופים במעטה צמחיה: גינות קטנות מסביב לכל בית, ללא גדרות מפרידות. הבתים וגינותיהם ערוכים על פי סורג מודולארי. נראה כי חלופה זו, העשירה בתכנים - שלא בוצעה, ביטאה חזון לחיי שותפות, בהם ההפרדה בין בית לבית איננה נחוצה, ובהם תפקיד השטחים המגוננים מקנה לשכונה אופי של גן אחד גדול, המכיל בתים בתוכו.

ידוע כי, בסופו של דבר, בוצעה חלקית תוכניתו האבודה של האדריכל אברהם גולדמן. אולם, הצעתו, כי הרחוב הראשי לשכונה ימוקם לצידה, לא התקבלה. על נושא זה התנהל דיון סוער בקרב הועד, ולבסוף נפלה ההכרעה לטובת רחוב ראשי מרכזי- רחוב הרצל- ובקצהו המערבי גימנסיה הרצליה, מבנה מפואר בפסגת הרחוב, הניצב בסוף הציר, דומיננטי כארמון אירופאי מתקופת הבארוק, והנראה משער הכניסה לשכונה ומהרכבת[10]. מתנגדי הצבת הרחוב הראשי במרכז השכונה חששו, כי המבנה הגדול ימנע את התפתחותה לכיוון מערב, וכך בסופו של דבר קרה בפועל, עד להריסתו בשנת 1959. במקביל לגימנסיה הרצליה נבנה רחוב השחר הקצר, וניצבים לרחוב הרצל, ארבעה רחובות המקבילים זה לזה: רחוב אחד העם, רחוב הפארק (לימים שד' רוטשילד), רחוב לילינבלום ורחוב יהודה הלוי. תוכנן גם המתווה לרחוב

7 חלק מהקרקעות נחשבו ל"משאע"- קרקעות שלא נחלקו בעליהן- אלא כל הבעלים יחדיו להם שימוש משותף, חלק נחשבו ל"מירי"- קרקעות בבעלות המלכות, עם זכות שימוש ואכילת פירות לבעליהם. הקרקעות נרשמו בטעות כ"מירי" והבעלים סרבו להודות בטעות ולרשומן ב"מילך".

8 דרויאנוב 1936, עמ' 141-69.

9 יוסף טריידל, מודד קרקעות ומהנדס השקייה, בוגר ביה"ס הטכני בשרלוטנבורג בברלין. עבד ביק"א עבור הברון רוטשילד, ואחר כך כמודד קרקעות, ממפה וקבלן. הכין את התכנית הכללית של אחוזת בית, עם החלוקה לרחובות. (דרויאנוב 1936, עמ' 102).

10 על פי הסגנון הניסיוני הנקרא "ארץ-ישראלי", לפיו נבנתה גימנסיה הרצליה, וגם בתים רבים על ידי האדריכל יוסף טישלר (ראה לדוגמה, את תוכנית "מבוי פקידי אנגלו-פלשתינה בתל אביב, משנת 1921).

שלימים ייקרא רחוב מונטיפיורי, אם כי הוא לא נבנה באותם הימים. לכיוון דרום מזרח גבלה השכונה במסילת הברזל (קו ירושלים-יפו), ואילו שער הכניסה הראשית לשכונה החדשה היה מאפשר את המעבר מהמסילה אל תוך השכונה, תוך כדי מעבר על גשר. שער זה היה נסגר לכניסת פרדות ועגלות בימי שבת וחג, אותם השאירו בעליהם רתומות מחוץ לשכונה.

התכנית השניה שאליה מתייחסים בניתוח זה, הייתה פרי עבודתו של המהנדס יוסף טריידל, הציעה מתווה לחלוקת הרחובות, למיקום בית הספר (Gymnasium), פארק ציבורי (Oeffentlicher Park) ובתוכו מגרש המשחקים (Spielplätze) ומסעדה (Parkrestaurant). היא כללה תכנון טופוגרפי והידרולוגי (תמונה 2-3). בעקבותיה התבצעה חלוקת הרחובות, יישור דיונות החול, הנחת התשתיות לניקוזה של השכונה וחלוקת המים, כשטריידל ביצע את העבודות האלה כקבלן.[11] בפועל חלוקת הרחובות והנחת תשתיות המים, שבוצעו בסס על תכנית זו.

התכנון הפרטני של השכונה נעשה על ידי המהנדס אברהם גולדמן, במטרה להקים עיר מודרנית, שבתיה טובלים בירק. לצערנו, לא ניתן להתייחס לתוכנית זו, כיוון שהיא לא שרדה. על כל פנים, מהר מאד וויתרו אנשי הועד על הרעיון להקים פארק ציבורי גדול מימדים, כפי שהציע טריידל. לשכונה החדשה היו בתים צמודי קרקע בני קומה אחת או שתיים, עם גינות פרטיות קטנות. הבתים נבנו על ידי הקבלנים ללא תוכנית, לפי המסורת הערבית של חדר מרכזי וחדרים משניים מסביבו, ובעזרת קטלוגים לעיטור החזיתות. על פי רוב, היו מעל הבתים גגות רעפים משופעים. במערב השכונה נבנה גן ציבורי, לימים הקטע הדרומי של שד' רוטשילד, וזאת כתוצאה מיד המקרה: על שטח זה, שנוצר בעקבות מילוי הוואדי בחול מהודק, לא ניתן היה לבנות, ועל כן הוא נוצל לנטיעת הגן. השכונה הפכה למודל לשכונות החדשות שנבנו אחריה, כשאחד ההיבטים המפליאים היו מימדי הרחובות: 12מ' היה רוחבו של רחוב הרצל ו-10 מ' רוחבם של הרחובות הניצבים לו. שלושה הם ההיבטים האורבניים והנופיים של "אחוזת בית", החשובים בשל ההשלכות ארוכות הטווח, שלימים ישפיעו על "העיר הלבנה" וגם על מערכות הכניסה התלת-חלליות, הנושא המרכזי בדיוננו. היבטים אלה קשורים בתדמיתה של תל אביב כעיר גנים, בהיות תל אביב מתוכננת על פי תפיסה אירופית מודרנית, כעיר בעלת תקנות בניה, וכן בטיפולוגיה של הגינות הפרטיות, שבמהותה נשמרה גם בבתי הדירות של סוף שנות השלושים, לאחר גלגול ושינוי בפרופורציות וביעוד. ההיבט הראשון קשור ל"עיר גנים" כמודל אוטופי ומתניע את בנייתה של תל אביב, חזון החוזר ונשנה במידה מסוימת ב"אחוזת בית" (1906-1909), ובצורה מובהקת ב"תוכנית קאופמן" (1921) וב"תכנית גדס" (1925) וכן עדכון ואישור בין השנים 1931-1938). במכתב ששלח ועד "אחוזת בית" לקרן הקיימת בקלן, ב-7 ביוני 1907 נכתב:

"אנחנו יסדנו ביפו אגודה בשם "אחוזת בית". ומטרתה היא לבנות באופן חברתי ששים בתים לדירות בשביל ששים חבריה. וגם את יפו אינם יודעים, גיטו,

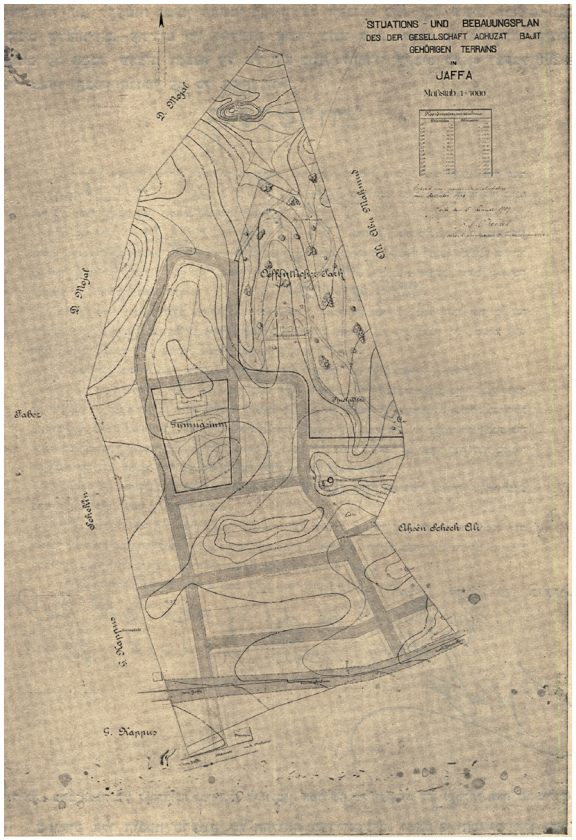
SITUATIONS - UND BEBAUUNGSPLAN
DES DER GESELLSCHAFT ACHUZAT BAJIT
GEHÖRIGEN TERRAINS
in
JAFFA
Maßstab 1:1000
Gymnasium
Oeffentlicher Park
Arbeiter-Colonie
Arbeiter-Colonie
Arbeiter-Colonie

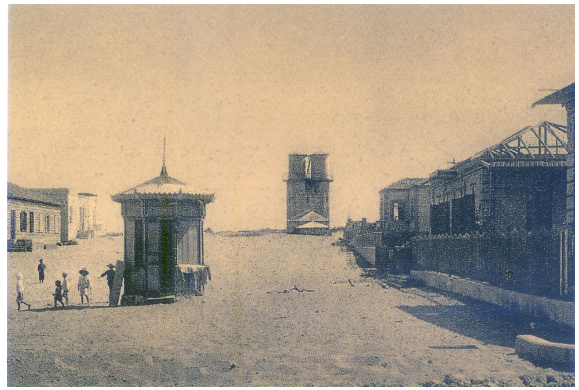

2-5 הבולבר (1910)
בתמונה נראה מגדל המים והקיוסק וים של חול. הבתים משני צידי השדרה בבניה. הפס המגונן במרכז השדרה העתידית טרם הוקם. (מתוך דריאנוב 1936, עמ' 152).

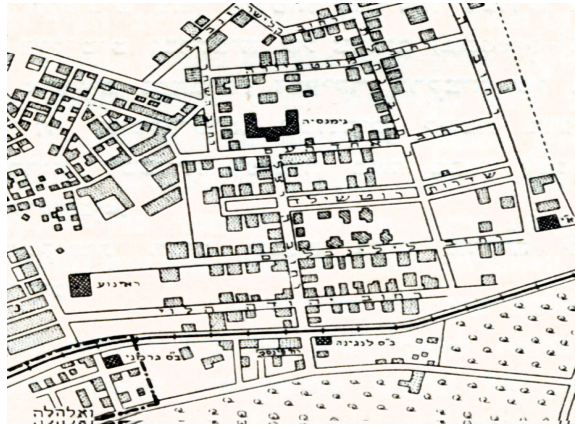

2-6 סכימת שכונת תל אביב
רחוב הרצל הוא הרחוב הראשי, ציר המתחיל בפסי הרכבת ומסתיים עם מבנה גימנסיה הרצליה המפואר. ניצבים להרצל רחוב אחד העם, שד' רוטשילד, רחוב לילנבלום ויהודה הלוי.

רחובות ותו לא. עדיין מכוער הוא הארג שלנו. אבל אנחנו נשנה את פני הארג. ואנחנו גם ניפה את יפו. השביח ושכלל, תקן ופאר- זאת תהיה עבודתינו. הנה "אחוזת בית". גיטו וחדשים יש לישראל בכל מקום. אינן חסרות אגודות לבניין בתים בשביל קנוניא לספקולציא, אבל אחת היא ארצינו בהתנועה "אחוזת בית". זהו רצון של בני הארץ לאחוז בבית, באחוזה עולמית. זהו חוש הרגשה שבונים פה לא דירת עראי, לא "מקום ללון", אלא דירת קבע לדורות. "וארשתיך לעולם". ובניין דורות דורש תכנית נכונה תחילה. ו"אחוזת בית שביפו תבנה שכונה חדשה של שישים בתים נאים, וגינה וביתן לכל בית, וגן גדול באמצע השכונה ובתים ציבוריים באמצע הגן"[12].

ברוח דומה כתב ארתור רופין מכתב לקרן הקיימת, שמטרתו הייתה לחזק את דברי הועד, ובזו הלשון:

"האגודה כבר נתנה עין במגרש ידוע, ועל מגרש זה היא אומרת לבנות שכונה של ששים בית על פי סדר ושיטה נאה, להתקין רחובות רחבים ויפים ולדאג גם לצרכי ההיגינה, כגון תעול, שרבוב וכדומה, ועל ידי כך תשמש דוגמה ומורה דרך לכל ההתישבות העירונית של היהודים בארץ"

הדברים נכתבו כדי לבקש מימון, ועל כן תיאור השכונה המתוכננת היה בגדר הצהרת כוונות, עם דגש על שיפור תנאי החיים, על התברואה ועל האיוורור, כנגד המצב בשכונות המעוטשות של יפו. המונח "עיר גנים" אינו מוזכר באופן גלוי, אם כי מיוחסת חשיבות רבה הן לגינות הפרטיות והן לשטחים הפתוחים הציבוריים.

באותה תקופה, רעיונותיו של אבנעזר הווארד (Ebenezer Howard), שהציע מודל התיישבות עירוני בעל אופי כפרי, המיועד לפועלים שהגיעו מהכפר לעבוד בעיר המתועשת, כבר פורסמו בארצות הברית ובאנגליה: המהדורה הראשונה יצאה לאור בשנת 1898 והגרסה המורחבת בשנת 1902[13]. עיר הגנים של הווארד הייתה שכונה או עיר עצמאית הן מבחינת הבעלות על הקרקע, הן מבחינת הניהול והשירותים המשותפים לתושביה. התכנון הקפדני היה מבוסס על זוניזציה ברורה, המגדירה תפקיד לכל אזור, כולל מיקום השירותים והשטחים הציבוריים, תוך הפרדה מוחלטת בינם לבין אזורי המגורים. המודל הוא בעל צורה עגולה, במרכזו הכרך, ומסביבו מספר ערי לווין במרחק קבוע, אף הן בצורה עגולה עם חלוקה פנימית רדיאלית, כשמספר תושביה של כל יחידה הוגבל ל-30.000. כל עיר-גנים הייתה אמורה להיות מוקפת בחגורת שטחים חקלאיים (Rural belt). רק לאחר שהווארד תכנן את העיר החדשה לצ'וורת (Letchworth) כעיר-גנים בשנת 1904, הפכו בהדרגה רעיונותיו לתנועה ממש, שהתפשטה לצרפת, איטליה ובעיקר לגרמניה. עם הזמן, רעיון "עיר-גנים" נהייה לשם מותג, שפירושו היה, בפועל, פרבר עירוני הבנוי בתים קטנים ובעלי גינה. גם בארץ ישראל הפך המונח "עיר גנים" לשגור, החל ממחצית העשור השני של המאה העשרים, כל שכונה חדשה שנבנתה ושביקשה לפרסם את עצמה, זכתה לכינוי "עיר גנים". המודל ל"אחוזת בית" אינו תואם את המודל

[12] מתוך אבן בנימין, "הארג", הפועל הצעיר, 23 באוקטובר 1907, עמ' 17. מתוך דרויאנוב 1936, עמ' 71.

[13] Howard, Ebenezer, *Tomorrow: a peaceful path to Real Reform*, 1898. Howard, Ebenezer, *Garden Cities of Tomorrow*, Swan and Schonnenshein Co., 1902

של הווארד: לא היה כרך מתועש מסביב, השכונה כמובן לא הייתה עגולה, היה בה מבנה ציבורי אחד בלבד (גימנסיה הרצליה) ומבנה שירות אחד (מגדל המים), לא היה בו פארק ולא חגורת שטחים חקלאיים מסביב, למעט שטחי פרדסים בדרך ליפו לכיוון דרום ומזרח. כאמור, השטח הפתוח הציבורי היה החלק הדרומי של שדרות רוטשילד העתידיות. עם זאת, חלוקת האדמות נעשתה על פי הגרלה, הייתה לשכונה החדשה ניהול ותקנון ולכל בית הייתה גינה, וחל איסור לפתיחת חנויות. לא ניתן לשלול את העובדה כי ארתור רופין היה מודע לרעיונותיו של הווארד כבר בשלבים מוקדמים אלה[14], ואילו תנועת "עיר-גנים" בגרמניה התפתחה בעשור השני למאה העשרים. לא ניתן לזהות קשר ישיר בין התוצאות בשטח לבין מודל עיר הגנים של הווארד[15]. גם הטענה, ששנים אחר כך התרברב בה מאיר דיזנגוף, מחברי הועד בשנים הראשונות לקיומו, אחר כך מראשי הועד ולבסוף ראש העיר הראשון של תל אביב, נאמרה בדיעבד, כשהמושג כבר קנה לעצמו מעמד. בשנת 1912, היו חברי ועד תל אביב מודעים, כי שכונתם אינה "עיר-גנים", כפי שקיוו. על כן, ביקשו לייסד "עיר-גנים" אמיתית (לימים רמת גן), שבה אפשר יהיה לחיות חיי "עבודה של כפר" פשוטים בחיק הטבע, שבו על כל מגרש בן חמישה דונם ייבנה חצי דונם בלבד, והשאר יוקדש "לזריעה ולנטיעה"[16].

ב"אחוזת בית" עברו לפחות שנתיים עד שנסללו הרחובות, קודם רחוב הרצל ואחר כך השאר, ועוד זמן לפני שאפשר היה לטעת עצים ב"בולברד" (שדרות רוטשילד), 1000 עצים שהובאו במיוחד ממצרים, כיוון שהועד חיפש עצים "מקומיים". בתקופה שלפני סלילת הרחובות (1909-1911), המשיכו אזרחי השכונה החדשה להתהלך בים של חול. "אחוזת בית" – תל אביב, שלימים שמשה מודל לשכונות היהודיות החדשות שנבנו, וביניהן שכונת נחלת בנימין, שנבנתה על האדמות הנותרות של "אחוזת בית" ובעקבותיה (1912) ותוך זמן קצר התאחדה עימה.

2.2 הבלוק הפתוח וחוקי הבניין

ההיבט השני החשוב לענינינו, קשור לתקנות "אחוזת בית", ולתקנון "שכונת תל אביב". אלה הראשונות נכתבו בגרמנית על ידי ארתור רופין, ואושרו לאחר דיונים על ידי הועד. לפיהן, היה ברשות הועד תקציב "לנקיון, למאור, לשמירה, לקשוט גנים ולהוצאות כלליות אחרות". הייתה לו זכות חתימה על חוזים עד 1000 פרנק. על אספת החברים מוטל היה לקבוע את "חוקי הבניין, דיני היגיינה ומשטר התנועה בשכונה"[17].

2-7 רחוב הרצל וגימנסיה הרצליה בגלויה מערב מלחמת העולם הראשונה
(מתוך דרויאנוב 1936, עמ' 209).

2-8 חזית גימנסית הרצליה עם הגינה הקדמית
הגינה מפוארת, ייצוגית, פורמאלית וסימטרית, נטועה לפי סגנון ה-gardenesque. (צילום מאוסף מטסון, ספריית הקונגרס, וושינגטון ד.ס., מס. 02664r).

[14] ראה דיון על הקשר בין אחוזת בית לעיר גנים בקרק, רות וזיידמן מיקי,"ראשיתה של תל אביב, מה בין אחוזת בית ו"עיר גנים"? *במנים*, 118, עמ' 8-12. המחברים טוענים כי הספר של הווארד נשלח לארתור רופין בשלב מסוים, אך גם הם מסכימים כי האופי של אחוזת בית אינו זהה לאופיה של עיר גנים לפי המודל של הווארד.

[15] הניסיון הרציני ביותר לתרגום עקרונות התכנון של הווארד נעשה על ידי האדריכל יוסף טישלר, שהיה יושב ראש הועד של "אגודת ישוב ארץ ישראל, בחיבורו "Die Zukunft der Judischen Heimstätte" שיצא בוינה, ברלין וניו יורק בשנת 1919-1920 (רביד 2008, עמ' 27-20).

[16] דרויאנוב 1936, כרך 1, עמ' 208, מתוך רשימות של י.ל. מטמון כהן. אחד המניעים לבניית רמת גן היה ליצור שם גן בוטני, דבר שקשה היה בתל אביב בשל יוקר הקרקעות.

[17] רק אם שני השכנים שילמו בעד הגדר, רשאים הם להשתמש בה. במקרה של בניית גדר על גבול מגרש שלא נמכר, רשאים לבנות גם את מחצית העובי על המגרש של השכן ולקבל תשלום כשיימכר המגרש. סימן כותל של שותפות בגדרות הבנויות הוא גג משופע משני צדדים מעל הגדר, וסימן כותל יחיד

2-9 שדרות רוטשילד כגינה ליניארית פורמלית, עם ערוגות מלבניות ועגולות

הפס המגונן האמצעי יוצר חיץ בין שני עברי השדרה. בצד נראה קו הגדר של הגינות הפרטיות. (צילום מתוך אוסף מטסון בספריית הקונגרס, מס. 02333u, בערך בין 1920-1930).

2-10 שדרות רוטשילד, בהן נראה קו המתאר בין השדרה למגרשים הפרטיים

הגדרות בנויות, מעליהן בלוסטראדה וכן לצידו של כל שער, עמודים בנויים. לפי תקנות הבניין משנת 1910, רוחב הגינה הקדמית המינימלי עבר מ-2 ל- 3 מ' (צילום א. סוסקין, בערך 1920).

נכללו בתקנות אלה "חוקי-בניין", שנכ־תבו בהשראת ספרו של יוסף שטובן על בינוי ערים (Joseph Stübben, Der Städtebau, 1890, 1903 & 1924), וקבעו כי כל בית ייבנה על פי תוכנית מאושרת או מוצעת על ידי הועד, ושכסות השטח לא תעלה על 30%. תקנון השכונה החדשה, שנו־סדה בשנת 1910, נקרא *"ספר התק־נות שקבלו עליהם באסיפותיהם הכלליות חברי השכונה תל אביב"*, והוא הרחבה של תקנות "אחוזת בית". חוזרים בו על סעיף הקובע, כי כל בית ייבנה על פי תוכנית, וכי שטח הבניין יהיה לכל היותר *"שלש עשיריות של שטח אדמתו"*. המרפסות המכוסות על ידי גג נחשבו לחלק מהבניין, וזאת על פי חוק עות'מני. וכן לגבי הגינה הקד־מית, נקבע כי *"כל מגרש צריך שיהיו לו כלפי הרחוב גנה רחבה שלשה מטר וגדר. הגנה והגדר צריכות להיות מתו־קנות כל צרכן. לא קים החבר חובה זו –רשאית האגודה לתקן את הגנה ואת הגדר על דעת עצמה ולגבות ממנו את יציאותיה"* ועוד נקבע, כי המרחק המי־נימלי של הבניין מהגבול עם השכנים בצדדים יהיה 1 מ' ומהגבול מהרחוב (בחלק האחורי של המבנה) 2 מ'. כל המגרש חייב להיות מגודר, והגדרות המשותפות בין שכנים שייכות לשני הצדדים, כששניהם נושאים בהוצאות הבניה.

תקנות הבניה ב"אחוזת בית" ובשכונת תל אביב מהוות תקדים חשוב, שעתיד להישמר משך כל ההתפתחות העירו־נית של תל אביב. כבר בשנת 1914 עלו אחוזי הבניה מ-30% ל-40% כסות שטח המגרש, וכן חלו שינויים גם בערכי המרחקים המינימלים בין קוי הבניין לגבולות. ההיבט החשוב הוא קביעת מתווה לחוק בניה עירו־נית, המבוסס על עקרונותיו של יוסף שטובן, מבין ראשוני מתכנני הערים באירופה, שקבע תקנות מסוג זה לפי־תוח עירוני. תקנות אלה חשובות בקבי־עת פני העיר, לפחות במידה שווה או העולה על השינויים בסגנון האדריכ־לי, המתחוללים במשך השנים. בעיקר, חשובה התקנה הקובעת את המרחק בין קו הבניין לבין הגדר הקדמית, ובכלל חשובה הגדר כאלמנט המגדיר את ההפרדה בין המגרש לבין הרחוב. תקנה זו קובעת בפועל את עיצוב הגינה הקדמית, כשהיא מסתכמת בפס ירוק צר ובעל מימדים קבועים בבלוק נתון. דבר זה מובע באופן ברור בספרו של שטובן, וקשור למהותו של "הבלוק הפתוח" *(Offene Bebauung)*, צורת בניה לפיה בלוק עירוני מורכב מרצף בתים, וכל בית בודד על פני המגרש, כשהמרחקים מגבולותיו קבו־עים, וזאת כדי לאפשר איוורור וכני־סת אור לצידי הבניין[18]. מודל זה שונה מהבלוק הרצוף, לפיו קיימת חזית רחוב רציפה, כשכל המבנים סמוכים זה לזה ללא מרווח ביניהם. וכך כותב שטובן: *"החלל שבין קו הבניין לבין קו הרחוב ייבנה כגינה קדמית, ולאורך הרחוב תיבנה גדר עם שבכה או מחוררת". והוא מוסיף: "המרחק בין הבתים לגבו־לות הקרובים משתנה, והוא נע בין 3 ל 10 מטר או יותר. לפעמים מרחק של 3 מ' מהגבול [הצדדי] שהוא 6 מ' מבית לבית הוא קטן מדי במקרה של בתים בעלי שתי קומות..."*[19] יש כאן קביעה

הוא גג משופע מצד אחד. אין מפרטים כאן את התקנות על הניקיון, קנסות, פירוט הקיניין של השכונה כולה, תקנות השמירה ועוד (דרויאנוב 1936, עמ' 162).

18 תל אביב בנויה כמעט באופן בלעדי על פי עיקרון של הבלוק הפתוח, מתקופת אחוזת בית ועד היום.

19 Stubben 1907, p.10

ספר התקנות
שקימו וקבלו עליהם באספותיהם הכלליות
חברי השכונה
„תל־אביב"

2-11 שער ספר התקנות הראשון לתל אביב (1910)
(מתוך דרויאנוב 1936, עמ' 159).

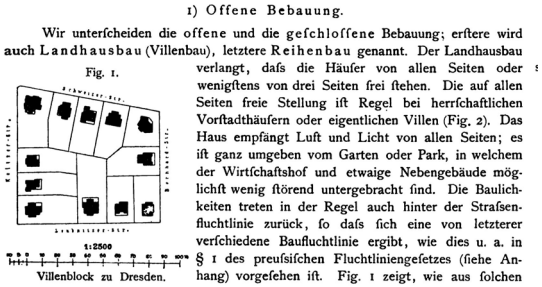
1) Offene Bebauung.

Wir unterſcheiden die offene und die geſchloſſene Bebauung; erſtere wird auch Landhausbau (Villenbau), letztere Reihenbau genannt. Der Landhausbau verlangt, daſs die Häuſer von allen Seiten oder wenigſtens von drei Seiten frei ſtehen. Die auf allen Seiten freie Stellung iſt Regel bei herrſchaftlichen Vorſtadthäuſern oder eigentlichen Villen (Fig. 2). Das Haus empfängt Luft und Licht von allen Seiten; es iſt ganz umgeben vom Garten oder Park, in welchem der Wirtſchaftshof und etwaige Nebengebäude möglichſt wenig ſtörend untergebracht ſind. Die Baulichkeiten treten in der Regel auch hinter der Straſsenfluchtlinie zurück, ſo daſs ſich eine von letzterer verſchiedene Baufluchtlinie ergibt, wie dies u. a. in § 1 des preuſsiſchen Fluchtliniengeſetzes (ſiehe Anhang) vorgeſehen iſt. Fig. 1 zeigt, wie aus ſolchen

Fig. 1.

1:2500

Villenblock zu Dresden.

2-12 סכימת הבלוק הפתוח של שטובן (Offene Bebauung)
הצבת הבניין בתוך המגרש במרחק קבוע מגבולותיו הינה צורת פיתוח אורבני, שאומצה בתל אביב מראשית ימיה, בהש־ראת מתכנן הערים הגרמני שטובן.(Stubben 1907, p. 10)

2-13 בית מאיר דיזנגוף (1909)
המרפסת המוגבהת, המוקפת בלוסטראדה, חשובה כמרחב ייצוגי וציבורי. המרפסת היא החלל המקשר בין חוץ לפנים הבית.

2-14 הועד החדש מצטלם על מרפסת בית מאיר דיזנגוף
המרפסת היא הבמה ממנה הועד מתקשר עם תושבי שכונת תל אביב (צילום מתוך דרויאנוב 1936, עמ' 187).

חד משמעית לגבי המיקום של הגינה הקדמית ותפקידה בהגדרת פני הרחוב, ותפקיד זה מוצא עדיין את מלוא הביטוי בחוצות תל אביב, אם כי קיים שוני בערכי המרחקים בין הבניין לבין גבולות המגרש. ניתן לטעון, על כן, שעיצובה של "אחוזת בית" הושפע באופן ישיר מעקרונות התכנון העירוני שהיו נהוגות בתחילת המאה העשרים בגרמניה, כפי שהם מקבלים ביטוי בתקנות של יוסף שטובן. אדריכל זה, שעבד בגרמניה ובבלגיה, ונחשב לחלוץ תוכניות המתאר העירוניות, הטמיע בהן עקרונות תברואתיים, כשהשטחים המגוננים הם מרכיב חשוב במסגרת חשיבתו ההיגייניסטית, שקדמה בכמה עשורים לתנועת "עיר-גנים".[20]

2.3 תכנון השטח הפתוח בגינה הפרטית

ההיבט השלישי, החשוב לגבי הדיון בעבודה זו, קשור לארגון השטח הפתוח מסביב לבית בודד. באופן כללי, ניתן לטעון כי היה זה מודל שאול מהכפר האירופי, לפיו בית צמוד קרקע ניחן בגינה קדמית הפונה לרחוב, ולה תפקיד ייצוגי, ובגינה אחורית, שהיא בעיקר חצר משק, כשחלק מהשטח יכול היה להיות מיועד לגינת נוי, או לגינת גן ירק ועצי פרי. בארץ ישראל היו תקדימים למודל זה במושבות הברון רוטשילד (לדוגמה: נס ציונה וראשון לציון, זכרון יעקב), ובמושבות הטמפלריות (לדוגמה: שרונה, יפו, וילהלמה). יחד עם הדימיון הבסיסי, שכנראה היה קשור גם לנוחיות בפרצלציה, ישנם גם הבדלים הנובעים מהיות המושבות יישובים חקלאיים במהותם, ואילו "אחוזת-בית" (1909) ונחלת בנימין (1911-2) שאפו להפוך לשכונות עירוניות. ניתן להבין את ייחודו של השטח הפתוח בראשיתה של תל אביב, מהתייחסות לארגון המגרש, לתקנות הבניה ולצילומים ההיסטוריים. מה שבולט בצילומים הוא היות הגינה הקדמית קטנה יחסית - וכבר יודעים כי קו הבניין אמור היה להיות במרחק מינימלי של 3 מ' מהגדר- אבל השטח המגונן הקדמי נראה קטן וכמעט בלתי קיים, כי לרוב הבתים היו גם מרפסות קדמיות מוגבהות עם בלוסטראדה (כ-0.9 1.00 מ' מעל הרחוב), המקושרות לרחוב דרך גרם מדרגות חזיתי יחיד או צדדי כפול[21]. המרפסות היו על פי רוב ללא גג, כי הן נחשבו, על פי החוק העות'מני, לחלק מהגינה[22]. ניתן עוד לראות, כי הגינה הקדמית בשדרות רוטשילד לא בהכרח נפתחה לרחוב, אלא היו נטועים בה עצי ברוש, לא רק לצידי המגרש, על פי הנוהג לסימון גבול חלקה או להפרדה בין שכנים, אלא בשורה צפופה לאורך גדר הגינה הקדמית. נראה כי, במקרה זה, הייתה כוונה להיחסם מפני הרחוב, אולי כדי להתגונן בפני החול המתעופף ברוח, בשעה ששדרות רוטשילד ושאר הרחובות טרם נסללו[23]. אפשרות אחרת למצב היא הרצון להשתמש בנטיעת הברושים החזיתית בתוך הגינות הקד-

[20] רק במהדורת 1924, מזכיר שטובן את עיר הגנים של הווארד, והוא מקדיש לה עמודים ספורים, כך שאי אפשר לטעון כי המחבר הושפע מרעיונות האוורד בחיבורו של הספר.

[21] מרפסת מוגבהת בעלת גרם מדרגות כפול היורד במקביל לרחוב, שתפסה את מרבית שטח הגינה הקדמית הייתה בבית דיזנגוף, בשדרות רוטשילד. בבית פולק היה גרם מדרגות כפול כלפי רחוב הרצל ויחיד כלפי רחוב אחד העם.

[22] בעוד המרפסות הצדדיות, הן אם מקורות חשופות, נחשבו כולן לחלק מהבניין.

[23] הכוונה לשורת עצי ברוש, החוסמת את הגינה הקדמית באופן מוחלט ליד גדר הבתים הפרטיים. במבנים החשובים יותר, לדוגמה: בגימנסיה הרצליה ניצבו כשומרים זוג עצי ברוש לצידי השביל בנסיגה יחסית לשער, שהיה ממוקם בעמדה מרכזית, על ציר רחוב הרצל.

מיות לחיזוק השדרה עצמה. מצב זה כנראה ייחודי לשלביה הראשונים של תל אביב ושד' רוטשילד.

2.3.1 הגינה הקדמית

בראשיתה של תל אביב הייתה הגינה הקדמית גאומטרית ומיועדת לתצוגת פריחה. המודל המקומי לסוג גינה זה, היה הגינה הקדמית הגדולה בגימנסיה הרצליה, בתוכה ערוגות עגולות גדולות הנטועות קנה הודית (Canna indica) וערוגות-כרית. הפרוטוקולים של ועד תל אביב ומעט התמונות הקיימות מהתקופה שקדמה למלחמת העולם הראשונה, מעידים כי הפיתוח הנופי היה בראש מעייניהם של מייסדי תל אביב, אבל הוא התעכב בשל אילוצים כספיים: כאמור, הגינון של אחוזת בית –תל אביב החל כשנתיים לאחר בניית השכונה (1911), לאחר שנמצא מקור מימון לריצוף הרחובות.

לא קל לנתח את מהות הגינה הקדמית בראשיתה של תל אביב, כי התיעוד שנמצא בידינו מסתכם במספר מועט של צילומים. על אף היותן קטנות, וכפי שראינו, במקומות מסוימים, חסומות על ידי שורת ברושים, הגינות הקדמיות היו ביסודן גינות ייצוג. כל הגדרות היו בעלות מסד בנוי ועמודים במרחק קבוע זה מזה, כשעליהם שבכה מעץ, מתכת או בטון, או בלוסטראדה. אלה היו דקורטיביות ואפשרו חדירת המבט מהרחוב אל תוך הגינה.

בחלל המרכזי של הגינה הקדמית הייתה לעיתים מערכת "מרפסת-מדרגות", שפרצה החוצה לפחות 1,5 מ' מתוך ה -3 מ' רוחב מינימלי, ובכך גם חילקה את הגינה לשני שטחים סימטריים או כמעט סימטריים. אי לכך, הערוגות בגינה הקדמית היו לעיתים מלבניות, מוצבות לצידי גרם המדרגות, צמודות לקיר חזית הבית או לגדר. במקרים אחרים, ניתן לראות גם ערוגות עגולות בודדות הצפות באמצע הגינה הקדמית, לפי מודלים שהוזכרו בהקשר גינת גימנסיה הרצליה ובגן הציבורי בשד' רוטשילד.

הערוגות, הן העגולות והן המלבניות, היו תמיד מוגבהות יחסית למשטח הדריכה (כ-0.10-0.15 מ'), כששפת הערוגה מוגדרת על ידי לבנים או רעפים קבורים חלקית בתוך הקרקע ומאונכים למשטח הדריכה. בכל מקרה, נצפו בגינה הקדמית ערוגות מהסוג "ערוגת כרית" (cushion bed), מוגבהות עם החלק הגבוה במרכז, ונטועות בצמחיה נמוכה וצפופה, על פי סגנון המוזאיקולטורה (mosaiculture). לפי סגנון זה אפשר ליצור דגמים מעוטרים, על ידי שתילה צפופה של צמחים קטנים בעלי עלווה צבעונית. עצי הברוש בגינה הקדמית, היו מוצבים בזוגות לאורך שביל הכניסה והתכנון נראה פרי עבודתו של בעל מקצוע מיומן.

בהיעדר תיאור ורשימות צמחים אחרים, נאלצים להתבסס כאן על מקור ספרותי לזיהוי הצמחיה בגינות הקדמיות. מתוך תיאורו של אשר ברש את גינת ביתו של בוריס קלדם, שהיה בין עשרת הבתים הראשונים באחוזת בית, נראה כי נמנו על הצמחים השכיחים בגינות תל אביב שלפני מלחמת העולם הראשונה: אראוקריה רמה (Araucaria excelsa), היביסקוס לוהט (Hibiscus rosa-sinensis), אבוטיליון (Abutilon spp.), קרנפול צרפתי ויפני (Dianthus spp.), מנתור (Matthiola incana), פי הארי (Anthirrinum majus) ופטוניה (Petunia spp.).[24]

[24] הרשימה נגזרה מאשר ברש, איש ובית נמחו (1934) ומצוטטת בטל אלון-מוזס 2002, עמ' 173.

2-15 שדרות רוטשילד במבט מערבה (1910)
בצילום נראה כי הקמת הגן באמצע השדרה רק החלה, ניתן לצפות במתווה הערוגות ובגדר הפס אמצעי.

2-16 גינת בית דיזנגוף בשד' רוטשילד 16
במרכז הגינה מרפסת מוגבהת, המוקפת בלוסטראדה, ממנה נכנסים לבניין. משני צידי המדרגות גינות פורמליות, עם ערוגות חתומות על ידי שפת רעפים המוצבים במאונך לקרקע. בהיקף נטועים ברושים.

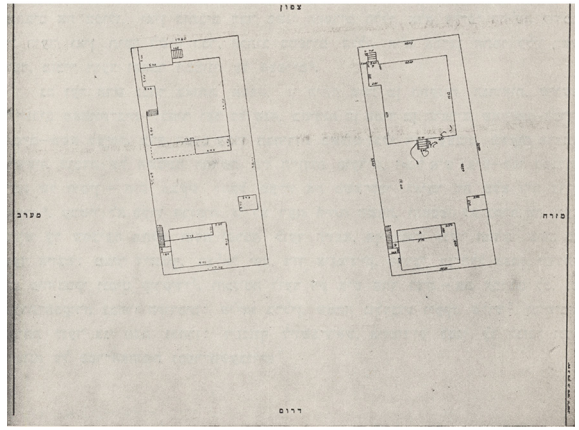

2-17 ספר האחוזות עם רישום ביתו של ישראל סמילנסקין ברחוב יהל 7
הסכימות מראות את המגרש ואת המבנים שמעליו. הבניין הראשי בעל גינה קדמית קטנה וחצר אחורית נרחבת, עליה נמצאים עוד שני מבני שירות. מתוך ספר האחוזות, מגרש 19 (דרויאנוב 1936, עמ' 185).

2-18 חצרות אחוריות בתל אביב בתחילת שנות השלושים
בתמונה נראה בבירור השימוש של החצר האחורית לתליית כביסה, ביתני השירות, וגם שימוש כגינה לעצי פרי.(צילום מתוך ספרית הקונגרס, אוסף מטסון, מס' 5832u)

2.3.2 הגינה האחורית

היבט תכנוני נוסף, שמן הראוי לשים אליו את הדעת, הוא היותו של השטח הפתוח בחלק האחורי של הבית, גדול יחסית. בתוכנית ביתו של דוד סמילנסקי, ממייסדי אחוזת בית, שטח המגרש היה כ- 366 מ"ר (17,40 מ' רוחב בהשקה לרחוב, ו-38,35 מ' אורך, כלומר, היה זה מגרש, שאורכו היה בערך כפול מרוחבו[25]. נצבו על המגרש שלושה מבנים, הבית הראשי בן שתי קומות (כ- 67 מ"ר שטח כל קומה), מבנה אחורי בעל גודל בינוני (כ- 48 מ"ר), וביתן קטן מבודד בסמוך לגדר (כ- 7 מ"ר), בסך הכל היו כאן כ 143- מ"ר בנויים, כולל מרפסות מקורות. בעל הבית לא ניצל את מלא 30 אחוזי הבניה לפי התקנון. שניים היו המבנים הנוספים בחלק האחורי של המגרש, האחד קטן ומבודד, כנראה ביתן לפחי האשפה או חדר שירותים, והשני גדול יותר, ששימושו אינו ידוע בוודאות, אבל ייתכן שהיה רפת או מכבסה. השטח הפתוח שבין המבנה הראשי לבין המבנה האחורי היה מנוצל, כנראה לייבוש כביסה. מאחר ובתחילת הדרך לא היו במקום חנויות, ייתכן כי בחצרות האחוריות היו גם גני ירק, עצי פרי בודדים וחיות משק. קשה, בכל מקרה בשלב הראשון של אחוזת בית-תל אביב, לראות בתכנון הנוף הפתוח שמאחורי הבניין, יעוד מובהק של השטח לגינת נוי, לכל היותר ייתכן שימוש מעורב, כיוון ששטחים אלה היו מנוצלים לצרכים המיידים של בני הבית, לחדרי שירותים, לבורות סופגים, לכביסה ותלייה, כשהכיבוס ותליית הבגדים היה היבט משמעותי בחיי הבית, תפס שטח גדול יחסית בחצר האחורית. בתמונה היסטורית נדירה מאוסף מטסון משנות העשרים, נראית בבירור חצר אחורית של בית בשכונת תל אביב, המנוצלת בעיקר לתליית כביסה ובכך מצדיקה את גודלו של השטח הפתוח מאחורי הבניין. לאור העובדה שלגינה האחורית נועדו בעיקר פונקציות בסיסיות, כל עוד פונקציות אלה היו ממקומות בה, השטח של אותה חצר אחורית נותר גדול יחסית. המצב השתנה עם הכנסת חדרי שירותים לתוך הבתים (במשך שנות העשרים) ועם בניית מבנים בעלי גג שטוח, שנוצלו כמכבסה ושטח תלייה. הכנסת השירותים לתוך הבניין והעברת פעולות הכביסה והתלייה על הגג, הקטינו באופן משמעותי את הצורך בשטח פתוח המיועד לפונקציות אלה, ולכך היו שתי השלכות הפוכות. הראשונה, לה אנו עדים באופן הדרגתי במשך שנות העשרים למאה הקודמת, היא הגדלת השטח הפנוי לנטיעת גינה אחורית, גן ירק ועצי פרי. השנייה, לעומת זאת, היא האפשרות לנצל את השטח שהתפנה לבניה, בעיקר לאחר שאחוזי הבניה הוגדלו מ-30% ל-40%, ובכך להקטין את שטח הגינה האחורית. תופעה זו משמעותית במשך שנות השלושים, וכך, באופן הדרגתי, עדים אנו להקטנת השטח שמאחורי הבניין, יחסית לגודל המגרש הכללי, ולהפיכת הגינה האחורית לפחות חשובה בבתי הסגנון הבינלאומי[26].

כיום קשה לדמיין כי גודל המגרשים בראשיתה של תל אביב סיפק מרחב גדול לעשייה בשטח שמאחורי הבניין.

[25] תכנית המגרש מתוך דרויאנוב 1936, עמ' 185.

[26] לפעמים ישנה בבתים אלה גינה אחורית המנוצלת על ידי דיירי הדירות האחוריות בקומת הקרקע. על פי רוב, השטח קטן ותואם את המידות המינימליות של התקנות, מוזנח ובלתי מנוצל.

כמעט ואין עדות לכך בתל אביב, מלבד דוגמאות ספורות, כמו המגרש האחורי בשד' רוטשילד 12 והגינה ברחוב רמב"ם 15.

2.3.3 השדרות והגן הציבורי

ידוע כי ערב מלחמת העולם הראשונה כבר היו שדרות נטועות ברחובות שכונת תל אביב ובגן הציבורי. נטיעות אלה היו אז צעירות וטרם הספיקו לחולל שינוי משמעותי בנוף השכונות החדשות. בשנת 1910-11 ניטעו כ-1,000 עצים, שהובאו ממצרים, ויש להניח כי אלה הם העצים הנראים בצילומי רחוב הרצל, ובגן הציבורי, וכן גם בגינות הפרטיות, בהן, על פי התקנון, כל בעל בית היה חייב לטעת מספר עצים. בשלבים מאוחרים יותר, סיפקו תלמידי הגימנסיה שתילים בכמויות גדולות לתל אביב, כפי שמתברר ממכתבו של בוגרשוב לוועד תל אביב בשנת תר"פ (1920).[27]

ברחוב הרצל, ניטעו העצים על המדרכה, וכל עץ היה כרוך לסמוכה מרכזית ומוגן על ידי שלושה מוטות עץ אלכסוניים, המתכנסים בנקודה גבוהה על הגזע, מסביבם היה כרוך חבל. כל הסטרוקטורה הייתה מיועדת להגנה על העץ הניטע בפני פגיעת אנוש, אבל בעיקר בפני נזקי פרדות וגמלים. נראה כי כל שבכת ההגנה לא תמיד הייתה יציבה דייה, והיא קרסה ארצה, וגם כיום ברחוב הרצל, לאחר שנשתלו עצים חדשים במשך השנים כמה וכמה פעמים, הם קטני מימדים ומזוינים במערכת הגנה ממתכת, אבל אינם מצליחים להפוך לעץ בוגר. שונה המצב בשאר הרחובות, כי בתחילת שנות העשרים כבר בגרו עצי השדרות ובתוך הגינות הפרטיות, ובכך חוללו שינוי משמעותי בסביבת השכונה.

הגן הציבורי, לימים הקטע הדרומי של שדרות רוטשילד, היה סגור למבקרים: גדר בנויה חתמה אותו מסביב ושער כניסה היה בו מכיוון דרום. צורתו הייתה מוארכת, על פי שני מודלים סגנוניים משולבים:

- מודל "גן טיול" (Promenade publique), שהתפתח באירופה לקראת סוף המאה ה-18-תחילת המאה ה-19, הוא המודל המקדים את היווצרות הפארקים הציבוריים בערים הגדולות באירופה במחצית השניה של המאה ה-19. בטיילות ציבוריות אלה, שהיו מבוססות על תכנון פורמאלי, ניתן היה לטייל ברגל, בכרכרה או על סוס, ולפגוש את חברי חוגי החברה הגבוהה בעיר, להינות מצילם של השדרות הכפולות והמרובעות, הנטועות בעיקר בעצי דולב (Platanus), ערמון הסוס (Aesculus hippocastanum), צפצפה (Populus) ותרזה (Tilia). בתקופת שלטונו של נפוליאון הראשון מודל זה, שהיה במהותו צרפתי, מופץ בכל רחבי אירופה. מאוחר יותר, במשך המחצית השניה של המאה ה-19, הוא נטמע בתכנון העירוני של פריס על ידי הברון האוסמאן ובעקבותיו בשאר הערים הגדולות באירופה.
- מודל "כיכרות-הגן" באנגליה (London Garden Squares), שהיו מיועדות לשימושם הבלעדי של תושבי השכונה המשקיפה אל הכיכר ורק להם היה מפתח כניסה אל הגן. מודל זה התפתח בעיקר בסוף המאה ה-19 - תחילת המאה ה-20, אם כי מסורת כיכרות

2-19 רחוב הרצל בתמונה חלפני מלחמת העולם הראשונה
בתמונה נראית שורת עצים ממוגנים במסגרות עץ, הנטועים לאורך המדרכה (מתוך דרויאנוב 1936, עמ' 209)

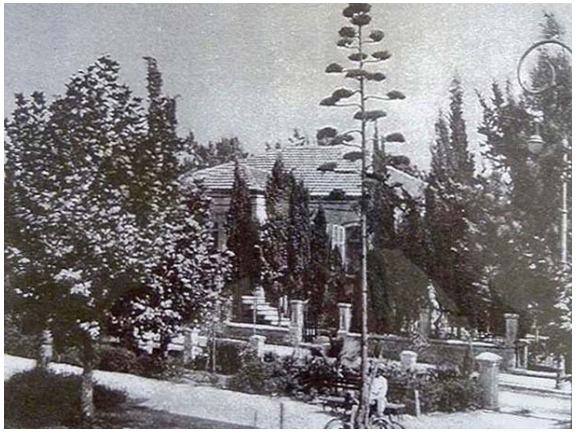

2-20 שדרות רוטשילד כגן ציבורי (1922-23)
סגנון הגינון הוא פורמאלי, גאומטרי, עם ערוגות עגולות, המוקפות שפת מלבנים או רעפים.

[27] תל אביב, ארכיון העירייה, תיק 202-01 מתוך http://tel-aviv.millenium.org.il

2-21 הגינה הקדמית בחזית גימנסיה הרצליה בשנות ה-30 למאה הקודמת
הגינה הייתה בעלת נראות גדולה בשל מיקומה ומימדיה. היא הייתה מחולקת לערוגות עגולות ומלבניות. בגינה העגולה נצפית שתילת קנה הודית (צילום א. סוסקין, שנות ה-20 למאה הקודמת).

2-22 מבט אל בית דיזנגוף ושדרות רוטשילד (1920)
הגינה הקדמית מוסתרת על ידי הברושים שגדלו. אפשר לראות כי מימדיה קטנים יחסית לגינה האחורית, בה נטועים עצים גדולי מימדים (צילום א. סוסקין, 1920).

הגן בלונדון הייתה עתיקת ימים ועדיין שרירה כיום. וכן, הגן הציבורי באחוזת בית היה מוקף גדר בנוייה ומעליה סורגי מתכת, והכניסה אליו הייתה מבוקרת, דרך שער כניסה בכיוון דרום-מערב. הגן הציבורי היה, בפועל, הגן הייצוגי של השכונה, ובאותה עת גם הגן הפרטי של כלל תושביה.

הגן הציבורי ב"אחוזת בית"- תל אביב היה מעוצב בסגנון הגן הויקטוריאני הפורמאלי, סימטרי, עם ערוגות גאומטריות, המתאפיינות בעושר פריחה: הפס המרכזי היה מורכב ממספר ערוגות מלבניות ועגולות ואילו הערוגות המקבילות לו משני צידי השביל, לאורך הגדר, היו ארוכות ופשוטות יותר בעיצובן. בכל שלושת הערוגות המקבילות, שורת עצים. בסך הכל הייתה מערכת שדרות בת חמש שורות עצים: שתי שורות לצידי הכביש, הנטועות על המדרכה, ושלוש שורות בתוך הגן הציבורי המגודר, שתפקד כאי תנועה מגונן לכל השדרה. הייתה זו גרסה מקומית ל"בולבאר" הפריסאי (boulevard). הבולבאר נקרא על שם הברון אדמונד ג'יימס דה רוטשילד, שביקר בשדרה לראשונה רק בשנת 1925. היה דמיון מסוים גם בין השדרה לבין שדרות ירושלים ביפו, שהושלמו במקביל.

קביעת סוגי העצים בגן הציבורי, מבוססת על תמונות היסטוריות באישור התיעוד ההיסטורי. מלבד מספרם הרב של הברושים, ניטעו עצי צפצפה צריפית (Populus nigra 'Italica'), ועצי אוראוקריה רמה (Auraucaria excelsa)', עץ בעל נוכחות ומעמד, שהיווה תחליף לאשוח האירופי. מתמונות בשנות העשרים, ניתן לצפות במספר רב של עצי וושינגטוניה חסונה (Washingtonia robusta) בתוך אותו הגן, דקל שהיה נפוץ כבר לפני מלחמת העולם הראשונה. מאחר והשדרה נבנתה בהמשכים, קיים הבדל בסוגי השתילה בכל קטע וקטע.

2.4 התפתחות תל אביב לאחר מלחמת העולם הראשונה

פעילות רכישת הקרקעות והבניה, שנעשתה דרך האגודות השונות לבניה משותפת, הייתה קדחנית בשנים 1910-1914, בשל העליה היהודית הגוברת מרוסיה. מלחמת העולם הראשונה (1915-1918) הביאה האטה משמעותית בקצב העליה היהודית לארץ ישראל, ובעקבותיה להאטת הבניה. בנוסף, בשנה וחצי שבין מאי 1917 לבין נובמבר 1918, גורשו תושבי תל אביב ויפו על ידי השלטונות התורכיים. ההצדקה הפורמלית לגירוש הייתה הצורך להגן על האוכלוסיה האזרחית מפני הפגזות הכוחות הבריטיים מהים. לכאורה, היה הגירוש מיועד לכלל האוכלוסיה, אך אכיפתו בפועל הייתה כלפי הישוב היהודי בלבד, שנאלץ לעזוב ולקבל מקלט במושבות היהודיות בצפון הארץ ובגליל. בתקופה זו נעצרה הבניה בתל אביב לחלוטין. רק כשנתיים לאחר תום המלחמה, שהביאה עימה את החלפת השלטון העות'מני במנדט הבריטי, נוצרו שוב התנאים המתאימים לחידוש הבניה בתל אביב. בשל כך, אפשר לזהות בשנים 1909-1914 שלב ראשון בהתפתחות העירונית של תל אביב, החופף את תקופת דמדומי הקיסרות התורכית. בתקופה זו התאחדה נחלת בנימין עם שכונת תל אביב (1912), לשדרות רוטשילד נוסף קטע חדש לכיוון צפון מזרח, החוצה את רחוב נחלת בנימין

והמגיע עד לפינת רחוב הים, לימים רחוב אלנבי, כפי שניתן בבירור לראות במפה הבריטית משנת 1918.

לעומת זאת, התקופה שבין 1914 לבין 1920 היא בסימן עצירה כמעט מוחלטת בפיתוח העירוני. הפעילות העירונית התחדשה בתחילת שנות העשרים, לאחר שהמגורשים הספיקו לחזור ולהתארגן מחדש. התפשטות תל אביב התאפשרה, בין השאר, תודות למאגר הקרקעות שנרכשו על ידי הועד לפני המלחמה: בשנת 1911 רכש הועד כ-30 דונם קרקעות מצפון מערב לרחוב גרונזברג ועד רחוב כרמל, ובאותה השנה רכשה אגודת "חברה חדשה" כ-70 דונם ממזרח לתל אביב, בקטע שבין מסילת הברזל לכיכר מגן דוד, קבעה מיד את הפרצלציה והגדירה את הרחוב הראשי - רחוב הים- הוא רחוב אלנבי של היום. כמו כן, רכשה "חברת הכשרת הישוב" שטחים מצפון מערב ל"חברה חדשה": כרם בדראני - אזור רחוב ביאליק- אדמה כרכרה וכרם מטרי, שכלל שטחי חולות לאורך החוף לכיוון צפון, עד רחוב גורדון של היום. לפיכך, ערב המלחמה הגיע שטחה של תל אביב ל-350 דונם, היא מנתה כ-150 בתים וכ-2000 תושבים, והפוטנציאל להתפשטות לכיוון צפון כבר היה נתון על ידי מיקום הקרקעות.[28]

פוטנציאל זה מומש בפועל בתחילת שנות העשרים על שטחי החולות הפנויים לאורך החוף, כשניכרת מגמת התרחקות מיפו, ואילו ההתפשטות כלפי דרום ומזרח הייתה מוגבלת על ידי שטחי פרדסים בבעלות ערבית או טמפלרית. התפתחות תל אביב ידעה תקופות של קצב מואץ (1920-1924), בזמן העליה השלישית, שהיתה מורכבת בעיקר מחלוצים יוצאי ארצות מזרח אירופה (רוסיה, פולניה, רומניה וליטא) ובעקבות מאורעות תרפ"ט (1921), שהבריחו את האוכלוסייה היהודית מיפו לתל אביב. העליה הרבעית, המורכבת בעיקר מיוצאי פולניה, בני המעמד הבינוני, הביאה עימה תקופת גאות בבניה (1924-1926). בשנים אלה נרכשו עוד קרקעות, גם באזורי הפרדסים, דרומית לדרך שכם וגם לכיוון צפון (אדמת "גאולה", אדמת גן מאיר לעתיד, נורדיה, מרכז בית המלאכה, אדמת מטרי, שכונת צ'לנוב ונווה שאנן, כרם אלונזי).

בשנים הראשונות למנדט הבריטי, נבנו הבתים בסגנון דומה ל"אחוזת בית", בעיקר הורחבו בתים אלה על ידי הוספת קומה (1920-1921) או תוספות בצד האחורי של הבניין. מאוחר יותר, השתלט סגנון הבניה הלקטני או האקלקטי (1922-1928). סגנון זה משלב מרכיבים השאולים מסגנונות היסטוריים אל הבניה המודרנית. ביניהם הסגנון היפואי, הניאו-קלסי, המזרחי בהשראה וונציאנית, האיטלקי, היהודי, האומנות החדשה ואר דקו, סגנון לבני הסיליקט ועוד. סגנונות אלה מצאו ביטוי בתכנון הכללי של המבנה ובעיקר בעיטור החזית הפונה לרחוב, שהיתה עשירה באלמנטים דקורטיביים כתפאורת תיאטרון. לדוגמה, עיטור באריחי קרמיקה אומנותית של בצלאל, היה ניסיון להמציא שפה דקורטיבית עברית, ונעשה בעידודו של פרופ' בוריס שץ. שלל אלמנטים דקורטיביים העשירו את החיפוש אחר מקורות סגנוניים שונים: בית חרושת וילנד (Hugo Wieland) והאחים של וש (Chelouche Frères)[29] היו היצרנים המובילים של הבלוקים המחוס-

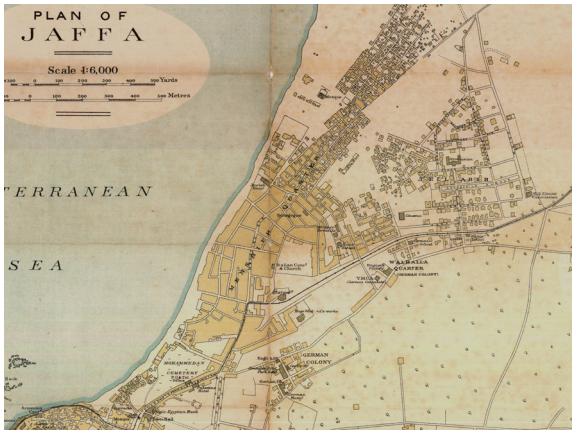

2-23 פרט מוגדל של מפת יפו (1918)
שכונת תל אביב, נראית בבירור צפונית-מזרחית לעיר יפו.
(Survey of Egypt, 1918, Original scale 1:6000)

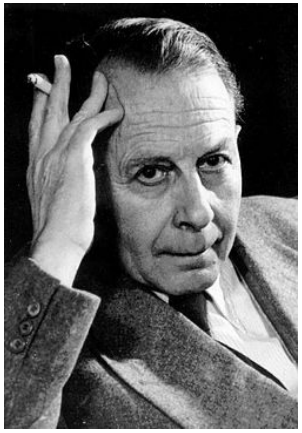

2-24 אדריכל ריכארד קואפמן (1887-1958)
ריכארד קאופמן הוא אבי התכנון הכפרי והעירוני בארץ ישראל. מתכנן ערים גרמני. הושפע ישירות מתנועת "עיר גנים" בגרמניה.

[28] ביגר 1984, עמ' 54-47.

[29] דובשני 1993, עמ' 66.

2-25 תכנית אמין אסיף ומטרי מאת ריכארד קאופמן (1921)
תכנית פיתוח העיר מושתתת על עיקרון "עיר גנים", והיא פונה לכיוון צפון: עורקי התנועה הראשיים מקבילים לחוף, הרחובות המשניים ניצבים לו (מתוך נ. פינינגר 2009, עמ' 71).

פסים דמויי אבן, משקופים, עמודים, בלוסטראדות, כותרות ומרצפות ומיני פרטים דקורטיביים בסגנונות היסטוריים שונים, עשויים מבטון יצוק.

באופן פתאומי, בשנים 1926-1933, נעצרו רכישת הקרקעות והבניה הקדחנית, וענף הבניה נפל לשפל בעקבות משבר כלכלי חריף, שפקד את כלל הישוב העברי ואת תל אביב במיוחד. ההתאוששות הייתה הדרגתית ונמשכה שנים. רק עם העליה החמישית, שהיתה מורכבת מיוצאי גרמניה הנאצית, תל אביב התפתחה שוב בקצב מואץ, ובתקופה שבין 1933-1939 התבסס בה סגנון הבניה ה"בינלאומי", שהביא עימו את המהפכה המודרנית באדריכלות, עם העדפת הבניה הפונקציונלית, בעלת קוי מתאר ברורים, ללא אלמנטים דקורטיביים מוספים.

זה הסגנון המייחד את "העיר הלבנה", שהתפתח בחלקן הצפוני של שדרות רוטשילד, בהמשך בשד' ח"ן וכן לאורך ומסביב לציר שדרות בן גוריון. מערכת שדרות זו מהווה את עמוד השדרה של התפשטות העיר, שצמחה לאורכן ומסביבן צפונה ומערבה בשנות העשרים המאוחרות ובשנות השלושים. התפתחות זו נעשתה, בין היתר, גם על פי העקרונות שהושתתו בתכנית לפי־תוח העיר, הידועה כתכנית "אמין, נסיף מטרי" של האדריכל ריכארד קאופמן (1921). תכנית זו התוותה חלק מהעקרונות שבשנת 1925 יאמץ מתכנן הערים הסקוטי פטריק גדס לתכנית המתאר שלו לעיר תל אביב. תכנית קאופמן[30] מושתתת על עיקרון יצירת צירי תנועה עיקריים בכיוון דרום-צפון, ורחובות משניים הניצבים להם והמתחברים לים.

תכנית גדס אימצה את הצירוף של קאופמן והמשיכה אותה עד לירקון, כשאף היא מושתתת על תפישת תל אביב כעיר גנים. בנוסף, הציע גדס מערכת היררכית של רחובות בארבעה רוחבים שונים, עם כיכרות-גן בעלות אופי שכונתי במרכז כל בלוק, הידועות כ"גינות גדס". במקור, הציע גדס מעל שישים כיכרות-גן מסוג זה, אבל בתכנית המאושרת משנת 1932, ירד מספרן ל-30. כיום מספרן קטן עוד יותר, מצב ההישמרות של השטחים המגוננים לעיתים אינו טוב, אבל המערך האורבני הנלווה לגינות גדס, המכריח האטת תנועת הרכב היוצר כיסי שטח פתוח נגישים להולכי רגל בלבד, נותר מרכיב ייחודי ולא מספיק מוכר בנוף התל אביבי.

תכנית גדס הוגשה בצורת דו"ח בשנת 1925, לה הייתה כנראה מצורפת תכנית משורטטת, שאבדה, והמפה שהגיעה אלינו היא שער הדו"ח. גדס הגיש מתווה לתכנית מתאר בשנת 1925, אישור התכנית נעשה בשנים 1931-2 לאחר שהוגדרו אזורי המסחר ותיקון נוסף נעשה בשנת 1938, שהיה כרוך בשינויים במתווה הרחובות המשניים עם הפחתת מספר כיכרות-הגן.

2.4.1 עיצוב נוף וגינות בתקופה האקלקטית

הבניה בשנות העשרים למאה הקוד־

[30] ריכארד קאופמן (Richard Kauffmann) הגיע לארץ ישראל בתחילת שנות העשרים, ולו רקע בתכנון ערים ושכונות על פי עקרונות "תנועת עיר גנים", כפי שהם קיבלו ביטוי בגרמניה. בעבודתו ניכרת השפעת האומן המתכנן תיאודור פישר (1862-1938), ובעיקר האדריכל המתכנן גיורג מטצנדורף (1874-1934), עימו עבד קאופמן בתכנון מעונות פועלי תעשיית קרופ בעיר אסן (Margarethenehohe Siedlungen), הנחשבים לדוגמה מובילה בנושא עיר גנים בגרמניה והנכללים היום בין אתרי המורשת העולמית. קאופמן תכנן מספר רב של שכונות וערים בישראל, כשהוא ידע להקנות מימד ציוני לעקרונות "עיר הגנים".

מת התאפיינה במגוון סגנונות. ייחודית לה הייתה בניית מבנים פרטיים גדולים, בעלי 2-3 קומות, מקושטים באלמנטים דקורטיביים על החזיתות, עם בלוסטראדות או שיניות כמעקה, כגדר או מעל הגג. לפעמים היה גם שילוב עיטורי קרמיקה ומיני מוטיבים השאולים מסגנונות היסטוריים. מבנים אלה התאפיינו במנומנטאליות, בהשוואה לבתי אחוזת בית ונחלת בנימין הראשונים, ותוכננו לפי חזונם האישי של הבעלים או האדריכלים: על כן נהוג לכנותם "בתי החלומות". היו אלה לרוב מבנים חד-משפחתיים בסגנון של וילה או טירה קטנה, לפעמים עם צריח פינתי בעל חתך מרובע או עגול, מרפסות, לוגיות עם עמודים, וגינה גדולה מסביב. בד בבד עם בניית הוילות המפוארות, נבנו גם מבני ציבור ומסחר, והחלה בניית בתי דירות בני 3-4 קומות, המיועדים למספר דיירים או להשכרה. במקביל, נמשכה גם בניית הבתים הצנועים יותר, והם בני קומה אחת או שתיים, על מגרש בודד או כפול השומרים על התבנית הנופית שנקבעה ב"אחוזת בית": בית עם גינה קדמית קטנה, חצר אחורית ופסי גינה בצדדים, לפעמים עם מבני שירות בחלק האחורי של המגרש[31]. ההתייחסות כאן למהות האדריכלות מוגבלת להיבטים בעלי השלכות על הנוף העירוני ועל אופי הגינות בבתים הפרטיים, הן המונומטאליים והן הצנועים יותר, כיוון שחלק מתבניות אלה, המופיעות בשנות העשרים, עוברות גלגול ונטמעות גם בתכנון גינות הסגנון הבינלאומי ה"מקומי המוקדם"[32].

אין ספק, שגם התכנון הסביבתי היה אקלקטי, כלומר הוא נעשה על פי מספר סגנונות, כשהתכנון הפורמלי והגאומטרי היה הנפוץ ביותר בפועל.

יוצא מכלל זה הייתה תוכנית פארק בדראני, שתוכנן על ידי יוסף טישלר בשנת 1920-1, כמרכז לשכונה חדשה בסגנון האנגלי החופשי. בתוכנית נכללו שיפולי קרקע, אגם, שבילים מעוקלים, קיוסקים ומבני גן קטנים. בשולי הפארק היו אמורים להיבנות מבנים דו-משפחתיים (על שני מגרשים), בני שתי קומות, בעלי מרפסות- גג, המוקפות בלוסטראדות משוננות. לכל המבנים הייתה חזית הפונה לרחוב עם גינה קדמית, וגינה אחורית גדולה, המעוצבות אף הן בסגנון אנגלי חופשי. סגנון זה היה ונותר נדיר בגינות הקטנות של בתי הדירות בתל אביב, גם בתקופות מאוחרות יותר. התוכנית לפארק בדראני לא בוצעה, ובמקום נבנה מרכז ספורט. דוגמה זו חשובה בהיותה חריגה, יחסית למרבית הגינות הגאומטריות בבתי שנות העשרים. ייתכן כי העיצוב הפורמלי התאים יותר לפרצלצית המגרשים הלא גדולים ולנטיה ההולכת וגוברת להקטנת שטח הגינה האחורית. בין המבנים שתכנן טישלר, בהם אלמנט הנוף הינו בעל חשיבות, יש להזכיר את בית הררי (1920) בפינת הרחובות נחלת בנימין 77-יהודה הלוי 39, וילה עם צריח, חלונות ניאו-גוטיים ושיניות על הגג ועל גדר הגינה, שקמה כנראה בהשראת בית החולים האיטלקי בירושלים, שצורתו נגזרה מהפלצו ווקיו בפירנצה.

[31] גלעדי 1984, עמ' 105-82.

[32] בשדרות רוטשילד, מרבית הבתים בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" נמצאים צפונית להצטלבות עם רחוב שינקין, החל מהמספרים 106-142 בצד הזוגי, והמספרים 99-141 בצד האי זוגי. בסוף השדרה בצד האי זוגי ישנם גם מבנים מאוחרים יותר בסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר". בשדרות ח"ן, בקטע שבין ההצטלבות עם רחוב דיזנגוף ועד להצטלבות עם רחוב השופטים, מרבית הבתים נבנו בסגנון הבילאומי "המקומי המאוחר", המושפע מלה קורבוזייה. (1-25 ומ-2-28).

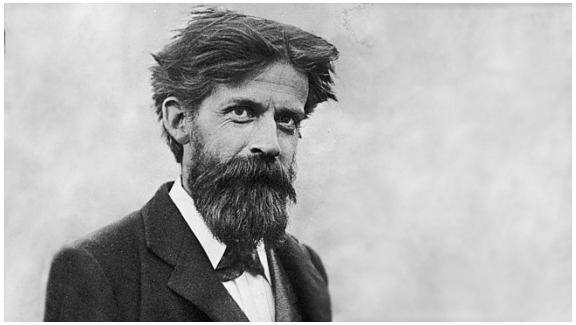

2-26 פטריק גדס, אבי תכנית המתאר של תל אביב. (1925)
Sir Patrick Geddes היה ביולוג, סוציולוג, מתכנן ערים סקוטי, ידוע גם כהוגה חדשני בתכנון ערים ובחינוך. תכנן את רחובות אדינבורג, והתווה את תכנית המתאר של תל אביב (1925), על פי עיקרון "עיר גנים".

2-27 גינת צמח, דוגמה לגינת גדס
כיכר-גן בצורת משולש במרכז בלוק בתי מגורים. תודות למבואות הצרות של רחוב חיסין, המתחברות לכבישים הגדולים (דיזנגוף, בני ציון, תרס"ט), ולתנועת רכב איטית, נשמרת תחושת האינטימיות בתוך הגינה השכונתית (תצ"א מתוך אתר עיריית תל אביב, 2014).

2-28 תכנית גדס (1925)
התכנית המקורית אבדה, ונותרה רק המפה הזאת, שהייתה הכריכה לדו"ח. נצפות בה גינות גדס רבות, המהוות את המרקם הירוק של העיר יחד עם מערכת השדרות. גבולה הצפוני של תכנית זו הוא הירקון וגבולה המזרחי הוא רחוב אבן גבירול.

נראה כי מסביב למבנה ניטעו תמרים, דקלים קנריים וארוקריות.

ייחודי בין עבודותיו של טישלר היה גם מבוא פקידי חברת אנגלו-פלשתינה ברחוב שפ"ר(1921), המתאפיין בפיתוח נופי מעניין. תכנית זו עברה מספר גלגולים: כחלק מפארק בדרני, היו גינות השכונה בסגנון אנגלי-חופשי. לאחר מכן, התכנית הפכה לפורמלית-גאומטרית, כאשר כל המתחם היה ציבורי, ללא הפרדת המגרשים ולבסוף כל בית זכה לגינה פרטית מגודרת. בסיס התכנית היה ציר מרכזי על שביל ללא מוצא, שאליו פנו תשע חזיתות הבתים בני קומה אחת, הערוכים בצורת חצי גורן. סיום לאותו ציר היה מבנה מרכזי כפול בגודלו, המתפרס על פני שני מגרשים. מכלול הגינות הקדמיות בבתים אלה, המגודרות בגדר לבנים מחוררת, יצר תחושה של מתחם מגונן אחד גדול, שלאורכו ניתן היה לטייל עד להגעה לכיכר קטנה ובמרכזה מזרקה. בתל אביב של שנות העשרים היו לפעמים הגינות הקדמיות גדולות יותר מהרוחב המינימלי הנקבע על פי תקנות הבניה והבט זה חוזר ונשנה ב"בתי החלומות". דוגמה אחת מיני רבות היא בית שמעון מזרחי (1920) ברחוב יהודה הלוי 9, בית חד קומתי במקור[33], שנבנה בסגנון ניאו-קלאסי כולו מאבן כורכר מסותתת, ע"י יהודה מגידוביץ'. לבית מזרחי הייתה גינה קדמית רחבה יחסית, ובה ערוגות גאומטריות, ואילו בצד הדרום-מערבי הייתה גינה גדולת מימדים, המיועדת לשהייה. לצערנו, גינות אלה הפכו למגרשי חנייה, כמענה לצרכים של בית החולים ליולדות ששכן במקום בין השנים 1928-1955. נותרה רק וושינגטוניה חוטית (Washingtonia filamentosa) בחזית, אחת מתוך זוג, ושריד גינה בחלקו המזרחי של המגרש.

2.4.2 נוף הטרסות בבתי החלומות

יהודה מגידוביץ' היה המתכנן של בית יעקוב צבי לוין המפואר (1924), וילה בסגנון איטלקי, בעלת צריח פינתי. הבניין כולו בנוי על במה מוגבהת בכ-3.00 מ' מעל מפלס הרחוב ועל מגרש פינתי בשדרות רוטשילד 46 ורחוב שד"ל 1[34]. הגינה הקדמית, החלק הבלעדי ששוחזר ממערכת נופית עשירה, הייתה ועודנה מורכבת משלוש טרסות החובקות את הפינה, המיועדות לשתילה הנראית מהרחוב[35]. על הטרסה העליונה, במקור נשתל סבך דקלי וושינגטוניה, בננות לנוי, וארוקריות כעצי סימון, שהיו בין המרכיבים הצמחיים הפופולריים בגינות שנות העשרים למאה הקודמת. למטה יותר, בסמוך לגדר, נשתלה הצמחיה הנמוכה והפורחת. הטרסות היו ועודן מחוברות זו לזו על ידי גרמי מדרגות כפולים בעלי כיוונים המשנים זווית בתפנית תשעים מעלות בכל מפלס, והיוצרים בו רחבות קטנות, ובכך שוברים את העליה התלולה יחסית למסלול נוח ומגוון. שער הכני-

[33] הבית תוכנן כמקדש יווני, עם לוג'ה מרכזית ארבעה עמודים במרכזה ושניים לצדדים . שיווי משקל המבנה הופר בשנות השלושים עם הוספת קומה על פי הסגנון הבינלאומי. הבית שייך היום לבנק לאומי, ובתקופת מלחמת השחרור היה המטה של אצ"ל. הוא שימש כבית החולים ליולדות "פרויד" בשנים 1928-1955.

[34] על שטח הגינה האחורית, שהיה גדול יחסית, נבנה גורד השחקים "מגדל אלרוב", תוך הריסה מוחלטת של הגינה, שהיו בה מאגר מים עגול, מרפסת עם בלוסטראדה לצפייה בנוף, הפונה לרחוב שד"ל ומוסך לכרכרות\מכוניות. הגינה הקדמית נהרסה ונבנתה מחדש במסגרת מבצע שיקום טכנולוגי מרשים (בר אור ברגב-וידריך 1999, עמ' 89-100).

סה מהרחוב ממוקם בפינה שבין שני הרחובות. אלמנט תכנוני זה מאפיין את עבודתו של יהודה מגידוביץ' גם בוילות הפרטיות וגם בבתים בעלי קומה מסחרית. כך, מסלול הכניסה בבית לוין משול לעלייה לרגל לבית שהוא אנלוג למקדש, תוך פילוס הדרך במערכת מדרגות מתוחכמת, ומעבר מחלל פתוח יחסית לחלל עבות צמחיה. המערכת "מבנה-גינה" מתאפיינת במידת נראות ניכרת מהרחוב, ובאותה עת היא משלבת מימד של מרחק ואל-השגה בשל הפרשי המפלסים המשמעותיים והצמחיה הגבוהה הסמוכה למבנה.

לגינת בית יעקב צבי לוין היה חיקוי בצידה השני של השדרה, בשדרות רוטשילד 49. בית רבינוביץ' נבנה בסגנון אקלקטי, על ידי האדריכל דב הרס-קוביץ (1925). המבנה היפה והדו-קומתי, ניצב על במה מוגבהת כ-2,0 מ' מעל מפלס הרחוב, על מגרש קטן. מסלול הכניסה תלול יחסית, בהיות גרם המדרגות על ציר ישר המוביל אל הכניסה במרכז חזית הבניין. העליה היא ללא תחנות ביניים וללא תפניות, חוצה שלוש טרסות, המקנות למכלול חזות של פירמידה מדורגת. הצמחיה המאפיינת כוללת שדרת וושינגטוניות לצידי המדרגות, וצמחיה ותיקה בערוגות, ובתוכה בולטת אגווה אמריקאית (Agave americana) גדולת מימדים.

בית רבינוביץ' ניצב ללא ספק בדיאלוג עם שכנו הגדול ממנו מעברה השני של השדרה וגם הוא מתאפיין במידת נראות גבוהה, המשלבת מידת ריחוק. מבין "בתי החלומות" בעלי גינה חשובה, שנבנו באמצע שנות העשרים, ראוי לציין את גינת ביתו של המשורר הלאומי ח.נ. ביאליק[36]. המערך הנופי של הבית והגינה היה ועודנו מיוחד: בית וגן ניצבים על גבעה ובנוסף מוגבהים יחסית למפלס הרחוב (כ-1,3 מ' בערך). בית ביאליק, שתוכנן על ידי האדריכל יוסף מינור (1925) בסגנון אוריינטליסטי, נבנה מול בניין העירייה הישן בכיכר ביאליק. הגינה תוכננה על ידי אדריכל הגנים יחיאל סגל, בוגר ביה"ס לגננות בהרלם שבגרמניה, ולימים אחד מאדריכלי הגנים המשפיעים בישראל. הגינה הייתה פורמלית, כשחלקה הקדמי היה ייצוגי וחשוף לעין. מאחר והיתה מוגבהת, משטח הדריכה שלה נראה כבמת תיאטרון בעיני עוברי אורח. פרגולה פינתית אפשרה צפייה לכיוון בית העירייה ושני המתחמים ניצבו זה מול זה, ובכך נתנו ביטוי מוחשי לדיאלוג הקיים בין השלטון הפוליטי לבין המנהיגות הרוחנית. הגינה בצדדים הייתה פתוחה (לכיוון דרום חשופה ומתמזגת עם גינת השכן) ואילו לכיוון צפון טמנה בחובה אזורים בעלי צמחיה עבותה יותר. אזורים אלו מאפשרים רגעים של התכנסות. הגינה האחורית הייתה מושתתת על טרסות היורדות לכיוון רחוב טשרניחובסקי בהפרשי מפלסים קטנים, ועליהן גן ירק, פרדס קטן ופרגולה הצופה לכיוון מזרח[37]. החלק הקדמי והאחורי התחברו על ידי צירים מתוכננים שיצרו הצטלבויות מתרחבות לכיכרות עגולות קטנות. התכנון היה סימטרי וגאומטרי, עם חללים מלבניים ונישות מעוגלות, מותאם לאופי המקום ולחשיבות הבעלים. הגינה הקדמית הייתה משטח חשוף לשמש, מעין מרפסת-שמש (Sonnenterrasse),

[36] היום שיכון שנבנה בשנות השבעים מסתיר את המבנה ואת הגינה מכיוון זה, ובכך נמחק מימד הנראות מהתחלת הרחוב.

[37] בעקבות בניית בית מאניה ביאליק בשנות השישים למאה הקודמת, חלה הפרה משמעותית של השטח האחורי לבניין.

2-29 מבט אל מרכז שכונת הפקידים האנגליים, פרי תכנונו של יוסף טישלר (1921)
הגינות הקדמיות הפרטיות פונות אל הציר הראשי ומקנות לכל המתחם אופי של גינה. תכנון הגינות והמתחם כולו הוא בסגנון ויקטוריאני, לפיו השטח מחולק לערוגות גאומטריות. (גלויה משנות העשרים, מתוך אוסף אליאסף רובינסון, אוניברסיטת סטנפורד, ארה"ב, מס' 500 0031 00016663).

2-30 תכנית פארק בדרני, מאת יוסף טישלר (1921)
תכנית זו, שלא בוצעה, היא אחת הבודדות, בה התכנון הנופי הוצע בסגנון אנגלי חופשי, גם עבור הגינות הפרטיות וגם עבור שכונת הפקידים האנגליים (מקור התכנית ברביד 2008, עמ' 81)

2-31 א' גינת צמח היא אחת מגינות גדס הקריאות ביותר בתל אביב
היא נטועה בעצי רימון ועצי זית, כפי שהמליץ גדס לגבי צמ־חיית גינות תל אביב, שאמורה הייתה לכלול עצי פרי בהשראת התנ"ך. הפרשי המפלסים, בשילוב השבילים הצרים המובילים אל הגינה, מקנים לחללים תחושה של אינטימיות בגינה שכונ־תית (צילום ע. סגרה, 2013).

2-31 ב' גינת צמח שקועה יחסית למפלס הרחוב
כניסה דרומית אל הגינה, דרך גרם מדרגות, הממשיך את דרך הגישה משד' בני ציון. ההיררכיה הברורה בין הרחובות והשבילים היא המקנה פרטיות לגינה שהיא ביסודה ציבורית (צילום ע. סגרה, 2013).

2-32 תל אביב, תכנית כללית (1932)
התכנית נגזרת מתכנית גדס. היא מגדירה ששים בלוקים שבמרכזם גינה, ארבעה סוגי רחובות ברוחב שונה, הערוכים לפי היררכיה (מתוך Szmuck-Metzger, 2013, p.31).

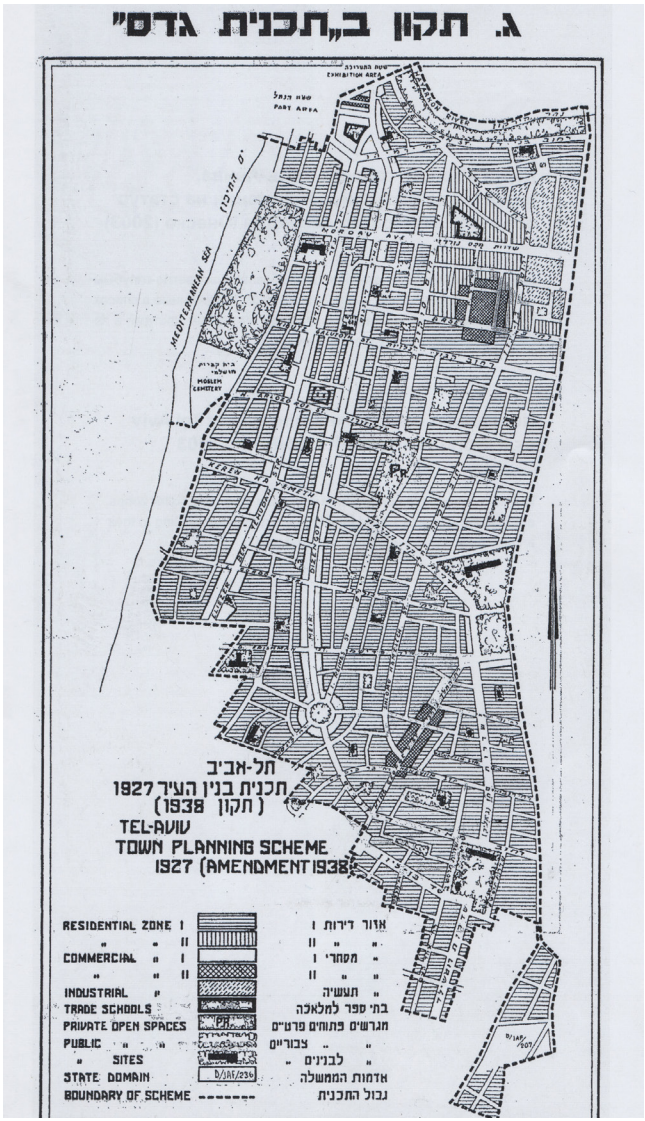

2-33 תל אביב, תקון ב"תכנית גדס" (1938)
התכנית המאושרת (85) שומרת על תוואי הרחובות הבסיסי, אך מספר הגינות הופחת לשלושים. היא מגדירה שני סוגי אזורי מגורים, שני סוגי אזורי מסחר ואזור תעשיה. (Metzger-Szmuck 2013, p.33)

2-34 בית צבי לוין במבט מרחוב שד"ל (1924)
הוילה ניצבת על במה מוגבהת והיא בעלת נראות גבוהה מהרחוב. הגינה מושתתת על שלוש טרסות. ניתן לזהות דקלי וושינגטוניה צעירים בטרסה העליונה (מתוך בר אור, 2013, עמ' 117).

2-35 בית לוין בשנות העשרים למאה הקודמת
הבניין והגינה בעלי נראות גבוהה, תודות לטרסות וההגבהה. צילום מסוף שנות העשרים, בה הגינה נראית בוגרת. אפשר לזהות עצי אראוקריה לכיוון שד' רוטשילד (מתוך וידריך-רגב 1999, עמ' 53).

2-36 מבט עכשווי על בית צבי לוין וגינתו משדרות רוטשילד
ככל שמתקרבים לבניין, הפרש המפלסים נעשה מוחשי יותר, והוילה נהיית בלתי מושגת. בשיקום משנת 1996 שוחזרה הגינה ועצי הוושינגטוניה ניטעו מחדש (צילומים ע. סגרה, 2012).

2-37 הציר המרכזי לבית רבינוביץ, שדרות רוטשילד 49 (1925)
בית רבינוביץ בעל נראות גבוהה מהשדרה כי הוא ניצב על במה מוגבהת (צילום ע. סגרה, 2013).

2-38 הגינה של בית רבינוביץ, הנראית מהשדרה
שדרת הוושיגטוניה תואמת את רוח התקופה, אם כי ייתכן שדקלים אלו נשתלו בתקופה מאוחרת יותר. בצד שמאל אגווה אמריקאית, כנראה משתילה מקורית (צילום ע. סגרה, 2013).

מרכיב נפוץ בגינות המודרניות בגרמניה באותה תקופה. הצמחיה הייתה עד כמה שאפשר "מקומית", וכללה דקלי תמר, רימון, הדס, הרדוף, טבטיה הרדופית, תות לבן, וזוג אראוקריות בחזית. המבנה היה מכוסה בחלקו הגדול בצמחיה מטפסת, שלא זוהתה. בין הגינות שתוכננו ונבנו בשנות העשרים, גינת בית ביאליק היא מקרה יחיד המשלב מתכנן ידוע, תוכנית שנמצאה ויצאה לפועל, כשהגינה עצמה שרדה כמעט בשלמותה ובכך חשיבותה. יש לציין כי מודל גינה זו הוא מודל לגינת וילה, ולכן לא היה מתאים לגינת בית דירות. בגינת בית ביאליק מצא ביטוי מוקצן סממן החוזר והנשנה בגינות התקופה האקלקטית, והוא מידת נראות גבוהה, כשהמבנה והגינה מיועדים להיראות במלוא הדרם מהרחוב, ממש בגובה העיניים, בדומה למה שנצפה בגינות בית צבי יעקוב לוין ובית רבינוביץ', ובשונה מהם, כי בבית ביאליק הכל היה גלוי וקרוב יותר לעובר האורח. אלה שלושה מקרים קיצוניים, בהם הפרשי המפלסים בין הרחוב לקומת הקרקע מודגשים, כנראה בשל תנאי טופוגרפיה מיוחדים באופן נקודתי. בפועל, סממן זה איפיין את נוף הבית הפרטי האקלקטי, ויש לראות בהצבת המבנה על במה, כוונה תכנונית, המקנה מימד של תאטרליות, במידה שונה בכל מקרה ומקרה.

בהמשך לדיון זה, ראוי לשים את הדעת על סממנים נוספים, המורים על המערך הנופי בתקופה האקלקטית כגינה מוחצנת, שבה לא רק הנראות של חזית הבניין והגינה מהרחוב, אלא גם הפנייה אליו בצורות שונות, הם המרכיבים המאפיינים. כאמור, הגבהת הבניין ממפלס הרחוב הייתה נפוצה ביותר באותה תקופה, כהמשך למסורת שנקבעה כבר בתקופת אחוזת בית, אך עם הבדלים, כי המרפסות חדלו מלהיות חשופות, אלא נטמעו בתוך קו הבניין או בלטו החוצה, ונהיו מקורות. במרבית המקרים, מפלס קומת הקרקע היה מוגבה מהמדרכה ב-3 - 8 מדרגות (כ- 0.50 עד 1.40מ'), כשלצידי המדרגות ניצבו משטחי ביניים או גינות\ערוגות מוגבהות. נצפו וריאנטים למיקום גרם המדרגות:

- במרכז החזית: ברחוב לילינבלום 14, ברחוב היכל התלמוד 4, ברחוב פינס 26 ו-28 ועוד.
- מאונך, צדדי או מקביל לחזית: ברחוב לילינבלום 11.

גרם המדרגות הוביל לכניסה לבניין באופן ישיר או דרך לוג'ה, חלל ביניים המיועד למעבר ולשהייה, מרפסת מקורה הנתמכת בעמודים והנפתחת כלפי חוץ, שאפשרה את תצפית הרחוב מלמעלה. בסיור בין הבתים האקלקטים ניתן להתרשם, כי הגבהת המבנה יחסית לרחוב והכניסה דרך גרם מדרגות חיצוני, הובילו למגוון פתרונות בחזית המבנה, כשמדרגות הכניסה מהוות חלק מהמערכת הנופית. כלל הואריאנטים מושתת היה על רעיון הטרסה, כשבכל טרסה טמון היה פוטנציאל שימוש שונה: חצר מוגבהת חשופה, מרוצפת בשלמותה או משלבת ריצוף ופס גינון, או גינה. בשדרות רוטשילד וברחובות הסמוכים אליהן, במרוצת השנים הפכו הגינות המוגבהות למרפסות בתי קפה, ובכך שמרו במידה מסוימת על אופיין כחצר.

2.4.3 גינות ומרפסות

במקרים אחרים, הייתה יציאה ישירה מדירות קומת הקרקע אל החצרות\גינות המוגבהות, הממוקמות במפלס

ביניים בין הרחוב לבין הכניסה הראשית לבניין, לצידי גרם המדרגות. חללים אלה, שהיו בשימושם הפרטי של בעלי הדירות התחתונות בלבד, היו ממוקמים בפועל במקומה של מרפסת קומת הקרקע, לפעמים מתלווים אליה ומתקיימים יחד עימה, לפעמים משמשים לה תחליף. על כן ניתן להתייחס אליהן כאל "גינות-מרפסת". מצב זה עדיין קריא בבית יוסף רודי, בשדרות לילינבלום 14, שנבנה כבית דו-קומתי בשנת 1913. המרפסות הקדמיות החשופות הפכו ללוג'ה בעלת בלוסטראדה ועמודים בשנות העשרים, ושמרו על גישה ישירה לגינה דרך גרם מדרגות.

וריאנט אחר ל"גינת מרפסת" נמצא בבית מוזס (1924, אד' יצחק קיפניס) בשדרות רוטשילד 13, כשהערוגות המוגבהות ממוקמות מתחת לחלונות קומת הקרקע, במקום המיועד למרפסת, ללא גישה ישירה מתוך דירת קומת הקרקע הסמוכה להן. יעודן של ערוגות אלה הוא האדרת החלון ויצירת יחידה עיצובית משולבת דמויית מרפסת, לפי הקנון שניקבע בסגנון האומנות החדשה (art nouveau).

חשובים לדיון הנוכחי הן גם תצורות פשוטות יותר, בבתים המשותפים בעלי 3-4 קומות, הכוללות מערך פסי שתילה בגינה הקדמית ברוחב המינימלי על פי התקנות (2-3 מ'), במפלס המדרכה וללא הגבהה, לתוכו פולשות מרפסות קומת הקרקע התלויות, כשהפס המגונן הקדמי הופך לרקע המרפסת, המוקפת צמחיה. תצורה זו נבדלת משאר "גינות המרפסת" שכבר נידונו, בכך שהיא מתקיימת בבתים משותפים, כשהגינה הקדמית היא גינה משותפת לכלל הדיירים ובפועל מספקת רקע למבנה וללא מעבר פיסי בין המרפסת לגינה. "גינות-מרפסת" חשובות כתצורה ייחודית של המערכת הנופית בתקופה האקלקטית, וממשיכות להתקיים גם במבנים בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", אם כי בצורה מעט שונה.

2.4.4 ערוגות מוגבהות

המערך הנופי הנפוץ והפשוט ביותר בבתים האקלקטיים היה זוג ערוגות מוגבהות לצידי גרם המדרגות המרכזי, שגובהן כגובה שלוש או ארבע מדרגות (כ-0.50-0.60 מ'), ואורכן כאורך החזית בכל צד. הערוגות המוגבהות הן ביטוי תמציתי לנוף טרסות, כי כל ערוגה היא בפועל טרסה קטנה. מבין שלל הדוגמאות, נזכיר כאן את הבאות:

- גינת הבניין ברחוב מונטפיורי 7-פינת חנה ומרדכי ויסר: הגינה לכיוון מונטפיורי מושתתת על שתי טרסות: הנמוכה, הסמוכה לרחוב, שגובהה כ- 0.70 מ', מתפצלת לזוג ערוגות לצידי גרם המדרגות המרכזי, הטרסה השלישית והעליונה היא הבמה עליה ניצב הבניין והלוג'ה, כלומר המרפסת הסגורה מצד אחד על ידי עמודים. הגינה הקדמית בבית מויאל (1922ו-1924), בשדרות רוטשילד 25, מורכבת משתי ערוגות מוגבהות מעט יחסית למפלס. הגדר בצורת בלוסטראדה בדגם קשתות ניאו-גותיות מבטון יצוק. בגינת בית מגידוביץ' (1922), ברחוב מוהליבר 32, תצורה זו מגיעה לדרגת תמצות מירבית, כי הגינה הקדמית מורכבת מערוגה מוגבהת אחת בלבד. גם כשהפרש המפלסים בין הרחוב לקומת הקרקע מזערי, מקנה הערוגה הבודדה או

2-39 גינת בית ביאליק, מבט מדרום לכיוון צפון
גינת בית ביאליק יוצרת מקשה אחת עם גינת השכן לכיוון דרום. ברקע בניין העירייה. נצפים דקלים, עצי ברוש וארואוקריה (צילום מאוסף רובינסון, אוניברסיטת סטנפורד, בערך אמצע שנות השלושים).

2-40 גינת בית ביאליק, מבט מלמעלה, מצפון לכיוון דרום
הפרגולה, הברושים ומעט מטפסים המשתפלים לכיוון הרחוב. (צילום מהאוסף הדיגיטאלי של אוניברסיטת חיפה, בערך אמצע שנות העשרים למאה הקודמת).

רשימת צמחים

1	Ficus Benjamina
2	Brachichyton
3	שיחים שונים
4	Bouganvillea
5	ברושים
6	ליפיה
7	פרחים
8	ורדים
9	צמחים בעציצים
10	ערבת בבל
11	במבוק
12	אשל או פלפל בכות
13	Althernanthera
14	דקלים
15	באננים
16	עצי פרי
17	תות
18	תאנים

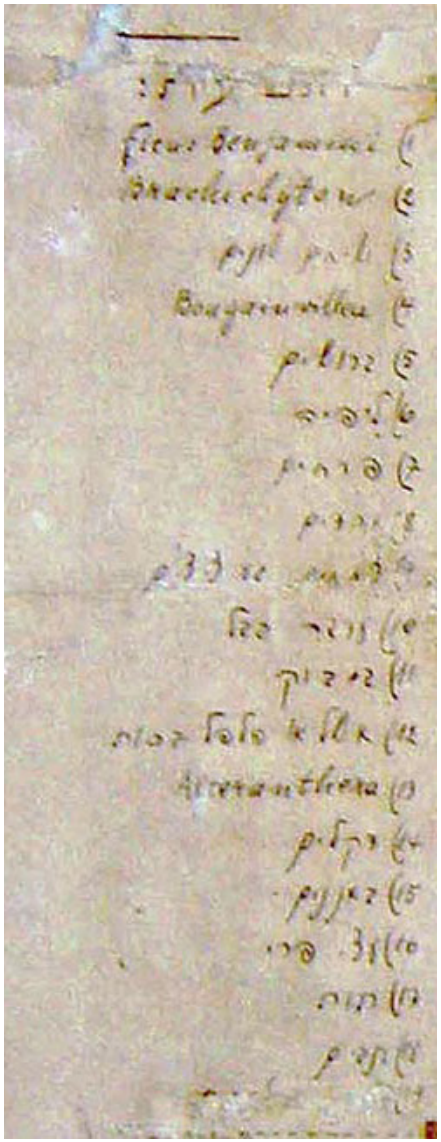

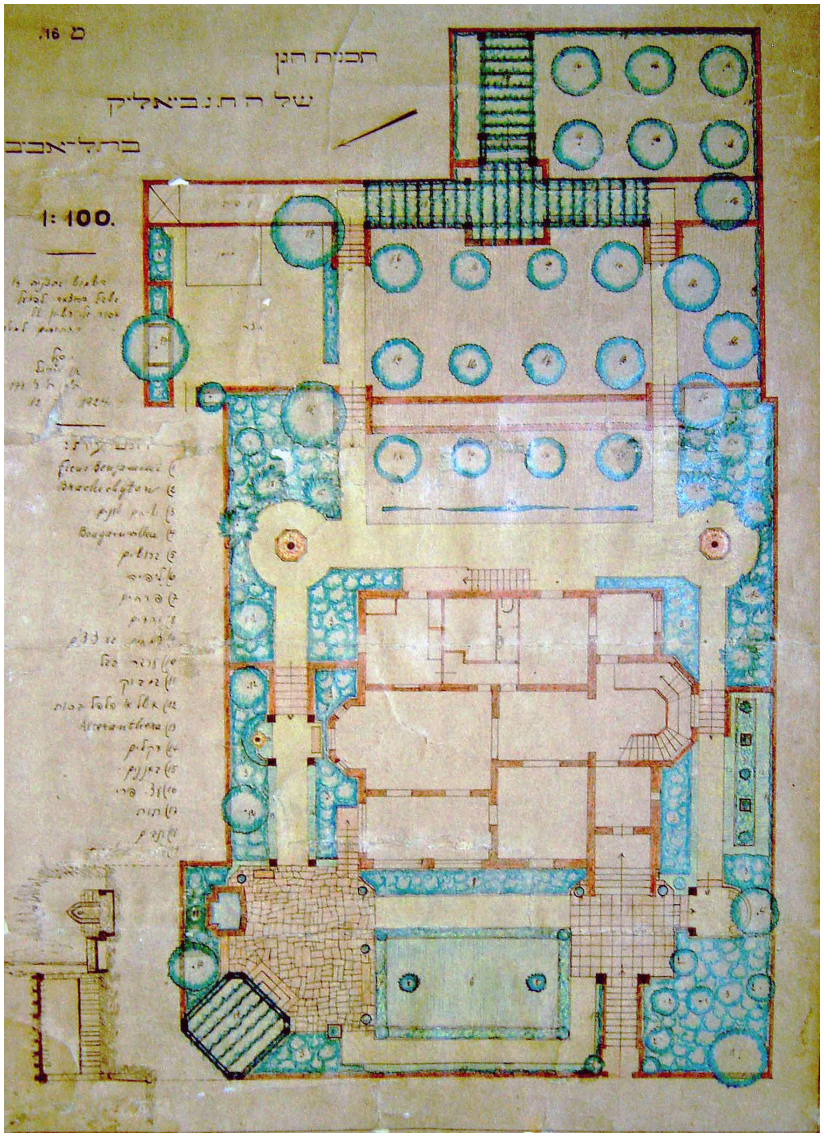

2-41 תכנית גינת בית ביאליק מאת יחיאל סגל (1924) באמצע התכנית השלמה, בק.מ. מקורי 1:100, תכנית צבעונית. ניתן לראות בבירור את הגינה הקדמית מעוצבת כמרפסת שמש ולה בפינה פרגולה מכוסה בצמחיה מטפסת, הפונה לכיוון בניין העירייה. במרכז הגינה הקדמית פרטר החתום בגדר הדס גזומה ובמרכזה שני עצי ברוש. ישנם גם צמחים בעציצים המוצבים לפי מקצב בהיקף הרחבה הצפונית וליד הכניסה. אזור עם מוזיקולטורה בצד הדרומי. שבילים מקבילים לבניין הובילו לגינה האחורית והתחברו על ידי שתי כיכרות-גן עגולות. בגינה האחורית היו בעיקר עצי פרי. סגנון התכנון הוא פורמלי, כלומר גאומטרי ובמידה מסוימת סימטרי.
בצד ימין ושמאל, רשימת הצמחים המתוכננת. יש הבדלים מסוימים בין התכנית לבין השתילה בפועל, כפי שניתן להיווכח מצפייה בתצלומים היסטוריים. (מקור התמונה: ארכיון בית ביאליק בתל אביב).

2-42 בית גולומב בשדרות רוטשילד 16
במרכז החזית יוצאת אל הגינה לוג'ה, ומעליה מרפסת חשופה. הלוג'ה משקיפה אל השדרה וממנה קיימת גישה לגינה. בגינה ערוגות מוגבהות (צילום ע. סגרה, 2012).

2-44 זוג לוג'ות בבית רודי ברחוב לילינבלום 14
זוג לוג'ות עם גרם מדרגות מרכזי איפשר מעבר ישיר לרחוב דרך הגינה, שלימים נהרסה (צילום ע. סגרה, 2012).

2-43 מערכת לוג'ות ברחוב מונטיפיורי 7, פינת ויסר וקלישר
הלוג'ה בקומת הקרקע ניצבת על הטרסה העליונה, ממערכת שלוש הטרסות של הגינה (צילום ע. סגרה, 2012).

2-45 בית ד. מוזס בש' רוטשילד 13, בניין על מגרש כפול
סגנון אקלקטי בהשראת ארט נובו, תכנון י. קפניס (1925). חצר-גן מרכזית וגינות קדמיות. החלונות בקומת הקרקע משׁתלבים עם הערוגה המוגבהת הסמוכה ויוצרים יחידה עיצובית אחת, דמוית מרפסת (צילום ע. סגרה, 2012).

2-46 רחוב נחלת בנימין 8, הסגנון האקלקטי על מגרש כפול
החצר הפנימית בין שני האגפים נותרה כשטח פתוח, דרכו הכ־ניסה הראשית לבניין. הגינה הקדמית, נמחקה ורוצפה. (צילום מתוך /http://www.bvd.co.il).

2-47 רחוב נחלת בנימין 8, הגינה הקדמית
מבט מלמעלה אל כיוון הגינה הקדמית שנמחקה. ניתן לקרא את שטחה על פי ההבדלים בסוגי הריצוף. הכניסה בין שני גרמי המדרגות והגינה הקדמית הייתה ברוחב 3 מ', כולל הגדר שאיננה עוד (צילום ע. סגרה, 2014).

זוג הערוגות המוגבהות למבנה מימד של במה, כאילו הוא מונח על מגש, ומכאן חשיבותו. נראה כי המרפסות, החצרות המוגבהות, הגינות ו"ערוגות-המרפסת" היו פתרונות תיכנוניים שהחליפו זה את זו במשחק וריאנטים, אבל כולם מורים על הפניית החללים הפני־מיים בבניין, כלפי חוץ.

2.4.5 גינות הבתים על מגרש כפול

אחת התצורות המעניינות בתל אביב האקלקטית היא בניית צמד בתים על שני מגרשים סמוכים, להם גוף מרכזי מאוחד או נפרד ושני אגפים מאונכים לכיוון הרחוב, בצורת "חת". בחלל המרכזי נוצרת חצר, המאפשרת הקמת גינת כניסה גדולת מימדים ומפוארת. גינה זו, שלפעמים מזרקה במרכ־זה, הופכת את מסלול הכניסה לחוויה מהנה, המאפשרת מפגש בין דיירי הבית השונים. עם זאת, במקרה של מבנה על מגרש כפול, לרוב נשמרים ההפרדה בכניסות והמספור הכפול של הכתובת. בנוסף לגינה המרכזית, המו־קפת על שלושת צדדיה על ידי הבניין ובצד אחד על ידי הגבול עם הרחוב, מתקיימות הגינות הקדמיות לאורך חזי־תות האגפים המאונכים לבלוק המרכ־זי. אלה פסים צרים מגוננים, ברוחב 2-3 מ', המפרידים בין הבניין לרחוב. דוגמה מייצגת לכך נצפתה בבית קוד־ריאנסקי המשוקם ברחוב יהודה הלוי 6 (1921), על פי תיכנונם של האדריכלים הירושלמים א. ילין וולהלם הקר. דוג־מאות נוספות נצפו בבית מוזס בשד' רוטשילד 13 (1924), וכן ברחוב אחד העם 32, ברחוב נחלת בנימין 5 ו-8, ברחוב מוהליבר 29-פינת קלישר 13, ברחוב רמב"ם 15 ועוד.

2.4.6 הבתים העממיים

כאמור, בנוסף ל"בתי החלומות" של בעלי בתים אמידים, נבנו בתים קטנים לפועלים. האדריכל יוסף טישלר תכנן בכרם התימנים (1923) מספר בתים זעירים בני קומה אחת, על מגרשים שגודלם היה 200-60 מר'. הבתים היו בני לא יותר משני חדרים, עם מטבח ושירותים בחצר בקצה המגרש או בצמוד למבנה, ולהם גינה קדמית בעלת רוחב 2 מ' בלבד. בתים אלה נבנו מבלוקים חלולים יצוקים, העשויים בטון, שהיו מיוצרים באתר עצמו, במס־גרת ניסיון להוזיל את עלויות הבניה. יוסף טישלר בנה כשישים בתים מסוג זה, מתוכם כעשרים בכרם התימנים, בשנים 1922-1923. כמעט ולא נותרה עדות לגינות קטנות אלה בימינו. לקראת סוף שנות העשרים (1928), נבנו בתים זעירים מסוג דומה ע"י המהנדס ד. טוביה בתחילת שד' קרן קימת (לימים שדרות בן גוריון) בכניסות 9,7,5,3,1. היו אלה בניינים קטנים בני קומה אחת, שני חדרים ומרפסת עם שירותים פני־מיים. שטח הבית היה כ-60 מר', על מגרש בן 432 מ"ר, כשהמרחק בין קו הבניין לבין הגדר החזיתית היה כ-6 מטר. היו אלה בתים צנועים, הבנויים על פי קונסטרוקציית עמודים פנימיים וקירות לבני סיליקט, עם תנאים סניט־ריים משופרים יחסית לבתי כרם התי־מנים, כיוון שחדרי השירותים והמטבח היו בתוך המבנה. אין לנו מידע על אופי הגינה, אך ניתן לשער כי הייתה זו גינה חשובה, כי גודלה ומיקומו היחסי של המבנה בתוך המגרש איפשרו תכנון נופי מפואר. מאחר ומבנים חד קומ־תיים אלה נהרסו כולם בתחילת שנות החמישים, ובמקומם נבנו בתים משו־תפים בעלי שלוש קומות מעל קומת

עמודים, לא ניתן לעמוד על טיב תכנון הגינה המקורית בצורה פרטנית. ראייה לקיומן של גינות אלה נותרה רק בתי־עוד בתיקי המבנה בגנזך עיריית תל אביב.

2.5 הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" והשפעתו ביצירת הנוף האורבני בתל אביב

הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", שעיצב את "העיר הלבנה", היה ביטוי לתפנית בגישה האדריכלית בעולם, שקיבלה צביון מקומי ייחודי. במקור תפנית זו הייתה ביטוי לכמיהה לבניה פונקציונלית, פשוטה, לא ראוותנית, השואפת להיות זולה ובינלאומית. מרכיב אידיאולוגי מוצהר היה דחיית האלמנטים העיטוריים המוספים, שאיפיינו את הבניה האקלקטית. האדריכלות החדשה הייתה פלסטית, משולה לפיסול, מושתתת על משחק המסות הבנויות על פי נפחים גאומטריים פשוטים ומשולבים. היא יצרה משחק של חללים שקועים ואלמנטים בולטים, האדריכלות החדשה ייעדה ללבן או לצבעים בהירים תפקיד כמקור אור, והיה זה הבט משמעותי בצפון אירופה האפרורית. בנוסף, סימל הלבן את זיקתה של האדריכלות החדשה לפיסול, שעל פי המסורת התבסס על שימוש באבן או שיש לבנים. הצבע הבהיר איפשר את הבלטת הנפחים ואת יצירת החללים בהם מתקיים ניגוד בין אור לצל. באותה תקופה התפתחו הצילום והקולנוע בשחור-לבן, ובהיותם ביטוי אומנותי וטכנולוגי כאחד, תרמו לקביעת הקנון האסתטי הפונקציונליסטי של האדריכלות המודרנית. כתבי עת באדריכלות, שהרבו להשתמש בצילומים אלה, סייעו בהפצת הרעיונות החדשים, ובין היתר בהשרשת הדימוי האדריכלי בשחור-לבן, גם כשמדובר היה בפועל בבנינים צבעוניים. כתבי העת תרמו לחיזוק האופי הבינלאומי של הסגנון החדש, שהיה כבר טמון בהרכב הקוסומופוליטי של הוגי אותו סגנון, הן בכוונותיהם המוצהרות והן ביכולתם להפיץ רעיונות ודימויים, לארגן כנסים וקבוצות חשיבה. הסגנון נקרא הבינלאומי בעיקר כי הוא נחשב לבלתי תלוי במקום, מתאים לכל ארץ ולכל סביבה ובעיקר לעידן המודרני. במעבר מאירופה לתל אביב, נשמרה העדיפות לצבע הבהיר, וזאת לא רק כי היה צורך בחיזוק האור המקומי, אלא מסיבות אחרות לחלוטין. סיבה אחת הייתה מסורת קיימת בתל אביב, כבר מראשית דרכה, שבניית בתים מטוייחים בצבע חול בהיר על גווניו, כפי שמציין שרון רוטברד בספרו "עיר לבנה, עיר שחורה" (2005)[38]. הסיבה השנייה קשורה באקלים הארץ, לפיו בתים בהירים מונעים התחממות יתר ויש ללבן, או לצבע בהיר בכלל, אפקט ממזג. "העיר הלבנה" הוא מושג היסטוריוגרפי שהתקבע בשנות השמונים למאה הקודמת, בעקבות התערוכה על אדריכלות מודרנית בארץ ישראל, באצירתו של מיכה לוין. לאחר מכן, הפך המושג לשגור, בעקבות הכרזת מרכז תל אביב כאתר מורשת אונסק"ו בשנת 2000.

המציאות המקומית בתל אביב סייעה בקיבוע תדמית "העיר הלבנה". אין

[38] הטענה כי בתי תל אביב היו לבנים כבר מתחילת ימיה של העיר, מסתמכת על המקורות הבאים: "חידת הארץ" מאת אהרון קבק (1915), "האויות האחרונות" מאת אהרן ראובני (1923), "תל אביב" מאת יעקב פיכמן (1927), "כעיר נצורה" מאת אשר ברש, ו"מחזור מלחמה" מאת עבר הדני (1938). ספרים אלו נכתבו ברובם עוד לפני שפשט בתל־אביב הסגנון הבינלאומי (רוטברד 2005, עמ' 12).

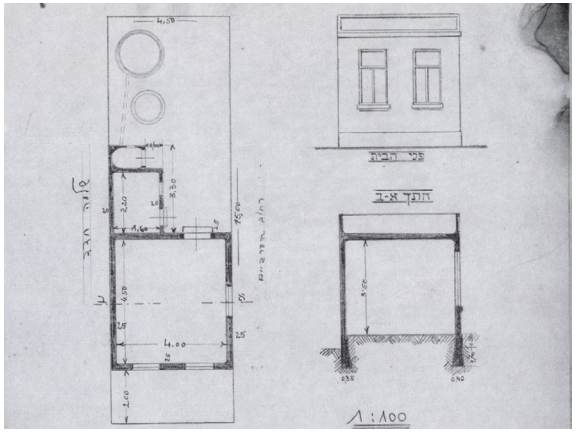

2-48 תכנית בית אברהם גוטסון מאת י. טישלר (1922)
תכנית, חזית וחתך של בית עממי, בגודל 28.56 מ"ר על מגרש בגודל 67.5 מ"ר. הגינה הקדמית ברוחב 2 מ', ע"פ התקנות, והגינה האחורית אורכה כ-10 מ'. המטבח והשירותים חיצוניים. קיים חיבור לבור סופג בתוך הגינה (מתוך רביד,2008 עמ'63).

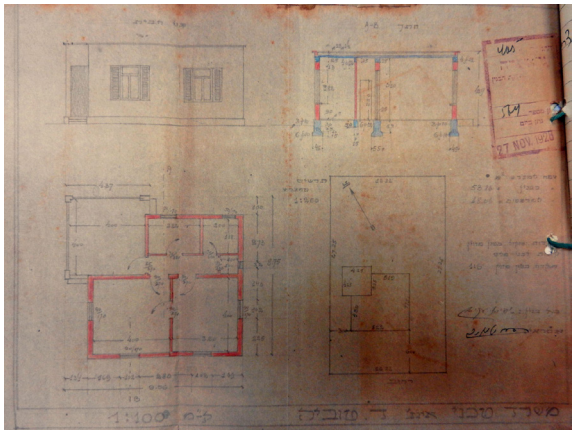

2-49 תכנית בית בן קומה 1 בבן גוריון 5 (1928)
בית קטן על מגרש יחסית גדול, בו מטבח ושירותים בתוך הבניין. מגרש עם שטח פתוח גדול, שכנראה נוצל לגינה (מתוך גנזך עיריית תל אביב, תיק מבנה שד' בן גוריון 5).

2-50 בכיכר דיזנגוף המרפסות השקועות מקנות לחזיתות הבניין אופי פיסולי
(צילום אוסף י. קלטר, באדיבות ספרית מוזיאון תל אביב).

2-51 הבניין ברחוב מנדל מוכר ספרים 30, פינת חובבי ציון 65 בתמונה מאמצע שנות השלושים
באותו בניין שני סוגי מרפסות: שקועות ומעוגלות בסגנון א. מנדלסון. תכנון ע"י פנחס היט, שנת בניה 1935. (צילום אוסף י. קלטר, באדיבות ספרית מוזיאון תל אביב).

ספק שדומיננטיות הלבן על גווניו החו־ליים, תרמה להיווצרות נוף אורבני ייחו־די, שהשתרש במהרה בעקבות בנייתה המואצת של העיר.

בין מאפייני האדריכלות בסגנון הבי־נלאומי "המקומי המוקדם", שהשפי־עו על נוף תל אביב, הזיקה לפיסול קיבלה ביטוי במסת מבנה מורכבת למדי, כשהבניין עומד כ"אובייקט" בודד במרכז המגרש, באופן המאפשר את הקפתו וצפייה בכל חזיתותיו. המסה עצמה הורכבה בעיקר מקומפוזיציית נפחים גאומטריים פשוטים: קובייה, תיבה, גליל או מנסרה. מסורת הבלוק הפתוח, שכבר הוזכרה, חיזקה את המחשת האופי הפיסולי של הבניין, כי ניתן היה לצפות בכל חזית בנפרד, בעיקר בתחילת הדרך, כשהיו עוד הרבה מגרשים בלתי בנויים. הסלידה המוצהרת מהסימטריה, שהיתה לעיק־רון מתווה באדריכלות החדשה ושבי־רת החזית על ידי נפחים גאומטריים שונים, המשתלבים זה בזה, תרמו לגיוון המבנה כאובייקט בודד. בבית פינתי, בעל שתי חזיתות כלפי הרחוב, ניתנת המחשה ברורה עוד יותר להיבט זה. המשך המסורת של בניה במפלס גבוה מעט ממפלס הרחוב, אפשרה לחוות את הבניין כניצב על במה, אם כי הייתה זאת, על פי רוב, במה נמוכה יחסית, בהשוואה לבתים מהתקופה האקלקטית.

לחלק ממבני הסגנון הבינלאומי סממנים המאזכרים אוניה, עם מרפ־סות דמויות סיפון, גרמי מדרגות כפו־לים המוצבים זה מול זה, עם חלונות עגולים כשל אוניה. במקרים מסויימים ניצבים מבנים אלה בעמדה מוגבהת, תוך כדי חיזוק הדימוי "אוניה- שטה -על –הים". דימוי זה נגזר מתפישת המבנה כמכונה, כאשר בראשית המאה העש־רים, הייתה האוניה ביטוי ליכולת טכנו־לוגית ואדריכלית כאחד. בנוסף, היה זה מודל המתאים לכל מקום בעולם, כי האוניה, מעצם מהותה, לא הייתה קשורה למקום ספציפי ויכולה הייתה לעבור ממקום למקום. ואם המבנה משול היה לאוניה, הנוף מסביב, ובעי־קר הגינה, לפעמים משולים היו לים או לחוף ים. בית ויצמן ברחובות, וילה שוקן בירושלים, שתוכננו על ידי האד־ריכל אריך מנדלסון, הן דוגמאות המג־למות את הרעיון הזה במלא העוצמה, כי הבניין ניצב בעמדה מוגבהת מעל שטח הגינה, הבנויה על טרסות מעו־קלות, דמויות גלים. בתל אביב, מבנים בעלי חלונות עגולים ומרפסות סיפון היו נפוצים מאד בבניית שנות השלושים, ועל פי רוב, הסתפקו האדריכלים בפר־טים אלה למימוש הדימוי. נצפו גם דוג־מאות ספורות בעיר, המגלמות בתכנון את דימוי האוניה בים, כמו בבית דונקל־מן, ברח' רות 2-פינת יעל 3, כשהמבנה והגינה המוגבהים מעל הרחוב דומים לאוניה השטה בים. אפקט זה מתקבל בשל הפרש הגבהים בין הרחוב לבין קומת הקרקע של המבנה (כ-0.3 מ'), בשל צורתו המוארכת של הבניין והכ־ניסה הצדדית אליו, ובשל גרם המדר־גות הכפול והצדדי, המזכיר מעבר בין סיפונים באוניה. דוגמה נוספת נצפתה בבית מטמן כהן ברח' תרש"ט 7-פינת חיסין 28, ובבית נויפרשטאג בשד' רוטשילד 48-פינת רמח"י 2 (1933), כאשר גם במקרים אלה היה לטופוגר־פיה הנקודתית תפקיד מכריע ביצירת אפקט "אוניה-שטה-על-ים". נראה כי מתכנני העיר לא חשו בצורך להדגשה נוספת של הדימוי מבנה-אוניה. בעת תכנון הגינה, ניתן ביטוי כללי ולא תמיד מודע לסביבה החופית המקומית, על

ידי חשיפת הקרקע החולית והשימוש באבן כורכר לחיפוי שפת הערוגות ולי־צירת "סלעיות".

ההדגשה האופקית הטיפוסית לאדריכ־לות המודרנית, שהיתה לאחד מחמשת העקרונות התיכנוניים של לה קורבוזייה, קיבלה ביטוי מובהק באירופה בהצבת חלונות "סרט" (fenêtre-bandeau) ארוכים, שהיו לאחד ממאפייניה הסג־נוניים. מטרתם הייתה יצירת קוים אופ־קיים שיזכירו את תצלילן של אוניות, וכן לאפשר מיסגור הנוף החיצוני הנצפה מבעד לחלון. בתל אביב, ההדגשה האופקית הושגה, על פי רוב, על ידי המרפסות הארוכות, שתפקידן העיקרי היה מניעת חדירת הבוהק והחום לתוך הבניין. בראש מעייניהם של מתכנני תל אביב, הייתה יצירת הגנה בפני השמש ויצירת אזורי צל עם איוורור. רצון זה קיבל ביטוי מפורש במאמרים, שהת־פרסמו בכתבי עת אדריכליים מאותה תקופה (לדוגמה:"הבניין", ה"בניין במזרח הקרוב"), ודאגה זו קיבלה בפועל ביטוי גם במערכות הכניסה בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" ועוד יותר במערכות הכניסה התלת־חלליות הנידונות בעבודה זו. המרפסות הן דוגמה מובהקת של שמירת השפה התכנונית, כאשר תפקידן בפועל היה שונה מהתפקיד לו נועדו במקור, מאחר והן לא אפשרו צפייה בנוף מתוך הדי־רות, אלא רק מבעד למרפסת עצמה, שהיתה חלל חיצוני לה. על כן, לפי הסגנון הבינלאומי ה"מקומי המוקדם", המשתרש בתל אביב במחצית הרא־שונה של שנות השלושים, חשובות היו המרפסות כמרכיב פונקציונלי ועיצובי כאחד. הן שיקפו את הצורך לשהייה בחלל פתוח, הסמוך לדירה, אבל חיצו־ני לה, האופייני לאזורים ים תיכוניים. היה למרפסות היה תפקיד חשוב גם בבתי "אחוזת בית" וגם בבתים האק־לקטיים, אך מאוחר יותר הן הפכו למר־כיב מאפיין סגנון, גם בשל גודלן וגם בשל עיצובן. בהקשר זה, תוכננו מרפ־סות ארוכות, לפעמים כאורך החזית כולה, כמו אלה המשקיפות על כיכר צינה דיזנגוף, או מעוגלות על פינת הבניין, כמו במקרים רבים אחרים, על פי צורה שנוהגים לשייך לאדריכל אריך מנדלסון. נפוצות היו המרפסות הפתו־חות שנוצרו בתוך קוי הבניין, שניראו שקועות בתוכו ויצרו חלל מוצל, ובכך תרמו ליצירת האפקט הפיסולי של המבנה מחד, ומנעו התחממות יתר של הדירה (לדוגמה: המרפסות המעוגלות בפינת בית וידרויץ' ברחוב מלצ'ט 40 - פינת בר אילן 2). במקרים אחרים, מדובר היה במרפסות קונסוליות, שחרגו מקו הבניין ובלטו החוצה, כשה־תקרה של כל אחת מהן הייתה הרצפה של המרפסת מעליה: אף הן הטילו את צילן זו על זו והקנו אופי פיסולי למבנה מתוך הבלטה, ובו זמנית תרמו למי־זוג הבניין (לדוגמה: בית ביגלמן ברח' שלמה המלך 11-פינת תל חי, בית גבריאלוביץ' ברחוב נחמני 25, בית רוזנוסר ברחוב יעל 6 ועוד). כך או כך, יצרו המרפסות חזיתות בניין פיסוליות, תוך כדי משחק בליטות ושקעים, משט־חים מוארים וחללי צל.

אלמנט אופייני מאד לאדריכלות המוד־רנית בתל אביב הם גגוני הבטון הפשו־טים מעל החלונות והמרפסות. בארץ ישראל השימוש בגגונים לבש, במב־נים רבים, אופי קישוטי- והם הפכו עד מהרה להיות אלמנטים עיצוביים יותר מאשר שימושיים. במבנים לא מעטים בתל אביב ניתן לראות גגונים אנכיים, או גגונים שאין מתחתם חלון או פתח, ואפילו גגונים

2-52 היחס בין הבניין לגינה ברחוב גזר 1, פינת פרישמן 56

המרפסת בקומת הקרקע "צומחת" מהגינה ונוטלת חלק גדול משטחה.(צילום ע. סגרה, 2013).

2-53 המרפסות הקדמיות בקומת הקרקע ברחוב אחד העם 72

במקרה נדיר זה, המרפסת בקומת הקרקע תלויה, בולטת כלפי הגינה ונוטלת את מרבית שיטחה. (צילום ע. סגרה, 2014).

2-54 כניסה חזיתית, בניין לא סימטרי עם חלון "מד-חום" ברחוב אנגל 3
שביל הכניסה אל חזית הבניין, מחלק אותה לשני שטחים סימטריים אך שונים בגודלם. (צילום ע. סגרה, 2013).

2-55 כניסה צדדית אל חדר מדרגות בעל חלון "מד-חום" ברחוב יהודה הלוי 109
הכניסה הצדדית משנה את היחס בין חוץ ופנים הבניין, תוך הפחתת המימד הייצוגי לכיוון הרחוב (צילום ע. סגרה, 2014).

על חזיתות צפוניות, במפנה נטול הארת יתר. גגונים אלה נפוצים מאד מעל שערי הכניסה לבניין, בתפקיד של סמן המעבר ממתחם חיצוני לפנימי (לדוגמה: בית ליבלינג ברח' אידלסון 29, בבית קרסו-אפרתי ברח' דיזנגוף 251 ועוד).

2.5.1 גינות ומרפסות בקומת הקרקע

גם בבתי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" יש יחס מיוחד בין מרפסות קומת הקרקע לבין הגינה, שהיא על פי רוב פס ירק ברוחב הנקבע על פי התקנות (כ-2, 3 או 4 מ', בהתאם לרחוב ולשנת הבניה), מעוצב כגינה קטנה המחולקת לשני חלקים סימטריים או כמעט סימטריים, או לזוג ערוגות מוגבהות. במידה מסוימת נשמרת בחזית תצורת גינון שכבר הייתה קיימת בבתים האקלקטים המקוריים. היחס בין מרפסות קומת הקרקע לגינה חשוב, כי הוא מורה על זיקה בין שני האלמנטים, כשזיקה זו מתקיימת במסגרת בית משותף. בדרך כלל, לא הייתה גישה ישירה ממרפסות קומת הקרקע בחזית אל תוך הגינה. ברוב המקרים נשענות המרפסות על שטח הגינה ובולטות לתוכה, לפעמים תוך חריגה מקו הבניין: הן מוקפות בה, ונראות כצומחות ממנה. דוגמה לכך נצפתה ברחוב פרישמן 56-פינת גזר 1, כאשר המרפסות בולטות כלפי הגינה ורוחבן כ 1.5 מ', מתוך פס מגונן ברוחב 4 מ'. דוגמאות מסוג זה נצפו גם ברח' מגידו 3, רח' פרישמן 70-פינת שלמה המלך 14 ועוד. נוכחות המרפסות בקומת הקרקע מהווה גורם מגביל בתכנון הגינה הקדמית, כיוון שהן מצמצמות מאד את השטח, ואינן מאפשרות שתילה גבוהה בסמיכותן. במקרים אלה, הגינה הקדמית מסתכמת במערכת גדר ושתילות נמוכות או צמודות לפני הקרקע בשאר שטח הגינה.

2.5.2 הגינה והכניסה החזיתית

שבירת הקוים האופקיים של המרפסות, החלונות ושל הגג השטוח, נעשתה במקרים רבים בעזרת שילוב חלון אנכי בחדר המדרגות, המכונה בלשון עממית "מדחום". חלון זה, שמקורו באדריכלות הסובייטית של שנות העשרים, החדיר אור והעניק כבוד דווקא לחלל, שבמהותו הוא חלל שירות. חלון זה היה בעל מימד קישוטי והתחבר בצורה אורגנית לתפקיד חדר המדרגות כמקור אור לתוך הבניין. חלון "המדחום" חשוב לדיון זה, כיוון שהוא מורה על מיקומו של חדר המדרגות ושער הכניסה לבניין. מיקום הכניסה לבניין משליך על עיצוב שביל הכניסה, ועל כל המערכת הנופית המשתמעת מכך. אם חלון "המדחום" בחזית המבנה הפונה לרחוב, הוא הקובע את הציר המחלק את אותה חזית לשני חלקים, והמשכו של ציר זה על פני השטח הוא שביל הכניסה, החוצה את הגינה הקדמית. על אף דחיית הסימטריה המוצהרת כעיקרון מתווה של הסגנון הבינלאומי, ישנם בתל אביב בניינים בסגנון זה ולהם חדר מדרגות עם חלון "מדחום", הנמצאים בדיוק במרכז החזית (לדוגמה: בבית מינץ –אלנבי רג (1935) ברחוב פינסקר 23, בבית קופרי (1935) בשד' בן גוריון 32, או המוסטים מעט לאחד הצדדים, בהסטה מינורית שהעין אינה מבחינה בה (לדוגמה: ברח' פרישמן 56-פינת גזר 1, וברחוב אנגל 3, בה החזית אינה לגמרי סימטרית והגינה הקדמית גדולה). עם זאת, ישנן דוגמאות רבות של הסטה

ברורה לאחד הצדדים, ולחלוקה של החזית לשני חלקים בלתי שווים, כשל־פעמים הדגשת האי-סימטריה מתקב־לת משוני בתכנון המרפסות. (לדוגמה: בבית עפרוני (1937) ברח' אחד העם 59, בבית אגינסקי (1934) ברח' אנגל 5, בבית נפרסטג (1933) בשד' רוט־שילד 48 ועוד). המיקום המדויק של חדר המדרגות והחלון משליך על שביל הכניסה ועל חלוקת הגינה הקדמית. נראה כי התצורה גינה קדמית–כניסה דרך החזית, השכיחה כבר מהתקו־פה האקלקטית, עוברת גלגול, לפיו נשמר המערך הבסיסי המורכב משביל וזוג ערוגות לצדדים, אבל לא בהכרח נשמרת הסימטריה.

2.5.3 הגינה והכניסה הצדדית

מיקום חדר המדרגות קובע בפועל גם את עיצוב שאר מערכות הכני־סה בבתים בסגנון הבינלאומי בתל אביב. כשחדר המדרגות עם החלון המאונך הצמוד לו (או עם חלון מסוג אחר) ממוקמים על חזית צדדית לבניין, הכניסה אליו הופכת לצדדית. במקרה זה, השביל מקביל לאחד מצידי הבניין הארוכים, והכניסה אליו מתאפשרת תוך כדי תפנית של 90°, לפני או אחרי הכניסה לבניין, עם משחק וריאנטים אפשריים (פנייה בודדה או כפולה, גרם מדרגות פינתי וכד'). מסלול הכני־סה משתנה במקרה זה באופן מהותי בהשוואה לכניסה דרך החזית הפונה לרחוב, כי הוא ארוך יותר, מוביל הישר לתוך הקרביים של הבניין. עם הבאת הכניסה לבניין לתוך אחת החזיתות הצדדיות, מאבדת חזית הבניין כלפי הרחוב את המימד הייצוגי ואת תפקי־דה כגורם מקשר בלעדי בין הפנים לחוץ.

באופן בסיסי, בבניינים עם כניסה צדדית, הגינה הקדמית מעוצבת בתמ־צות, פס מגונן ברוחב המינימלי על פי התקנות, ואילו הגינה הצדדית מלווה את שביל הכניסה משני צידיו או מצד אחד בלבד. התצורה הנפוצה ביותר כוללת שתי ערוגות צרות המקבילות לשביל, והכניסה לבניין מסומנת על ידי גגון או פרגולת בטון מעל השער (לדוג־מה: רח' שלמה המלך 55, ברח' זמנהוף 14, 9). ערוגה אחת יכולה להיות נטועה בגדר חיה החוצצת בין מגרשים שכנים, ואילו הערוגה האחרת, במידה והיא קיימת, נשלפת לאורך הבניין או בסמוך לכניסה. היא יכולה להיות פס ארוך וצר או מעוצבת במגוון צורות, עם שפה מחופה בחלקי כורכר קטנים או בצורת סלעיה משופעת צרה. על פי רוב, רוחב המערכת "ערוגה-שביל־ערוגה" תואם את הרוחב הנקבע בתק־נות (כ-3.00 מ'). במסגרת בסיסית זו ייתכנו מגוון וריאנטים, המעשירים את מסלול הכניסה, כמפורט בהמשך.

כניסה צדדית ברחוב שלמה המלך 47, מעניינת בהיותה מעוצבת: לאורך השביל הצדדי, (צפונית למבנה), ישנן שתי ערוגות "פרטר" (parterre) לשני צידי השביל, בצורת מלבנים מעוגלים בקצוות, המוגדרים על ידי שפת בטון.[39] בסוף השביל, המרוצף במרצפות בטון צבעוניות, שלוש מדרגות המובילות לרחבת כניסה מוגבהת ומרוצפת, בה עובר האורח פונה תפנית 90° כדי

[39] ערוגות אלה נוצרו מחלוקתה של הערו־גה המוארכת המקבילה לשביל, ומטר־תן היא לייפות את מסלול הכניסה עם צורה גננית שמקורה באירופה, המקנה לכניסה מעמד של יוקרה. ה"פרטר", המורכב מערו־גות גאומטריות היוצרות דוגמת שטיח, מקו־רו בגני הרנסנס והבארוק, נשמר גם בגן הויק־טוריאני האנגלי, וכן חזר לאופנה בתקופת תחיית הגן הפורמאלי בעשורים הראשונים של המאה העשרים באירופה. על כן, ניתן לראות את המקור הישיר לתצורה זו במסורות שהגי־עו לארץ מאנגליה, צרפת או גרמניה.

2-56 כניסה צדדית המלווה ערוגות מעוצבות, ברח' שלמה המלך 47
השביל מרוצף במרצפות בטון צבעוניות, לצידיו ערוגות מעוצ־בות לפי מסורת "הפרטר". בקצה, משטח מוגבה וכניסה לבניין בהסטת 90° (צילום ע. סגרה, 2012).

2-57 כניסה צדדית והגינה הגדולה ברחוב אנגל 8
השביל הצדדי מוביל לכניסה הראשית לבניין, מוצנעת וכמעט בלתי נראית. הגינה הגדולה, שבין שני אגפי הבניין, נשקפת מהמרפסות המלבניות והמעוגלות (צילום ע. סגרה, 2012).

להיכנס לתוך הבניין. בדרך הוא עובר תחת שבכת בטון דמויית פרגולה. ובמקרה ואותו עובר אורח אינו חפץ להיכנס מיד פנימה, הוא יכול לשהות מעט ברחבה, ולהביט אל הגינה האחורית השקועה, אליה יורדים דרך גרם מדרגות נוסף. ואם לא די בכך, לצידי גרם המדרגות המוביל לרחבה, שתי ערוגות מובנות כמיכלי שתילה דקורטיביים, בתוך כל אחת שיח קריסה גדולת פרחים ותיק. בהתיחס למערכת כניסה צדדית זו, לעיצוב הערוגות ולמשחקים הטופוגרפיים, ניכרת כוונה תכנונית מפורשת להאדרת מסלול הכניסה, ולהפיכתו לחוויה מכוננת. עם זאת, הכניסה עצמה היא הישר לתוך חדר המדרגות ואין ייחוד לחלל הפנימי, כלומר, אי אפשר עדיין להתייחס אליו כאל אולם מבואה, כפי שהוא מתקיים במערכות התלת-חלליות שבבתים על עמודים.

ישנם בתים הבנויים לפי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" ולהם גינה מרווחת, ששטחה עולה על מה שנקבע על ידי התקנות.

דוגמה לכך נצפתה בבית הנדל (1936) ברחוב אנגל 8. המבנה הוא בצורת "ר", כשחלקו הארוך הוא על ציר דרום-צפון ולו מרפסות מלבניות, וחלקו הקצר הוא על ציר מזרח-מערב, ולו מרפסות מעוגלות. בשטח שבין שני האגפים, נמצאת גינה מרובעת מרווחת יחסית. שביל הכניסה נצמד לצידו המערבי של המבנה על הציר צפון-דרום, ומוביל לכניסה הצדדית הצנועה. כך, הגינה נצפית במלא הדרה לאורך מסלול הכניסה והיציאה מהבניין, אבל גם מהמרפסות, המשקיפות אליה מלמעלה.

במקרה זה, היא האלמנט המקשר בין שני אגפי המבנה, והיא בעלת משמעות באיפיון נוף המערכת כולה.

וריאנט נוסף לגינה צדדית במבנה בצורת "ר" מציע מערך דומה לקודם, אך הגינה שקועה על שניים או יותר מפלסים, תוך יצירת גינת טרסות הפונות כלפי הבניין, הנצפות מהשביל והמרפסות, אבל הנסתרת מהרחוב. גינה מדורגת כלפי הבניין מאפשרת חדירת אור לקומת המרתף ובעקבות זאת את הפיכתה לדירה של ממש. עם זאת, תכנון נופי מסוג זה מורה על שינוי מהותי ביחס פנים-חוץ, בהשוואה לגינות המדורגות כלפי הרחוב לפי הסגנון האקלקטי. בבית "מפעל הבתים המשותפים" (1935-7) בשד' ח"ן 6, המגרש הוא רחב יחסית (כ-22 מ' רוחב), הכניסה הראשית צדדית לבניין. ישנה גם כניסה משנית עם שביל משופע, המאפשר גישה למחסנים. הגינה המדורגת עשירה במרכיבי גן מעניינים, ביניהם "סלעיות" כורכר, הנראות בעיקר מהמרפסות. הגינה הזו מופנית כלפי פנים המגרש, ואינה נראית במלוא הדרה מהרחוב. היא נטולת תפקיד ייצוגי כלפי חוץ, ומיועדת לדיירים, שיכולים לצפות עליה מלמעלה.

2.5.4 גינת המגרש הכפול

גם בתקופת הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" נבנו בתים על מגרשים כפולים. הבניין בצורת "ר" מתחבר לסמוך לו, ויחד עימו יוצר מבנן בצורת "חת", החובק גינה מרכזית גדולה יחסית. המערכת היא תולדה של הכפלת התצורה בעלת כניסה צדדית בהעמדה ספקולרית. כל בניין שומר על מספרו ועל כניסתו הפונה לגינה, כך שהשבילים והכניסות הם תמונת ראי זה לזה. הגינה הנוצרת בחצר המרכזית היא בעלת נוכחות העולה על זו של פסי הירק הצרים המלווים את שבילי

2-58 הגינה השקועה בשד' ח"ן 6
השביל הצדדי מוביל לכניסה הראשית לבניין, כשלצידו גינה שקועה הנראית במלואה ממרפסות הבניין (צילום ע. סגרה, 2012).

2-59 הגינה על מגרש כפול ברחוב חובבי ציון 42-44
שני שבילים מקבילים מובילים לשתי הכניסות, בשטח שביניהם, גינה מעט שקועה, במרכזה מזרקה מחופה בקרמיקה ירוקה (צילום ע. סגרה, 2012).

הכניסה הצדדיים, כך שניתן לטעון כי גינות אלה הן בין המעניינות מבין אלו הסמוכות לבתי הסגנון הבינלאומי ה"המקומי המוקדם" בתל אביב.

נצפו מספר וריאנטים לגינת חצר מרכזית על מגרש כפול. הצורה הבסיסית הפשוטה ביותר מורכבת מגינה מרכזית גדולה ולשני צידיה שבילי הכניסה המקבילים לשני הבנינים, וזאת בשילוב שני פסי ירק הממוקמים בין חזית האגפים המאונכים לגוף המבנה המרכזי, לבין הרחוב. מתוך שלל הדוגמאות האפשרי, נזכיר כאן את רח' שלמה המלך 67-69, פינת פילון 7, את רח' פילון 2-4, פינת מנדלסון 5, את רחוב אחד העם 138-140, את בית יודיקין ברח' גורדון 29-31 ועוד. ברחוב שלמה המלך 21-23, הפכה החצר המגוננת המרכזית למגרש מרוצף, ורק ערוגות –המרפסת נותרו כשטחים מגוננים.

וריאנט אחר הוא גינה על מגרש כפול, השומר על אותה צורת "חת" בסיסית, אך החצר המרכזית מתפרסת על מפלס נמוך מהרחוב ומהשבילים, כך שהשטח המרכזי הופך לגינה שקועה. גינה שקועה זו משתרעת על מפלס אחד, בבית גרבר-רובין-שפיר (1936) ברחוב חובבי ציון 42- 44, ובתוכה מזרקה מחופה בקרמיקה ירוקה. הגינה נצפית משביל הכניסה ומהמרפסות.

וריאנט נוסף לגינת חצר על מגרש כפול: המבנה בצורת "חת", בחצר המרכזית ערוגה גדולה, המווסתת את התנועה של הפוקדים את המקום, כל אחד לכניסה נפרדת. דוגמאות לכך נצפו בבית לנדאו ברחוב אחד העם 7 ובבית אידלסון-בדולח (1935) ברחוב בן יהודה212 , שם כל הבניין מוגבה מעל מפלס הרחוב.

בבתים תאומים - הגינה נמצאת בחלל שבין שני בתים תאומים המוצבים זה ליד זה בצורה ספקולרית, ללא הבלוק המקשר ביניהם. דוגמה יפה לכך היא בבית קרסו (1936) ברחוב נחמני 'א45-45, בה החצר מכילה פס אמצעי מגונן.

בבית יצחקי (1935) בשדרות רוטשילד 89-91, שני הבנינים מוצבים זה ליד זה בהצבה ספקולארית, כשהם אינם מחוברים. הגינה המקורית הייתה מרכזית, משותפת לשתי הכניסות, כפי שניתן להיווכח מהצילומים ההיסטוריים, וכפי שניתן גם לקרא בשטח, על אף הגדר החיה הנמצאת שם כיום, המחלקת את הגינה לשניים.

2.6 הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" והשפעתו על הנוף האורבני ועיצוב הגינה

מרבית בתי הדירות, שנבנו לפי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", היו מוקפים בשטחים מגוננים קטנים בגודלם, שעיצובם נקבע לרוב על ידי מיקום המבנה. השטח המיועד לגינה נקבע על פי רוב על ידי תקנות הבניה של עיריית תל אביב, שקבעו את המרחקים המינימליים בין כל החזיתות לגבולות המגרש. על אף המגבלות, יש חשיבות לשטח המגונן מסביב למבנה בשל הנראות שלו מהרחוב. הפס המגונן, הצר יחסית, מגדיר במידה רבה את נוף הרחוב התל אביבי. מבני הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" בשדרות רוטשילד 75-77-79-81, לדוגמה, יוצרים נוף אחיד ורצוף לכיוון השדרה בשל אחידות הגדר הבנויה, שכנראה נבנתה במקשה אחת, והמהווה את הגבול בין הפס המגונן שבין הבניין לבין הרחוב. יתרה מזאת, הצמחיה מסביב למבנה תורמת בעיקר לאשלייה כי זה "צומח" מתוכה. הגינה חשובה בעיקר

2-60 גן הציפורים ביריד הבינלאומי לאומנויות דקורטיביות ותעשיתיות מודרניות בפריז (1925)
הגן פורמאלי, גאומטרי, עם ערוגות על מפלסים שונים, המאפשרים אפקט של "תבליט". שפת הערוגות מקרמיקה צבעונית, התואמת את הריצוף. תכנון: אלברט לפרד (צילום מתוך אימברט 1993, עמ' 27).

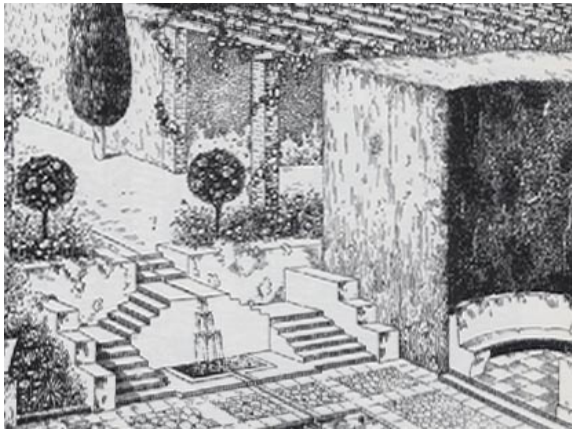

2-61 מודל לגינה קטנה מאת ג'אן קלוד נילואס פורֶסטיֶה
בעל עיצוב פורמלי עם הפרשי מפלסים קטנים וצמחים גזומים בצורות גאומטריות. (צילום מתוך אימברט 1993, עמ' 23).

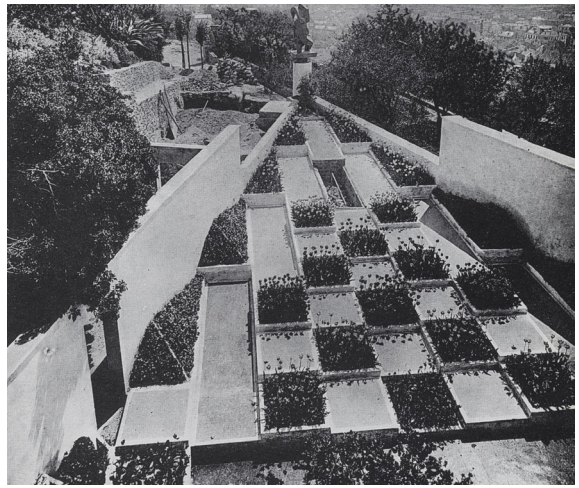

2-62 הגן של וילה נואיל בהיאר (Hyère), פרי תכנונו של גבריאל גובריקאן, בתמונה משנת 1928
הגן בעל צורת משולש, מורכב מערוגות ערוכות לפי לוח שחמט, ויש בו הפרשי מפלסים קלים, המקנים לו אופי של תבליט. הוא מיועד בעיקר לצפיה מלמעלה.
(http://www.culture.gouv.fr/culture/dp/patrimoine-xx/pages/res_villa_noailles.html)

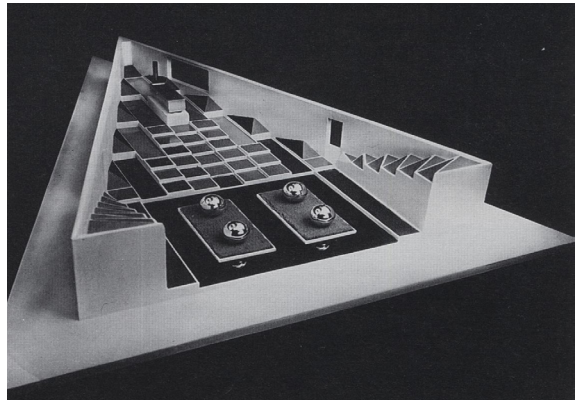

2-63 מודל הגן המשולש בוילה נואיל הוצג בסלון הסתיו בפריז (1926)
(מתוך Imbert 1993, p. 65).

לקומת הקרקע, כי המרפסות בה טובלות בצמחיה, מתמזגות בה, על אף שאין בהכרח מעבר מהמרפסת אל הגינה.

במעבר מהסגנון האקלקטי לסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", ניתן לעמוד על שינוי ביחס בין הבתים לבין הסביבה, כאשר בתקופה האקלקטית נראות הבתים הייתה מבוססת על עושר העיטורים בחזית, על הגבהה משמעותית של המבנה, על יצירת נוף מדורג לכיוון הרחוב ועל העמדת מערכות כניסה ומרפסות המשקיפות החוצה והנראות מהרחוב. עם התפתחות הסגנון הבינלאומי, חלק מהאלמנטים המאפיינים את התקופה הקודמת נשמרים ועוברים שינויים קלים, בעיקר במערכות כניסה חזיתיות ובגינות הבנינים הכפולים בצורת "חת". עם זאת, חלים גם שינויים המעידים על מידת מה של התכנסות והפנמה, עם שבירת הנפחים ובניית בתים שנועדו להיראות מכל החזיתות, עם הצנעת מערכת הכניסה והגינה המתלווה אליה, כשהשינוי העיקרי טמון בהסרת האלמנטים הדקורטיביים המוספים בחזית, בשחרור החזית מכניסה ייצוגית (לא תמיד), במיתון משמעותי של הגבהת הבניין (מלבד מקרים יוצאי דופן) וביצירת הכניסות הצדדיות, המעידות על מסלול כניסה ארוך יחסית, המעודד את החיפוש והתפנית, המתאפיין בדיסקרטיות, בכניסה המבקשת להתגלות. בפועל, הגינה בבתי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" הייתה פשוטה בהשוואה לגינות "בתי החלומות" שנבנו בהשראת גני הוילה האירופית.

פשטות החזיתות מעידה על תפנית תפישתית ביחס שבין המבנה לסביבתו: החזיתות לכאורה פשוטות, והאלמנטים הדקורטיביים המובנים, כגון משחקי מרקמים בטיח ובריצוף, מהווים חלק בלתי נפרד של המבנה. כך גם בגינה, מעדיפים צמחים בעלי מרקם מעניין, בעיקר צמחים סוקולנטיים ומדבריים, שיחים ועצים בעלי אופי "אדריכלי" בגודל קטן או בינוני, וכן שיחים המתאימים לגדר חיה. בחירה זאת היא פועל יוצא של התאמה אקלימית, של אילוצי החלל, ושל העדפת צמחיה המוערכת בשל תכונות המבנה והמרקם שלה, יותר מאשר בשל הפריחה. מדובר בצמחיה שוחרת שמש, הכוללת צמחי צבר, דרקונית, יוקות, אגוות, אלוי, וושיגטוניות, תמר ודקל קנרי, אראוקריות, פיטנה ועוד.

חשיבות המרפסת בתקופת הסגנון הבינלאומי עולה באופן משמעותי, והיא חלק מובנה בבניין. לכל דירה, בכל קומה, מרפסת מעוצבת: בצורה מלבנית פשוטה, או מוארכת כ "סרט", או מעוגלת. תפקיד המרפסת אסתטי ואקלימי, והיא מאפיינת סגנון.

המרפסות החדשות מאפשרות שהות מוגנת בהן, ללא המימד התאטרלי של המרפסות השקופות, המעוטרות בלוסטראדות שהיו בבתים האקלקטיים. ניתן לומר, שבתקופת הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" מטשטש במידה רבה המימד התאטרלי, ואין כבר כוונה להעמיד את המבנה על במה הנראית מהרחוב לעיני כל, אם כי ישנם פה ושם גם מבנים מוגבהים. זה שינוי משמעותי ביחס שבין הבנוי לסביבה, בעל השלכות חשובות על הנוף האורבני התל אביבי. שינוי דרמטי עוד יותר יתחולל עם השתרשרות הסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר", המבוסס על בניה על עמודים, כפי שנדון בפרק הבא. עם זאת, המרפסות בקומות העליונות מהוות תחליף

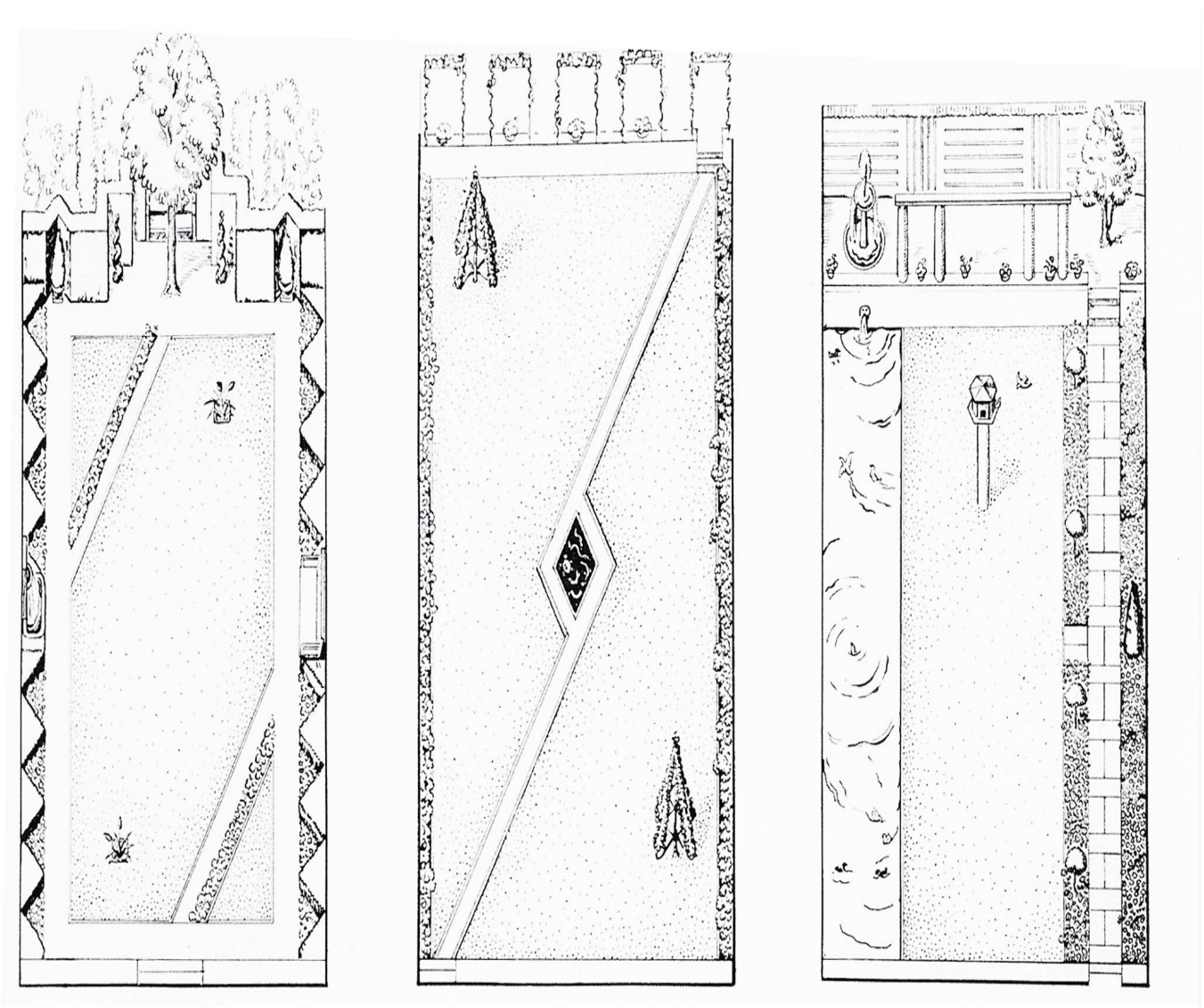

2-64 מודלים ל"פרטר" לגינות עירוניות קטנות מאת פול וורה (Paul Vera)
הערוגה בצורת מעוין נצפתה גם בגינות בתי דירות בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" בתל אביב.
(מתוך: Imbert 1993, p. 69).

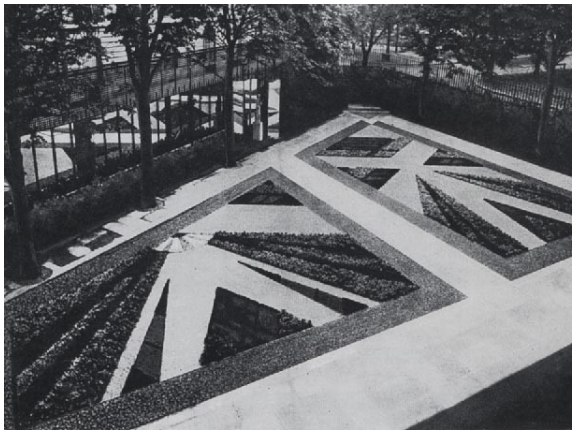

2-65 הגינה המשולשת הנשקפת במראה נראית כגינה מלבנית
תכנון מאת פול ואנדרה וורה, בשיתוף עם ג'אן שרלס מורו, בפריז בשנת 1926. (מתוך: Imbert 1993, p. 82).

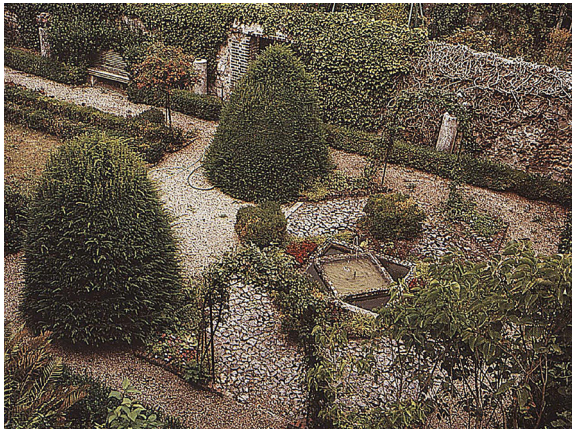

2-66 מודל גינה ע"פ פול וורה (1923)
במרכזה מזרקה בצורת מעוין חסומה במלבן מופיעה בגינה ברח' שלום עליכם 47 וכן ברחוב בלפור 65. גם החיפוי של שפת הערוגות בגימור מחוספס הוא מאפיין הנצפה גם בתל אביב.

2-67 ערוגה כפולה בצורת מעוין במרכז הגינה הקדמית ברחוב בלפור 63א
חיפוי הכורכר בהנחה פראית מטשטש מעט את הקוים הגאומטריים הנקיים. ערוגה בהשראת הגינה המודרנית של תחילת המאה העשרים (צילום ע. סגרה, 2014).

2-68 ערוגה מוארכת בבסיס המרפסת הקדמית בקומת הקרקע ברחוב בלפור 63א
(צילום ע. סגרה, 2014).

2-69 הכניסה לבניין ברחוב בלפור 63א
כניסה חזיתית פשוטה, שרק החיפוי באריחי קרמיקה ירוקה ושחורה, ובשברי אותה קרמיקה בהנחה פראית, מעידים על ניסיון ליצור אפקט של ייצוגיות. מעל הכניסה גגון, שתפקידו לסמן את אזור הכניסה לבניין (צילום ע. סגרה, 2014).

2-70 כניסה חזיתית ברחוב בלפור 65, עם גינה קדמית מעוצבת לפי עקרונות הגינה הגאומטרית המודרנית
מימין: לאורך הקיר, ערוגת ליווי שביל צרה. משמאל: ה"פרטר" המקורי, בצורת "ר", על פני שני מפלסים, היום הפך למשטח ומעליו עציצים. ניתן לקרא את הפרופיל המקורי של הערוגות בהתיחסות לשפה הכורכרית המקורית. יישור הערוגה על ידי לבני בטון הוא מאוחר יותר. כאן קיים אלמנט נוסף חשוב, והוא סלעיה מסלעי כורכר גדולים יותר ובלתי מסותתים, הממוקמת בסמוך לכניסה לבניין. (צילום ע. סגרה, 2014).

2-71 "הפַּרְטֶר" בגינת רחוב בלפור 65, מבט מדרום לצפון
ערוגות גאומטריות קונצנטריות, על מפלסים שונים, לקבלת אפקט של תבליט. (צילום ע. סגרה, 2014).

2-72 מבט אל הגינה מהפנים אל החוץ, מבט מצפון לדרום
שביל הכניסה באבן שכבות בהנחה פראית. חיפוי שפת הע־רוגות בכורכר בהנחה פראית. בצד ימין ה"פרטר", בצד שמאל ערוגה מוארכת לאורך הקיר (צילום ע. סגרה, 2014).

2-73 המרפסות המעוגלות ברחוב מנדלי מוכר ספרים 30, פינת חובבי ציון 65
(צילום ע. סגרה, 2014)

2-74 מבט אל הגינה למרגלות המרפסת המעוגלת בפינת הבניין
ערוגות ומדרגות מחופות כורכר שביל אבנים בהנחה פראית
(צילום ע. סגרה, 2014).

2-75 הקירות התומכים בגינה מחופים אבני כורכר בהנחה פראית
(צילום ע. סגרה, 2014).

לגינה, כיוון שהן מאפשרות שהות ובילוי בשעות הפנאי בחלל הנתפש כחיצוני, יש בהן עציצים עם צמחיה וריצוף בדומה לגינה. יתרה מזאת, בבניינים, בהם הגינה גדולת שטח, לעיתים משקיפות המרפסות אל הגינה, שנועדה להיראות מהן יותר מאשר מהרחוב. כפי שהוזכר קודם, מצב זה נצפה במקרה של בנינים בצורת "ר", להם גינה מרווחת בין שני אגפי הבניין, בגינות על מגרש כפול ובגינות שקועות המדורגות כלפי הבניין. בכל המקרים האלה, בהן המרפסות הן מקום התצפית אל הגינה, נשמר המימד התאטרלי, אבל "ההצגה" מתרחשת בתוך המגרש הפרטי ונועדה לדיירים. קיים כאן מעבר מסביבה ייצוגית ומוחצנת של הגינה סביב הבניין, לסביבה מופנמת ומסתורית יותר ביחס שבין המגרש הפרטי לרחוב.

מהו המקור לגינה הנצפית מעל, המהווה מעין חידוש בנוף האורבני של תל אביב? ההשערה המובאת כאן היא, כי הגינות הגדולות הנצפות מהמרפסות, שהיו מעוצבות כגינות פורמליות, גאומטריות ולפעמים סימטריות, הן גלגול של "גינות-התמונה" (tableaux jardin), שהוקמו בשני העשורים הראשונים של המאה העשרים באירופה, בעיקר צרפת, כנראה בהשפעת הציור האבסטרקטי והקובי־סטי. נציגי האוונגרד בתכנון הגן המודרני בשנות העשרים למאה הקודמת היו אומנים, ציירים, גרפיקאים, במאים, אנשי תפאורה ותיאטרון. נקודת המפנה בצרפת, אשר מיקדה את ההתעניינות בעיצוב הגינה, הייתה קריאתו של פול וורה (Paul Vera) לארכיטקטים לעצב גינות (Exhortation to Interest Architects in Gardens) משנת 1923. הביטוי הראשון לכך נצפה ביריד הבינלאומי לאומנויות דקורטיביות ותעשיתיות מודרניות, שנערך בפריס בשנת 1925. במסגרת יריד זה, הוצגו מודלים לגינות אורבניות, שהצטיינו בתכנון פורמלי וגאומטרי מודרני. בין הדמויות המשפיעות נזכיר כאן את אלברט לפראד (Albert Laprade), גבריאל גובריאקן (Gavriel Guevrekian) האחים אנדרה ופול ורה (André & Paul Vera), וכן פייר אמיל לאגרין (Pierre Emile Legrain). גינות אלה היו רגולריות, קטנות מימדים כמתאים לגינה אורבנית, שקועות או בולטות מעט כמו בתבליט, ולפעמים גם שקועות וגם בולטות. הן היו מיועדות לתצפית מלמעלה. חשוב להזכיר כאן בעיקר את עבודתו של גבריאל גובריאקן, אשר תכנן גינות שקועות בצורות גאומטריות בלתי שגרתיות (בעיקר משולשים) וכן גם השתמש במראות, כדי לספק תחושת הכפלת שטח הגינה. מדובר בגלגול מודרני של רעיון "הפרטר", כאשר החלוקה הגאומטרית לפי דגמים קוביסטים, והשטח קטן יחסית. לא רק בצרפת נצפו גינות מודרניות פורמליות, אלא גם בשאר ארצות אירופה (איטליה, גרמניה, אנגליה), כך שהחזרה לתכנון גינות גאומטריות לא בהכרח סימטריות היא חלק מההוויה המודרנית בעשרים הראשונים של המאה העשרים. הטענה המובאת כאן היא, כי בגינות תל אביב הסמוכות לבתי דירות בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", ניכרות השפעות שמקורן באירופה על העיצוב. השפעות אלה מקבלות ביטוי בתל אביב בגינות השקועות המופנות כלפי הבניין, או בגינות הגדולות הנראות מהמרפסות בקומות העליונות. יתרה מזאת, הערוגות הגאומטריות הנצפות

2-76 מבט אל חזית הבניין ברח' שלום עליכם 47 מאפשר תצפית על המרפסות המעוגלות והסגורות
(צילום ע. סגרה, 2014).

2-77 הכניסה לבניין ברח' שלום 47 בסגנון מעורב
קומת העמודים בחזית הכניסה לחדרי המדרגות בצד, וללא אולם מבואה
(צילום ע. סגרה, 2014).

2-78 ה"פרטר" כפרט מוגדל בגינה הקדמית ברחוב שלום עליכם 47, בצילום היסטורי (1939)
במרכז הגינה הקדמית, ה"פרטר" הבנוי שכבות המוצבות אחת מעל השניה. העליונה בצורת מעוין. כולן מחופות כורכר בהנחה פראית (צילום י. קלטר, 1939, באדיבות מוזיאון תל אביב).

2-79 מבט מקרוב אל שרידי ה"פרטר" בגינה הקדמית ברחוב שלום עליכם 47
ניתן עדיין לראות חלק משפת הערוגה העליונה בצורת מעוין. היתר מוסתר ע"י חומרים זרים (צילום ע. סגרה, 2014).

2-80 מבט אל הבניין ואל הגינה ברחוב שלום עליכם 47, בצילום היסטורי (1939)
הבניין הוא בצורת "ר", כשהגוף הארוך יותר בעל קומת עמודים, אבל שאר חלקי הבניין לפי הסגנון הבנילאומי "המקומי המוקדם". הגינה הגדולה יחסית ממוקמת בשטח שבין שני האגפים ונראית היטב מהמרפסות השקועות הפונות לכיוון דרום ומהמרפסות המעוגלות הפונות לכיוון מזרח (צילום י. קלטר, 1939, באדיבות מוזיאון תל אביב).

2-81 מבט מקרוב אל הבניין ואל הגינה ברחוב שלום עליכם 47, בצילום היסטורי (1939)
בתמונה זו ניתן להיווכח כי ה"פרטר" היה מרכזה של הגינה. מלבדו, בגינה היה משטח מדושא, ואבני דריכה מרובעות הצמודות לשפת הפרטר המגדירות שביל המוביל לחלק האחורי של הגינה, דרך חמש מדרגות. כאן ניתן לראות בבירור את הנדבכים של ה"פרטר", טרסות קטנות בעובי שפת הערוגה. חיפוי הכורכר נראה בבירור. בתוך הערוגה העליונה נראית שתילה צעירה, כנראה של קנה הודית (צילום י. קלטר, בערך,1939 באדיבות מוזיאון תל אביב).

2-82 מבט אל הגינה בעת היציאה מחדר המדרגות של הכניסה הפנימית, רחוב שלום עליכם 47
ה"פרטר" היה מיועד להיראות במלא פארו לאחר היציאה מחדר המדרגות כשהוא מקביל לשביל (צילום ע. סגרה, 2014).

2-83 מבט אל הגינה בעת הירידה מחדר המדרגות, כניסה שנייה, ברחוב שלום עליכם 47
ה"פרטר" היה מיועד להיראות בבירור בעת הירידה מחדר המגרדות של הכניסה החיצונית (צילום ע. סגרה, 2014).

2-84 קומת העמודים בכניסה ברחוב בלפור 26
קומת העמודים מדגימה את גרדיאנט האור היורד מהחוץ אל הפנים ואת ההשתקפות בזכוכית השער. ערוגה מקבילה לבניין מלווה את הכניסה, שפתה מחופה כורכר בהנחה פראית (צילום ע. סגרה 2009).

2-85 מבט מקרוב אל ה"פרטר" בגינה הקדמית ברחוב בלפור 26
בפרט זה נראה כיצד ה"פרטר" בנוי טרסות קטנות, ערוגות המונחות אחת מעל השניה. (צילום ע. סגרה, 2009).

2-86 מבט אל ה"פרטר" בגינה הקדמית ברחוב בלפור 26
ה"פרטר" בצורת "מסרק", נצפה רק בגינה זו. הוא כולל ארבע "שיניים" במפלס גבוה יותר ושלוש שיניים במפלס נמוך יותר. הפרש המפלסים הוא בטווח של 0,10-0,18 מ', לפי העובי המשתנה של שפת הערוגה, המחופה חלקי כורכר בהנחה פראית. מתקבל אפקט של תבליט, ומתאפשרת שתילה של צמחיה גבוהה יותר. ה"פרטר" היה מיועד להיראות מהמרפסות של הבניין (צילום ע. סגרה, 2009).

2-87 מבט אל הבניין ברחוב בלפור 24-26

מבט אל גוף הבניין הארוך, בן 5 קומות ושתי כניסות, אחת בקצה המזרחי ואחת בקצה המערבי. הבניין הוא לפי סגנון מעבר בין הבינלאומי "המקומי הישן" ל"מקומי החדש". הגינה הקדמית היא פס מגונן צר, עם שתי גינות גדולות יותר ליד כל אחת מהכניסות, הכוללת קומת עמודים. בגינת הכניסה המערבית (**24**) ישנה מזרקה ובגינה המערבית (26) ה"פרטר" בצורת מסרק (צילום ע. סגרה, 2009).

2-88 קומת העמודים בכניסה ברחוב בלפור 24

קומת עמודים המדגימה את גרדיאנט האור היורד מהחוץ אל הפנים ואת ההשתקפות בזכוכית השער.הריצוף בקומת העמו־דים מרצפות טראצו פשוטות (צילום ע. סגרה 2009).

2-89 קומת העמודים והגינה הקדמית ברחוב בלפור 24

בריצוף קומת העמודים ערוגות מלבניות גזורות. בגינה הקדמית מזרקה מחופה בשברי כורכר וקרמיקה ירוקה בהנחה פראית (צילום ע. סגרה 2009).

בגינות הקדמיות, הם סוג של "פרטר" מודרני. הן ממוקמות במרכז הגינה בהצבה בעלת נראות גבוהה, בצורת מעוין פשוט או כפול, בצורת מסרק, או כערוגה מוארכת בסמוך לקיר הבניין או למרגלות מרפסת קומת הקרקע. הערוגות מוגדרות על ידי שפה המחופה בחלקי כורכר בהנחה פראית, ובהתבוננות מקורבת ניתן לראות כי הן מורכבות משילוב של צורות גאומטריות על פני מפלסים שונים, כך שבפועל הן ערוגות תבליט. החיפוי הכורכרי הוא סממן מקומי, המקנה ציביון ייחודי.

ה"פרטר" במרכז הגינה הקדמית ברחוב בלפור 63א הוא בעל צורת שני מעוינים קונצנטריים על מפלסים שונים, ואילו הערוגה למרגלות המרפסת בקומת הקרקע, היא מלבן צר וארוך.

ברחוב בלפור 65, הבניין בעל כניסה חזיתית. השביל רץ לאורך הבניין: בצד המזרחי קיימת ערוגה צרה המלווה את השביל ואילו בצד המערבי קיים "פרטר" בצורת "ר" גם כאן מדובר על מידור קונצנטרי על מפלסים שונים, לקבלת אפקט של תבליט. ה"פרטר" קיים, במצב בינוני עם אפשרות שיקום, אינו לגמרי קריא, כיוון שקיימת תוספת מאוחרת ליישור הערוגה מלבני בטון, ומכיוון שעליו הונחו עציצים. מרכיב נוסף המלווה את הפרטר הוא מסלעה, הממוקמת בקצה הצפוני, איפה מסלעי כורכר בלתי מסותתים.

בגינת רחוב חובבי ציון 65, פינת מנדלי מוכר ספרים 30, הערוגות רצות במקביל למרגלות הבניין לפי תצלילו, מתאחדות עם המדרגות והקירות התומכים, תוך יצירת נוף קשיח אחיד.

במעבר בין הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" ל"מקומי המאוחר" נצפו גינות גאומטריות לפי אותה המסורת. ברחוב שלום עליכם 47 (1936), הבניין בצורת "ר", החלק הפונה לרחוב הוא על עמודים, אך הוא ביסודו לפי הסגנון "המקומי המוקדם", עם שתי כניסות צדדיות, השכיחות ברחוב חובבי ציון. בנוסף לגינה הקדמית שבין קו החזית לגבול המגרש, ישנו שטח פתוח נרחב לצידו הדרומי של הבניין. הצילומים ההיסטוריים מעידים על קיום "פרטר" גדול יחסית, שצורתו מלבן המחולק למעוין ולמשולשים, כשהערוגה משתרעת על מפסלים שונים, וכלל שפות הערוגה בחיפוי כורכרי. היום ה"פרטר" מוסתר על ידי שכבת עלים ואדמה, חלק משפות הערוגה קרס, אך הוא עדיין קיים בשטח ובעל פוטנציאל לשיקום. דוגמה זו חשובה כי היא ממחישה כי נראות היא תנאי לקיום ה"פרטר". כאן הוא ממוקם כך, שהוא מתגלה במלוא הפאר בעיקר למי שיוצא מכל אחד משני חדרי המדרגות, וכן הוא נצפה גם מהמרפסות המעוגלות בקומות העליונות[1]. הנראות מקבלת כאן ביטוי ברור, כתכונת המפתח של ה"פרטר". מקרה נוסף, המבטא את המעבר בין שני סוגי הסגנון הבינלאומי, נצפה בבניין גדול מימדים ברחוב בלפור 24-26. אמנם הכניסות, הנמצאות בקצות גוף המבנה, הן דרך קומת עמודים, אך גוף הבניין משתייך עדיין לסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", קומת הקרקע צמודה לאדמה, ולו המרפסות שקועות המשקיפות אל הרחוב. בסמוך לכניסה 26, "פרטר" הממוקם בתוך הגינה הקדמית. הוא בצורת "מסרק", עם ערוגות מלבניות מקבילות, על פני שני מפלסים, כך שמתקבל אפקט של תבליט. שפת הערוגות מחופה בחלקי

[1] "הפרטר" נראה, כמבון, גם בעת הכניסה, אבל האפקט המירבי הוא בעת היציאה, כיוון שחדרי המדרגות פתוחים ומאפשרים מבט מלמעלה.

כורכר בהנחה פראית, בהתאם לכל המקובל בגינות תל אביב. חשיבו־תו של "פרטר" זה גדולה, כיון שהוא חלק מהגינה הקדמית, צורתו ייחודית, והוא שלם, אם כי נטול צמחיה. כיום קשה לראות כי ה"פרטר" היה, במקורו, מיועד להיראות מהמרפסות, כיוון שפי־קוסי השער שצמחו בעקבות הפסקת הגיזום, מאפילים על כל השטח. אל קומת העמודים בכניסה 26, חודרת מהגינה ערוגה מלבנית המלווה את שביל הכניסה למרגלות הבניין. לעומת זאת, בסמוך לכניסה 24 קיימת קומת העמודים, ולה שתי ערוגות גזורות ברי־צוף הטראצו. בגינה הסמוכה נמצאת מזרקה ייחודית, בהצבה המאפשרת תצפית מהרחוב ומהמרפסות, וכן ערו־גות רצות לאורך הבניין, עם קירות תומ־כים מחופי כורכר. אין ספק, כי בבלפור 24-26, הפרטר הנראה שייך לעולם הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" ואילו הערוגות הגזורות בחצר קומת העמודים, הן חלק ממאפייני הסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר".

3-1 אסתטיקה בשחור-לבן, של אור וצל ושל השתקפות: ביטוי לרוח התקופה.

סצינת הפיתוי של לולו נראית כהשתקפות במראה, בסרטו המפורסם של גיאורג וילהלם פבסט "תיבת פנדורה", גרמניה, 1929. טענתנו היא כי אותה רוח אסתטית מהווה השראה למתכנני מערכות הכניסה בתל אביב (מתוך http://themindreels.com/2014/03/26/pandoras-box-1929-georg-wilhelm-pabst).

פרק 3 - העיר הלבנה: מערכות הכניסה בבתי דירות על עמודים (1935-1948)

3.1 שלושה חללים: מסלול הכניסה והיציאה

מערכות הכניסה התלת-חלליות בעיר הלבנה מאפיינות את בתי הדירות של הסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר". אימוץ הבניה על עמודים היה כרוך בשינויים משמעותיים ביחס בין הבניין לסביבה, באופי האורבני של העיר ובצורת עיצוב הגינה. שינויים אלה נבעו מהצורך להתאים את העיצוב לבניה על עמודים ולהטמיע את החללים החדשים - קומת העמודים ואולם המבואה - בתכנון הכולל.

בחלק הראשון לפרק זה, מוצע תיאור וניתוח מערכת הכניסה לבתי הדירות כמכלול, עם התמקדות ביחסי הגומלין השוררים בין שלושת חלליה. ישנה התייחסות לטיב מסלול הכניסה והיציאה מהבניין, לשינויים בתנאי ההארה ולתפישות עליהן מבוססת המערכת. כמו כן, מוצע גם ניתוח מרחבי, הלוקח בחשבון את מיקומה של מערכת הכניסה יחסית לבניין, ואת כיווני התנועה של הנכנסים והיוצאים. בהמשך הפרק קיימת התייחסות פרטנית לעיצובו ותכולתו של כל חלל בנפרד: אולם המבואה, החצר-גן בקומת העמודים - היא הגינה המכוסה- והגינה הקדמית - היא הגינה החשופה. בסוף הפרק, יש התייחסות לסגנון העיצוב הנופי הספציפי לבתי הדירות על עמודים.

כאמור, הסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר" מתאפיין באימוץ הבניה על עמודים ונטישת הבניה על פי הסגנון "המקומי המוקדם". המעבר בין שתי הצורות היה כרוך בהגבהת הבניין בקומה, כשקומת העמודים נושאת שלוש (או יותר) קומות מעליה, כך שגובהם של מרבית הבניינים היה לפחות בן ארבע קומות[1].

בד בבד עם התבססות הבניה על עמודים, הכניסה הראשית לבניין חוזרת לקדמת המבנה, למקום של נראות וייצוגיות. וכך חוזר שוב מסלול הכניסה הראשי לחזית, או לשתי חזיתות בבניינים הפינתיים. הכניסה הצדדית לבניין, שהייתה לסממן מאפיין בחלק גדול מבתי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", ממשיכה להתקיים בצורות המעבר בין שני הסגנונות[2], ולאחר מכן נשמרת ככניסת שירות, המאפשרת גישה מאולם המבואה לפחי האשפה או לרחבת כביסה.

מסלול הכניסה במערכת התלת-חללית הנידונה כאן, ארוך יותר מהכניסות החזיתיות בבתי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם". לעומת זאת, בהשוואה לכניסות הצדדיות שלפי אותו סגנון, אין הבדל משמעותי באורך, אלא במידת המורכבות של המסלול באופי הטקסי המודגש, בחללים הנבדלים בבירור לאורך המסלול, המאפיינים את הבתים על עמודים. המערכות

[1] מרבית הבניינים היו בני שלוש קומות מעל קומת העמודים, עם סכנה לכביסה על הגג, שתוך זמן קצר הפכה לדירה בת חדר עם נוחיות (תחילת שנות הארבעים) ולאחר מכן לדירה שלמה, כך שבמהרה הבניינים הפכו לבני ארבע, ארבע וחצי או חמש קומות.

[2] דוגמה לסגנון ביניים היא בית יוסף גלילי ברחוב חובבי ציון 36, שתיכנונו המקורי נעשה בסגנון הבינלאומי " המקומי המוקדם" על ידי האדריכלים אפרים הירש ומשה שוורץ, בשנת 1935. עידכון התכנית משנת 1936, על ידי רוברט הוף וע. גינזבורג, כלל הוספת מערכת כניסה על עמודים בצידו הצפוני של המבנה, ללא אולם מבואה (ראה נספח ב'). מיקרה דומה הוא מערכת הכניסה בבית יוסף לונפיש, בשד' ח"ן 3, שתוכנן בשנים 5391-6 על ידי האד' ל. וולברג, שם קומת העמודים הצדדית-דרומית באה במקום אולם המבואה והיא מכונה "הול" (עיריית תל אביב, גנזך העירייה, תיק מבנה 1910-2980-2).

3-2 קומת העמודים בכניסה ברחוב ויזל 19
הגינה הנשקפת בזכוכית השער לבניין ובחלון הלובי, מלווה את מי שנכנס לבניין (צילום ע. סגרה, 2012).

3-3 מבט אל הגינה מהלובי ברחוב ויזל 19
התבוננות אל הגינה שטופת השמש, מאולם המבואה הכמעט חשוך. הגינה והחצר המגוננת נשקפים מעמדה מוגנת (צילום ע. סגרה, 2012).

טבלה 3-1. המערכת התלת -חללית: דרגות אור ופרטיות.

	1	2	3	4	5
מסלול:	**הרחוב**	**הגינה הקדמית**	**קומת העמודים**	**אולם המבואה**	**חדר המדרגות**	**משמעות**
1.כניסה	מרחב ציבורי	מתחם פרטי עם מימד ציבורי, בשל הנראות מהרחוב. אזור מעבר משותף לדיירים ולאורחים.	מתחם פרטי בשימוש משותף לדיירי הבית, למעבר עם אפשרות לשהייה.	מתחם פרטי משותף לדיירים. מיועד למעבר או להשתהות קצרה. דרגת פרטיות גבוהה כי הכניסה מבוקרת.	מתחם פרטי, בשימוש משותף. גרם המדרגות מוביל לתחום הפרטי של כ"א מהדיירים.	מסלול מן החוץ פנימה, המלווה דרגת פרטיות הולכת וגוברת מהרחוב ועד הכניסה לדירות.
מאפיינים	חלל פתוח: רחוב ראשי\משני\ שדרה \כיכר גדס \שרידי פרדסים.	חלל חשוף לשמש.	חלל מקורה, פתוח לצדדים, בתנאי חצי-צל.	חלל סגור, בו שוררים תנאי צל מובהקים.	חלל סגור, בתנאי צל מוגברים יחסית לאולם המבואה	מסלול מהחוץ פנימה, דרך דרגות הולכות וגוברות של הצללה.

סיכום מסלול הכניסה: המערכת התלת-חללית מציעה חוויה מכוננת למעבר מהציבורי לפרטי המשותף ועד לפרטי הבלעדי, דרך סידרת חללים בעלי מידת פרטיות הולכת וגוברת, כשכל שלב מלווה בתנאי הארה משתנים לפי גרדיאנט "שמש בחוץ -חצי-צל –צל- צל מלא בפנים". התפישה האדריכלית המוצאת ביטוי כאן היא של **מציאת מחסה בפני האור הבוהק התל אביבי במעבר מהציבורי אל הפרטי.**

	1	2	3	4	5
מסלול:	**חדר המדרגות**	**אולם המבואה**	**קומת העמודים**	**הגינה הקדמית**	**הרחוב**	**משמעות**
2.יציאה	יציאה מהתחום הפרטי הבלעדי אל הפרטי המשותף בחללים השרויים בצל.	מעבר בחלל פרטי משותף בתנאי צל, עם אפשרות להשתהות לקראת היציאה.	חצר למעבר ושהייה כאחד. חלל חיצוני מקורה, בתנאי חצי-צל, הפונה לגינה ולרחוב.	מעבר לאזור חשוף ומואר חיצוני, בעל מימד פרטי, המשיק לציבורי.	יציאה למתחם הציבורי הפתוח.	דרגות הולכות וגוברות של הארה מהפנים אל החוץ. אפשרות שהייה בקומת העמודים ללא השלמת המסלול.

סיכום מסלול היציאה: המערכת מציעה חוויה מכוננת למעבר מהפנים אל החוץ, במסלול הפוך לכניסה מבחינת סדר החללים, אך לא לגמרי חופף מבחינת המשמעות. המעבר ההדרגתי מצל לאור מאפשר לכל יוצא להתרגל ולמתן את המפגש עם החוץ, הנתפש כעוין. היוצא אינו בהכרח רואה את מה שנקרה בדרכו, כי הוא מתקדם כנגד האור ורואה מולו את צללית האובייקטים. היוצא מהבניין אינו חייב לסיים את מסלולו, אלא יכול לעצור ולשהות בקומת העמודים. התפישה המוצאת ביטוי כאן היא שהיציאה מהמוגן אל העוין כמעט שבחוץ, משולה לאקט של אומץ. לפיכך, המקום המיועד לשהייה הוא מקום מוגן.

התלת–חלליות מציעות חוויה ייחודית, מעין טקס חילוני מכונן בעת הכניסה והיציאה מהבניין.

במסגרת המעבר מה" מוקדם" ל"מאוחר", חדר המדרגות הקטן ונטול הסממנים היחודיים בתחילת שנות השלושים[3], מתרחב לחלל מרווח, מפואר ומרוהט. אולם המבואה מקדים את העליה במדרגות ומשקיף אל היציאה מהמבנה. ריבוי השמות להם זוכה חלל זה -"הול", "אולם כניסה", "וסטיבול", "לובי", מעיד על היותו מרכיב חדש באדריכלות המקומית, שמקורותיו במודלים אירופאיים.

החידוש החשוב ביותר בעיצוב השטח שמחוץ לבניין הוא, כמובן, קומת העמודים, חלל ביניים מקורה הממוקם בין הגינה לבין אולם המבואה, הכולל בתוכו עמודים חופשיים, שטחים מרוצפים ומגוננים, פינת ישיבה עם ספסל ובריכה. קומת העמודים, שהיא במהותה גרסה מודרנית ללוג'ה[4], היא גם חצר-גן, כי בה מקבלים ביטוי מאפייני החצר והגן. היא המפתח להיווצרות מערכת הכניסה החדשה, כיוון שחלל זה, בנוסף לתפקידו כאזור מעבר, מספק את התנאים המאפשרים מפגש ושהייה. יש לציין כי, מבחינה טכנית, אין הבדל מהותי בין קומת העמודים לבין אולם המבואה, כי שני החללים הם תולדת הקומה החופשית הנוצרת בבניין מעצם היותו על עמודים. הגודל היחסי של קומת העמודים ואולם המבואה תלוי במיקום המחיצה המגדירה את הגבול ביניהם. לעיתים מוצאים באולם המבואה עמודים חופשיים - מעוגלים, בעלי חתך מרובע, מלבני או משושה[5] - זהים או שונים לעמודי קומת העמודים, מה שמעיד על תפישת שני החללים כממשיכים האחד את רעהו.

שלושת חללי מערכת המבואה ערוכים לפי סדר קבוע: גינה המשיקה לרחוב - קומת העמודים בין הגינה לאולם המבואה- ואולם המבואה בתוך הבניין, צמוד לחלל המדרגות, כהקדמה לכניסה לדירות. מערכת זו קובעת מסלול כניסה ויציאה בעל שלבים ברורים, המפרידים בין הציבורי לפרטי בשימוש משותף, ובין זה לפרטי הבלעדי. קיים מעבר הדרגתי בין מתחם חשוף לשמש לחללי הביניים, השרויים בדרגות עולות של צל, ובכך הכניסה והיציאה מקבלות מימד טקסי. קומת העמודים מהווה את מרכז הכובד של המערכת, כחלל הנמצא באמצע המסלול, בשני הכיוונים. הטבלה המובאת בעמוד הקודם מסכמת את מימד השתנות ההארה ודרגת הפרטיות במעבר מהחוץ אל הפנים וכן מהפנים אל החוץ. לפיכך, מציעה המערכת התלת-חללית חוויה מכוננת למעבר מהציבורי לפרטי המשותף ועד לפרטי הבלעדי, דרך סדרת חללים בעלי מידת פרטיות

3-4 מבט החוצה מאולם המבואה בשד' בן גוריון 81
הגינה המוארת וקומת העמודים נראים מהלובי דרך זכוכית השער, מעמדה מוגנת ומוצלת (צילום ע. סגרה, 2011).

3-5 אולם המבואה בשד' בן גוריון 81
במראה הלא מקורית משתקפים הלובי, קומת העמודים והגינה. עושר מרקמי: מרצפות שיש לבן מוקפות פס שחור, עמוד מחופה בטראצו דמוי אבן שחורה, חיפוי קירות בטרוורטין (צילום ע. סגרה, 2012).

[3] בבתי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" לרוב אין אולם מבואה, וקיים חדר מדרגות צנוע. לפעמים, בסמוך לכניסה לבניין, בחלק שכלפי הרחוב, יש ניסיון להדגשת אזור הכניסה, על ידי פרגולת בטון או על ידי חיפוי באריחי קרמיקה צבעונית.

[4] לוג'ה (מאיטלקית Loggia) היא חלל הפונה בצידו האחד מחוץ לבניין, ובצד זה הוא ניתמך בעמודים. המונח לוג'ה מתייחס בדרך כלל לכניסה למבנה, המתפקדת כמבואה, אם כי לפעמים הלוג'ה נמצאת לצידו של הבניין או בקומה עליונה בפינת המבנה או במרכזו. הלוג'ה טיפוסית לאדריכלות האיטלקית החל ברנסנס המוקדם.

[5] על פי רוב, מדובר בעמודים מעוגלים חופשיים, שלפי לה קורבוזיה ניקראים -pilotis. בקומת העמודים נצפו גם עמודים בעלי חתך מרובע או מלבני, שלפעמים עוצבו כך במקור (לדוגמה: בית רמפל בשד' ח"ן 5), או שונו מחתך עגול לחתך מרובע בשלב מאוחר יותר (לדוגמה: בבית מרדר-לוסטיג-אינגלברג (1938) ברחוב הירקון 134, שינוי מתחילת שנות הארבעים). עמודים בעלי חתך משושה באולם המבואה נצפו בבית טרוביץ'-קושסיר (1939) ברחוב ויזל 19.

3-6 אולם המבואה ברחוב פילון 6
אולם קטן יחסית, עם נישה המחולקת לשלושה שקעים על הקיר הצפוני, חיפוי לוחות טרוורטין על הקירות, ריצוף טראצו בדוגמה עם פס שחור מקיף (צילום ע. סגרה, 2013).

3-7 פרט באולם המבואה ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1
נישה שקועה בקיר עם ראש בצורת קשת, משמשת מקום ישיבה. חיפוי טרוורטין על הקירות. ריצוף באריחי טראצו אפור (4x3)' מוקפים פס שחור (צילום ע. סגרה, 2011).

3-8 מבט מאולם המבואה כלפי חוץ ברחוב אהרונוביץ 9
ריצוף טראצו בדוגמת טרטן סקוטי זהה באולם המבואה, בקומת העמודים ובשביל החוצה את הגינה. הוא ממחיש את הרצף שבין שלושת חללי הכ־ניסה, כשרק שער הכניסה לבניין מפריד בין חלל הלובי לחלל החצר. הריצוף עשוי אריחי טראצו בצבע צהוב אוקר, בשני מערכים: 3×3 ולחלופין 2×3, כאשר כל מערך מוקף בשורת אריחים שחורים, בעלי אותם המימדים (0.20×0.20 מ'). שער הכניסה מזכוכית במסגרת עץ מקורית. על הקירות חיפוי באריחי קרמיקה צהובה (צילום ע. סגרה, 2011).

3-9 אולם המבואה ברחוב רות 4
אולם המבואה מבין המפוארים בעיר הלבנה, בשל העיצוב העתיר תצורות מיוחדות ובשל השימוש בסוגי שיש בצבעים שונים: לבן-אפור וירוק מנומר. הוא מחולק לאולם ראשי ולאולם משני, המוגבה ממנו. יש בו נישות שקועות, ספסל ישיבה, עציצים בנויים. דוגמת הריצוף בקוים מקבילים פחות נפוצה מהמודל עם פס שחור ברשת. הקירות מחופים באותם החומרים. המראות מקנות תחושה של אולם גדול ומשקפות את החוץ (צילום ע. סגרה, 2011).

3-10 פרט ריצוף באולם המבואה בשד' בן גוריון 77, פ' אד"ם הכהן 2
ריצוף לפי דוגמת קוים מקבילים. המרצפות מטראצו עדין בצבע אוקר עם פס חום כהה מפריד (צילום ע. סגרה, 2011).

3-11 פרט בריצוף באולם המבואה ברחוב ליברמן 4
ריצוף לפי דוגמת קוים מקבילים. אריחים מטראצו גס, המופרדים על ידי פס טראצו כהה יותר (צילום ע. סגרה, 2011).

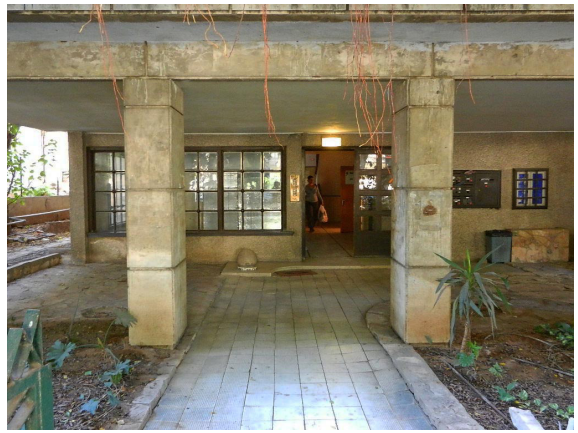

3-12 המערכת התלת-חללית בשד' ח"ן 5, במבט מהחוץ פנימה
שלושת החללים במבט מהרחוב אל כיוון הכניסה (צילום ע. סגרה, 2009).

3-13 מבט מאולם המבואה כלפי חוץ, אל כיוון השדרה, כניסת שד' ח"ן 5
הגינה המוארת וקומת העמודים נראים מהלובי דרך גריד העץ השער והחלון, מעמדה מוגנת ומוצלת (צילום ע. סגרה, 2011).

הולכת וגוברת, כשכל שלב מלווה בתנאיי הארה שונים, לפי גרדיאנט "שמש בחוץ - חצי-צל - צל - צל מלא בפנים". התפישה האדריכלית, המוצאת ביטוי כאן היא של מציאת מחסה בפני האור הבוהק במעבר מהציבורי אל הפרטי. השלבים הקיימים במסלול מודגשים על ידי תחנות ברורות, הנבדלות ביניהן באופיין ובסוג הפעילות שאפשר לקיים בהן. כניסה טקסית היא ללא ספק בת למורשת מקובעת של הארמון והוילה האירופית, כאשר שם המשמעות הייתה להוקיר ולפאר את שמו ומעמדו של האדון או השליט המתגורר בה. כאן, המשמעות היא שונה, כיוון שמדובר בטקסיות הבאה לפאר את המכובדות הבורגנית, המושגת על ידי משחקי אור וצל. בנוסף, הטקסיות המשמעותית, גם בעת היציאה מהבניין, היא ללא ספק בגדר חידוש של האדריכלות המודרנית בתל אביב.

דוגמת מערכת תלת-חללית, הממחישה באופן ברור את גרדיאנט האור במעבר בין החללים, נצפית בבית גוטרמן בשדרות בן גוריון 81 (ראה כרך 2, נספח 2), בו הכניסה פונה לכיוון דרום: השדרה והגינה שטופות שמש מהצהריים ועד השקיעה, בהיותן של שדרות בן גוריון רחבות וחשופות. אורכו של השביל המקשר בין גבול המגרש לבין הכניסה לאולם המבואה הוא כ-11 מ', מתוכם קטע באורך 4 מ' חשוף לחלוטין לשמש, והשאר, תחת קומת העמודים, שרוי בתנאיי חצי-צל. המשך המסלול בתוך אולם המבואה ועד לבסיס גרם המדרגות, אורכו כ-5 מ', שרוי בצל. במילים אחרות, אורך מסלול הכניסה בחצי-צל ובצל מלא כמעט פי שלושה מאורך הקטע החשוף לשמש. מצב שונה מעט מתרחש בצידן המערבי (מספרים אי זוגיים) של שד' ח"ן, שם מערכות הכניסה פונות לכיוון מזרח. שוררים בהן תנאי חצי-צל עד צל כמעט בכל שעות היום, גם בגלל המפנה וגם בשל שדרת הפיקוסים הבוגרת, הנטועה בפס המגונן האמצעי, המסננת את אור הבוקר. אף על פי שגרדיאנט האור פחות קיצוני במקרה זה, עדיין ניתן להרגיש במידת ההצללה ההולכת והגוברת במעבר מן החוץ אל הפנים[6].

[6] בבית רמפל בשד' ח"ן 5, השרוי בתנאיי צל כמעט בכל שעות היום, חידוש גיזום פיקוסי השער, שנינטש לפני זמן רב, עשוי לשפר את מצב ההארה באזור הגינה החשופה ובקומת העמודים.

תבנית מערכת הכניסה התלת-חללית זהה בכל אזורי העיר הלבנה, אך הבדלי אור קיצוניים מתקבלים בעיקר בכניסות הפונות דרומה ומערבה, ברחובות רחבים ובהיעדר בתים גבוהים סמוכים או עצים גדולי מימדים, המטילים צל. חשיבות שינוי תנאיי ההארה לאורך מסלול הכניסה והיציאה הינה בעלת השלכות מעשיות, מעבר לרעיון הבסיסי של יצירת מתחמים מוגנים מפני הבוהק התל אביבי באזורים הפרטיים. היא קובעת בעצם את אופיו של כל חלל, עיצובו, ריהוטו וצמחייתו. בעת הכניסה, בשל הצל ההולך וגובר, ניתנת האפשרות להתבונן מקרוב בפרטים בכל חלל וחלל ובעיקר לעמוד על מגוון מרקמי הריצוף, חומרי החיפוי על הקירות ועל שפת הערוגות, בסוגי הטיח על הגדר, על העמודים החופשיים ועל חזית הבניין. כמו כן ניתן להתבונן במסגרות השער והחלונות, בתיבות הדואר, בריהוט ובמעקות העץ בגרם המדרגות, בסוגי פירזול העץ והברזל וכן בסוגי הזכוכית והקרמיקה ובגופי התאורה בתוך אולם המבואה. במידה וקיימת צמחיה בקומת העמודים, ניתן גם לראות בבירור את הפרטים העדי-

נים של עלוותה. במילים אחרות, ניתנת האפשרות להתבונן גם בפרטי העיצוב הקטנים במבט מקרוב. הכניסה מתאפיינת בצפייה על גודש מרקמי, שפרטיו נראים היטב בגלל תנאיי הצל.

לעומת זאת, בזמן היציאה, מה שנקרה בדרך לרחוב, בעיקר על גבול ומעבר לקומת העמודים, העין תופשת כצלליות הבולטות כנגד האור (controluce). במקרה זה, המבט מתמקד בקווי המתאר, במסות הבנויות ובקונטור הצמחיה, או, לחלופין, באור המסונן דרך עלוותם הגדולה של חלק מהצמחים. אין המבט המופנה כלפי חוץ יכול להשתהות על הפרטים הקטנים, כגון מרקמים עדינים וצבעים, המטושטשים באור הבוהק. כיוון שמוקד ההתבוננות בדרך החוצה הוא על צלליות, אופי הצמחיה "אדריכלי" (בעיקר סוקולנטיים וקסרופיטיים), או שהעלווה גדולת מימדים, כך שדרכה מסונן אור השמש. עלוותם הגדולה של הפיטנה, הפיקוס הכינורי והוושינגטוניה הצעירה מדגימה היטב את התופעה.

הצמחיה תורמת תרומה מהותית במיתון הבוהק בחוץ, ע"י יצירת צלליות מעניינות הבולטות כנגד השמש, ע"י יצירת אזורי אור מסונן דרך העלווה, או ע"י יצירת אזורי צל. הפריחה בצמחיית הגינה הקדמית וקומת העמודים משנית בהשוואה לסטרוקטורה ולטקסטורה. אופי הצמחיה הינו, במידה מסוימת, ביטוי נוסף לתפישה הכוללת, שאינה מחפשת את העיטור המוסף, הנחשב על ידי אחדים ל"פשע", אלא מאפשרת את קיום "הדבר" הדקורטיבי בתנאי שיהיה מובנה בתוך הפונקציונלי. לפיכך, קיימת הקבלה בין הצמחיה ה"אדריכלית" והמרקמית לבין מגוון סוגי הטיח ותצורות הטראצו.

הבסיס למערכת הכניסה-התלתחללית הוא, כאמור, האמונה כי יש להציע מפלט מהבוהק והחום במעבר מהחוץ אל הפנים וכי יש להכין באופן הדרגתי את היציאה מהבית לקראת מפגש הגוף והעין עם החום והאור שברחוב. תפישה זו מבטאת את שאיפתם של חוג האדריכלים המודרניים לתכנון המתחשב בתנאיי האקלים המקומי. ולכן, מערכות הכניסה התלתחלליות שייכות לאותה שפת תכנון כמו מרפסות "הסרט" השקועות, המאפיינות את הסגנון הבינלאומי המקומי בכלל. אפשר לשער כי, הפתרונות העיצוביים לתנאיי האקלים המקומיים, שעודדו את יצירת אזורי הצל כאזורי "הצלה", היו מושפעים מהרקע של אדריכלי תל אביב, שהתחנכו בגרמניה או בארצות צפוניות אחרות. תרבות גרמניה משנות העשרים ועד עליית היטלר לשלטון (1933) הייתה ספוגה באקספרסיוניזם, בעיקר בקולנוע הגרמני-אוסטרי באותה תקופה וממוקדת באפקטים של קונטרסט בין אור לצל (chiaro-scuro), בצילום צלליות וצילן של הדמויות, כתחליף לדמויות עצמן, ועל השתקפות במראות. נזכיר כאן את האפקטים של אור וחושך בסצנות הסרטים של ווגנר ("הגולם", 1920), פריץ לנג ("הקבינט של ד"ר קליגרי", 1920, ו"מטרופוליס" משנת 1926), ובעיקר את סרטיו של גיאורג וילהלם פבסט[7] ("תיבת פנדורה", 1929). הקונוע, כמו גם הצילום בשחור לבן, תרם לעיצובה של אסטטיקה, המבוססת על נפחים ועל אור וצל. האסטטיקה הזו

[7] ניתן לראות כי אותה רוח שורה על צילומי סצנות הפיתוי של לולו, המצולמות דרך ההשתקפות במראה, ב"תיבת פנדורה", וקומת העמודים והגינה המשתקפות באולמות המבואה התל אביביים. ראה להלן דיון על הקשר המופשט בין שלושת חללי מערכת הכניסה.

3-14 מבט פנימה דרך החלון אל תוך אולם המבואה מקומת העמודים בשדרות ח"ן 5
הגינה נשקפת בצורה עמומה בזכוכית החלון ובצורה ברורה יותר במראה הפנימית. (צילום ע. סגרה 2009).

3-15 מבט אל תוך המראה באולם המבואה בשדרות ח"ן 5
המראה משקפת את החלונות ואת הגינה, האמיתית וזו הנשקפת בחלון. החוץ חודר פנימה במשחק דינמי של השתקפויות (צילום ע. סגרה 2011).

3-16 מבט מקומת העמודים אל אולם המבואה בשד' ח"ן 15
(צילום ע. סגרה 2011).

3-17 אולם המבואה בשד' ח"ן 15
(צילום ע. סגרה 2011).

השפיעה, בין היתר, גם על אדריכלות תל אביב. המרפסות השקועות בחזיתות הבנינים מדגימות את התופעה, כאשר מערכות הכניסה התלת-חלליות אל בתי הדירות על עמודים, מבטאות באופן קיצוני את חשיבות האור והצל, כמרכיב עיצובי.

3.1.1 קשר פיזי בין החללים: מערכת השבילים

להבנה מעמיקה של מערכות הכניסה, יש צורך לעמוד על הקשרים הקיימים בין שלושת החללים. שביל הכניסה הוא האלמנט הפיזי העיקרי, המחבר בין הרחוב לבניין: התחלתו בשער הכניסה, המוטמע בגדר הקדמית, סיומו בשער הכניסה לבניין, כשהוא חוצה את הגינה וקומת העמודים. בנוסף לשביל הכניסה, ישנם שבילים משניים, המקשרים בין החוץ לבין חלקים שונים בבניין: הדרך לגרז', שביל או שבילים לצידי הבניין, המובילים אל פחי האשפה, אל יחידות שירות (בלוני גז, מוני מים) ואל הכניסה הצדדית. דרך השבילים הצדדיים ניתן להגיע לחצר או לגינה אחורית, ובה יכול להימצא גם שביל נוסף. מדובר אם כן, על מערכת שבילים, בה שביל הכניסה הוא הראשי, אם כי לא בהכרח הרחב ביותר. קיימת היראכיה ברורה ביניהם, השביל הראשי נחשב לכזה, כי הוא בעל נראות, רמת עיצוב וגימור גבוהים יותר. בו נצפה הריצוף "היוקרתי", שפה מחופה בקרמיקה או כורכר. לעומת זאת, השביל המוביל לגרז', רוחבו גדול כדי לאפשר מעבר רכב. אף על פי כן, שביל זה נותר פשוט, שני פסים לצמיגים ופס אמצעי מרוצף בפשטות או מגונן, כשכוונת התכנון היא לא לערער על מעמדו של שביל הכניסה הראשי. לדוגמה, בבית גוטרמן בשד' בן גוריון 81, שביל הכניסה החוצה את הגינה רוחבו כ-1,4 מ', ואילו הדרך המקבילה המובילה לגרז', רוחבה כ-2,4 מ', עם פס אמצעי מרוצף באריחים פשוטים, שרוחבו כ-1,3 מ' בלבד, ובשל כך הוא נתפש כמשני לשביל הכניסה הראשי. תכנית קומת הקרקע בבית אושרוביץ בשד' ח"ן 14 מאפשרת לאמוד ביתר שאת את מידת הבעייתיות הקיימת בין שביל הכניסה הראשי לבין שתי הדרכים המובילות לגרז'[8]: רוחבו של שביל הכניסה הראשי הוא 1.8 מ' ואילו רוחבן של הדרכים המובילות לגרז' 2.30 מ' כל אחת, כאשר העיצוב של כל שביל, המחולק לשלושה פסים (0.70-0.80-0.80 מ') מאפשר לשמור על ייחוד שביל הכניסה בתור שביל דומיננטי במתחם. לעומת זאת, בעיית התחרות בין השבילים מוצאת כאן ביטוי בממשק בין הגינה לרחוב, כיוון שרוחבו של שער הכניסה לשביל הראשי הוא 1.0 מ' ולו כנף אחת, ואילו השערים לרכב ברוחב 2.30מ' כל אחד, ובעלי שתי כנפיים: רק היותו של השביל הראשי במרכז, ושני השערים לרכב סימטריים לו, מבטיחה את מעמדו של שער הכניסה למגרש כראשי.

ניתן להוסיף, כי הצבת הגרז' המיועד לרכב אחד בלבד בחזית הבניין, ברמת נראות גבוהה וברמת פונקציונליות נמוכה, הייתה מכוונת להצבת הרכב לראווה כביטוי להישג הטכנולוגי של הזמנים המודרניים, יותר מאשר לשימוש המיועד. וזאת לפי רוח לה קורבוזייה, שנהג להציב את הגרז' בחזית ולצלם את הבתים שתכנן כשרכב עומד בחזית התמונה. בתל אביב, מרבית הגרז'ים בפועל שמשו את הדיירים

[8] דוגמה ייחודית זו נבחרה כי היו בתכנית שני גרדז'ים, כאשר ברוב המקרים היה גרז' אחד בלבד.

בתור בתי מלאכה או חנויות שהתנה־לו ללא היתה, ובעוד הרכב, אם היה, נותר לרוב בחוץ. הגרז' בחזית אופייני לבתים על עמודים, בייחוד במעבר מהסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" ל"מקומי המאוחר". הדבר קורה מטע־מים אידיאולוגיים, וגם כי קומת הקרקע הייתה פנויה, כיוון שהבניין נשען על עמודים חופשיים. דוגמה מעניינית היא השינוי שחל בתכנית המעודכנת בבית גלילי ברחוב חובבי ציון 63, כשמיקום הגרז' עבר לחזית בגרסה המאוחרת של קומת הקרקע.

לימים, במקרים רבים, העמדת הגרז'ים בחזית ברוח לה קורבוזיה, פתחה פתח לנוכחות יתר של רכבים, לא רק רכב אחד, אלא כלל הרכבים בבניין ביקשו לחנות בשטח הפרטי, והדבר הוביל להריסתן ומחיקתן של חלק גדול מהגי־נות הקדמיות וחצרות-הגן בקומת העמודים.

בדרך כלל, עד כמה שניתן להסיק מהתיעוד המועט, נראה כי האדריכל הוא זה שתכנן את שביל הכניסה ואת הגדר הבנויה ובכך הבטיח אחידות סגנונית בין הגדר למבנה וקשר פיזי בין הרחוב לבניין. תכנון מערכת הגדר התבקשה על ידי חוקי הבניה, והייתה על כן חובתו של האדריכל, על אף שההיתר לבניין ולגדר ניתנו בנפרד[9].

כפי שיפורט להלן, לשביל הראשי קיים מגוון צורות עיצוב: ישר, מעוקל ונפתח לרחבה קטנה בקומת העמודים ובסמוך לשער הכניסה לבניין. השבילים, על פי רוב היו מרוצפים במרצפות בטון מוט־בעות או באריחי טראצו, לעיתים נדי־רות יותר באבן שכבות בהנחה פראית, או באבן כורכר. שולי השביל היו חתו־מים על ידי אבן שפה מסוגים שונים: בטון חשוף או מחופה בחלקי כורכר בהנחה פראית או בנדבכים, או אבן שכבות בעיבודים שונים, אריחי טראצו או קרמיקה שלמה, חתוכה או שבורה.

3.1.2 השתקפות: הקשר המופשט בין החללים

אפקט ההשתקפות, הוא המאפיין התכנוני המקשר בין החוץ לפנים. זהו אלמנט מופשט, חשוב ביותר להבנת המערכת התלת-חללית. ההשתקפות מתקבלת על ידי המרכיבים הבאים, הנמצאים כולם בתוך אולם המבואה או בממשק שבין אולם המבואה עם קומת העמודים, כמפורט:

- בזכוכיות שער כניסה לבניין ו\או חלון הפונים אל כיוון קומת העמודים והגינה, משתקפת קומת העמודים והגינה. הפוקד את השביל בכיוון הכניסה לבניין, רואה את עצמו משתקף בזכוכיות וחוזה את הגינה וקומת העמודים המלוות אותו בכניסתו ובאות לקראתו, כשבפועל הוא מתרחק מהן.
- בתוך אולם המבואה, מראה אחת או יותר ממוקמות בזווית המא־פשרת השתקפות החללים החיצו־ניים, תוך יצירת אשלייה של חדירת הגינה וחצר-הגן של קומת העמודים אל תוך הבניין. בנוסף, מתקבל אפקט מדומה של הכפלת שלושת החללים, כשציר הסימטריה נמצא בתוך אולם המבואה.

לעיתים קרובות, באולם המבואה ניצבת מראה ראשית מול החלון הפונה לקומת העמודים, או מול השער הנפתח אל תוך אולם המבואה. על הקיר המערבי בבית רמפל בשד' ח"ן

[9] לפי תכנית "בניין עיר 1927". חלק א', סעיף 13: "בניין גדרות. כל אדם המקים בניין צריך, אם ידרש ע"י ועדת המשנה, לבנות קיר או גדר לכל אורך הגבול המבדיל את המגרש אשר עליו הוקם הבניין מכל רחוב" (א. דובני־סקי, 1931, עמ' 43 וא. דובינסקי, 1934, עמ' 41).

3-18 מבט בזוית שונה אל תוך אולם המבואה בשד' ח"ן 15
הגינה המוארת וקומת העמודים נראים מהלובי דרך זכוכית השער, מעמדה מוגנת ומוצלת (צילום ע. סגרה, 2011).

3-19 הגינה הדרומית הנשקפת במראת אולם המבואה בשד' ח"ן 15
(צילום ע. סגרה, 2011).

3-20 אולם המבואה בבית שינקר את ליליינבלום ברחוב רוזנבאום 8 (1939)
גרם המדגרות המעוקל הוא ייחודי לכניסה זו, מוסיף מימד תאטרלי לחלל הזה (צילום ע. סגרה, 2010).

3-21 השתקפות כפולה בשער הבניין ברחוב יוסף אליהו 9
מי שנכנס רואה את עצמו משתקף בזכוכית השער ובו זמנית גם במראה התלויה בתוך האולם, כשהגינה מלווה אותו בדרכו פנימה. (צילום ע. סגרה, 2009).

5, תלויה מראת "סרט" מול החלון הפונה אל הגינה, המשקפת אותה. על הקיר הצפוני מראה נוספת, המשקפת את הגינה הצדדית הדרומית וכן את המראה הראשית, כך שמשחק ההשתקפויות כפול ומכופל. ניתן להשתקף בגודל מלא מול המראה הדרומית ולבדוק מקרוב את ההופעה האישית. ברקע, הגינה הקדמית, קומת העמודים והפס המגונן לכיוון דרום משתקפים כולם בתוך אותה המראה שבאולם המבואה[10].

גם באולם המבואה בבית פריד, בשד' ח"ן 15, תלויות שתי מראות, הראשית מול החלון "סרט", על הקיר המערבי והמשנית על הקיר הצפוני, מול החלון הפונה אל הפס המגונן הדרומי. גם כאן מתקבל אפקט של חדירת נוף מגונן דינמי אל תוך הבניין, המשתנה בזמן ההליכה עם שינויי זווית המתבוננן במראות.

בבית גוטרמן בשד' בן גוריון 81, המראה הראשית ממוקמת מול דלת שער הכניסה. על אף שאינה מקורית, אפקט ההשתקפות מתעצם ככל שנכנסים עמוק יותר לתוך אולם המבואה. מראה משנית קטנה יותר, התלויה על הקיר המזרחי המקביל לכניסה, משקפת את האולם בזוויות המשתנות בזמן ההליכה וגם את הנשקף במראה הראשית, ובכך משחק ההשתקפויות הופך לדינמי.

באופן כללי ההשתקפות המתקבלת בחלונות וזכוכיות השער עמומה יותר מזו הנראית בבירור במראות, אך האפקט הדינמי של קומת עמודים וגינה המלווה את מי שהולך לאורכו של השביל הוא ייחודי.

המראה מאפשרת להכניס לבניין חצר וגינה וירטואליות, ברורות וזהות למה שאכן קיים באמת בחוץ, אך ממוקמות בחלל מוגן, מוצל, נעים ובלתי מאיים.

משחק ההשתקפויות משלב חלל בחלל ובכך הוא יוצר קשר אמיץ בין שלושת מרכיבי מערכת הכניסה. יתרה מזאת, ההשתקפות יוצרת אשליית רציפות נופית בין החוץ לפנים, ברוח לה קורבוזיה, כשבפועל אין רציפות פיזית. ההשתקפות קיימת או התקיימה במידה זו או אחרת כמעט בכל כניסה של בתי הדירות על עמודים[11]. כיום היא לא תמיד קריאה בשל שינויים שהתחוללו עם הזמן: קירות מגן שלא הוסרו, סגירת חלון, החלפת זכוכית השער והחלונות בזכוכית לא שקופה או בחומר אחר, סגירת חלק מאולם המבואה לבניית דירה נוספת, או הסרת המראות הפנימיות ממקומן.

אפקט ההשתקפות הוא אחד האלמנטים העיצוביים המתוחכמים ביותר המקשרים בין כל חלקי מערכת הכניסה התלת-חללית, ועל כן חשוב להבינו ולשמרו. במילים אחרות, המראות ושקיפות הזגוגיות בחלונות הראשיים בתוך אולם המבואה, וכן בשערים ובחלונות המזוגגים, חשובים לשימור המערכת, במידה שווה למרכיבים הפיזיים האחרים בקומת העמודים ובגינה.

3.1.3 כיווני תנועה במסלול הכניסה והיציאה

סדר החללים הקבוע במערכת הכניסה התלת-חללית, בשילוב גרדיאנט האור המשתנה, הוא המקנה למסלול הכניסה והיציאה אופי טקסי. בנוסף, יש חשיבות גם לשינויי כיוון ההליכה החדים במסלול הכניסה והיציאה.

[10] המראה הנמצאת כיום אינה מקורית, וסביר להניח כי מימדיה במקור היו זהים למימדי החלון שממול.

[11] לדוגמה, בבית אושרוביץ' ברחוב ויזל 5-פינת יהל"ל 8, אין כיום מראה, ולא נמצאה עדות על קיומה בעבר.

אלה הם אלמנטים "יוצרי תחנות", בהיותם גורמי עצירה או האטה בנקודות מפתח לאורך המסלול. תחנות אלה יוצרות עניין והופכות את המסלול למעניין יותר. במרבית הכניסות שנבדקו, ההליכה מהרחוב ועד בסיס גרם המדרגות באולם המבואה מתנהלת בקו ישר, המקביל לכיוון ההליכה. זהו המצב הנצפה בבית פריד בשד' ח"ן 15, בבית סגל ברחוב מנדלסון 1- פינת פילון 3, ברחוב מנדלסון 4 ועוד במקרים רבים אחרים. בבית רמפל בשד' ח"ן 5, כיוון ההליכה מאונך לחזית הבניין, אך שער הכניסה לבניין מוסט מעט יחסית לשביל, כך שבסמוך לשער רחבת הטראצו הינה מעוקלת, וכדור אבן דקורטיבי מכוון את הנכנס אל שער הכניסה לבניין.

ישנן גם מערכות כניסה, בהן ניצב גרם המדרגות לכיוון ההליכה, ומחייב תפנית °90: כך בבית אושרוביץ' ברחוב ויזל 5- פינת יהל"ל 8. ובמקרים נדירים יותר, מסלול הכניסה מחייב תפנית °90 כפולה, כשאולם המבואה מתפצל לשני תת-חללים נפרדים, הניצבים זה מול זה, לכל אחד גרם מדרגות. כך, בבית גוטרמן בשד' בן גוריון 81, מערכת הכניסה נראית לכאורה חזיתית, כשבפועל היא משמרת סממן של כניסה צדדית: בסיס גרם המדרגות המפואר באולם המבואה (ה"הול") מאונך לכיוון הכניסה ומחייב את הנכנס והיוצא בתפנית °90, בדומה לכניסה צדדית בבית מהסגנון "הבינלאומי המוקדם". בהמשך, מתפצל אותו הגרם לשני קטעים משופעים, הניצבים זה מול זה, ומחייב עוד תפנית בת °90 עם בחירת הכיוון להמשך המסלול. מול בסיס גרם המדרגות, על הקיר המערבי, חלון ליבני זכוכית גדול, הסוגר את המבט לכיוון הבניין השכן, ומחייב הסטת המבט והגוף בתפנית חדה כלפי דרום, לכיוון היציאה מהבניין. חלון ליבני הזכוכית נראה בבירור בצילום משנת 1939, וכנראה הוצב כתחליף לחלון שקוף, כשנודע על בניית הבניין השכן לכיוון מערב, בית אלרנד בשד' בן גוריון 79 (1940).

בבית אושרוביץ' (1945) ברחוב ויזל 5 - פינת יהל"ל 8, קיימת כניסה אחת בלבד מרחוב ויזל, על אף היות המבנה פינתי. כאמור, מחייבת העליה בגרם המדרגות תפנית °90 יחסית לכיוון ההליכה. תפנית זו אפשרה, בעת הירידה מהמדרגות, להינות ממבט פתוח לכיוון רחוב יהל"ל, דרך החלון שבקיר ממול, כיום חסום על ידי שרידי קיר מגן[12] ומרפסת חיצונית. בבית רוזנצוויג בשד' בן גוריון 77 - פינת אד"ם הכהן 2, אולם המבואה מורכב מחלל גדול אחד, ובקצותיו שני אולמות משניים הניצבים לאולם הראשי. גרם המדרגות בפועל מקביל למסלול הכניסה הראשי, אך כדי להגיע אליו ולעלות בו, יש צורך בתפנית חדה במעבר מהאולם הראשי לאולם המשני, ובתפנית נוספת באולם הקטן כדי לעלות במדרגות. כאמור, תפניות אלה, מדגישות את המעבר מחלל לחלל, ויוצרות תחנות לאורך המסלול.

שונה מכל אלה הוא גרם המדרגות בבית שינקר את לילינבלום (1939) ברחוב רוזנבאום 8, בו גרם המדרגות המעוגל מתחיל במרכז אולם המבואה, תוך כדי יצירת תפנית רכה יחסית ואפקט תאטרלי בעת היציאה.

אלמנט נוסף, התורם ליצירת מערכת

[12] קיר מגן זה, הוא שריד קיר מגן גדול בתוך אולם המבואה, שאינו ניתן להסרה, כי מעברו נמצאת מרפסת של דירה בקומת הקרקע, שהוספה בתחילת שנות השישים למאה הקודמת (מתוך ראיון עם מר' דב בן דב מיום 04.01.2013)

3-22 הכניסה וההשתקפות באולם המבואה בבית גוטרמן בשדרות בן גוריון 81
בכניסה לאולם המבואה הגינה המשתקפת מלווה את הנכנס במראה. (צילום ע. סגרה, 2012).

3-23 ה"הול" בבית גוטרמן בשדרות בן גוריון 81, מחייב תפנית כפולה בעת העליה במדרגות
(צילום ע. סגרה, 2013).

3-24 אולם המבואה ברחוב יוסף אליהו 13
שני חללים על פני שני מפלסים: בקיר החוצץ ביניהם ישנו שער המחולק לשלושה: המרכזי בעל ראש בצורת קשת, והצדדיים מלבניים. עיצוב ייצוגי ועושר מרקמים. (צילום ע. סגרה, 2011).

3-25 ה"הול", בית בלום-פייבל-מורגנשטיין-תלטר ברחוב שלמה המלך 89 (1939)
תפנית כפולה מתחייבת כדי לעלות במדרגות באולם המבואה המעוצב על פי משחק גאומטרי המשולב בין הריצוף לבין חיפוי הקירות (צילום ע. סגרה, 2013).

תחנות במסלול הכניסה והיציאה הוא שבכת ברזל מלבנית דמוית שטיח, שמטרתה המוצהרת היא לאפשר הסרת הבוץ מנעליי הנכנס. היא ממוקמת לרוב בהתחלת שביל הכניסה, בסמוך לשער הכניסה לגינה, משולבת בתוך הריצוף כשהיא נוצרת מהסרת מרצפות (שתיים או שלוש שורות × ארבע מרצפות, בגודל 04.0 × 06.0 או 08.0 מ'). במקרים אחרים היא ממוקמת בסוף אותו השביל, תחת קומת העמודים בסמוך לפתח השער המוביל לתוך הבניין, ובמקרים נדירים יותר, היא מוצבת בנקודת המעבר בין הגינה לקומת העמודים (לדוגמה: בבית קריוסק ברחוב מנדלסון 4). נצפו מקרים בהם נראה בבירור כי מקום השטיח הוחלף פעם או פעמיים (לדוגמה: בבית רוזנצוויג בשד' בן גוריון 77 - פינת אד"ם הכהן 2). מאחר ובתל אביב הצורך לנקות נעליים מפני בוץ הוא תרחיש נדיר - מספר ימי הגשם מועט והקרקע החולית אינה יוצרת בוץ- נראה כי "השטיח לניקוי נעליים" הוא שריד, שמקורו בארצות אירופיות גשומות, שנטמע בכניסות תל אביב. עם זאת, תפקידו העיצובי הוא לציין נקודות עצירה במסלול הכניסה, ובכך להדגיש את התחלת או סוף השביל, או את המעבר בין שני חללים חיצוניים.

התפנית החדה הבודדת או הכפולה במסלול הכניסה, כפי שהיא מוצאת ביטוי בדוגמאות שהוזכרו, היא כנראה סממן תכנוני שנקבע כבר בזמן התבססות הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", שמטרתו הייתה להדגיש את המעבר בין השביל שמחוץ לבניין אל חלל המדרגות שבתוכו. בבית גוטרמן, אושרוביץ' ורוזנצוויג, התפנית מתרחשת בתוך אולם סגור ומוגן, בשלב העליה במדרגות או בשלב המעבר בין חלל אחד לחלל אחר. בכל המקרים, התפניות תורמות לגיוון המסלול, ליצירת עניין בשל חדות המפנה, ובעיקר לחידוד המעבר בין שלב אחד במסלול לשלב אחר. ניתן לראות בתפניות אלה ביטוי לשפה תכנונית, היוצרת מסלול הליכה בעל תחנות ברורות, כך שהכניסה לבניין הופכת למעין תהלוכה חילונית.

3.1.4 מגוון מערכות כניסה בבתי דירות על עמודים

מערכות הכניסה התלת-חלליות מבוססות כולן על מתווה דומה. הסיווג המוצע בהמשך מבוסס על מיקומו של המבנה יחסית לרחוב (בטור או פינתי), על מספר הכניסות, על צורתו ומיקומו של שביל הכניסה ועל השינויים בכיווני ההליכה. ניתן לזהות מספר וריאנטים, כפי שמפורט בהמשך:

1) מערכת כניסה צדדית: קומת העמודים פתוחה לכיוון הרחוב ולאחד הצדדים, אולם המבואה חסר או קטן. על כן, מתפקדת קומת העמודים כאולם מבואה פתוח. דוגמאות: בית בן דוד (1938) ברחוב חובבי ציון 50-פינת אהרונוביץ 1, בית רבקינד (1936) ברחוב חובבי ציון 53 ו-53א', בית גלילי (1937) ברחוב חובבי ציון 63, בית לונפיש (1936) בשד' ח"ן 3, בית לוקסמן (1936) בשד' ח"ן 7, בית רבקה גרפמן ברחוב שלום עליכם 47 (1936), בית ארזי וביגלמן (1938) ברחוב אהרונוביץ' 7.

2) מערכת כניסה חזיתית בעלת שביל ראשי ישר: תצורה נפוצה ואופיינית לבתים הנמצאים במרכזו של בלוק פתוח, בה שביל הכניסה ניצב לרחוב ולחזית הבניין. דוגמאות: בית ציטר (1937) ברח' מנדלסון 7, בית כהן-פרי-

דמן (1937) בשד' ח"ן 13, בית ברגר־מנדלבאום (1939) בשד' ח"ן 15, בית אהלי ח"ן בע"מ, בית אלרנד (1940) שד' בן גוריון 79 (1946) בשד' ח"ן 11, בית וילת ח"ן בע"מ (1947) בשד' ח"ן 17.

3) מערכת כניסה חזיתית בעלת שביל מעוקל: תצורה לא שכיחה, לפיה שער הכניסה למגרש ושער הכניסה לבניין אינם נמצאים זה מול זה על אותו קו, אלא מחוברים על ידי שביל מעוקל. דוגמאות לעיקול כפול: בית סגל ברח' מנדלסון 3-פינת פילון 1, בית סגל ברחוב פילון 6, ובית חימוביץ' ברח' אד"ם הכהן 4. דוגמת ביניים בין שביל ישר לשביל מעוקל: בבית רמפל (1938) בשד' ח"ן 5, שביל הכניסה אמנם ניצב לחזית והוא ברובו ישר, כאשר בסמוך לכניסה הוא מתעקל עיקול גאומטרי ואלגנטי ומתיישר עם דלת השער.

מערכת כניסה כפולה למבנה פינתי, כניסות חזיתיות, כל אחת בעלת אותה דרגת חשיבות. קיימות שתי כניסות זהות בחשיבותן למבנה, כל אחת מרחוב אחר. לדוגמה: בית שמעון ברחוב אהרונוביץ' 4- פינת לוריא 13.

4) מערכת כניסה פינתית בעלת שבילי כניסה ניצבים לרחוב, עם כניסה ראשית וכניסה משנית. דוגמאות: בית רוזנצוויג (1939) בשד' בן גוריון 77 (כניסה ראשית), פינת רח' אד"ם הכהן 2 (כניסה משנית), ברחוב גורדון 86 (כניסה ראשית), פינת רח' לכיש 12 (כניסה משנית), בית בן דוד (1938) ברחוב אהרונוביץ 1 (כניסה ראשית), פינת חובבי ציון 50 (כניסה משנית המתחברת עם שביל הכניסה הראשי).

5) מערכת כניסה פינתית בעלת שביל כניסה אחד. דוגמאות: בבית ביזר ברחוב אבן גבירול 55-פינת נצח ישראל 21, הכניסה היא מרחוב נצח ישראל בלבד. בבית אושרוביץ' ברחוב ויזל 5-פינת יהל"ל 8, הכניסה היא מרחוב ויזל בלבד, עם חלון שבמקור איפשר מבט אל הרחוב המשני.

3.2 אולם המבואה

אולם המבואה - הלובי, ההול, הווסטיבול, הכניסה - הוא חלל המקשר בין פנים לחוץ, והוא גם "סלון" הבניין כולו. בבתי דירות על עמודים חלל זה אלגנטי, מעוצב, מקנה תחושת מכובדות. תמיד צמודים לו אזורי שירות (חדר אחסון לחומרי ניקוי, ארונות חשמל, יציאה לפחי אשפה או לרחבת תליית כביסה, ירידה למרתף, מעבר לגרז') המסווים היטב מאחורי דלתות עץ מעוצבות. כפי שכבר הוזכר, אולם המבואה תורם ליצירת הקשר הלא מוחשי בין כל שלושת החללים, דרך משחק ההשתקפויות. אלמנט מקשר נוסף הוא משטח יציקת טראצו היוצא מאולם המבואה אל קומת העמודים המסמן את המעבר בין חלל לחלל. שער הכניסה לבניין נמצא בדרך כלל מעל משטח יצוק זה, כשסוג הטראצו דומה למרצפות אולם המבואה או למדרגות, שאף הן כמעט תמיד מטראצו יצוק. אולם המבואה הוא החלל הפנימי במערכת, המתאפיין בהצללה המירבית מבין שלושת החללים, ובתוכו מתרחש השלב הקודם לעליה במדרגות ולכניסה לדירה. בתוך אולם המבואה הריצוף שואף להיות יוקרתי, הקירות מחופים בלוחות אבן או טראצו דמוי אבן, המראות המשתתפות במשחק ההשתקפויות מאפשרות גם בדיקת המראה האישי, בטרם נכנסים לדירה או יוצאים לעולם הגדול. באולם המבואה ישנן לפעמים תיבות דואר פנימיות ומקום להניח עיתונים ודברי נייר גדולים, ארונות החשמל

3-26 קומת העמודים בבית צירין-טורושקין-פיקלשטיין ברחוב חובבי ציון 51 (1937)
קומת עמודים מפוארת, בה בריכת נוי, פינת ישיבה, ערוגות מחופות בחלקי כורכר בהנחה פראית, וקרמיקה ירוקה כחיפוי קירות. ריצוף לא מקורי (צילום ע. סגרה, 2007).

3-27 אזור הכניסה בבית צירין-טורושקין-פיקלשטיין ברחוב חובבי ציון 51 (1937)
קומת עמודים מובילה לפרוזדור פתוח ולשני גרמי מדרגות פתוחים. הכניסה צדדית ללא אולם מבואה. (צילום ע. סגרה, 2007).

3-28 אזור הכניסה בבית ריבקינד-גורטבוי-זליג ברחוב חובבי ציון 53 (1936)
קומת עמודים חזיתית וצדדית עם כניסה ישירה לכל אחד משני גרמי המדרגות, ללא אולם מבואה. צורת ביניים במעבר בין הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" ל"מקומי המאוחר" (צילום ע. סגרה, 2009).

3-29 אזור הכניסה בבית גלילי ברחוב חובבי ציון 63 (1936)
קומת העמודים פתוחה לצד הבניין, משתרעת על שני מפלסים. המפלס העליון בעל אופי ייצוגי. אין אולם מבואה (צילום ע. סגרה, 2009).

מעץ המסווים את המערכות הטכניות, ספסלים המאפשרים ישיבה, ולפעמים ישנן גם ערוגות פנימיות וצמחיה בעציצים. בנוסף, בחלק מאולמות המבואה ישנם קירות מעוגלים או נישות שקועות בקיר. בבית סגל ברח' מנדלסון 3-פינת פילון 1 נישה שקועה בקיר יוצרת מקום ישיבה, ברחוב פילון 6 שלוש נישות במערך של "שער ניצחון" יוצרות מקום בו אפשר למקם פסלים או עציצים, אם כי כיום ישנן שתי מראות לא מקוריות. ברחוב רות 4, באחד מאולמות המבואה המפוארים בעיר הלבנה, קיים מגוון נישות שקועות בקיר: זוג נישות המחופה באבן ירוקה לצד הכניסה לחדר המדרגות ונישה עמוקה יותר, שהיא בפועל ספסל ישיבה, כשהמשענת היא דלת עץ של ארון החשמל.

דגם אולם המבואה הפשוט הוא בן חלל אחד. ישנם מקרים בהם מחולק אולם המבואה לשני חללים משתלבים, כשבדרך כלל הם נמצאים על מפלסים שונים. לפעמים, קיימת הפרדה בין החללים, קיר דמוי שער, דרכו עוברים מחלל אחד לשני. ברחוב יוסף אליהו 13, לדוגמה, אולם המבואה מחולק לשניים: מבואה קטנה יותר בסמוך לכניסה לבניין, ואולם גדול יותר בהגבהה, מרוצף בריצוף שיש, עם מראות, גופי תאורה ונברשת. ביניהם חוצץ קיר דמוי שער המחולק לשלושה שערים מקומרים, המדגיש את האופי הטקסי של הכניסה. המראה הנמצאת על הקיר המערבי ממש מול שער הכניסה לבניין, משקפת את שני החללים, כך שאולם המבואה כולו נראה גדול בהרבה מגודלו האמיתי.

בבית רמפל בשד' ח"ן 5, אולם המבואה בצורת "ר", חלל מלבני רחב, המצטלב עם מסדרון מלבני צר יותר, המאונך לו והמוביל הישר לגרם המדרגות. החלל הרחב יותר נפתח מצד מזרח ודרום אל שני חלונות "סרט" במסגרת עץ. החלון הפונה לקומת העמודים והגינה (ברוחב 4 מ') מחולק לשלושה חלקים עיקריים, כשכל אחד מהם מחולק לתת מסגרת מעוטרת מעץ. הריצוף מורכב ממרצפות טראצו (0,2×0,2 מ') בצבע צהוב-כתום, הערוכות במערך של 6×4, המוקף בפס שחור . מערך זה יוצר אשלייה של לוח אבן גדול צבעוני בתוך סורג כהה.

סוג ריצוף זה נפוץ באולמות המבואה בעיר הלבנה בוריאנטים של גודל וצבעים, ואפשר לטעון כי הוא מרכיב מאפיין. מבין הדוגמאות הרבות, נזכיר כאן את הריצוף באולם המבואה בבית סגל ברחוב מנדלסון 3-פינת פילון 1, בבית פריד בשד' ח"ן 15, בבית אהרוני ברחוב יוסף אליהו 9 ועוד. במקרים נדירים יותר, במקום מערך המרצפות ישנו לוח שיש, המוקף פס כהה דק.

שילוב החלון והריצוף יוצר בבית רמפל מערכת גרידים כפולה, המחלקת את השטח המאוזן (הרצפה) ואת השטח המאונך (החלון), לפי מקצבים שונים. מסגרות עץ לחלונות ושערים היו נפוצות מאד, כפי שסקירת השטח מוכיחה, על אף החלפתם ברבות הימים במסגרות אלומיניום, הנחשבות לעדכניות יותר. העץ הוא חומר חשוב באיפיון אולם המבואה וחדר המדרגות, כאשר לעיתים הוא משמש לריהוט (ארונות חשמל, דלתות) או למעקות מפורזלים. זהו גם החומר הנפוץ לתיבות הדואר, שלרוב ממוקמות על הקיר החיצוני בחזית, אך לפעמים הן בתוך אולם המבואה.

3.3 חצר-הגן בקומת העמודים

קומת העמודים, בהיותה חלל ביניים

בתוך מערכת הכניסה, המיועד גם למעבר וגם לשהייה, מכילה בתוכה הן מרכיבים השאולים מעולם הגינה והן מעולם הבניה. מדובר בחצר מקורה כולה. בגבול עם הגינה, שורת עמודים בודדת, או כפולה, נושאת את הקומה שמעל. מערכת העמודים היא גם מרכיב סטרוקטוראלי של הבניין וגם אלמנט המגדיר את הגבול החיצוני של החלל: היא מאפשרת תצפית ממוסגרת ובת מקצב אל נוף הגינה והרחוב. קומת העמודים נעה בין 2,0 ל-2,4 מ' גובה והיא נמוכה מהגובה המינימלי של חדר בבית דירה (2,5 מ' ע"פ התקנות), וזאת כדי להבטיח שהיא תישאר חלל פתוח שאינו ראוי למגורים[13].

העמודים ע"פ רוב מעוגלים (pilotis), והם מעוטרים בשכבת טיח דקורטיבי (קרצפוץ, וושפוץ, שטיינפוץ) או בקנלורות. הגימור הופך אותם לאלמנטים מובנים בעלי ערך דקורטיבי. במקרים אחדים העמודים אינם בעלי חתך עגול, אלא מרובע או מלבני, מחופים בלוחות אבן (לדוגמה: בבית רמפל בשד' ח"ן 5, בבית פריד בשד' ח"ן 15).

הגבול הפנימי של קומת העמודים הוא הקיר החיצוני של חזית הבניין, הפונה לכיוון הרחוב ולאחד הצדדים, במקרה של מגרש פינתי. קיר זה עשיר באלמנטים שונים: שער וחלון או חלונות אולם המבואה במסגרת עץ, חלונות או מרפסות נוספים בקומת הקרקע, הגרז', תיבות הדואר והאינטרקום. הקיר לרוב מצופה באחד מסוגי הטיח, אבל בסמוך לכניסה לבניין מוצאים לעיתים חיפויי קרמיקה באריחים או בהנחה פראית.

עומק קומת העמודים אינו קבוע, ב"עיר הלבנה" ניתן למצוא קומות עמודים בעומק שונה: ככל שהוא גדול יותר, מתארך מסלול הכניסה והיציאה, והחלל נוח יותר לשהייה. קומת עמודים עמוקה מספקת חלל שימושי ומשמעותי, כאשר קומת העמודים צרה, היא הופכת לאלמנט דקורטיבי של הבניין, נטול שימוש אמיתי. קומות עמודים צרות נצפו בבניינים פינתיים ו\או מאוחרים (ממחצית שנות הארבעים).

שביל הכניסה חוצה את רחבת קומת העמודים ומחבר את הגינה לשער אולם המבואה, לפעמים תוך כדי התרחבות או שינוי בסמיכות לכניסה. לשני צידי השביל, המרוצף במרצפות בטון מוטבע או בטראצו, משתרעת רחבה ובתוכה ערוגות הגזורות בריצוף, שצורתן עגולה או מלבנית, או לחלופין, לא רגולרית. בנוסף, כמעט תמיד ישנה פינת ישיבה, תת חלל הכולל ספסל ישיבה, בריכת דגים לנוי, או מזרקה וערוגות, הממוקמות סמוך לקיר הבניין, לצידו של שביל הכניסה.

מגוון מרקמי מאפיין את קומת העמודים: סוגי ריצוף שונים מונחים על אותו משטח, המשתלבים בחיפויי שפת הערוגות, בפיתוחי העץ של תיבות הדואר ומסגרות השער והחלונות, בקרמיקה הצבעונית שלפעמים מחפה חלק מהקיר, ובמשחקי הטיח שעל קיר הבניין ועל העמודים. עושר מרקמי זה מהווה תחליף לעיטורי החזית המוכרים מהתקופה האקלקטית, והוא מובנה בחומרים הפשוטים והזולים יחסית, בהם נעשה שימוש מיומן: עיבודים שונים של כורכר, אבן שכבות גירנית בהנחה פראית, מרצפות בטון מוטבעות, אריחי קרמיקה, ריצופי טראצו

[13] דובינסקי 1934, עמ' 102, מתוך "חוק בניין", לפי העדכון מיום 16.6.1930: "כל חדר הראוי לדירה ישתרע על שטח רצפה של לא פחות מ-7,5 מ"ר ומלבד אם החדר עצמו הוא, כולו ומקצתו על הגג - גובהו צריך להיות לא פחות משלושה מטר...כל חדר הראוי לדירה הנמצא בתוך הגג, כלו או מקצתו, גבהו יהיה 2 מטר 50 סנטימטר לא פחות מבמחצית שטח חדר זה..."

3-30 אזור הכניסה בבית לוונפיש בשד' ח"ן 3 (1936)
קומת עמודים צדדית ופתוחה לגינה מובילה לגרם המדרגות. אין אולם מבואה.

3-31 אזור הכניסה בבית וקסמן-וינשטוק בשד' ח"ן 7 (1937)
קומת העמודים צדדית לבניין ופתוחה לגינה, גרם המדרגות סגור, ללא אולם מבואה (צילום ע. סגרה, 2009).

3-32 שביל ישר מקשר בין הרחוב לכניסה לבית רמפל בשדרות ח"ן 5
מבט מהכניסה לבניין, לכיוון הרחוב. השביל מרוצף במרצפות בטון מוטבעות (צילום ע. סגרה, 2011).

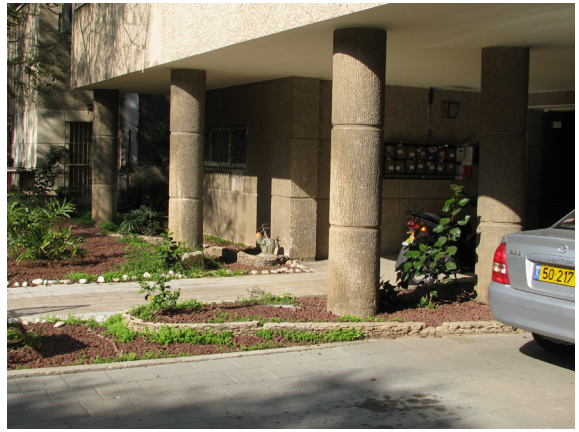

3-33 הכניסה לבית אלראנט בשד' בן גוריון 79 (1938)
שביל ישר מחבר את הרחוב, דרך הגינה הקדמית, קומת העמודים אל אולם המבואה. במקביל, השביל המוביל לגרז' (צילום ע. סגרה, 2009).

במגוון צורות וצבעים, בסוגי טיח המסורקים באופנים שונים, ולעיתים נדירות בחיפוי שיש וטרוורטין.

3.3.1 מקורות ותקדימים מעולם הגינה: לוג'ה וסממנים "ציוריים" בגן

מאחר והתבנית העיצובית של קומת העמודים חוזרת על עצמה ברוב הדוגמאות ב"עיר הלבנה", מוצעת כאן טענה כי תקדימים מעולם הגננות האירופית בכלל, והגרמני בפרט, סיפקו את ההשראה לתכנונה של קומת העמודים, וזאת תוך מודעות, כי מה שהתקבע בתל אביב הוא תוצאה של שילוב מקורות בינלאומיים והתאמה מקומית. טענה זו היא ניסיון להסבר תצורת קומת העמודים כפי שהיא נצפתה בשטח, ומבוססת על בדיקת הספרות האדריכלית והגננית הגרמנית משנות העשרים למאה הקודמת, וכן על מקורות קדומים יותר, המסייעים להבנת ההתפתחות בגרמניה.

תחילה, כדאי להתייחס לאופי חלל קומת העמודים. כאמור, חלל זה הוא במהותו לוג'ה, אלמנט נפוץ באדריכלות המערב, בעיקר באיטליה, כבר מתקופת הרנסנס המוקדם והיה קשור גם לבניין וגם לגן. אלמנט זה היה נפוץ ב"בתי החלומות" בתל אביב של שנות העשרים, כשהוא בהגבהה יחסית למפלס הרחוב, כפי שנידון בפרק 2. ההיבט הנוסף והמשלים הוא כי הלוג'ה המשיכה להוות מרכיב בעל קשר אמיץ עם הגן גם בוילה האירופית בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה העשרים. שם הייתה הלוג'ה חלל מקורה ובעל עמודים, לפעמים מרפסת מעליו, והיחידה כולה חרגה מקו הבניין אל כיוון הגן בצורה שהפכה אותה לאלמנט בנוי בתוך הגן. תפקידה היה לספק מרחב מוגן בפני השמש והגשם, בעמדה הסמוכה לשירותי הבית, תוך שמירה על הרגשת הקרבה לטבע. באותה תקופה, התפתחה באירופה גם לוג'ה בנסיגה אל תוך קוי הבניין, הנושאת את הקומה הראשונה. הייתה גם השפעה אמריקנית, כפי שמתבטא מכתבי העת האדריכליים באירופה, המביאים מודלים של בתים בני קומה אחת בארה"ב המתאפיינים בלוג'ה בחזית (Porch). קומת העמודים בבתי הדירות בתל אביב יוצרת לוג'ה בשטח הנמצא בתוך קו הבניין, ומיקומה אנאלוגי למיקומה המסורתי של הלוג'ה בין בית וגן בתרבות המערב: כל אדריכל ממוצא אירופי בשנות השלושים למאה העשרים ידע על מהות הקשר בינה לבין הגן.

הלוג'ה היא אלמנט אדריכלי טיפוסי לוילה בסביבה כפרית. בתל אביב, היא הוטמעה בבתי דירות במתחם אורבני וזהו ההיבט הייחודי לת"א. שילוב זה מהווה פשרה אפשרית בין עיקרון קורבוזיה לקומת עמודים חופשית, שמתחתיה "זורם" הטבע, לבין העובדה כי בתל אביב נבנו לרוב בתי דירה בעלי קומת עמודים מפולשת עם גבולות מגרש ולפי תקנות בניה. ניתן על כן לטעון, כי חלל קומת העמודים שנוצר בפועל בתל אביב הוא ביטוי לשילוב עקרונות האדריכלות המודרנית של לה קורבוזיה עם מסורת הקשורה לתרבות הוילה והגן, כשהיישום הוא בקונטקסט אורבני.

בהתייחס אל הנוף, חשוב להזכיר בדיון זה, כי קומת העמודים היא חצר–גן, ובה נטמעים מרכיבים מהמסורת ה"ציורית" (picturesque). מסורת זו, שהתפתחה לראשונה בפארקים של סוף המאה ה-18 באנגליה, מצאה ביטוי גם במחצית השנייה של המאה ה-19 בגינות הוילות בשולי העיר בגרמניה ובאנ-

גליה. מאוחר יותר, היא עברה גלגול נוסף ונטמעה בגינות הבתים המודר־ניים בגרמניה בשנות העשרים למאה הקודמת.

להבנת המקורות האירופיים והקשר שלהם עם בתי תל אביב, נזכיר כאן, כי בקומת העמודים נמצאת לרוב רחבה מרוצפת באבן שכבות בהנחה פראית, לעיתים יש בה פינת התכנסות עם ספסל ישיבה, בריכת דגים או מזרקה, וערוגות מסוגים שונים, הנגזרות מתוך הריצוף בתוך הרחבה או בסמוך לכתלי הבניין החיצוניים. הערוגות בצורת מלבן, ריבוע, עיגול או ללא צורה מוג־דרת.

קומת העמודים מקבלת את אופייה הגנני מהריצוף וממרכיבים גנניים כגון ערוגות שתולות, בריכת נוי וספסלים. בתל אביב הריצוף הנפוץ ביותר הוא מאבן שכבות גירנית אדמדמה, המונ־חת בהנחה פראית (opus incertum). לפעמים, כחלופה זולה יותר לאבן שכבות, נצפה ריצוף מטראצו גס, שאף הוא ערוך בהנחה הפראית, והוא חיקוי למודל המקובע. דוגמאות מסוג זה נצפו במספר בתי דירות (בעיקר מאמצע שנות הארבעים), מתוכן נזכיר כאן את החצר המקורה בבית פלטניק בשד' ח"ן 12.[14] לעיתים נדירות מאד, מרוצפת רחבת קומת העמודים באבני כורכר לא מעובדות, שעם הזמן נשחקו וכמעט נמחקו.

מתוך התבוננות בתמונות הדוגמאות מגרמניה, מתברר כי האבנים בהנחה פראית הונחו הישר על הקרקע. בין האבנים, צמחו צמחי נוי קטנים או חתי־מות דשא, בדוגמת רשת. במקרים אחרים, בעקבות הסרת אבן בודדת מתוך הריצוף, נוצרה ערוגה בעלת צורה לא רגולרית, ובתוכה צמחיה.

ההנחה הפראית (crazy paving) הייתה ריצוף טיפוסי לגינות באירופה של המאה התשע עשרה בכלל, ובגר־מניה המודרניסטית בפרט. היא נפוצה גם בגינות שוויץ, אוסטריה, דנמרק, הולנד ואיטליה[15]. במבחר צילומי גינות מגרמניה של שנות העשרים למאה הקודמת המובא כאן, ניתן להיווכח כי הנחה פראית הייתה מקובלת כריצוף שבילי הגן, משטחים חשופים למיניהם, גינות גג, ריצוף מדרגות וכחיפוי קירות ושפת ערוגות[16].

השימוש בריצוף בהנחה פראית נצפה בתל אביב בגינות הבתים האקלק־טיים[17], והן בגינות הצמודות לבתים המודרניים המוקדמים והמאוחרים, גם לריצוף השבילים והגדרות, אם כי השי־מוש הנרחב ביותר נצפה ברחבת קומת העמודים.

משטח זה הוא תולדה של התאמת משטחי השהייה החשופים לשמש, שהיו ידועים בגרמניה בשם "טרסת שהייה" (wohnterrasse) לתנאי האקלים המקומיים. תצורה זו נראית בבירור בתוכנית שנות העשרים של גינת בית משפחת כוך בלייפציג-נרכאו,

3-34 אזור הכניסה בבית וילת ח"ן בע"מ בשד' ח"ן 17 (1948)

שביל ישר מוביל מהשדרה לכניסה לבניין, חוצה קומת עמודים רחבה (צילום ע. סגרה, 2009).

3-35 אזור הכניסה בבית ציטר-דוידוביץ' ברחוב מנדלסון 6 (1941)

שביל ישר מרוצף במרצפות טראצו מחבר את הרחוב אל הכני־סה לבניין. קומת העמודים צרה יחסית (צילום ע. סגרה, 2011).

[14] בית פלטניק תוכנן לראשונה בשנת 1935 על ידי מילבאואר ורייך, ועבר תיכנון מחו־דש בשנת 1950. הריצוף הנצפה היום תחת קומת העמודים הוצב כנראה במסגרת התיכ־נון המאוחר יותר.

[15] אדריכל הנוף פיאטרו פורצ'ינאי (Pietro Porcinai), בחוזרו לאיטליה לאחר שיהות בגרמניה, הציע לקליאנטים האיטלקים שלו שבילי אבן בהנחה פראית תוך הדגמה מאל־בום תמונות גינות גרמניות. הוא הביא לאיטליה את סוג הריצוף הזה, ויישם אותו, בין השאר, בגינת וילה מאג'יה בטורינו בשנת 1938).

[16] H. Hoffmann, Neuen Villen, Stuttgart: Julius Hoffmann Publishers, 1929.

[17] הריצוף בהנחה פראית (crazy paving) היה קיים באותה תקופה גם בגינות באנג־ליה, אבל הוא היה אחד מיני מספר ריצופים האפשריים והיה טיפוסי לגינות גדולות הסמו־כות לוילה.

3-36 אזור הכניסה לבניין בבית א. סגל ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1 (1939)
השביל מעוקל, מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. שפת השביל בחלקה מחופה אריחי קרמיקה חתוכים, ובחלקה מוגדרת על ידי שפת אבן בהנחה פראית (צילום ע. סגרה, 2012).

3-37 אזור הכניסה בבית א. סגל ברחוב פילון 6 (1939)
השביל מעוקל, מרוצף מרצפות בטון מוטבעות, שפת השביל מאריחי קרמיקה חתוכים. תבנית דומה לכניסה ברחוב מנדלסון 3: שני הבניינים היו שייכים לאותם הבעלים (צילום ע. סגרה, 2012).

שפורסמה על ידי האדריכל המתכנן הוגו קוך בשנת 1927.[18] על טרסת השהייה היו מקומות המיועדים לישיבה, מוצבים להנאה משמש הבוקר והערב. בתל אביב משטח מרוצף זה חדל להיות חשוף לשמש והועבר אל מתחת לקומת העמודים, כדי לאפשר שהייה בצל הנכסף. ההתאמה המקומית הפכה את החשוף למכוסה, ועל כן המושג "גינה מכוסה" המופיע במספר תכניות היסטוריות. יחד עם זאת היא שמרה על הריצוף בהנחה פראית, על מקומות הישיבה (הספסל) ועל הערוגות הגזורות בריצוף אבן שכבות בהנחה פראית. על כן, ברור כי אימוץ הריצוף בהנחה פראית בתל אביב, מבטא את הקשר עם עולם הגינה. בתוך ריצוף זה התקיימו לפעמים זו ליד זו, ערוגות גאומטריות בעלות קו מתאר ברור וערוגות לא רגולריות.

במעבר מגינת הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", דרך צורות הביניים לתצורה המתקבעת בסגנון "המקומי המאוחר", מתקיים תהליך לפיו הגינה המסוגננת והמושקעת עוברת מאזור חשוף, לאזור המקורה. במילים אחרות, הערוגות הגאומטריות המאפיינות את הסגנון "המקומי המוקדם", הולכות ונעלמות מהגינה החשופה, ועוברות לקומת העמודים. המשטח המרוצף בה בשילוב הערוגות, הנו תחליף חלקי ל"פרטר" הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם".

בחינת צורות הביניים, בהן ישנה קומת עמודים, יחד עם כניסה צדדית וללא אולם מבואה, מאפשרת לעמוד על התהליך. בשד' ח"ן 7, לדוגמה, המשטח המרוצף בהנחה פראית היה ממוקם ליד קומת העמודים בתוך הגינה, ובו ערוגות גזורות חשופות לשמש. דוגמאות ביניים שהוזכרו לפני כן, מעידות אף הן על התהליך זה (רחוב בלפור 26, רחוב שלום עליכם 47).

הניתוח ההשוואתי בין צורת בריכות הנוי בגינות שנות העשרים בגרמניה לבין בריכות הנוי והמזרקות בקומת העמודים התל אביבית מתגלה כמקור חשוב להבנת משמעות קומת העמודים. כאמור, מתחת לקומת העמודים, נמצאת כמעט תמיד פינת ישיבה לצידו האחד של השביל, ובמרכזה בריכת דגים מלבנית, מרובעת או עגולה, ולידה ספסל. הבריכה היא מוקד פינת הישיבה, כי סביבה ניתן לשבת. במקור האירופי ההבחנה בין בריכת דגים למזרקה היה ברור, כשבתל אביב התקיימו גם צורות ביניים. מרבית הבריכות חתומות על ידי שפת אבן מוגבהת מעט מעל פני הקרקע, המחופה בחלקיקי כורכר קטנים, כלומר בגימור מחוספס, ואילו המזרקות מחופות באריחי קרמיקה שלמים. בשנות העשרים בגרמניה היו שלושה סוגי בריכות: בריכת שחייה, מזרקה, בריכת דגים. בריכות השחייה היו ממוקמות בשטח מיועד בתוך הגן והיו גדולות יחסית. המזרקות נמצאו על צירים ראשיים והיו בעלות נראות גבוהה. הבריכות הגדולות יצרו גני מים (water garden), ואילו בריכות הדגים הקטנות נמצאו כמעט תמיד על טרסת השהייה, בתוך משטח אבן בהנחה פראית.

מאחר וכל סוגי הבריכות היו מוקפות פס ריצוף בהנחה פראית או בסלעים לא מסותתים, ניתן למצוא בהן קשר סגנוני הטמון באופי ה"מחוספס הכפרי" (rustic) הייחודי לסגנון "הציורי" (picturesque). בפארקים הגדולים הפרטיים והציבוריים באירופה במח-

[18] H. Koch, Der Garten wege zur seiner Gestaltung, Berlin:Ernst Wasmuth A.G. Publishers, 1927, p.44, fig.54.

צית השנייה של המאה ה-19, היה למסלעות תפקיד מכריע, בהם הוצבו סלעים גולמיים או הנראים גולמיים, כמרכיב בעל ערך אסתטי חשוב. לדוגמה, פארק Buttes-Chaumont בפריס מתאפין בפיזור מסלעות מלאכותיות, היוצרות אפקט דרמטי. הערך הדקורטיבי של אלמנטים "בחיספוס כפרי" עבר גם לגינות הקטנות בפרברי העיר, כאשר ביטוי לטעם זה היה טמון בהערכה אסתטית לחי ולצומח, שמקורם בסביבה כפרית, ביער, בים ובאגם, תוך כדי תהליך של מיניאטוריזציה של הסביבות האלה והפיכתן לאלמנט דקורטיבי. המאפיין את הסגנון הוא הבלטת הסממנים הטבעיים, שימוש בעץ דמוי ענף טבעי, אבן הנראית בלתי מעובדת, גם כשהיא בפועל מלאכותית. החצר –גן בקומת העמודים טומנת בחובה אלמנטים "בחספוס כפרי", שמקורם בגינות בתי "אניני הטעם" (Homes of taste) בשולי העיר במחצית השנייה של המאה התשע עשרה, שלימים עברו גלגול ונטמעו גם בגינות המודרניות. "אניני הטעם" הכניסו לבתיהם אקווריום (במים מלוחים או מתוקים), תיבת וורד (Ward Case) ותיבת וולטון (Walton Case) לנשיאת וגידול צמחים, סידורי פרחים על השולחן ועל אדן החלון, כלוב ציפורי נוי (Aviary), ובתוך הגינה כוורת נוי (Apiary), גן פרחים (Flower Garden), גני מים (Water Garden), בריכת דגים (Garden Aquarium) ומזרקות (Fountain), מסלעות (Rockeries) ומערות מחופות בסלעים (Rockwork for Grottoes), גינת שרכים (Fernery) ועוד פרגולות וגני וורדים. האלמנט החשוב לדיון זה הוא בעיקרו של דבר בריכת הדגים בגינה, שנתפשה כאקווריום מחוץ לבית[19]. בריכות הנוי הקטנות בטרסה החשופה של הבתים המודרניים בגרמניה ובקומת העמודים בתל אביב מקבלות משמעות אחרת, כשמבינים כי מדובר בבריכת דגי נוי, מרכיב לפי ה"חספוס הכפרי", בן המורשת "הציורית" (picturesque). משתמעת מכך חשיבות אבן השפה המקיפה את הבריכה, המחופה בחלקיקי כורכר מחוספסים, כשהבריכה נמצאת בתוך משטח מרוצף באבן שכבות בהנחה פראית. וכך גם מתברר השימוש החוזר ונשנה בשברי קרמיקה בהנחה פראית (לדוגמה: במזרקת הגינה ברחוב בלפור 24, על קירות חיצוניים באזור הכניסה ברחוב בלפור א63 ועוד).

היום מרבית הבריכות בקומת העמודים ריקות או, במקרה הטוב, מלאות באדמה ומשמשות כערוגה. מבין בריכות הנוי הבודדות הפעילות היום, נזכיר את הבריכה המלבנית המשוקמת בבית אורנשטיין-מוזס ברח' אהרונוביץ' 9. לפי האמור, יש להבחין בין בריכת נוי לבין מזרקה, אם כי קיימות גם צורות מעורבות, וזאת כי הבריכה לרוב הינה חלק מפינת ישיבה, ואילו מיקומה של המזרקה אינו קבוע. דוגמה למזרקה מפוארת המוצבת סמוך לשביל ולכניסה לבניין, נצפתה בבית פשקובסקי ברחוב רות 4. המזרקה בבית ירוחילימסקי ברחוב בלפור

[19] Shirley Hibberd, Rustic Adornments for Homes of Taste, London: Groombridge and Sons, 1857, p. 384: “In most suburban gardens there is sufficient room for a small Aquarium, which may very well be associated with a rockery, or made an ornament to the lawn…A circular pond of five feet diameter may be surrounded with a border of rockwork of twelve or fourteen inches, the dark stones being merely loosely laid on an even surface, with no pyramids or ruggedness of surface…”

3-38 אזור הכניסה במבט מהבניין לכיוון הרחוב בבית מנדל לולב ברחוב אד"ם הכהן 4 (1938)
השביל מעוקל, מרוצף במרצפות בטון מוטבעות וצבעוניות, מוגדר על ידי שפה באבן גיר בהנחה פראית (צילום ע. סגרה, 2010).

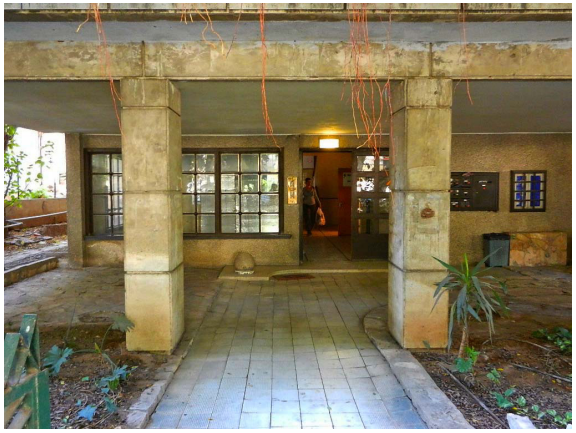

3-39 שביל הכניסה לבית רמפל בשד' ח"ן 5 (1939)
השביל ישר, מתעקל בסמוך לכניסה לבניין, בצורה ייחודית לכניסה זו (צילום ע. סגרה, 2009).

3-40 בית ליבמן, בעל כניסה כפולה מרחוב אהרונוביץ' 4 ומרחוב לוריא 13 (1937)
הבניין פינתי, בעל שתי כניסות בעלות רמת ייצוגיות דומה (צילום ע. סגרה, 2011).

3-41 אזור הכניסה לבית אברהם ביזר ברחוב אבן גבירול 55, פינת נצח ישראל 21 (1939)
הבניין פינתי, לו כניסה אחת בלבד מרחוב נצח ישראל (צילום ע. סגרה, 2012).

24 ממוקמת בגינה, והיא בין הבודדות הפועלות כיום. מבין הבריכות-מזרקות ששוחזרו אבל אינן פועלות, נזכיר את המלבנית בבית רוזנצוויג בשד' בן גוריון 77- פינת אד"ם הכהן 2. מבין שלל הבריכות שהפכו לערוגות, נזכיר את הבריכה העגולה בקומת העמודים בבית סגל, ברחוב מנדלסון 3-פינת פילון 1, את הבריכה המלבנית בבית פלטניק בשד' בן גוריון 88. מבין הבריכות, שניכר עברן המפואר, נזכיר כאן את הבריכה –מזרקה העגולה בבית גוטרמן בשד' בן גוריון 81, כיום ריקה, אבל ניתן לראות את דפנותיה החלקים המחופים קרמיקה צהובה, את פיאות המים לאורך ההיקף. המזרקה ממוקמת בתוך ערוגה המוקפת באבן שפה מחופה חלקיקי כורכר קטנים, כך שמתקיים שילוב אלמנטים גאומטריים עם אלמנטים לפי ה"חספוס הכפרי".

אבן שכבות בהנחה פראית הייתה בשימוש בגינות ישראל כאבן ריצוף מועדפת לשבילי גינות, לחיפוי קירות ולריצוף משטחי קומת העמודים במשך עשרות שנים, עד התחלת שנות השמונים למאה הקודמת. הסיבה לשימוש המתמשך אינה קשורה אך ורק בניסיון לשמר דימוי מושרש על פי מודלים אירופיים, אלא טמונה בהיותה אבן שאינה מתאימה לבניה וקלה לעיבוד. ההנחה הפראית נעשית במקום, ללא צורך בתוכנית ריצוף מדויקת, וכנראה מסיבה זו לא נמצאו תוכניות המפרטות את צורת המשטחים מתחת לקומת העמודים.

3.3.2 ריצוף השביל הראשי

השביל הראשי, החוצה את הגינה ואת קומת העמודים, היה לרוב מרוצף במרצפות בטון מוטבעות במוטיבים דקורטיביים או, לחלופין, באריחי טראצו פשוטים צבעוניים, לפעמים באבן שכבות בהנחה פראית, ובאופן נדיר יותר בבלוקי כורכר. השימוש במרצפות בטון צבעוניות היה אופייני לתקופת הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" ומופיע באופן ספוראדי גם בבתים על עמודים בשבילים הצדדיים, בדרך כלל בסמוך לכניסה צדדית או באזור שירות. בבית רמפל בשד' ח"ן 5, השביל הראשי מרוצף במרצפות בטון מוטבעות בדוגמת "וופל", החוצה משטח אבן שכבות בהנחה פראית. חלק מהשביל הצדדי הדרומי מרוצף באריחי טראצו פשוטים, כשברחבה הסמוכה לכניסת השירות מרצפות בטון צבעוניות בדוגמת משבצות שחמט קטנות[20]. מקרה יוצא מן הכלל הוא השביל הראשי בבית כהן ברחוב שלמה המלך 68-פינת יהושוע בן נון 78, המרוצף באריחי בטון יחודיים עם פיגמנטים בחום-לבן מעורבב. בחינת תיקי המבנה בגנזך עיריית תל אביב מצביעה על תכנון שביל הכניסה והגדר כפרי עבודתו של אדריכל הבניין. לא ידוע מי היו מעצבי משטח קומת העמודים, ייתכן שהיו בעלי מלאכה או גננים, שלא הותירו אחריהם תיעוד.

מרצפות הבטון המוטבעות משמרות בתוכן זכר לריצוף בהנחה פראית, כיוון שהמוטיבים המעטרים אותן מצטטים, במידה משתנה, סוג ריצוף זה. ישנן דוגמאות בהן כל אריח מוטבע במוטיב כוורת, שהוא רפרודקציה מוקטנת של דוגמת ההנחה פראית. מרצפות מסוג זה נצפו בקצה המזרחי של השביל הראשי בבית מרדר-יינגלב-רג-לוסטיג בשד' ח"ן 23 וכן במרפסות בית הנשיא בקריית הממשלה. בדגמים אחרים, העיטור הפרחוני מונח על רקע

[20] בדרך כלל מידות המרצפות 0.20×0.20 מ', כאשר מידות 0.30 × 0.30 מ' היו נפוצות החל מהמחצית השנייה של שנות הארבעים.

מוטיב כוורת, כשארבע מרצפות יוצרות מוטיב פרחוני מחד וגאומטרי מאידך, המורכב ממרכז ומ"ערוגות" אלכסוניות על רקע "שבילים", לפי דוגמת אבן בהנחה פראית. רואים, על כן, כי ריצוף זה מהווה פרפרזה לגינה פורמלית, בת ארבע ערוגות גאומטריות סביב מרכז וביניהן השבילים. מגוון דגמים מסוג זה נצפו בשד' ח"ן 4 ו- 15, בחלקו המערבי של השביל בשד' ח"ן 23, בשד' בן גוריון 77, 72, 79, ברחוב פילון 6, בבית סגל ברחוב מנדלסון 3-פינת פילון 1, ברחוב ויזל 7- פינת יהל"ל 7, 8, 22 ,16,10, ברחוב יהל"ל 3, ברחוב ליברמן 4, ברחוב פילון 6, ועוד בבתים רבים בעיר הלבנה. (ראה כרך 2, נספח 4). יתרה מזאת, ישנם דגמים מעורבים, בהם מוטיב ה"הנחה הפראית" מופיע בתוך המוטיב הפרחוני ולא רק כרקע לו (לדוגמה: שריד ריצוף ברחוב יוסף אליהו 15). בנוסף, יש לציין כי גם הדגמים מסוג "וופל" (שד' ח"ן 5), או דמויי מארג לבנים (שד' ח"ן 14) מצטטים ריצוף אחר טיפוסי לעולם הגן, שהיה נפוץ כמעט כמו ההנחה הפראית, עשוי אבן מנוסרת המונחת על הקרקע, כמו ברחוב יוסף אליהו 11. ברור, כי ההטבעה מאפיינת את ריצופי החוץ, כי היא אמורה למנוע החלקה. מעבר להיבט הטכני, הדגמים המעטרים את מרבית המרצפות הללו מעידים על זיקה אמיצה עם עולם הגן. לאור זאת, אפשר לטעון כי גם השביל הראשי הוא חלק מהגן, כי הריצוף שלו מתקשר באופן ברור הן לגינה והן לריצוף משטח קומת העמודים.

במקרים אחרים, מרוצף השביל הראשי באריחי טראצו פשוטים, היוצרים תחושת המשכיות בין החוץ לפנים, כי זה הריצוף המאפיין את אולם המבואה. במקרה זה, אין הריצוף מבטא זיקה מיוחדת לגינה ולקומת העמודים, אלא לבניין עצמו. גם בריצוף במרצפות טראצו אפשר ליצור דוגמה מעניינת, בעזרת שילוב מרצפות בצבעים שונים. אפקט של דוגמת "דמקה", נצפה ברחוב ויזל 20 (ארבע מרצפות טראצו באפור בהיר כנגד ארבע מרצפות באפור כהה) וברחוב חובבי ציון 63 (מרצפות שחורות ולבנות בודדות המונחות בצורת לוח שחמט). שילוב מרצפות טראצו בצבעים שונים נועד גם לסמן כיוון הליכה, כפי שנצפה ברחוב חובבי ציון 50-פינת אהרונוביץ' 1, ברחוב לוריא 1 ועוד במקרים אחרים. בריצופים שתוכננו על ידי אד' בלקס זברודסקי (בשד' ח"ן 7, בבית קרסיאק ברחוב מנדלסון 4 וברחוב יהודה הלוי 86), ההכוונה באמצעות הריצוף הפכה לוירטואזיות, היא קבעה כיוון הליכה ותחנות שהייה. שבילים ראשיים בריצוף אריחי טראצו בגודל 0.30 × 0.30 מ' נצפו ברחוב ויזל, מידה חריגה בהשוואה למידה הרווחת0.20 × 0.20 מ'. ריצוף השבילים באבן שכבות בהנחה פראית יצר רציפות בין הגינה לבין קומת העמודים, שם הוא כיסה גם את כל שטח החצר: במקרים אלה, ההבחנה בין השביל לשאר השטחים פחות חדה, והתבטאה בעיקר בהפרשי מפלס קלים, בנוכחות מדרגות או אבן שפה לאורך השביל. הבדיקה בשטח מורה כי השימוש המוגבר באבן שכבות בהנחה פראית גם לשבילים, מלבד שאר השטחים בקומת העמודים, היה נפוץ יותר בשנות הארבעים המאוחרות והחמישים. דוגמאות מסוג זה נצפו בשד' בן גוריון 94-92, 90, 88, ברחוב ויזל 11, 19,17, ברחוב חובבי ציון 23, ברחוב פילון 2-4, 3, ברחוב רוזנבאום 3, 4, ברחוב יוסף אליהו 13 ועוד. הקשר

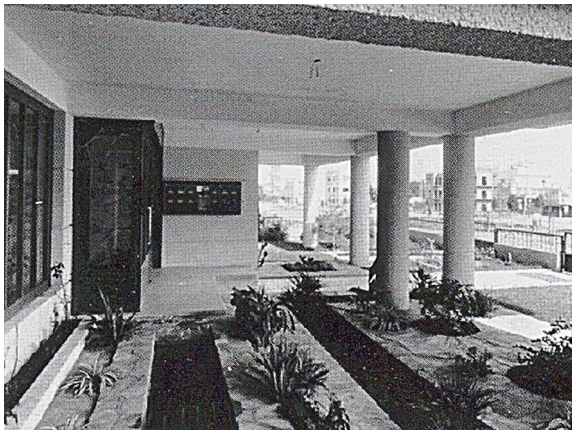

3-42 קומת העמודים בבית רמפל, בשד' ח"ן 15
בה נראה בבירור מגוון סוגי הערוגות הגזורות בריצוף בהנחה פראית: ערוגות מלבניות, מרובעות ועגולות. בנוסף, נראית בבירור בריכת נוי, שצורתה צורת ערוגה מלבנית. שתילה נצפית בין הפוגות של הריצוף. מעניין להיווכח כי השתילה בקומת העמודים קדמה לשתילה בגינה הקדמית (צילום י. קלטר, תחילת שנות ה-40 למאה הקודמת, מתוך White City 2012, עמ' 95).

3-43 צילום של אותו חלל משנת 2007, לפני השיקום
ניתן לראות כאן, כי מרבית המרכיבים הנגזרים בריצוף עדיין ישנם, כשבריכת הנוי הפכה לערוגה (צילום ע. סגרה, 2007).

3-44 צילום עכשווי של חזית בית י. גוטמן ברחוב סירקין 27
בחזית שער ירוק גזום, ומערכת גדר הכוללת גדר בנויה וחיה (צילום מתוך Google street view, 2014).

3-45 צילום קומת העמודים בבית י. גוטמן מתחילת שנות התשעים למאה הקודמת, לפני השיפוץ הנוכחי
כאן ניתן לצפות במרכיבי הנוף הקשה השורדים, על אף העדר השתילה בערוגות. השיקום מחק חלק ממרכיבי הנוף הקשה. (מתוך תיק שימור לסירקין 27, מחלקת השימור של עיריית תל אביב).

3-46 מבט אל הרחוב דרך קומת העמודים בבית י. גוטמן ברחוב סירקין 27
בית י. גוטמן הוא פרי תכנונם של ב. שילמבר ול. ראוך משנת 1936. ניתן לראות בצילום היסטורי זה, את מאפייני קומת העמודים: משטח אבן בהנחה פראית, עם ערוגות גזורות, בריכה, צמחיה אדריכלית (צילום י.קלטר, סוף שנות ה-30, באדיבות ארכיון מוזיאון תל אביב).

3-47 צילום קומת העמודים בבית קרסיק ברחוב מנדלסון 4 מסוף שנות השלושים למאה הקודמת
בתמונה אפשר לראות ריצוף מכוון הליכה ממרצפות טראצו בצבעים שונים, אופייני לאד' מרדכי זברודסקי ויצחק בלקס. בריכת הנוי המלבנית היא המוקד סביבו עומדים הדיירים. בהיקף הבריכה ערוגה, שפתה מחופה חלקית בכורכר בהנחה פראית, כמו בשאר ערוגות הגינה (צילום באדיבות דנה אלשטיין).

3-48 צילום של קומת העמודים בבית רמפל בשד' חן 5 לאחר שיקום החצר-גן
במרכז התמונה שתי שורות עמודים, השטח הסמוך מוגדר על ידי ערוגות מלבניות, כשבמרכז ערוגות עגולות. בשיקום נשתלו צמחי נוי מתאימים לצל ולאיפיון היסטורי (צילום ע. סגרה, 2011).

3-49 תקריב של ערוגה עגולה בקומת העמודים בבית רמפל
בתוכה שתול צמח אופייני לקומת העמודים, כידונן גליני. אפשר לראות לפי צורת הנחת האבנים כי הערוגה העגולה היא פרי תכנון, ולא הסרה אקראית של אבן (צילום ע. סגרה, 2011).

3-50 קומת העמודים בבית ביליץ ברחוב אהרונוביץ 10, פינת גליקסון 11
תכנון מקורי ע"י אינג' דוד מולדרי, משנת 1937. הריצוף בדוגמת לוח שחמט מגדיר את אופי קומת העמודים (צילום ע. סגרה, 2013).

3-51 מבט דרך קומת העמודים המשוקמת (2009) בבית רוזנצוויג בשד' בן גוריון 77, פינת אד"ם הכהן 2
תכנון מקורי ב. שילמבר ול. ראוך (1939). ניתן לראות את משטח האבן בהנחה פראית, את השביל המרוצף, את בריכת הנוי המשוקמת, את הערוגה לאורך הקיר ואת הערוגות הנוצרות מהסרת אבן בריצוף.

בין סוג ריצוף זה לעולם הגן כבר נידון בהרחבה קודם לכן.

3.3.3 הערוגות והשתילה בקומת העמודים

כאמור, הערוגות המיועדות לשתילה בקומת העמודים משולבות על פי רוב בתוך ריצוף האבן בהנחה פראית או צפות מעליו. מבחינים בין ערוגות בנויות, מוגבהות ובעלות שפה בנויה ומחופה[21] לבין ערוגות גזורות, הנוצרות בעקבות הפסקה בריצוף: עגולות או מלבניות, תכנונם נעשה בעת הצבת הריצוף משטח קומת העמודים, כשכיוון האבנים תואם את קוי המתאר הברורים. כיום ניתן לזהות את מיקומן וצורתן המקורית של הערוגות הגזורות שחדלו מהיות, במקומות בהם נראית יציקת בטון בצורה גאומטרית ברורה, לרוב עגולה. הערוגות הנוצרות בעקבות הסרה של חלקי ריצוף בהנחה פראית, בעלות צללית לא רגולרית, מעין נגטיב של הריצוף החסר, אינן בהכרח מתוכננות מראש. ישנן גם ערוגות הגזורות במשטחים מרוצפים באריחי טראצו מרובעים (0.20 x 0.20 מ'), הנוצרות מתוך הסרת שורת מרצפות אחת או שתיים, בצורת מלבן, כדוגמת ערוגות בית ירוחילימסקי בכניסת רחוב בלפור 24 . בכל המקרים שנצפו, החלל המיועד לשתילה הוא תולדה של הסרת חלק מהריצוף, כשהערוגה היא אנאלוגית לעציץ. בה יש אפשרית לשתילת צמחיה נמוכה עד בינונית בלבד, נטועה באדמה ונראית כצומחת מתוך מיכל שקוע. גודלה של ערוגה הוא בדרך כלל כגודל עציץ (0.30-0,60 מ' קוטר) וכך גם סוג הצמחיה הנשתלת בה מזוהה עם צמחיית עציצי בית, העמידה לצל והמוערכת בעיקר בשל עלוותה. ברור כי בחירת סוג צמחיה זה היא גם תוצאה של היות חצר קומת העמודים חלל בעל אופי של גן ושל בית בו זמנית.

קושי גדול בקיום גננות בערוגות אלה טמון בתנאי צל ויובש השוררים בקומת העמודים, כיוון שהערוגות נטולות מערכת השקייה. בשל כך, מעטים הם הצמחים ששרדו בערוגות הגזורות בריצוף קומת העמודים, ובין אלה נמנים הסוגים העמידים ביותר. בין הערוגות המעטות בקומת העמודים המכילות צמחיה, נזכיר כאן את הערוגות העגולות בקומת העמודים ברחוב יוסף אליהו 14, בהן צמחי מגינית גדולה (Aspidistria elatior), או את הערוגות העגולות בבית רמפל בשד' ח"ן 5, בהן שתולים מיני צמחי צל, הכוללים כידונן גלילני (Sansieveria cylindrica), אחד הצמחים המאפיינים את השתילה מתחת לקומת העמודים. כן נזכיר את הערוגות בבית רוזנצוויג בשד' בן גוריון 77-פינת רחוב אד"ם הכהן 2, ששוקמו בשנת 2009, והערוגות השונות בגינה ובקומת העמודים בבית גוטרמן בשד' בן גוריון 81, אם כי בחירת הצמחיה בהן לא תמיד עולה בקנה אחד עם צמחיית הנוי ההיסטורית.

בערוגות הבנויות שאינן גזורות בריצוף, ההסתברות למציאת צמחיה שורדת גדולה יותר, וזאת כיוון שגודלן מספק כמות אדמה והשקיה רבות יותר[22]. שם מוצאים מגוון צמחים, כשהסוגים הנפוצים הם: כידונן תלת-פסי (Sansieveria trifasciata), כידונן גלילי (Sansieveria cylindrica), מגי-

[21] החיפוי הנפוץ ביותר מחלקי כורכר קטנים בהנחה פראית, או מסותתים, או אבן ערוכה בנדבכים, או מרצפות קרמיקה מנוסרות, או קרמיקה צבעונית שבורה לרסיסים בהנחה פראית.

[22] גם בהן שוררת לעיתים הזנחה ועזובה.

כתובת	גובה "הגדר הסתומה"	גובה "הגדר הנבובה"	סה"כ גובה הגדר	עובי הגדר	הערות
שד' בן גוריון 81	--	0.77 מ'	0.77 מ'	0.17 מ'	המעקה מובנה בתוך הגדר הבנויה, ללא פרזול מעליה.
שד' בן גוריון 77	0.73 מ'	0.30 מ'	1.03 מ'	0.28 מ'	עובי הגדר גדול יחסית, מעליו פרזול.
רחוב ויזל 8-פינת יהל"ל 5	0.35 מ'	לא ידוע	0.35 מ'+ לא ידוע	0.12 מ'	היום אין פרזול, הוסר בעקבות שיפוץ. לכן אין אפשרות לדעת מה היה הגובה המקורי של הגדר.
שד' ח"ן 5	0.35 מ'	0.40 מ'	0.75 מ'	0.22 מ'	גובה הנמדד בחלק הפנימי במגרש. בשל שיפוע הרחוב, גובה הגדר משתנה במדידה מצד המדרכה (מ-0.75 מ' ועד 0.95 מ').
רח' פילון 6	0.88 מ'	0.14 מ'	1.02 מ'	0.23 מ'	המעקה מובנה בתוך הגדר הבנויה, עם פרזול מעליה.
מנדלסון 3-פינת פילון 1	0.60 מ'	0.47 מ'	1.05 מ'	0.23 מ'	גדר עם עמודי שער בגובה 1.30 מ'.
שד' רוטשילד 113-115	0.68 מ'	0.35 מ'	1.05 מ'	0.35 מ'	מדידה ליד שער הכניסה, מידה משתנה במדידה מהרחוב בשל השיפוע.

3-52 צילום של פינת הישיבה בחצר הגן בבית ברחוב יוסף אליהו 14
הריצוף מחלקי טראצו דמויי אבן שכבות בהנחה פראית. דוגמה לשתילה קיימת בערוגות העגולות בקומת העמודים (צלום ע. סגרה, 2007).

3-53 קומת העמודים בבית קושניר, ברחוב אד"ם הכהן 20, תכנון ע"י האדריכל א. קוצינסקי (1938)
ריצוף קומת העמודים מבלוקי כורכר גדולים, שנשחקו בחלוף השנים. השימוש בחומר זה לריצוף משטחים גדולים נדיר (מתוך הארכיון הדיגיטלי של עיריית תל אביב, קישור ל-http://archive-binyan.tel-aviv.gov.il/pages/homepage.aspx

3-54 גינת ביתו של דר' וון סימסון בדהלם, פרי תכנונו של אוטו ברטיננג, ברלין (1911)
הריצוף המקיף את הבריכה מאבן בהנחה פראית, עם שתילה בין הפוגות. מודל לריצוף, שהיה מוכר למתכנני גינות תל אביב.
(De Fries, H., Moderne Landhauser und Villen, Berlin: Erns Wasmuth Publishers, 1923.)

3-55 גינת גג עם ריצוף בהנחה פראית וצמחיה בין הפוגות בספרו של יוליוס הופמן (1929)
מתוך: Hoffmann, Julius, Neue Villen, Stuttgart: Julius Hoffmann Publishers, 1929.

נית גדולה (Aspidistria elatior), מיני אספרגוס (Asparagus spp.), מיני בגוניה (spp. Begonia), מיני יהודי נודד (Tradescantia spp.), אצבעונית (spp. Ruscus), וינקה (Vinca) וירקה מפוספת (Clorophytum). מבין צמחי הנוי המתאימים לשתילה על הגבול בין קומת העמודים לגינה, הזוכה למנת הארה גדולה יותר מאשר בעומק קומת העמודים, נמנים הסוגים הבאים: מיני אגבה (Agave spp.), מיני אלוי (Aloe spp), מיני יוקה (Yukka spp.), מיני דרקונית (Dracaena spp.), מיני ארליה (Aralia spp.), צבר נטול קוצים (Opuntia)[23]. צמחיה זו שייכת לאותה שפת עיצוב כמו הצמחים הנטועים לצידי השביל בגינה הקדמית, נבדלים בעיקר במידת העמידות לתנאי צל ובמימדיהם.

בקומת העמודים רווחת שתילת צמחים בודדים, הצצים מתוך הריצוף, כל אחד מהם הוא בעל מבנה או מרקם ייחודי, הנצפה מקרוב. האפקט האסתטי מבוסס בעיקר על "האופי האדריכלי" ומשחק מרקמי העלווה השונים, כאשר הפריחה, במידה והיא קיימת, היא משנית. כך, הצפייה בצמחיה היא בעיקר חווייה ויזואלית נטולת מגע, המשתלבת במשחק האור והצל. צללית הצמחים חשובה, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בסוגים בעלי עלווה בשרנית, קוצנית או מחודדת או בצמחיה בעלת עלווה גלדנית וגדולת שטח. אם קיים אפקט צבע, הוא מתקבל בעיקר על ידי העלווה בגווני ירוק שונה, מגוונת או אדומה, כשהצבע מובנה בתוך הצמח, וזאת על פי רוחו של לה קורבוזיה.

3.4 הגינה הקדמית

המונח "גינה קדמית" מתייחס לשטח המגונן הנמצא בחזית המבנה, המכונה בתיעוד ההיסטורי "גנה" או "גנה חשופה". הגינה הקדמית התקיימה בבתי שכונת תל אביב ובבתי התקופה האקלקטית (ברוחב מינימלי של 3 מ') ולה תפקיד ייצוגי חשוב, דרגת נראות גבוהה, חלוקה לפי עיצוב פורמלי ושתילה עשירה. בבתי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" הפשוטים, בהם רק פס מגונן מסביב לבניין, הגינה הקדמית לא הייתה בולטת או ייצוגית במיוחד, היא תרמה בעיקר לתחושה כי המבנה צומח מתוך הגינה. כפי שניתן בפרק 2, בבתים אלה, זכו הפסים המגוננים הצדדיים המלווים את שבילי הכניסה לתכנון מוקפד יותר מאשר פסי הגינון בחזית. לפעמים, כשהגינה הייתה גדולה יותר מהמינימום הנדרש על ידי התקנות, היו בה "פרטרים" גאומטריים, זכר לעיצוב הגן האירופי.

הבניה על עמודים החזירה לגינה הקדמית את תפקידה הייצוגי, מאחר והשיבה את שביל הכניסה לחזית, וזאת ברמת נראות פחותה מתקופת "שכונת תל אביב" ומהתקופה האקלקטית, וגדולה יותר מאשר בבתים בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם".

בבתים על עמודים, על פי הסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר", עיקר תפקידה של הגינה הקדמית הוא:

- יצירת אזור חיץ בין הרחוב למתחם הבנוי: שטח הגינה אומנם פתוח וחשוף לשמש, אך נמצא בתוך המתחם הפרטי, מעבר לגדר, ובכך ממתן את השפעת הרחוב.
- יצירת אשלייה כי הבניין צומח מתוך הגינה לפי רוח לה קורבוזיה. סממן זה כבר היה מוכר בבתי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", אבל הוא הפך למשמעותי יותר

[23] ראה רשימות מפורטות בפרק 4.

3-56 קומת העמודים בבית שאול יצקוביץ ברחוב אידלסון 15, פינת חברון 1, פינת חובבי ציון 2
העיצוב המשולש של חלל קומת העמודים, הוא תוצאה של מיקום הבניין, החולש על שלושה רחובות. השבילים מאריחי טראצו צבעוני, במפלס נמוך יותר ממשטח האבן בהנחה פראית, כך שהשביל נראה שקוע בתוכו (צילום ע. סגרה, 2007).

3-57 משטח קומת העמודים בבית פלטניק, בשד' ח"ן 12
המשטח עשוי חתיכות טראצו גס, דמויות אבן בהנחה פראית (צילום ע. סגרה, 2010).

3-58 בית בורנשטיין בשד' ח"ן 25, פינת השופטים 18 (1938)
שילוב ריצוף המרצפות המוטבעות על שביל ורחבת הכניסה ומשטח אבן בהנחה פראית יוצרים קונטרסט צבעים ומרקם (צילום ע. סגרה, 2012).

3-59 מבט מהגינה אל אזור הכניסה ברח' אחד העם 12
הכניסה בת שתי גדרות הנפתחות אל שני שבילים מקבילים. הגינה היא חצר פתוחה מרכזית למבנה על מגרש כפול. (צילום ע. סגרה, 2013).

3-60 מבט אל הגדר מהרחוב ברחוב אחד העם 142
הגדר מחופה כולה בחלקי כורכר בהנחה פראית, מקרה זה ייחודי. (צילום ע. סגרה, 2014).

בבתים על עמודים, גם כי רוחב הפס המגונן גדל מעט[24], ובעיקר כי גובה הצמחיה בה הגיע עתה עד לקומה הראשונה, כ-3-4 מ' מעל פני הקרקע, תוך חידוש משמעותי באפקט המתקבל[25].

- הגדרת קו ההפרדה בין השטח הציבורי לשטח הפרטי וזאת בשתי רמות. ברמת הבניין הבודד, מוגדר קו המתאר על ידי מערכת הגדר, ואילו ברמה האורבנית, מגדיר מכלול הגינות הקדמיות את ההפרדה בין חזיתות הבניינים לבין הרחוב כולו.
- ליווי שביל הכניסה: הגינה עומדת בראש מערכת הכניסה התלת־חללית, ושביל הכניסה חוצה אותה. על כן, גינה זו מיועדת בעיקר ליפות את אזור המעבר, ולא לשהייה או להתבוננות מקרוב. כוונת תכנון זו מוצאת גם ביטוי בסוגי הצמחיה "האדריכלית", המועדפת לאורך השביל.

[24] מ-3 מ' ועד ל 4 מ' מרחק מינימלי מקו הבניין בחזית לגבול המגרש.

[25] בגינה הקדמית בבתי הדירות לפי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" הצמחיה בתוך הגינה הייתה נמוכה, כדי לאפשר חדירת אור לקומת הקרקע, בה היו מרפסות.

3.4.1 מערכת הגדר: הגדר הבנויה, הפרזול והשערים

מערכת הגדר מורכבת מהגדר ושע־ריה, מהצמחיה המלווה, הכוללת גדר חיה פורמלית ועצים גזומים לפי צורה גאומטרית, לצידי השער הראשי ו\או השערים המשניים. הגדר בחזית כוללת את שער הכניסה למגרש, הנפתח לשביל הראשי, ושער או שערי משנה בראש השביל המובילים לפחי האשפה, לחצר האחורית או לגרג'. במערכת טיפוסית, גדר זו היא החיץ הפיזי המגדיר את גבול המגרש החוצץ בינו לבין הרחוב.

הגדר מורכבת מחלק בסיסי בנוי-"הגדר הסתומה"-ומעליו פרזול מתכת בצורת מעקה או שבכה -"הגדר הנבובה"- שגובהם המירבי נקבע על פי תקנות הבניה של עיריית תל אביב[26]. מאחו־ריה צומחת הגדר החיה, וביחד שתיהן יוצרות מערכת אחת, המורכבת מאל־מנט דומם ומאלמנט חי. הגדר הבנויה והגדר החיה משלימות זו את זו: הרא־שונה לפעמים נמוכה ולבד ולא תמיד גבוהה דיה כדי למנוע דילוג מעליה, ורק בצירוף עם הגדר החיה, מגדירה ותוחמת את הגינה באופן ברור. נתייחס כאן לגובה וצורת הגדר, לסוגים השונים שנצפו, לאזור השער ולצמחיה מלוות גדר.

[26] המינוח מוגדר על ידי "התקנות הזמניות בנוגע לבנינים", מתוך תקנות העיריה משנת 1920, פרק ו', התקפות עדיין בשנת 1931 (ראה דובינסקי 1931, עמ' 217).

גובה "הגדר הסתומה" המירבי היה 1.05-1 מ', ואילו מעליה ניתן היה להוסיף "גדר נבובה", שגובהה אינו קבוע, אך אינו עולה על 1 מ'. כך, הגובה המקסימלי המותר, על פי חוקי הבניה של עיריית תל אביב משנת 1920, התקפים עוד בשנות השלושים, היה 2 מ'[27]. הממצאים בשטח מורים על אי חריגה מפרמטרים אלו, כאשר כמעט כל הגדרות החזיתיות בבתי הדירות בסגנון הבינלאומי, גובהן לא עולה על 1.05 מ' בסה"כ. בפועל, גובהן של הגדר הבנויה והפרזול מעליה, במידה והוא קיים, נמוכים בהרבה מהמימדים המירביים המותרים על פי התקנות, שנקבעו בתקופת הבניה האקלקטית. בנוסף, עובי הגדר הבנויה נמצא בטווח של כ-0.12-0.28 מ'.

בטבלה בעמוד 99 נמנות מספר דוג־

[27] דובינסקי 1931, שם.

מאות, המבוססות על מדידות גובה הגדר באזור השער, תוך כדי הבחנה בין גובה "הגדר הסתומה" לבין "הגדר הנבובה".

נראה כי, באופן כללי, הגדר הבנויה בבתי הסגנון הבינלאומי נמוכה באופן משמעותי מגדרות הבתים האקלקטיים, כשההנמכה היא בסדר גודל של כ0.6-0.9 מ', והיא לרוב משמעותית יותר בחלק המוסף, כלומר, בפרזול ממתכת, בעוד החלק הבנוי כמעט תמיד נמוך מ-1 מ'. בקביעה זו, יש לשים לב לטופוגרפיה, כי גובה הגדר, בצידה הפונה לרחוב, משתנה במקרה של מגרש משופע, ועל כן יש להתייחס למדידה הפנימית למגרש, בנקודה המייצגת את מפלס הקרקע הממוצע. כאשר הבניין נמצא על במה מוגבהת יחסית לרחוב, מצב אפשרי בבתי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", הגדר גבוהה יותר מ-1.05 מ' יחסית לרחוב, ואילו גובהה יחסית למשטח הדריכה של הבניין פחות או יותר קבוע. להמחשה, נתייחס לבניין ברחוב סירקין 6, בה גובה הגדר הנמדד מהמדרכה הוא 1.53 מ' (1.0 מ' גדר "סתומה"+ 0.53 מ' שבכת מתכת) ואילו גובה אותה גדר הנמדד במדידה פנימית למגרש, ממשטח הנמצא כ-0,48 מ' מעל למדרכה, הוא 1.05מ', כלומר, תואם בדיוק את המידה הנפוצה ביותר לגדרות הבתים בסגנון הבינלאומי בתל אביב.

כך, בבתי הסגנון הבינלאומי כולם, גובה הגדר הכולל הוא בטווח של כ-0.35-1.05 מ' במדידה פנימית למגרש, כלומר, ערך שהוא מחצית הגובה המירבי המותר לפי התקנות המקוריות. ערך זה נוטה להיות ייחודי לרחוב. שלוש הן הסיבות האפשריות להנמכת הגדר בבתי הסגנון הבינלאומי, בהשוואה לבתי הסגנון האקלקטי:

- חשיבות קומת הקרקע כקומת מגורים: המרפסות בקומת הקרקע הפונות לרחוב "צומחות" מתוך הגינה[28]. הן מחייבות גדר שתבטיח פרטיות ליושבים בהן, ללא הסתרה מוחלטת של הרחוב.
- הדגשת הקו האופקי, לפי רוח לה קורבוזיה, בדומה לחלונות ולמרפסות "הסרט".
- הנמכת הגדר הבנויה והגברת החדירות החזותית שלה מעצימה את אפקט המסה הצמחיית האנכית הנראית מבחוץ, הכוללת את הגדר החיה ואת צמחיית הגינה, כדי שהבניין ייראה כ"צומח" מתוך הנוף, לפי דימוי לה קורבוזיה. ברור כי הדבר מתאים בעיקר לבתים על עמודים, בהם הצמחיה מגיעה עד לקומה הראשונה.

בד בבד עם הנמכתה הכללית של הגדר בבתי הסגנון הבינלאומי, חל שינוי גם ביחס שבין החלק הבנוי לבין הפרזול. כאמור, במקרים רבים נשמר השילוב "גדר סתומה" ומעליה "גדר נבובה", עם פרזול מעל לחלק הבנוי, נמוך יחסית לזה שבבתי הסגנון האקלקטי (לדוגמה: שד' ח"ן 9, רח' מנדסון 4 ועוד). עם זאת, במקרה של מעקה מובנה, הנוצר כחלל אופקי בתוך הגדר הבנויה, (שד' בן גוריון 81, רח' פילון 6), ההבחנה בין "גדר סתומה" לבין "גדר נבובה" אינה קיימת עוד, כי "הנבוב" משולב ב"סתום". בדומה, גם בגדר הבנויה מבסיס ועמודונים במקצב, המחוברים על ידי מוטות מתכת, כפי שנצפה בשד' רוטשילד 113-115 ובשד' ח"ן 11ו- 7,6, מיטשטשת ההבחנה המקורית.

סוגי הפרזול בגדרות הסגנון הבינלאומי

[28] ראה דיון בפרק 2.

3-61 מערכת הגדר ברח' נצח ישראל 21
הגדר הבנויה והגדר החיה מפיקוס השדרות יוצרים גבול ברור בין הרחוב למגרש הפרטי. (צילום ע. סגרה, 2014).

3-62 הגדר והשער לכניסת רכב ברח' יוסף אליהו 13
הצמחיה מייצרת חיץ המאפשר הפרדה בין המגרש הפרטי לרחוב. (צילום ע. סגרה, 2011).

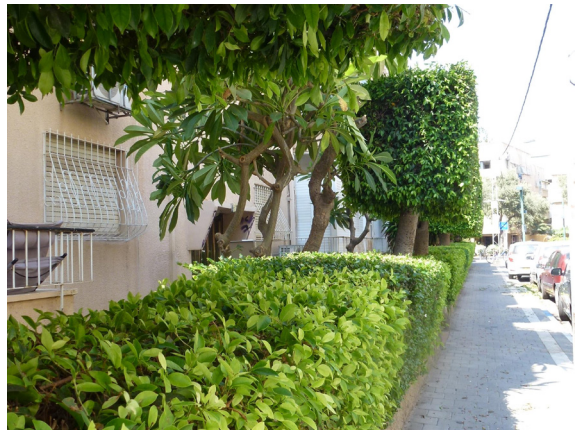

3-63 קו רציף של גדרות חיות ופיקוס שער גזומים ברחוב שפינוזה 35-39
הגדר החיה משתנה בהרכבה ולכל כניסה שער גזום ירוק. (צילום ע. סגרה, 2013).

3-64 שער ירוק המורכב מזוג פיקוס השדרות לצדי הכניסה לבית אושרוביץ' ברחוב ויזל 5, פינת יהל"ל 8
השער קיבל צורה של פירמידה הפוכה כרותה כי הוא נגזם מהקרקע כנראה. (צילום ע. סגרה, 2013).

מגוונים וכוללים רשתות ברזל במגוון גבהים וצפיפויות, מעקות עשויים מוטות ברזל יחידות, כפולות או משולשות, בחתך משולש, שטוח, עגול או עם פרופיל בזווית ישרה. בדרך כלל, קיימת התאמה בין סוג מרכיב המתכת בתוך הגדר, לבין השער הראשי ושערי המשנה.

ברור כי, השינויים בעיצוב הגדרות מעידים על תהליך הגברת החדירות החזותית חוץ-פנים, במטרה להגביר את הנראות מהרחוב של הגדר החיה ושאר הצמחיה. אפקט זה מוקצן במקרים בהם בסיס הגדר הבנויה נמוך יחסית ('מ 0.30-0.40) ומעליו שבכת מתכת, דרכה חודרת הצמחיה, שבפועל, בהגיעה לבגרות, מסתירה לחלוטין את החלקים המפורזלים, וגורמת להם נזק משמעותי, עד כדי הרס מוחלט. הגדרות בהן החלק הבנוי היה נמוך ומעליהן שבכת מתכת או פרזול גבוה יחסית, היו מיועדות בעיקר לגדר חיה מטפסת, לעומת צמחיה שיחנית, כפי שניתן להבין מהצילומים ההיסטוריים, אבל לא תמיד נשמרה הבחנה זו בפועל.

מערכת השער הראשי הפשוטה ביותר מורכבת מפתח המאפשר מעבר, ברוחב ממוצע של כ-1.00-1.20 מ', בו מותקן השער. כשבקשו להדגיש את הכניסה, הציבו לצידי השער עמודים, כנקודות סיום לגדר. עמודים אלה הדגישו לא רק את הכניסה למתחם, אלא גם אפשרו עיגון השער לצירים.

נצפו גם מערכות שער בנסיגה לתוך המגרש (כ- 0.70-1.20מ'), כשקצוות הגדר מתעקלים כלפי פנים, או נשברים בזווית ישרה, ותוך כדי כך יוצרים רחבה המקדימה את הכניסה למגרש: השער והעמודים הצמודים לו בנסיגה יחסית לקו הגדר. הרחבה הקטנה הנוצרת היא גרסה מיניאטורית של רחבות מסוג זה, שהיו מקדימות את הכניסה דרך השערים הגדולים של הוילות באירופה, לפי מסורת ארוכת ימים, שעדיין הייתה שרירה בעשורים הראשונים של המאה העשרים, כפי שניתן להיווכח בדוגמאות המוצעות בספרו של שטודל. דוגמאות מסוג זה נצפו בבית רוזנצוויג בשד' בן גוריון 77-פינת אד"ם הכהן 2, בבית אושרוביץ' ברח' ויזל 5-פינת יהל"ל 8, בבית מעונות לדוגמה בע"מ בשד' רוטשילד 113-115, בבית פלטניק בשד' ח"ן 12 ועוד במקרים רבים אחרים.

3.4.2 צמחיה מלוות גדר

בהתיחס לגדר כמערכת, המרכיב הצמחי מתאפיין בשני אלמנטים עיקריים:

- הגדר החיה סמוכה לגדר הבנויה: שיח גזום הניטע במקביל לגדר הבנויה לאורכה, המחזק את ההפרדה בין הפנים לחוץ. ההיבט הצמחי נידון בפרק 4 בשילוב לנספח 3 בכרך 2.
- זוג העצים הגזומים כחלק אינטגרלי ממערכת השער[29]. הכוונה היא, ברוב המקרים, לעצי פיקוס השדרה (Ficus microcarpa syn F. nitida), הניצבים כשומרים לצידי השער. אלה גזומים בצורות גאומטריות, במספר וריאנטים. על פי רוב הם חשופי גזע עד לגובה 1.00-1.5 מ', נופם גזום בצורת קובייה מוגבהת, או שהם מכוסים בצמחיה מהבסיס ואז הם דומים לעמוד בעל חתך מרובע או מעוגל. במקרים רבים אחרים, נוף שני

[29] במקרים ספורים נצפו עצים שאינם פיקוס השדרה בתפקיד דומה: קליסטמון וקתרוסית מרובעת.

העצים מתלכד באוויר ויוצר יחידה אחת, בעלת קשת מרכזית בחלקה התחתון, ומשטח ישר בחלקה העליון, המדמה את המערכת לשער כניסה קלאסי, המחפה על סף הכניסה למגרש. תצורה זו מצויה לרוב לצידי השער הראשי[30], לפעמים גם בסמוך לשער המוביל לגרז' או לדירת קרקע[31]. בנוסף, במקרים אחדים ניצבים פיקוסים גזומים בצורת קוביה גבוהה מעל גזע חשוף בפינות או במקצב לאורך הגדר, כאלמנטים אדריכליים צמחיים, הנטמעים בגדר החיה, המורכבת לעיתים מצמח שונה[32].

שערי הפיקוסים הפכו לאלמנט עיקרי בהדגשת הכניסה, ומרכיב חשוב בהתווית נוף הרחוב התל אביבי. הם מקנים למתחם ולבניין אופי של נכבדות, ולפעמים עצים בודדים ששרדו מונעים את הפיכת הגינה למגרש חנייה או להיעלמותה עקב הזנחה, כי יותר מכל אלמנט אחר הם מסמלים את המעבר מהרחוב למתחם הפרטי. דוגמאות להישרדות שער הפיקוסים לאחר מחיקת הגינה מוצאים: ברחוב אבן גבירול 55-פינת נצח ישראל 21, ברחוב ויזל 12 ובעוד מקרים רבים אחרים.

הפיקוסים הגזומים, המשולבים במערכת הגדר, הם ביטוי מודרני למסורת גננית עתיקת יומין של שיחים או עצים גזומים המעוצבים כדי להידמות ולהוות תחליף למרכיב אדריכלי או פיסולי (ars topiaria). שערים כגון אלה היו נהוגים בגננות תחילת המאה העשרים באירופה, בעיקר תוך שימוש באשכרוע תמיד-ירוק (Buxus sempervirens) וטכסוס מעניב (Taxus baccata)[33]. השימוש בהם היה אחד הביטויים לחזרתה של הגינה הפורמלית, שהתחולל במחצית השנייה של המאה ה-19 ובעשורים הראשונים של המאה העשרים באירופה. השערים הירוקים שמשו בעיקר להפרדה בין חלקים שונים בתוך הגן, ובמעבר בין חללים ב"גן חדרים" או בכניסה לגני וילות באזורים כפריים. באופן ספציפי, אפשר לזהות מודל לשערי הכניסה לבתי דירות בתל אביב בסיפרו של שטובן על בינוי ערים, שכבר הוזכר בפרק 2 כמקור השראה לבלוק הפתוח בתקופת שכונת תל אביב. המודל של שטובן מקורו צרפתי. מימדיו שונים באופן ברור מהמימדים שבפועל יושמו בתל אביב: במקור, המרחק בין שני הגזעים הוא 7.5 מ', ואילו בדוגמאות שנבדקו בעיר הלבנה, מרחק זה הוא כ-2.00-3.00 מ' בלבד[34]. בנוסף, גובה השער הירוק הוא בערך 3.00-4.00 מ', רוחבו בחלק העליון הוא כ-4.00 מ', ואילו הגובה הממוצע של הקשת הפנימית כ- 2.50-3.00 מ'. גם במקרה של שער הפיקוסים, כפי שכבר נצפה לגבי הרחבה מקדימת-כניסה, חל תהליך של הקטנה מקנה מידה מונומנטאלי לקנה מידה

[30] דוגמאות: בית אושרוביץ' (1945) ברחוב ויזל 5- פינת רחוב יהל"ל 8.

[31] לדוגמה: קשת כפולה בכניסה הראשית ולגרז' בבית שלם (1941) ברחוב ויזל 3.

[32] דוגמאות: בית גוטרמן (1939) בשד' בן גוריון 81, בית רוזנצוויג (1939) בשד' בן גוריון 77- פינת אד"ם הכהן 2, מעונות ז' בשד' בן גוריון 64-66-פינת שפינוזה 29-41- פינת ריינס 54-62.

[33] גם האשכרוע וגם הטכסוס כלולים בקטלוג מקוה ישראל משנת 1932-3, אבל צמחי נוי אלה, הדורשים מנות קור בחורף וכמות השקיה גדולה יחסית, לא ממש נקלטו בגננות המקומית. פיקוס השדרה הוא התחליף, כי הוא נוח לזמירה ובעל עלווה צפופה ותדירת ירק.

[34] המרחק בין הגזעים הוא בערך 2.0 מ' בבית אוהלי ח"ן בע"מ בשד' ח"ן 9, 2.5 מ' בבית מיפעל הבתים המשותפים בע"מ בשד' ח"ן 6, 3.0 מ' בבית ברק-מיוחס בשד' ח"ן 11, 3.0 מ' בבית לונפיש ברח' ויזל 5-פינת יהל"ל 8.

3-65 קומת העמודים ברחוב ויזל 5, פינת יהל"ל 8
קומת העמודים צרה, יש בינה לבין הגינה הפרש מפלס של כ-0.15 מ' ושפתה מוגדרת ע"י קיר תומך קטן. (צילום ע. סגרה, 2008).

3-66 כניסה בנסיגה עם גדר מעוקלת ברח' יהל"ל 3
עיקול הגדר כלפי פנים מקנה תחושה של ליווי בעת הכניסה. (צילום ע. סגרה, 2012).

ביתי, כדי להתאים תצורות שמקורן בוילה או בשדרה האירופית למימדים המקומיים. היישום האקסטנסיבי בתצורה זו במתחם העירוני עבור בתי דירות, והשימוש בצמח ממוצא סובטרופי, שאינו מסורתי לגננות האירופית -פיקוס השדרות- הופך את שערי הפיקוס הגזום למאפיין ייחודי של תל אביב.

בנוסף לזוג פיקוסי השער ושאר הפיקוסים הגזומים לאורך הגדר החיה, יש לכלול במסגרת הצמחיה "מלוות גדר" את הגדר החיה בעצמה, השתולה בצמוד ולאורך הגדר הבנויה. עד כמה שניתן לצפות היום, באופן בסיסי, הגדר החיה הייתה חלק מהגננות הפורמלית, לפיה קיבלו הצמחים צורות גאומטריות קבועות, ונגזמו בהתאם, כי ראו בה חלק בלתי נפרד מתפישה אדריכלית כוללת. גובהה הסופי של הגדר אינו מתועד באופן ברור, אך סביר להניח שהיה מתוכנן לגובה 1.20 מ' במדידה מתוך המגרש, כדי לשמור על הנראות חוץ-פנים מעמדה של ישיבה, ובו זמנית להבטיח תחושת הפרדה ופרטיות. עוביה של הגדר החיה תלוי בגיל ובתדירות הגיזום, והוא נע, במקרה של גדר חיה בוגרת, בין 1.0- 0,6 מ'.

בפועל, מוצאים בגינות העיר הלבנה גדרות חיות מעורבות, שהצמחיה בהן הוחלפה במשך השנים, בהתאם לאופנות משתנות ולמצוי, כשהיה צורך לסתום חללים שנוצרו בגדר המקורית. הדיון המפורט על צמחיית הגדר החיה, על צמחיית הסימון, על הצמחיה בשתילה מעורבת, ועל הצמחיה מלוות שביל בגינה הקדמית, נכלל בפרק 4.

מערכת הגדר, בשילוב הגדר החיה והפיקוסים הגזומים, מגדירה לא רק את קו מתאר הגינה הקדמית, אלא גם את נקודות הקשר הפיזי - דרך הפתחים- בין הרחוב לבין המגרש, היא מפרידה בו זמנית וגם מחברת. מעל הכל, היא תורמת תרומה משמעותית בקביעת אופי הרחוב, כיוון ששערי הפיקוסים הגזומים הפכו לימים למאפיין הנוף האורבני התל אביבי.

3.5 סגנון תכנון הגינה

במערכת התלת -חללית, הגינה הקדמית וחצר-הגן בקומת העמודים הם השטחים הפתוחים, שראוי להגדירם "גינה": הראשונה חשופה והשניה מכוסה.

המעבר לבניה על עמודים יוצר חללים חדשים שלא היו קיימים קודם לכן, המאפשרים את חדירת "הטבע" אל מתחת לבניין, על פי עקרונות לה קורבוזיה. השינוי הזה מלווה בשינוי בתפקיד החללים, כאשר הגינה המכוסה, כלומר חצר-הגן בקומת העמודים, הופכת להיות הראשית והמיועדת לשהייה. בשל כך, גם העיצוב מושקע יותר ומדויק בחלל זה מאשר בגינה הקדמית, בה נוטעים גדר חיה וצמחיה גבוהה, המגיעה לקומה הראשונה, ויוצרת אפקט של בניין הצומח מתוך העצים והשיחים. התפקיד הייצוגי של הגינה הקדמית קטֵן ומוגבל לאזורים הסמוכים לשביל הכניסה, כאשר בחצר-הגן בקומת העמודים ניתן ליישם את עקרונות העיצוב שהיו קודם לכן נחלתה הבלעדית של הגינה הקדמית. "הפרטֵר" נעלם מהגינה הקדמית, בכל המקרים מלבד בצורות המעבר שהוזכרו קודם, וסממנים של "פרטֵר" מופיעים בתוך חצר-הגן בקומת העמודים.

סגנון העיצוב של חצר-הגן בקומת העמודים מתאפיין, על כן, בשני מרכיבים עיקריים:

1. עיצוב פורמלי, עם מרכיבים גאומטריים, בדרגות שונות של סימטריות (סימטרי, לא סימטרי, כמעט סימטרי). הדבר מתבטא בעיקר בערוגות ובריכות מלבניות ועגולות, גזורות או מוגבהות, הנוצרות מתוך הריצוף. ביטוי נוסף לגינה הפורמלית טמון בעיצוב הצמחיה לפי נפחים גאומטריים, לפי מסורת אמנות הגיזום (topiary), שביטויה המובהק בתל אביב היה בשערי פיקוס השדרות.

2. עיצוב לפי המסורת הציורית (picturesque), עם הדגשת מרכיבים לפי ה"כפרי המחוספס" (rustic), הכוללים ריצופים וחיפויים בהנחה פראית, סלעי כורכר ללא עיבוד, פזורים באופן חופשי או ערוכים במסלעות, או כחלק ממסלעות מזקרה. **השילוב בין הפורמלי לציורי** הוא המבטא את מהות הגינה המודרנית בתל אביב, בה קו ישר ולכאורה נקי, מתמתן על ידי החיפוי המחוספס. הריצוף בהנחה פראית הוא ביטוי נוסף לתופעה זו, מאחר והוא יוצר שטח מרוצף גאומטרי, שטוח, המאפשר דריכה, שהוא למעשה מסלעה שעברה, באופן מטפורי, תהליך של השטחה. לכן, התופעה המעניינת מבחינה סגנונית, היא שילוב **שני עולמות עיצוב לכאורה הפוכים**, המשתלבים זה בזה. החומר המאפשר את משחק ההיפוכים הוא הכורכר, אבן החול המקומית, שמרקמה וצבעה הוא בקרקע גינות תל אביב, בסוגי הטיח למיניהם (קרַצפוץ, וושפוץ, שטיינפוץ וכד'), שעל חזיתות הבניין. נוף תל אביב הוא במקור **נוף חולות**, וחול זה נמצא בטיח, באדמה ובגימור הנוף הקשיח של בתיה.

- היבט נוסף קשור לסגנון הגנני, הנוטל השראה מה"**מגונן**" (Gardenesque), שרווח בגינון האירופי החל מהעשורים הראשונים של המאה ה-19 ועד סוף שנות השלושים במאה ה-20. לפי סגנון זה, מתבצעת שתילת עצים ושיחים בודדים בתוך ערוגות קטנות, הנראות כסלסלות המונחות על הדשא. התוצאה היא מגוון גדול של צמחים שונים, שכל אחד מהם מהווה יחידה עצמאית. בגרסה התל אביבית, הצמחים הבודדים נשתלים בערוגות קבורות בריצוף בקומת העמודים. ערוגות אלה נראות כעציצים, ומקבילות לערוגות המונחות על הדשא, שבסגנון "המגונן".
- תפישה גננית נוספת, השייכת לתנועה המודרנית על פי לה קורבוזייה, באה לידי ביטוי בגינות תל אביב. לפיה, מומלצת הצבת עצים בודדים על רקע קיר הבנין הלבן, כך שמבנה ותצליל העץ בולט כעל מִרקע. אלה הם "עצי הסימון", לרוב דקלים או אראוקריות, הנראים מרחוק והיוצרים את נוף הרחוב, כפי שידון בפרק הבא.
- לתנועה המודרנית שייכת גם בחירת צמחים בעלי ערך דקורטיבי מובנה, הקשור לסטרוקטורה וטֶקסטורה, כאשר אפקט הפריחה הוא ספוראדי מאופק או חסר. תפישה זו משפיעה על פָּלֶטַת הצמחיה, כמפורט בפרק על הצמחיה.
- לא כל תכנוני הגינות היו בסגנון הפורמלי-הגאומטרי. ידועים מקרים ספורים של תכנון בסִגנון חופשי, עם שבילים מעוקלים, בהשראת הפארק האנגלי. המקרים הידועים הם:
- קומת העמודים ברחוב שינקין 65-פינת הגלבוע 1: היו בה שבילים

מעוקלים לצד עיצוב גאומטרי.

- שביל מעוקל חצה את גינת בית אנגל בחצר הפנימית הפונה לרחוב מזא"ה, בעוד החזית לכיוון שדרות רוטשילד הייתה מתוכננת בסגנון פורמלי עם ערוגות מרובעות ומל־בניות.
- בריכת נוי קטנה בצורת אֶפוֹן ברחוב שלמה המלך 96, בסגנון הגן האנגלי היא ביטוי לרצון לפרוץ את הגבולות הנוקשים של הפורמליות, גם במקרים בהם אין מקום מספיק כדי שמרכיבים אלה יקבלו את מלוא המשמעות.
- שביל הכניסה בבית אפרים סגל ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1 וברחוב פילון 4 מעוקל מעט, אך הגינה כולה היא גינה פורמלית גאומטרית.

ניסיונות אלה לחרוג מצו העיצוב הגאומטרי זניחים בהשוואה לסג־נון הרווח של הגינה הפורמלית. ייתכן כי הסיבה לנפיצות הסגנון הגאומטרי הייתה גודלהּ המוגבל של הגינה וקר־בתהּ לבניין, שבאופן טבעי השליט את הקוים הישרים שלו על קוי הנוף.

3.6 תכניות גינה

לא נמצאה תכנית היסטורית המת־עדת את מערכת הכניסה של **בית אפרים סגל ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1**, (תכנון אינג' מ. גולדנב־רג, 1939) אבל ניתן להתייחס לעיצוב חללי הכניסה, בהיותם קיימים. במקרה זה, הגינה סמוכה לבניין פינתי. הכני־סה הראשית מרחוב מנדלסון והכני־סה לגרז' הייתה מרחוב פילון. שער הפיקוסים ומערכת הגדר מפרידים בין שטח הגינה הקדמית לבין רחוב מנדלסון. שביל מעוקל, מרוצף במרצ־פות בטון מוטבעות ובעל שפה מחופה בקרמיקה, מחבר את שער הפיקוסים לכניסה לבניין. בפינת הגינה עץ סימון מובהק, דקל קנרי, ובתוכה גם וושינ־גטוניה חסונה. שאר הצמחיה מפוזרת בשטח ללא סדר מיוחד, לפי עקרונות ה"מגנון" (gardenesque), צמח בודד מכל סוג. קומת העמודים צרה יחסית, אבל עשירה במרכיבי גינון מעניינים: ישנן ערוגות מלבניות, הנראות היטב מהלובי, ערוגות עגולות (אחת סתומה בבטון) וכן בריכת דגים עגולה פינתית, שכיום משמשת כערוגה. כל הערו־גות נגזרות מהריצוף בהנחה פראית. המעבר לאולם המבואה כמעט ואינו מורגש, כי במקום קירות חוצצים, חלו־נות גדולים במסגרות עץ מפרידים בין שני החללים. בתוך אולם המבואה מתקיים משחק ההשתקפויות של המראות, ריצוף הטראצו כולל מקבצי מרצפות מוקפות בפס כהה, בקיר הדרומי נישות ומקומות ישיבה. אולם המבואה פתוח לקומת העמודים ולגי־נה והוא חלק חשוב בתוך המערכת התלת-חללית.

- התכנית ההיסטורית של קומת הקרקע ב**בית דב אושרוביץ בשד' ח"ן 14** (תכנון אינג' א. אקרמן, 1940) היא בין המפרטות את עיצוב השטח הפתוח. בה ניתן לראות את הגינה הקדמית ושאר הגינות, ואת מרכיבי הנוף הרך (צמחים עיק־ריים) והקשה (ריצופים, בריכת נוי). תכנית זו היא בעיקר תיעוד היס־טורי על מצב העבר, מאחר ומרבית המערכת הנופית כיום הרוסה, ובמ־קומה נוצר אזור חניה, ללא הפרדה ברורה בין המגרש לבין המדרכה. קיים השביל המרכזי, המרוצף במרצפות בטון מוטבעות שחוקות, ורצועת ריצוף מקורי לאורך קיר

הבניין הדרומי, בקומת העמודים. אין זכר למערכת הכניסה ההיררכית, בעלת שביל מרכזי ושני שבילי כניסה סימטריים לגרז'. אין זכר לבריכת הנוי שהייתה ממוקמת בחצר קומת העמודים בחלק הדרומי, על גבול הגינה הקדמית. אין זכר, מלבד רצועה קטנה, לריצוף בהנחה פראית בחצר קומת העמודים וכן אין זכר למדרגות ולשתי גינות-החצר הצדדיות במפלס נמוך יותר. אין זכר לגדר החיה עם מטפסים בצדדים ומאחורי הבניין, לעצים ושיחים המסומנים בתכנית וגם שער הפיקוסים בכניסה איננו עוד. בכל מקרה, התכנית מהווה דוגמה מיצגת של תכנון גינה במערכת התלת חללית, תכנון פורמלי וגאומטרי, עם מרכיבים ציוריים, כאשר מורגש ניסיון כלשהוא לברוח מהסימטריות על ידי הצבת אלמנטים שונים בשני צידי השביל הראשי. ניסיון זה אינו משכנע, וניתן לומר כי האפקט הכללי הוא של גינה סימטרית.

- בתכנית פיתוח השטח בקומת הקרקע של **בית וקסמן-סקורניק, ברח' רוזנבאום 6** (אדריכל מתכנן א. מיטלמן, 1940) קיים פירוט הפיתוח, הכולל שבילים, ריצופים וצמחיה עיקרית. כאן תכנון השטח הפתוח הוא פורמלי, גאומטרי ולגמרי לא סימטרי, מאחר וקיימת כניסה צדדית המתפתחת במקביל לצד המערבי של קומת העמודים. השבילים ישרים, גם בחזית הבניין וגם בצדדים. השביל בצד המזרחי רחב יותר, כי הוא מוביל לגרז', החבוי בתוך הבניין. הצמחיה נראית בצורה מאד סכמטית ואין אפשרות להסיק מהציור מסקנות רבות, בהיעדר שמות או הצבת צמחיה טיפוסית.
- גם התכנית **בבית אהלי ח"ן בע"מ, בשד' ח"ן 9** (תכנון י.רפפורט, א. גליברמן, ג. פרנקל, 1946), מראה גינה פורמלית קלסית, עם ציר מרכזי וערוגות גאומטריות וסימטריות לציריו, וכן לצידי הבניין ומאחוריו. התכנית משנת 1946 והיא מאוחרת בהשוואה לדוגמאות אחרות להן מתייחס דיון זה. אין בה פירוט של הנוף הקשיח, והיא נראית כסקיצה של גנן או איש צמחיה. קומת העמודים בולטת כלפי הרחוב, כך שהגינה הקדמית כוללת רצועה בחזית לקומת העמודים ושתי רצועות לצדדים, בצורת "חת". היום הגינה השתנתה מעט, וקומת העמודים מכילה בתוכה אלמנטים שאינם מופיעים בתכנית (נישה בתוך הקיר לפסל או עציץ, פינת ישיבה עם ספסל אבן). עם זאת, נשמר האופי הפורמלי של הגינה, בתוכה נצפו גם סלעי כורכר פזורים בערוגות, המעידים שגם כאן חל השילוב בין הפורמלי לציורי.

3-67 מערכת הגדר במבט מהרחוב לבית גוטרמן בשדרות בן גוריון 81
הגדר הבנויה נראית חלקית כאשר פיקוס השדרות מעוצב כשער ירוק גזום, כעץ גזום בודד וכגדר חיה. (צילום ע. סגרה, 2012).

3-69 פרט המראה את שבירת הגדר הבנויה כדי לאפשר ריקון פחי האשפה
(צילום ע. סגרה, 2013).

3-71 מבט מתוך הגינה מערבה לאורך הגדר החיה
(צילום ע. סגרה, 2014).

3-68 הגדר החיה במבט מתוך הגינה
ניתן לראות כי הגזעים בקרבת השער עבים יותר ודקים יותר במרחק. הגדר החיה היא תוצאה של השרשת שלוחות לצ־דדים. (צילום ע. סגרה, 2013).

3-70 פרט הגדר הבנויה
המעקה המובנה בתוך הגדר התעקם בעקבות החלדת הברזל הפנימי והפעלת לחץ של הגדר החיה (פיקוס השדרות).
(צילום ע. סגרה, 2013).

3-72 פרט הגדר הבנויה בסמיכות לשער הכניסה
(צילום ע. סגרה, 2013).

zu erhalten. Der architektoniſch gezügelte Baum, ſo ſagt *L. Mügge*, iſt der Straßenbaum der Zukunft. In manchen Fällen iſt das Zurüchſchneiden der Zweige und die künſtliche Erzeugung einer niedrigen Laubdecke über Baumreihen auch gerechtfertigt, um den Obergeſchoſſen der Häuſer die freie Ausſicht zu ſichern, wie man dies in Kurorten und in Städten am Rheinufer beobachten kann.

Abb. 547. 1/200 w. Gr.

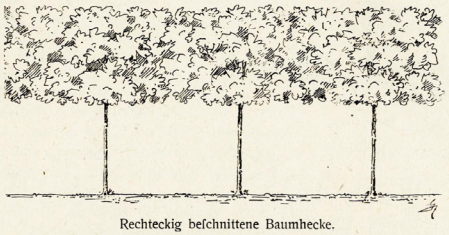

Rechteckig beſchnittene Baumhecke.

Abb. 548. 1/200 w. Gr.

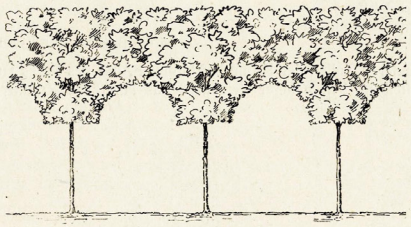

Bogenförmig beſchnittene Baumhecke.

Abb. 549. 1/350 w. Gr.

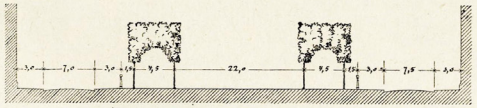

Beſchnittene Baumgänge auf der *Place de la Carrière* in Nancy.

b) Gartenflächen.

Art der Gartenflächen auf den Straßen.

Raſenflächen mit Blumenbeeten und Gruppen von Zierpflanzen bilden, faſt ſtets in Verbindung mit Baumreihen, einen beliebten Schmuck breiter Stadtſtraßen. Sie werden entweder nach geometriſchen Muſtern oder nach freieren Linien angeordnet. Letztere ſind nur bei größeren Breiten ausführbar; es überwiegen daher die geometriſche Felder.

Geometriſche Felder.

Dieſe verlangen eine ebene Oberfläche, welche, des beſſeren Ausſehens wegen, um ein geringes, 20 bis 40 cm, unter die umgebenden Straßenflächen zu

ſenken iſt (Abb. 551 bis 557). Mitunter wird auch das Raſenfeld ſelbſt nochmals durch Erhöhungen und Senkungen profiliert, wie z. B. auf der Kaiſer-*Wilhelm*-

Abb. 550.

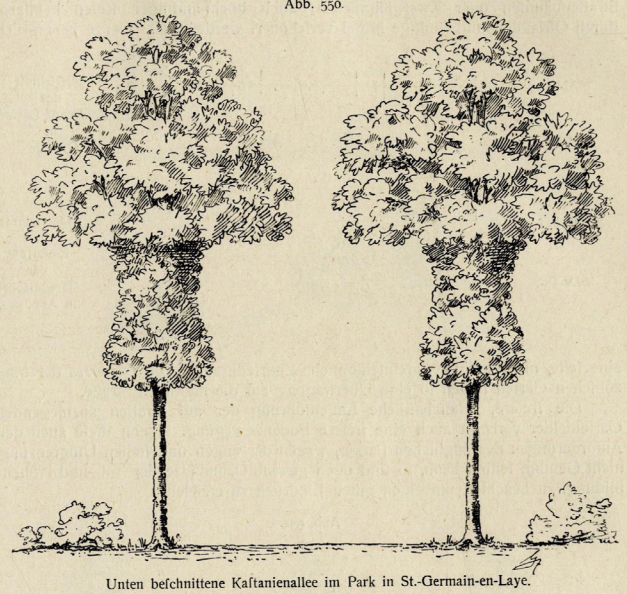

Unten beſchnittene Kaſtanienallee im Park in St.-Germain-en-Laye.
1/125 w. Gr.

Straße zu Breslau (Abb. 558). Solche Gartenflächen legen dem Gärtner die Pflicht der ſorgſamſten Unterhaltung und zugleich der Selbſtbeſchränkung auf, damit die

Abb. 551.

Querſchnitt und Einfaſſung der Gartenflächen auf dem Opernplatz in Berlin.
1/50 w. Gr.

Künſtlichkeit ſich nicht in Spielerei verliere. Der mittlere Spiegel iſt der geeignete Ort für Blumenbeete, Pflanzengruppen, Marmor- oder Bronzefiguren, Vaſen, Springbrunnen und dergl., wobei es ſich empfiehlt, die Mitte auf längeren Strecken der

3-73 מודלים לגיזום שערים ירוקים בספרו של שטובן (1923)

הספר היה מוכר למייסדי תל אביב. השער הדומה ביותר למודל שאומץ בתל אביב הוא בתמונה משמאל למטה (מס' 549), ראוי לציין כי שיטת הגיזום לאורך זמן קובעת את צורת השער הבוגר יותר מהמודל המקורי.

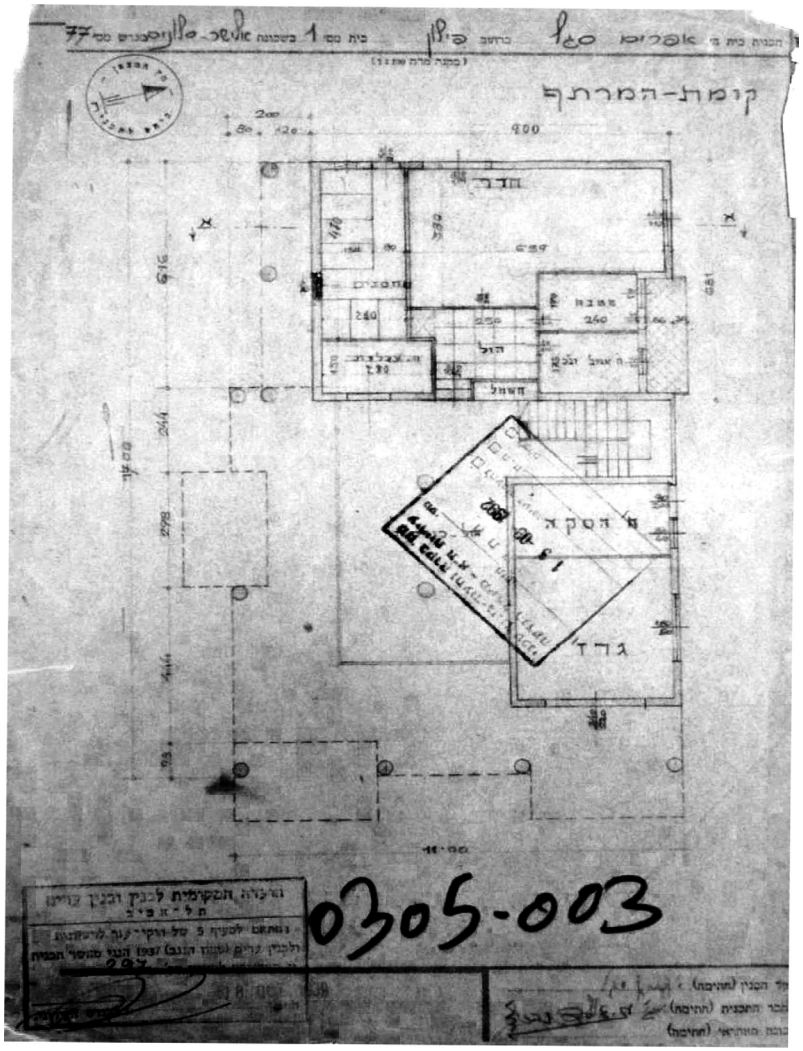

3-74 תכנית קומת הקרקע בבית א. סגל ברח' מנדלסון 3, פ' פילון 1 (1938)
תכנית קומת הקרקע משנת 1938, בה נראים שטחי אולם המבואה וקומת העמודים, ללא הגינה. בתכנית לא מפורט עיצוב הפנים, לא מפורטות הערוגות והריצופים. (מתוך גנזך עיריית תל אביב, תיק מבנה 0305-003).

3-75 מערכת הגדר בבית א. סגל ברח' מנדלסון 3, פינת פילון 1
גדר בנויה ומעליה שבכת ברזל, גדר חיה מעורבת מדורנטה ופיקוס הגדרות (צילום ע. סגרה, 2013).

3-76 מבט מהבניין אל הגינה
הצמחיה יוצרת אפקט של עושר מרקמי, של משחקי אור וצל, כאשר הפריחה היא מרכיב שולי. (צילום ע. סגרה, 2013).

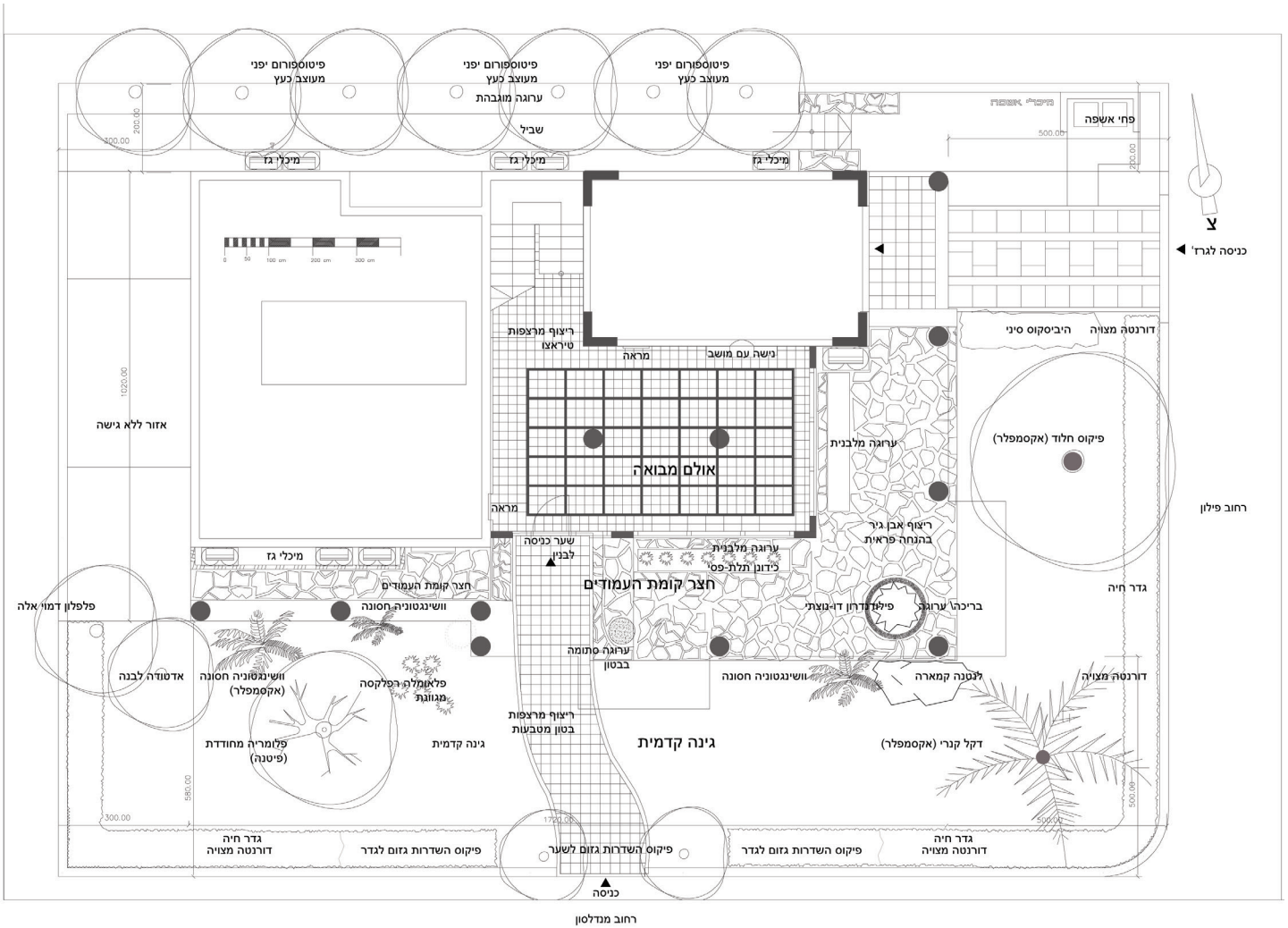

3-77 תכנית קומת הקרקע בבית אפרים סגל ברחוב פילון 1, המשקפת את המצב כיום

תכנית קומת הקרקע, בה נראית מערכת הכניסה: הגינה הקדמית הראשית הפונה לרחוב מנדלסון והמשנית לכיוון רחוב פילון, קומת העמודים, ואולם המבואה. ראה פרטי הצמחיה הקיימת עם פירוט סוגי הריצוף. בקומת העמודים מספר ערוגות: שתיים מלבניות למרגלות החלון, שניתן להשתמש בהן עד היום, אחת עגולה, סתומה ע"י בטון. הבריכה העגולה בפינה הדרום-מזרחית היא בריכת נוי, היום ערוגה בשימוש משני.
(שרטוט עדה ו.סגרה, על בסיס שרטוט ב. טפר).

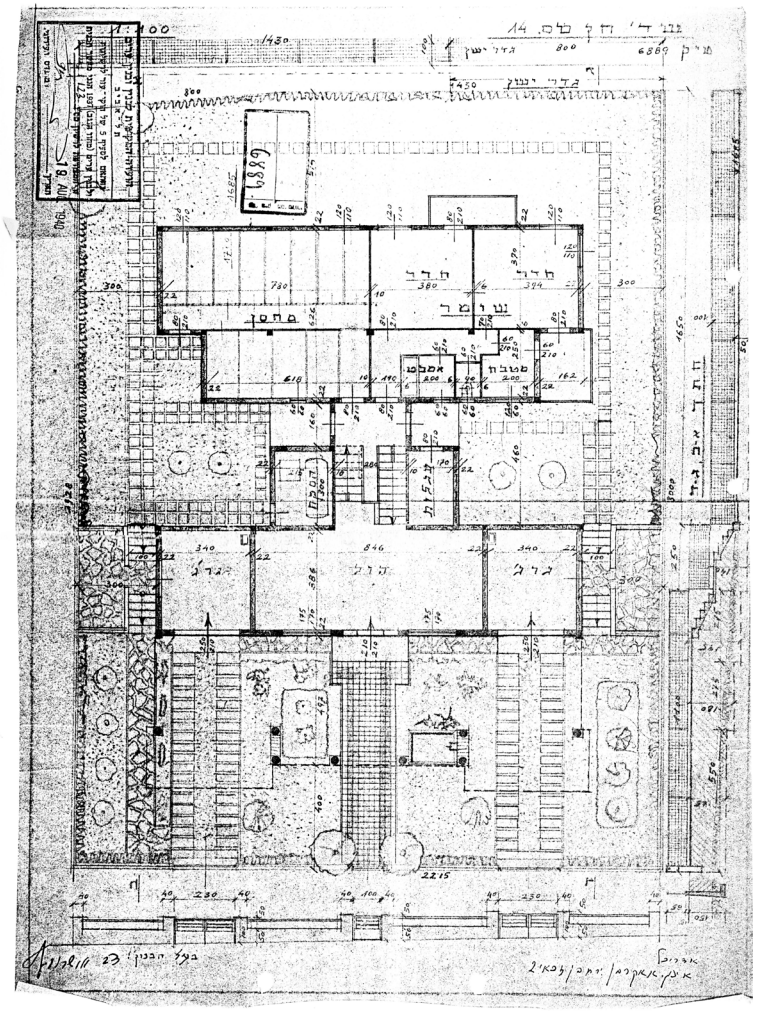

3-78 תכנית קומת הקרקע בבית דב אושרוביץ בשד' ח"ן 14 (1940)
תכנית קומת הקרקע משנת 1940, פרי תכנון האינג' .א.אקרמן. אחת התכניות המוע־טות בה יש פירוט תכנון הגדר, הגינה וקומת העמודים. (מתוך גנזך עיריית תל אביב, תיק 6889, מתוך צילום של השרטוט המקורי, שאבד).

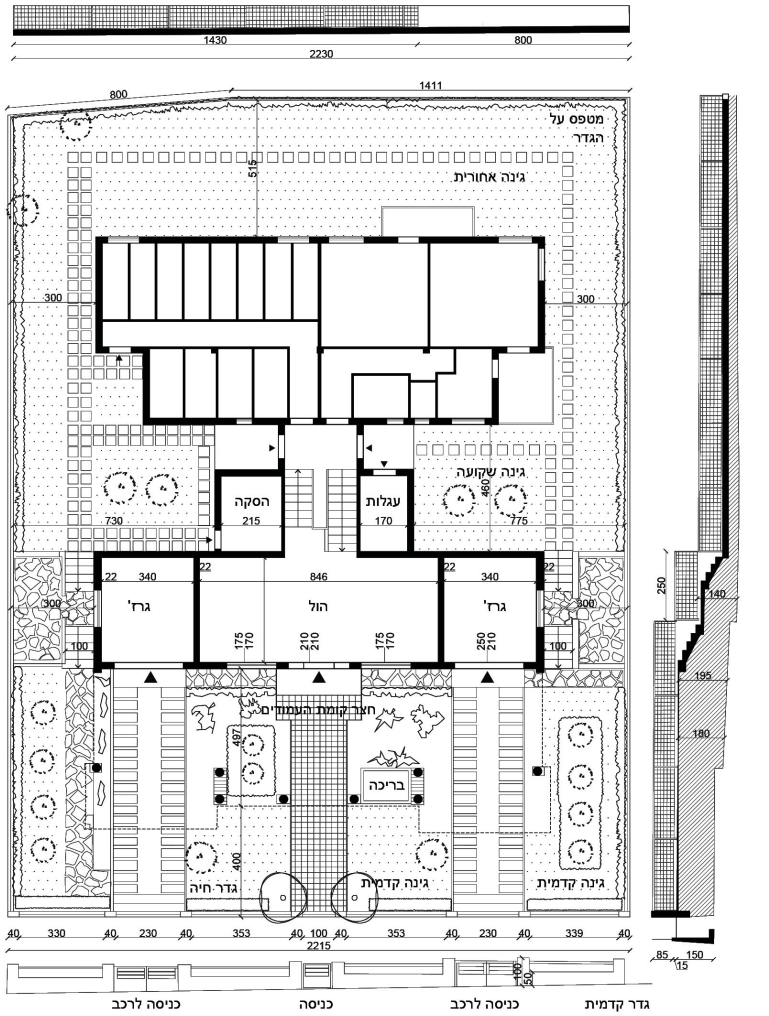

3-79 העתקת תכנית קומת הקרקע בבית דב אושרוביץ בשד' ח"ן 14
העתקת השרטוט מאפשרת ניתוח מפורט של המערכת התלת-חללית. מערכת בעלת שביל כניסה מרכזי ושתי דרכי גישה מקבילות לו לגרז'ים. בצדדים יש ירידה למפלסים נמוכים יותר, עם אזורים מרוצפים באבן בהנחה פראית וגינות קטנות. שער פיקוסים גזום בכניסה למגרש וכן הגדר החיה הקדמית גזומה. בצדדים ומאחור, הגדר מכוסה ע"י צמח מטפס (שרטוט ע. סגרה, 2014).

3-80 קומת העמודים בבית דב אושרוביץ בשרדות ח"ן 14 במבט מצפון לדרום
כמעט כל הגינה ועיצוב החצר המקורה נהרסו, חוץ מרצועת אבן בהנחה פראית לאורך קיר המבנה, המסומנת גם בתכנית המקורית (צילום ע. סגרה, 2011).

3-81 מבט מקומת העמודים אל השדרה
שביל הכניסה מרוצף במרצפות בטון מוטבעות, שחוקות מאד. הגדר נפרצה לאפשר חניית רכבים. (צילום ע. סגרה, 2013).

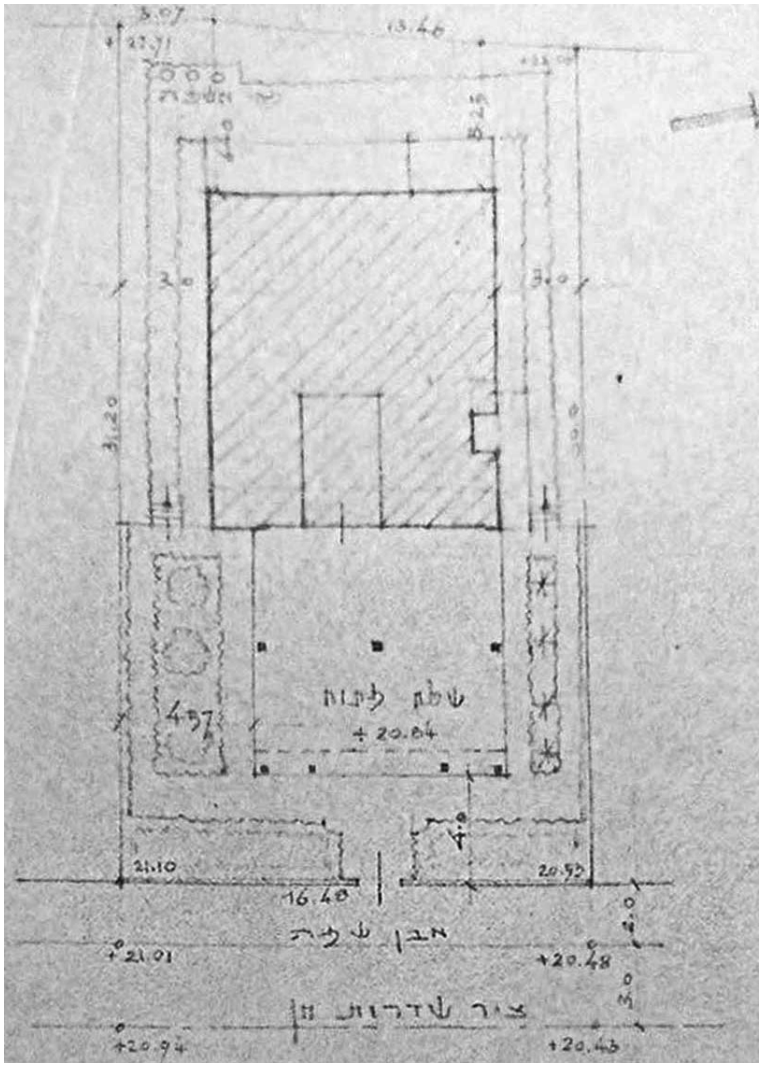

3-82 תכנית קומת הקרקע בבית אהלי ח"ן בע"מ בשד' ח"ן 9 (1946)
תכנית קומת הקרקע משנת 1945, פרי תכנונם של י.רפפורט, א. גליברמן, ג. פרנקר אחת התכניות המועטות, בה תכנון הגינה נראה בפירוט רב יותר מאשר התכנון האדרי־כלי. (מתוך גנזך עיריית תל אביב, תיק 1-09-0337).

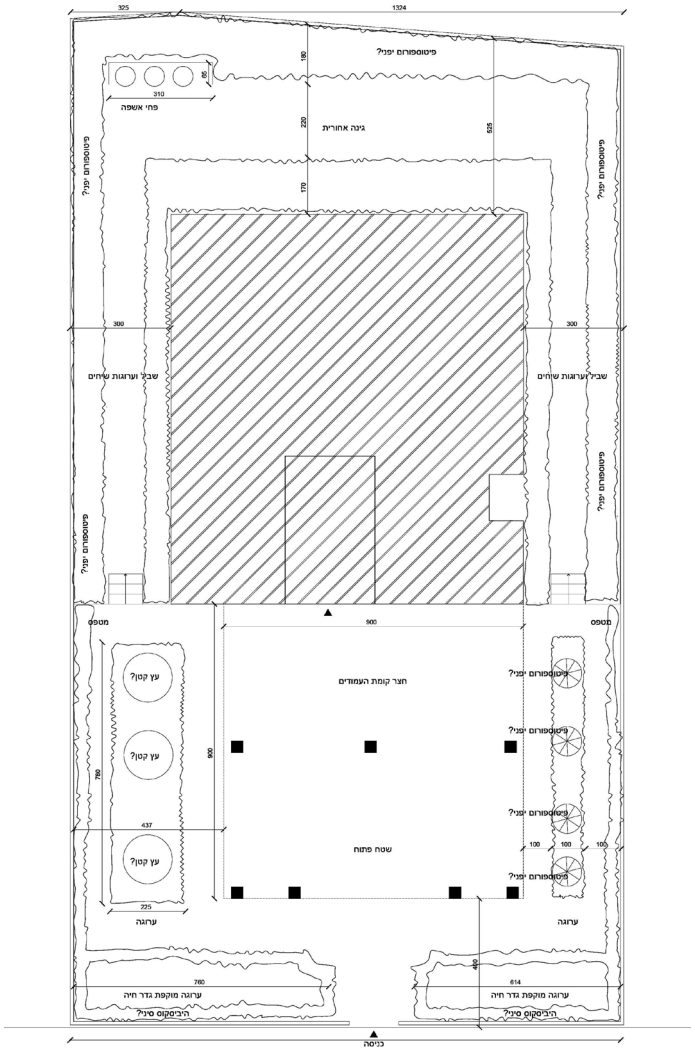

3-83 העתקת תכנית קומת הקרקע בבית אהלי ח"ן בע"מ בשד' ח"ן 9
הגינה הקדמית כוללת שטח שרוחבו 4 מ' בחזית, וכן שטחים חשופים לצידי קומת העמודים. הערוגות כולן גאומטריות, עם שתילה של עצים ברווחים קבועים. אין פירוט קומת העמודים, בה המצב הנצפה בשטח שונה מהנראה בשרטוט, השינויים כתוצאה מתכנון מחדש, מאוחר יותר. (שרטוט ע. סגרה, 2014).

2-84 מבט מהשדרה אל שדרות ח"ן 9
החזית, ומערכת הגדר עם שער הפיקוסים.
(צילום ע. סגרה, 2013).

2-85 הגדר בשדרות ח"ן 9
גדר בנויה ומעליה שבכת מתכת, השער איננו.
(צילום ע. סגרה, 2013).

2-86 פרט בגינת שדרות ח"ן 9
קבוצת סלעי כורכר בלתי מעובדים בשימוש משני, ייתכן מתוך פירוק סלעיה.
(צילום ע. סגרה, 2014).

2-87 פינת ישיבה בקומת העמודים בשדרות ח"ן 9
פינת הישיבה עם ספסל אינה רשומה בתכנית המקורית, המפרטת את הנוף הרך בלבד.
(צילום ע. סגרה, 2014).

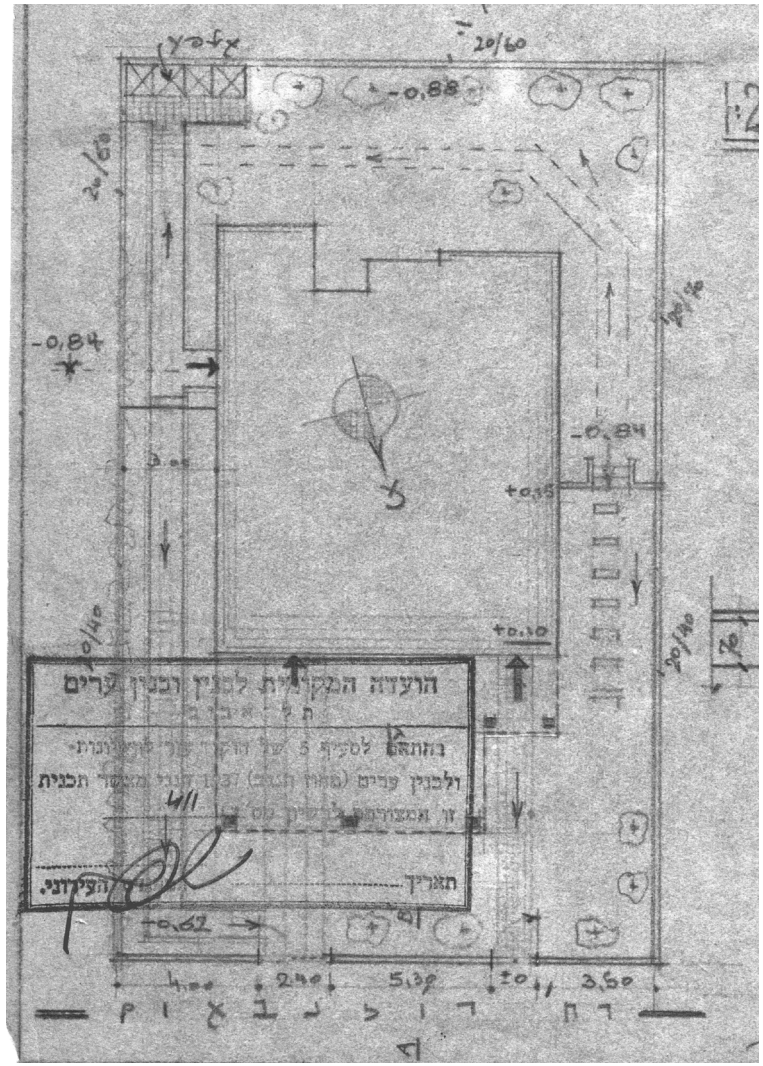

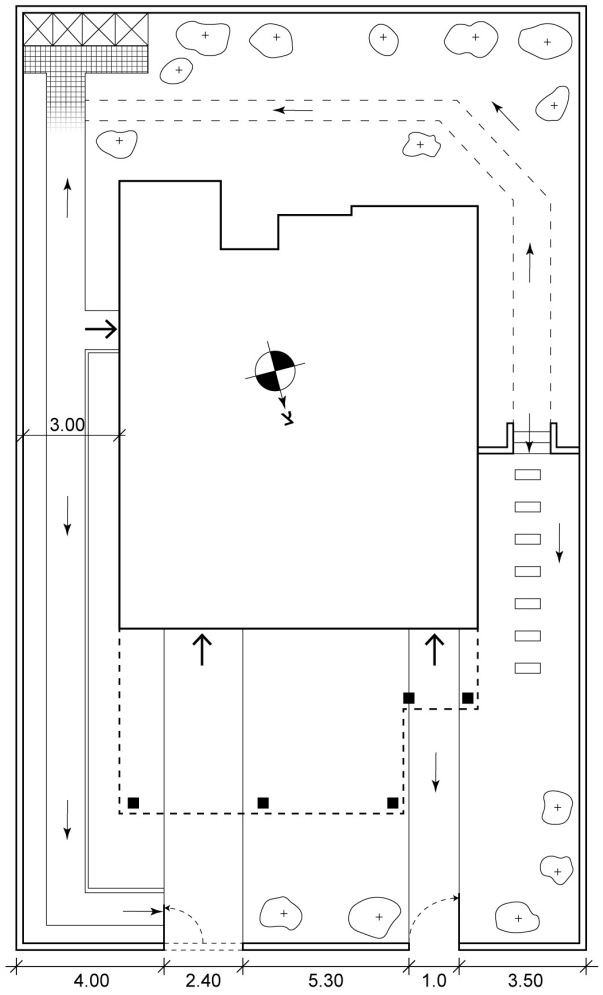

רחוב רוזנבאום

3-88 תכנית מקורית בניין וקסמן-סקורניק ברחוב רוזנבאום 6, אדריכל א. מיטלמן (1940)

"תכנית החצר" של בית וקסמן-סקורניק. בתכנית מתווה לפיתוח השטח עם קומת עמודים עם גריעה באזור הכניסה. ציון הצמחיה כללי ואינו מאפשר זיהוי. בחלק האחורי של המגרש, מערכת פחי אשפה פנימית. שבילים מקבילים לצידי הבניין ומאחוריו. (קנה מידה מקורי 1:200).

3-89 מבט מהבניין אל הגינה בבית וקסמן-סקורניק
השביל צדידי לקומת העמודים, הריצוף מודרני.
(צילום ע. סגרה, **2011**).

3-90 שער הכניסה תחת קומת העמודים
מדרגות הטראצו והשער מעץ וזכוכית מקוריים. ריצוף קומת העמודים אינו מקורי. (צילום ע. סגרה, 2011).

3-91 מבט אל אזור הכניסה מהרחוב
כניסה חזיתית בצד המערבי של החזית. שביל ישר עם ריצוף מקורי. (צילום ע. סגרה, 2011).

3-92 שביל צדדי מקורי ממרצפות מוטבעות
(צילום ע. סגרה, 2011).

3-93 אולם המבואה עדיין חסום ע"י קיר מגן
צילום ע. סגרה, 2011).

4-1 פלומריה מחודדית (פיטנה) במבט מקורב
(צילום ע. סגרה, 2008).

פרק 4 - הצמחיה

4.1 אופי הצמחיה

מטרת פרק זה היא הצגה סיסטמטית של הצמחיה ההיסטורית בשטחים המגוננים של בתי העיר הלבנה על עמודים, תוך כדי התייחסות ממוקדת לגינה הקדמית ולחצר-הגן בקומת העמודים והתייחסות חלקית לשטחים המגוננים בצידי הבניין ובגינה האחורית. הפרק מנסה להגדיר מהי הצמחיה הטיפוסית בשנים 1935-1945, ובאיזה אופן היא מוצאת את מקומה בגינות העיר הלבנה. כמו כן, קיים ניסיון לזהות מהי הצמחיה ההיסטורית שנוספה בשנים שלאחר מכן, כדי שאפשר יהיה לדעת את הרכב שכבות השתילה שנוספו במשך השנים. ההתייחסות לתקופות שאחרי שנות ההיווצרות והשיא, היא הבסיס לפיתוח גישה שימורית מאוזנת ואפשרית.

לקביעת הרכב הצמחיה ההיסטורית ושימושה נערכו תצפיות בשטח, כשלרוב נותרה רק הצמחיה העמידה ביותר מבין העצים, השיחים והסוקולנטיים, כך שהתמונה המתקבלת מלימוד זה היא חלקית בלבד: כמעט כל בני השיח, מרבית צמחי הכיסוי וחלק גדול מהמטפסים, הרב שנתיים וכל החד-שנתיים אינם מיוצגים עוד, בהיותם בעלי תוחלת חיים קצרה מטבעם. התצפיות בשטח מורות על הרכב הצמחיה השורדת מכל התקופות, ואופן השימוש בה בגינה. במקרים רבים ניתן לקבוע את הוותק היחסי של צמח זה או אחר לפי עובי הגזע, רמת הסתעפותו וקוטר ענפי השיחים. תדירות סוג צמח מסוים בסמיכות מבנה מתקופה ידועה מאפשרת להניח מה הייתה האופנה הרווחת בזמן הקמת המבנה, אך גם נתון זה אינו מאפשר קביעה חד משמעית. כשהגדר החיה מעורבת, ניתן להבחין בה בשלבי שתילה שונים, המאפשרים לקבוע את הגיל היחסי של כל סוג, אם כי לא בהכרח את הגיל האבסולוטי: במילים אחרות ניתוח השטח מאפשר זיהוי "שכבות שתילה" וכן שתילה אקראית, אך לא קביעה חד משמעית של תאריך מדויק.

הניתוח ההשוואתי של קטלוגי המשתלות ההיסטוריים מצביע על אופנות בבחירת צמחי נוי: לפעמים נמצא בהם גם מידע על אופן השימוש של הצמח בגינה. המידע בקטלוגים הוא כללי לכל רחבי הארץ, לא תמיד ישים לגינות בתי הדירות בתל אביב. בנספח 3 בכרך 2 קיימת התיחסות להיצע צמחי הנוי המשתמע מהקטלוגים, תוך כדי הבחנה בין ההיצע המסחרי לבין השימוש בשטח. סוג צמח יכול להימנות בקטלוג משתלה, אך לא להיות בשיא האופנה - למשל, "צמח קלאסי", ששימושו התקבע בזמן, נרחב, אך לא חדשני. לעומת זאת, צמח חדש בשוק הנמנה בקטלוג, יכול להיות בשימוש רב כי הוא הופך לאופנתי או בשימוש מוגבל כי לא מכירים אותו, ואינו הופך לאופנתי. צמח אחר יכול להיות בשימוש בשוק הכלל ארצי, אך להיות פחות פופולרי באזור גיאוגרפי מסוים- לדוגמה צמחים נשירי חורף יהיו פחות בשימוש באזור המרכז ויותר באזור ירושלים, ההר והצפון, ואילו צמחים ממוצא סובטרופי מועדפים באזור תל אביב ושפלת החוף. בהתחשב בכל המגבלות, ובהיעדר מידע חד משמעי ממקורות אחרים, נראה כי הקטלוגים

4-2 קריסה גדולת פרחים בגינת בית אושרוביץ ברחוב ויזל 8, פינת יהל"ל 5
אחד משני שיחים הנטועים באופן סימטרי לשביל הכניסה (צילום ע. סגרה, 2012).

של המשתלות החשובות, היום עדיין מקור המשקף נטיות בשוק צמחי הנוי, ונטיות אלה מקבלות ביטוי הטעון פירוש בגינה. המסקנות המובאות כאן לגבי הצמחיה בכלל הן תוצאה של הצלבת כל הנתונים שהוזכרו, ואינן מתימרות להיות סוף פסוק, כי ניתן תמיד לשפר את רמת הדיוק ככל שנוספים מקורות חדשים. קטלוגי המשתלות, שנבדקו עד כה הם הבאים:

מקוה ישראל 1925 (רשימה סינטטית על גיליון אחד, בעברית ובצרפתית).

מקוה ישראל 33-1932 (קטלוג מפורט עם שמות צמחים בלטינית, אנגלית, עברית וערבית עם פירוט שימוש הצמחים, מקור עשיר במידע).

משתלות הקיבוץ המאוחד 36-1935 (קטלוג מפורט עם פירוט שימוש הצמחים).

משק הפועלות 41-1940 (רשימה סינטטית של צמחי נוי המחולקת על פי שימוש או מיקום בגינה).

משתלות הקיבוץ המאוחד 1946 (רשימה מפורטת עם שמות בלטינית ועברית, עשירה במידע על ריבוי צמחי נוי).

קטלוג לשתילים של תנובה 1948 (רשימת צמחים מפורטת, עשירה במידע על שימוש הצמחיה ועל הסוגים החדשים שנוספו).

כפי שכבר נידון בפרק 3, אופי הצמחיה בשלושת החללים במערכות הכניסה על עמודים קשור קשר הדוק בסוג החלל הנידון. בגינה הקדמית מזהים את צמחיית התשתית, שנבחרה על פי עקרונות עיצוביים ברורים. צמחיה זו כוללת את צמחיית מערכת הגדר (הגדר החיה על שלוחותיה, שער הפיקוסים ופיקוסים גזומים למיניהם), ואת צמחיית הסימון, כלומר עצים בודדים גבוהים המתפקדים כמוקדים על רקע הבניין (לרוב מיני דקלים וארואוקריה). צמחיית התשתית כוללת גם שיחים גדולים בגינה הקדמית והצדדית, שנשתלו כבודדים או בקבוצה בהצבה מכוונת על פי רעיון עיצובי. לדוגמה, בגינה הקדמית בבית אושרוביץ' ברחוב ויזל 5-פינת יהל"ל 8 תוכננו שני שיחי קריסה גדולת פרחים בצימוח חופשי, סימטריים לשביל הראשי. הצמחיה הנלווית, היא הנטועה בערבוביה, לא על פי תוכנית מוגדרת מראש, בתוך הפס המגונן בגינה הקדמית. צמחיה זו יכולה להיות מקורית, אך גם מוספת באופן אקראי במשך השנים, ובמקרה זה היא יוצרת רב-שכבתיות מבחינת השיוך ההיסטורי. לפעמים השתילה האקראית היא הראתה השלכות מבחינה טכנית, בעיקר כשנשתלים צמחי בית שעתידים להיות גדולי מימדים, כמון פיקוס הגומי או פיקוס קדוש בפס הצר של הגינה הקדמית או הצדדית. ממבט ראשון קשה להבחין בין צמחיית התשתית לבין הנלווית, כי במשך השנים התערבבו זו בזו, אך קיימת אפשרות במידה ומזהים את המתווה העיצובי (חזרתיות, מיקום ביחס לכניסה, סימטריה וכד'). מרבית צמחיית התשתית והנלווית היא הליופיליות (שוחרות שמש) ובשל כך ממוקמת בעיקר בגינה הקדמית ובשוליים החיצוניים של קומת העמודים.

בסקירה זו חשוב להתיחס לסוג צמחיה נוסף, שניתן לכנות "צמחיה אדריכלית". הכוונה לצמחיה, שערכה האסתטי טמון במבנה ובמרקם הצמח ואינה העיקר, בעוד הפריחה מוצנעת, ספוראדית. כשמביטים בצמחיה זו ממרחק או כנגד השמש, ניתן להעריך את אופייה הפיסולי ואת צלליתה, ואילו בצפייה מקורבת בולטים פרטי המרקם . בקבו-

צת "הצמחיה האדריכלית" מבחינים בתת-קבוצת הצמחים הסוקולנטיים (בשרניים), ובתת קבוצה של צמחיית קסרופיטים אחרים, שאינם סוקולנטיים (צמחים עמידים לתנאי צחיחות), הנית־טעים לרוב במשולב. קבוצה חשובה נוספת כוללת צמחי עציץ, לרוב ממוצא סובטרופי, בעלת עלווה ייחודית - עלים גדולים, מפוספסים, צבעוניים, דוקר־נים, בעלי צימוח מיוחד וכד'- ועמידים לצל. באירופה צמחיה זו הייתה מיועדת לקישוט בתוך הבית, אבל בארץ התא־פשר השימוש הכפול כעציצי בית וכצ־מחי גן.

כאמור, ניתן להבחין בין צמחיה אדרי־כלית שוחרת שמש, הנשתלת לאורך השביל הראשי החוצה את הגינה הקד־מית ובשוליים החיצוניים של קומת העמודים, הכוללת מיני אגבה, אלואה, יוקה, דרקונית, קורדילינה, חלבלוב וכדומה. לצידי המשכו של אותו השביל, במקטע המקורה ובערוגות הגזורות מתחת לקומת העמודים, נצפית בעיקר צמחיה אדריכלית עמידה לצל ולצחי־חות. בתוכה נכללים גם צמחי עציץ, הנטועים בתוך הריצוף ובערוגות הגזו־רות. כאמור, אלה במהותם צמחי בית שהועברו לגינה או לחצר-המגוננת, אל ערוגות קטנות יחסית, שניתן להש־וותן לעציצים קבורים, וזאת מהסיבות הבאות:

- מרבית הצמחיה המיועדת לעציצים לבית האירופי היא ממוצא טרופי או סובטרופי, והיא יכולה לגדול בתל אביב גם בבית וגם בגינה, כי תנאי האקלים המקומיים מאפשרים זאת. בפועל, ישנה כאן התאמה של תצורה אירופית לתנאים המקומיים.
- החצר-גן מתחת לקומת העמודים היא חלל ביניים בין בית וגן, ומאמצת גם תכנים של שניהם, וביניהם צמחיה המיועדת באופן מסורתי לעציצים.
- צמחיה זו, בהיותה על פי רוב צמחיית עלווה, מתאימה באופן מיוחד לתנאי חצי-צל או צל, השו־ררים מתחת לקומת העמודים.

גם הצמחיה האדריכלית וגם צמחיית עציצי הבית מתאפיינים בערכים אסת־טיים הקשורים לעלווה ולמבנה הצמח. שלל צמחיית נוי זו יוצרת עושר מרקמי אנאלוגי למגוון צורות הטיח והחומרים המוצגים על חזיתות הבניין ובאולם המבואה.

4.1.1 צמחיה סוקולנטית

בכל שלושת החללים נצפתה צמחיית סוקולנטיים, ובשל חשיבות קבוצה זו, רצוי להקדיש לה דיון ספציפי. צמחיה זו הייתה מתאימה במיוחד לגינון בבתי דירות בתל אביב, בשל עמידותה לתנאי צחיחות ובחלקה גם לצל: מכאן נובעת הפופולריות של מיני הכידונן (כידו־נן ציילוני, כ. תלת-פסי, כ. מכבדי, כ. גלילני). סוג זה מרכז בתוכו את המא־פיינים של כל הקבוצות והתת-קבוצות שנמנו קודם: מתאים גם לעציץ וגם לערוגה, בעל צורה אדריכלית, סוקול־נטי ועמיד לצל, בקטלוגים הוא משוייך לפעמים לצמחי הבית[1] ולפעמים לסו־קולנטים[2].

השימוש הנרחב בצמחים סוקולנטיים קשור לצריכתם המועטה במים (סיבה אגרו-טכנית), ומתקשר גם לשלו־שה היבטים תרבותיים שונים, שבסו־

1 משתלת מקוה ישראל, רשימת מחירים 1932-3, עמ' 7-24. הכידונן הצילני, שהוא גם צמח בשרני, נמנה בקטלוג על קבוצת "צמחי הנוי", הכוללת צמחים לגינה ולבית. קטלוג תנובה 1948, עמ' 58 מציין כי קיימים מינים שונים סנסנסוירה ושמדובר על "צמח חזק וגס".

2 בקטלוג הקבוץ המאוחד 6-1935, עמ' הכדונן נמנה על צמחי הקקטוס והסוקולנטיים.

4-3 אוסף הסוקולנטיים על אדן החלון הפנימי בסלון "הבית החשמלי" של פוליני ופ'יג'יני בתערוכת הטריאנלה (1930)
ב"בית החשמלי" בתערוכת הטריאנלה במונצה (1930), על עדן החלון הפנימי מונח לראווה אוסף צמחים סוקולנטיים בעציצים קטנים. (צילום http://magazine.larchitetto.it/var/magazine/storage/images/magazine/)

4-4 אוסף קקטוסים במיכלים קטנים על החלון הדרומי בסלון דירת ביתו של מרטין אלסאסר בפרנקפורט שבגרמניה (1929)
אוסף הקקטוסים מביא את נוף המדבר הקלפורני בצורה מיניאטורית. המיכלים הקטנים מוצבים כמו מוצגים בתערוכה. (צילום מתוך Hoffmann 1929, p. 56)

פו של דבר השתלבו זה בזה. ההיבט הראשון קשור למסורת גידול הצבּרים למאכל ולהפקת צבע על ידי גידול כנימה עליהם[3], שהייתה מושרשת בארץ בעיקר במגזר הערבי, ועל כן היוותה סוג של תקדים מקומי. בנוסף, שימשו הצברים גם גדר חיה המפרידה בין שטחים פרטיים באותם הכפרים, והיו לחלק מהנוף המקומי. גם השימוש באלואה כצמח נוי היה מושרש בארץ, וזיהו בו צמח תנ"כי, כפי שמעיד אוסבורן בסיפרו על צמחי ארץ הקודש משנת 1861[4].

ההיבט השני קשור לאופנות מיובאות: באירופה ובארה"ב בתחילת המאה העשרים התחזקה אופנת הצמחים הסוקולנטיים כצמחי נוי, כשהמודל היה נוף קליפורניה ומקסיקו. בצפון ומרכז אירופה נישתלו הצמחים הסוקולנטיים בגינה במקומות מוצפי שמש, בהם נוצר מיקרו-אקלים ידידותי, כשלעיתים הוחלפו הסוגים ממוצא מדברי בסוגים אנאלוגיים ממוצא אלפיני (למשל: מיני חי-עד). באותה התקופה החלה להתבסס אופנת אוספי הסוקולנטיים בעציצים קטנים, והצבתם לראווה על אדן החלון הפנימי בדירות פרטיות. תצורה זו הייתה טיפוסית לבתי הסגנון הבינלאומי, כשחלונות אלה תפקדו בו זמנית כחממה וויטרינה לראווה בתוך הבית. דוגמה מייצגת לכך נצפתה ב"הבית החשמלי" של פיג'יני (Figini) ופוליני (Pollini) שהוצג בטריאנלה הרביעית לארכיטקטורה במונצה (IV Triennale di Architettura di Monza) שליד מילאנו בשנת 1930, בית שבו היה לאור תפקיד מרכזי ועל אדן החלון הפנימי בסלון ניצב אוסף צמחי קקטוסים בעציצים קטנים, שצלליתם הברורה בלטה בהידלק האור[5]. הצבת צמחים סוקולנטיים על אדן החלון הפנימי נראית בבירור גם בתמונות פנים בסרטים של שנות העשרים, כמו ב"תיבת פנדורה" של פבסט (1929), וכן בספרי אדריכלות וכתבי עת לגננות גרמניים[6], כך שמדובר בתופעה רווחת. בלקט תוכניות לוילות משפחתיות שיצא בגרמניה בשנת 1929, חלון הסלון לראווה מכונה "Kakteenfenster", חלון הקקטוסים, הפונה לכיוון דרום[7]. אין ספק כי הצבת אוסף הקקטוסים בבתים בגרמניה מבטאת את הכמיהה של אנשי הצפון לאקלים חם וצחיח, למדבריות, לטבע אחר. מאחר והסגנון המודרני של לה קורבוזיה התייחס בביטול לעיטורים מוספים, בהעדפתו את העיטורים המובנים, כמו סוגי טיח, ריצוף, פיתוחי עץ מובנים ועוד, ניתן לראות באופנת הצמחיה הסוקולנטית וה"אדריכלית" חפיפה להשקפה זו. בעיצוב הגינה המודרנית, לפי מבנה הצמח, המרקם ויחודיות העלווה נחשבו לעיקר. ההיבט השלישי קשור לגידול צמחים סוקולנטיים וקסרופיטיים במסלעות, ליצירת אוסף צמחים בתוך הגינה, המבטא כמיהה ישירה לנוף המדבר האמריקני. בגינות בתי הדירות בתל אביב לא היה מקום למסלעות גדולות, שהיו קיימות

3 על כך ראה רענן רשף, "צבע הצבר", בעת-מול, גליון 3, ינואר 2005, עמ' 179, הוצאת יד בן –צבי.

4 Osborn 1861, pp.39-44.
Osborn, Henry S., Plants of the Holy Land with their fruits and flowers, Philadelphia, J.B.Lippincott, 1861

5 התמונה הובאה בסיפרם הנודע של פיליפ ג'ונסון, שיצא לאור לראשונה בשנת 1922 ועל כן זכתה לתפוצה מרובה (The International Style 1966, p.139).

6 כמו לדוגמה כתב העת Die Gartenschöenheit בשנים 1925-1930.

7 Herbert Hoffmann (ed.), "Neue Villen" in Haus und Raum, Band I, Stuttgart: Julius Hoffmann editions, pl. 56.

כתצורה מובנית בגינות הגדולות, אלא רק ל"פינת סלעים", כלומר לפינה בה לוקטה ערימת סלעי כורכר בלתי מסותתות ובה נשתלו צמחים סוקולנטיים ושוחרי צחיחות. הקטלוגים ההיסטוריים מציינים במפורש כי הצמחיה הסוקולנטית והקסורופיטית נועדה ל"פינת סלעים", שאפשר לשער נתפסה כגרסה מיניאטורית של מסלעה (ראה נספח 3).

ערימות סלעים מסוג זה נצפו בגינות הקדמיות של הבתים על עמודים, ומאחר והן עומדות היום מפורקות, מפוזרות בתוך הגינה בצורה סתמית, או בערימה באחת הפינות, לא תמיד מובן פשר נוכחותן. בנוסף, אפשר לראות במזרקות בקומת העמודים המשלבות בתוכן מסלעות[8] וכן בערוגות הפורמליות, ששפתיהן מחופות בחלקי כורכר, גרסה של "פינת סלעים". כך היה אפשרי מיקומם של הצמחים הבשרניים מעל ערימת סלעים בגינה הקדמית בסמוך לשביל הכניסה, בערוגות פורמליות מחופות על ידי אבן בלתי מסותתת, וכן במסלעות-מזרקות ובערוגות השתילה בקומת העמודים.

אין ספק שבחירת הצמחיה הסוקולנטית בגינות תל אביב נעשתה ברוח דומה ולפי צו האופנה, כאשר הערך האסתטי קשור היה לצללית, לעושר המרקמי של העלווה ולמשחקי האור המבליטים את שניהם. רצוי לציין כאן כי אופנת השימוש בצמחיה סוקולנטית בבית ובגינה לא נולדה בבתי הדירות על עמודים, אלא הייתה קיימת בארץ גם בתקופה מוקדמת יותר, כאשר משתלת מקוה ישראל מכרה מיגוון זני "צברים שונים" כבר בשנת 1925, ובשנת 1932-33 היצע "הקקטוסים והסוקולנטים" היה עשיר ומפורט: 8 מיני אגבה (Agave), 7 מיני אלואה (Aloe), 14 מיני צראוס (Cereus), 41 מיני אהל (Mesembryanthemum), 17 מיני צבר (Opuntia), 8 מיני אכינוקקטוס (Echinocactus), ועוד סוגים רבים אחרים, כשבסה"כ נימנו 99 מיני צמחים סוקולנטיים שונים. על כן, אפשר לטעון כי צמחיה סוקולנטית נשתלה גם בגינות הבתים האקלקטים, גם בכיכרות ציבוריות בתל אביב ובגינות הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם".

שילוב הצמחיה הסוקולנטית במערכות הכניסה של בתי הדירות בסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר" גורמת לכך שהגינה הקדמית ושולי השביל הראשי מתפקדים כחללי מעבר בלבד, כי צמחיה זו אינה מיועדת לנגיעה, בהיותה דוקרנית, מחודדת או מחוספסת, ובשל כך יוצרת מרחק ביטחון בינה לבין עוברי אורח. לאורך שביל הכניסה מצויה צמחיה נמוכה יותר בהשוואה למרכז הגינה, המיועדת ליצירת מוקדים חזותיים מעניינים בעת הכניסה והיציאה, הניצפים ממרחק מה. לאורך השביל בשטח הגינה הקדמית שרדו אקסמפלריים ותיקים של מיני אגבה אמריקאית (americana Agave) הדוקרנית, של דרקונית הגדולה (Dracaena draco), של מיני יוקות (Yukka spp.) וגושי אלוי וורה (Aloe vera). הערך האסתטי של צמחיה זו טמון בתצלילה המיוחד, הנראה כנגד השמש בעת היציאה מהבניין, ובמרקם המיוחד שלהם הנראה בעת הכניסה.

4.1.2 צמחיה מלוות גדר

נתייחס כאן בעיקר לצמחיית הגדר החיה הקדמית, ובמידה מוגבלת יותר לצמחיית הגדר החיה בצדדים ולאורך

8 לדוגמה ברחוב בן עמי 4, ברחוב יוסף אליהו 14, בשד' ח"ן 7 (מזרקה-מסלעה שפורקה) וכד'.

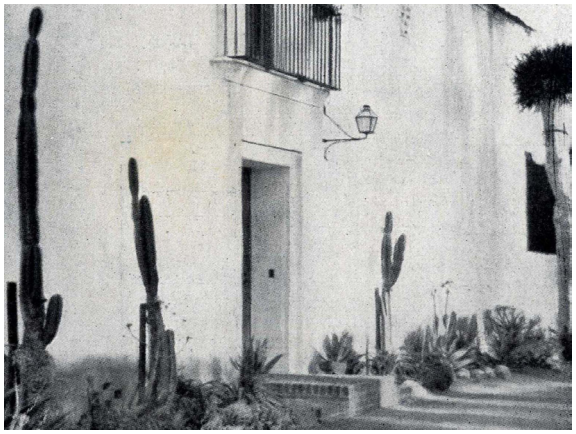

4-5 ערוגת קקטוסים בגינה בסנטה ברברה בקליפורניה, התפרסמה בספר על אדריכלות מודרנית בגרמניה (1925)
הסלעים המחוספסים תוחמים את הערוגה ויוצרים אפקט מסלעה. כנראה שתצורה זו הייתה רווחת גם בגינות המודרניות בתל אביב. (צילום, מתוך De Fries 1925, p.16).

4-6 מבט אל הגינה הקדמית בבית אגינסקי ברחוב אנגל 5
ערוגת-מסלעה ובתוכה צמחיה סוקולנטית וקסרופיטית ממקומת בחזית הבניין, בתמונה משנות ה-30 למאה הקודמת. (צילום מתוך White City 2013, p. 59).

4-7 מסלעה בחצר קומת העמודים ברחוב גורדון 86, פינת לכיש 12
סלעי כורכר המוצבים על בסיס עץ, במצב ביניים שבין מסלעה לבין שפת ערוגה הם מראה שכיח בגינות תל אביב. (צילום ע. סגרה, 2013).

4-8 לנטנה כגדר חיה צדדית בגינת נצח ישראל 9
הלנטנה הייתה בשימוש כגדר הפרדה בין שדות לפחות מהמחצית השנייה למאה ה-19. כאן היא נטועה כגדר צדדית, כיון שהיא נחשבה לצמח פשוט. (צילום ע. סגרה, 2013).

גבול המגרש האחורי. זאת כיון שהגדר הקדמית היא בעלת רמת הנראות הגבוהה ביותר, והיא הקובעת את אופי הממשק עם הרחוב. דיון זה מתרכז בסוגי הצמחים העיקריים, על פי התצפיות שנערכו במשך הסיורים. התמונה הנראית לעין מורה כי היו מינים וסוגים מועדפים בשימוש זה בגינות העיר הלבנה בשנות השלושים והארבעים למאה הקודמת. מינים אלה נבחרו על סמך קריטריונים אגרו-טכניים, אבל בעיקר על פי צו האופנה. בהשוואה למינים המומלצים לנטיעת גדר חיה בקטלוגים ההיסטוריים, ניתן לראות כי היו גם סוגים המיועדים לשימוש זה, שכבר לא היו בשיא האופנה בגינות תל אביב, ונמצאו שם באופן ספוראדי או בכלל לא (לדוגמה: טויה מזרחית), או סוגים חדשים יחסית בגננות שנהיו אופנתיים בתקופה מאוחרת יותר לתקופת ההתייחסות הראשית בעבודה זו (1935-1945). כך, למשל, הלוזניה הלבנה (L. Lawsonia inermis), מיני הליגוסטרום (Ligustrum spp.), המיופורון (Myoporum tetrandum Labill.), ומיני הטויה (Thuja spp.) שימשו גדר חיה בשנות השלושים והארבעים למאה הקודמת, ויצאו כנראה מהאופנה לאחר מכן: היום הם נצפים באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. לעומתם, ההדס (Myrtus communis L.), סוג קלאסי לגדר חיה, נצפה בשימוש זה בגינות הסגנון "הבינלאומי המוקדם", אבל הוא נדיר בגינות בתי הדירות על העמודים. כמו כן, הדורנטה הנאה, בעלת הפריחה הכחולה (Duranta erecta L. syn. plumierii) הייתה סוג נוי בשימוש בתחילת שנות השלושים, וייתכן שגם לפני כן, מאחר ויש לה גם שם ערבי, כאשר הזן בעל הפריחה הלבנה הוצע בקטלוגים מעט מאוחר יותר (אמצע שנות השלושים) והזן בעל העלה המגוון בתחילת שנות הארבעים. פיתוח זנים הוא בדרך כלל מדד לפופולריות של סוג מסויים, ועל כן יש להניח כי שימשה הדורנטה כגדר חיה וכשיח מטפס, אבל התצפיות בעיר הלבנה מורות על שימוש בסוג זה לגדר חיה בתקופות מאוחרות יחסית (שנות החמישים והשישים), ולכן קשה לקבוע בוודאות מהו היקף השימוש המקורי בדורנטה כגדר חיה בתקופת התהוות גינות בתי הדירות בתל אביב.

הקלרודנדרון החלק (Clerodendrum inerme (L.) Gaertn), מוצע בקטלוגים כבר בתחילת שנות הארבעים. בהתבסס על התצפיות בעיר הלבנה, נראה כי השימוש המובהק שלו בתור גדר חיה שם היה בעיקר מאמצע שנות החמישים למאה הקודמת.

עץ השמן (Eleagnus angustifolia), הרדוף הנחלים (Nerium oleander L.), התווטיה ההרדופית (Thevetia peruviana (Pers.) Schum) והלנטנה הקמרה (Lantana camara) היו טיפוסיים לגדר חיה גדולת מימדים, ולכן הם נזכרים בקטלוגים, אולם בפועל סוגים אלה לא איפיינו את הגדר החיה בגינה הקדמית בבתי הדירות בתל אביב, אלא הם הופיעו יותר בשתילה כבודדים. עץ השמן לא נצפה כלל בגינות העיר הלבנה, ואילו ההרדוף והתווטיה נצפו במספר רב של מקרים, בעיקר בגינות בעלות מימדים גדולים מעט מהרגיל.

הלנטה (Lantana camara), שהייתה ותיקה כגדר חיה המפרידה בין חלקות חקלאיות, כבר במאה ה-19 (לדוגמה: בשרונה הטמפלרית) נוכחת גם בין גינות העיר הלבנה, לרוב כצמח שהרכיב את הגדר החיה בשלב מסויים ולאחר מכן

הוסר. כנראה שפולשנותה של הלנטנה וקצב גידולה המהיר היקשו על החזקתה, ובעקבות זאת היא הוחלפה בסוג אחר. היא נעקרה מהגינות, אך תמיד נותרו בהן שרידים, הצומחים מהזרעה עצמית או מחלקי צמחים שנותרו לאחר העקירה. בגינות מאוחרות יותר (שנות ה-50 עד שנות ה-70), נצפתה שוב הלנטנה כמין המרכיב את הגדר החיה הקדמית. במקרה של הלנטנה, צופים בגלי אופנה של דחיקה וחזרה, ולרב היא נצפית כשריד, כסוג שניטע והתחרטו עליו, אך שבסה"כ היה קיים בתודעה כשיח המתאים לגדר חיה במשך כל השנים: בקטלוגים של שנות השלושים מופיעים בעיקר שני מינים (הלנטנה הקמרה והלנטנה המשתטחת), בעוד בקטלוגים של שנות הארבעים היצע הצבעים גדול למכביר (לנטנה ססגונית, ורודה, לבנה, אדומה, צהובה וכד' בקטלוג 1941), בעוד בקטלוג 1948, מספר הזנים והצבעים גדל עוד יותר, וכן השימוש בצמח, שכנראה זכה לפופולריות גדולה מאד: "לנטנה. מינים שונים לה מכל הצבעים: לבן, אדום וצהוב. כולם גדלים מהר בכל קרקע, ניתנים לזמירה. צמח המתאים לתפקידים רבים: גדר חיה, ראש עגול, שיח בודד וגם זמור על גזע גבוה. דקורטיבי מאד. מסתפק במעט מאד מים."[9]

הדודוניאה הדביקה (Dodonea viscosa) מוצעת ברציפות בקטלוגים מתחילת שנות השלושים וכן גם בסוף שנות הארבעים, כשיח תדיר ירק בעל צמיחה מהירה וחוזק, מתאים כגדר חיה ולעיצוב כשיח בודד. בפועל, תצפיות בגינות העיר הלבנה אינן מאשרות שימוש נרחב של סוג זה לגדר החיה הקדמית, ובכלל הוא ספוראדי בגינות שנות השלושים והארבעים, ונפוץ יותר בגינות מאוחרות יותר (שנות ה-50 ועד שנות ה-70). בשל כך, קשה להסיק מסקנות על היקף השימוש שלו.

במסגרת צמחיית הגדר, בפרק הקודם דנו בתפקיד השער הצמחי ועצי פיקוס השדרות הגזומים הפזורים לאורך הגדר.

ברור כי פיקוס השדרות הוא סוג המזוהה עם מערכת הגדר, שעל פי רוב ניטע כמוקד נקודתי ולא כגדר חיה עיקרית. עם זאת, אופיו הפולשני של סוג זה, המוצא ביטוי בצמיחה מהירה ובכולת לשלוח לצדדים שלוחות משרשות, גורמת להפיכתו לדומיננטי, עד כדי דחיקת רגליה של הגדר החיה המקורית, באופן חלקי או מוחלט. ולכן כמעט בכל מקום בו נמצאים עצי פיקוס גזומים, ליד השער ולאורך הגדר החיה, דוחק הפיקוס את רגליו של הסוג האחר (היביסקוס, קריסה, פיטוספורום וכד') במקטע הסמוך. התוצאה היא גדר חיה מעורבת עם מיגוון מרקמים וצבעי עלווה. מבין שלל הדוגמאות שנצפו בעיר הלבנה, נזכיר כאן את הגדר החיה בשדרות בן גוריון 88 (פיקוסי השער התפשטו לצדדים והתערו עם גדר שיחי הפיטוספורום יפני גבוהים), ברחוב אד"ם הכהן 10 (פיקוס השדרות מתפשט לצדדים ומיתערה עם הדבוקית המעוצה), ברחוב אהרונוביץ 6-פינת רחוב לוריא 10 (פיקוסי השער משתלטים בהדרגה על פיטוספורום הגדר).

כפי שמסתבר בנספח 3, נראה כי הגדר החיה הקדמית הרווחת ביותר במשך שנות השלושים למאה הקודמת הייתה היביסקוס סיני בעל פרח אדום פשוט (Hibiscus rosa sinensis), ממשפחת החלמיתיים. המדובר בשיח, שיכול להפוך לעץ קטן, בהיעדר גיזום

9 קטלוג תנובה 1948, עמ' 50, מס' 302.

4-9 היביסקוס סיני כגדר חיה בשדרות בן גוריון 86
בגדר חיה זו נראים שני זני היביסקוס סיני (Hibiscus rosa sinensis): אחד בעל פרח וורוד ומלא, ואחד בעל פרח אדום פשוט. (צילום ע. סגרה, 2013).

4-10 דבוקית מעוצה כגדר חיה
הדבוקית המעוצה נכנסה לאופנה מאוחר יותר מההיביסקוס הסיני ובמידה מסוימת היא מחליפה אותו במקומות בהם שוררים תנאי חצי צל. (צילום ע. סגרה, 2013).

4-11 דוגמה נוספת לגדר חיה מהיביסקוס סיני
הגיזום המוקפד מקנה לגדר החיה אופי מסודר, אבל הוא אינו מאפשר לשיח לפרוח. (צילום ע. סגרה, 2013).

4-12 מבט מקורב אל גדר חיה ברחוב שפינוזה, עשויה קריסה גדולת פרחים
הגיזום המוקפד מפחית את כמות הפרחים שהגדר החיה יכולה לייצר בצימוח חופשי. (צילום ע. סגרה, 2012).

וצמיחה חופשית. ערך הנוי שלו טמון בפרחיו האדומים דמויי פעמון גדול, הניצבים בקצות הענפים (פריחה טרמינלית) והמכסים את כל הנוף ההיקפי של הצמח. התיאור בקטלוג תנובה משנת 1948[10] ממצה את מאפייניו: "הביסקוס סיני. אחד השיחים היפים ביותר. עליו גדולים חלקים ומשוננים וצבעם ירוק כהה רענן ויפה. פרחיו-פעמונים גדולים אדומים. יש והפרחים ריקים ויש מין שפרחיו מלאים, הפריחה נמשכת כל ימות השנה, גדל מהר מאד בכל אזורי הארץ. ניתן לזמירה, נאה כבודד, בקבוצה, כגדר חיה. מהוה קיר גבוה פורח תמיד". זני ההיביסקוס הסיני בעלי הפרח המלא, או הפשוט בצבע לבן, וורוד, צהוב או שמפנייה, היו נדירים יותר, ויש להתייחס אליהם כאל וריאנטים לצורה הראשית. ההיביסקוס הסיני (Hibiscus rosa-sinensis) היה נפוץ לפחות מתחילת שנות השלושים למאה העשרים, ייתכן גם לפני כן, והשימוש שלו לגדרות חיות נמשך עשרות שנים. הצלחתו קשורה גם לכך שנציגים רבים ממשפחת החלמיתיים היו בשימוש מסורתי כגידולים למאכל (הבמיה, החובייזה, היביסקוס מניהוט) או כצמחי נוי לפניו (ההיביסקוס החליף, ההיביסקוס הסורי, החותמית וההיביסקוס הורוד). מבין אלה, חשוב לנוי הוא ההיביסקוס החליף (Hibiscus mutabilis), בעל הפרחים הלבנים המשנים את צבעם לוורוד ולאדום במשך יממה. צמח זה ניטע בגינות בתי העיר הלבנה בעיקר כעץ נוי קטן (או שיח גדול) ומופיע לראשונה בקטלוג מקוה ישראל משנת 1925, בצורה בעלת פרח כפול, דבר המעיד על כך שהסוג היה כבר מזמן בשימוש בנוי וכן נותר צמח מועדף[11], המופיע כפי שמתועד בקטלוג מקוה ישראל משנת 1932-33[12] וקטלוג תנובה משנת 1948[13].

10 קטלוג תנובה 1948, עמ' 49.

11 הצורה בעלת פרח מלא היא זן של המין בעל פרח פשוט, כלומר תוצר של פיתוח גנני, כאשר מספר הזנים הקיימים מהווה עדות להיותו של סוג מסוים אובייקט לטיפוח מזה זמן רב.

12 משתלת מקוה ישראל, רשימת מחירים 1932-3, עמ' 7: ההיביסקוס המשתנה נמנה עם "אילני נוי", כלומר הוא נחשב לעץ ואילו שאר ההיביסקוסים נמנים על השיחים (עמ' 13).

13 קטלוג תנובה 1948, עמ' 49: "הביסקוס משתנה. שיל גבוה מאד משיר עלים, העלים גדולים ומשוננים, צבעם ירוק בהיר. פרחיו גדולים וצבעם משתנה במשך היום. כל פרח חי רק יום אחד. הוא נפתח בבקר בצבע לבן, השימוש בדבוקית מעוצה (Malvaviscus arboreus), המשתייכת גם למשפחת החלמיתיים ובעלת פרח אדום דומה לפרח ההיביסקוס הסיני, אולם נותר סגור, השתרש בגינון המקומי לקראת המחצית השנייה של שנות הארבעים למאה קודמת. על כן, ניתן לראות בדבוקית את ממשיכה של ההיביסקוס הסיני כמרכיב גדר חיה חשוב. היביסקוס שסוע (Hibiscus schizopetalus), המצטיין בפרח נטוי כלפי מטה עם עלי כותרת שסועים, מופיע בקטלוגים של אמצע שנות הארבעים, ובכך נראה כי אומץ לגינון המקומי יחד עם הדבוקית המעוצה. עם זאת, התצפיות בשטח מעידות על היות ההיביסקוס השסוע נדיר בגינות העיר הלבנה, עד חזרתו לאופנה בתחילת שנות האלפיים, כך שניתן לצפות בו היום בגדרות חיות חדשות יחסית. אין ספק כי הפופולריות של מיני ההיביסקוס לגדר חיה או לשיח גינה, נובעת משילוב של תכונות אסתטיות ואגרונומיות: הצימוח המהיר, הפריחה השופעת והמתמשכת, המתרכזת

במשך היום הוא הופך וורוד ובערב נובל כשצבעו כמעט אדום. תופס מקום רחב בגן, אינו נוח לגן הקטן."

בהיקף החיצוני של הצמח, העמידות לתנאי צחיחות, למחלות ולגיזום. מראה גדרות ההיביסקוס בעבר היה כנראה מושך יותר מזה של היום, כי הגיזום הידני לא הקריב את הפריחה, כמו שעושה הגיזום המכאני התכוף הנהוג בימינו, המעדיף את הפיכת השיח לגדר ירוקה גזומה בקפדנות חסרת כל מאפיין ייחודי, נטולת פריחה. כנראה שהגדר החיה המורכבת מהיביסקוס הייתה גבוהה ובעלת מראה חופשי יחסית, שונה מגדרות הצמחים "הירוקים תמיד", שרווחו בגינות עד שנות העשרים. בקטלוג משתלות משק הפועלות משנת 1940-41 קיימת הבחנה בין ההיביסקוסים למיניהם, הנמנים על "השיחים", לבין "השיחים לגדר ירוקה", הכוללים מיני חבושית, קלרודנדרון נאה, דודוניאה, דורנטה, פילכון, ליגוסטרום למיניהם, מיני לנטנה, הדס, מיופורון, מיני פיטוספורום, רוזמרין וטויה מזרחית[14]. הבחנה זו מצביעה על התייחסות שונה לצמח שפריחתו חשובה, כמו ההיביסקוס והדבוקית, לבין צמח שהנוחות לזמירה שלו ומיר־

14 ראה סוגים ומינים אלה המתוארים בנספח 3, בסעיף על גדרות חיות.

קמו הם העיקר. גדר חיה קדמית, ובמידת מה גם צדדית, הנטועה היביסקוס סיני היא הגדר החיה החדשנית בשנות השלושים בתל אביב, והיא הופכת לימים לגדר חיה הרווחת ביותר במשך עשרות שנים.

דיון מיוחד יש להקדיש לסוג השני בחשיבותו מבחינת נפיצות בתור גדר חיה. הכוונה היא לקריסה גדולת פרחים (Carissa macrocarpa syn. grandiflora), שיח ממשפחת ההרדופיים, תדיר ירק, בעל עלים גלדניים, קוצני, הפורח משך כל השנה בלבן בפרח דמוי יסמין, כששיא הפריחה במאי-יוני. סוג זה, המונה מספר רב של מינים וזנים, אותו מגדלים בארצות סובטרופיות בשל הפרי המתוק והריחני, שצורתו מזכירה שזיף. איקלום הקריסה בארץ נעשה תחילה לצורך גידול מסחרי[15], למרות שלא צלח, הפך לצמח נוי חשוב, רב שימושים. הקרי־

15 בקטלוג משתלות מקוה ישראל -1932 33, עמ' 31, נמנית הקריסה גדולת הפרחים על עצי הפרי. במשתלות הקבוץ המאוחד קטלוג לשנת 6-1935, עמ' 31, הקריסה הנאכלת והקריסה גדולת פרחים נמנות על "צמחי נוי: שיחים ובני שיחים", ואילו בקטלוג משק הפועלות משנת 1-1940, [ללא מספר עמודים], נמנית רק הקריסה גדולת פרחים כשיח נוי.

סה משמשת בעיקר צמח כיסוי או שיח נמוך יחסית, שיש לו אופי מעט שרוע. בשל איטיות הצמיחה שלו, אין הקריסה זקוקה לגיזומים תכופים, דבר המקטין את עלות ההחזקה[16]. בגינות העיר הלבנה היא נצפתה בעיקר כגדר חיה קדמית, לפעמים מסתעפת כלפי פנים הגינה ומלווה את צידי השביל הראשי, וכן בתור שיח בצימוח חופשי בתוך הגינה. צמח זה מתאים להיות גדר חיה, בשל צפיפותו וקוצניותו, ההופכים אותו לבלתי חדיר, בשל דרישותיו הצנועות, עמידותו למחלות, ובשל הפריחה הריחנית המכסה את העלוה בנקודות צחורות. גם הקריסה הפכה לצמח נוי קלסי בגננות הישראלית, אם כי היום השימוש המועדף הוא כצמח כיסוי או כשיח בעל צימוח חופשי למחצה. גם במקרה זה, הגיזום החזק והתכוף לו נתונות גדרות הקריסה בעיר הלבנה, גורע מפוטנציאל הפריחה שלהם. הקריסה מתקשרת לקבוצת הצמחים היוצרים "גדר ירוקה" מחד ולשיחים הפורחים

16 התיאור בקטלוג תנובה 1948, מס' 269: "קריסה גדולת הפרח. שיח נמוך, נאה מאד בשל עליו העגולים השלמים והמבריקים מאד כעור מצוחצח, גדל בצורה סימטרית עגולה, ניתן לזמירה, פריחתו לבנה יפה למדי. ירוק תמיד, אינו זקוק למים הרבה".

4-13 פיטוספורום גלוני שימש גדר חיה כבר בראשית המאה ה-20

העלה הגלדני, הפריחה הריחנית, והצמיחה לגובה יחסי של הפיטוספורום הגלוני עודדו את השימוש בו לגדר חיה גבוהה מראשיתה של תל אביב. (צילום ע. סגרה, 2013).

4-14 גדר חיה מפיטוספורום יפני ברחוב יהל"ל 8, פינת ויזל 5

גדר חיה נפוצה בעיר הלבנה בעיקר בסוף שנות הארבעים־תחילת שנות החמישים למאה הקודמת. (צילום ע. סגרה, 2011).

4-15 דקל קנרי בגינת בית סגל ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1
הדקל הקנרי הוא עץ סימון, הנראה מרחוק, כשצלליתו נראית בבירור על רקע הבניין. (צילום ע. סגרה, 2009).

4-16 וושיגטוניה חסונה בגינת רחוב מנדלסון 3
גם הוושינגטוניה הנה עץ סימון, המגיע לקומות הגבוהות של הבניין. (צילום ע. סגרה, 2009).

פריחה לבנה ריחנית מאידך, כי פריחתו אמנם אינה גדולה, אך שופעת ובעלת נראות גדולה יותר ממרבית השיחים האחרים הנזכרים בהמשך ובנספח 3.

מבין אלו, הפיטוספורום היפני (Pittosporum tobira) דומה לקרי־סה גדולת פרחים בהיותו גם תדיר ירק, בעל עלווה גילדנית, עם פריחה צנועה בצבע קרם-לבן, ריחנית מאד. הצמח הוא פלסטי, ניתן לעצבו כשיח בצמיחה חופשית (על כמה גזעים) או להפכו לעץ קטן (על גזע אחד), לגדל אותו כגדר חיה חצי פורמאלית, אך אינו מתאים לגיזום מכאני העלול לקרוע את עליו הגדולים יחסית. הפיטוספורום ניחן בעמידות ליובש, לקרקע ולרסס מלוחים, ועל כן הוא מתאים לשתילה ליד חוף הים. הוא מתאים יותר מהקריסה לשתילה בחצי צל, והצימוח שלו פחות צפוף מזה של הקריסה. בעיר הלבנה, נצפתה שתילת פיטוספורום יפני כגדר חיה צדדית גבוהה וחצי פורמלית, שמקורה בשלהי שנות השלושים, אבל כנראה שהשימוש בצמח זה לגדר חיה קדמית הוא מאוחר יחסית ומתרכז יותר בשנות הארבעים ועד השישים, כי הוא נפוץ בגינות מאותן התקופות, בעיקר ברחוב הירקון ובהתחלת שד' בן גוריון, ובאזורים הסמוכים לחוף הים. בתקופות מאוחרות יותר התווספו גם זנים מגוונים.

האיזכור הראשון, שמחקר זה העלה לפיטוספורום יפני, נמצא בקטלוג הקיבוץ המאוחד משנת 1935-6, וכנראה שחלפו מספר שנים לפני שהפך לנפוץ בגינות. לעומת זאת הפיטוספורום הגלוני (Pittosporum undulatum), צמח גבוה, בעל עלה גדול יותר ופרח כמעט בלתי נראה ריחני קטן, היה חלק מהגננות המקומית מספר שנים לפני כן, וכנראה שבהתחלה היה החשוב מבין השניים. לראיה, הוא מופיע בקטלוג מקוה ישראל משנת 1932-33 מל וה בתיאור הבא: "פיטוספורום גלוני. מהיר גידול, פרח לבן וריחו כריח יסמין, עולה יפה בקרקעות שונים, טוב גם לגדרות" [17] בעיר הלבנה, נצפה הפיטוספורום הגלוני בגדר חיה אחורית וצדדית, אך בדרגת נפיצות נמוכה מזו של הפיטוספורום היפני.

בסקירה זו, חשוב להזכיר גם את הפלפלון דמוי האלה (Schinus terebinthifolius), המצוי לרוב בגינות העיר הלבנה כעץ בודד לאורך אחד הגבולות הצדדיים בדרך לפח, אך גם, במידה מסוימת, כגדר קדמית גזומה. הוא מופיע בקטלוגים בצמוד לפלפלון הבכותי (Schinus mollis), וכנראה ייחסו לו תכונות דחיית זבובים ויתושים, ובשל כך נשתל בעיקר כעץ בודד בדרך לפח. הפלפלון דמוי אלה דומה מאד לאלת המסטיק, בשל עלוותו הגילדנית והמנוצה, ללא פריחה מרשימה, עמידה מאד ליובש ולגיזום ובשל כך נטמע בנוף המקומי. הצמח פולשני ונפוץ מאד בעיר הלבנה, אך היה בשימוש הרבה לפני כן, בתקופה העותומנית ובקרב הטמפלרים[18]. השימוש של הפלפלון דמוי אלה כגדר חיה נראה משני יחסית לשימוש שלו בתור עץ בודד. היום ניתן לצפות בגדרות חיות

17 קטלוג מקוה ישראל 1932-33, עמ' 8, מס' 104. יחד עם הפ. הגלוני נכללים בו שלושה מינים: פ. בשרני, פ. אבגני, פ. צר-עלים. מאחר ומינים אלה אינם מופיעים בקטלוגים אחרים או מאוחרים יותר, נראה כי הם לא זכו להצלחה ולא חדרו לגינה המקומית.

18 בקטלוג מקוה ישראל 1932-33, עמ' 9, גם הפלפלון הבכות (סכינוס רך), וגם הפלפלון דמוי האלה (סכינוס דמוי אלה) מוזכרים בשמם הערבי, דבר המעיד על כך כי שני עצים אלה היו בשימוש מקומי מזמן. מחקרים אחרים הראו כי הפלפלון הבכותי היה בשימוש רווח בגינה הקדמית בשרונה הטמפלרית, וגם הפלפלון דמוי האלה היה חלק מהגינון המקומי, כנראה גם כעץ בודד.

בודדות המורכבות מסוג זה, ולפעמים עץ בודד נטמע בגדר החיה כי הוא ניגזם גיזום מכאני ונטמע בה, גם כשבמקור הוא היה חלק מצמחיית תשתית.

4.1.3 עצי סימון

בנוסף לצמחיית הגדר, ראוי להזכיר את צמחיית הסימון, סוג צמחיה בעלת תצליל ייחודי, הנראה בבירור על רקע חזית הבניין בעיר הלבנה. באחת הפינות או לאורך החזית בתוך הגינה הקדמית, ניצב עץ בודד, בעל אופי "אדריכלי". הצבה זו, הושפעה מעקרונות לה קורבוזייה, כפי שקיבלו ביטוי בגינת הגג של צ'רלס דה ביסטגוי בפריס בשנת 1931 בה העצים בעלי תצליל אדריכלי מובהק, נטועים בעציצים נעים, כנגד הקירות הלבנים.

שתילת עצים בודדים על רקע הקיר הלבן משפיעה בעיקר על נוף הרחוב, בשל הנראות מרחוק, וכן בשל קצב הנפחים המגיעים לקומות הבניין העליונות והנראים מרחוק. מבין העצים המועדפים היוצרים נקודות מוקד נימנים מיני דקלים, בעלי נוף מעוגל המרוכז כלפי מעלה: הנפוץ ביותר הוא הדקל הקנרי (Phoenix canariensis), אחריו התמר (Phoenix dactylifera), הוושינגטוניה החסונה או החוטית (W. Filifera & Washingtonia robusta), ובמידה פחותה יותר החמרופס הצנוע (Chamaerops humilis). הצבת הדקל הבודד בסמוך לחזית מציינת, בין היתר, כי מדובר בגינה במזרח ומקנה למתחם ניחוח אוריינטליסטי.

לפעמים, בתפקיד דומה מוצאים עץ דמוי אשוח, והוא הארוקריה רמה (Auraucaria excelsa)[19] או לעיתים נדירות יותר הארוקאוריה הרעופה (Auraucaria auracana)[20], הנבדל מהדקלים בהיותו בעל תצליל פירמידאלי וטקסטורה של עץ מחטני בצבע ירוק כהה, הבולט עוד יותר כנגד הטיח הלבן של החזית. הארוקריה הרמה הייתה לעץ בעל פרסטיז'ה בגינות תל אביב בשנות העשרה למאה העשרים, והיא ניטעה בשד' רוטשילד ובמושבת הטמפלרים שרונה. היא מופיעה במרבית הקטלוגים, החל משנת 1925 ועד 1948, כעץ אקסוטי ממוצא דרום-אמריקני יוקרתי, בעל צמיחה איטית במיוחד.

מבין העצים הנמוכים (או השיחים הגדולים), שניתן לשייך לקבוצה זו, נזכיר כאן את הפיטנה המחודדת (Plumeria acuminata) והלבנה (Plumeria alba), וזאת בשל נופה בצורת מטרייה פתוחה, אשר בכוחו להקנות ייחוד לגינה הקדמית ולנוף הרחוב. צמח נוי זה בעל פריחה מרהיבה וריחנית, שלד, נוף ועלווה ייחודים, המציעים עניין במשך כל השנה, גם בזמן שלכת. הוא מוזכר לראשונה בקטלוג מקוה ישראל משנת 1932-33: "פלומריה מחודדת. שיח יפה, בעל עלים גדולים ופרחים לבנים נותני ריח", וכן בכל שאר קטלוגים מהשנים 1935-36, 1940-41, 1946 ו-1948, רציפות המעידה על פופולריות רצופה לאורך שנים. בגינות בתי הדירות על עמודים נצפו עצי פיטנה רבים בשתילה בודדת במרכז או בשולי הגינה הקדמית, בהתאמה מלאה בין התצפיות לבין ההיצע במשתלות.

בנוסף לצמחיית הסימון בגינה הקדמית, ישנם גם עצים נוספים הניטעים

19 מופיע בקטלוג מקוה ישראל משנת 1925, בקטלוג משק הפועלות משנת 1940-41, ללא ע., בקטלוג משתלות הקיבוץ המאוחד משנת 1946, טבלה י"ג, בקטלוג תנובה משנת 1948, עמ' 42.

20 מופיע רק בקטלוג מקוה ישראל, רשימת המחירים 1932-33, עמ' 3.

4-17 קתרוסית מרובעת הוא עץ בעל עלווה גדולה ופריחה ריחנית
הקתרוסית המרובעת נכנסה לגננות המקומית במחצית השניה של שנות ה-40 למאה הקודמת. (צילום ע. סגרה, 2014).

4-18 עץ תות לבן נפוץ בגינות תל אביב
ותיק בגננות המקומית, בגינות העיר הלבנה נמצא התות בשתילה בודדת לאורך השביל הצדדי המוביל לפח. (צילום ע. סגרה, 2014).

4-19 ליפיה זוחלת, צמח כיסוי
בתחילת המאה העשרים, הייתה הליפיה הזוחלת תחליף למדשאה. (צילום ע. סגרה, 2014).

כבודדים לאורך הגבולות הצדדיים: בגבול עם הגינה הקדמית, בדרך לפחי האשפה, או במגרש האחורי. צמחים אלה בעלי נוף ללא תצליל מוגדר, כלומר לא ניתן להגדירם כ"צמחיה אדריכלית", אך עלוותם בולטת היטב על רקע הקירות הלבנים של הבניין. נזכיר את הסוגים הנפוצים ביותר בתפקיד זה: הפלפלון דמוי האלה (Schinus terebinthifolia), התות הלבן (Morus alba), וכן עצי פרי הדר (תפוז, לימון, מנדרינה או אשכולית), הנטועים כעצים בודדים לאורך הצדדים.

נזכיר גם את השיח-עץ קתרוסית מרובעת (Citharexylum spinosum), שנכנס לגנון המקומי במחצית שנות הארבעים[21], אך נטוע על פי רוב כעץ בודד בפסי הגינה הצדדיים, אם כי במקרים אחרים, גם כעץ סימון ראשי, כשהוא ממוקם בגינות החזיתיות, גם בשתילה בודדת, וגם בשתילה בודדת עם חזרות, בדומה לפיקוסי השדרה הגזומים. בשימוש זה הוא נצפה בגינות אחדות ברחוב יוסף אליהו, בסמוך לבתים שנבנו באמצע שנות הארבעים למאה הקודמת. ניתן לראות בפלפלון דמוי האלה, בעץ התות, בעצי פרי הדר ובקתרוסית בשתילה בודדת, ביטוי לצמחיית סימון משנית, כי השפעתם על נוף הרחוב פחותה מזו של הדקלים, האוראוקריה והפיטנה: גם הם עצים בודדים הבולטים על רקע הבניין הלבן, ושייכים לאותה שפת עיצוב, היותם בצדדים הוא בטון מינורי.

4.1.4 אופי השתילה בגינה הקדמית

מרבית העצים האחרים, שאינם צמחי סימון, הם בגובה בינוני או נמוך, ויוצרים מסה ירוקה הממלאת את החלל שבין פני הקרקע לבין הקומה הראשונה (מ-2 עד ל-4 מ' גובה). הם הגורם המחזק את התחושה כי הבניין צומח מתוך הגינה. הגדר החיה על מרכיביה, בשילוב צמחיית הסימון ומסת השיחים והעצים הקטנים יותר, יוצרת פס ירוק מדורג, המקנה לכל הרחוב ציביון של גינה: חשיבות פס זה, כאמור, גדולה מאד ברחובות המשניים על פי דירוג תוכנית גדס, כיוון שבהם אין צמחיה אחרת מלבד זו שבגינות הפרטיות. המערכת הזאת מדגימה בבירור את תפקידן של הגינות הקדמיות בקביעת האופי הנופי של הרחוב, והיותן במידה מסוימת תחליף לצמחיה במתחם הציבורי (ראה נספח 1, אופי רחובות מנדלסון וויזל). אין הדבר מפתיע, כיוון שקיימת בתל אביב מסורת נטיעת אילנות בגינות הפרטיות בעידודה של העירייה, שנהגה לחלק שתילים לתושבים, ליעץ להם בקשר לבחירה ולטכניקת הנטיעה ולפעמים לספק להם חומרים וסמוכות[22].

עובי הגדר החיה הנצפה היום אינו קבוע, כי הוא תלוי במידה רבה בגיל השיחים וברמת התחזוקה, אך הוא נמצא בטווח של 1.20- 0.50 מ', כאשר העובי הממוצע הוא בערך 0.8 מ', כך שתפוסת המערכת גדר בנויה-וחיה אמורה להיות בערך 1.00 מ' רוחב. בבית גוטרמן בשד' בן גוריון 81, הגדר החיה הקדמית ובצדדים כולה מורכבת היום מפיקוס השדרות, כעצים גזומים ליד השערים וכגדר גזומה לאורך הגדר הבנויה. בחלוף השנים, הגדר הבנויה בחזית נבלעה בתוך סבך הפי-

21 האיזכור הראשון לעץ זה נמצא בקטלוג תנובה משנת 1948, מס' 275: "ציטריקסילום מרובע. שיח חזק וגדול, כמעט עץ. עליו מברקים בצבע ירוק כהה. פורח לבן. ענפיו ארבעת צלעות להם. הוא ירוק תמיד. אינו זקוק למים רבה".

22 ראה בארכיון עיריית תל אביב, "גננות", חטיבה 4, תיק 10, מיכל 4411, בשנים 1926-1929.

קוס וחלקה העליון, מעין מעקה בטון על תומכות מתכת, נהרס כמעט לחלוטין (ראה נספח ב', בית גוטרמן). במקרה זה ובהרבה אחרים, השטח המינימלי הפנוי לנטיעות בגינה שאינן קשורות למערכת הגדר, הוא בערך בן 3 מ' רוחב, כשאורכו כאורך החזית (בטווח של 13-20 מ'), למעט שטח השבילים החוצים. בהיסתמך על התצפיות ועל הצילומים ההיסטוריים, נראה כי פס זה לא היה מחולק לערוגות קטנות יותר, כפי שהיה נהוג בתקופה האקלקטית, אלא נותר שטח רצוף ובלתי מחולק, עליו נישתלו בפזורה "עצי הסימון" יחד עם העצים הקטנים והשיחים בצימוח חופשי. נראה כי, על פי רוב, הייתה הגינה הקדמית מעוצבת עיצוב פורמלי, בהיותה כלואה בין קו הבניין וקו המגרש. השתילה בחלקים המרכזיים של הגינה הקדמית נעשתה בפזורה, כלומר תוך שימוש בצמחים שונים זה מזה, הנטועים באופן אינדיווידואלי או בקבוצות קטנות בשטח, לפי המסורת הגננית של ה-gardenesque. וכך התבססה הצמחיה הבינונית-גבוהה בגינה הקדמית כסבך ירוק המגיע לקומה הראשונה (בערך 3.00-4.00 מ' גובה) עם עצים גדולים יותר המזדקרים לקומות העליונות בצורה נקודתית. סבך זה מתאפיין בעיקר במיגוון טונים של ירוק ועושר מרקמי, אם כי חלק מהשיחים בעלי פריחה מעניינת. העלווה הגדולה והמוארכת של הפיטנה, של הקתרוסית ושל הקוקולוס, המרקם הבשרני והקוצני של הצברים, החלבלוב הרותמי ושאר סוקולנטיים, העלווה המחודדת של הדרקונית, היוקה, האגבה, הדקלים והאראוקריה, העגולה והגדולה של הפיקוס הכינורי, הקטנה והצפופה של הקריסה גדולת פרחים, של פיקוס השדרות והפלפלון דמוי אלה, האיזמלית של ההדוף, התבטיה והפלפלון הבכותי - כל אלה משתלבות זו עם זו בערבובייה. עיקר החוויה הגננית היום, בתצפית הגינה הקדמית מבחוץ, טמונה על כן באפקט הנוצר משתילה מעורבבת זו, הממוקמת בתוך מסגרת כללית פורמלית בעלת קוי מיתאר ברורים, המוגדרים על ידי מערכת הגדר וצורתה המוארכת של הגינה הקדמית.

אבל בהתחלה הדברים היו שונים. ייתכן כי במקרים רבים היה הפס המגונן הקידמי מיועד לשתילת דשא, בחירה שחייבה השקייה תכופה, בעיקר בקרקע החולית של תל אביב. בתל אביב של שנות העשרים היה נהוג לשתול משטחים גדולים בצמח כיסוי הנקרא "ליפיה זוחלת" (Lippia repens syn. Lippia nodiflora) כתחליף למדשאה (gazon), בשל עמידותו ליובש וקלות גידולו: לא מן הנמנע כי בשנות השלושים המאוחרות עדיין היה נוהג זה מיושם גם בחלק מהגינות הקדמיות, כפי שמוזכר בספרות המקצועית של שנות החמישים[23]. ייתכן כי צמחיית השיחים החופשיים והעצים הקטנים נשתלה על פס הדשא או על תחליפו, אך בחלוף השנים היא גדלה ויצרה תנאי צל מעל פני הקרקע, ובכך גרמה להיעלמות המדשאה. בנוסף, חסר בהשקייה תרם גם להיעלמות המדשאה ולהישרדות הצמחיה העמידה ליובש וצחיחות. בגינות קדמיות רבות, הצמחיה צומחת היום מתוך אדמת החמרה החולית ואין בהן זכר למדשאה, ובמקרים רבים, אין גם צמחיה אחרת. בפועל, ישנן גינות קדמיות בעלות צמחיה עבותה הנטועה

23 קרופניק, לאה וצירקין, דוד, מדריך למשתלות, עין חרוד: הוצאת הקיבוץ המאוחד, תש"ו (1946), טבלה י"ט.

4-20 הרדוף הנחלים, שיח פורח ותיק בנוי המקומי
ותיק בנוי המקומי, בגינות העיר הלבנה, נצפה ההרדוף בעיקר בשתילה של שני בודדים סימטריים לשביל כניסה. (צילום ע. סגרה, 2013).

4-21 תוותיה הרדופית, שיח פורח \עץ קטן הדומה להרדוף הנחלים, נפוץ בגינות תל אביב
צמח בעל עלווה תדירת ירק ופריחה בצבע צהוב או קוניאק. נפוץ בגינות תל אביב. (צילום ע. סגרה, 2013).

4-22 קנה הודית, צמח רב שנתי פורח, שהיה נפוץ מאד בגינות העיר הלבנה
שרידי קנה הודית נצפו בגינות רבות, כי הצמח עמיד לתנאים קיצוניים. בשל היעדר השקיה, רוב הצמחים אינם פורחים. (צילום ע. סגרה, 2013).

4-23 מגינית גדולה בחצר קומת העמודים ברחוב חובבי ציון 55
צמח רב שנתי עמיד לצחיחות ולצל, נצוץ בגינות העיר הלבנה. (צילום ע. סגרה, 2007).

בערבוביה וגם גינות קרחות לחלוטין.

מאחר והתיעוד ההיסטורי על השטח המגונן הקידמי, שבין הגדר לבין קו הבניין, מצומצם הן מבחינת הצילומים והן מבחינת מפות התיכנון, יש להניח כי אופי הגינה השתנה כתוצאה מתהליך: הגינה הצעירה החלה ממישטח מדושא עם כמה נקודות שתילה בודדות לפי עקרונות ה-gardenesque, כשמיקום הצמחים נבחר בקפידה יחסית לשבי־לים ולבניין. במשך הזמן גדלה הצמחיה ונעשתה עבותה, בעיקר במרכז הגינה הקדמית, והמסה הצמחית גרמה להיעלמות הדרגתית של המדשאה או תחליפה (ליפיה זוחלת). היום נדירות המדשאות בגינה הקדמית, פרט למי־ספר מקרים בודדים, כמו בגינה ברחוב יוסף אליהו 14, שהיא רחבה יחסית ואין בה שיחים בצימוח חופשי.

האם התוצאה הנצפית בגינות הקד־מיות היא כולה תולדה של כוונה עיצו־בית מודעת או גם תוצר של אילו־צים פרקטיים? סביר להניח כי הייתה בכוונת התיכנון המקורי יצירת מסגרת פורמלית בסיסית לגינה, הכוללת את שערי הפיקוס והגדר החיה הגזומה וצמחיית הסימון, לפי תפיסה אדרי־כלית-נופית מינימליסטית ברוח לה קורבוזיה[24]. נראה כי ההוספה ההד־רגתית של השיחים והעצים הקט־נים בצימוח חופשי בפס השתילה בגינה הקדמית מקורה במסורת הגינון השופע והממלא, שתרם ליצירת החיץ הירוק בין הרחוב לבין הבניין. נוח וזול לטעת צמחים בודדים מכל סוג בער־בובייה בתוך הגינה, שאולי התקבלו במתנה על ידי העירייה או נשתלו על ידי הדיירים, מאשר לבצע תיכנון ובי־צוע השתילה כולה בזמן נתון אחד, כפי שנהוג בימינו. הצמחיה הרדודה המקו־רית הותירה חללים פנויים רבים, שעו־דדו הוספת נטיעות הדרגתית על ידי דיירי הבניין, המחפשים מקום מתאים לצמחי בית עודפים[25]. גם היום חלק מהדיירים ממשיכים לשתול צמחי בית לתוך הגינה תוך הטמעתם בצמחיה הקיימת, מתוך רצון לכסות אזורים, שנראים להם קרחים[26]. על כן, אפשר להבחין בגינות הקדמיות בין צמחיית התשתית לבין צמחיה אקראית, שבמשך הזמן מילאה את השטח הפנוי בגינה הקדמית, ללא עיצוב מוגדר מראש. הטענה היא כי תהליך הוספת הצמחיה הוא חלק מובנה מאופי הגינה הקדמית, ויש לקחת אותו בחשבון כשבוחנים את אופי הצמחיה הותיקה הנמצאת בגינה.

חשוב לזכור כי במרבית הגינות הקד־מיות שוררת היום עזובה והזנחה, חוסר השקייה, כל אלה גרמו להיעלמות מרבית הצמחיה המקורית, מלבד אותם הצמחים העמידים לתנאי צחיחות קיצו־נית. בגינה הקדמית, מלבד צמחיית הגדר, עצי הסימון ושיחים.

4.1.5 עצים קטנים ושיחים בגינה הקדמית

על אף העובדה שחלק מהצמחיה במרכז הגינה הקדמית ניטע בעיצוב אקראי במשך כל התקופות, ניתן לזהות את הטיפוסי לכל תקופה, ובעיקר לשנות

24 המערכת כללה גם עצי הברוש לאורך הגבולות הצדדיים והאחוריים וכן עצי לימון, תות לבן, פלפלון דמוי אלה נטועים כבודדים בפסי הגינות הצדדיות, בדרך לפחי האשפה, כפי שכבר הוזכר לגבי צמחיית הסימון המש־נית.

25 זה מסביר את נוכחות פיקוס הגומי ופי־קוס בינימינה, שהפכו לעצים גדולי מימדים בגינות הקדמיות הקטנות יחסית.

26 מר דב בן דב בגינת בית אושרוביץ' ברחוב ויזל 5, פינת יהל"ל 8 מוסיף צמחיה לגינה בדרך זו ומעיד על שכן שנפטר, ששתל צמחים בגינה הקדמית בשנות השבעים למאה הקודמת.

השלושים והארבעים למאה הקודמת. נתייחס כאן לעצים הקטנים ולשיחים הגדולים: צמחים המגיעים לכל היותר עד לגובה הקומה הראשונה, ובהיותם נטועים בפזורה, שוברים את רציפות השטח. קבוצה זו כוללת את צמחיית הסימון הנמוכה, שכבר הוזכרה בסעיף הקודם.

בנוסף, נכללת בקבוצה זו גם מרבית צמחיית הגדר, אלא שכאן השיחים גדלים בצימוח חופשי ובכך מבטאים את הנוף הטבעי שלהם ומגיעים לפריחה שופעת יותר. ביניהם נכללים: הרדוף הנחלים (L. Nerium Oleander), תבטיה הרדופית (L. Thevetia peruviana), מיני היביסקוס (Hibiscus spp.), הפיטוספורם היפני (Pittosporum tobira Ait.), עץ השמן המנוקד (Eleagnus pungens), קריסה גדולת פרחים (Carissa grandiflora), דודונאה דביקה (Dodonoea viscosa (L.) Jacq.) וכן המטפסים המובהקים כמו עיקולית (Campsis radicans L.) ומיני קסיה (Senna, Tecoma, Cassia L.), והחצי מטפסים כמו טקומית הכף (Tecomaria capensis), עופרית הכף (Plumbago auriculata Lam. syn. Plumbago capensis L.) והדורנטה הנאה (Duranta erecta L.).

בין השיחים הגדולים, שניתן למצוא בגינה ושאינם בהכרח צמחיית גדר: אשל הפרקים (Tamarix aphylla) ופלפלון בכותי (Schinus mollis), קתרוסית מרובעת (Citharexylum Spinosum), סהרון קשה עלים (Cocculus laurifolius), מיני שיטים (Acacia spp.), קליסטמון (spp. Callistemon) ועוד.

בנוסף לעצים "האדריכליים" שכבר נימנו, יש להזכיר גם את העצים הגבוהים, שאינם בעלי תצליל "אדריכלי". בין אלה נכללים כלל העצים הגבוהים, בעלי נוף עם מסה גדולה, בעיקר מיני פיקוסים בצימוח חופשי, ביניהם נפוצים: פיקוס השדרה (Ficus microcarpa), פיקוס קדוש (Ficus religiosa), פיקוס הגומי (Ficus elastica) ופיקוס כינורי (Ficus lirata), וגם פיקוס בנימינה (Ficus biniamina). לעיתים יותר רחוקות מוצאים בגינה הקדמית גם עצי נוי פורחים ממוצא סוב-טרופי, כגון סיגלון (Jacaranda acutifolia), גרביליאה חסונה (Grevillea robusta), באוהיניה מגוונת (Bauhinia variegata), צאלון נאה (Delonix regia). כל אלה עצי נוי שאמורים היו להישתל בגינות גדולות יותר, שמדי פעם מוצאים אותם גם בגינות הקדמיות של בתי הדירות על העמודים.

4.1.6 צמחיה מלווה שביל בגינה הקדמית ובשולי קומת העמודים

עד כה הדיון על מרכיבי הגינה הקדמית נסוב בעיקר על מערכת הגדר ועל הפס המרכזי בגינה. בדיון על צמחיה סוקולנטית הוזכר כי היא נשתלה בשולי הגינה הקדמית לאורך השביל, לפעמים במסגרת "פינת סלעים" כלומר, עם הצבת סלעי כורכר לא מעובדים למרגלות ה"צמחיה הסוקולנטית". רצוי להבהיר כאן כי "הצמחיה האדריכלית" כוללת בעיקר סוקולנטיים גדולי מימדים וצמחיית קסרופיטיים, אבל לא כל הסוקולנטיים נחשבים ל"צמחיה אדריכלית": מיני האהל והחי-עד, לדוגמה, הם צמחים שרועים המכסים את הקרקע, ולא נראים מרחוק. לפי מה שמשתמע מהקטלוגים ההיסטוריים, נראה כי הייתה שתילה של צמחים נמוכים שוחרי שמש בגינה הקדמית, וכנראה שתילה זו הייתה ממוקמת ב"פינת הסלעים" או בסמיכותה, והיא כללה גם סוקולנטים שרועים וגם צמחיה

4-24 צמחי צל בחצר קומת העמודים ברחוב יוסף אליהו 14
מגינית גדולה, אצבעונית וכידונן גלילני הם הצמחים המאפיינים את החצרות המגוננות בתנאי צל. (צילום ע. סגרה, 2013).

4-25 צמחיית צל: אספרגוס מגלי בגינת רחוב גורדון 86
מיני אספרגוס לנוי נפוצים בגינות מוצלות. האספרגוס המגלי נדיר יחסית לאספרגוס צפוף פרחים או למנוצה. (צילום ע. סגרה, 2013).

4-26 זוג ברושים לצדי הכניסה הראשית לבית ברלין, ברחוב רוטשילד 83, פינת בלפור
הברושים נטועים בצורה סימטרית על מנת ללוות את הכניסה. (צילום ע. סגרה, 2015).

פורחת נמוכה נוספת (רב וחד שנתיים, צמחי בצל ופקעת), שאף היא שוחרת שמש. המידע על עיצוב זה הוא אינו ישיר, כי לא נמצאו תוכניות מפורטות המאשרות הנחה זו, וכי סוג צמחיה זו אינו חי שנים רבות. המידע העקיף מורה על שימוש בצמחיה פורחת נמוכה, שהמקום היחיד שניתן היה לשתול אותה הוא בחלקים החשופים של הגינה הקדמית או בשוליים החיצוניים של קומת העמודים. בנספח 3, מוצעת רשימת צמחיה פורחת נמוכה, שהייתה אופנתית באותן השנים ושכנראה נשתלה בשולי הגינה הקדמית לאורך השביל. המשמעות היא כי לצד הצמחיה הסוקולנטית "האדריכלית" שהייתה בעלת תפקיד של מוקד חזותי, נישתלו צמחי נוי המכסים את פני השטח בשילוב צמחיה פורחת נוספת, כך שבעצם לאורך השביל הייתה ערוגת רב שנתיים מעורבת (mixed border) בעלת אופי סוב-טרופי. בערוגה זו, נפוץ היה לכלול את הקנה ההודית (Canna indica L.), צמח פקעת רב שנתי בעל פריחה צבעונית מרהיבת עין, ששרידיו נצפו בגינות רבות בעיר הלבנה. העלווה הגדולה מדמה לו צורה של שיח, כך שהקנה ההודית משתלבת היטב גם עם הצמחיה האדריכלית וגם יוצרת מסה עם שאר השיחים. בדומה לקנה, היה נפוץ לשתול בגינות צמח בעל פריחה לבנה וורודה, היוסטיציה הלבנה והורודה (Justicia carnea Lindl.), צמח רב שנתי בעל צימוח שיחני ועלווה צבעונית. צמח זה נשאר אופנתי עד סוף שנות השישים למאה הקודמת ואחר כך נעלם מהגננות הישראלית. גם ציפור גן עדן המלכה (Strelitzia reginae) והגדולה (Strelitzia augusta), משתייכים לצמחיה עשבונית הנראית כשיח גדול, והמשתלבת עם השתילה המסיבית של השיחים ועם האופי הסובטרופי של הקנה ההודית והצמחיה האדריכלית. עם זאת ניתן לייחס לה גם תכונות של "צמחיה אדריכלית"בשל העלים הגדולים, המסננים את האור ויוצרים אזורים של אור מסונן, הממתן את האור הבוהק.

4.2 צמחיית קומת העמודים

צמחיית קומת העמודים מורכבת בעיקר מצמחים עמידים לצל ותנאי צחיחות, שחלקם, כאמור, נמנים עם צמחי הבית. בתוך הערוגות הגדולות ייתכנו שיחים גבוהים יחסית, ואילו בערוגות הגזורות בריצוף נמצאים בני שיח, צמחיה רב שנתית וחד שנתית עשבונית, סוקולנטית עמידה לצל, וצמחי כיסוי שרועים (ראה נספח 3 - צמחי צל).

מבין השיחים הגבוהים נזכיר כאן את מיני האראליה (Aralia), האקליפה (Acalypha), הבננות (Musa spp.), המונסטרה (Monstera) ועוד. מבין בני השיח הבינוניים או הרב-שנתיים בעלי עלווה דקורטיבית, הנפוצים ביותר, שעדיין ניתן לצפות בהם בגינות העיר הלבנה, נכללים: המגינית הגדולה (Aspidistria elatior), מיני העצבונית (Ruscus), מיני כידונן (Sanseveria), שרך (Nephrolepis) אספרגוס (Asparagus spp).

מאחר ומה שנצפה בשטח כולל רק את הצמחיה העמידה ובעלת תוחלת חיים ארוכה, לא נצפו כמעט צמחי בצל ופקעת ולא נצפו רב שנתיים החיים בדרך כלל כ-4-5 שנים, וכמובן לא נצפו חד ודו-שנתיים, אלא אם מדובר במינים פולשניים המתקיימים בגינה בעקבות הזרעה עצמית. על כן, אפשר להניח בדרגה גדולה של סבירות, שבעבר נשתלו בערוגות קומת העמודים גם מיני בגוניה (Begonia spp.), הכוללים שתי קבוצות עיקריות: בגוניות עלה ובגוניות פרח.

בקומת עמודים נשתלו על כן צמחי נוי בעלי עלווה דקורטיבית וגם בעלי פריחה מעניינת. כמו כן, ניתן להניח כי הקליביה הייתה גם נפוצה, כצמח פורח העמיד לצל. מבין הסוקולנטיים והצמחים העשבוניים רב שנתיים, ומבין צמחי עציץ פורחים או בעלי עלווה צבעונית, נמנו בעיקר צמחים טולרנטים לדרגות שונות של צל.

4.3 צמחיית שטחי הגינון הצדדיים והגינה האחורית

הצמחיה הטיפוסית לשטחים המגוננים בצידי המגרש שרוייה היום על פי רוב בתנאי חצי- צל או צל מלא, אם כי לא היה זה בהכרח המצב המקורי. ההצללה נובעת מסמיכות הבניינים השכנים בני ארבע קומות או יותר, ואילו בגינה האחורית הבניין עצמו והצמחיה הבוגרת מטילים צל על שטח שהוא בסך הכל 5 עד 6 מ' רוחב. מצב זה נוצר במשך השנים, בעקבות הבניה הצפופה והוספת קומות למבנים קיימים, כך שלא תמיד נשתלו במקור צמחים עמידים לצל באזורים אלה. דוגמה לכך הוא הברוש המצוי (Cupressus macrocarpa), הנטוע לרוב בשולי המגרש כסמן גבול חלקה: עץ זה הוא מטבעו שוחר שמש, אך כיום הוא נמצא לרוב באזורים מוצלים, מצב שאינו מיטיב עימו וגורם להתייבשות ענפים נמוכים, למראה כללי מיסכן ובעיקר להטיית הגזע לכיוון השמש, כך שעצים צריפיים שניטעו בשל הנוף הצפוף והצר כשומרי ראש הניצבים מעל הקרקע, כיום גדלים עקומים ומחפשים את האור בכל מאודם (לדוגמה בבית גוטרמן בשד' בן גוריון 81, בצדדים ובגינה האחורית, בחצר בית העצמאות בשד' רוטשילד 16 ועוד).

במסגרת הצמחיה השוחרת שמש, מוצאים לפעמים צמחי בוגנוויליאה (Bouganvillea glabra & B. spectabilis), שהיא בטבעה צמח מטפס שוחר שמש, כגדר חיה גזומה לאורך הגבולות הצדדיים של מגרש, גזומה באופן רדיקלי עד הקרקע או כשיח, חזקה ושורדת לאורך שנים, גם אם אינה נושאת עוד פריחה, בשל הגיזומים התכופים.

יוצאים מכלל זה הם השוליים הקידמיים של הגינה הצדדית, החוצים את הגינה הקדמית, ושרוים בתנאי הארה גדולה יותר, וכן הצד הפונה לפינת הרחוב בבניין פינתי, הנהנה מתנאי הארה מובחרים.

לאורך הגבולות, מוצאים גדרות חיות גזומות מאותם צמחים כמו בגדר החיה הקדמית, עם שימוש רב יותר של צמחיה עמידה לצל. לדוגמה בשד' ח"ן 5, הגדר החיה היא משיחי פיטוספורום יפני, ואילו לאורך הגבולות הצדדיים בשד' ח"ן 25 הגדר מורכבת משיחי בוגנוויליאה ותיקים. התות הלבן (Morus alba), נמצא תכופות נטוע כעץ בודד על אחד הצדדים בדרך אל פחי האשפה, או לחלופין עץ פלפלון דמוי אלה (Schinus terebinthifolia), בעמדה דומה (לדוגמה: בגינת בית סגל ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1). בנוסף, לעיתים קרובות מוצאים גם עצי פרי הדר (Citrus spp.) בודדים הנטועים בגינות צדדיות או אחוריות ולפעמים אף בממשק עם הגינה הקדמית.(לדוגמה: לאורך הגבול המערבי של גינת בית גוטרמן בשד' בן גוריון 81). בגינה האחורית, לפעמים נמצאו פרדסים קטנים (לדוגמה בבית קריוסק ברחוב מנדלסון 4), ייתכן שאלו הם שרידים של אותם פרדסים עליהם נבנו השכונות החדשות.

5-1 מבט אל גינת בית וקסמן-וינשטוק (1936) בשד' ח"ן 7

בצילום היסטורי זה נראית תצורת גן יחודית ויחידה: משטח מרוצף באבן שכבות בהנחה פראית, עם שתילה בין הפוגות. ערוגות המתקבלות מהחסרת אבן וערוגות עגולות הגזורות בריצוף. תצורה זו היא חלק מהגינה החשו־פה ובשמש מלאה, סוג של "פרטר" לא רגולרי. לא ידוע על דוגמאות דומות בתל אביב. היום השטח הוא חניה לרכב אחד. (תמונה מתוך תיק תעוד למבנה, מאת קרן מטרני, צילום ו. קלטר, באדיבות אדר' נאוה חושן).

פרק 5 - מערכות הכניסה בבתי הדירות על עמודים: היבטי שימור, הערכה היסטורית-נופית והמלצות

5.1 היבטים כלליים: מצב קיים והישמרות מערכת הכניסה

מערכות הכניסה התלת-חלליות שרויות לרוב במצב של הזנחה ובדרגות שונות של הרס. הזנחה זו היא תוצאה של תהליך כרסום מתמשך, של הצטברות מכלול שינויים מזעריים. חוסר היכולת לתחזק את השטחים המגוננים, לתקן או לחדש מרכיבים בלויים מקוריים, לתפעל מערכות השקייה ובריכות, מולידים בסופו של דבר שינוים משמעותיים. לצד האחזקה הלקויה, היעדר המודעות לערכן ההיסטורי של מערכות אלה תורם להיעלמן ההדרגתי, להסרת מרכיבים מאפיינים בעלי חשיבות והחלפתם בחדשים, הנחשבים עדכניים או יפים יותר. בבואנו לבחון את מצב הישמרות המערכת, נזהה את מסכת "השינויים הטבעיים", המתחוללים באופן הדרגתי במסגרת תהליך מתמשך, המצטברים לשינוי משמעותי. אלה הם, כאמור, תולדה של תחזוקה ללא מודעות, של בלייה, שבירה, פגיעה בלתי הפיכה של הנוף הקשיח, או של תמותת הצמחיה. לצידם של תהליכים אלה שינויים מכוונים, הכוללים פעולות התאמה לתנאים חדשים, הכנסת מתקנים טכניים, חידוש אזורים מסוימים ותכנון מחדש מחד, וכן וונדליזם וגניבה מאידך. אלה שינויים נקודתיים, המתחוללים בנקודת זמן שניתן להצביע עליה, ובכך טמון ההבדל בין אלה לבין השינויים האקראיים.

ממצאי סקר הכניסות התלת-חלליות, המובאים בנספח 1, כוללים תיאור מפורט של המצב הקיים במערכות שנבדקו. הסקר מייצג את מגוון הבעיות הרווחות במערכות אלו. ההערכה לגבי מצב ההישמרות מתייחסת למכלול, לקריאותה ושלמותה של המערכת התלת-חללית, הכוללת גינה, חצר קומת העמודים ואולם הכניסה אל תוך הבניין. ההערכה השימורית לגבי כל חלל בנפרד היא פרטנית יותר, ומתייחסת לעיצוב הגינה, חצר קומת העמודים ואולם המבואה ולמידת הישמרות המרכיבים היחודיים. באופן כללי, ניתן לטעון כי קיימת הדרגתיות במצב ההישמרות מהחוץ אל הפנים: הגינה נוטה להיות במצב הישמרות "לא טוב עד בינוני", קומת העמודים במצב "בינוני עד טוב", ואילו אולם המבואה במצב "בינוני עד טוב מאד"[1]. במילים אחרות, השטח הפתוח המגונן הוא הרגיש ביותר מבין שלושת החללים, בעוד קומת העמודים בעלת רמת פגיעות קטנה יותר, וכן אולם המבואה ברמת הישמרות ממוצעת טובה מבין שלושת החללים.

הצמחיה, בהיותה מרכיב חי של הנוף הרך (soft landscape), היא בעלת תוחלת חיים קצרה יותר מהמרכיבים הדוממים -ושם הנוף הקשיח (hard landscape). בהיעדר תחזוקה הולמת, נוטה הצמחיה להיעלם בקצב מהיר יחסית, כאשר מיקומה בסמוך לרחוב תורם גם להיחשפותה למגוון מפגעים, כגון וונדליזם, זיהום אוויר, דריכה, פגיעה מכאנית על ידי בני אנוש או חיות מחמד. בחצר קומת העמודים, השטח המרוצף עמיד יותר מהמגונן,

[1] לפי ממצאי הסקר בנספח 1.

5-2 מבט אל גינת בית וקסמן-וינשטוק היום
הפיכת הגינה הייחודית למגרש חניה בנאלי ובלתי פונקציונאלי היא אבדן למורשת האדריכלית והנופית של העיר כולה (צילום ע. סגרה, 2013).

5-3 ברוש מצוי על גבול המגרש האחורי בשד' בן גוריון 81
החלק האחורי של העץ נטול עלווה, הגזע חשוף, וזאת בשל תנאי הצל השוררים בחלק התחתון של העץ. (צילום ע. סגרה, 2012).

ובהיותו חלל מקורה, הוא מוגן יותר מהגינה. האיום העיקרי לשלמות קומת העמודים קשור בעיקר בהפיכתה למגרש חניה, ובמידה פחותה, אך לא זניחה, גם בבלייה והיעדר שימוש בחלק ממרכיביה. הריצוף, שער הכניסה לבניין, תיבות הדואר והאינטרקום הם בין המרכיבים, שנוטים להחליפם, ואילו פינת הישיבה עם הספסל, בריכת הדגים והערוגות הגזורות, נוטים להיעלם עקב בלייה משולבת בהיעדר שימוש. אולם המבואה, בהיותו חלל פנימי לבניין, נוטה להישמר בצורה טובה יחסית: מרכיבים מסוימים עשויים להשתנות, אבל החלל נותר על פי רוב שלם. השינויים הם בעיקר ברמת עיצוב הפנים, בהחלפה חלקית או שלמה של הריצוף, גופי התאורה וזגוגיות החלונות והמראות. כמו כן, גם בהחלפת דלתות הכניסה המקוריות לדירות בדלתות המשוריינות. גם התקנת מעלית משפיעה על האופי ההיסטורי של חללי הכניסה הפנימיים. עם זאת, כל שלושת החללים נתונים במידה זו או אחרת ללחצי שינוי, ובכולם נצפו מרכיבים שעברו בלייה חלקית, הרס ושינוי מכוון. מעטות הן מערכות הכניסה, בהן כל החללים במצב הישמרות שפיר, למעט אלה שעברו שיקום בשנים האחרונות. התצפיות בשטח מחזירות תמונת מצב של מערכות כניסה פגומות או בלתי שלמות, שתיפארתן המקורית מהדהדת בפרטים החלקיים ששרדו, ובעזרת הדמיון ניתן להשלים את התמונה המקורית השלמה.

בהתייחסות להיבטים ספציפיים הקשורים להישמרות המערכת, הדיון בפרק זה מתמקד בנושאים הבאים:

- שינויים והמלצות שימור לנוף הרך: צמחיה.
- שינויים והמלצות שימור לנוף הקשיח: ריצוף וחומרי החיפוי.
- שינויים בעקבות הפיכת חלק מהשטח למגרש חניה.
- שינויים במערכת הגדר.
- שינויים בעיצוב הגינה.
- שינויים בעיצוב קומת העמודים ואבדן מרכיבים מאפיינים.
- שינויים בעיצוב וריהוט אולם המבואה.

5.2 שימור הנוף הרך: שתילה מקורית ומצב בוגר

ההיבטים המשמעותיים לנוף הרך, החשובים להערכה שימורית, נמנים להלן:

1. שלמות המערכת הצמחיית הקיימת.
2. שינויים בתנאי ההארה והשפעתם על הצמחיה המקורית הבוגרת.
3. התפתחות סוגי צמחיה שונים, שנשתלו במשולב במקור והתפתחו בקצב שונה.
4. היעלמות או הסרה חלקית של מרכיבים צימחיים מקוריים, כתוצאה מתהליך טבעי, או בשל היעדר תחזוקה הולמת, או בעקבות התקפת מזיקים.
5. היעלמות צמחיה היסטורית בשל שינויים באופנת הנוי, ובעקבותיה שינויים בזמינות סוגים, מינים או זנים בוטניים במשתלות.
6. שינוי אופי הגינות בשל נטיעת צמחיית תשתית שאינה היסטורית, בעלת אופי שונה מהמקורית.
7. השפעת הגיזום המכאני על מערכת הגדר: על שער הפיקוסים, הגדר החיה והשיחים הפורחים.

5.2.1 תנאיי ההארה והשפעתם על הצמחיה המקורית הבוגרת

בדיון על שימור מערכת השתילה, חשוב לבדוק את מצב השתילה

הקיים, ולהבחין בין שתילה היסטורית לבין שתילה עכשווית. מצב נפוץ הוא גינה, שבה אזורי השתילה נרחבים קרחים, ואין צמחיה מספקת לעיטור הגינה. ההשלכה היא תחושת הזנחה וחוסר נעימות באזור הכניסה, האמור להיות ייצוגי. מצב טוב יותר מתקבל כשהגינה נטועה בצמחיה היסטורית משולבת בצמחיה עכשווית: במקרה זה, רצוי לבדוק האם הצמחיה המודרנית משתלבת בצורה הרמונית עם אופי הגינה ואינה מכניסה בנטיעות התשתית אלמנטים זרים (לדוגמה: דקל הקוקוס או הדיקסוניה במקום הדקל הקנרי, התמר או הוושיגטוניה). מצב אחר מתקבל כשצמחיה היסטורית גדולת מימדים נמצאת בגינה במקום צר, בעקבות שתילה אקראית או הזרעה עצמית, כשבסופו של דבר היא משתלטת על הגינה ודוחקת את רגליה של כל צמחיה אחרת וגורמת נזקים לבניין (לדוגמה: פיקוס השדרות - לא גזום, פיקוס בנימינה, פיקוס קדוש, סיגלון בגינה הקדמית או הצדדית).

בהתייחס לשינויי הסביבה, שהתחוללו במשך השנים, הם אינם עולים תמיד בקנה אחד עם כוונתו המקורית של המתכנן. חשוב להבין היבט זה, למקרי התייחסות למערכת שתילה היסטורית, אשר אין אנו יכולים לשקם כפי שהייתה במקור, כי התנאים, שנוצרו במשך הזמן, אינם מאפשרים זאת.

תופעה חוזרת ונשנית בתל אביב, עיר בת קצב בניה מסחרר מימי היווסדה, היא שינוי בתנאיי ההארה: אזור, שהיה פעם שטוף שמש, היום, ברבים מהמקרים, שרוי בצל. כך, מערכת שתילה שתוכננה להיחשפות לאור, נמצאת היום בתנאי חצי-צל או צל מלא. צפיפות המרקם העירוני, והוספת 1-3 קומות לבניינים ההיסטוריים הן שתי הסיבות העיקריות למצב. בנוסף, המגדלים הגבוהים באזורים לשימור מחמיר (לדוגמה: בשדרות רוטשילד) או באזורי חיץ בעיר הלבנה, משנים לא רק את אופי קו הרקיע, אלא גם מטילים צל משמעותי על פני שטחי קרקע נרחבים (לדוגמה: המגדלים בהיקף פרויקט שרונה-דרום הקריה), ובכך משפיעים על הצמחיה הקיימת ועל אופי הצמחיה העתידית.

דוגמה מוחשית להשפעת ההצללה נראית בקרב שורות הברושים (Cupressus macrocarpa & C. sempervirens), הנטועים לאורך הגבולות הצדדיים או האחוריים. במקור, נשתלו ברושים אלה בשמש מלאה, לאורך היקף המגרש, לסימון גבולו. בבגרותם הם נמצאים בתנאי צל, המוטל על ידי הבנינים הסמוכים. החלק התחתון של הברוש נמצא כולו בצל, ואילו קצה הצמרת נמצא במקרה הטוב בשמש. מצב אחר שנצפה הוא השפעת קירבת יתר של הברוש לבניין, בעיקר בבנינים שנבנו לפני שנת 1925, שמרחקם מהבניין הוא כ-2 מטר[2]. דוגמה לכך נצפית ברחוב לילינבלום 16-פינת היכל התלמוד 1, שם הברושים קרחים לכיוון הבניין, ובעלי נוף ירוק לכיוון הרחוב והאור. בין אם ההצללה נובעת משתילה מקורבת לבניין, ובין אם היא תוצאה של בניה לגובה במגרש השכן, התוצאה היא התייבשות הנוף בחלקים המוצלים - הענפים הנמוכים-, תוך הפיכת הברוש

[2] בשנת 1921 נקבעו המרחקים המינימלים מגבולות המגרש בבתי דירות (3-2 מ' מרחק מקו בניין לגדר בחזית, 2.0 מ' מרחק מינימלי מהגבול עם השכן. מרחקים אלה שונו בעקבות תכנית גדס ונקבעו חדשים בתקנות 1928 (4 מ' מרחק מקו הבניין לגבול המגרש בחזית, 3 מ' מקו הבניין לצדדים, ו-5.5-6 מ' מקו הבניין לגדר האחורית). בשל כך, נטיעות מתחילת שנות ה-20 למאה הקודמת, במרחק הקטן מ-2 מטר.

5-4 ברוש מצוי על גבול המגרש בגינת בית העצמאות, בשדרות רוטשילד 16

העץ בעל עלווה רק בחלקו העליון, ונוטה כלפי מרכז החצר, כשהוא מחפש את האור (צילום ע. סגרה, 2012).

5-5 עצי ברוש ובוגנוויליה בגינה הצרה ברחוב לילינבלום 16

השילוב ברוש-בוגנביליה שייך לגננות המקומית מתקופת המנדט. הברושים פה נטולי עלווה לכיוון הבניין כי הם שרוים בצל. (צילום ע. סגרה, 2014).

הבוגר לדמוי "מטאטא". כיוון השמש קובע את ההצללה ואת צד התקרחות העץ, ומתקבל נוף לא סימטרי ולא אסתטי. במקרים בהם קיימת הצללה מכיוון אחד, וחלל מואר בכיוון אחר, חומד הברוש את האור וגדל בהטייה על סף הקריסה. בגינת בית העצמאות בשד' רוטשילד 16, לדוגמה, הברושים שעל הגבול הדרומי, נוטים לכיוון מרכז הגינה בזוית חדה, בניסיון להתרחק מהבניין הסמוך (רוטשילד 14) ולחפש את האור. בהיותם כמעט חסרי עלווה, הם אינם תורמים עוד לנוף המתחם. במקרה זה, אי אפשר לשקם או לשחזר את המערכת ההיסטורית כפי שתוכננה במקור, כי ברושים צעירים לא יגדלו בתנאיי הצל השוררים במקום היום.

התהוות ההצללה, המתחוללת על פי רוב לאורך הצדדים ובגינה האחורית, בעלת משמעות לגבי גדרות חיות שניטעו במקור כצמחיה שוחרת שמש. שתילת בוגנוויליה כגדר חיה (Bou-ganvillea glabra) הייתה נפוצה בגינות של פעם, בשל היותה מטפס מהיר צמיחה, בעל פריחה מרהיבה. לפי המסורת הכפרית נהוג היה לשתול בוגנוויליה בודדת, המטפסת על עץ ברוש. צירוף זה, החוזר על עצמו לאורך גבול החלקה, יוצר גדר חייה גבוהה, בלתי חדירה, בה פריחת הבוגנוויליה בולטת על רקע עלוות הברוש הכהה. בתל אביב נצפה שילוב זה, בעיקר בבתים בסגנון האקלקטי (לדוגמה: ברחוב לילינבלום 16- פינת היכל התלמוד).

אולם, בבתי הדירות בעיר הלבנה, נשתלה הבוגנוויליה גם בשילוב ברושים וגם בלעדיהם, כגדר חיה רציפה, הנתמכת על גדר המתכת הצדדית והאחורית. היום תנאיי הצל השוררים בגינות אלה, בשילוב הגיזום התכוף, אינם מאפשרים את הפריחה. דוגמה הממחישה את התופעה נצפית בגינת שד' חן 25, שם הגדר החיה הדרומית והאחורית היא גדר בוגנוויליה: היא אינה מגיעה כלל לפריחה, אך זקוקה לזמירה תכופה בשל חיוניותה ומהירות צמיחתה. עם הזמן, הפכה לגדר תדירת ירק ללא ייחוד כלשהו, מלבד היותה סבך צפוף וקוצני.

באותה הגינה, שני צמחי בוגנוויליה בודדים טפסו פעם על חזית הבניין: היום הם גזומים כשיחים בודדים, ורק מיקומם מורה על יעודם המקורי (תמונה 3-5) בוגנוויליה כמטפס בודד על חזית הבניין נפוצה בעיר הלבנה (לדוגמה: ברחוב פרישמן 33, מאנה 9 ו-11, במנדלסון 5, נצח ישראל 9 ועוד), ומרחוק מראה הפריחה בקומות העליונות הוא מרהיב עין. אולם הסבך העבות הנוצר במשך השנים גורם להשתלטות הצמח הבודד על שטח נרחב בתוך הגינה, לעלות תחזוקה גבוהה, כך שבפועל נמנעים וועדי הבתים מהוצאות אלה, והתוצאה היא התפשטות ללא רסן.

בהתייחס לשינויים בין מצב מקורי לבין מצב בוגר של הבוגנוויליה כמטפס, יש להוסיף כי הבוגנוויליה מהירת צמיחה, חיוניות, חסכונית במים, מערכת שורשיה תוקפנית, ענפיה מעוצים. עם הזמן ובהיעדר תחזוקה נאותה, היא הופכת לסבך עבות, דוקרני ובלתי חדיר, הפורח בחלקיו החיצוניים והמוארים בלבד, במידה ואין גוזמים אותה לעיתים קרובות. הבוגנוויליה היא צמח היסטורי מובהק, שהשימוש בו מתועד כבר במחצית השנייה של המאה ה-19, וייתכן אף קודם לכן. היום, בעת השיקום, יש לשקול האם להשתמש בצמח נוי היסטורי זה בגינה

קטנת מימדים, כי עם הזמן היא תהפוך למטרד.

5.2.2 שתילה מעורבת

שתילה מעורבת נצפתה בעיקר בקרב הגדרות החיות, וזאת בשלושה אופנים עיקריים:

1. פלישת מין חזק ומהיר צמיחה לתוך הגדר והטמעתו בתוכה.
2. גדר רב-שכבתית, כתוצאה מהחלפת סוג בוטני קיים בסוג, מין או זן אחר, ללא הסרה מוחלטת של הצמח המקורי.
3. גדר רב-שכבתית, כתוצאה מהזרעה אקראית (רוח, ציפורים) או הזרעה עצמית של סוג אחר (צמח הנמצא בקרבת מקום).
4. יצירת גדר רב-שכבתית, על ידי מילוי חללים בצמח שלכאורה זהה למקורי, אבל במציאות שונה ממנו במראה. תופעה נפוצה במקרה של שמירה על הסוג, והחלפת מין או זן.

תופעה נפוצה היא השתלטות צמח בעל קצב צמיחה מהיר, על צמח שכן איטי יותר בצמיחתו: שניהם נשתלו במכוון, אך ההבדלים בחיוניות וקצב צמיחה מביאים להשתלטות המהיר והחזק על העדין והאיטי. התופעה כרוכה בחוסר איזון בייצוג היחסי, לדחיקת רגליו עד כדי היעלמות של הצמח ה"איטי" יותר. בשני המקרים, התוצאה המתקבלת שונה ממה שהתכוונו לה המתכננים. תופעת השתלטות נפוצה בעיר הלבנה נצפית כאשר זוג פיקוסי השער (Ficus microcarpa syn. F. nitida) שולחים שלוחות לצדדים, תוך כדי החלפת הסוג הסמוך לו ודחיקת רגליו. מידת ההשתלטות תלוייה בסוג הגדר החיה: היביסקוס סיני (Hibis-cus rosa-sinensis) נדחק פחות מפיטוספורום יפני (Pittosporum tobira), ופחות מקריסה גדולת פרחים (Carissa macrocarpa syn. gran-diflora). ברוב המקרים, פלישת פיקוס השדרות לגדר החיה גורמת להיווצרות גדר חיה מעורבת, במרקמים ובגווני הירוק השונים. דוגמה מובהקת לפיקוס הנטמע בקריסה, בפיטוספורום ובטקומית הכף, נצפית במעונות עובדים ז' (שד' בן גוריון 66-64, פינת רחוב שפינוזה 41-29, פינת ריינס 62-54). במקטע ברחוב שפינוזה, ניתן להבחין בגדר גזומה למופת, המשלבת בתוכה עצי פיקוס השדרות בצורת קוביה במקצב ופיקוסי השער הסמוכים לכניסות. כאן נצפים שינויי מרקם וצבע לכל אורך הגדר המטופחת. במקרים קיצוניים קשה לקבוע האם הגדר החיה, שכולה פיקוס השדרות, היא תוצאה של השתלטות על סוג אחר או של כוונה מקורית. דוגמה לכך נצפית בגינת בית גוטרמן בשד' בן גוריון 81.

גדר חיה מעורבת מתקבלת גם כתוצאה מהסרה לא שלמה של סוג בוטני קודם והחלפתו בסוג אחר. כשמסירים סוג פולשני, בעל יכולת הזרעה עצמית גבוהה, או יכולת צמיחה משרידי שורשים או ענפים קטנים יחסית, הוא חוזר לנבוט ולצמוח לתוך הגדר החיה החדשה ולפעמים גם בשאר שטח הגינה. התוצאה היא גדר חיה רב שכבתית. דוגמה מייצגת את התופעה היא הלנטנה קמרה (Lantana camara), צמח היסטורי, שמקורו בנוף החקלאי. מימדיה הגדולים ופולשנותה אינם מתאימים לגינה החזיתית הקטנה של בתי הדירות: אמנם היא נפוצה בהן, הנסיונות להסירה לחלוטין לעיתים כושלות והיא חוזרת לצמוח לתוך הגדר החיה החדשה. מבין הדוגמאות הרבות, נזכיר כאן את הגדר החיה ברחוב נצח ישראל 9, בה צמחה

5-6 הגדר החיה המעורבת בגינת שד' בן גוריון 86, פינת גור אריה 2
בתוך גדר ההיביסקוס הסיני, נטמע הפלפלון דמוי האלה, שהיה במקור שיח/עץ גבוה. הוא נגזם על ידי מגזמת מכאנית כחלק מהגדר החיה, ומאבד את הייחודיות שלו. (צילום ע. סגרה, 2014).

5-7 הגדר החיה ברחוב נצח ישראל 9

גדר חיה מפיקוס השדרות גזום, לתוכה החדירה את עצמה הלנטנה הקמרה הפורחת. (צילום ע. סגרה, 2014).

5-8 צמחיית נוי היסטורית: אספרגוס נוצתי
אספרגוס נוצתי בערוגת הגינה הצדדית בגינת שד" ח"ן 3. (צילום ע. סגרה, 2011).

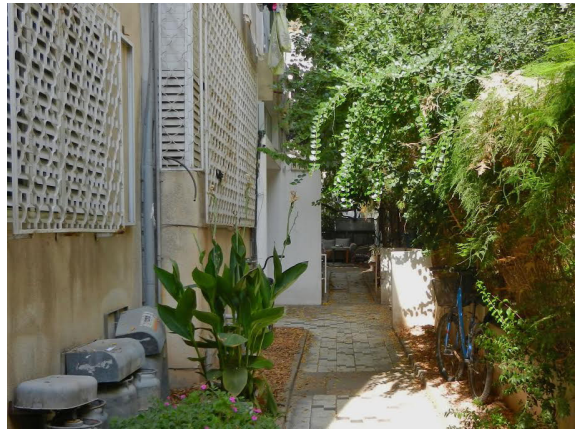

5-9 קנה הודית בגינת רחוב זמנהוף 14
קנה הודית היא צמח נוי היסטורי, שרידיו נצפו בגינות רבות בעיר הלבנה, נדיר לראות קבוצה בשיא הפריחה. כאן, בצד שמאל, קנה הודית בעלת פריחה צהובה. (צילום ע. סגרה, 2012).

הלנטנה בתוך גדר פיקוס השדרות רציפה (תמונה 7-5).

גדר חיה מעורבת מתקבלת גם בעת שיקומה, כשמבקשים למלא חללים בשל תמותת צמחים בודדים. נוטעים צמחים מאותו סוג, בכוונה להשלים את החסר, אבל ממין או זן שונה, בעל מראה שונה מהמקור. דוגמה נפוצה בעיר הלבנה היא השלמת גדר היביסקוס סיני (Hibiscus rosa-sin-ensis) בהיביסקוס סיני בעל פרח שונה בצורה או בצבע, או בסוג אחר דומה, כמו הדבוקית מעוצה (Mal-vaviscus arboreus) או במין אחר, כגון ההיביסקוס השסוע (Hibiscus schizopetalus).

לדוגמה: בגדר החיה בחזית שד' בן גוריון 86 הגדר המקורית הייתה מהיביסקוס סיני בעל פרח מלא בצבע אדום-וורוד. בחללים נשתלו צמחי היביסקוס סיני בעלי פרח פשוט ואדום. וכך נוצר הבדל משמעותי בסוג וצבע הפריחה, המתווסף להבדל הקיים בין צמח בוגר לצמח צעיר, אשר צפיפות הצימוח בהם שונה.

בגדר חיה מעורבת, יש לבחון את טיב התהליכים שהובילו למצב הקיים, תוך אבחון סדר הנטיעות, וניסיון זיהוי הסוג, המין והזן המקוריים. הבנת התהליך היא הבסיס לכל החלטה שימורית. יש לנסות להשיב לגדר החיה מראה אחיד, כדי שהיא תחזק את המערכת הכללית ואת הממשק עם הרחוב.

שתילות מעורבות בגדר הקדמית, הן ברמה של שיחים פורחים והן ברמה של ערוגה עשבונית מעורבת (herba-ceous mixed border) אינן תואמות את התפקיד ההיסטורי של מערכת הגדר, ועל כן רצוי להימנע מהן.

5.2.3 שינויים בייצוג היחסי של הצמחיה ההיסטורית: דחיקה והיעלמות

תופעות השתנות ההרכב הצמחי בגינות תל אביב, שזוהו עד כה, הן הבאות:

1. אובדן צמחיה היסטורית עקב תהליכים טבעיים (סיום מחזור החיים) ו\או שינויי אופנה.
2. ייצוג יתר של הצמחיה ההיסטורית העמידה ומאריכת ימים, בהשוואה לצמחיה ההיסטורית בעלת תוחלת חיים קצרה, שאינה מיוצגת.
3. חדירת צמחיה אופיינית מאוחרת, המתייחסת לתקופה שבין שנות החמישים ועד אמצע שנות השמונים למאה העשרים.
4. חדירת צמחיית נוי חדשה, מסוף שנות השמונים ועד ימינו, שאופייה אינו תואם או אינו משתלב בצורה הרמונית עם הצמחיה ההיסטורית.

צמחיית התשתית השורדת בגינות העיר הלבנה כוללת עצים, שיחים גדולים, וצמחיית הגדר ההיסטורית. היא מיוצגת היטב, למעט סוגים, מינים וזנים בוטניים, שיצאו מהאופנה. השלמת הרשימות של הצמחיה ההיסטורית הזו היא משימה פשוטה יותר מהשלמת רשימה של צמחיה שנעלמה כליל מהגינות (ראה נספח 3). בתצפיות שנעשו במסגרת הסקר, זוהו המרכיבים הצמחיים, ששרדו בגינות, בשל עמידותם וכושר ההזרעה העצמית הייחודי. הצמחים האלה הם: פלפלון דמוי אלה (Schinus tere-binthifolia), הלנטנה הקמרה (Lan-tana camara), התבטיה ההרדופית (Tevethia peruviana), האיזדרכת (Melia azederach), טקומית הכף (Tecomaria capensis) ועופרית הכף (Plumbago capensis),

ובמידה מסוימת גם הסוג וושינגטוניה (Washingtonia spp.).

הצמחים ששרדו בשל היכולת להוציא חוטרים ושלוחות צדדיים התרחבו ונדדו מעט ממקום השתילה המקורי. פיקוס השדרות (Ficus microcarpa syn. F. nitida), אשר מיוצג כצמח גזום בגינות בתי הדירות על העמודים, הוא בעל יכולת לשלוח שלוחות לצדדים וכך הוא מתרווח למקומות שלא היה מיועד להם. במקרים בהם חדלו לגזום את פיקוסי השער, הצמח חוזר להיות עץ גדול מימדים ולהפיץ זרעים. לכן, אין סכנת הכחדה לצמח היסטורי זה, כי מדובר על סוג פולשני הן בריבוי הווגטטיבי והן בריבוי המיני. השאלה הנשאלת היא האם לשתול אותו שוב ואם כן כיצד לבצע זאת, כדי למנוע את התופעות הנלוות.

הרדוף הנחלים (Nerium oleander), הוא שיח פורח היסטורי[3], המצוי בגינות העיר הלבנה כשיח בודד (נפוץ) או כגדר חיה גבוהה (פחות נפוץ). הוא מתחדש מהבסיס ומוציא ענפים רבים, התרחבותו היא צנטריפוגלית. מאחר והיום שיטת הגזום המכאנית פוגעת בצורת הצמיחה שלו ובפריחה, לעיתים לא תורם ההרדוף את תרומתו המיועדת לנוי.

מרבית הצמחיה ההיסטורית שאבדה, היא בעלת מחזור חיים קצר, ובשל כך, באופן טבעי, נוכחותה בגינה מוגבלת לטווח זמן קצר יחסית (שנה, שנתיים, שלוש ועד חמש- שש שנים). היא כוללת את כל הצמחיה המשנית: מרבית החד- והדו-שנתיים העשבוניים, חלק גדול מהרב-שנתיים העשבוניים וצמחי הבצל והפקעת, ובמידה מוגבלת יותר גם את בני השיח. בשל כך, ייצוג הצמחיה העשבונית החד ורב- שנתית בגינות הוא היום מזערי: המימד הנמוך (עד 0.40 מ' גובה) והבינוני (0.60 מ') אינו מיוצג נאמנה על ידי הצמחיה השורדת. גם ייצוג הצמחיה השיחית הנמוכה חלקי בלבד. בנוסף לאבדן מבחר הצמחיה בעקבות תהליכים "טבעיים" (סיום מחזור החיים, מחלות, תגובה לעקה) יש לקחת בחשבון כי ההיצע המקורי נעשה דל יותר בשל שינויי האופנה: כאשר צמח לא נחשב יותר למיוחד ורצוי, חדלו לשתול אותו בגינות. ובמידה ומדובר על סוג שאינו מאריך ימים, שינויי האופנה גרמו בסופו של דבר להיעלמותו. אבדן צמחיית בני שיח היסטוריים, צמחי בצל ופקעת, שאינם עמידים לתנאי צחיחות, או רגישים למחלות, או המתקשים לצמוח בקרקע מדולדלת, היא חלק מהתהליך ה"טבעי" של גינת הנוי. אלה הם הצמחים שמופיעים כשכיחים בקטלוגי המשתלות ההיסטוריים, שלא נצפו בשטח ושעליהם נכתב בנספח 3 כי "בעבר כנראה היו נפוצים בגינות תל אביב". לדוגמה, מבין הבצלים הפורחים לא נצפה בגינות העיר הלבנה אף שריד של אמריליס בלדונה (Amaryllis belladonna), שהיה נפוץ החל משנות ה-20 למאה הקודמת. גם הקרינום האסיאתי, (Crinum asiaticum), שהפך לנפוץ בסוף שנות

5-10 אחד משני שיחי הרדוף הנחלים בגינה הקדמית, רח' גורדון 33

הרדוף הנחלים כשיח בודד או בזוגות היה נפוץ בגינות המודרניות של שנות ה-30 היום, הפריחה בריחנית שלו מופיעה לעיתים רחוקות, כיוון שהגיזום המכאני פוגע בה באופן משמעותי. (צילום ע. סגרה, 2014).

[3] הרדוף הנחלים, הן בצורת הבר שלו בעלת הפרח הפשוט הוורוד, והן במיגוון הזנים בשלל צבעים, עם פרח פשוט, חצי מלא ומלא, הוא אחד השיחים ההיסטוריים החשובים בגינות תל אביב, בשימוש בנוי המקומי לפחות ממחצית המאה ה-19. לאחרונה המוניטין של הרדוף הנחלים נפגע, בשל היותו צמח רעיל. טענתנו היא כי רעילותו אינה רבה יותר ממכלול צמחי נוי ממשפחת ההרדופיים החלבלובים והסולניים, בשימוש נפוץ בנוי בתל אביב. אם כל אלה יוצאו מחוץ לגגנות המקומית, תצטמצם רשימת הצמחיה בצורה משמעותית. ההמלצה היא לא לשתול צמחי נוי רעילים בגני גנונים, בתי ספר ובגנים ציבוריים, ולהתיר את שתילתם בגינות בתי הדירות הפרטיים, ובעיקר לאפשר את השתילה במתחמים ההיסטוריים.

5-11 מבט מקורב לפריחת האמריליס הנאה
צמח בצל שהיה נפוץ בגינות שונות בשנות ה-30 ושראוי להחזירו אליהן. (צילום ע. סגרה, 2014).

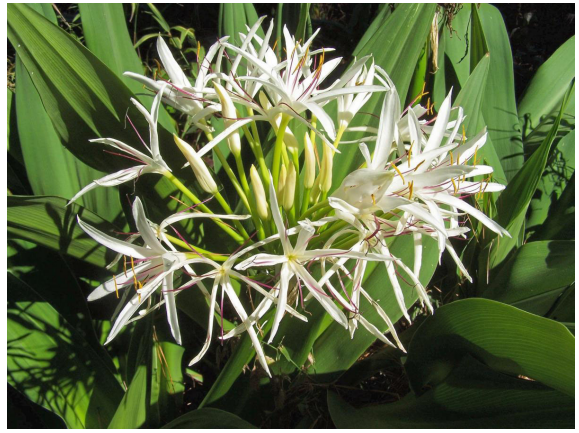

5-12 מבט מקורב לפתיחת הקרינוס האסיאתי
צמח בצל פורח שהיה נפוץ בגינות החל משנות ה-40 למאה הקודמת. ראוי להחזירו לגינון התל אביבי. (צילום ע. סגרה, 2014).

הארבעים למאה הקודמת, נדיר היום בגינות תל אביב.

מבין הצמחים בעלי מחזור חיים קצר, שרדו בגינות הסוגים הפולשניים, המזריעים את עצמם בקלות, ומפזרים את עצמם לכל עבר. דוגמה טיפוסית לכך היא הלילנית הרב-גונית (Mirabilis jalapa), צמח עשבוני פורח דו-שנתי עד רב שנתי, בעל כושר הזרעה עצמית גבוה וקנה שורש המתחדש גם מחלקים קטנים יחסית. הישרדות מיני יהודי נודד (Tradescantia spp.), אספרגוס (Asparagus spp.), האצבעונית (Ruscus spp.), הכידונן (Sanseivieria spp.), המגינית (Aspidistra spp.) כל אלו תלויים בעמידותם של הצמחים בתנאים קיצוניים ויכולתם להתפשט על ידי ריבוי ווגטטיבי לצדדים.

בהתייחס לצמחיה ההיסטורית הנמוכה והבינונית, שעדיין מיוצגת בגינות העיר הלבנה, יש חשיבות לקנה הודית (Canna indica), צמח רב שנתי עשבוני בעל קנה שורש, ששרד על אף הניסיונות להסירו מהשטח, תודות לכושרו להתפשט לצדדים ולהתחדש משרידי שרש קטנים ביותר. (תמונה 5-9 דוגמאות של קנה הודית).

מבין הצמחיה ההיסטורית החשובה, שכמעט אינה מיוצגת היום בגינות העיר הלבנה, יש להזכיר את היעקוביניה הלבנה (Justicia alba syn. Adathoda vasica), שיח הפורח בלבן, שהיה נפוץ משנות העשרים ועד שנות השישים למאה הקודמת, וכמעט נעלם מהגינות. דוגמה אחת נצפתה בגינת בית סגל ברחוב מנדלסון 3- פינת פילון 1. כמו כן, סוגים בעלי הפריחה וורודה (Justicia carnea) וזהובה (Justicia aurea), שהיו גם חלק מהצמחיה ההיסטורית משך שנים, לא נצפו כלל במסגרת הסקר הנוכחי. יש להניח כי הסיבה לדחיקת היעקוביניה הלבנה, הוורודה והצהובה היא שינוי בטעם. (ראה נספח 3).

סיבה אפשרית נוספת להעלמה של הצמחיה ההיסטורית יכולה להיות התקפת מזיקים או מחלות. לדוגמה, בעתיד הקרוב צפויה הפחתה ניכרת של אוכלוסית הדקל הקנרי (Phoenix canariensis), "עץ סימון" נפוץ המאפיין את גינות העיר הלבנה, כפי שנידון בפרק 4. הסיבה היא התקפה נרחבת של חדקונית הדקל האדומה (Rhynchophorus ferrugineus), חיפושית התוקפת דקלים והמקננת בתוך הגזע, בו היא נוברת עד למותו. הדקל הקנרי הוא הרגיש מבין הדקלים, ואם לא תימצא שיטה יעילה להגן עליו, יהיה צורך להעדיף את התמר (Phoenix dactylifera) שגם הוא רגיש במידת מה או הוושינגטוניה (Washingtonia filifera & W. robusta) על פני הדקל הקנרי.

מבין הצמחים השורדים, מקום נכבד נוטלת, כפי שכבר הוזכר בפרקים קודמים, הצמחיה הסוקולנטית והקסורופיטית (עמידה לצחיחות), המתאימה לשמש, שברובה מוגדרת בסקר זה כ"צמחיה אדריכלית". היא כוללת את מכלול מיני האגבה האמריקנית (Agave americana) והאלוי (Aloe spp.), מיני הצבר (Opuntia spp.), מיני היוקה (Yucca spp.), הקורדילינה (Cordyline spp.), הדרקונית (Dracaena draco) הגדולה ואת הדקלים (מהסוגים Phoenix, Chicas ו-Washingtonia)[4].

מבין הצמחיה ההיסטורית העמידה לחצי צל וצל שרדו גם סוקולנטים

[4] ראה נספח 3

עמידים לצל וגם צמחיית תת-יער העמידה לצחיחות. יש להזכיר כאן את מיני הכידונן (Sanseiveria spp.), מיני האצבעונית (Ruscus spp.), מיני המגינית (Aspidistria spp.), מיני האספרגוס (Asparagus spp.), מיני היהודי הנודד (Tradescantia spp.) והירקה המצויצת (Clorophytum comosum).

בהתייחס לצמחיה ההיסטורית המוכרת לנו בוודאות, השורדת בגינות העיר הלבנה, יש לקחת בחשבון שמדובר בצמחיה עמידה לתנאיי צחיחות ולהיעדר תחזוקה, ולא על כלל הצמחיה, שהייתה קיימת בתוך גינות סוף שנות השלושים –והארבעים למאה הקודמת. ישנן גינות רבות בעיר הלבנה, בהן נותרה רק האגבה (Agave ameri-cana), צמח סוקולנטי היסטורי ועמיד, אבל לא תמיד מתאים לגינה הקטנה התל אביבית, בשל דוקרנותו הרבה. דוגמה לכך מצויה בגינת רחוב פילון 5, שם מספר צמחי אגבה אמריקאית מכחילה (A. americana 'Glauca') בודדות נטועים בגינה חשופת קרקע, בה כל שאר הצמחיה נכחדה: דוגמא נוספת נמצאת ליד הפחים ואחד ממש על שביל הכניסה, והוא מהווה סכנה מסוימת לציבור הפוקד את המקום. (תמונה 13-5).

על אף שהצמחיה השורדת מחזירה לנו תמונה סלקטיבית ותמציתית להרכב הצמחי הכולל בגינות בתי הדירות בעיר הלבנה, היא חשובה מבחינות רבות. מבחינה אגרוטכנית, היא מצביעה על הצמחיה שהוכיחה עצמה כעמידה ומאריכת ימים. מבחינה היסטורית ושימורית, היא משמעותית כחלק מדימוי גינות שנות השלושים והארבעים למאה הקודמת. על כן, יש להתייחס לצמחיה ההיסטורית השורדת כאל הצמחיה המאפשרת איפיון הנוף הרך, שכדאי להשתמש בה, במידה זו או אחרת, בעת שיקום הגינה.

5.2.4 שינויים במערכת הגדר: שיטות גיזום ושינויי ההרכב הצמחי

הגדר החיה הגזומה ופיקוסי השער המעוצבים הם ביטוי ל "ארס טופיאריה" (Ars topiaria), אומנות הגיזום, שהשתמרה בגננות המודרנית, כאשר עיצוב הגדר החיה פשוט בהשוואה לגיזומם של זוג פיקוסי השער. עיצוב "השער הירוק" דורש מידת מיומנות גדולה יחסית, כיון שהצמח מעוצב על גזע גבוה, כ-3-1.5 מ' מעל פני הקרקע. בשל כך, פעולות גיזום חוזרות, מתבצעות בתנאים לא נוחים יחסית.

חלק מהשינויים במראה הגדרות החיות ומערכת השער קשור למעבר מגיזום ידני לגיזום מכאני: בשנות השלושים והארבעים נעשה הגיזום בצורה ידנית, על ידי מזמרה או מספריים ארוכות, ואילו היום הוא נעשה כמעט אך ורק על ידי כלי גיזום מכאני.

נמקד את הדיון בהיבטים הקשורים ב:

1. שינויים בגדר החיה: הרכב צמחי ושיטת גיזום.
2. שינויים בעיצוב וגיזום פיקוסי השער.
3. שינויים בעיצוב צמחיה שיחית אחרת.
4. שינויים בהרכב הצמחיה הכללית בגינה.

- קפידה בבחירת תדירות הגיזום ועונת הגיזום. בעבר, נבחרה בקפדנות תקופת הגיזום ומספר הגיזומים בשנה היה מינימלי, בהתחשב בצורת הצימוח הטבעית של השיח, בעונת הפריחה ובעלות הגיזום הידני. היום גיזום הגדרות

5-13 מבט אל צמח אגבה אמריקנית מכחילה בחצר קומת העמודים בבית רוזנברג ברחוב ויזל 8
צמח זה נפוץ עד היום בגינות תל אביב, לעיתים שורד יחידי מכלל הצמחיה. הצמח נמצא על הגבול בין קומת העמודים לגינה הקדמית, נהנה מהארה מספקת מכיוון מערב והוא עמיד לצחיחות. (צילום ע. סגרה, 2014).

5-14 מבט אל צמח אלוורה בגינה הקדמית ברחוב גורדון 33
האלוורה בעל הפריחה הצהובה, הוא אחד הותיקים מבין צמחי הגינה, בשימוש כבר מהמאה ה-19. צמח קסרופיט, שוחר שמש, מומלץ לחזק את נוכחותו בגינות העיר הלבנה. (צילום ע. סגרה, 2013).

5-15 מבט אל הגדר החיה ולשער הפיקוסים בשדרות בן גוריון 83
הגדר והשער גזומים בקפידה לפי המודל המקורי. (צילום ע. סגרה, 2014).

5-16 מבט אל שער הפיקוסים בשד' בן גוריון 92
הגיזום נעשה מהקרקע כשהמגזמת נישאת על זרוע. הזרוע אינה מגיעה עד לחלק העליון של השער, שנותר ללא גיזום. מכאן המראה המסודר בחלק התחתון והפרוע בחלק שמעל. (צילום ע. סגרה, 2013).

נעשה לעיתים תכופות מדי, במו־עדים הנבחרים לפי זמינות הגנן מטעם חברה קבלנית, ולא ע"פ קצב צמיחת הגדר ופריחתה. בשל כך, מתקשה הגדר החיה להגיע לפריחה, שתהיה דלילה או חסרה. כך, גיזום במועד לא נכון מטשטש את ההבדלים בין גדרות חיות מסוגים שונים, כך שכמעט כל הגדרות הגזומות נראות דומות. ההבדלים הקריאים טמונים בצבע ובמרקם העלווה, אך לא זאת הייתה הכוונה המקורית.

- שינויים במראה צמחיית הגדר החיה עקב תחזוקה המבוססת על גיזום מכאני. הגיזום המכאני כתחליף לגיזום במזמרה ידנית, גורם לפעמים לפגיעה אסתטית, עקב חיתוכה של העלווה, הנתלשת לקרעים לא נעימים לעין, שעשויים לפלס את הדרך לחדירת מחלות. תופעה זו בולטת בעיקר בשיחים בעלי עלווה תדירת ירק, גדולה וגילדנית, כגון פיטוספורום יפני (Pittosporum tobira), פיטו־ספורום גלוני (Pittosporum undulatum), ער אציל (Laurus nobilis), קריסה גדולת פרחים (Carissa macrocarpa).
- גיזום נמוך של עצים בודדים לאורך הגדר החיה והטמעתם בתוכה. גיזום עצים בודדים, שבמקור ניטעו כמוקדים גבוהים המקנים קצב לגדר החיה, והיום הם חלק שנטמע בתוך הגדר עצמה. התופעה היא פועל יוצא של הגיזום המכאני הנעשה כמקשה אחת עם גזום הגדר. תוצאה זו נצפתה בגינות העיר הלבנה במקרה של פלפלון דמוי-אלה (Schinus terebinthifolia), קתרוסית מרובעת (Citharexylum spinosum) ועצי פרי הדר (Citrus spp.).
- שינויים בהרכב הגדר החיה שנדונו קודם, הפיכת גדר חיה מונו־ספציפית (בת סוג אחד) לגדר מעורבת: החלפת צמחים בודדים \מקטעים בגדר בצמחיה לא זהה (אותו סוג, אבל מין או זן שונה, או סוג שונה לחלוטין), תוך הפיכתה לגדר חיה רב שכבתית. במקרים רבים, הרב שכבתיות היא תוצאה של פלישת פיקוסי השער אל תוך הגדר החיה, המורכבת מסוג אחר, והפיכתה לגדר מעורבת. פיקוסי השער הם בעלי חיוניות וקצב צימוח רב, שולחים שלוחות לצדדים, וכך הופכים לחלק מהגדר. מקרה זה קל לזיהוי, כי מרבית עלוות פיקוסי השער נמצאת לצידי שער הכניסה.
- טשטוש בהפעלת טכניקת גיזום פיקוסי השער. עיצוב שער הפי־קוסים מבוסס על עקרונות טכניקת הזמירה הגאומטרית, התכופה והמדויקת של תצורה האמורה להיראות כאלמנט פיסולי. הנוף אמור להיות מעוצב בגובה 2-3 מ' מעל פני הקרקע, אך לעיתים החלק העליון צומח עד ל-4 מ' ויותר. צורת הנוף המיוחלת היא קוביה או תיבה על גזע חשוף, או שתי קוביות סמוכות, שהחלק התחתון שלהם מתלכד לקשת. חלק הנוף הפונה לרחוב אמור להיות ישר או מעט באלכסון, עם חלק תחתון רחב מהעליון. במציאות מוצאים מגוון סטיות ממודל זה.
- הפסקת הגיזום של פיקוסי השער בשלב מסוים לחייהם והפיכתם לעצים בעלי צימוח חופשי. תופעה הנצפית במקומות רבים בעיר

הלבנה, כאשר התוצאה המתקבלת היא שונה באופן משמעותי מכוונת התיכנון המקורי. השינוי הוא רדיקלי, בעל השלכות רבות לגבי הנוף הכולל, כיוון שעץ פיקוס השדרה בצמיחה חופשית הוא גדול מימדים, מטיל צל כבד על הסביבה, ומגמד את הגינה הקדמית על כל מרכיביה. שינוי צורת התחזוקה מחולל מהפכה עיצובית שאולי לא היו ערים לה מתכנני גינות תל אביב במקור. בנוסף, ישנם היבטים אגרו-טכניים בעלי השלכות חשובות: מערכת השורשים של פיקוס השדרה מתפתחת באופן חופשי לצדדים בעקבות הפסקת גיזום הנוף ועלולה לגרום לנזקים גם לבניין וגם למדרכה. כל פעולת גיזום שעץ גדול מימדים יהיה זקוק לה תהיה כרוכה בהוצאה גבוהה יחסית, בשל הצורך להשתמש בכלי רכב הנושאים זרוע או בגוזמים-מטפסים. ניתן לזהות פיקוסי שער הצומחים ללא רסן הגיזום המקורי בהתבוננות בגזע וזיהוי גובה הגיזום המקורי, כי בנקודה זו נצפית התעבות מיוחדת. דוגמאות:

- בשערי הגינה בבית רמפל בשד' חן 5, ברחוב מאנה 9 ו-11, בבית ריבקינד ברחוב חובבי ציון 53, בבית ירוזלבסקי ברחוב בלפור 24-26, באחד העם 241 ועוד.
- גיזום פיקוסי השער בצורה גאומטרית עד גובה מסוים וצמיחה חופשית מעליו. נוף פיקוסי השער נראה גזום בצורה גאומטרית עד גובה 2.5-2.7 מ' ומעליו נראית עלווה בצמיחה חופשית, מעין בלורית פרועה מעל תספורת מוקפדת. תופעה שכיחה זו מתרחשת במקרה והגיזום נעשה מהקרקע עם מזמרה או מסור מכאני הנישאים על זרוע, שאורכה אינו מספיק כדי להגיע לחלקי הנוף העליונים של חופת פיקוסי השער. בפועל, קיים כאן ניסיון לתחזק את מערכת השער המעוצבת, אך הטכניקה הנבחרת אינה מאפשרת את ביצוע הגיזום המלא. ניתן להנמיך את כל מערכת השער לגובה המאפשר את תחזוקתה.
- גיזום פיקוסי השער בצורה גאומטרית, עם סטיות מהמודל המקורי. מערכת פיקוסי השער אמורה להידמות, כאמור, למרכיב פיסולי, כאשר הדופן החזיתית מקבילה לחזית הבניין, החלק העליון שלה מקביל לגג, והחלק התחתון בצורת קשת. הסטיה ממודל זה מתקבלת כאשר הגיזום של הדופן החזיתית אינו ישר, ולעיתים הוא צר למטה ומתרחב למעלה באופן רציף ובזוית חדה, כך שמתקבלת צורה של פירמידה הפוכה. סטייה זו קיימת גם בוריאנט בעל מדרגה, כך שבחזית השער, הנוף בעל שני רוחבים שונים, עם מדרגה ביניהם. גם תצורות אלה מתקבלות עקב אי היכולת לשלוט בפעולת הגיזום מעל גובה מסוים.
- גיזום מכאני של כלל השיחים. גיזום מכאני הנעשה ללא אבחנה בין שיחים המיועדים לגיזום גאומטרי לבין שיחים המיועדים לצימוח חופשי. תופעה נפוצה בהיעדר גנן מקצועי, הגורמת לטשטוש יחודיות הצימוח והפחתה משמעותית עד כדי היעלמות של הפריחה.
- השתלטות הצמחיה העמידה על הצמחיה האחרת. הצמחיה העמידה השורדת בתוך הגינה דוחקת את

5-17 מבט מלמעלה אל הגינה המשוקמת בשד' בן גוריון 77, פינת אדם הכהן 2
לשיקום שער הפיקוסים, היה צורך בגיזום חזק בראש השער. הפלסטיות של פיקוס השדרות מאפשרת את התחדשותו המהירה. (צילום ע. סגרה, 2013).

5-18 ריצוף שביל הכניסה בשד' ח"ן 14
המרצפות בסמוך לשפת השביל שמרו על הדוגמה המוטבעת עליהן, ואילו המרכזיות נשחקו, עד כדי היעלמות הדוגמה. (צילום ע. סגרה, 2013).

5-19 מבט אל תוך קומת העמודים ברחוב ויזל 16
בנוף הקשיח מרצפות בטון מוטבעות, אבני כורכר ערוכות בנדבכים לשפת הערוגות. ואבן שכבות בהנחה פראית יוצרת משטח מרוצף, שבו חלקים חסרים או אינם יציבים. (צילום ע. סגרה, 2011).

5-20 מבט אל מגרש החניה בשד' ח"ן 13
הגינה הקדמית וקומת העמודים הפכו למגרש חניה, וגם קו ההפרדה בין המגרש לרחוב אינו ברור יותר. (צילום ע. סגרה, 2013).

רגליה של הצמחיה הרגישה יותר, ובהיעדר מתחרים, היא הופכת לשלטת, תוך עיוות מסוים של אופי הגינה המתקבל וטשטוש תדמית המערכת הצמחיית המקורית. במקרים בהם נעלמת מרבית הצמחיה בגינה, הצמחיה הנצפית מעידה על עמידות וכושר הישרדות מיוחדים.

- היעלמות הצמחיה בעלת תוחלת חיים קצרה. היעלמות מרבית הצמחיה העשבונית החד ורב שנתית מחזירה תמונה חלקית של המערכת הצמחיית המקורית. הצמחיה השורדת היא על כן מתמקדת בשלד המרכיב הצמחי בלבד.
- נטיעת צמחיה לא היסטורית בגינה הקדמית. נטיעת צמחיה לא היסטורית בגינה הקדמית עלולה לשנות את אופי מערכת הכניסה בצורה משמעותית, בייחוד אם מדובר בעצים ושיחים גדולים (צמחיית תשתית, עצי סימון, צמחיית הגדר, שיחים בצימוח חופשי).

5.3 שינויים בריצופים וחומרי חיפוי

התופעות השכיחות הקשורות לנוף הקשה הן כדלקמן:

- בליית מרצפות בטון מוטבעות באזורי דריכה עיקריים עד כדי מחיקת ההטבעה, בעיקר במרכז שביל הכניסה הראשי, לפעמים בשביל המוביל לגרז' וליד פתח הכניסה לבניין.
- החסרת חלק מהמרצפות באזורים מסוימים עקב שבירה, החלפת מיקום או הסרת השטיח לניקוי רגליים, המותיר שקע בריצוף. ההחסרה מותירה שטחים שקועים חסרי ריצוף.
- שבירה, שקיעה או תזוזה של חלק מהמשטח המרוצף, בשל חסר יציבות ותזוזות התשתית החולית. תופעה נפוצה בריצוף מרצפות טראצו בקומת העמודים ובשביל החוצה את הגינה.
- היעלמות חלק מהאבנים בהנחה פראית מהשביל ומקומת העמודים. תופעה המתקבלת עקב תזוזת האבנים המונחות על תשתית חול, או הרס מכוון של המשטח מסיבות שונות, כולל פעולות וונדליזם. התוצאה המתקבלת היא שטחים מרוצפים עם שקעים ספוראדיים, או עם שטחים נרחבים חסרים.
- הקטנה משמעותית של השטח המרוצף בקומת העמודים, בשל שינוי יעוד החצר, בעיקר בעקבות הפיכתה למגרש חניה (ראה דיון על הכלת מגרש החניה).
- סתימת הערוגות הגזורות במשטח האבן בהנחה פראית בבטון, עקב אי יכולת או חוסר רצון לתחזק את הצמחיה בערוגות אלה. התוצאה המתקבלת היא אובדן מרכיבים יחודיים בקומת העמודים.
- קריסת אבני ריצוף סביב ערוגות גזורות, שאינן מחוזקות ואשר לוקות בשפה. התוצאה המתקבלת היא טשטוש קוי המתאר של הערוגה.
- פגיעה בחיפויי שפת הערוגות והשבילים, שפת הערוגות יכולה להיות מחופה באבני גיר או בחלקי כורכר המונחים בצורה פראית או בנדבכים, בבלטות קרמיקה צבעונית חתוכות בצורה רגולרית או שבורות בהנחה פראית. כל החיפויים האלה יכולים להיות במצב תקין או פגועים במידות שונות.

- שינויים מתוכננים במשטחים המרוצפים באזורי דריכה עיקריים: החלפת הריצוף המקורי בריצוף מסוג אחר, הניתפס כיפה יותר או נוח יותר, וכתוצאה מכך עיצוב מחדש. שינויים אלה ייתכן ונעשו בעבר, והפכו להיסטוריים, או בזמנים קרובים אלינו במסגרת שיקום או שיפוץ. דוגמה להחלפת ריצוף חלקית: בשד' בן גוריון 97, שטח השביל המרכזי רוצף מחדש במרצפות טראצו אפורות, ולצידי השביל נותר הריצוף המקורי במרצפות בטון מוטבעות.
- החלפה חלקית של הריצוף המקורי בריצוף אחר, באזורים בהם התחוללה בלייה, בעקבות קושי בהשגת מרצפות זהות למקוריות. התוצאה היא ריצוף משני סוגים (לדוגמה: בשד' בן גוריון 18, ריצוף השביל המקורי במרצפות מוטבעות הוחלף במרצפות טראצו פשוטות. התוצאה נותנת תחושה של טלאי ולא של ריצוף מתוכנן).
- שיבוץ שרידי ריצוף מקורי בתוך ריצוף חדש בצורה מכוונת ומתוכננת: השיבוץ מאפשר לשמור על חלק מהריצוף המקורי ולהטמיע אותו בריצוף החדש (לדוגמה: בשד' ח"ן 23).

5.4 הפיכת חלק מהשטח הפתוח למגרש חניה

בין הגורמים העיקריים המביאים למחיקה חלקית או שלמה בחזית, יש להזכיר כאן את הפיכת חלק מהגינה הקדמית וקומת העמודים למגרש חניה עבור 1-3 רכבים. כאמור, בהרבה בתים בעיר הלבנה, היה הגרז' חלל סגור בחזית קומת הקרקע, המיועד לרכב בודד או לכל היותר לשני רכבים. בפועל, היה הגרז' נתון כמעט תמיד "לשימוש חריג", ובו מוקמו בתי מלאכה ועסקים קטנים ללא היתר. הרכב הבודד, אם היה כזה, נשאר על פי רוב על השביל המוביל לאותו גרז' או ברחוב. עם הזמן, כל משפחה בבניין רכשה רכב, והצורך במקום חניה בסמוך לבניין נעשה דחוף, בעיקר כשמקומות החניה ברחוב נעשו נדירים. כך, הפכו גינות קדמיות וקומות עמודים רבות למגרשי חניה, והמערכת התלת-חללית איבדה את ייחודה או נמחקה כליל.

נקודות רגישות עיקריות הקשורות במיקום מקומות חניה בתוך מערכת הכניסה הן:

- דרגות שונות של הרס שטח הגינה הקדמית וחצר קומת העמודים. ההשלכות הן אובדן מרכיבים חשובים, כגון צמחיה, ריצופים, ערוגות, שבילים, מזרקות או בריכות מים (לדוגמה: רחוב אהרונוביץ' 8, רחוב לוריא 3). התוצאה של הכנסת מקומות חניה לגינה הקדמית ולחצר קומת העמודים, מעבר להקצאה המקורית, היא הפרה משמעותית של מערכת הכניסה עד כדי היעלמות מאפייניה (לדוגמה: השטח בחזית שד' ח"ן 13). כמו כן, כרוך הדבר בפגיעה אסתטית של כל המערכת הקדמית, בהפחתת האופי הייצוגי של שטח הכניסה, ובאי נוחות הולכי הרגל הנכנסים ויוצאים מהבניין, שמוכרחים לדלג בין הרכבים החונים, (רחוב אהרונוביץ' 6- פינת לוריא 10). (תמונה 5-21 עם כל הדוגמאות הנ"ל).
- הפרת מערכת הגדר ופריצתה במקרה ואין אפשרות לחדור עם החניה פנימה אל תוך קומת

5-21 מבט אל קומת העמודים בבית ברחוב אהרונוביץ 6, פינת לוריא 10
מקרה קיצוני של השתלטות רכבים על החצר, כאשר גם שביל הכניסה נעשה בלתי נגיש. (צילום ע. סגרה, 2011).

5-22 פריצת גדר מוחלטת ברחוב שמריהו לוין 6
אין יותר הפרדה בין הפרטי לציבורי, כשרכב פרטי חונה על המדרכה. (צילום ע. סגרה, 2013).

5-23 מבט אל קומת העמודים ברחוב בן עמי 4
שרידים מעבר מפואר. (צילום ע. סגרה, 2014).

5-24 מבט אל מגרש החניה, לשעבר הגינה הקדמית, ברחוב בן עמי 4
הרס קיצוני נצפה כאן: פריצת הגדר, שימוש השטח לחניה בתשלום, ריצוף לא תואם את המעמד ההיסטורי. (צילום ע. סגרה, 2014).

העמודים, חלקו האחורי של הרכב ישהה על המדרכה, כלומר על שטח ציבורי, לאחר שנפרצה הגדר. במקרה זה הפרת מערכת הכניסה בעלת השלכות גם בתוך המגרש וגם על הולכי הרגל מחוץ למגרש. (תמונה 5-22 עם כל הדוגמאות הנ"ל).

חישוב פשוט מאפשר להמחיש את אמדן ההרס: השטח המינימלי לפי תקן ארצי לחניית רכב בודד הוא 2.5 מ' רוחב ו-5 מ' אורך. רוחב הגינה המינמאלי הוא 4 מ' (מרחק מהגדר הקדמית לקו הבניין בחזית), ברור כי אין מידה זו מספיקה להכיל את כל אורך הרכב, וכי מקום חניה בחזית תופס שטח הן בגינה והן בחלק מקומת העמודים. יתרה מזאת, לפי התקנון התקף של עיריית תל אביב, נקבע כי יש להשאיר רצועה מגוננת ברוחב 2 מ' בחזית, כתנאי להסדרת חניה בחצר[5].

[5] לפי סעיף 11.07.02 'הכשרת חניה בחצרות בתים קיימים בעיר': " בחזית המגרש, בצמוד לגדר, תוכשר רצועתה של כ-2 מ' לפחות – ולא פחות ממחצית המרווח הקדמי, לצרכי גינון, כתנאי להסדרת חניה בחצר הבית. כמו כן, אם המרווח בין המבנה לקו המגרש עולה על 3 מ', תבוצע נטיעת עצים ושיחים גבוהים בצד החניה בדופן המגרש" (מתוך "קובץ הנחיות ותנאים כלליים לתכנון ולביצוע מבנים בתל אביב", פרק 11, מתוך אתר עיריית תל אביב.

משתמע מכך כי ניתן להכשיר חניה בחצרות הבתים על עמודים, רק עם חדירת הרכב לפחות לעומק 3 מ' בתוך קומת העמודים, כשלא תמיד השטח הקיים מספיק למשימה[6]. התקנון קובע גם כי יש להתיר לפחות 2-3 מקומות חניה במגרש, כלומר בתפוסה של בערך 40 מר', בלי להתחשב בשטח הנדרש לנגישות. קורה גם כי הרכבים חונים בחלקם על המדרכה, כלומר, על שטח ציבורי המיועד להולכי רגל (לדוגמה: ברחוב שמריהו לוין 6).

בהתחשב ברוחב הפסים המגוננים לצידי הבניין (3 מ'), ברור כי המקום שנותר להכלת מגרש חניה בצדדים הוא מצומצם ביותר, בייחוד אם חלק מהשטח מיועד לגדר חיה צדדית, ולאורך הבניין מוצאים מתקנים טכניים (מים, חשמל, בלוני גז וכד'), המצמצמים את רוחב הפס המגונן עוד יותר.

המקום הרגיש ביותר מבחינת הפיכת הגינה למגרש חניה הוא המפגש בין הגינה הקדמית לבין הגינה הצדדית, כלומר השטח הפתוח מחוץ לקומת העמודים, אשר מימדיו מאפשרים להכיל מקום חניה או כמה מקומות בטור, דבר שתקנון העירייה מתיר רק בנסיבות מיוחדות. בשטח הפתוח הקדמי ברחוב בן עמי 4, ניתן לראות כיצד כל הגינה הקדמית הפכה למגרש חניה, וכיצד מנוצל המפגש בין הפס המגונן המזרחי לשטח הקדמי, וכיצד נפרצה הגדר כדי לאפשר כניסה של רכבים. רק חלק מחצר קומת העמודים נותרה במתווה המקורי: מגוון חומרי החיפוי, המזרקה מסלעי כורכר בעיבוד גס עדים להדר שחלף (ראה תמונה 5-23).

הפיכת החצר למגרש חניה נעשתה במקרים רבים על פי היתה, דבר שמורה על הדרישה הגדולה מצידו של ציבור בעלי הדירות, יחד עם צורך העירייה להסרת רכבים מהכביש. התופעה רווחת בעיר הלבנה וקיימות לכך דוגמאות רבות, ולא לגמרי חלפה עד עצם היום הזה.

להלן תיאור מספר דוגמאות מייצגות:

1. בית כהן-פרידמן (1937) בשד' ח"ן 13, בניין בעל אולם מבואה ועיצוב

[6] זאת הסיבה שלעיתים רואים רכבים החונים בקומת העמודים באלכסון, כדי לנצל את המקום בצורה יעילה יותר. ברור שפתרון זה הוא הרסני מבחינת השימור של מערכת החצרות.

פנים בחדר המדרגות המורים על עבר מפואר[7], כיאה לבתים פרי תכנונם של ב. שילמבר ול. ראוך. היום הבניין במצב הישמרות לא טוב, ועל כן אינו מוכרז לשימור: הגינה נמחקה וקומת העמודים נהרסה באופן משמעותי. שטחי הגינה וקומת העמודים הפכו למגרש חניה לשלושה רכבים בלבד, ללא הפרדה מוחשית בין החצר למדרכה. אבדה באזור הכניסה תחושת הייצוגיות והמכובדות, הרחבה אינה אסתטית והגישה להולכי רגל אינה נוחה. כמו כן, פריצת כמעט כל קו גבול בין המגרש למדרכה מפרה את רציפות חזית הרחוב, וגורעת מאיכות השדרה. מאחר וכל הבתים הסמוכים מיועדים לשימור, יש למתחם זה ערך שימורי כחלק מהמרקם: שיקום המערכת הנופית עשויה להחזיר לו את הערכים הנופיים והאורבנים שאבדו ולהפוך את הבניין למועמד לשימור.

[7] בעיקר חדר המדרגות ממחיש את התכ־ נון המדויק והשאפתני, כאשר החלונות לאורך גרם המדרגות צבעוניים (כחול, לבן, צהוב), מסביבם חיפוי קרמיקה צהובה ושחורה, הכל בסגנון אר דקו (Art déco). כמו כן, גופי התאורה מזכירים פנסים יפנים כחולים, ליד כל דירה ישנם מושבי המתנה בסמוך לכניסה. אולם המבואה הוקטן בשלב לא ידוע, ובחלקו הפך לדירה, כך שגם בו חלו שינויים משמעו־ תיים בהשוואה למקור.

2. גם הפיכת חלק יחסית קטן משטח הגינה למגרש חניה עלולה לפגוע באופן בלתי הפיך במרכיבים חשובים. דוגמה לכך נצפתה בבית וקסמן-וינשטוק (1937) בשד' ח"ן 7, בה שטח המפגש בין הגינה הקדמית לרצועה הצדדית בצד דרום, הפך למגרש חניה עבור שני רכבים, תוך כדי מחיקת גינה ייחודית, שהשתרעה לצידה של קומת העמודים, והכילה מדרך אבן שכבות בהנחה פראית עם שתילה בפוגות. לצידו אזור מדושא וערוגות פרחים. בסמוך לקיר, לצידה של קומת העמודים, מסלעה עם מזרקה, המכילה שתי ערוגות, המחופות בחלקיקי כורכר, שרידיהם עדיין קריאים. ייחוד הגינה בבית וקסמן-וינשטוק היה טמון במיקומו וגודלו של השטח המרוצף עם שתילה במקומן של הפוגות, תצורה שאנחנו מכירים מתמונות הגינות המודרניות בגרמניה, נדירה בתל אביב (תמונה 5-1) מחוץ ולצד קומת העמודים, בעוד שלרוב, שטח מסוג זה נמצא מתחת לקומת העמודים. השטח היה רחב באופן מיוחד יחסית, ניתן היה להפוך אותו למגרש חניה (תמונה 5-2). היום איכויות גינה זו אינן קריאות יותר, ורק התיעוד מאפשר להעריך את מה שהיה ואינו. בנוסף, גם כאן הריסת מערכת הגדר והכנסת הרכבים לחזית גרמה לפצע שאינו מגליד, לפריצה פתוחה בין הפנים לחוץ, הגורעת מאיכות הסביבה הנקודתית והאורבנית כאחד.

3. בבית פרידמן, ברחוב בן עמי 4, בקומת העמודים נותרו שרידי מערכת מפוארת של מזרקות ומסלעות כורכר לפי הסגנון ה"כפרי המחוספס", כאשר חיפוי בקרמיקה בצבע תכלת על קיר קומת העמודים ועל ספסל ישיבה מעיד על יוקרת הגימור של אזור הכניסה בתכנון המקורי. היום, הגינה ומרבית קומת העמודים הפכו למגרש חניה מרוצף בריצוף אקרשטיין, וגם הגדר החיה בחזית הוסרה לחלוטין. הצמחיה היחידה ששרדה היא זוג פיקוסי שדרה גזומים לצידי השער, עדות יחידה לגינה שנעלמה. במקרה קיצוני זה, לא הסתפקו הדיירים במקומות חניה לשימוש עצמי, אלא החליטו להשכירם במשך היום תמורת תשלום, על אף שמדובר בבית דירות ומבנה לשימור. (תמונה 5-24).

הוספת מקומות חניה לתוך המגרש אינה משפיעה על גודל הגינה וקומת

5-25 קיר המגן שלא הוסר בבית אושרוביץ ברחוב ויזל 5, פינת יהל"ל 8

קיר המגן חוסם את חלון אולם המבואה, ובסמוך לו נבנתה מרפסת, המכסה את פינת הישיבה המקורית. (צילום ע. סגרה, 2011).

העמודים בלבד, אלא פוגעת במערכת הגדר, ובעקבות זאת גם בממשק עם הרחוב. אמנם תקנון עיריית תל אביב קובע כי מותר לפתוח פתח אחד לכניסת הרכב, שרוחבו אינו עולה על 3 מ' (למעט מקרים מיוחדים), אבל רוחב פתח כזה, במידה והוא לא חלק מהתכנון המקורי, הוא גדול יחסית ופוגע ברציפות החזית, בממשק בין השטח הפרטי לציבורי. פריצה זו כרוכה לעיתים בהרס משמעותי של הגדר, כיוון שבהרבה מקרים הפתח נותר ללא שער, או שבמקומו, מוצב מחסום-זרוע חשמלי, הבולט בשל הפסים הלבנים -אדומים. בשני המקרים מטשטש קו המתאר שבין המדרכה למגרש, והשטח הפנימי פרוץ לעייני כל עובר ברחוב. הפגיעה האסתטית המתקבלת היא גם ספציפית למגרש הבודד וגם רלוונטית לאיכות הסביבה של הרחוב.

הצורך במקומות חניה הוא אמיתי וחזק, ועל כן בשנות ה-80 וה-90 למאה הקודמת, התירה עיריית תל אביב את הפיכתן של הגינה וקומת העמודים בבתי דירות רבים למגרשי חניה. אולם, עם הזמן ועם התפתחות תודעת השימור, התברר כי מספר מקומות החניה שניתן להפיק בדרך זו אינו מספק את הצרכים של כלל דיירי הבניין - לפחות שש משפחות- כך שההרס למערכת אינו מקנה את היתרונות המיוחלים. בנוסף, העמדת מספר רכבים רב בחצר הבניין, אינה תורמת לאיכות חיי הדיירים והיא הרסנית מבחינה עיצובית ושימורית.

היום העירייה אינה מעודדת עוד את הפיכת הגינות וקומות העמודים למגרשי חניה, ויש פתרונות חדשים, באמצעות מתקני חניה חכמים אוטומאטיים, שניתן למקמם בתת- קרקע. ישנן חברות המתמחות בייבוא והתקנת חניות חכמות (לדוגמה: חברת פרומוט[8], יוניטרוניקס, קלאוס ועוד), תוך כדי התאמתן לבתי הדירות בתל אביב. נראה, כי שיטה זו יכולה להציע חלופה מעניינת להרס הגינות וקומת העמודים בבתי דירות לשימור בעיר הלבנה, כאשר זוהו מספר אפשרויות שניתן להתייחס אליהן:

- כניסה צדדית-אחורית: מגרש החניה התת קרקעי ממוקם בחלק האחורי של הבניין. כניסת הרכבים למגרש היא דרך השטח שבין קו הבניין לגבול המגרש הצדדי[9]. בשטח שבין קו הבניין לגבול האחורי, קיים חדר כניסה סמוי ונשלף, מכוסה במכסה מתכת. עליו חונה הרכב, והוא מובל לתת קרקע למקום החנייה הנסתר[10]. ניתן לרצף את מכסה המתכת, כך שבעצם האימפקט הויזואלי הוא מינימלי.זה פיתרון אידיאלי, הן מבחינה אסתטית והן מבחינה בטי־ חותית, המספק מספר מקומות חניה גדול יחסית, נוח וידידותי לסביבה. דוגמה קיימת: בית ברחוב אחד העם 83 ו-140.
- כניסה חזיתית: מבחינה טכנית ניתן להתקין כניסה למגרש תת קרקעי בחזית הבניין, בכל אזור המאפשר זאת, בתנאי שקיים שער כניסה למגרש עבור רכב, ברוחב 3 מ' בערך, וחדר כניסה בתוך הבניין שמימדיו הם לפחות 4 מ' רוחב ו 6 מ' אורך. דוגמאות קיימות לחניה תת קרקעית עם חדר כניסה בחזית

[8] תודה לחברת פרומוט על הצגת המתקנים שהותקנו על ידם ועל ההסברים לגבי האפש־ רויות ביישום.

[9] לפי תקן רוחבו 3 מ' ברוטו, לקיום כניסת הרכב נדרש רוחב 2.6 מ' נטו.

[10] על פי תקן 5.5-6 מ' רוחב, לקיום המתקן נדרש רוחב 2.6 מ' ואורך מינימלי 6.3 מ'.

הבניין: ברחוב מלצ'ט 75, רש"י 28-30 . מבחינת שימור מערכת הכניסה, פיתרון זה מתאים במיוחד למקרים בהם ניתן לנצל את חלל הגרז' ושביל הגישה ההיסטוריים לבניית חדר כניסה לרכב, כאשר מתקן החניה נחפר מתחת לבניין, תוך כדי חיזוק יסודותיו. הכניסה החזיתית פחות בטיחותית מהכניסה הצדדית, ופתרון מסוג זה מתאים למקרים בהם אין אפשרות לכניסה צדדית ולמקרים בהם מימדי הגרז' תואמים את דרישות המתקן.

5.5 שינויים במערכת הגדר

השינויים במערכת הגדר מתייחסים לחלק הצמחי (ראה דיון על הצמחיה) ולחלק הבנוי. החלק הבנוי כולל את קיר הגדר, ואת החלקים ממתכת: שבכות ושערים. מבחינה שימורית יש להתייחס לממשק בין החלק הצמחי לחלק הבנוי, במקרה של צמחיה תוקפנית אשר בצמיחתה פוגעת עם הזמן בגדר הבנויה (לדוגמה: בשד' בן גוריון 81, גדר פיקוס השדרות גרמה לשבירת חלקה העליון של הגדר הבנויה).

השינויים העיקריים שנצפו במערכת הגדר הם:

- פריצת הגדר הבנויה בעקבות הכנסת חניה לתוך המגרש (ראה דיון קודם על מגרשי חניה). במקרה זה יכולה להיות הסרה של מקטע או כל הגדר, והחלפתה במחסום זרוע.
- קריסה, תזוזה או הטיה של הגדר הבנויה עקב פגיעה מכאנית, תזוזת התשתית וכד'
- היעלמות השער או השערים עקב בלייה, שבירה או גניבה.
- היעלמות חלק משבכת המתכת המשולבת בגדר בשל בלייה (בעיקר חלודה), או פגיעה מכאנית.

5.6 שינויים בקומת העמודים

השינויים, שהתחוללו במשך השנים בקומת העמודים בבתי דירות רבים בעיר הלבנה, הם משלושה סוגים:

1. כרסום השטח והקטנתו.
2. יצירת מצב, שאינו מעודד עוד שהייה ומפגש בין דיירי הבית
3. אבדן מרכיבים מהנוף הרך (צמחיה) ומהנוף הקשה (אלמנטים בנויים).

המקרים שנצפו בתדירות בבתי הדירות על עמודים נמנים להלן:

- הפיכת חלק משטח קומת העמודים למגרש חניה, תוך הקטנה משמעותית של השטח המרוצף והיעלמות כל האלמנטים שנמצאו באותו שטח.
- תפוסה גדולה של רכבים החונים בקומת העמודים, תוך יצירת חלל שאינו נעים לשהיה ולעיתים קשה לחצות אותו ברגל.
- היעלמות המים מהבריכות, הנותרות ריקות.
- הפיכת בריכות מים לערוגות מלאות אדמה.
- הסרה או הזזה של ספסל הישיבה.
- השארת ערוגות בנויות וגזורות בריצוף ללא שתילה.
- סתימת ערוגות גזורות בריצוף בבטון או במרצפות טראצו.
- אי הסרת קירות המגן שנבנו בתקופת מלחמת העולם השניה, הגורמת לסגירת מבטים או לאי נוחות בכניסה (לדוגמה: רחוב ויזל 5-פינת יהל"ל 8).
- שינוי ריצוף באזור הכניסה לבניין.
- הפיכת הגרז' לדירה ויצירת כניסה מתחרה לכניסה הראשית, על ידי שינוי בעיצוב ובחומרי ריצוף.

- החלפת שער הכניסה לבניין, זגוגיות החלונות ותיבות הדואר המקוריות במרכיבים מודרניים.

5.7 שינויים בעיצוב וריהוט אולם המבואה

- שינוי גופי תאורה.
- שינוי מרצפות מקוריות במרצפות מודרניות.
- שינוי סוג הזגוגיות בשער הכניסה ובחלונות, החלפת זכוכיות שקופות מקוריות בלא שקופות עכשוויות.
- הסרת המראות או שינוי הזכוכיות המקורית שלהם.
- אבדן ריהוט.

5.8 שינוי מיקום פחי האשפה והכנסת מערכות טכניות חדשות

- שינויי המיקום ההיסטורי של פחי האשפה הוא אחד השינויים הנפוצים. בעבר היו פחי האשפה ממוקמים לאורך השטח הפתוח לצידו של הבניין, ולפעמים בהצטלבות בין הפס הצדדי לפס המגונן האחורי. במקומות רבים, אפשר לזהות את המיקום המקורי של הפחים, כאשר הדרך אל הפחים הייתה מתוכננת: היה שביל מרוצף צר, ועצי פלפלון או תות לאורך המסלול, כי עצים אלה נחשבו לדוחי זבובים. הפחים הועברו למקומות אחרים, כיון שאופן ריקון הפחים השתנה בשנות ה-80, והיה צורך להביאם קרוב יותר לכביש. היום הנטיה היא למקם את הפחים בחדרי אשפה בתוך הבניין, ולתכנן שביל רחב מספיק כדי שאפשר יהיה לדחוף את מיכלי הפחים על גלגלים עד לנקודת האיסוף. לאור השינוים שחלו יותר מפעם בשיטת האיסוף, ולאור העובדה שבכל מקרה הפחים היום מונעים על גלגלים, המיקום של הפחים יכול לחזור לעומק המגרש, במידה ואין אפשרות לחדר פחי אשפה פנימי. חשוב שתכנון אזור הפחים יאפשר את סגירתם כך, שבעלי חיים למיניהם לא יוכלו לחדור לתוכם (בעיקר חתולים ועורבנים) ושמהם לא ינדוף ריח בלתי נעים.

5.9 הצהרת משמעות

מערכות הכניסה התלת חלליות בבתי הדירות בעיר הלבנה הן תצורה אדריכלית-נופית ייחודית, שנוצרה בתל אביב במחצית השניה של שנות השלושים למאה הקודמת. הן תולדה של מעבר הבניה מהסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" לבניה על עמודים ל-"המקומי המאוחר", כלומר בשילוב התאמה לתנאיי האקלים המקומי. מערכות אלה מורכבות משלושה חללים: הגינה והחצר המגוננת בקומת העמודים ואולם המבואה בתוך הבניין. כל חלל קשור לשני גם פיזית וגם בקשר עין, כשמשחקי האור וההשתקפות בעלי תפקיד משמעותי. ארגון החללים על פי מעבר הדרגתי יורד (גרדיאנט) ברמת ההארה מהחוץ אל הפנים, והקשרים ביניהם, השימוש הייחודי בצמחיה, יוצרים אב-טיפוס אורבני-נופי חדש, בעל איכות תכנונית גבוהה, המאפיין את הנוף העירוני התל אביבי, שאינו מוכר במקומות אחרים בעולם, ובכך טמונה חשיבותו.

5.9.1 רמות החשיבות

- אב-טיפוס זה מהווה פרק ייחודי בתולדות האדריכלות, התכנון העירוני ואדריכלות הנוף המודרנית, ועל כן החשיבות היא ברמת המורשת הבינלאומית.

- מאחר ותל אביב סיפקה את המודל שהשפיע על האדריכלות הישראלית בכלל לאורך עשרות שנים, ועל האדריכלות העירונית בירושלים וחיפה בפרט, יש למערכת התלת-חללית חשיבות רבה גם ברמה הלאומית.
- מערכות הכניסה התלת-חלליות הן חלק בלתי נפרד של האדריכלות המודרנית בתל אביב, בה נמצא הריכוז הגבוה בעולם של בניינים הנבנים בסגנון זה. להן חשיבות מירבית בהתווית הנוף האורבני ההיסטורי והעכשווי בעיר זו, ועל כן הן גם חלק חשוב של המורשת המקומית.

5.9.2 האופי ההיסטורי-נופי

- הגינה הקדמית היא גינת מעבר, פס מגונן בתכנון פורמלי, הכולל מערכת גדר לצד הרחוב, צמחיית תשתית ומשנית. שביל כניסה מרוצף חוצה אותה, ולאורכו ייתכנו ערוגות, או מסלעות קטנות, עם צמחיה "אדריכלית", סוקולנטית, קסרופיטית או אחרת, המתאימה לתנאי שמש מלאה.
- החצר המגוננת בקומת העמודים נמצאת בחלל מקורה דמוי לוג'ה, המיועד למעבר ולשהיה. שוררים בו תנאי חצי צל, המבט לרחוב ממוסגר על ידי העמודים. מאפייני חלל זה הם מגוון מרקמי (סוגי טיח, חיפויי קרמיקה, מרצפות, מסגרות עץ, חיפוי שפת ערוגות). בין מרכיביה הטיפוסיים: משטחים מרוצפים באבן בהנחה פראית, פינת ישיבה עם ספסל, בריכת מים או מזרקה, ערוגות גזורות בריצוף וערוגות רגילות, לפעמים שביל המוביל לגרז'. הצמחיה שתולה בערוגות גזורות בריצוף, בפוגות או בערוגות עצמאית, והיא מתאפיינת בעמידות לצל ולצחיחות.
- אולם המבואה הוא אולם הכניסה לבניין, מתאפיין בתכנון מוקפד וייצוגי, לפעמים כולל נישות, מקומות ישיבה, עמודים מעוטרים. ורב גוניות החומרים (טיח, חיפוי קרמיקה, אבן או טראצו דמוי אבן, ומגוון רחב של סוגי ריצוף טראצו, ריהוט מעץ, פרזול מעקות). בתוך אולם המבואה נמצאת "הגינה הנשקפת" במראות בה נראית קומת העמודים והגינה הקדמית.

5.9.3 מרכיבים מקשרים

- שביל הכניסה: החוצה את הגינה ואת קומת העמודים, הוא הקשר הפיזי בין החוץ לפנים. ייתכנו שבילי משנה, שבילים לצידו שת הבניין ושביל המוביל לגרז'.
- קשר עין: חלונות, דלתות זכוכית ומראות, משקפות את החוץ אל תוך אולם המבואה.

5.9.4 אופי הצמחיה

כל חלל מתאפיין בעושר מרקמי, המושג על ידי שימוש במגוון סוגי טיח, חיפויי קרמיקה, חיפויי כורכר, אבן בהנחה פראית, סוגי טראצו, מרצפות בטון מוטבעות, סוגי עץ וזכוכית. הצמחיה נבחרה לפי איפיון דומה, כשהדגש הוא על עושר מרקמי, הנובע מיחודיות מבנה הצמח ועלוותו, בעוד הפריחה היא משנית, גם אם היא קיימת. הצמחיה "האדריכלית" מורכבת ברובה מסוקולנטים וקסרוטיפים, וכן מצמחים בעלי עלווה גדולה, המאפשרים חדירת אור מסונן דרכה. הצמחיה ספציפית לתנאיי כל חלל, מתאימה לחשיפה לשמש מלאה ולחצי צל והיא נצפית

5-26 עמוד ראשון לפורמט תיק תיעוד של עיריית תל אביב
מהדורה שניה, פברואר 2012. (מתוך אתר עיריית תל אביב).

בצורה שונה בהתאם למשחקי האור המתחוללים בכל חלל וחלל.

5.9.5 אופי המערכת השלמה

האופי ההיסטורי-נופי של המערכת השלמה מורכב משילוב כל חלל בנפרד, כאשר המאפיינים של כל אחד מהם נשמרים, כולל הקשרים הפיזיים וקשרי העין. המערכת התלת-חללית קשורה לבניין ובעלת ערך של מקבץ עימו. נכון בכל מקרה, גם כאשר היא איכותית ובמצב הישמרות סביר וגם כשהיא נטולת ערכים עצמאיים. כמו כן, המערכת התלת חללית בעלת ערך כחלק מהמרקם העירוני, בשל חשיבות הגינה הקדמית בהתווית הנוף העירוני. הערך העיצובי והנופי טמונים בשילוב החללים, בייחוד החצר המגוננת בקומת העמודים, ובהשתקפות הגינה באולם המבואה.

5.10 הכרזת אונסק"ו ומערכות הכניסה התלת-חלליות

הכרזת אונסק"ו על תל אביב כאתר מורשת עולמית בעל "ערך אוניברסלי יוצא מהכלל" (Outstanding Universal Value) נעשתה בשנת 2003. שטח ההכרזה הוא כ-1400 דונם וכולל את העיר הלבנה, לב העיר, ושדרות רוטשילד. בנוסף זוהו אזורי החיץ (Buffer Zones), המכסים שטח בן 1970 דונם. ההכרזה מתייחסת למכלול המבנים ההיסטוריים באזורים אלה, על פי קריטריון (ii) וקריטריון (iv), המפורטים כדלקמן:

(ii) העיר הלבנה של תל אביב היא סינתזה של חשיבות יוצאת מהכלל של המגמות השונות של התנועה המודרנית באדריכלות ובתכנון ערים בראשיתה של המאה ה- 20. השפעות אלה הותאמו לתנאי התרבות והאקלים של המקום, והשתלבו עם מסורות מקומיות.

(iv): העיר הלבנה של תל אביב היא דוגמה יוצאת מהכלל לתכנון ערים חדש ולאדריכלות בראשית המאה ה-20, שהותאמו לדרישותיו של הקשר התרבותי והגיאוגרפי המיוחד[11].

בהתייחס לקריטריון (ii), ברור כי גם מערכות הכניסה התלת-חלליות הן חלק מה"מגמות השונות של התנועה המודרנית באדריכלות ובתכנון ערים בראשיתה של המאה ה-20", ותוצר של התאמה לתנאי התרבות והמקום. לקריטריון זה יש להוסיף, למען החידוד, את חשיבות המימד הנופי, כיון ששילוב הגינה\חצר מגוננת כחלק ממערכת כניסה ואולם המבואה, כדרך להכנסת הנוף לבניין, הוא המצאה ייחודית לעיר זו.

בהתייחס לקריטריון (iv), ניתן לפרט כי מערכות הכניסה התלת -חלליות בעלות חשיבות בהתווית הנוף האורבני, בממשק שבין הגינות הקדמיות לרחוב. זאת כיון שהן מגדירות את קו ההפרדה שבין המגרש לרחוב, ממחישות את התחושה כי הבניין "צומח" מתוך הטבע, לפי הרוח המודרנית של לה קורבוזייה. כאן חשוב להדגיש כי אפקט הבית הצומח מתוך הצמחיה מובהק וברור בבתים על עמודים, שם הצמחיה יכולה להגיע לגובה הקומה הראשונה, בהשוואה לגינות בבתי הדירות של הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם". לכן ההבחנה בין הסגנון "המקומי המוקדם" לסגנון "המקומי המאוחר" מתבקשת לחידוד ההבדלים באופי האורבני-נופי.

חשיבות הגינות הקדמיות מורגשת בכל הרחובות, אך בעיקר ברחובות

[11] הנתונים מאתר אונסק"ו: whc.unesco.org/en/list/1096, כניסה מה-25.08.2013

המשניים באזור תכנית גדס, שם פס צמחיית הגינות הקדמיות מהווה תחליף לצמחיה הציבורית, ומתווה את האופי הנופי של הרחוב.

5.11 שינויים מוצעים לכרטיסי מבנה

בהתייחסותינו למערכת הבודדת, יש לראות בה חלק בלתי נפרד מהבניין, ובשל כך, איכות עיצובה היא מרכיב חשוב בהערכה השימורית של הבניין כולו. ראוי על כן להתייחס באופן ספציפי להיבט זה בהערכה השימורית של מבנה לשימור, כפי שהיא מופיעה בכרטיסי המבנה במערכת הממוחשבת של עיריית תל אביב. הביטוי "חלל פנימי וחיצוני", מרכיב הציון לצרכי שימור של בניין, היום בעל משקל יחסי של 1.5 מתוך 60 נקודות, כלומר הציון המקסימלי האפשרי לערך זה הוא 4 נקודות. ראוי להתייחס לאפשרות של הוספת סעיף "עיצוב גינה, קומת העמודים, אזור הכניסה" כמרכיב נוסף של ההערכה הכללית, במסגרת הקיימת של "חלל פנימי וחיצוני", בליווי הגדלת המשקל היחסי מ-1.5 ל-2 נקודות או יותר. כמו כן, אפשר להוסיף לכותר "ערכים", שאף הוא נכלל בכרטיס מבנה, תיאור מילולי המסביר את ערך המערכת התלת-חללית הספציפית.

שינויי נוסף המוצע כאן לגבי כרטיסי המבנה הוא תוספת פירוט לסגנון תכנון הבניין, המציינת האם מדובר בבניין על עמודים. כך, אם היום מדובר על "סגנון בינלאומי", יש לציין האם מדובר על הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" או על "המקומו המאוחר", כלומר על "בניין על עמודים". הדבר מאפשר לקורא את הכרטיס לחפש את הסממנים היחודיים למערכת הכניסה. כך כרטיס המבנה מתייעל ומוסר מידע שימושי נוסף לממונה על השימור.

ההתייחסות הנקודתית לאיכות מערכת הכניסה עשויה לשנות את הציון המשוקלל, ולאפשר את שימורם של בתי דירות, שהיום אינם מוכרזים כבנינים לשימור, אם כי להם מערכת כניסה משובחת. דוגמה אחת מיני רבות הוא בית... ברחוב ויזל 19, בעל מערכת כניסה מפוארת. אמנם ישנן מערכות כניסה משובחות יותר ועתירות מרכיבים מאחרות, ואותן יש להעריך באופן נקודתי, אך בפועל קשה לטעון כי מדובר ביצירות מופת חד-פעמיות. הערך הקיבוצי והמרקמי הוא האלמנט החשוב, בשל החזרתיות והנפיצות של אב-טיפוס עיצובי - המערכת התלת-חללית - בבתי דירות על עמודים בעיר הלבנה.

תפקיד השימור הוא לשמר את האופי ההיסטורי-נופי של המערכת, תוך מתן המלצות לשימורה, לשיקומה או שחזורה, כולל התאמתה לתנאים עכשוויים. התקנת מתקנים טכניים חדשים, הוספת מרכיבים וכל שינוי מוצע, צריך להיבחן מההיבט השימורי של שלמות המערכת התלת-חללית. בנוסף, במקרים בהם הבניין בעל ערך שימורי גבוה, הפעולה השימורית יכולה להיות נקודתית ופרטנית ולקחת בחשבון את החשיבות השימורית הספצפית והן את החשיבות האורבנית-נופית.

5.12 מתווה לתיק תיעוד

תיק התיעוד הינו המסמך היסודי והחשוב ביותר בתהליך שימור מבנים, מתחמים ואתרים מסוגים שונים. חשיבותו בהצגת ההיסטוריה והתפתחות המבנה מראשיתו ועד היום: תיעוד מצב קיים, תיעוד מצב היסטורי, ניתוח שלבים ותהליכי השתנות,

ניתוח ערכים חברתיים, אדריכליים והיסטוריים של המבנה, ניתוח מצב הנדסי, חומרים ועוד פרטים[12]. הפורמט המומלץ על ידי עיריית תל אביב, שנגזר מהפורמט המוצע על ידי משרד הפנים, מתמקד באדריכלות המבנה, בעוד ההתיחסות להיבטים נופיים נכללת בעקיפין בסעיפים הבאים:

- סעיף 1.5.1 ערך אורבני, אדריכלי והיסטורי.
- סעיף 2.2 התפתחות המתחם והרחוב.
- סעיף 3.2 מפות היסטוריות.
- סעיף 4.2 תצלומי אוויר היסטוריים
- סעיף 5.2 צילומים היסטוריים של המבנה.
- סעיף 7.2 תולדות המבנה\האתר.
- סעיף 8.2 תולדות האדריכל המקורי.
- סעיף 1.3 הסביבה הקרובה והמבנה כחלק מהמרקם (התיחסות מרקמית טומנת בחובה התייחסות נופית).
- סעיף 5.3 חצרות וצמחיה ופיתוח שטח.
- סעיף 2.4 תרשים סביבה ותכנית טופוגרפית מצב קיים.
- סעיף 3.4 תכנית פיתוח שטח מצב קיים.
- סעיף 1.8 תכנית צמחיה קיימת.
- סעיף 2.8 תיעוד צילומי.
- סעיף 3.8 חוו"ד אגרונום העירייה בפועל, ההתתייחסות למערכות הנופיות בתיק התיעוד לבניין היא חלק שולי מכלל הנתונים הנכללים בו, וזאת מהסיבות הבאות:
- המסמך בעל דגש אדריכלי ולא היה עד כה מכוון לשימור נופי, על אף העניין ההולך וגובר בנושא זה בשנים האחרונות.
- התיעוד ההיסטורי על פיתוח השטח בכלל ועל מערכות הכניסה בפרט מצומצם מאד או קשה להשגה.
- לאחרונה מחלקת השימור בעיריית תל-אביב מבקשת נספח נופי לתיק תיעוד, ויש להגדיר מהם ההיבטים שחשוב לכלול במסמך מסוג זה, כאשר פורמט מדויק איננו מוגדר לא על ידי משרד הפנים, ולא על ידי עיריית תל אביב.

להלן המלצות כלליות לגבי השלמת תיקי התיעוד של מבנה לשימור או להוספת נספח נופי:

- התייחסות למערכות נופיות עיקריות באתר: המגרש בממשק עם הרחוב, מערכת כניסה תלתחללית, שטחים פתוחים \מגוננים בצדדים, שטח פתוח\מגונן אחורי\ מרפסות\ גגות מתוכננים לשהיה.
- הגדרת הסגנון העיצובי של כל מרכיב המערכת הנופית.
- תיעוד מפורט של הגינה לפי מצב קיים (מערכת הגדר, כולל גדר חיה ושערי פיקוס, עצי תשתית, שיחים, צמחיית כיסוי, נוף קשיח, מרכיבים מיוחדים).

ההמלצות הפרטניות להשלמת תיק התיעוד מפורטות להלן:

להרחבת סעיף 1.5.1 הקיים אודות הערך האורבני, יש לכלול את הערכים הנופיים, המפורטים הבאים:

- מיקום: אזור בעיר, צירויות, סוג וקשר לתכנית גדס, גודל ותכנון הרחוב, סוג תנועה
- טופוגרפיה
- מבטים כלפי חוץ וכלפי פנים
- התיחסות לגובה הבנינים הסמוכים ולקו רקיע

[12] ראה "תיק תיעוד-פורמט ממוחשב", המחלקה לשימור מבנים ואתרים, תל-אביב יפו, מתוך אתר עיריית תל אביב: www.tel-aviv.gov.il//download//

- צמחיה בשטחים ציבוריים ובמגרשים הפרטיים: סוג ותפקיד ברמה הנקודתית והאורבנית. אופי הממשק בין המבנים לרחוב, אופי השטח בקדמת הבניין ובין הבנינים.
- הגדרת האופי הנופי של הרחוב.
- להרחבת סעיף 2.2 (התפתחות המתחם והרחוב), יש לנתח את הקשר בין ההתפתחות הכרונולוגית של האזור לבין התווית האופי הנופי שלו. המקורות לתיעוד סביבת המבנה וסביבת הנוף בסעיפים 3.2 -4.2 זהים, עם הבדל בזווית הניתוח של הממצאים. יש לחפש צילומים היסטוריים (סעיף 5.2) בהם ניתן לראות בבירור את השטח הסמוך למבנה, ואת הגינה והחצרות בקומת הקרקע. הרחבת סעיף 7.2 (תולדות המבנה\האתר) לערכים הנופיים רצוי שיכלול: ניתוח התפתחות השטחים מסביב למבנה, את השינויים שהתחוללו בחצר המקורה, את השימוש בחללים בקומת הקרקע ובגינה. הרחבת סעיף 8.2 (תולדות האדריכל המקורי), תכלול גם התייחסות לדמויות הקשורות לפיתוח השטח, אדריכלי נוף וגננים, אם ישנה אפשרות להשיג על כך מידע. מוצע כאן, כי עיקר ההתייחסות לערכי הנוף תהיה פיתוח של הסעיפים 5.3 (חצרות וצמחיה ופיתוח שטח) וכן של הסעיפים 2.4-3.4 (התיעוד האדריכלי –נופי של המצב הקיים): אלה טעונים הרחבה מבחינת התיעוד והניתוח, בעיקר בכל מה שקשור לצמחיה בגינה ובשאר השטחים המגוננים, והנוף הקשיח הנמצא בשטחים הפתוחים ובאולם המבואה. מטרת תיעוד זה, הכולל גם תצפית על מידת השלמות של כל המרכיבים, בשילוב עם ניתוח הממצאים ההיסטוריים, מובילה להערכה היסטורית-נופית של מכלול השטחים הפתוחים הסמוכים לבניין, עם דגש למערכת הכניסה התלת-חללית, כיון שזו המערכת הייצוגית והחשובה בבתי דירות על עמודים. הגדרה זו מובילה להצהרת משמעות, שהיא הבסיס לכל פעולת השימור.
- יש להעריך, על פי כמות וחשיבות הממצאים, האם הרחבת הסעיפים הקיימים בפורמט תיק התיעוד של עיריית תל אביב למבנה לשימור, הוא מספיק או רצוי לייצר מסמך מקביל, ספציפי לנוף המתוכנן. בכל מקרה, גם בסעיפים המורחבים וגם במיסמך נפרד, יש לכלול את ההיבטים החשובים המפורטים להלן:
- חלוקת השטח למתחמים או אזורי התיחסות, המצוינים על מפה ובעלי שם או מספר. החלוקה המוצעת כאן היא:
  1. גינה חזיתית.
  2. גינה צדדית.
  3. גינה אחורית.
  4. חצר בקומת העמודים.
  5. אולם מבואה.
- תיעוד כולל של מתחמי הגינה והחצר בקומת העמודים על תכנית מצב קיים (ק.מ. 1:100) הכוללים טופוגרפיה, שבילים, תיעוד מערכת הגדר, כולל שערים, הגדר החיה ושער הפיקוסים במידה והוא קיים, מערכות הגדר הצדדיות והאחוריות, מדידת המיקום של צמחיית התשתית (עצים, שיחים גדולים, צמחיה אדריכלית), שביל הכניסה הראשי, שבילים צדדיים, דרך גישה

לגרז', ריצופים, מסלעות או סלעים פזורים, ערוגות פתוחות וסתומות, שפת הערוגות, בריכות או מזרקות, מיקום בורות ניקוז, מיקום מערכות טכניות.

- תיעוד כולל של אולם המבואה (ק.מ. 1:100). בדרך כלל, תיעוד זה הוא חלק מתיעוד הבניין, וחשוב שיתועד בו סוג הריצוף, מיקום החלונות, ארגון החללים, נישות, אזורי ישיבה, מיקום חדר המדרגות, מיקום מראות, ערוגות פנימיות, חלונות, ריהוט.
- תיעוד צילומי כולל של הגינה ושל קומת העמודים: יש לכלול צילומים כלליים של הגינה ממבטים שונים: מהרחוב, מהצדדים, מקומת העמודים, ואם אפשר גם במבט על. יש לתעד את המשטחים המרוצפים בקומת העמודים, כולל ערוגות גזורות ובנויות, בריכות ו\או מזרקות, מסלעות, ספסלים, וכל סוגי החיפויים הנמצאים על המשטחים האופקיים והאנכיים. יש לתעד בצילום את שער הכניסה לבניין, את תיבות הדואר, את החלונות הפונים לקומת העמודים ולצדדים, את הכניסה לגרז', את יציאת השרות מהבניין לגינה הצדדית.
- תיעוד צילומי כולל של אולם המבואה: צילומים של החלל הפנימי במבט אל גרם המדרגות, מהאולם לכיוון החלון\חלונות\דלת כניסה, צילום של השטחים החיצוניים דרך המראה\מראות, צילום של הריצוף, של ארונות חשמל ודלתות עץ, נישות, חיפויים, גופי תאורה, דלתות ופעמונים מקוריים. גם במקרה זה תיתכן מידת מה של חפיפה בין תיעוד המבנה לבין התיעוד הנופי.
- תיעוד פרטני של הנוף הרך (Soft landscape): התיעוד הפרטני של אלמנטים ספציפיים בנוף הרך, כולל סכימות בק.מ. פרטני (1:100, 1:50, 1:10), וצילום של כל הצמחיה הקיימת בשטח, למעט עשבים שוטים. להלן פירוט ההיבטים המעניינים:

תיעוד העצים והשיחים הגדולים דמויי עצים צריך להיות אינדיווידואלי ולכלול את הנתונים הבאים:

- היטל נוף העץ ע"פ קוטר ממוצע, כשממצא זה צריך להירשם גם על גבי תכנית המדידה וברישום מילולי או בטבלה.
- גובה העץ.
- קוטר\היקף הגזע בגובה 1.3 מ' מהקרקע.
- מספר הגזעים ומבנה הצמח.
- גיל משוער.
- תפקיד בגינה ובנוף (עץ בודד, חלק ממערכת שתילה).
- הֶקְשֵׁר סביבתי: משמעות השימוש שלו בגינה הספציפית ובעיר הלבנה
- חיוניות.
- מחלות.
- ערך נופי.
- יש לקבוע ולסמן בבירור על תכנית בק.מ. 1:100 את הצמחיה המיועדת לשימור.
- יש לציין על תכנית ולתעד עצים\שיחים שמבקשים להסיר: צמחיה פולשנית, פגומה\בסוף מחזור החיים, בעלת חיוניות נמוכה, נושאת מחלות, העלולות לפגוע בצמחיה אחרת בסביבה, או פגועה על ידי גיזומים תוקפניים שאיפשרו חדירת פטריות, בעלת נוף מצומצם בעקבות הצללה קשה וכד'.
- תיעוד הגדרות החיות, בהתייחס

לתצורה כמכלול, ולא לכל צמח באופן אינדיווידואלי.

- יש לציין תמיד סוג (genus) ומין (species) של מרכיב הגדר ושל כל צמחיית התשתית.
- יש לציין את שם הזן (cultivar) ואם זה אינו ידוע, להציע תיאור מילולי על צבע הפריחה, צורת הפרח, גיוון העלים וכד'.
- יש לציין האם הגדר מורכבת מסוג בוטני אחד (מונוספציפית) או מסוגים שונים (פוליספציפית). במקרה והגדר מורכבת מסוגים בוטניים שונים, יש לנתח את התפ־תחותה, לזהות סוג מקורי\עיקרי, לקבוע מה נוסף בשלב מאוחר יותר, האם השינוי הוא תוצאה של כוונה תכנונית או של טעות, או פלישה של צמחיה אחרת.
- גובה ועובי ממוצע של הגדר.
- צפיפות העלווה.
- חיוניות.
- תנאי הארה\הצללה.
- אופי הגדר וערך הנוי שלה.

תיעוד שער הפיקוסים

- תיעוד על ידי שרטוט בחתך עם מבט מהרחוב, כולל הגדר הבנויה, וצילום
- ציון צורת השער הגזום (סגור, פתוח, בעל קשת, בעל מדרגה, בצורת קוביה, עם הטייה וכד').
- משמעות אורבנית-נופית.
- מצב כללי והמלצות.
- ניתן לאחד את תיעוד השער והגדר החיה, בתנאי שאפשר יהיה לזהות בבירור את המאפיינים של כל אחד מהתצורות האלה. תיעוד הצמחיה ה"אדריכלית" או כל צמחיה היס־טורית הנראית בעלת חשיבות להבנת אופי הגינה והמכלול.
- תיעוד הצמחיה ה"אדריכלית" (סוקו־לנטים וקסרופיטיים) על שרטוט מצב קיים ובתיאור צילומי ומילולי.
- ניתוח משמעות הצמחיה הזו, תוך זיהוי צמחי אם, זריעים, צמחים משניים וכד'.
- המלצות לגבי הטיפול בצמחיה הקיימת ואפשרות להשלמתה או העשרתה.
- תיעוד הנוף הקשיח: תיעוד צילומי של האלמנטים הבנויים הנמצאים בגינה, תיעוד על גבי שרטוט של הריצופים, שפת הערוגות, אלמ־נטים יחודיים בקומת העמודים, כולל פירוט חומרים.
- ניתוח המצב הקיים: פרשנות ממצאי התיעוד יכולה להעיד על תולדות הגינה וחשיבותה. בניתוח יש לכלול ניתוח של סוגי הצמחיה השורדים ולנסות לשייך אותם לתקופה מסוימת, לאלמנטים שכמעט נעלמו, אך עשויים להעיד על מצב קודם.

5.13 הנחיות לשמירת חזיתות בתים ושימורם

במסגרת חוק העזר לתל אביב-יפו ל"שמירת הסדר והניקיון" (משנת 1980, עם תיקונים עד שנת 2005), פרק ח' (שמירת חזיתות ושיפוץ בתים) מגדיר את ה"בית" ככל סוג מבנה על כל חלקיו לרבות "שטח הקרקע שעיקר שימושו עם הבית כחצר או כגינה". הגדרה זו כוללת את הגינה וקומת העמודים, כשאולם המבואה הוא חלק בלתי נפרד של המבנה, ועל כן ישנה התיחסות עקיפה למערכת הכניסה התלת-חללית. המושג "שיפוץ" ו"שיפוץ מקומי" אינו מתייחס ישירות לפעולות ספציפיות שניתן לעשות על השטחים הפתוחים הסמוכים לבית, מלבד

"ניקוי", "מילוי", "שינוי מקום צנרת", "ריצוף או תיקוני בניה", וכן "הריסת כל דבר הפוגע במראה החזית". על בעל או מחזיק הבית חלה החובה לשמור על המצב התקין והמראה הנאה של החזית וראש העיר רשאי לחייב אותו לכך (סעיפים 53-54), להודיע על השיפוץ ולתכנן את השיפוץ על פי הנחיות ההיתר (סעיף 55). עיריית תל אביב ערוכה להתוויות ההנחיות, הכוללות רשימת המלצות לפי סעיפים. הנחיות אלה ערוכות על ידי מהנדס יועץ בנושא טיפול ופיקוח על שיפוצי בתים בתל אביב-יפו. יועץ זה עורך סיור בשטח וממלא את טופס "בקשה להיתר שיפוץ". מיסמך זה, שהיום מתמקד בעיקר בבניין, בעל פוטנציאל גדול להטמעת המלצות הקשורות באופן ספציפי למערכת הנופית החזיתית הקדמית -הכניסה התלת-חללית- ולשטחים הסמוכים לחזיתות הצדדיות והאחורית. אלה הסעיפים הטעונים התייחסות שימורית, שניתן להוסיף לרשימת הטופס ולבדוק בעת הסיור:

- קיום ערוגות גאומטריות או ערוגות פרטה.
- גדר חיה קדמית (הנחיות לשימור או שיקום).
- גדר חיה בצדדים (הנחיות לשימור או שיקום).
- גדר חיה אחורית (הנחיות לשימור או שיקום).
- הגינה הקדמית (הנחיות עיצוביות, לשיקום צמחיה).
- מסלעות (הנחיות לשיקום מסלעות בגינה, בקומת העמודים או כחלק ממזרקות).
- אזורי גינון בקומת העמודים (ערוגות גזורות או בנויות, שפת הערוגות).
- מרכיבי הנוף הקשיח בקומת העמודים (בריכה, ספסל, חיפוי קרמיקה, חלונות אניה).
- תיבות דואר, אינטרקום, פעמונים מקוריים (במידה והם קיימים) בקומת העמודים או באולם המבואה.
- זגוגיות מקוריות בחלונות ובדלתות אזור הכניסה לבניין.
- ריהוט עץ ומראות מקוריות באולם המבואה.
- גופי תאורה מקוריים באולם המבואה וחדר המדרגות.
- התווית ההנחיות הנופיות הנ"ל כתנאי למתן היתר שיפוץ החזית מספקת כלי נוסף לעירייה המסייע בשיקום פני העיר בממשק שבין המגרשים הפרטיים והרחוב.

5.14 המלצות טכניות

5.14.1 המלצות לגבי שימור הממשק עם הרחוב

הפעולה העיקרית בשימור הממשק עם הרחוב היא שיקום שלמות מערכת הגדר, בעיקר כאשר מערכת זו נפגעה בצורה משמעותית ונוצרו בה פערים, המטשטשים את ההפרדה הברורה והחדה שצריכה להתקיים בין פנים המגרש לרחוב. כאמור, הסיבה העיקרית לפגיעה היא הפריצה ליצירת חניה לרכב, תוך שבירת הגדר והסרת השערים. פגיעה חמורה, המחדדת את תחושת חסר הפרטיות, היא התקנת מחסום זרוע בכניסה לחניה.

ההמלצות הן:

- שיקום שלמות מערכת הגדר, בכל הכניסות של בתי הדירות על עמודים המוכרזים לשימור, או ברחובות בהם יש להכיל שימור מרקמי (לדוגמה: שד' ח"ן, מקטעים בשד' בן גוריון).

- החמרה במתן ההיתרים עד לסירוב מוחלט בשטחי החזית בבתים המוכרזים לשימור או ברחובות בהם יש להכיל שימור מרקמי.
- חיפוש פיתרון חניה חלופי, שיאפשר את שמירת שלמות מערכת הגדרגינה קדמית-קומת העמודים (ראה דיון על מגרשי חניה), תוך עידוד יצירת מקומות חנייה לצידי הבניין, בגינה האחורית או בתת קרקע.
- מיקום המערכות הטכניות (ראשי מערכת לחשמל, מים, גז, פחי אשפה, איוורור) במיקום ובצורה שאינה פוגעת במכובדות המקום, ולוקחת בחשבון את הצורך להשאיר מעבר לרכב לצידי הבניין.
- הסרת מחסומי הזרוע והחלפתם בשער תואם את אופי הגדר או את השערים ההיסטוריים בבתים הסמוכים.
- שיקום מקטעים בגדר שנפרצו בעקבות יצירת מקומות חניה במגרש, לפי המודל הספציפי באותו מגרש. בהיעדר שרידים המאפשרים שחזור, יש להתייחס לאופי הגדרות בבתים הסמוכים או באותו רחוב ולהציע מודל תואם.
- שיקום שבכות (מתכת או בטון) מעל הגדרות, שנפגעו באופן משמעותי בעקבות בלייה, חלודה או הטמעה לתוך הגדר החיה, על פי המודל המקורי. אם המודל המקורי אינו ידוע, על פי מודל התואם את הגדרות הסמוכות באותו רחוב.
- שיקום גדרות שקרסו, הוטו או זקוקות לתיקון.
- שיקום המרכיב הצמחי, כמרכיב שהוא חלק בלתי נפרד ממערכת הגדר, עם התמקדות על מערכת השער והגדר החיה.

5.14.2 המלצות לגבי שימור ושיקום הצמחיה

שיקום הצמחיה ההיסטורית חשוב לאיפיון בתי הדירות על עמודים בעיר הלבנה. המידע שנאסף במסגרת סקר זה לגבי הצמחיה ההיסטורית, המופיע בפרק 4, בדיון בפרק זה ובנספח 3, מהווה בסיס טוב לבחירת הצמחיה במסגרת שיקום ופיתוח החלקים המגוננים.

ההמלצות הכלליות לגבי הצמחיה הן:

- שימוש ב-100% צמחיה היסטורית טיפוסית לשנות העשרים, השלושים ועד סוף הארבעים למאה העשרים, לפי הרשימה בנספח 3 במקומות הבאים:
  1. הגדר החיה הקדמית.
  2. שער הפיקוסים.
  3. עצי סימון בגינה הקדמית. בגינה הקדמית יש להשתמש בצמחיית תשתית היסטורית בלבד (עצים, שיחים גדולים וגדר חיה, צמחיה אדריכלית).
- שימוש בצמחיה היסטורית אופיינית לשנות העשרים, השלושים והארבעים ו\או בצמחיה שאינה היסטורית, אבל היא בעלת אופי דומה, המשתלבת היטב עם הצמחיה ההיסטורית, במקומות הבאים:
  1. גדרות צדדיים.
  2. גדר אחורית.
- השימוש בצמחיה שאינה אופיינית לתקופה אפשרי במידה והשתנו תנאיי המקום, וחלים בו אילוצי הצללה או מרחב.
- שימוש בלפחות 60%- סוגי צמחיה היסטורית טיפוסית לשנות העשרים, השלושים ועד סוף הארבעים למאה העשרים ועד 40% סוגי צמחיה אחרת, בעלת אופי דומה

(מלבד עצי סימון וצמחיית תשתית, בהם יש להשתמש ב-100% צמחיה היסטורית) במקומות הבאים:

1. גינה קדמית
2. בחלקים המגוננים בקומת העמודים. בפועל, מוצעת גישה מחמירה יותר לגבי השלד הצמחי, עם דרגת חופש מסוימת לגבי הצמחיה הנמוכה והבינונית הנשתלת בגינה הקדמית, כלומר, החד, הדו והרב-שנתיים העשבוניים, בני שיח, וצמחי הבצל והפקעת, בעלי תוחלת חיים קצרה יחסית.

- שימוש ב-לפחות 2 סוגי צמחיה "אדריכלית" היסטורית, המתאימים לשמש בגינה הקדמית, הנבחרת על בסיס הרשימות בנספח 3.
- שימוש ב-לפחות 3 סוגי צמחיה "אדריכלית" היסטורית, המתאימה לצל בקומת העמודים, הנבחרת על בסיס הרשימות בנספח 3. שאר הצמחיה בקומת העמודים יכולה להיבחר מבין צמחי הצל שנכנסו לגננות בתקופות מאוחרות יותר וכן קיימת דרגת חופש מסוימת לגבי חד ודו-שנתיים עשבוניים.
- שימוש בלפחות "עץ סימון" היסטורי אחד בגינה הקדמית, שייבחר בהתאמה לעצי סימון אחרים הנמצאים בגינות הקדמיות באותו הרחוב, במטרה לחזק את אופי הרחוב. אין להכניס עצי סימון שאינם היסטוריים, ובעיקר לא סוגי דקל שאינם נכללים ברשימת הדקלים ההיסטוריים.
- שימוש ברשימת המטפסים ההיסטוריים, במידה ורוצים להכניס מטפס על אחת מחזיתות הבניין.
- שיקום הגדר החיה, על בסיס ניתוח היסטורי ואגרוטכני. יש להשתמש בסוג בוטני אחד מתוך הצמחיה ההיסטורית (ראה נספח...) ולהימנע משתילת צמחיה בינונית-נמוכה מעורבת (redrob dexim), שאינה מתאימה לתפקיד ההיסטורי של הגדר החיה, וגורעת מאופי הרחוב.
- שיקום שער הפיקוסים: רצוי לשקם את שער הפיקוסים, בשל חשיבותו בקביעת האופי האורבני-נופי של הרחוב והעיר כולה. זאת, על אף היות פיקוס השדרות עץ פולשני, חזק ומהיר צמיחה, הדורש זמירות תכופות. בעת השתילה, מומלצת עטיפת מערכת השורשים ביריעת שורשים המגבילה את התפשטותה לצדדים. יש לבצע גיזומים תכופים ולתכנן את השער כך, שגובהו לא יעלה של 2.10-2.4 מ' בצד העליון, כדי שאפשר יהיה לגזום מהקרקע על ידי כלים ידניים הנישאים על זרוע או מקל. יש להקפיד על תדירות גיזום מספיקה להבטחת מראה מטופח וקוי מיתאר ברורים.
- במקרה והגדר החיה ההיסטורית מורכבת בשלמותה מפיקוס השדרות, יש לדאוג ליריעת שורשים בעת השתילה, כדי למנוע את התפשטותם הבלתי מרוסנת לכל עבר, וכן לגיזומים תכופים.

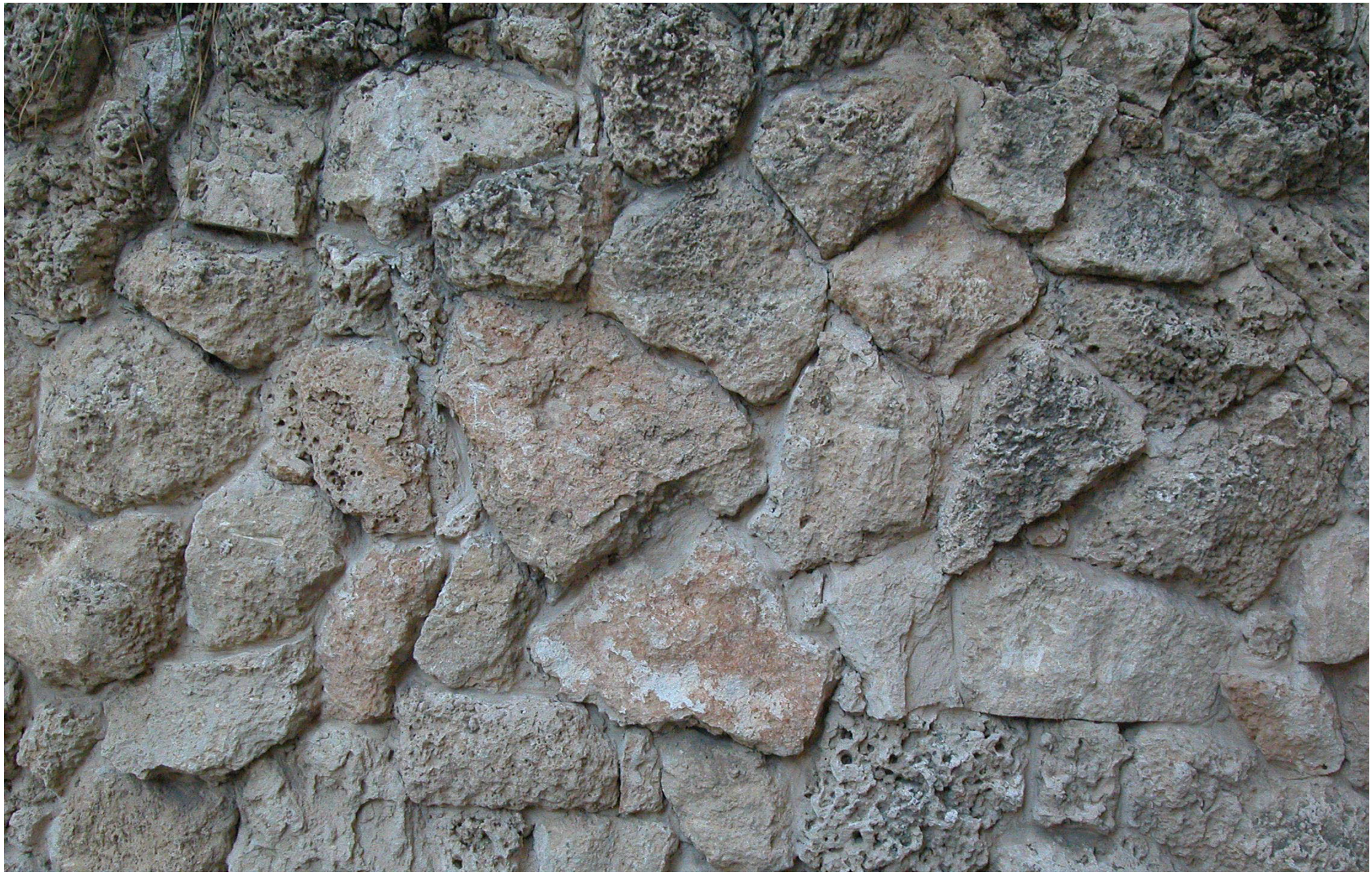

פרק 6 - סוף דבר ותחילת הדרך

סקר זה מסתיים פה, לאחר מחקר שארך מעבר למצופה, ושבעייני המחברת יכול היה להימשך עוד, כי נותרו היבטים פתוחים להבהרה והרחבה. היה זה ניסיון ראשון להקיף נושא חדש, תוך איסוף וארגון נתונים, זיהוי מאפיינים וניתוח משמעות. מטרת הסקר הייתה להעלות על המפה את מערכות הכניסה בבתי דירות על עמודים בתל אביב, כמרכיב אורבני, נופי ואדריכלי, שטרם נחקר במסגרת לימודי הסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר". התקווה היא, כי איכות מערכות הכניסה תהפוך בעתיד למדד משמעותי בהערכת הבניין בקרב האמונים על השימור, המתכננים ומעצבי פני העיר העתידית. שימור מערכות הכניסה חשוב לא רק לבניין הבודד, אלא לאופי האורבני הכללי של תל אביב ההיסטורית, כמרכיב שבממשק בין אדריכלות לנוף עירוני. תקווה נוספת היא, כי בעקבות העליה במודעות, ייערכו מחקרים פרטניים לקראת שימור הבניין, שיגדילו את המידע העומד לרשותינו, ויווצר מצב המעודד את שיקום מערכות הכניסה, באותה מידה של מקצועניות ותשומת לב המוקדשת היום להיבטים האדריכליים. עבודה זו הראתה כי במערכות הכניסה מתקיימת מידה גדולה של חפיפה בין האדריכלי לנופי.

המחקר שנעשה עד כה, מבוסס בעיקר על תצפיות שטח, שנערכו בשנים 2007-2015, הכוללות כ- 70 מערכות כניסה באזורים מוגדרים: על ובסמוך לצירים של שד' בן גוריון, שד' ח"ן ורחוב חובבי ציון, ועוד כ-30 מערכות כניסה נוספות, שנבחרו באופן נקודתי בתוך העיר הלבנה, כמקרים בעלי עניין מיוחד. לפי עניות דעתה של כותבת שורות אלה, משקף מחקר זה תמונה מייצגת על מערכות הכניסה השורדות היום בעיר הלבנה, אם כי המציאות התל אביבית כה דינמית, שמה שנצפה בשנת 2007 לא בהכרח נכון היום. חלק גדול מהנתונים המובאים כאן, הם פרי עבודת רגליים ועיניים בשטח, מתוך ההנחה כי "התיעוד הטוב ביותר של אתר מסוים, הוא האתר עצמו". לכן, המרכיבים הפיזיים שנצפו, הן בצורת הישמרות שלמה או חלקית, מהווים את הבסיס לקריאה ההיסטורית-נופית של השטח. אולם, קריאה זו מוגבלת לאותם המרכיבים בעלי כושר הישרדות גבוה ויש לזכור, כי התמונה השלמה כוללת גם את אשר נכחד. ייתכן כי המשך המחקר יחשוף תיעוד שטרם נמצא במסגרת הנוכחית ותגדלנה התובנות.

התיעוד ההיסטורי שנבדק, מקורו בעיקר בחומרים השמורים בקרב עיריית תל אביב: בארכיון, בגנזך, בתיקי התיעוד והמבנה במחלקת השימור, שלאחרונה רוכזו והועלו לאתר עיריית תל אביב[1]. מרבית העבודה הנוכחית נעשתה בטרם העלאת החומרים לרשת. בדיקת התיעוד הייתה לרוחב, מבחר מתוך מערכות הכניסה שנסקרו בסקר העיר המתואר בנספח 1 של כרך 2. רק במקרים ספורים, ניתן היה להעמיק עם ראיונות הדיירים, עם חיפוש צילומים היסטוריים- משפחתיים ספציפיים לאתר מסוים: איתור תיעוד מסוג

1 קישור למערכת ג'י-אי-אס: http://gisn.tel-aviv.gov.il/iview2/ וקישור לארכיון העירייה: http://archive-binyan.tel-aviv.gov.il/pages/homepage.aspx. כותבת שורות אלה שמה לב כי לא כל החומרים הועלו לאתר, ובעיקר חסרות מפות תכנון הגינה. מה שאותר במסגרת מחקר זה, נמצא בתוך תיקי הבניין בטרם נסרקו.

זה מתאפשר במסגרת המשך המחקר הנקודתי, ויש לעודד אותו ככל האפשר בזמן עריכת תיקי התיעוד הנדרשים על ידי מחלקת השימור של מינהל ההנדסה בעיריית תל אביב.

בסך הכל, אין התיעוד החבוי במסמכים הרשמיים של העירייה מספק במלואו את סקרנותו הבלתי פוסקת של החוקר, כי הנתונים הכלולים בו הם אלה הנדרשים למתן היתר בניה, והם רק נקודת מוצא למידע כללי על הבניין ומתכנניו. המידע על הגינה, על העיצוב הפרטני של קומת העמודים ואולם המבואה הוא מועט, נדיר וספורדי, לפעמים בלתי ישיר, לרוב חסר. מספר מפות התכנון בהן מופיע מתווה לעיצוב הגינה, שנמצאו, הוא קטן: מפות אלה הובאו בפרק 3 (שד' ח"ן 7, ח"ן 14, רוזנבאום 6) ובנספח 2 בכרך 1 (2 חלופות לשד' בן גוריון 81, רח' ויזל 5, פינת יהל"ל 8). ואם הגינה כמעט ואינה מתועדת, המצב לגבי עיצוב קומת העמודים ואולם המבואה עמום יותר, מאחר ועליהם לא נמצא תיעוד היסטורי בכלל[2]. באופן בלתי ישיר, ניתן לשער שתכנון הגינה ועיצוב שני החללים הנותרים שייך לשלב תכנון מאוחר, שלא בהכרח נעשה על ידי האדריכל המתכנן את הבניין, אלא הועבר לבעלי מלאכה שהתמחו בעבודה באבן, בהנחת מרצפות, בעיבוד טראצו, בעבודת חיפוי בקרמיקה ובכורכר, חשמלאיים, שרברבים, בעלי מלאכה העובדים בעץ, יוצרי מראות וגגנים. שלב "הגימור" של הבניין קשה לתיעוד, ונותר כנושא חשוב להמשך המחקר. לאור הפערים האלה, מובנת יותר חשיבות ההתיחסות לממצאים הפיזיים, שניתן לתעד בשטח .

המחקר העלה את חשיבות ההבחנה בין הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" לבין הסגנון "המקומי המאוחר", כיון שמערכת הכניסה בבתי דירות על עמודים, שונה במהותה ממערכת הכניסה לבתי דירות שאינם על עמודים. בעיקר, עם המעבר מהסגנון המוקדם למאוחר, משתנה קו הרקיע של העיר בשל תוספת קומה, משתנה היחס בין החוץ לפנים, נוצר חלל ביניים שבין הגינה לפנים הבניין. במילים אחרות, משתנה נוף העיר.

מוקד העבודה הנוכחית הוא, כאמור, בדיקת מערכות הכניסה של בתי דירות על עמודים, כאשר נקודת ההנחה הייתה כי הבדיקה של הסגנונות הקודמים לו תאפשר זיהוי המרכיבים העיצוביים הנטמעים אל הסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר"[3]. עד שלב זה מתקדם במחקר זה, נוצר הרושם כי הגינות הסמוכות לבתי הדירות שעל פי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" לא הציעו ענין עיצובי-נופי מיוחד: הגינה הסתכמה בפס צר, ברוחב המינימלי, הנקבע על ידי תקנות הבניה העירוניות, כששטח גינה גדול יותר נצפה בבניינים על מגרש כפול. עם התקדמות המחקר, התברר כי המצב מורכב יותר: היו גם גינות גדולות יותר, ובהן שטחים יצוגיים המעוטרים במיני "פרטֶר" (parterres) גאומטריים, ערוכים בנדבכים כשכבות של עוגה, שפתם מחופה בחלקי כורכר קטנים בהנחה פראית. זוהו מספר "פרטרים" במצב טוב או קריא, כפי שתוארו בפרק 2, וניתן היה לראות כי הם תולדה של

2 לגבי קומת העמודים, בדרך כלל מסומן מקום העמודים בתכנית קומת הקרקע, ולעיתים נדירות מסומן מקום בריכת הנוי או ספסל. בקשר לאולם המבואה, התכניות כוללות את מיקום העמודים החשופים ואת המדרגות, ללא ציון נישות מובנות, ספסלים וריהוט.

3 ניתוח של סממנים אלו נכלל בפרק 2, כרך 1.

מסורת הגן הפורמלי המודרני האירופי – בעיקר הצרפתי והגרמני- בשני העשורים הראשונים של המאה העשרים. תובנה זו הפתיעה בשלב מתקדם של המחקר: היא חייבה הערכת חשיבות הגינה התל אביבית לפי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" חדשה, בשל ערכי תכנון נוף מורכבים יותר מהמשוער תחילה. מכריעות להבנת התופעה, היו גינות "בנייני המעבר" (בעלי עמודים ליד הכניסה, לעיתים ללא אולם מבואה, אבל עדיין עם סממנים של הסגנון המוקדם), שנצפו בשד' ח"ן 3 ו-7, ברחוב חובבי ציון 63 (קומת עמודים פתוחה ללא אולם מבואה), ברחוב בלפור 24-26 (קומת עמודים בסמוך לשתי הכניסות, כשגוף הבניין אינו על עמודים) ברחוב שלום עליכם 47 (קומת עמודים בסמוך לכניסה, שתי כניסות צדדיות ללא אולם מבואה). ומתוך הבנה זו, ניתן היה להסיק כי התכנון הפורמלי של "הפרטר" היה אופייני לסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", באותם המקומות בהם עמד שטח גדול לרשות הגינה. במעבר לבניה על עמודים, ניסו מתכנני הגינות לשמר את הסממנים של ה"פרטר" הפורמלי וגזרו במשטח המרוצף של קומת העמודים ערוגות ו\או בריכות מלבניות ועגולות. עם זאת, יש לציין, כי השתילה בין הפוגות או מתוך הסרה של אבן בודדת מהריצוף ליצירת ערוגה, ברצפת קומת העמודים[4]. הייתה מכוונת ליצור ערוגות בעלות קו מתאר לא רגולרי. כך בקומת העמודים אפשר לקרא סממנים עיצוביים פורמליים יחד עם סממנים אחרים, שכנראה נגזרו מהמסורת הציורית (picturesque). השימוש בסלעים, באבנים בלתי מסותתות ובריצופים בהנחה פראית היה לפי הכפרי המחוספס (rustic) האופייני לציורי. בחשיבה נוספת, מתברר כי המתח שבין הפורמלי לבין הציורית מקבל ביטוי כבר בתוך "הפרטר" עצמו בגינות הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם". שם הערוגות בצורות גאומטריות ברורות (מעוין, מלבן, מסרק) הן בעלות לכאורה קו מתאר מוגדר, כאשר השפה המחופה בכורכר בהנחה פראית מטשטשת את הגאומטריה הברורה. ואם נתייחס גם לריצופים באבן שכבות בהנחה פראית, שהיו נפוצים, ולמסלעות הקטנות שפה ושם עדיין קיימות, אפשר לטעון כי, מבחינה סגנונית, עיצוב הגינה המודרנית בתל אביב הוא סינטזה בין מסורת הגן הפורמלי למסורת הציורית[5].

הבניה על עמודים מאפשרת יצירת חללים חדשים בקומת הקרקע: כפי שנידון קודם, קומת העמודים ואולם המבואה הם מבחינה סטרוקטורלית חלל אחד המופרד על ידי מחיצה. מבחינה תפקודית, אלה הם חללים חדשים בעלי תפקידים נבדלים: קומת העמודים היא בבחינת חלל חדש, ואילו אולם המבואה הוא הרחבה של חדר המדרגות. במערכת התלת-חללית, מרכז הכובד הוא חצר קומת העמודים, כשחצר זו מאמצת לתוכה גם את ערכי הגינה המיועדת לשהייה. זאת חצר-גן או גינה מקורה, המספקת את תנאי חצי-הצל הנוחים ואת אפשרות הצפיה אל כיוון הרחוב דרך מסגרת העמודים.

4 ראה, לדוגמה, את תמונת הגינה בשד' ח"ן 7, שם המשטח המרוצף בהנחה פראית היה חלק מהגינה החשופה, ובו ערוגות פורמליות וערוגות בעלות קוים לא רגולריים. מדובר על "פרטר" בהנחה פראית, מרכיב עיצובי נדיר, שאין אנו עדים לו במקומות אחרים, יתכן מפאת דלות התיעוד שברשותנו.

5 מסורת זו מקבלת ביטוי ברור גם בריצוף האבן בהנחה פראית, בשימוש בסלעי כורכר בלתי מסותתים ליצירת מסלעות ומזרקות, אבל גם בשימוש ברסיסי קרמיקה צבעונית שבורה לצורך יצירת מוזאיקה אחת לא פורמלית.

המערכת התלת-חללית מעשירה את חווית הכניסה והיציאה מהבניין, כשה־מסלול הופך לטקסי. בכל חלל משתנה עוצמת האור ובעקבותיה סוג הצמ־חייה. המשחק בין אור לצל, המתקיים במעבר מחלל אחד לשני הוא חלק מתפישה אסתטית של שחור\לבן, וזאת על אף שהצבע קיים במידת מה, כשה־דגש הוא על "צמחיית אדריכלית" ועל מרקמים.

להמשך המחקר, מומלץ לעיין בסוג תיעוד שטרם נבחן בעבודה הנוכחית, הכולל:

- ארכיונים של אדריכלים שהיו פעילים בעיר הלבנה בשנות השלושים והארבעים למאה הקודמת.
- תיעוד, אם יימצא, על בעלי מלאכה שעבדו בריצוף, עיבוד עץ, גינון וכד' באותה התקופה.
- תיעוד צילומי השמור בידי משפחות פרטיות, שגרו בבתי דירות על עמודים והצטלמו בחצר.
- בסרטים לפני ובתחילת קום המדינה.
- ראיונות עם אנשי תל אביב, המכירים את בתי הדירות על העמודים משנות השלושים והאר־בעים למאה הקודמת.

וכן ניתן להרחיב את ההתייחסות גם לאבות טיפוס שלא נלקחו בחשבון במחקר זה, כמו למשל מעונות עוב־דים ופועלים. בנוסף, אפשר להרחיב את יריעת הזמן גם לתקופות מאוחרות יותר, המשמרות את התבנית הבסיסית התלת-חללית בצורה פשוטה יותר, משנות ה-50 וה-60 למאה הקודמת.

מערכות הכניסה התלת חלליות הן ייחו־דיות ובעלות פוטנציאל שיקום גבוה. הן יכולות לחזור ולהיות מקום שהייה ומפגש בין השכנים, מקום למסיבות ואירועים.

בעיקר, מערכות הכניסה תורמות תרומה משמעותית לדימוי פני העיר, גם בעייני המתגורר בה וגם בעייני הצופה בה. שיקומן, יאפשר להחיות פן חבוי בתולדות בינוי העיר ולחזק את אופי המורשת הלאומית והמקומית.

פרק 7 - רשימת מקורות

א. דובינסקי, חוקי בניין ותעשיה, תל אביב: הוצאת עירית תל אביב, 1934.

אבן, בנימין, "הארג", הפועל הצעיר, 23 באוקטובר 1907, עמ' 17.

אלון-מוזס טל, "טקסט, תרבות ומשמעות של הגינה העברית הוורנקולרית : תל-אביב וסביבתה כמקרה מבחן", הפ' לארכיטקטורה ובינוי ערים, הטכניון, 2002 (עבודת דוקטורט).

אריכא, יוסף, *תל אביב מקראה היסטורית-מקראית*, תל אביב: הוצאת עירית תל אביב-יפו, 1959.

ביגר, גדעון, "התפתחות השטח הבנוי של תל אביב" בנאור, מרדכי (עורך), תל אביב בראשיתה, 1909-1934 מקורות, סיכומים, פרשיות נבחרות וחומר עזר *בעידן*, 3, ירושלים: הוצאת יד בן צבי, תשמ"ד (1984), עמ' 61-42.

בית הספר החקלאי מקוה ישראל, *רשימת צמחים הנמצאים למכירה במשתלה*, 1925.

ברש, אשר, *איש וביתו נמחו*, מתוך כתבי אשר ברש, כרך 2, הוצאת מסדה תל אביב (1952-7).

גוטמן, נחום, *עיר קטנה ואנשים בה מעט*, תל אביב, תשי"ט [1958].

גולדברג, יוסף, וידריך, שולה, עמית-כהן, עירית, *תל אביב. עיר גלויה, סיור, מבט וסיפור בפינותיה הנשכחות של העיר*, נתניה: הוצאת ספרים אחיאסף בע"מ, 2009.

גולן, ארנון, "תל אביב במלחמת העולם הראשונה", בנאור, מרדכי (עורך), תל אביב בראשיתה, 1909-1934 מקורות, סיכומים, פרשיות נבחרות וחומר עזר *בעידן*, 3, ירושלים: הוצאת יד בן צבי, תשמ"ד (1984), עמ' 76-62.

גלעדי, דן, "תל אביב בעליה הרביעית" בנאור, מרדכי (עורך), תל אביב בראשיתה, 1909-1934 מקורות, סיכומים, פרשיות נבחרות וחומר עזר *בעידן*, 3, ירושלים: הוצאת יד בן צבי, תשמ"ד (1984), עמ' 84-77.

דובשני, גלעדי, *י. מגידוביץ אדריכל*, תל אביב: הוצאת משרד הבטחון, 1993.

דונביץ, נתן, *תל אביב, חולות שהיו לכרך*, ירושלים ותל אביב: הוצאת שוקן, 1959.

דיקר, י. כרמי, ד.(עורכים), *הבניין*, עתון לאדריכלות ולבניין ערים, תל אביב, 1937.

דרויאנוב, אלטר, *ספר תל אביב*, כרך 1, תל אביב: הוצאת ועדת ספר תל אביב, תרצ"ו [1936].

הסתדרות הפועלים החקלאים בישראל, שור י. (עורך), *קובץ העשור לקיום ארגון הגננים* 1943-1953, תל אביב: הוצאת ארגון הגננים בישראל, 1953.

הרצל, תיאודור, *תל אביב*, (בתרגומו של נחום סוקולוב), ורשה: הוצאת האורגניזציה הציונית הרוסית, תרס"ב (1901).

טנא, עפרה, *הבתים הלבנים יימלאו, חיי יומיום בדירות תל אביב בתקופת המנדט*, תל אביב: קו אדום, הוצאת הקבוץ המאוחד,, 2013.

כרמי-מלמד, עדה, פרייס, דן, *אדריכלות בפלשתינה-א"י בימי המנדט הבריטי, 1917-1948*, תל אביב: הוצאת מוזיאון תל אביב, 2011.

לוין, מיכאל, *עיר לבנה, אדריכלות הסגנון הבינלאומי בישראל- דיוקנה של תקופה*, תל אביב: הוצאת מוזיאון תל אביב, 1984 ו-1986.

מאיר, אבי, *שמואל (סם) ברקאי - אדריכלות תל-אביב 4391-9391 - הסיגנון הבינלאומי בתל-אביב בהשפעת האדריכלות של לה קורבוזיה בפריז*, חיבור לקראת תואר מגיסטר למדעים בארכיטקטורה, הפקולטה לאדריכלות ובינוי ערים בטכניון, חיפה, 2011.

מקורות, סיכומים, פרשיות נבחרות וחומר עזר, ב*עידן*,3, ירושלים: הוצאת יד בן צבי, תשמ"ד (1984).

[משק הפועלות], *קטלוג* 1-1940, פתח תקוה: דפוס קריצמן, 1940.

משתלות הקיבוץ המאוחד, *קטלוג לשנת 36-1935*, עין חרוד: דפוס הקיבוץ המאוחד, 1935.

משתלות מקוה ישראל, *רשימת מחירים של אילני סרק, שיחים, מטפסים, צמחי נוי ועצי פרי*, תל אביב: דפוס אפרים סטרוד ובניו, 1932.

סמוק-מצגר, ניצה (אוצרת), *לגור על החולות, העיר הלבנה של תל אביב, אתר מורשת עולמי*, תל אביב: הוצאת עיריית תל אביב, 1994.

סמוק-מצגר, ניצה, *בתים מן החול, אדריכלות הסגנון הבינלאומי בתל-אביב 1948-1931*, תל אביב: הוצאת משרד הבטחון, 1994.

עיריית תל אביב, ספר העירייה, 1939.

פנינגר, נטע, *תיאוריה ותכנון המרחב הציבורי הפתוח בתוכניותיהם של קאופמן וגדס לתל אביב*, חיבור לשם קבלת תואר מגיסטר, הטכניון, הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים, חיפה, 2009.

קרופניק, לאה וצירקין, דוד, *מדריך למשתלות*, עין חרוד: הוצאת הקיבוץ המאוחד, תש"ו (1946).

רביד, ברוך, *אדריכל ומתכנן ערים בתל אביב*, תל אביב: בהוצאת ברוך רביד ומרכז באוהאוס, 2008.

רגב, עופר, וידריך, שולה, *בולוואר שדרות רוטשילד בתל אביב*, תל אביב: הוצאת האוניברסיטה העברית, 1999.

רוטברד, שרון, *עיר לבנה, עיר שחורה*, תל אביב: הוצאת בבל, 2005.

רשף, רענן, "צבע הצבר", בעת-מול, גליון 3, ירושלים: הוצאת יד בן –צבי, ינואר 2005.

שבא, שלמה, *הו עיר הו אם*, תל אביב: הוצאת החברה האמריקאית-ישראלית למו"לות בע"מ וקרן תל אביב לספרות ואומנות, תשל"ז (1977).

שחורי, דן, *זאב רכטר*, ירושלים: הוצאת כתר, 1987.

תנובה מחלקה לשתילים ופרחים, *קטלוג לשתילים*, 1948.

תיקי תיעוד אדריכליים

איל טל, *רחוב חובבי ציון 63 , ת"א*, 2011.

איל טל, *בית אגינסקי, רחוב אנגל 5, ת"א*, 2011.

בר אור, אמנון, *אחד העם 31-29* , ת"א, 2006.

דאובר אדריכלים, *שד' ח"ן 8, ת"א*, 2010.

זאבי, רותם, *בית סגל, רחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1, ת"א*, 2012.

כי טוב, עדי, *בית "הוכצייט" - רחוב אהרונוביץ' 11, ת"א*, דצמבר 2010.

מטרני, קרן, *בניין לשימור שד' ח"ן 7, ת"א*, 2009.

קדר, אילן, אבן, חביבה, *בית קשמן, רחוב יוסף אליהו* 11, *ת"א*, 2011.

שגב, צבי, סוקולבסקי, דנה, *בית ברש, רחוב מנדלסון 7, פינת שלמה המלך 69-67*, ת"א, 2012.

סקרים נופיים

אברהם, יופי, שחק שבן, יקיר, *שימור גינות מבואה בתל אביב שד' ח"ן 5, 51, רחוב יוסף אליהו 9*, 2011.

טפר, ברק, *בית סגל, רחוב מנדלסון 3, תל אביב*, 2007.

כהן, איתי, *שד' בן גוריון 18 תל אביב, סקר גינת כניסה*, 2012.

לשם, נורית, *גינת המבואה לבית קרסיק, מנדלסון 4*, תל אביב, 2011.

Nerdinger, Winfried, Architecture of Hope Modern Architecture in Tel Aviv in Goldman, Pe'era, Heinze'Greenberg, Ita, Kamp-Bandau, Irmel, Meyer-Maril, Edina, Nerdinger, Winfried, Schneckenburger, Manfred, *Tel Aviv Modern Architecture 1930-1939*, Tübingen and Berlin: Ernst Wasmuth Verlag, 1994, pp.8-15.

Osborn, Henry S., *Plants of the Holy Land with their fruits and flowers*, Philadelphia: J.B.Lippincott, 1861/

Stübben, Joseph, *Der Städtebau*, Leipzig: J.M. Gebhardt's Verlag, 1924 (third edition).

Vera, André, "Exhortation aux architectes de s'interesser au jardin" in L'Architecte (1924), pg. 68-71.

Wurst, Philipp, *Aus der Pflanzenwelt Palästinas Leitfaden der Botanik*, Haifa: Selbstverlag Ph. Wurst, 1930.

Bibliography

De Fries, H., *Moderne Landhäuser und Villen*, Berlin: Ernst Wasmuth Publishers, 1923.

Gans, Deborah, *The Le Corbusier Guide*, New York: Princeton Architectural Press, 2000 (first ed. 1999).

Goldman, Pe'era, Heinze'Greenberg, Ita, Kamp-Bandau, Irmel, Meyer-Maril, Edina, Nerdinger, Winfried, Schneckenburger, Manfred, *Tel Aviv Modern Architecture 1930-1939*, Tubingen and Berlin: Ernst Wasmuth Verlag, 1994.

Goldman, Pe'era, The transformation of a suburb into a city 1906-1935 in Goldman, Pe'era, Heinze'Greenberg, Ita, Kamp-Bandau, Irmel, Meyer-Maril, Edina, Nerdinger, Winfried, Schneckenburger, Manfred, *Tel Aviv Modern Architecture 1930-1939*, Tubingen and Berlin: Ernst Wasmuth Verlag, 1994.

H. Koch, *Der Garten wege zur seiner Gestaltung*, Berlin: Ernst Wasmuth A.G. Publishers, 1927.

Helphand, Kenneth, *Dreaming Gardens, Landscape Architecture and the Making of Modern Israel*, Charlotteville: University of Virginia Press, , 2002.

Hibberd, Shirley, *Rustic Adornments for Homes of Taste*, London: Groombridge & Sons, 1857

Hitchcock, Henry Russell, Johnson, Philip, *The International Style*, New York: W. W. Norton & Company, 1997 (1st. ed. 1935).

Hoffmann, Julius, *Neue Villen*, Stuttgart: Julius Hoffmann Publishers, 1929.

Howard, Ebenezer, *Garden Cities of Tomorrow*, London: Swan & Sonnenschein Co., 1902.

Howard, Ebenezer, *To-morrow a peaceful path to real reform*, London : Swan Sonnenschein, 1898.

Imbert, Dorothée, *The Modernist Garden in France*, New Haven and London: Yale University Press, 1993.

Mayer-Meril, Edina, The stylistic development of architecture in Tel Aviv from its foundation in 1909 to 1933 in Goldman, Pe'era, Heinze'Greenberg, Ita, Kamp-Bandau, Irmel, Meyer-Maril, Edina, Nerdinger, Winfried, Schneckenburger, Manfred, *Tel Aviv Modern Architecture 1930-1939*, Tubingen and Berlin: Ernst Wasmuth Verlag, 1994, pp.24-31.

Metzger-Szmuk, Nitza, *Des Maison sur le Sable TEL AVIV Mouvement Moderne et Esprit Bauhaus*, Paris & Tel Aviv: Éditions de l'éclat, 2004.

Metzger-Szmuk, Nitza (editor) *White City - Bauhaus Architecture in Tel Aviv*, Catalogue of the exhibition (11 June- 13 September 2013), Tel Aviv, St. Petersburg, 2013.

סקר מערכות כניסה בעיר הלבנה: הגינה, החצר ואולם המבואה

ד"ר עדה ויטורינה סגרה

כרך 2

עבור עיריית תל - אביב
מינהל ההנדסה / מחלקת שימור

2015

תל אביב יפו
TEL AVIV YAFO

סקר מערכות כניסה בעיר הלבנה: הגינה, החצר ואולם המבואה

ד"ר עדה ויטורינה סגרה

כרך 2

עבור עיריית תל - אביב
מינהל ההנדסה / מחלקת שימור

2015

עריכה גרפית: איגור גרושקו,
אמין יאסין, אנאייס סמעאן

עורכת לשונית: גבריאלה פדובאנו

תוכן עניינים

6	נספח 1	מערכות הכניסה - תצפיות של מערכות כניסה נבחרות בשדרות בן גוריון, רחוב מנדלסון, רחוב פילון, רחוב יהל"ל, רחוב אדם הכהן, רחוב ליברמן, רחוב ויזל, שדרות ח"ן, רחוב יוסף אליהו, רחוב רוזנבאום,רחוב חובבי ציון, רחוב אהרונוביץ'
55	נספח 2	בית אושרוביץ' ברחוב ויזל 5 - יהל"ל 8 בית גוטרמן ברחוב בן גוריון 81 בית גלילי ברחוב חובבי ציון 63 בית סגל ברחוב מנדלסון 3 - פילון 1 בית אריה פריד שדרות ח"ן 15
170	נספח 3	צמחיה היסטורית בגינות העיר הלבנה וצמחיה מומלצת
308	נספח 4	ריצופים

WANNA BE ARCHITECTS
TEL. 0544 / 868 / 511
WANNABEARCHITECTS.COM

הקדמה לכרך II

כרך II מכיל את התיעוד הקשור למערכות הכניסה בעיר הלבנה. הוא מורכב מארבעה חלקים:

נספח 1 - כולל את הסקר שנערך בשטח בין השנים 2009-2013.
נספח 2 - כולל תיאור וניתוח מערכות כניסה של חמישה מקרי מבחן.
נספח 3 - מתייחס לצמחיה ההיסטורית ולצמחיה המומלצת לשיקום.
נספח 4 - מתייחס לריצופים.

נספח 1 - הסקר
נספח זה הוא סקר מערכות הכניסה שנבחרו בשלושה אזורים בהם קיים ריכוז בתי דירות היסטוריים על עמודים גבוהים שנבנו בין המחצית השניה של שנות השלושים ועד סוף שנות הארבעים למאה ה-20. האזורים הנבחרים העיקריים הם:
• הקטע הדרומי של שדרות ח"ן (1-19), שבין רחוב דיזנגוף להנביאים ובמידה חלקית עד להצטלבות עם רחוב נצח ישראל (21-25). קיימת התייחסות פרטנית לרחוב יוסף אליהו המקביל, וחלקית לרחובות המצטלבים הנביאים, דיזנגוף, נצח ישראל, רוזנבאום ואלקושאי. שדרות ח"ן נבחרו כ"שדרת מורשת", בהן ריכוז גבוה של בתי דירות לשימור ומערכות נופיות בעלות ערך היסטורי-נופי.
• קטע בשד' בן גוריון ורחובות סמוכים אליהן (פילון, מנדלסון בצד הדרומי, ויזל, יהל"ל, אדם הכהן, ליברמן בצד הצפוני, וכן שלמה המלך, אריה גור, שפינוזה).
• כל רחוב חובבי ציון, וכל רחוב אהרונוביץ', עם התייחסות חלקית לרחובות בן עמי, לוריא וגליקסון.

נספח 1 סוקר את מערכת הכניסה בכללותה, מתאר כל חלל בנפרד (הגינה, חצר קומת העמודים, אולם המבואה), מזהה מרכיבים מאפיינים קיימים, מקוריים ולא מקוריים בכל מצב, ומציע הערכה שימורית. הדירוג לכך הוא מ-1 ועד 3, כאשר 1 מסמל את הערך השימורי הגבוה ו-3 את הנמוך. בהתחלת כל רחוב עיקרי, מוצעת הערכה נופית של הרחוב בכללותו- איפיון רחוב- כדי לאפשר התייחסות אל הנוף ברמה האורבנית ולא רק ברמת הכניסה הבודדת.

נספח 2 – כרטיסי בית
בנספח זה חמישה מקרי מבחן, בעלי מערכת כניסה ייחודית מבחינה נופית, להם הומצא "כרטיס בית", כמפורט בהמשך:
• בית ג'ורג' גוטרמן בשדרות בן גוריון 81 (1939) – נבחר בשל ייחוד פינת הישיבה בקומת העמודים, המפנה הדרומי ומשחק ההשתקפות הקריא עד היום.
• בית יוסף גלילי ברחוב חובבי ציון 63 (1935-6) – נבחר בהיותו צורת מעבר בין הסגנון הבינלאומי ה"מקומי המוקדם" לבין "המקומי המאוחר". כאן המערכת דו-חללית, ללא אולם מבואה, עם קומת עמודים פתוחה וצדדית.
• בית אפרים סגל, ברחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1 (1939) – מערכת כניסה פינתית, עם שביל כניסה מעוקל, מגוון מרקמים בנוף הקשיח והצמחי.
• בית אריה פריד, בשדרות ח"ן 15 (1939)– אחת המערכות היפות בשד' ח"ן, בקומת העמודים עושר תצורות גנויות, המשולב בעושר עיצובי ומרקמי באולם המבואה, בו משחק השתקפויות החללים החיצוניים לתוך הבנין הוא בין הנבחרים בעיר הלבנה.
• בית אושרוביץ' ברחוב ויזל 5, פינת יהל"ל 8 (1944-6)– דוגמה מאוחרת, לה נמצא תיעוד לתכנית צמחיה.

נספח 3 – הצמחיה
נספח זה מתחלק לשני חלקים:

• חלק 1 מציג את הצמחיה ההיסטורית, על סמך ניתוח קטלוגי של משתלות משנות השלושים והארבעים למאה ה-20, ותצפיות שטח. הוא כולל:

(א) נספח 3-1: רשימת הצמחיה ההיסטורית לפי סדר ה-א-ב.
(ב) נספח 3-2: רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים היסטוריים.
(ג) נספח 3-3: רשימת צמחי צל היסטוריים.
(ד) נספח 3-4: רשימת צמחים "אדריכליים" וסוקולנטיים.

• חלק 2 כולל רשימה כללית של צמחיה מומלצת לשיקום גינות היסטוריות במפורט, לפי סוגי צמחים:

(א) נספח 3-5: צמחיה מומלצת: עצים ושיחים.
(ב) נספח 3-6: צמחיה מומלצת: לתנאי חצי צל וצל.
(ג) נספח 3-7: צמחיה מומלצת: "אדריכלית" וסוקולנטית.

חלק 1 מדגיש את המקורות ואת נפיצות הצמח בהיצע צמחי הנוי הכללית של תקופה מסוימת. חלק 2 מבוסס על ממצאי חלק 1 ואינו חופף לו לחלוטין, כיוון שיש בו התייחסות גם לאילוצים שונים, כגון התנהגות הצמח בפועל בגינה, שינוי בתנאי הגינה, פולשנות וכד'.

נספח 4 - ריצופים

נספח זה כולל סקר של ריצופי מרצפות בטון מוטבעות שנצפו במערכות הכניסה של בתי הדירות בעיר הלבנה. השם שניתן לכל דוגמת מרצפת גזור ממקום התצפית הראשונה, ועל כן הוא לגמרי שרירותי. במקרה ואותה הדוגמה נצפתה ביותר ממקום אחד, הדבר נרשם. הסקר אינו ממצה את כל הדוגמאות הקיימות, אלא מהווה מדגם מייצג.

נספח 1

תיאור מערכות הכניסה כולל תצפיות על מערכות כניסה נבחרות
בשדרות בן גוריון, שדרות ח"ן, רחוב חובבי ציון, רחוב מנדלסון,
רחוב פילון, רחוב יהל"ל, רחוב אדם הכהן,
רחוב ליברמן, רחוב ויזל, רחוב יוסף אליהו,
רחוב רוזנבאום, רחוב אהרונוביץ'

אפיון שדרות ח"ן	**8**
סקר שדרות ח"ן	**12**
סקר רחוב יוסף אליהו	**19**
אפיון שדרות בן-גוריון	**26**
סקר שדרות בן-גוריון	**28**
אפיון רחוב פילון	**30**
סקר רחוב פילון	**32**
אפיון רחוב מנדלסון	**34**
סקר רחוב מנדלסון	**36**
אפיון רחוב ויזל	**38**
סקר רחוב ויזל	**38**
סקר רחוב יהל"ל	**46**
סקר רחוב אדם הכהן וליברמן	**48**
אפיון רחוב חובבי ציון	**49**
סקר רחוב חובבי ציון	**50**
אפיון רחוב אהרונוביץ'	**53**
סקר רחוב אהרונוביץ'	**54**

אפיון רחוב: שדרות ח"ן

תמונה א'

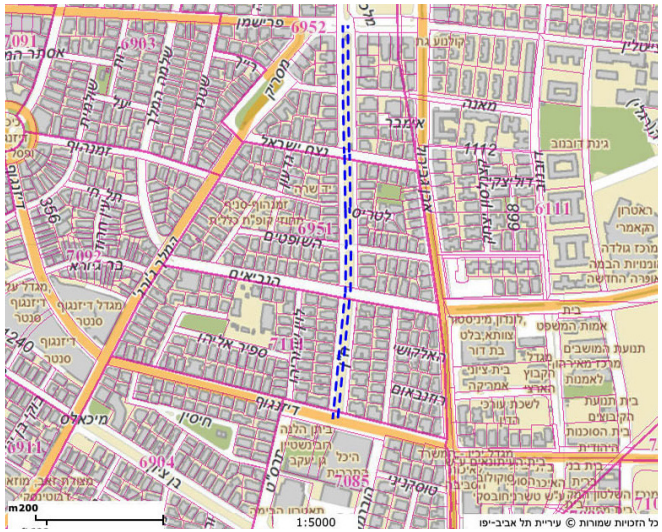

תמונה ב'

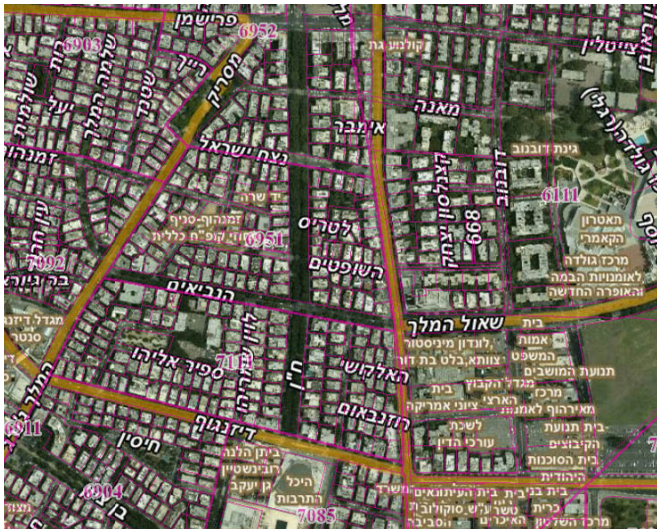

הסבר

שדרות ח"ן מחברות את כיכר הבימה לכיכר רבין, הן עורק ראשי, הממשיך כלפי צפון את שד' רוטשילד. אורכן של שדרות ח"ן הוא כ-600 מ', כשרוחב התוואי נע בין 30 ל-31 מ'. המאפיין הנופי הוא הפס המגונן האמצעי (רוחבו כ-13 מ') ושני נתיבי תנועה לרכב (ברוחב של כ-8 מ' כל אחד). מאחר וקיים הפרש מפלסים בין הנתיב המזרחי, הפונה צפונה, שהוא נמוך יותר, לבין הנתיב המערבי לכיוון דרום, בפועל מדובר בשני כבישים נפרדים מבחינה אורבנית ונופית. הפס המגונן האמצעי, לאורכו נטועה שדרת פיקוסים עבותה, הוא הגורם המאחד והמאפשר לפוקדים את המקום להרגיש כי הם נמצאים במתחם מתוכנן כיחידה.

מימין: מפה המראה את שדרות ח"ן.
משמאל: שדרות ח"ן בתצ"א.
(מפה ותצ"א מתוך אתר עיריית תל אביב משנת 2013).

בקטע שבין רחוב דיזנגוף לבין רחוב הנביאים נצפה הריכוז המירבי של בתים ומערכות כניסה בעלי עניין היסטורי ושימורי. בצד המערבי של השדרה - בו הכניסות האי זוגיות - נשמרו הגינות והחצרות בקומת העמודים בכמות ובאיכות גבוהה יחסית. בצד המזרחי, לעומת זאת, נשמרו הבניינים ואולמות המבואה, אבל מספר הגינות וקומות העמודים שנהרסו לטובת מגרש חניה או מתוך הזנחה, הוא רב יותר. ישנן גם מספר כניסות בעלות עניין היסטורי-שימורי בקטע שד' ח"ן שבין רחוב הנביאים לבין רחוב נצח ישראל. בהמשכן כלפי צפון, לא ניצפו כניסות בעלות עניין היסטורי-נופי מיוחד, אם כי קיימת המשכיות בקו גבול המגרש ובאופי הגינות גם בבתי דירות אלה, שנבנו שנים מאוחר יותר.

מימין: מפה המראה את שדרות ח"ן.
משמאל: שדרות ח"ן בתצ"א.
(מפה ותצ"א מתוך אתר עיריית תל אביב משנת 2013).

אפיון רחוב: שדרות ח"ן

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

מימין: שדרות ח"ן במפה בק.מ. 1:500.
משמאל: שדרות ח"ן בתצ"א.
קטע השדרה שבין רח' הנביאים לנצח ישראל, בו נצפו כמה מערכות כניסה בעלות עניין שימורי.
יההה
(מפה ותצ"א מתוך אתר עיריית תל אביב משנת 2013).

מימין: התחלת שדרות חן בקצה הדרומי, בהצטלבות עם רחוב דיזנגוף, לאחר השיקום של כיכר הבימה וגן יעקב, שכלל חיבור ברור יותר בין הכיכר להתחלת שדרות ח"ן (צילומים ע. סגרה, 2013).

משמאל: הפס האמצעי בשדרות ח"ן הוא גינה ליניארית, בה הולכי רגל ורוכבי אופניים עוברים ומשתהים, כשהם נהנים מצילם של פיקוסי השדרה (צילומים ע. סגרה, 2012).

נספח 1

אפיון רחוב: שדרות ח"ן

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

מימין: מרכז השדרה מאפשר להביט בקו החזית של הרחוב, בבתים ובגינותיהם.

משמאל: ההצטלבות בין שד' ח"ן לרחוב השופטים.

מערכות הכניסה בצד הזוגי של שדרות ח"ן נפרצו והפכו למגרשי חניה: הגינות נמחקו וחלק מקומת העמודים נפגע.

מימין: השדרה, כפי שהיא נראית מחצר שדרות ח"ן 10. (צילומים ע. סגרה, 2013).
משמאל: השטח הפתוח בשד' ח"ן 14. (צילומים ע. סגרה, 2013).

אפיון רחוב: שדרות ח"ן

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

מימין: מבט מחדר המדרגות אל קומת העמודים הפתוחה בכיוון הגינה הצדדית בשד' ח"ן 3.
(צילומים ע. סגרה, 2014).

משמאל: מבט מצפון לכיוון דרום בקומת העמודים בשד' ח"ן 5.
(צילומים ע. סגרה, 2014).

מימין: קומת העמודים בשד' ח"ן 25, פינת השופטים 18.
(צילומים ע. סגרה, 2012).

משמאל: החלונות בחדר המדרגות בשד' ח"ן 13 הם עדות לפאר מערכת הכניסה המקורית. היום השטח הפתוח הפך למגרש חניה.
(צילומים ע. סגרה, 2011).

נספח 1

סקר רחוב: שדרות ח"ן

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ח"ן, דיזנגוף 14	1	3	הערך השימורי טמון בעיקר במיקום המיוחד של המבנה בהתחלת שד' ח"ן ובמפנה לרחוב דיזנגוף מול כיכר הבימה, ולכן הוא חשוב כחלק ממקבץ ובכך שהוא שומר על החלוקה המרחבית הבסיסית.	חזית ראשית לכיוון רח' דיזנגוף. מצב הישמרות כללי לא היה טוב, אך המערכת המרחבית בכללותה נשמרה, לה קומת עמודים פתוחה וגדולה, המגשרת בין שני אגפים של הבנין שאינם על עמודים. לכיוון שד' ח"ן אין ק"ע, אלא ק"ק מוגבהת עם מדרגות, המובילות לרחבה חשופה ולכניסה לאולם המבואה. בקומת העמודים לכיוון דיזנגוף שבילי אבן גיר מקוריים בהנחה פראית. הגינה שוקמה במסגרת שיקום הבנין בשנת 2014.	כללי: לא טוב-בינוני. השטח המגונן: לא טוב לכיוון דיזנגוף, בינוני לכיוון שד' ח"ן. קומת העמודים: לא טוב עד בינוני. אולם המבואה: בינוני. מצב בשנת 2011 ו-2102. ב-4-2013 עבר שיקום. כל האזורים כעת במצב בינוי-טוב.	בית קירשנבאום: מערכת תלת -חללית פינתית, כניסה ראשית לכיוון דיזנגוף, משנית לכיוון שד' ח"ן. קומת העמודים מגשרת בין שני אגפי הבנין שאינם על עמודים.
ח"ן	3	2	הערך השימורי נמצא בעיקר בייחודיות מערכת הכניסה, הממזגת את קומת העמודים עם אולם המבואה והמדרגות, כולל חדר מדרגות מעוצב בכל קומה כהמשך של קומת העמודים. השטחים המגוננים הצדדיים, בעיקר הצפוני, בעלי חשיבות יוצאת דופן בשדרה. מערכת כניסה זו דומה לתצורה שנצפתה בכניסה הצדדית הפתוחה בחובבי ציון 63. ייחוד הכניסה נובע כנראה מהיעוד המקורי של הבנין כבית מלון. מצב ההישמרות הכללי הוא לא טוב וגורע מהערך השימורי, אך הערך ההיסטורי גבוה. פוטנציאל לשיקום.	השטח המגונן (החזיתי): כיום מרוצף בבלוקים משתלבים. השה"מ הצדדי-צפוני: ערוגה מוגבהת מחופה בסלעי כורכר ומשטח אבן גיר בהנחה פראית, שביל על שני מפלסים, ערוגות כורכר ובוגנוויליות כגדר חיה צדדית. השטח המגונן הצדדי היה מרכיב עיקרי בעבר. הגרז' הפך לחנות. קומת העמודים: פתוחה ומטמיעה לתוכה את תפקיד אולם המבואה, נמשכת לתוך חדר המדרגות ובכל קומה שלושה עמודים צדדיים לכיוון צפון על מסד עם תוספת מאוחרת של אדניות. קרצפוץ על הקיר הדרומי בקה"ע דמוי לוחות אבן. שרידי תיבות דאר מקוריות בין החדשות. גרם מדרגות מטראצו אלגנטי עם חיפוי קירות באריחי קרמיקה בתכלת-אפור. בכל קומה ריצוף טראצו דמוי שטיח וחלון סרט, המשקיף אל הגן הצפוני. מרבית דלתות הכניסה לדירות מקוריות, מופרדות זמ"ז ע"י לוח עץ. גופי תאורה וחלק מהפעמונים מקוריים. מושב עץ משולש ליד כניסה מס' 5.	כללי: לא טוב, בייחוד בחזית הבנין. השטח המגונן: נמחק לחלוטין בחזית, מלבד אחד מפיקוסי השער, שגדל לעץ בעל מימדים. קומת העמודים ואולם המבואה מחוברים: לא טוב- בינוני.	בית יוסף וולנישי: מערכת כניסה חזיתית צדדית, לה קומת עמודים ואולם מבואה המתמזגים לאחד, כשמערכת הכניסה נמשכת לאורך המדרגות ובכל קומה.
ח"ן	5	1	חשיבות עצובית ושימורית גבוהה בשל עושר התצורות ומצבן הטוב, בעיקר בקומת העמודים ובאולם המבואה. קה"ע תוכננה כחצר מגוננת באופן מובהק.	השטח המגונן: גדר בנויה מעליה משוכת מתכת ושער קטן כפול. גדר חיה מהיביסקוס סיני ושני פיקוסי שער הפכו לעצים בעלי נוף פתוח, לפנים היו גזומים. שביל מרוצף מרצפות בטון מוטבעות, עם ריצוף שונה האחד מהשני במקום שטיח לניקוי נעליים.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית באיכות גבוהה.

סקר רחוב: שדרות ח"ן

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ח"ן	5	1	(המשך)	שפת השביל רחבה מאבן גיר בהנחה פראית. צמחית צל, ובצד הדרומי עץ תות ושריד פלפלון דמוי אלה. ליד כניסת השירות שביל טראצו מאריחי בטון צבעוני בדוגמת שחמט. קומת העמודים: עמודים בעלי חתך מלבני מחופים בלוחות שיש. שתי ערוגות גזורות עגולות בריצוף אבן בהנחה פראית. תיבות דאר מקוריות. קיר מגן בצד הצפוני. ערוגה מלבנית לאורך הקיר מתחת לאלמנט מלבני בתוך הקיר. שער כפול במסגרת עץ עם זכוכיות מקוריות. במת טראצו המובילה לתוך הבנין, לצידה כדור אבן טרוורטין לעיטור. אולם המבואה: מורכב משני אולמות, אחד גדול בכניסה ואחד קטן מונמך. שני חלונות גדולים משקיפים אל הגינה לכיוון מזרח ודרום. אדן חלון פנימי לישיבה. ריצוף טראצו, מרצפות 20x20 ערוכות ב-4x5 עם פס שחור סביבן. מראה, יתכן שאינה מקורית. חיפוי שיש על הקירות. חיפוי אריחי קרמיקה צהובה 20x20, על קירות חדר המדרגות, מדרגות טראצו, מעקה עץ.		
ח"ן	7	2	נמצא בעיקר באיכות קומת העמודים ובערך ההיסטורי של הגינה שנהרסה, בה היה משטח מרוצף בהנחה פראית עם צמחיה היוצאת מבין הפוגות.	ריצוף שביל הכניסה לא מקורי. השטח המגונן, שהיה ייחודי, נהרס בחלקו הדרומי והפך למגרש חניה. השביל הצדדי עבר תכנון מחדש. קיימים עץ תות, עץ מנדרינה ועץ אשכולית, עצי פיטספורום יפני ודקל קנרי. אין הפרדה ברורה בין הפרטי לציבורי. קומת העמודים: ריצוף משובח מאריחי טראצו, בצבעים שחור, אפור ולבן, השביל מוביל לכניסה לבנין ויוצר רחבה איכותית. מסלעת כורכר לא מעובד הכילה מזרקה וערוגות, בצד הדרומי. שער ותיבות דאר לא מקוריים. קיר מחופה באריחים בצבע תכלת אפור. הגרז' הפך לדירה. ערוגה סתומה בעלת שפה מחופה בכורכר. אולם המבואה: לא קיים, חדר מדרגות פשוט.	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב - בינוני. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: בינוני	בית שליט וינשטוק: מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית.

נספח 1

סקר רחוב: שדרות ח"ן

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ח"ן	9	3	דוגמה מאוחרת, שכללה פיתוח שטח נרחב, עברה שינויים מהותיים בשנת 1976. הערך השימורי טמון בעיקר בשמירת המערכת המרחבית הכוללת וכחלק ממקבץ בתי הדירות בשדרה.	השטח המגונן: מצב הגינה לא טוב, חסרה גדר חיה. זוג פיקוסי שער גזומים. קומת העמודים: ריצוף אבן בהנחה פראית בשימוש חוזר. קומת עמודים פשוטה עם ספסל ישיבה מאבן. אולם המבואה: קטן ופשוט.	כללי: לא טוב - בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: בינוני.	מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית.
ח"ן	11	2	ערך שימורי טמון בעיקר בממשק עם הרחוב ובהיות הבנין שייך לסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", עם תפישה נופית שונה משאר גינות המבואה בשדרה.	השטח המגונן: גינה חזיתית קטנה בעלת גדר היביסקוס סיני. שער פיקוסים גזום. שביל צדדי, לאורכו ערוגה דרומית משופעת ומעליה מסלעת כורכר. קומת העמודים: אין. אולם מבואה: פשוט, תיבות דאר מקוריות ממתכת. שביל וריצוף אה"מ מטראצו.	כללי: טוב. שטח מגונן: בינוי-טוב. אולם המבואה: בינוי-טוב.	בית ברק ומיוחס: מערכת כניסה ללא קומת עמודים, הכוללת גינה חזיתית, שביל צדדי, אולם מבואה צנוע.
ח"ן	13	3	ערך שימורי טמון באלמנטים הייחודים הנמצאים באולם המבואה ולאורך המדרגות. ניכר כי במקור היתה זו מערכת כניסה משובחת, על אף ההרס בחלקו החיצוני של הבנין, הנצפה היום.	השטח המגונן: הפך למגרש חניה. קומת העמודים: ריצוף אבן גיר בהנחה פראית באיכות לא גבוהה. תיבות דאר ממתכת מקוריות. אולם המבואה: מחולק לשני מרחבים, מעבר מאחד לשני דרך שער קמור. ריצוף טראצו בלוחות גדולים. חיפוי הקירות באריחי קרמיקה צהובה. חלק מדלתות הכניסה לדירות מקורי. גופי תאורה מיוחדים מקוריים בצורת מנורה יפנית משושה מזכוכית כחולה כמעט בכל הקומות. החלונות בחדר המדרגות עם זכוכיות צבעוניות וגימור מיוחד בסגנון ארט דקו. מעקה עץ משובח.	כללי: לא טוב. השטח המגונן: לא קיים. קומת העמודים: לא טוב. אולם המבואה והמדרגות: בינוי-טוב.	בית כהן ופרידמן: מערכת כניסה תלת -חללית חזיתית.
ח"ן	15	1	טמון בשמירה המרבית של המערכת המרחבית ובעושר התצורות בקומת העמודים. קומת העמודים עדיין בעלת אופי של חצר מגוננת, ובעלת איכות עיצוב גבוהה באולם המבואה המשמרת בצורה טובה את ההשתקפות הנופית. השטח המגונן עבר שיקום בשנת 2011.	כללי: הממשק עם הרחוב נפגע בשל היעדר גדר חיה והפריצה מול הגרז'. אין שערים למגרש. השטח המגונן: כולל שתילת צמחי צל חדשה, מתאימה מבחינה היסטורית. קומת העמודים: מערכת עמודים כפולה, טיח קרצפוץ, ריצוף אבן גיר בהנחה פראית. בריצוף גזורות ערוגות עגולות ובריכה שהפכה לערוגה. ערוגה מלבנית מוארכת מחוץ לחלון אה"מ. במת טראצו מוגבהת מובילה לאולם המבואה: שער במסגרת עץ מקורית. קירות מחופים בלוחות שיש לבן אפור, שני סוגי ריצוף, אחד מקורי (מרצפות טראצו ממוסגרות	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: בינוי-טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה תלת -חללית חזיתית, עם גרז' לרכב בודד בצד הצפוני.

סקר רחוב: שדרות ח"ן

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ח"ן	15	1	(המשך)	בפס שחור), חלון פינתי וחלון חזיתי, שתי מראות גדולות.		
ח"ן	17	3	טמון בשילוב המוצלח עם מערך הרחוב, חזות וטיפוח השטח המגונן ברוח היסטורית, ולמרות שניכרת גם שתילה מאוחרת יותר.	מערכת ששונתה באופן משמעותי. השטח המגונן: מטופח עם צמחיה אופיינית לצל (היסטורית ועכשווית), ושיח קריסה גדולת פרחים מקורי. ריצוף השביל מאקרשטיין, עם שפה מאבן גיר. קומת העמודים: ריצוף אבן גיר בהנחה פראית. אולם מבואה: פשוט, עם שער במסגרת עץ מקורית, ריצוף טראצו.	כללי: טוב. השטח המגונן: טוב. קומת העמודים: בינוני-טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית, בעלת קומת עמודים גדולה מאד. הבנין עבר שינויים.
ח"ן, פינת הנביאים 28	19	2	טמון בעיקר ברמת התחזוקה של פעולת החידוש ושמירה על המערכת המרחבית הבסיסית.	החזית הצפונית שרויה תמיד בצל ואילו החזית לכיוון שד' ח"ן נהנית מהשמש בבוקר. השטח המגונן: מטופח וברמת תחזוקה גבוהה, ללא כל קשר עם השטח המגונן ההיסטורי. קומת עמודים: מאד צרה. עמודים מחופים בטיח קרצפוץ. אולם מבואה: מחודש ומפואר, מגרשי חניה ע"ח קומת העמודים בצד רחוב הנביאים.	כללי: טוב. השטח המגונן: טוב. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: טוב. מצב התחזוקה בעקבות השיפוץ עלה באופן משמעותי, אך הגינה המחודשת אינה תואמת את הרוח ההיסטורית.	מערכת כניסה תלת-חללית פינתית, כניסה ראשית מרחוב הנביאים.
ח"ן, פינת הנביאים 25	21	2	טמון בעיקר בממשק עם הרחוב ובשמירה הבסיסית של החלוקה המרחבית. המכלול עבר שיפוץ לפני מספר שנים והשטח המגונן שונה לגמרי.	מערכת כניסה מרשימה בשל גודלה שומרת על החלוקה המרחבית המקורית. השטח המגונן: במצב אחזקה טוב, אך אבדו לו המאפיינים המקוריים בעקבות השיפוץ. קומת העמודים: עמודים עם קנלורות. אין עניין מיוחד בקומת העמודים. אולם המבואה: מפואר לכיוון רחוב הנביאים.	כללי: בינוני. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: בינוני. עבר שיקום בשנת 2009.	מערכת כניסה תלת-חללית פינתית, כניסה ראשית מהנביאים, הכניסה משד' ח"ן על מפלס גבוה יותר יחסית לרחוב.
שד' ח"ן	23	2	טמון בעושר התצורות באולם המבואה ובקומת העמודים.	שביל ראשי מרוצף בגרנוליט. השטח המגונן: החלק הדרומי נמחק והותיר מקום למגרש חניה ומחסום. החלק הצפוני במצב טוב. גדר בנויה עם נסיגה מעוגלת בכניסה. קומת העמודים: בעלת מערכת עמודים כפולה, עם ריצוף מרצפות בטון מוטבעות, בריכה עגולה שהפכה לערוגה וערוגות מקוריות. טיח שטיינפוץ מחולק למדורים וחלונות עגולים עם סורגים. תיבות דאר חדשות. אולם המבואה וגרם מדרגות: קטן, אך מעוצב בתכנון קפדני	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב עד בינוני. קומת העמודים: בינוי-טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת תלת-חללית חזיתית.

נספח 1

סקר רחוב: שדרות ח"ן

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ח"ן	23	2	(המשך)	עם ריצוף טראצו עדין, ריהוט עץ ומעקה מקוריים, פינות ישיבה לאורך גרם המדרגות.		
ח"ן, פינת השופטים 13	25	1	טמון בשמירה על המערכת בשלמותה, במגוון הצורות בכל אזורי המערכת ובאיכות העיצוב באולם המבואה.	כללי: מגוון סוגי טיח על חזית המבנה, העמודים, וקירות קומת העמודים. שביל כניסה ישר מרוצף במרצפות בטון מוטבעות בדוגמת וופל. השטח המגונן: גדר חיה ופיקוסי שער במצב טוב, גדר בוגנוויליה צדדית עבותה, וושינגטוניה כעץ סימון. קומת העמודים: עמודים בעלי חתך עגול המחופים בקרצפוץ. קירות בטיח שטייפוץ המחולק למדורים דמויי לוחות אבן. ריצוף אבן גיר בהנחה פראית. גרז' לרכב אחד עם דלת מקורית. ערוגה עגולה שתולה. ת"ד ושער לא מקוריים. פינת ישיבה לכיוון השופטים, חלון עם מסגרת עץ וזכוכית מקוריים. אולם המבואה: דלתות עץ מקוריות ואינטרקום, גופי תאורה מקוריים.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוי-טוב. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: בינוי-טוב.	בית בורנשטיין: מערכת כניסה תלת-חללית פינתית, כניסה ראשית משד' ח"ן.
ח"ן, פינת דיזנגוף 12	2	3	טמון בעמדתו הפינתית ובאיכות התכנונית של המבנה ואולם המבואה, על אף המצב הרעוע של המערכת החיצונית.	ניכר כי בעבר היתה כאן מערכת כניסה מפוארת, שנהרסה בחלקה הגדול. השטח המגונן: נמחק והפך למגרש חניה. קומת העמודים: במצב לא טוב, טיח קרצפוץ על הקירות. אולם המבואה: מוסט לכיוון דיזנגוף, שלוש מדרגות מפרידות בין שני חללים גדולים. קירותיו מחופים לוחות אבן. מרוצף במרצפות טראצו בצבע חום אדמדם בהיר (0.20 × 0.20 מ') ערוכות בקבוצות של 40 (8 ×5) עם פס חום כהה מאבן סביבן. ארבעה חלונות מלבניים מקבילים לכיוון דיזנגוף. שרידי אינטרקום מתכת פנימי.	כללי: לא טוב עד בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב עד בינוני. אולם המבואה: בינוני.	בית קליימן: מערכת כניסה תלת-חללית פינתית, כניסה ראשית משד' ח"ן, חלונות או"מ ומדרגות לכיוון דיזנגוף.
ח"ן	4	3	טמון באיכות האדריכלית הכללית, באיכות אולם המבואה ושרידי קומת העמודים.	ניכר כי בעבר היתה כאן מערכת כניסה מפוארת, שנהרסה בחלק המגונן ונפגעה בקומת העמודים בעקבות שיקום לא נכון, אבל היא עדיין קריאה חלקית. השטח המגונן: נמחק והפך למגרש חניה. קומת העמודים: על שני מפלסים, שביל ממרצפות בטון מוטבעות, ובמה ליד כניסה מאריחי טראצו. משחקי טיח	כללי: לא טוב עד בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב עד בינוני. אולם המבואה: בינוי-טוב.	בית חורושצנסקי: מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית.

סקר רחוב: שדרות ח"ן

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ח"ן	4	3	(המשך)	קרצפוץ מסורק דמויי לוחות אבן על הקירות ועל העמודים. תיבות דאר מקוריות מעץ. שער מעץ מקורי עם פירזול מתכת מאוחר יותר. ערוגות מקוריות ליד הקיר ובריכה מרובעת שהפכה לערוגה, בעלת שפת אבן גיר.		
ח"ן	6	2	טמון באיכות הנופית של הגינה השקועה. כניסה צדדית לבנין בסגנון הבנילאומי "המקומי המוקדם", ללא קומת עמודים.	השטח המגונן: זוג פיקוסים גזומים יוצרים שער ירוק, גינה צדדית שקועה גדולת מימדים, עם טרסות וסלעי כורכר. שתילה וותיקה משולבת בחדשה יחסית, רמפה ומדרגות המובילות למפלסים השונים בצדדים. אולם המבואה: קטן וצנוע.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוי-טוב. קומת העמודים: אין. אולם המבואה: קטן.	בית מפעל הבתים המשותפים בע"מ (בית שיין): מערכת כניסה צדדית, עם גינה בחזית הבנין על שני מפלסים היוצרת גינה שקועה.
ח"ן	8	3	טמון באיכות האדריכלית ובמצב ההישמרות הכללי של מערכת הכניסה.	השטח המגונן: כניסה צדדית לאורך הצד הדרומי של הבנין. שביל מגונן במפלס נמוך יותר (שלוש מדרגות) גם בצד הדרומי. בחזית המבנה שטח מגונן המחולק לערוגות עם שוליים מחופים בחלקיקי כורכר. אין צמחיה בגינה החזיתית. אולם המבואה: ללא שער, במפלס שלוש מדרגות יותר גבוהות מהשביל, עם תפנית 90° לכיוון גרם המדרגות. צר וארוך עם קיר מעוגל. מדרגות טראצו ומעקות מתכת.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוני. אולם המבואה: בינוי-טוב.	בית חורושצנסקי: מערכת כניסה צדדית בבנין בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", ללא קומת העמודים.
ח"ן	12	3	טמון באיכות העיצובית הכללית ובהיותו דוגמה מאוחרת למערכת תלת -חללית.	דוגמה מאוחרת למערכת מבואה של בנין מיוחד מהסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר", עם חלונות סרט במרפסות ועמודים עם קניקולציה. חזית עם טיח וואשפוץ. השטח המגונן: שביל ישר עם מרצפות טרצו בצבע בייז. קומת העמודים: מרוצפת בריצוף טרצו דמוי אבן בהנחה פראית. גומחות גזורות בריצוף, עמודים בעלי חתך מרובע כפולים. ספסל ישיבה. אולם המבואה: פשוט, שער ברזל מעוטר, גומחות בקיר, חיפוי אבן על הקירות.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: לא טוב עד בינוני. קומת העמודים: בינוי-טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית עם קומת עמודים רחבה, בעלת אופי של חצר מגוננת.

נספח 1

סקר רחוב: שדרות ח"ן

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ח"ן	14	3	טמון בעיקר בערך המערכת במקבץ, באיכות האדריכלית של הבנין ובכך שנמצאה תכנית הגינה המקורית.	במקור הייתה זו דוגמה מענינת. היום מרבית השטח המגונן ורחבת קומת העמודים הרוסים, מלבד מערכת העמודים הכפולה המעוטרת בטיח קרצפוץ מסורק, דמוי לוחות אבן. המפגע העיקרי הוא העלמות ההפרדה בין השטח הפנימי לציבורי עם ניצול השטח כמגרש חניה. השביל הישר בעל ריצוף מרצפות בטון מוטבעות משופשף מאד.	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב עד בינוני. אולם המבואה: בינוני.	בית אושרוביץ: מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית.
ח"ן, פינת הנביאים 28	16	3	טמון במערכת המרחבית הכללית ובאיכות הבנין.	המערכת עברה שיקום בשנים האחרונות, שהביא למצב תחזוקה כללי טוב, אבל השיקום היה הרסני לגינה ההיסטורית. במקומה גינה עכשווית, הכוללת תוספת גן יפני בחלל הפונה לשד' ח"ן.	כללי: טוב. השטח המגונן: טוב. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: טוב	מערכת כניסה תלת-חללית, בה קומת העמודים כה צרה, עד כדי העלמות.
ח"ן	20	3	טמון בשמירת המערכת הבסיסית ובממשק עם הרחוב.	דוגמה מאוחרת לפיה קומת העמודים ואולם המבואה מתמזגים. ריצוף באבן גיר בהנחה פראית. הפרש של שלוש מדרגות במפלס בין השטח המגונן לקומת העמודים.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוי-טוב. קומת העמודים: בינוי-טוב. אולם המבואה: מתמזג עם קומת העמודים.	מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית.

סקר רחוב: יוסף אליהו

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
יוסף אליהו, דיזנגוף 10	1	3	ערך עיצובי-שימורי כחלק ממערכת השייכת למבנה לשימור. שיקום הממשק עם רחוב יוסף אליהו ישדרג את מראה הרחוב כולו.	הפרה מוחלטת של הממשק עם הרחוב לכיוון יוסף אליהו, ממשק במצב סביר לכיוון דיזנגוף.	כללי: לא טוב.	בית חברת "תלי" (ד. כרמי, 1936): מערכת כניסה תלת-חללית פינתית.
יוסף אליהו, דיזנגוף 8	2	3	טמון בעיקר בעושר תצורות בתוך אולם המבואה ובקומת העמודים, המעידים על מערכת כניסה מקורית יוקרתית.	השטח המגונן: הפך כולו למגרש חניה. שביל כניסה מעוקל מרוצף באבן גיר בהנחה פראית. קומת העמודים: בחלקה שורדת ובחלקה תפוסה ע"י קיר מגן ובתוכו דירה. משטח מרוצף וערוגה מוגבהת מוקפת ע"י שפת אבן שכבות. קיר קה"ע מצופה טיח גס המחולק למדורים דמויי לוחות אבן. אולם המבואה: ניכר בו הדר מקורי. נישה עם חלק עליון בצורת קשת, ריצוף באריחי טראצו (30x30) דמויי שיש. חיפוי קירות בטראצו דמוי לוחות שיש. מראה שקועה בקיר. גרם מדרגות מוסט ב-90° יחסית לכיוון הכניסה. מעקה עץ עם פרזול.	כללי: לא טוב. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב עד בינוני. אולם המבואה: בינוני.	בית יצחק וצילי בלקני: מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית.
יוסף אליהו, פינת רוזנבאום 2	4	3	ערך עיצובי שימורי טמון במצב ההישמרות הטובה של אולם המבואה.	המבנה במפלס גבוה יותר מיוסף אליהו 6, קיר תומך לכיוון רחוב רוזנבאום. השטח המגונן: בחלקו לכיוון יוסף אליהו הפך למגרש חניה פרוץ ללא הגדרת קו ההפרדה בינו לשטח הציבורי. גדר מתכת, חסרה גדר חיה. שער פיקוסים גזומים במצב בינוני. אקסמפלר קתרוסית מרובעת, אגבה אמריקנית מכחילה, ציפור גן עדן גדולה. לכיוון רוזנבאום דקל קנרי. קומת העמודים: שביל רחב מרוצף באבן גיר בצורת אריחים מלבניים בגדלים שונים ותוספת ריצוף חדש. דלת השער ותיבות דאר חדשות. לכיוון רוזנבאום, מדרגה עם קיר תומך מכורכר, ריצוף חדש. אולם המבואה: במצב הישמרות טוב מאד. מרוצף באריחי טראצו (40x40) המכילים חתיכות אבן גדולות עם פסים כהים צרים. גרם מדרגות מוסט ב-90° יחסית לכיוון הכניסה. חלון גדול לכיוון מזרח, אדן חלון רחב מעליו מונחים ספרים. ותמונות על הקירות יוצרים אווירה ביתית ומטופחת.	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב עד בינוני. קומת העמודים: לא טוב עד בינוני. אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה תלת-חללית פינתית, הכניסה הראשית מרחוב יוסף אליהו.

נספח 1

סקר רחוב: יוסף אליהו

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
יוסף אליהו	5	3	בעיקר טמון בשמירת המערכת המרחבית הבסיסית וקו המתאר עם הרחוב.	השטח המגונן: זוג פיקוסים גזומים במצב רעוע לצד הכניסה מהרחוב. שביל ישר מרוצף באריחי בטון מוטבע. קומת העמודים: ללא אלמנטים מקוריים. אולם מבואה: קטן עם שער מתכת.	כללי: לא טוב עד בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב. אולם המבואה: בינוני.	מערכת כניסה תלת -חללית חזיתית.
יוסף אליהו, פינת רוזנבאום 1	6	2	טמון בעיקר בעושר תצורות שעדיין קריאות, על אף מצב ההישמרות הרעוע. פוטנציאל שיקום לכל המערכת, בעיקר חשוב לשקם את הממשק עם הרחוב.	השטח המגונן: לכיוון יוסף אליהו גדר חיה לא מקורית ושטח מחופה בטוף הגולן. לכיוון רוזנבאום: שריד גדר חיה מקורית מפיקוס השדרות ומדשאה. קומת העמודים: לכיוון יוסף אליהו ריצוף לא מקורי וצמחיה דלילה. לכיוון רוזנבאום: שביל מרוצף באבן גיר אדמדמה בהנחה פראית, שער מקורי גדול במסגרת עץ. תיבות דאר ושרידי אינטרקום מתכת מקוריים. אולם המבואה: עיצוב ייחודי, שני חללים על שני מפלסים נפרדים, התחתון בעל אבסיס מעוגל, והמפלס העליון מוביל למדרגות מעוטר בציור, החלון לכיוון יוסף אליהו. גרם מדרגות פונה לכיוון יוסף אליהו, מוסט ב 90° יחסית לכניסה הראשית. באריחי טראצו המכילים חלקיקי אבן גדולים (40x40). מדרגות מטראצו עדין, מעקה מפורזל. ערוגה פנימית. בכל קומה חלון עם זכוכית מקורית. גופי תאורה לא מקוריים.	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב עד בינוני. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: בינוני.	בית רויטמן- ורשבסקי- סולני (ד. כרמי, צ. ברק, 1939): מערכת כניסה תלת-חללית פינתית. כניסה ראשית מרוזנבאום 1.
יוסף אליהו	7	3	בעיקר טמון בשמירת המערכת המרחבית הבסיסית וקו המתאר עם הרחוב.	השטח המגונן: מרביתו הפך לגינה פרטית, כולל גדר חיה מדורנטה ועץ פיקוס גומי גדול. שביל צדדי מעוקל וערוגה מוגבהת. אולם המבואה: הפך לדירה.	כללי: לא טוב. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב. אולם המבואה: לא טוב.	מערכת כניסה חזיתית הכוללת שטח מגונן ואולם מבואה, ללא קומת עמודים. השטח המגונן בעל פוטנציאל לשיקום.
יוסף אליהו	8	3	ערך שימורי טמון בעיקר במצב ההישמרות הטוב יחסית אם כי זו דוגמה מאוחרת. זה תורם לשימור קו המיתאר בין המגרשים הפרטיים לרחוב.	שביל ישר מאבן בהירה בהנחה פראית, הנמשך לתוך אולם המבואה. השטח המגונן: גדר חיה מעפרית הכף, פלפלון בכות, דבוקית מעוצה, עץ מנדרינות, יוקה, טויה, היביסקוס סיני. קומת העמודים: סדרת עמודים כפולה, שתילת צמחי צל חדשים. אולם המבואה: בעל חלון גדול, דלת שער ותיבות דאר לא מקוריות.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: בינוי-טוב.	מערכת כניסה תלת-חללית, חזיתית.

סקר רחוב: יוסף אליהו

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
יוסף אליהו	8	3	(המשך)	קירות מחופים בלוחות אבן.		
יוסף אליהו	9	2	ערך עיצובי שימורי טמון בשמירת המערכת הבסיסית, על אף שהופר חלקית הממשק עם הרחוב ע"י הסרת הגדר החיה. ערך במגוון התצורות ההיסטוריות שהשתמרו באופן חלקי, אך עדיין קריאות.	השטח המגונן: נמחק בחלקו ע"י מגרש חניה ובחלקו במצב בינוני. קומת העמודים: חלק מריצוף אבן הגיר בהנחה הפראית מקורי. וגם ערוגה עגולה שהיתה לבריכת דגים, שפתה מחופה בחלקיקי כורכר. צמחי צל מתאימים. ריצוף השביל הראשי הישר מודרני, תיבות הדאר חדשות. אולם המבואה: מחולק למרחב גדול ולמרחב קטן. בגדול עמוד, שני חלונות עם מסגרת עץ המחלקת אותו למלבנים צרים. דלת שער מקורית במסגרת עץ. אדן החלונות מטראצו שחור דמוי שיש. ריצוף אריחי טראצו 40 ×40 עם פס שחור. מעקה עץ ומתכת. מקום למראה חסרה.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: בינוי-טוב.	בית ברגר-מנדלבוים: מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית, על פני שני מפלסים בהפרש שלוש מדרגות.
יוסף אליהו	11	3	בעיקר טמון בשמירת המערכת המרחבית הבסיסית.	שביל הכניסה ישר, בחלקו מאריחי טראצו פשוטים ובחלקו מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. השטח המגונן: מופר לחלוטין, עם הכנסת אלמנטים זרים כגון טוף הגולן וחלוקי נחל. קומת העמודים: בחלקה מרוצפת באבן גיר בהנחה פראית. אולם המבואה: במצב בינוי-טוב. הבנין חדש יחסית ושומר על החלוקה המרחבית הבסיסית.	כללי: לא טוב. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב עד בינוני. אולם המבואה: בינוני.	מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית, על פני שני מפלסים (הפרש של מדרגה אחת).
יוסף אליהו, פינת אלקושי 1	12	3	הערך השימורי טמון בעיקר בשמירת המערכת המרחבית הבסיסית ובמצב ההישמרות של מספר אלמנטים בשטח המגונן.	השטח המגונן: חובק את הפינה. גדר בנויה אחידה וגדר חיה מעורבת המכילה טקומית ועפרית. לאורך הגדר הבנויה, בתוך השטח המגונן, ארבעה עצי קתרוסית מרובעת בוגרים, במקור גזומים. וכן פיטנה, הרדוף ושרידי גדר חיה מקריסה גדולת פרחים. קומת העמודים: ריצוף אבן גיר בהנחה פראית ושטח מגונן חדש. אולם המבואה: קטן עם מעלית. שביל ישר מאבן גיר בהנחה פראית מתרחב לרחבה מתחת לקומת העמודים. עמודים בעלי חתך מרובע עם קרצפוף הנראה מחודש. השטח המגונן: גדר בנויה עם סורג מתכת מעליה במצב טוב. בגינה צמחייה מעורבת	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: לא טוב עד בינוני. אולם המבואה: בינוני.	מערכת כניסה תלת-חללית, פינתית.כניסה ראשית מיוסף אליהו בלבד.

נספח 1

סקר רחוב: יוסף אליהו

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
יוסף אליהו, פינת אלקושי 1	12	3	(המשך)	ברובה לא מקורית, הכוללת: ארוקריה, פיקוס השדרות, דקל קנרי, בוגנוויליאה ועוד.		
יוסף אליהו	13	2	טמון בעיקר במערכת השומרת על כל חלקיה במצב הישמרות טוב ובעיצוב המרשים באולם המבואה.	קומת העמודים: תיבות דאר לא מקוריות עם אינטרקום מתכת כנראה מקורי. חלונות עגולים עם סורגים. בצד הדרומי: דירה עם יציאה לקה"ע. אולם המבואה: מפואר, שני חללים על פני שני מפלסים. שער מקורי מעץ וזכוכית. שער מעבר בתוך אה"מ בעל חלל מרכזי עם חלק עליון בצורת קשת ושני חלונות צדדיים. גופי תאורה מקוריים. במפלס התחתון: ריצוף טראצו בלוחות גדולים, במפלס העליון ריצוף אריחי שיש אפור בהיר 40 ×40 עם פס כהה דק. חלון עם זכוכית מקורית (לא שלמה) לכיוון דרום. בבסיסה ערוגה סתומה. מראה שקועה בקיר במסגרת עץ. דלת צדדית המובילה למרתפים עם קשת עליונה. מדרגות: מעקה עץ משובח, דלתות עץ מקוריות בכניסה לדירות, ריצוף המדרגות טראצו פשוט.	כללי: טוב. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: טוב.	בית קמלקין (א. מיטלמן, 1940): מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית.
יוסף אליהו	14	1	הערך העיצובי -שימורי טמון בשמירת המערכת המרחבית הכללית, בעושר תצורות בכל החלקים ובמצב הצמחיה בכל הגינה ובעיקר תחת קומת העמודים.	השטח המגונן: זוג פיקוסי שער גזומים. גדר קריסה מקורית. מדשאה, צמחיית חצי צל טיפוסית משתילה חדשה. קומת העמודים: ריצוף טראצו דמוי אבן בהנחה פראית, ספסל ישיבה, גזרו ערוגות עגולות בריצוף בתוכן אצבעונית, כידונן גלילני, מגנית גדולה. מסלעת כורכר שתולה. אולם המבואה: קטן ופשוט, ריצוף אריחי טראצו עם חלקי אבן גדולים, חיפוי לוחות שיש על הקירות, מראה שקועה בקיר, מעקה המדרגות מעץ וברזל. שער מתכת, כנראה מקורי. אינטרקום חיצוני דומה להנביאים 32. תיבות דאר פנימיות חדשות. גופי תאורה מקוריים.	כללי: טוב. השטח המגונן: טוב. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת תלת-חללית, חזיתית עם שביל ישר ועמודים בעלי חתך מלבני מוארך.
יוסף אליהו	15	2	ערך עיצובי-שימורי: העבר המפואר ניתן לקריאה, על אף השינויים. המקום עשיר באלמנטים מעניינים. האלמנט הגורע הוא השטח שהפך למגרש חניה עם ריצוף חדש	גדר בנויה מקורית עם סורג ברזל מנוסר. שביל ישר על שני מפלסים: ריצוף טראצו פשוט ליד הכניסה למתחם, ואבן גיר ליד המדרגות. השביל נפתח לרחבה במיפלס	כללי: בינוי-טוב.השטח המגונן: טוב. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת תלת-חללית חזיתית המשתרעת על פני שני מפלסים (שלוש מדרגות).

סקר רחוב: יוסף אליהו

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
יוסף אליהו	15	2	וזרוע מיכאנית בחלק הצפוני של המגרש, המפר את רציפות קו המיתאר בין המדרכה לבין השטח הפרטי. הפגיעה היא גם נקודתית וגם אורבנית.	העליון מתחת לקה"ע כשהריצוף כאן הוא מרצפות בטון מוטבעות. השטח המגונן: אין גדר חיה, כנראה הוסרה בשיפוץ. שאר השטח מתוחזק, עם מדשאה. קומת העמודים: ערוגת צמחי צל בתוך ערוגה מלבנית גדולה מתחת לחלון שנגזרה בריצוף. הגינון חודש ואינו מקורי. העמודים בעלי חתך מרובע והם מחופים בלוחות אבן. טיח קרצפוץ בצורת נחשים אלכסוניים, מחולק למדורים דמויי אבן. תיבות דאר חדשות. ערוגה מוגבהת עם שפה מאבן גיר ועוד ערוגה הגזורה בריצוף. מערך זה אינו מקורי, כי במקור היתה בריכת דגים עגולה בחיפוי כורכר. שימוש עכשווי בכידונן גלילני ותלת פסי ע"פ המסורת של גינות המבואה. ספסל ישיבה מעץ המחליף את ספסל האבן המקורי ששרידיו נמצאים בפס המגונן הצדדי לבנין. עציץ אבן על פדסטל שהיה חלק ממערך שולחן אבן עגול. אולם המבואה: גרם מדרגות מאונך לכיוון הכניסה, מראה שקועה בקיר, שער מקורי מעץ וזכוכית, ריצוף באריחי טראצו בהירים עם פס דק כהה מסביב. דלתות העץ לדירות מקוריות. חיפוי לוחות אבן על הקירות. גופי תאורה מקוריים.		
יוסף אליהו, פינת הנביאים 32	16	1	בעיקר טמון בעיצוב ובקריאות עושר המערכת. תצורות באולם המבואה, ובמצב הבינוי-טוב בכל שאר החלקים.	ש"מ, ק"ע וא"מ הפונים לכיוון יוסף אליהו, כלומר מוסטים ב-90 מעלות מכיוון הכניסה הראשית של רחוב הנביאים. הכניסה מרחוב יוסף אליהו לפחים ולפס המגונן הצדדי. השטח המגונן: גדר חיה מקורית מהיביסקוס סיני, אצבעונית. קומת העמודים: נמצאת במפלס גבוה בשלוש מדרגות ממפלס רחוב הנביאים. משטח מרוצף בטראצו דמוי אבן בהנחה פראית, בתוכו גזורה ערוגה עגולה גדולה וערוגה קטנה. ספסל אבן. אינטרקום מתכת השקוע בבטון מקורי. קיר קה"ע בסמוך לכניסה לאה"מ הוא טיח מיוחד דמוי שיש. אולם המבואה: פינתי עם חלון גדול לכיוון הנביאים והגינה, עם דלת לכיוון יוסף אליהו.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: בינוי-טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת תלת-חללית, פינתית, כניסה ראשית מהנביאים ומשנית לפחים מרחוב יוסף אליהו.

נספח 1

סקר רחוב: יוסף אליהו

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
יוסף אליהו, פינת הנביאים 32	16	1	(המשך)	מושב אבן פנימי עם ערוגה מרובעת. מראה שקועה בתוך הקיר, קיר מחופה בלוחות טראצו דמוי שיש. ריצוף טראצו.		
יוסף אליהו, פינת רוזנבאום 2	17	2	ערך עיצובי שימורי טמון בשמירת המערכת המרחבית הבסיסית, המשתרעת על שני מפלסים ועל מצב הישמרות בינוי-טוב. דוגמה מאוחרת.	השטח המגונן: שער ירוק פיקוסים גזומים. שער ברזל קטן מקורי. גדר בנויה מלבני בטון וגדר חיה מפיטוספורום. בגינה דקל תמר ובוגנוויליאה. קומת העמודים: המפלס גבוה מהשטח המגונן בשלוש מדרגות. קיר תומך. בקומת העמודים ערוגות שנגזרו באופן משני בריצוף מאבן גיר בהנחה פראית. שביל מעוקל. שער ותיבות דאר לא מקוריות. עמודים בעלי חתך מלבני. אולם מבואה: פשוט, ריצוף טראצו, חיפוי לוחות אבן ומראה. שתי גינות צדדיות.	כללי: בינוני. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: בינוני-טוב. אולם המבואה: טוב.	בית רבונר, רפפורט (ב. שילמבר, 1953): מערכת תלת-חללית חזיתית דו-מפלסית.
יוסף אליהו, פינת הנביאים 30	19	2	ערך עיצובי שימורי טמון בשמירה על המערכת המרחבית ובעיקר באיכות עיצוב אולם המבואה ועושר התצורות בתוכו.	שטח מגונן: רחב יחסית (4,5 מ') לקומת העמודים הצרה (1,5 מ'), מוזנח עם גדר חיה מטקומית הכף לא מקורית. הפרש מפלסים לכיוון מזרח, כחמש מדרגות. הגדר הבנויה, שמעליה סורג מתכת, מקורית ומדורגת לפי הפרשי המפלס. ריצוף שביל הגן אינו מקורי. קומת העמודים: האינטרקום ותיבות הדאר מעץ מקוריים. השטח המגונן מעוגל כמו מרפסות הבנין. בצד יוסף אליהו נסגרה קומת העמודים והפכה לדירה. אולם המבואה: מאד יפה, בעל עיצוב פשוט, בתוכו עמודים זהים לעמודי קומת העמודים החיצוניים. ספסל טראצו, כאילו חלק מקה"ע נטמע באולם המבואה. שער עץ וזכוכית מקורי. דלתות כניסה לדירות מקוריות מעץ. ריצוף אריחי טראצו פשוט. לאורך המדרגות, קירות מחופים באריחי קרמיקה צהובה. מעקה עץ ומתכת.	כללי: בינוני-טוב. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: בינוני - טוב.	מערכת כניסה תלת-חללית פינתית. כניסה ראשית לכיוון הנביאים.
רוזנבאום	4	2	על אף מצב ההישמרות הכללי הלא טוב של השטח המגונן, יש בו אלמנטים מעניינים וייחודיים. עיניין שימורי גם באולם המבואה.	השטח המגונן: גינה קדמית וצדדית במצב שימור לא טוב, המשמרת שרידי תצורות גנניות ייחודיות, כגון מסלעת כורכר על מדרון. קומת העמודים: צרה, עם מגוון חומרי	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: בינוני-טוב.	נבנה ע"י מ. רוזנגרטן: מערכת תלת -חללית. המבנה במפלס גבוה יותר מהרחוב (כ-5 מדרגות), על

סקר רחוב: יוסף אליהו

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
רוזנבאום	4	2	(המשך)	חיפוי. אולם המבואה: במקור עם משחקי השתקפויות, חיפוי באבן על הקירות.		שיפוע יורד לכיוון אבן גבירול.
יוסף אליהו	8	3	הערך השימורי טמון בעיקר במצב ההישמרות הטוב יחסית, דוגמה מאוחרת.	שביל ישר מאבן בהירה בהנחה פראית, הנמשך לתוך אולם המבואה. השטח המגונן: גדר עפרית הכף, בגינה פלפלון בכות, דבוקית מעוצה, עץ מנדרינות, יוקה, טויה, היביסקוס סיני. קומת העמודים: סדרת עמודים כפולה, שתילת צמחי צל חדשים. אולם המבואה: בעל חלון גדול, דלת שער ותיבות דאר לא מקוריות. קירות מחופים בלוחות אבן.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: בינוי-טוב.	מערכת כניסה תלת ערכית חזיתית.

נספח 1

אפיון רחוב: שדרות בן גוריון

תמונה א'

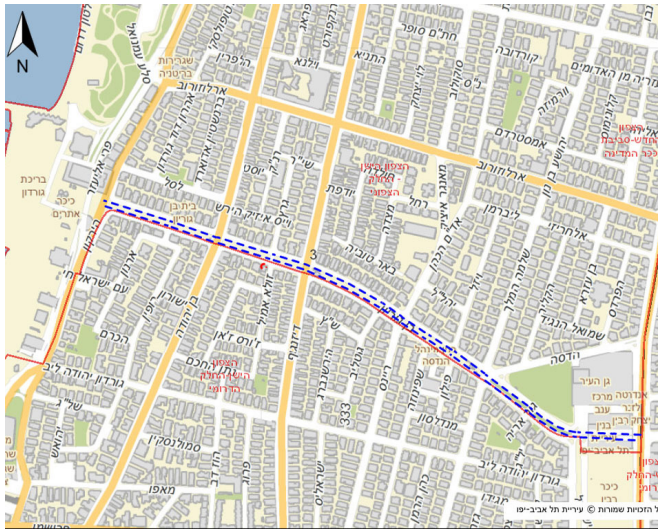

תמונה ב'

הסבר

תיאור הרחוב וההקשר האורבני:

סה"כ אורך	**1080 מ'**
קטע בין הירקון ובן יהודה	233 מ'
קטע בין בן יהודה לדיזינגוף	184 מ'
קטע בין דיזנגוף לשלמה המלך	412 מ'
קטע בין שלמה המלך לכיכר רבין	219 מ'
רוחב	31-33 מ'
רוחב פס אמצעי מגונן	10-14 מ'
מדרכה צפונית	1.5 מ'
מדרכה דרומית	2-4 מ'
רוחב לרכב נתיב צפוני	9-11.5 מ'
רוחב לרכב נתיב דרומי	10-14 מ'

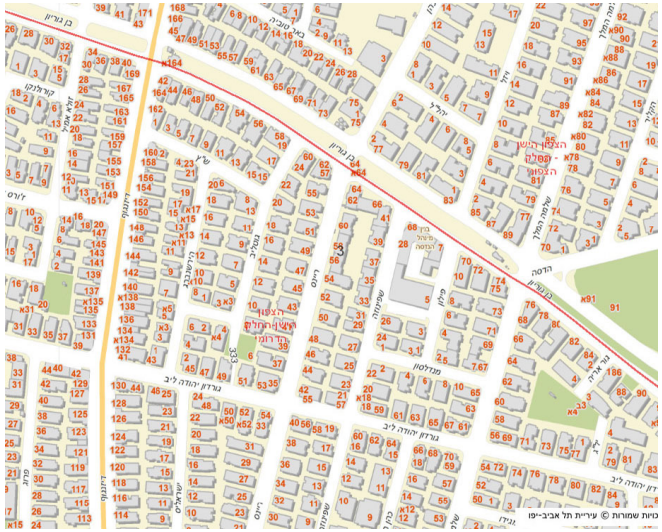

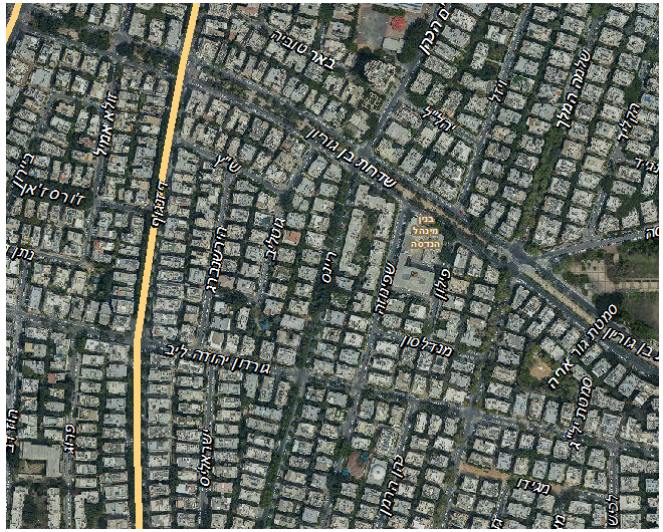

הקטע בשד' בן גוריון הרלוונטי לדיון הנוכחי נמצא בין דיזנגוף לכיכר רבין, והריכוז הגבוה של מערכות הכניסה נמצא בין רחוב ריינס לבין שלמה המלך.

מימין: מפה המראה את שדרות בן גוריון.
משמאל: שדרות בן גוריון בתצ"א.
(מפה ותצ"א מתוך אתר עיריית תל אביב משנת 2013).

אפיון רחוב: שדרות בן גוריון

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

הגן הליניארי הוא מקום מעבר ומשמש לפעילות חברתית.
פופולרי בקרב תושבי תל אביב בכל הגילאים.
(צילומים ע. סגרה, 2013)

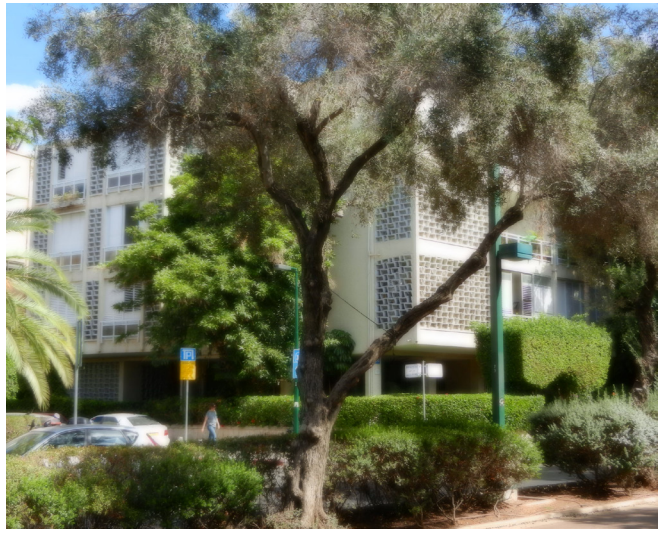

אשלים ושקמים בפס המגונן בקצה המערבי של שד' בן גוריון
שייכים למערכת נטיעות וותיקה יותר, יחסית לעצי הזית.
(צילומים ע. סגרה, 2012).

נספח 1

סקר רחוב: שדרות בן גוריון

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
בן גוריון, פינת פילון 10	70	3	טמון במצב שימור בינוני, עם פטנציאל שיקום, בעיקר בממשק עם הרחוב.	כללי: שתי כניסות לבנין. השטח המגונן: במצב בינוני, עם שתילה, גדר דבוקית מעוצה, קתרוסית מרובעת, קליסטמון, כיסוי קרקע על ידי כידונן תלת פסי. קומת העמודים: ריצוף טראצו דמוי אבן בהנחה פראית. אולם המבואה: קטן מימדים, מרוצף בטראצו, קירות מחופים באבן, ארון חשמל מקורי מעץ.	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב-בינוני. קומת העמודים: בינוני אולם המבואה: בינוני-טוב.	בית גוטבורצל: מערכת כניסה תלת-חללית, פינתית.
בן גוריון	72	3	טמון בשיקומו ובשמירת המערכת הבסיסית, חשוב כחלק מהמרקם העירוני.	כללי: במקור מערכת כניסה יוקרתית, נהרסה בחלקה הגדול ושוקמה, תוך כדי איבוד מרכיבים חשובים. השטח המגונן: משוקם ללא מרכיבים מקוריים. קומת העמודים: ריצוף במרצפות בטון מוטבעות. אולם המבואה: קטן מימדים, מרוצף בטראצו, קירות מחופים באבן, ארון חשמל מקורי מעץ, שער הכניסה מקורי מעץ.	כללי: טוב (שיקום ב-2013). השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: טוב.	בית חב` "מיא" : מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית.
בן גוריון, פינת שלמה המלך 75	74	3	הערך טמון בעיקר בקריאות העיצוב המקורי, יש פוטנציאל שיקום לממשק עם הרחוב.	כללי: הגדר וכל הגינה בצד של בן גוריון הרוסים, כדי לאפשר חניית מספר רכבים. הפרש מפלסים יחסית לרחוב. איבוד מרכיבים מקוריים. שביל הכניסה המעוקל חוצה את הגינה ואת קומת העמודים. נשמר ריצוף מרצפות בטון מוטבעות. השטח המגונן: לא שרדו אלמנטים מקוריים, שימוש חוזר באבני כורכר מקוריות. קומת העמודים: צרה במצב בינוני. אולם המבואה: שער כניסה מקורי לבנין בעל מסגרת עץ. אולם מבואה קטן במצב שימור שפיר.	כללי: ניכר כי במקור היה בעל מערכת כניסה מפוארת, היום ההרס הוא בעיקר לכיוון בן גוריון. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב עד בינוני אולם המבואה: בינוני.	בית גוטבוצל: מערכת כניסה תלת-חללית, פינתית.
בן גוריון, פינת אדם הכהן 2	77	1	הערך טמון בדרגת הישמרות המרכיבים המקוריים ואיכות העיצוב הכללית.	כללי: מצב טוב מאד. שביל כניסה מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. השטח המגונן: משוקם, חלק מהצמחיה ההיסטורית הוחזרה למקום. קומת העמודים: ריצוף אבן בהנחה פראית, פינת ישיבה, ערוגות גזורות בריצוף, שיקום הבריכה המלבנית. אולם המבואה: מפואר, מוביל לשתי כניסות, הקירות מחופים באבן, מראות, מסגרות ומעקה עץ.	כללי: בינוי-טוב, לאחר השיקום. השטח המגונן: טוב בחזית, לאחר השיקום. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: טוב מאד.	בית ישראל רוזנצוויג: מערכת תלת-חללית פינתית. שיקום משנת 2009.

סקר רחוב: שדרות בן גוריון

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
בן גוריון	79	1	מערכת כניסה בעלת ערכים עיצוביים מובהקים, על אף הסרה מוחלטת של צמחית הגינה הקדמית.	השטח המגונן: עבר שיקום ולא נותרה בו צמחיה מקורית, הוכנס חיפוי טוף הגולן. נשמרו ערוגות עם שפה מכורכר הערוכות בנדבכים. קומת העמודים: טיח קרצפוץ מסורק המחולק למדורים דמוי לוחות אבן על העמודים ועל הקיר. ערוגות עם שפה מכורכר. חלק מקומת העמודים משמש חניה לשני רכבים. אולם המבואה: גדול, חלונות המשקיפים לכיוון השדרה, מראות וגופי תאורה מקוריים.	כללי: בינוני השטח המגונן: בינוני קומת העמודים:בינוני אולם המבואה: טוב	כניסה תלת-חללית חזיתית.
בן גוריון	81	1	מערכת כניסה משובחת בשל עיצוב קומת העמודים ושמירה על סממנים מקוריים.	כללי: שביל ישר מרוצף במרצפות טראצו ובטון מוטבעות. כל החלקים קריאים ושמורים. השטח המגונן: מערכת הגדר עם שער הפיקוסים נמצאת במקום. קומת העמודים: פינת ישיבה עם עמוד, ערוגה המכילה בריכת דגים עגולה, שתילה משוקמת. שפת הערוגות מחופה חלקיקי כורכר. אולם המבואה: תורם למשחק ההשתקפויות. מפואר, עם מראות, עיצוב גרם המדרגות המתפצל לשניים ייצוגי. עלייה במדרגות בהסטת 90° יחסית לכיוון הכניסה לבנין.	כללי: טוב. השטח המגונן: בינוני-טוב. קומת העמודים:טוב. אולם המבואה: טוב.	בית ג'ורג' גוטרמן : כניסה תלת-חללית חזיתית.
בן גוריון	88	2	הערך טמון בעושר התצורות המקוריות, שנשמרו על אף ההרס וההזנחה.	כללי: ניכר כי במקור היתה זו כניסה מפוארת, היום ההזנחה נראית בבירור. קומת הקרקע נמצאת במפלס נמוך יחסית לשדרה, וההגעה לכניסה היא דרך שביל ובירידת מספר מדרגות. המבנה אינו נמצא על אותו קו בנין כמו שאר הבניינים הסמוכים, אלא בנסיגה ניכרת. השטח המגונן: הרוס, מלבד זוג פיקוסי שער, הגדר החיה מפיטוספורום יפני. קומת העמודים: פינת ישיבה על במה מוגבהת יחסית למפלס הכניסה עם ספסל ובריכה, שפתה מחופה בחלקי כורכר. ליד הכניסה קירות מחופים בקרמיקה ירוקה, ובשברים מאותו חומר בהנחה פראית. אולם המבואה: שער הכניסה חסר. חרסינה ירוקה לחיפוי הקירות.	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים:טוב. אולם המבואה: בינוני.	בית רפאל פלטניק: כניסה תלת-חללית חזיתית.

נספח 1

אפיון רחוב:פילון

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

רחוב פילון ניצב למנדלסון ומחברו לשד' בן גוריון, על ציר דרומי-צפוני. הוא בעל עניין בשל המספר הגבוה יחסית של מבנים לשימור (1, 2-4, 6, 8, 10). יש בו מערכות כניסה פינתיות (פילון 1, פ. מנדלסון 3, פילון 10, פ. בן גוריון 70, פילון 2-4, פ. מנדלסון 5), וחזיתיות (פילון 6 ו-3). מתחם מינהל ההנדסה חולש על שתי כניסות (5-7) ומפר את רציפות המארג האורבני, המורכב מבתי דירות. למערכות הכניסה ערך נקודתי, בהגדרת קו המיתאר עם הרחוב וכן ערך של מקבץ. הרחוב הוא משני במערכת גדס, המרחק בין גדרות שני מבנים העומדים זה מול זה הוא כ-10 מ', רוחב התוואי לרכב כ-7 מ'.

מימין: מפה המראה את רחוב פילון.
(המפה מתוך אתר עיריית תל אביב משנת 2013).
משמאל: מבט אל רחוב פילון בקצה הצפוני-מזרחי.
(צילומים ע. סגרה, 2011).

שתי המערכות הפינתיות הן המעניינות מבחינה שימורית, על אף העובדה כי הכניסות הראשיות הינן מרחוב מנדלסון ושד' בן גוריון.

מימין: רחוב פילון 10, פ. בן גוריון 70. הכניסה הראשית משד' בן גוריון.
(צילומים ע. סגרה, 2013).
משמאל: פילון 1, פ. מנדלסון 3: הגרז' הפך לדירה. הכניסה הראשית ממנדלסון 3.
(צילומים ע. סגרה, 2011).

אפיון רחוב:פילון

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

הכניסות פילון 3 ופילון 6 בעלות עניין היסטורי-נופי, על אף מצב הישמרות לא טוב של מערכת הכניסה. בפילון 3 (מימין), מגוון סוגי הטיח יוצר אפקטים מעניינים, בעוד שביל הכניסה מרוצף בריצוף באבן שכבות בהנחה פראית. בפילון 6 (משמאל), הכניסה בעלת שביל מעוקל, עם ריצוף במרצפות בטון מוטבעות. שרידי הערוגות ושפת בריכת הדגים לשעבר מחופות בחלקי כורכר בהנחה פראית.
(צילומים ע. סגרה, 2013).

מבטים מהבנין לכיוון הגינה המרכזית ולכיוון הכניסה מפילון 2.

הכניסה לפילון 2

הכניסה לפילון 4

רחוב פילון 4-2, פינת מנדלסון 5: בנין כפול בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", ללא עמודים. השטח הפתוח משתרע על מגרש כפול, בצדדים שבילי שתי הכניסות הנפרדות, ובאמצע שטח מגונן כחצר קדמית. הגינה בעלת פוטנציאל שיקום. השטח הפתוח הזה תורם לאופי הרחוב, ולכן הוא ראוי לציון במסגרת זו.
(צילומים ע. סגרה, 2012).

נספח 1

סקר רחוב: פילון

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
פילון, פינת מנדלסון 3	1	1	ערך עיצובי -נופי גבוה, בעיקר לכיוון מנדלסון. לכיוון פילון חשוב בעיקר בשל ההשתלבות ההרמונית בנוף הרחוב. (ראה גם מנדלסון 3 פינת פילון 1)	שביל הכניסה מרחוב פילון הוביל לגרז', שהיום הפך לדירה. שביל הכניסה הראשית ממנדלסון 3, מעוקל, מרוצף מרצפות בטון מוטבעות, עם שפה מחופה בקרמיקה. השטח המגונן: גדר חיה מפיטוספורום יפני בפס המגונן הצפוני, בגינה הקדמית לכיוון פילון עץ פיקוס קדוש גדול מימדים. הגינה הקדמית לכיוון מנדלסון בעלת צמחיה מגוונת, בחלקה מקורית, (דקל קנרי, וושינגטוניה, פיטנה, אדטודה, פלפלון דמוי אלה). קומת העמודים צרה, לכיוון מנדלסון בלבד. אולם המבואה: קירותיו מצופים לוחות אבן, מראות משקפות את הגינה, עמודים נמצאים בתוכה, ריהוט מעץ, נישות שקועות בקיר, שני חלונות לכיוון הגינה. עושר מרקמי בכל החללים.	כללי: בינוי-טוב הגינה הקדמית: בינוי-טוב קומת העמודים: בינוני אולם המבואה: טוב.	מערכת פינתית, הכניסה ממנדלסון 3 בלבד.
פילון, פינת מנדלסון 5	2 4	1	ערך שימורי בגין השתייכות לטיפולוגיה נופית שונה וכחלק ממערך הרחוב.	הגינה בעלת שטח גדול יחסית לשאר הגינות באזור ובעלת פוטנציאל שיקומי. בתוכה: עץ פיקוס ודקל קנרי, קנה הודית. הנוף הקשיח אינו במצב טוב. הגדר הבנויה מאוחרת יחסית לגיל הבנין.	כללי: לא טוב עד בינוני	גינת מבנה בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", על מגרש כפול, עם שתי כניסות נפרדות. גינות קדמיות לכיוון הרחוב וחצר מגוננת גדולה בין שני הבניינים.
פילון	3	2	ערך שימורי בינוני, בשל מצב הישמרות חלקי, מלווה קריאות חלק מהמרכיבים המקוריים. חשיבות הבונה בהתווית פני העיר בשנות הארבעים.	בשטח המגונן: גדר חיה מהיביסקוס סיני, אגווה אמריקאית כחולה, עצי פיטוספורום יפני לאורך גבול המגרש הדרומי. שאר הצמחיה נעלמה. בקומת העמודים: ספסל מקורי, ריצוף אבן בה" פ, טיח קרצפוץ מסורק באלכסון על מסגרת סביב שער הכניסה לבנין. דלתות ותיבות דאר לא מקוריים.	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: בינוני-טוב. אולם המבואה: בינוני.	מערכת כניסה חזיתית, תלת-חללית. נבנה ע"י רוזנגרטן בשנת תש"ו (1946).
פילון	6	2	ערך היסטורי גבוה ושימורי בינוני, בגין מצב הישמרות חלקי ותחזוקה לא טובה. קריאות סבירה של חלק מהאלמנטים ההיסטוריים. קיים פוטנציאל גדול לשיקום. גינה עשירה בשרידי תצורות ייחודיות, נטולת צמחיה כמעט. קומת עמודים צרה יחסית. אולם מבואה עם אלמנטים מעניינים.	זוג פיקוסי שער גזומים, גדר חיה מהיביסקוס, שער גינה קטן. מרבית הצמחיה לא שרדה. שביל מעוקל מרצפות בטון מוטבעות. שער כניסה לאולם המבואה ותיבות דאר מעץ מקוריים. קומת עמודים צרה, עם שרידי בריכה\ערוגה עגולה מחופה בחלקיקי כורכר. שרידי ריצוף כורכרי בקה"ע. שרידי ערוגה	כללי: לא טוב עד בינוני. שטח מגונן: לא טוב. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: בינוי-טוב	מערכת כניסה חזיתית תלת-חללית, בעלת שביל מעוקל.

סקר רחוב: פילון

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
פילון	6	2	(המשך).	מעוקלת. כניסה צדדית לרכב אחד, מיקום לא מוצלח לפחי האשפה. אולם המבואה: ריצוף טראצו חום-אדמדם, חיפוי קירות באריחי קרמיקה צהובה, נישה מחולקת לשלושה חלקים.		
פילון, פינת בן גוריון 70	10	3	ערך היסטורי בינוני, מצב הישמרות בינוי-טוב. חשיבות כחלק ממרקם הרחוב.	גינה במצב בינוי-טוב, עם מערכת גדרות חיות, קומת עמודים צרה יחסית, עם ריצוף. טראצו דמוי אבן בהנחה פראית.	כללי: בינוני. שטח מגונן: בינוי-טוב קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: בינוי-טוב	מערכת כניסה חזיתית תלת-חללית, פינתית עם כניסה משני הצדדים. גינה מטופחת עם מערכת גדרות.

נספח 1

אפיון רחוב: מנדלסון

תמונה א'

רחוב מנדלסון (מפה מתוך אתר עיריית תל אביב משנת 2013).

תמונה ב'

מערכת גדרות רציפה ברחוב מנדלסון (צילומים ע. סגרה, 2011)

הסבר

רחוב מנדלסון מחבר את רח' שלמה המלך עם רחוב שפינוזה על ציר מזרח-מערב. רחוב פילון ניצב לו ומחברו אל שד' בן גוריון לכיוון צפון. הרחוב קצר, מספר המבנים לשימור: 4,6,8,10 וכן 3,5,7. אופיו הנופי נובע מהיותו רחוב משני במערכת תכנית גדס, רוחבו כ-10 מ' (מרחק בין גדרות משני עברי הרחוב, רוחב הכביש לתנועת רכב איטית כ-7 מ'). אופי הרחוב נקבע ע"י כלל הכניסות, גם אלה הנטולות קומת העמודים (מנדלסון 5, פינת פילון 4-2, מנדלסון 7, פינת שלמה המלך 67, מנדלסון 10, פינת שלמה המלך 65) וגם ע"י מערכות הכניסה המאוחרות, המגדירות את אופי הרחוב בקצה המערבי (מנדלסון 1 -פינת שפינוזה 24, מנדלסון 2 -פינת שפינוזה 22). מערכות הכניסה המרשימות ביותר הינן חזיתיות (4,6,) ופינתיות (מנדלסון 3, פינת פילון 1) ובהן גינה, קומת עמודים ואולם מבואה. על אף מגוון הסגנונות, האופי הנופי המתקבל אחיד, בשל חזרתיות בצמחית התשתית ורציפות מערכת הגדרות.

מנדלסון 3, פינת פילון 1

מנדלסון 4: קומת העמודים במבט מערבה (צילומים ע. סגרה, 2012).

במסגרת הסקר התגלו שתי מערכות כניסה במצב הישמרות טוב ובעלות עניין היסטורי-נופי רב (מנדלסון 4, מנדלסון -3 פינת פילון 3), ייחודיות ובעלות עושר צורני. מנדלסון 4 פונה לכיוון צפון ועל כן שרוי בחצי צל מרבית שעות היום, מצטיין באיכות תכנונית גבוהה בקומת העמודים ובאולם המבואה, המשולב חומרים פשוטים יחסית, המשובצים בצורה מתוחכמת. מנדלסון 3 - פינת פילון 1 מהווה דוגמה מעניינת לא רק כחלק מהרחוב, אלא גם יחסית לדוגמאות אחרות בעיר הלבנה, בהיות פינתי, בעל מערכת כניסה מפוארת, בה משחק ההשתקפות של הגינה בתוך אולם המבואה קריא עד עצם היום הזה. הכניסה בצד מנדלסון 3 במפנה דרומי, נהנית משמש עד שעות אח"הצ המוקדמות, כך גם השתילה בגינה חוצצת את האור הבוהק. קיים עניין מסוים גם בכניסת מנדלסון 6, תלת-חללית, עם גינה וקומת עמודים במצב הישמרות תקין.

אפיון רחוב: מנדלסון

תמונה א'

גדר נמוכה, גדר חיה, פיטנה ודקל קנרי הם מאפייני הנוף ברחוב מנדלסון (צילומים ע. סגרה, 2009).

תמונה ב'

דקל קנרי כעץ סימון בהצטלבות בין רחוב מנדלסון לרחוב שפינוזה (צילומים ע. סגרה, 2009).

הסבר

ציביון המקום הוא תוצאת שילוב קו מיתאר ברור בין גבול גינות המגרשים לבין הרחוב. קו זה מוגדר על ידי גדרות נמוכות בנויות, הפונות לכיוון המדרכה משתלבות עם הגדר החיה שבתוך הגינה. במרבית הכניסות עצי פיקוס השדרה גזומים בצורה גאומטרית ממסגרים את שער הכניסה למגרש ויוצרים שער ירוק. הפיקוסים מופיעים הן כעצים בודדים או כזוג, כשנופיהם מתחברים מעל שער הכניסה. גם השתילה החוזרת של עצי דקל קנרי בתוך הגינות לציון נקודות ההצטלבות עם רחוב פילון ורחוב שפינוזה, הינה מאפיין נופי ואורבני. השילוב בין גדר בנויה, גדר חיה, עצי פיקוס שער גזומים, דקל קנרי כעץ סימון ועצי פיטנה מאפיין את נופו של רחוב מנדלסון.

סקר רחוב: מנדלסון

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
מנדלסון, פינת שפינוזה 24	1	3	ערך עיצובי -נופי בינוני, חשוב בעיקר בשל ההשתלבות ההרמונית בנוף הרחוב.	שביל כניסה מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. שפת הערוגות מטראצו גס. ההשטח המגונן: גדר חיה מפיטוספורום יפני, בתוך הגינה הקדמית פיטנה ודקל קנרי. קומת העמודים:צרה. אולם המבואה: קירותיו מצופים לוחות אבן, מראה משקפת את הגינה.	כללי: בינוני	מערכת פינתית, הכניסה ממנדלסון 1 בלבד. דוגמה מאוחרת, המשמרת את התבנית התלת-חללית, כאשר אה"מ וקה"ע קטנים וללא עיצוב ייחודי.
מנדלסון, פינת שפינוזה 22	2	3	ערך עיצובי -נופי בינוני, חשוב בעיקר בשל ההשתלבות ההרמונית בנוף הרחוב.	שביל כניסה מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. שפת הערוגות מטראצו גס. הצמחיה: גדר חיה מפיטוספורום יפני, בגינה פיטנה ודקל קנרי. קומת העמודים: צרה. אולם המבואה: קירותיו מצופים לוחות אבן, מראה משקפת את הגינה.	כללי: בינוני	מערכת פינתית עם כניסה ממנדלסון 2 בלבד. דוגמה מאוחרת. דומה למדלסון 1, פינת שפינוזה 24.
מנדלסון, פינת פילון 1	3	1	גבוה בשל המערך הפינתי, עושר התצורות, נשמר משחק ההשתקפויות, והצמחיה בחלקה הדרומי של הגינה. פוטנציאל רב לשיקום. (ראה גם פילון -1פינת מנדלסון 3).	שביל מעוקל מחבר את השער ברחוב מנדלסון אל אולם המבואה, דרך קומת עמודים צרה. השטח המגונן: זוג פיקוסי שער גזומים, דקל קנרי, פיטנה וצמחיה נמוכה, אגווה אמריקאית מכחילה. קומת העמודים: צרה, אבל נמשכת אל תוך אולם המבואה, בו שני עמודים חופשיים. ריצוף השביל במרצפות בטון מוטבעות, דרך משטח שכבות אבן בהנחה פראית, שפת השביל מחופה בקרמיקה. ערוגה אחת עגולה סתומה בתוך הריצוף ובעוד השניה מלבנית עם שפה מחופה בכורכר. תיבות דאר ומסגרות עץ מקוריות ליד שער הכניסה. אולם המבואה: ריצוף מרצפות טראצו (0.20x0.20) בדוגמת ריבועים גדולים עם פס שחור מסביב. נישה קמרונית שקועה בקיר הצפוני להצבת עציץ או פסל. חלונות גדולים ומראות. קירות מחופים בלוחות טרוורטין. מדרגות טראצו חום אדמדם, קירות עם חיפוי קרמיקה צהובה. כניסה לרכב הפכה לדירה בצד פילון. עושר מרקמי בכל החללים.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: טוב לכיוון מנדלסון, בינוני לכיוון פילון. קומת העמודים: בינוני אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה תלת-חללית פינתית, כניסה ראשית ממנדלסון 3.

סקר רחוב: מנדלסון

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
מנדלסון	4	1	גבוה בשל עושר התצורות הקיימות, ובגין קֶרִיאוּת האופי הטקסי של מערכת הכניסה. בעלת פוטנציאל לשיקום מלא.	השטח המגונן: זוג פיקוסי שער גזומים, שרידי צמחיה. הפס המגונן המזרחי מעוצב עם ערוגות ומדרגות והוביל לגינה האחורית, בה היה לפנים פרדס קטן. קומת העמודים: בעלת ריצוף טראצו בשני צבעים, המתווה את כיוון הליכת פוקדי הבנין, בדומה לשד' ח"ן 7. על הקיר חיפוי בקרמיקה אדומה. פינת ישיבה, עם ספסל ובריכת מים ששפתה מחופה בחלקי כורכר בהנחה פראית. גם הערוגות מחופות כך. במקום המיועד במקור לגרז' עבור רכב אחד, שרידי קיר מגן. אולם המבואה: ריצוף טראצו בשני צבעים ועיטורי קרמיקה שחורה בהנחה פראית, לרבות אריחי קרמיקה צהובה על קירות חדר המדרגות.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: לא טוב עד בינוני. קומת העמודים: בינוי-טוב. אולם המבואה: בינוי-טוב	מערכת כניסה חזיתית תלת-חללית, עם שלוחת גן צדדית לכיוון מזרח.
מנדלסון	6	2	מערכת כניסה בעלת עניין מסוים בשל הישמרות החלוקה המרחבית הבסיסית המקורית ובשל מצב התחזוקה הטוב, אם כי רק חלק מהאלמנטים המקוריים השתמרו.	הצמחיה: זוג פיקוסי שער גזומים. גדר חיה מהיביסקוס סיני. גדר בנויה מקורית במצב טוב קומת עמודים: צרה, שרידי שער עץ, במצב תחזוקה טוב.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: טוב. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: אין נתונים.	מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית, בעיצוב פשוט.

נספח 1

אפיון רחוב: ויזל

תמונה א'

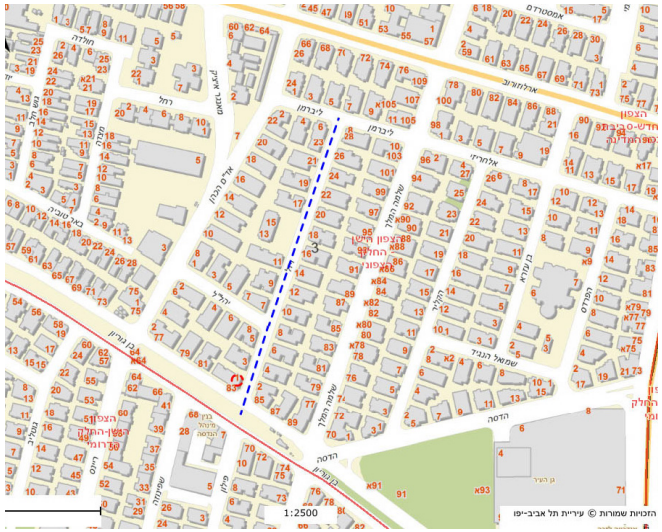

תמונה ב'

הסבר

רחוב ויזל נמצא על ציר דרומי-צפוני, המחבר את שד' בן גוריון לרחוב ליברמן. הוא מקביל לרחוב שלמה המלך, הנמצא מזרחה לו. המבנים והגינות המערביים (מספרים אי זוגיים) שטופים שמש בבוקר ואחה"צ מוצלים לחלוטין, ואילו המבנים בצידו המזרחי של הרחוב (מספרים זוגיים) נהנים מהארת השמש מהצהריים ועד הערב. רחוב ויזל עשיר במבנים היסטוריים ובמערכות כניסה בעלות ערך, שנבנו בעיקר בשנות הארבעים למאה הקודמת. מערכות כניסה אלה כוללות גינה, קומת עמודים ואולם מבואה. ניתן לזהות מערכות חזיתיות, צדדיות, מעורבות ופינתיות. רק חלק ממערכות הכניסה שנסקרו בסקר הנוכחי נמצאות ברשימת הבנינים המוכרזים לשימור. הגינות והכניסות שעברו שיקום (מרביתן ע"י חברת עזרה ובצרון בשנות התשעים), נפגעו מפעולה זו, שהתחוללה ע"ח המרכיבים ההיסטוריים, כגון ריצוף, שערי הכניסה, תיבות הדאר, גופי תאורה והצמחייה. השיקום שידרג גם את המתחמים מבחינת התחזוקה. סוג הגינות ברחוב ויזל אחיד יחסית, מלבד בנין הטיגרטים בויזל 15, השייך לתקופה ולטיפולוגיה אחרת, הגינה החזיתית גדולה ושקועה ללא קומת עמודים. (מפה ותצ"א מתוך אתר עיריית תל אביב משנת 2013).

חזית הבנין בויזל 5 פינת יהל"ל 8 (צילומים ע. סגרה, 2011).

ויזל 19, הגינה המשתקפת במראת אולם המבואה (צילומים ע. סגרה, 2011)

במסגרת הסקר נתגלו שתי מערכות כניסה במצב הישמרות טוב ובעלות עניין היסטורי-נופי רב (ויזל 19 וויזל 5, פינת יהל"ל 8), ייחודיות ובעלות עושר צורני, ועוד שש מערכות במצב בינוני, בהן מצב ההישמרות חלקי, אך אלמנטים היסטוריים חשובים שורדים בהן חלקית (ויזל 3,4,10,16,21,22). בנוסף, זוהו אחת עשרה מערכות כניסה במצב לא טוב או שעברו שיקום רדיקאלי או שנבנו בתקופות מאוחרות. כולן שמרו על היחסים המרחביים ועל ממשק עם הרחוב (ויזל 1, 6,7,8,9,11,12,14,17,20,24). דוגמאות אלה, תורמות תרומה ניכרת לאיפיון הרחוב מהבחינה המרקמית. מרבית מערכות הכניסה במצב שימור בינוני, כשהשטח המגונן נפגע מתחזוקה לוקה, אך רמת הקריאות מעידה על כך שהרחוב בעל ערך שימורי, ומייצג את מערכות הכניסה של שנות הארבעים למאה הקודמת. ניתן לזהות בו אופי נופי אחיד, הנמשך כמעט לכל אורכו, פרט לתחילת הרחוב במספרים הזוגיים, שם הפריצה לחניות ומחסומי הזרוע פוגעים קשות בממשק בין הפרטי לציבורי.

אפיון רחוב: ויזל

תמונה א'

הגינות ברחוב ויזל ובהצטלבות עם רחוב יהל"ל (צילומים ע. סגרה, 2011).

תמונה ב'

הגינות ברחוב יהל"ל בסגנון נופי דומה לרחוב ויזל: שער ירוק, מערכת גדר, ודקל קנרי כעץ סימון (צילומים ע. סגרה, 2011).

הסבר

ציבון המקום הוא תוצאת שילוב קו מיתאר ברור בין גבול הגינה הקדמית לבין הרחוב. קו זה מוגדר על ידי גדרות נמוכות בנויות, עליהן שבכת מתכת, ופונות לכיוון המדרכה ומשולבות עם גדר חיה הנמצאת בתוך הגינה. בדרך כלל הגדרות הבנויות נמוכות ומעליהן מעקה או שבכת מתכת גבוהה יחסית, כי במקור היתה צמחיה מטפסת במקום הגדר החיה. ישנן דוגמאות מעניינות לגדרות, שיכולות להוות מודל לשיקום הממשק עם הרחוב. אופייניים הם עצי פיקוס השדרה גזומים, היוצרים את "השער הירוק" בתחילת השביל, בצורת עצים נפרדים או בעלי נוף מתחבר מעל מיפתן הכניסה. שערים ירוקים נפוצים בגינות אותה התקופה, בייחוד ברחוב ויזל ויהל"ל. גם השתילה החוזרת של עצי דקל קנרי בתוך הגינות, לציון הפינות ונקודות ההצטלבות היא מאפיין נופי ואורבני חוזר. על כן, השילוב בין גדר בנויה, גדר חיה, השערים הירוקים, דקל קנרי כעץ סימון, הוא המאפיין הנופי של הרחוב.

סקר רחוב: ויזל

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ויזל (פינת בן גוריון 83)	1	3	בעל ערך כחלק מהממשק עם שני הרחובות. בנין שנבנה בשנות החמשים למאה הקודמת.	שטח מגונן: זוג פיקוסי שער גזומים ודקל קנרי בפינה.	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב-בינוני.	מערכת פינתית עם כניסה מבן גוריון בלבד.
ויזל	3	2	בינוני, בשל אבדן חלק מהאלמנטים המקוריים בעקבות השיקום, אך מה שנותר מספיק בעל עניין ובר שיקום.	לכניסה שביל ישר, מרוצף במרצפות טראצו אפור, שפת השביל והערוגות מאותו חומר. קה"ע חזיתית (עמ' בעלי חתך עגול) וצדדית דרומית (עמ' בעלי חתך מרובע). שטח מגונן מטופח, השיפוץ מחק חלק מהאלמנטים המקוריים והכניס זרים, כגון חלוקי נחל גדולים ולבנים. בקה"ע נותרה ערוגה עגולה מוגבהת (כנראה בריכה במקור), המחופה בחלקי כורכר, עציץ מקורי מטראצו בצורת חרוט קטוע. קיר מגן בחזית סוגר את החלון לכיוון דרום ומזרח. השטח המגונן: זוג פיקוסי שער גזומים וגדר חיה, שתילה חדשה: ציפור גן עדן ושרכים. השטח המיועד לגרז' לרכב אחד, הפך לדירה בעלת כניסה עם ריצוף חדש ושער ירוק נוסף.	כללי: בינוני. השטח המגונן: בינוי-טוב. קומת העמודים: לא טוב -בינוני. אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה חזיתית תלת-חללית.
ויזל	4	2	בינוני, בשל כרסום השטח והפרת היחסים האורבניים, אבל בעל עניין עצובי ושימורי בשל הישמרות אלמנטיים מעניינים.	השטח המגונן: מה שנותר מטופח וכולל אלמנטים מעניינים: ערוגות, שמתוכן צומחים עמודי קה"ע, שפתן מכורכר בנידבכים. השטח המגונן: המפגע השימורי החמור ביותר הוא בממשק עם הרחוב, מחסום הזרוע הצבוע אדום ולבן מהווה מפגע ויזואלי. זוג פיקוסי השער ירוק השתלט לצדדים על הגדר החיה. צמחייה במצב טוב, כוללת צמחי צל. שביל ישר מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. קומת העמודים: ריצוף באבן בהנחה פראית, בתוכו ערוגות גזורות סמוכות לקיר הבנין. העמודים מטוייחים בקרצפוץ מסורק דמוי לוחות אבן, והם בעלי חתך מרובע. אולם המבואה: בחלקו הפך לדירה. שער הכניסה במסגרת עץ מקורית. תיבות דאר חדשות, אינטרקום מתכת מקורי. נשמר הגרז' לרכב אחד.	כללי: בינוני. השטח המגונן: בינוני. נשמר השטח המיועד לגרז' רכב בודד של הגינה הפך למגרש חניה לרכבים נוספים. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: בינוני, עם נגיסה בשטח שהפך לדירה.	מערכת כניסה חזיתית תלת-חללית.

סקר רחוב: ויזל

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ויזל, פינת יהל"ל 8)	5	1	מערכת כניסה בעלת עניין עיצובי-שימורי בשל שלמותה, מצב הישמרותה הטוב ועושר התצורות שבתוכה.	בשטח המגונן: פיקוסי השער הירוק השתלטו על הגדר החיה (במקור פיטוספורום יפני). בגינה דקל קנרי פינתי, וושינגטוניה, שרידי כידונן תלת פסי, אלוורה וקריסה גדולת פרחים ועוד ערוב צמחייה. קומת העמודים: קה"ע מוגבהת ב-15 סמ' יחסית לגינה הקדמית. העמודים בעלי חתך עגול נשענים על קיר תומך מאבן בנדבכים, עם קניקולציה. השביל הישר בעל שפת אבן רחבה, מתעקל מעט ליד שער הכניסה לאה"מ, מרוצף במרצפות טראצו אפורות. קיר מגן ומרפסת שנוספה מעל הריצוף המקורי בפינה הצפונית-מזרחית. אולם המבואה: שער הכניסה לאה"מ, החלון ותיבות הדאר מקוריים. חלון סתום ע"י קיר מגן איפשר לפנים תצפית אל רחוב יהל"ל. גרם המדרגות מוסט ב 90° יחסית לכיוון הכניסה. באה"מ, ארון חשמל מעץ מקורי, ריצוף טראצו בדוגמת לוח שחמט עם מרצפות שחור\לבן, הקירות מחופים בלוחות שיש. ערוגות קטנות בבסיס המעקה הבנוי.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוי-טוב. קומת העמודים : בינוי-טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה פינתית תלת-חללית, עם כניסה מויזל 5 בלבד.
ויזל, פינת יהל"ל 7	7	3	(ראה גם יהל"ל 7, פינת ויזל 7) ערך נמוך עד בינוני, בשל אבדן אלמנטים מקוריים. חשיבותו טמונה בהשתלבותו במערך הרחוב, בגדר הבנויה היכולה לשמש מודל לשיקום באזורים אחרים ברחוב ויזל ויהל"ל.	מערכת עמודים החובקת את הפינה, גדר בנויה עם שבכת מתכת מעליה. ביהל"ל כניסה עם שביל מרוצף במרצפות בטון מוטבעות שחוקות, שער כניסה לאה"מ לא מקורי. גדר חיה מפיטוספורום יפני, בגינה דקל קנרי פינתי ופיטנה.	כללי: לא טוב -בינוני. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: לא טוב. אולם המבואה: בינוני.	מערכת כניסה פינתית תלת-חללית עם כניסה ראשית מיהל"ל 7 וכניסה משנית מויזל 7.
ויזל	8	3	הערך העיצובי-שימורי טמון במערך התלת-חללי, שנשמר, אם כי ללא אלמנטים מעניינים במיוחד. עיקר הערך הוא בהשתלבות הטובה עם שאר מערכות הכניסה ברחוב. עבר שיקום, מרכיבים מקוריים נמחקו, רמת תחזוקה בינונית- טובה.	השטח המגונן: זוג פיקוסים גזומים לשער ירוק בכניסה, גדר חיה ואגווה אמריקאית כחולה. קומת העמודים: רחבה, בה ריצוף טראצו דמוי אבן בהנחה פראית, עם שביל מקביל לצלע הדרומית של הבנין המרוצף במרצפות בטון מוטבעות. אולם המבואה: קטן וניצב לשביל הכניסה.	כללי: בינוני השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: בינוני	מערכת כניסה חזיתית וצדדית, תלת-חללית.

נספח 1

סקר רחוב: ויזל

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ויזל	9	3	הערך העיצובי-שימורי טמון במערך התלת -חללי שנשמר, ללא אלמנטים מעניינים במיוחד. עיקר הערך הוא בהשתלבות הטובה של מערכת זו עם שאר מערכות הכניסה ברחוב. שוקם בעזרת חברת עזרה ובצרון בשנת 1990.	המערכת הבסיסית נשמרה בחלוקתה המרחבית ובממשק עם הרחוב. השטח המגונן: השטח המגונן: הצמחייה המקורית שרדה באופן חלקי. קומת העמודים: אלמנטים מקוריים ספורים במצב הישמרות לא טוב-בינוני. אולם המבואה: פשוט וקטן, שער כניסה לא מקורי, ריצוף וחיפוי קירות מטראצו.	כללי: בינוני-טוב. השטח המגונן: בינוני-טוב. ק כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב-בינוני. קומת העמודים: לא טוב. עולם המבואה: בינוני.	מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית.
ויזל	10	2	הערך טמון במערך התלת חללי ובאלמנטים המקוריים, שנשמרו. המפגע העיקרי הוא בממשק עם הרחוב לצד דרום, כשהגישה למגרש החנייה נעשית דרך מחסום זרוע.	השטח המגונן: מצב תחזוקה: בינוי-טוב עם גדר פיטוספורום יפני, בגינה דקל קנרי. קומת העמודים:ערוגות שחלקן נמצאות בגינה הקדמית וחלקן בקומת העמודים. הערוגות בצורת מלבן מעוגל, עם שפה מכורכר ערוך בנדבכים אופקיים. בתוך הערוגות עמודי קומת העמודים, נראים כצומחים מתוך צמחית הצל. ריצוף באבן גיר בהנחה פראית. שביל מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. אולם המבואה: חלון גדול לכיוון קה"ע בה נמצאת מעין מרפסת קטנה. שער וחלון במסגרות עץ וארון חשמל מעץ מקוריים. גופי תאורה מקוריים. מראה. ריצוף טראצו.	כללי: בינוני-טוב. השטח המגונן: בינוני-טוב. חלק מהגינה הדרומית הפך למגרש חנייה. קומת העמודים: בינוי-טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית
ויזל	11	3	הערך טמון בעוצמת המרחב מתחת לקומת העמודים, השונה בגודלו משאר הדוגמאות ברחוב ובהיותו מבנה שתוכנן ע"י רוזנגרטן, אדריכל מהנדס חשוב בעיצוב הנוף האורבני של העיר הלבנה.	מערכת כניסה חשובה בשל גודלה ועוצמתה של קומת העמודים. השטח המגונן: נטול צמחייה. קומת העמודים: כיום מרחב מוגן בקומת העמודים מנוצל לאחסון אופניים. עמודים בחתך עגול עם קנלורות לכיוון הרחוב ועמודים בחתך מלבני לצידו הדרומי של המבנה. שביל מרוצף באבן בהנחה פראית, אינטרקום ותיבות דאר ממתכת מקוריים. אולם המבואה: ריצוף טראצו גס וחיפוי שיש על הקירות, שער הבנין במסגרת עץ מקורית, מראה.	כללי: לא טוב, ניתן לקרא הדר שחלף השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב-בינוני. אולם המבואה: לא טוב-בינוני.	מערכת תלת-חללית חזיתית וצדדית.

סקר רחוב: ויזל

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ויזל	12	3	עיניין שימורי טמון בשמירת היחסים המרחביים המקוריים ובממשק עם הרחוב. דוגמה מאוחרת. אולם המבואה הוא החלל המעניין.	מערכת כניסה צדדית, עם כניסה בהסטת 90°. השטח המגונן: זוג פיקוסי לשער ירוק וצמחיית צל, שנשתלה בעקבות השיקום. קומת העמודים: כל הריצופים אינם מקוריים. אולם המבואה: עם שני חלונות גדולים ומראה, קירות מחופים בלוחות אבן.	כללי: בינוני. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: בינוני-טוב.	מערכת כניסה תלת-חללית חזיתית צדדית.
ויזל	14	3	ערך שימורי טמון בעיקר בהשתלבות מערכת זו עם שאר הכניסות ובשמירת הממשק עם הרחוב. שוקם לא מזמן, מרכית האלמנטים המקוריים הוסרו, מלבד ספסל וחלל קומת העמודים.	השטח המגונן: במצב תחזוקה שפיר. שער ירוק וגדרות חיות. קומת העמודים: ספסל מקורי, ריצוף חדש, עמודים דקורטיביים בצדדים. אולם המבואה: אין נתונים.	כללי: בינוני. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: לא טוב. אולם המבואה: אין נתונים.	מערכת כניסה חזיתית תלת - חללית.
ויזל	15	2	עניין שימורי בשל ייחודיות המערך ונדירות המבנה בתוך העיר.	בנין המשטרה הבריטית שהפך לבנין דירות. הגינה גדולה ושקועה, שייכת לטיפולוגיה שונה מזו הנסקרת בסקר הנוכחי.	כללי: לא טוב עד בינוני. השטח המגונן: לא טוב עד בינוני. קומת העמודים: אין. אולם המבואה: בינוני.	גינה ייצוגית גדולה בחזית הבנין.
ויזל	16	2	מערכת הכניסה שמורה מבחינת המרחב והממשק עם הרחוב. כוללת אלמנטים מקוריים קריאים, על אף היות מצב השימור לא טוב עד בינוני בקומת העמודים ובשטח המגונן.	השטח המגונן: שרידי צמחייה מקורית, כגון כידונן תלת פסי. קומת העמודים: שביל ישר מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. לצידו ערוגות מלבניות מתעגלות בקצה, מתוכן יוצא עמוד קה"ע. שפת הערוגות כורכר בנדבכים. משטח קה"ע אבן גיר בהנחה פראית. ערוגות צמודות לקיר. אולם המבואה: שער במסגרת עץ וזכוכית מולית מקוריים. מסביב לשער עיטור טיח מסורק דמוי לוחות אבן.	כללי: לא טוב-בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב-בינוני. אולם המבואה: בינוני.	מערכת כניסה חזיתית תלת-חללית.
ויזל	17	3	מערכת כניסה חשובה ברמה המרקמית, בשל שימור ההרכב התלת חללי הבסיסי והממשק עם הרחוב.	השטח המגונן: פיקוסי שער גזומים כשער ירוק וגדר חיה במצב בינוני. קומת העמודים: חלק מקומת העמודים מחסן לאופניים. ריצוף אבן שכבות בהנחה פראית. אולם המבואה: קטן במיוחד, עם חיפוי לוחות שיש על הקירות, מראה וריצוף טראצו.	כללי: לא טוב עד בינוני. השטח המגונן: לא טוב קומת העמודים: לא טוב עד בינוני. אולם המבואה: בינוני.	מערכת כניסה חזיתית תלת-חללית.

נספח 1

סקר רחוב: ויזל

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ויזל	19	1	מערכת כניסה בעלת טקסיות משוכללת והדרגתית, קומת העמודים נמשכת אל אולם המבואה, אולם המבואה חודר עד לפתח הדירות. קיימים אלמנטים ייחודיים מעניינים. חידוש פיקוסי השער ע"י גיזום מהווה דוגמה נכונה לפעולת שימור. שיקום לא טוב של משטח קומת העמודים, עם עודף בטון בפוגות.	השטח המגונן: זוג פיקוסי שער גזומים, השטח בגינה: גדר חיה מפיקוס השדרות, מדשאה, ערוגות עם שפת כורכר בנדבכים. קומת העמודים: ריצוף באבן גיר בהנחה פראית. תיבות דאר, שער כניסה וחלון במסגרת עץ מקורית. אולם המבואה: מראה שקועה, חיפוי שיש על הקירות. במרכז שני עמודים בעלי חתך משושה מחופים באריחי קרמיקה לא חלקה. אותם האריחים מכסים את קירות חדר המדרגות עד לקומה השלישית. דלתות כניסה לדירות מעץ מקוריות, עם לוח המחבר ביניהן. בכל קומה, ספסל ישיבה. גופי תאורה מקוריים, בחלקם שלמים.	כללי: טוב. השטח המגונן: בינוי-טוב. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה חזיתית תלת-חללית. ;
ויזל	20	3	מערכת בסיסית שמורה עם מעט אלמנטים בעלי עניין שימורי.	שטח מגונן: שרידי צמחייה מקורית. שביל אריחי טראצו בדוגמת לוח שחמט אפור ולבן. הריצוף נמשך לתוך אולם המבואה. קומת העמודים: מרבית השטח מיועד לחניית רכב ואופנועים. ריצוף טראצו דמוי אבן בהנחה פראית. שרידי מסלעות כורכר. אין שער כניסה למתחם.	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב -בינוני. קומת העמודים: לא טוב עד בינוני. אולם המבואה: בינוני.	מערכת כניסה חזיתית תלת-חללית.
ויזל	21	2	מערכת כניסה בעלת ענין שימורי בממשק עם הרחוב ובשימור חלוקת המרחב הבסיסית, ובשל אולם המבואה הנרחב והמעוצב.	השיקום מחק חלקים מקוריים, בעיקר בקה"ע: השער, ריצוף השביל והמשטח והחלונות לא מקוריים. השטח המגונן: מטופח, בו פיקוס אקסמפלר, גדר חיה ושלושה פיקוסים גזומים כשער.קומת העמודים: שונתה בשיקום. אולם המבואה: מחולק לשני חללים, אחד גדול עם שני חלונות המשקיפים אל הגינה ואחד קטן ליד גרם המדרגות. ריצוף טראצו, לוחות שיש כחיפוי קירות מקוריים.	כללי: בינוני. השטח המגונן: טוב. קומת העמודים: לא טוב. אולם המבואה: בינוי-טוב.	מערכת כניסה חזיתית תלת-חללית.
ויזל	22	2	מגרש החניה לכיוון צפון פוגע בממשק עם הרחוב ובשלמות המערכת. אולם המבואה המפואר עם האלמנטים הייחודיים שבו, מעלה את הערך העיצובי והשימורי של כלל מערכת הכניסה.	שטח מגונן: שער ירוק וגדר חיה מפיקוס, מדשאה. שפת הערוגות בטון וכורכר בנדבכים. קומת העמודים: מחסן ומגרש חניה. ריצוף אבן בהנחה פראית. שביל מרוצף מרצפות בטון מוטבעות, שטיח לניכוי רגליים מקורי. אולם המבואה גדול, כולל מדרגות מפוארות ומעקה	כללי: בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים : לא טוב עד בינוני. אולם מבואה: בינוני.	מערכת כניסה חזיתית עם קומת עמודים צרה ואולם מבואה מפואר.

סקר רחוב: ויזל

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
ויזל	22	2	(המשך)	עץ, חיפוי קירות בשיש, גופי תאורה מקוריים, ריצוף טראצו, מראה, עציץ בצורת חרוט משיש, דלתות כניסה תאומות לדירות מעץ.		
ויזל	24	3	מערכת בסיסית קיימת מבחינת החלוקה המרחבית, הממשק עם הרחוב והגינה. השיקום מחק את מרבית האלמנטים המקוריים בקה"ע ובאה"מ.	המערכת הבסיסית שמורה, אם כי השיקום מחק חלקים ניכרים ממנה, בעיקר בקומת העמודים ובאולם המבואה. השטח המגונן :מטופח, שער ירוק, גדר חיה מעורבת, מגינית גדולה, כדונן גלילני, גרוויליאה חסונה, גדר היביסקוס סיני גזומה.	כללי: טוב, מבחינת תחזוקה קומת העמודים: בינוני-טוב אולם המבואה: בינוני-טוב	מערכת כניסה חזיתית תלת -חללית.

נספח 1

סקר רחוב: יהל"ל

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
יהל"ל, פינת אדם הכהן 8	2	3	הערך השימורי טמון באיזון העיצובי בין קומת העמודים לבין אולם המבואה, המעוצבת כך שהיא מכניסה את הגינה לתוך הבנין. עושר תצורות שנשמרו בקומת העמודים ובאולם המבואה.	כניסה מרחוב אדם הכהן, במקור היתה גם מיהל"ל. המערכת שמורה לכיוון אדם הכהן ואילו לכיוון יהל"ל הממשק עם הרחוב מופר. השטח המגונן: שער ירוק עם עצי פיקוס גזומים במקצב לאורך הגדר. בתוכה שרידי היביסקוס (מקורי) ודורנטה (משני). הפיקוס השתלט לצדדים. בגינה דקל קנרי, פיקוס כינורי לכיוון אדם הכהן ואקסמפלר פ. השדרות לכיוון יהל"ל. קומת העמודים: צרה, מוארכת, עם ערוגות בטון מלבניות מחופות כורכר בנדבכים, מגוון ערוגות גזורות בריצוף, חלקן סתומות. משטח קה"ע ושביל הכניסה מאבן בהנחה פראית. שער ברזל בכניסה למתחם. אולם המבואה: שער זכוכית ועץ מקורי, תיבות דאר חדשות. ריצוף באריחי טראצו צהוב, חיפוי קירות באריחי טראצו. שני עמודים באולם המבואה שבמקור נפתח גם ליהל"ל.	כללי: בינוני השטח המגונן: בינוני קומת העמודים: בינוי-טוב אולם המבואה: בינוי-טוב.	מערכת תלת-חללית פינתית.
יהל"ל, פינת ויזל 7	3	1	הערך השימורי טמון באיזון העיצובי בין קומת העמודים לבין אולם המבואה, המעוצבת כך שהיא מכניסה את הגינה לתוך הבנין. קיים עושר תצורות שנשמרו בקומת העמודים ובאולם המבואה, ברמת איכות העיצוב הכללי.	איזון עיצובי בין החלקים השונים במערכת התלת-חללית, כל חלל בדיאלוג עם שאר החללים. כניסה מהרחוב דרך שער ברזל קטן עם גדר בנויה מתעגלת. שביל ישר מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. השטח המגונן: גדר חיה מקריסה גדולת פרחים בצד הקדמי והיביסקוס סיני בצד המערבי, עם תוספות מאוחרות של בת עפרית וצ'קסים. דקל קנרי גדול בצד המזרחי ליד החניה לרכב אחד. קומת העמודים: משטח מרוצף באבן בהנחה פראית. עמודים בעלי חתך מלבני עם קצוות מעוגלים, מצופים בטיח שטיינפוץ. שפת הערוגות מאבן גיר. שער הכניסה לאולם המבואה והחלון במסגרת עץ מקורית. אולם המבואה: רחב, נפתח אל קה"ע, חלון עם מקום ישיבה על ספסל, ריצוף טראצו צהבהב פשוט.	כללי: טוב. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת תלת-חללית חזיתית.

סקר רחוב: יהל"ל

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
יהל"ל, פינת ויזל 7	7	3	(ראה גם ויזל 7, פינת יהל"ל 7) ערך נמוך עד בינוני, בשל אבדן אלמנטים מקוריים. חשיבותו טמונה בהשתלבותו במערך הרחוב, בגדר הבנויה היכולה לשמש מודל לשיקום באזורים אחרים ברחוב ויזל ויהל"ל.	מערכת עמודים החובקת את הפינה, גדר בנויה עם שבכת מתכת מעליה. ביהל"ל כניסה עם שביל מרוצף במרצפות בטון מוטבעות שחוקות, שער כניסה לאה"מ לא מקורי. גדר חיה מפיטוספורום יפני, בגינה דקל קנרי פינתי ופיטנה.	כללי: לא טוב- בינוני. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: לא טוב. אולם המבואה: בינוני.	מערכת כניסה פינתית תלת-חללית עם כניסה ראשית מיהל"ל 7 וכניסה משנית מויזל 7.
יהל"ל, פינת ויזל 5	8	1	(ראה גם ויזל 5, פינת יהל"ל 8) מערכת כניסה בעלת עניין עיצובי-שימורי בשל שלמותה, מצב הישמרותה הטוב ועושר התצורות שבתוכה.	בשטח המגונן: פיקוסי השער הירוק השתלטו על הגדר החיה (במקור פיטוספורום יפני). בגינה: דקל קנרי פינתי, וושינגטוניה, שרידי כידונן תלת פסי, אלוורה וקריסה גדולת פרחים ועוד ערוב צמחייה. קומת העמודים: קה"ע מוגבהת ב-15 סמ' יחסית לגינה הקדמית. העמודים נשענים על קיר תומך מאבן בנדבכים, בעלי חתך עגול, עם קניקולציה. השביל בעל שפת אבן רחבה, מתעקל מעט ליד שער הכניסה לאה"מ, מרוצף במרצפות טראצו אפורות. קיר מגן ומרפסת שנוספה מעל הריצוף המקורי בפינה הצפונית-מזרחית. אולם המבואה: שער הכניסה לאה"מ, החלון ותיבות הדאר מקוריים. חלון סתום ע"י קיר מגן איפשר לפנים תצפית אל רחוב יהל"ל. גרם המדרגות מוסט ב 90° יחסית לכיוון הכניסה. באה"מ, ארון חשמל מעץ מקורי, ריצוף טראצו בדוגמת לוח שחמט עם מרצפות שחור\לבן, הקירות מחופים בלוחות שיש. ערוגות קטנות בבסיס המעקה הבנוי.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: בינוי-טוב. קומת העמודים : בינוי-טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה פינתית שלמה, כניסה מויזל 5.

נספח 1

סקר רחוב: אדם הכהן וליברמן

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
אדם הכהן	22	2	ערך שימורי כללי: בינוני- גבוה, תודות לעיצוב המקורי של החצר הקדמית והאחורית, ולמערכת שער כפולה קדמית ואחורית. גרם מדרגות באולם המבואה המתפצל לצדדים כמו בוילה מהרנסנס, נצפה גם בשד' בן גוריון 81. מערכת כניסה קדמית ואחורית ייצוגיות ותואמות, ייחודית לכאן.	מערכת בסיסית תלת-חללית, לה נוספה חצר וכניסה אחורית בעלות רמת ייצוגיות גבוהה. השטח המגונן: אינו מטופח. זוג פיקוסי שער גזומים, שביל כניסה ישר המרוצף במרצפות בטון מוטבעות בצבע חמרה צהבהב. החצר האחורית: גינה בעלת שני מפלסים, עם מדרגות ושביל מפוצל לצדדים. בקומת העמודים: קומת העמודים הריצוף נשחק (טראצו דמוי אבן בהנחה פראית). בבסיס העמודים עיטור טראצו. אולם המבואה: שלושה חלונות שקופים מאפשרים תצפית על הגן האחורי מהכניסה הראשית. גרם מדרגות מתפצל לצדדים, המזכיר מדרגות בגני ווילות ברנסנס. כל שאר החלקים במערכת במצב רעוע.	כללי: לא טוב. השטח המגונן: לא טוב עד בינוני. קומת העמודים: לא טוב עד בינוני. אולם המבואה: טוב.	מערכת תלת-חללית חזיתית לא סטנדרטית.
ליברמן	4	2	הערך השימורי טמון באיכות אולם המבואה וקומת העמודים המשמרים אלמנטים מקוריים ובעלי איכות במצב תחזוקה הטוב. כמו כן, למבנה חשיבות היסטורית כי התגוררו בו האמנים משה מוקדי (מקבוצת הדאדא) ונפתלי בזם.	בשטח המגונן דקל קנרי ושיח דורנטה שהפך לעץ קטן, אולם מרבית השטח נטול צמחייה. בקומת העמודים שטח מרוצף באבן גיר בהנחה פראית. השביל נפתח כאן לרחבה קטנה. השער לאולם המבואה מעוטר בקרצפוץ מסורק באלכסון דמוי אבן, הממסגר את הכניסה. אולם המבואה מפואר, כשגרם המדרגות ניצב לכיוון הכניסה. ריצוף טראצו גס אפור עם פס דק כהה יותר. מראה וגופי תאורה מקוריים. דלתות כניסה לדירות מקוריות מעץ.	כללי:בינוני. השטח המגונן: לא טוב-בינוני. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת תלת-חללית חזיתית.

אפיון רחוב: חובבי ציון

תמונה א'

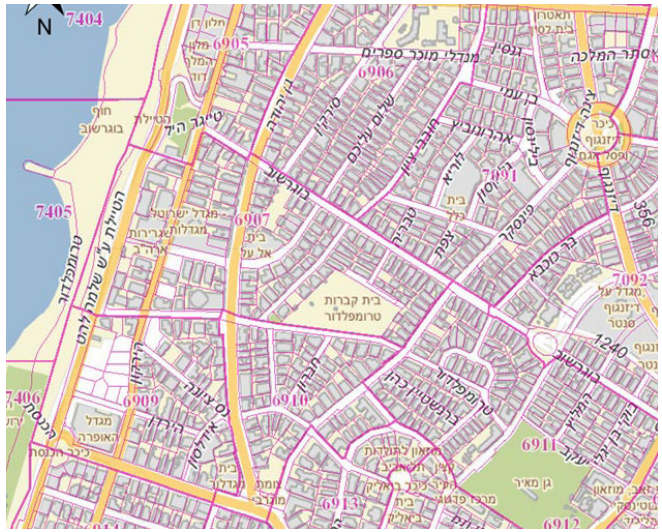

תמונה ב'

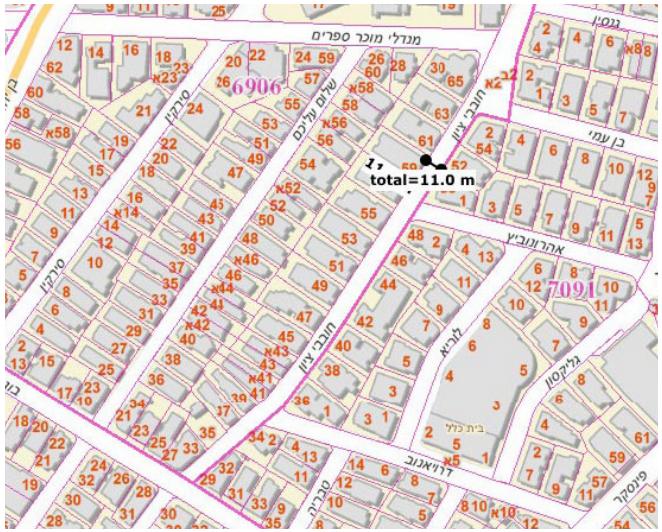

הסבר

רחוב חובבי ציון ארוך יחסית (כ-640 מ'), משתרע מדרום-מערב לצפון-מזרח. שלושה חלקים לו: הקטע הדרומי בין רחוב אידלסון לרחוב טרמפלדור (כניסות 11-1), הקטע האמצעי בין רחוב טרומפלדור לרחוב בוגרשוב (כניסות 31-13), והקטע הצפוני בין רחוב בוגרשוב לרחוב מנדלי מוכר ספרים (כניסות 65-33). רוחבו הוא כ-11 מ' (מרחק בין שני גבולות מגרש העומדים זה מול זה) ואילו רוחב הנתיב לתנועת רכב הוא כ- 7 מ'. הרחוב משתרע על שיפוע קל, מדרון מצפון לדרום. מרבית הבניינים עם מערכות כניסה בעלות ערך שימורי ממוקמים בקטע הצפוני ובעיקר בקטע שבין רחוב אהרונוביץ' לרחוב בן עמי. רחוב ח"צ ייחודי בשל מיגוון הסגנונות: בניינים בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" ו"המקומי המאוחר" וכן צורות ביניים. המגרשים ארוכים יחסית ולכן ישנן גם כניסות צדדיות כפולות. אין אופי אחיד לרחוב, כיוון שבכל קטע משתנה הכיוון והסגנון. בשל כך, האלמנט הנופי הוא המכריע ביצירת תחושת רציפות.
(מפה ותצ"א מתוך אתר עיריית תל אביב משנת 2013).

מימין: לשני צידי הרחוב, חונות תמיד מכוניות, כך שהנתיב הנותר לתנועת רכב הוא צר יחסית. משמאל: מערכת הגדרות היא האלמנט הנופי השומר על אחידות ורציפות, ובמסגרת זו תרומת הצמחיה המלווה את הגדר היא משמעותית (צילומים ע. סגרה, 2009).

נספח 1

סקר רחוב: חובבי ציון

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
חובבי ציון, פינת אידלסון 15, פינת חברון 1	2	2	בינוני-גבוה. ערך היסטורי-נופי גבוה בשל ייחוד תצורת קומת העמודים.	השטח המגונן: כמעט ללא צמחיה, מלבד עצי פיקוס השדרה הגזומים, קטעי גדר חיה ועץ וושינגטוניה.קומת העמודים: שביל בצורת אליפסה מסביב לעמודים, מרוצף במרצפות בצבע אוקר. משטח אבן בהנחה פראית המלווה ריצוף במרצפות טראצו. ערוגות גזורות בריצוף סתומות בבטון. בריכה מלבנית. ספסל. עיטורי קרמיקה שחורה. עמודים מעוטרים בקרצפוץ. סלעי כורכר. קיר מגן. נבנה על ידי אינג' אליהו לטקס. אולם המבואה: אין נתונים.	כללי: בינוני-טוב. השטח המגונן: לא מטופח. קומת העמודים: מגוון תצורות היסטוריות במצב לא טוב, אבל קריאות. אולם המבואה: אין נתונים.	מערכת תלת-חללית תלת-פינתית. כניסה ראשית מקורית מאידלסון, היום לא בשימוש. גינה יחסית גדולה. קומת עמודים מפוארת.
חובבי ציון	23	3	הערך הנופי והשימורי טמון בהשתלבות עם שאר מערכות הכניסה הסמוכות, וכן בשימוש הייחודי של האבן בנדבכים, ובמשחק הטופוגרפי.	השטח המגונן: נטול צמחיה, פרט לצ'יקס אחד בודד. קומת העמודים: שביל מעוקל מרוצף באבן בהנחה פראית מבריקה. לצידי השביל קירות תומכים ובסיס העמודים מחופה באבן ערוכה בנדבכים. אולם המבואה: אינו קיים, כניסה ישירה לחדר המדרגות. הפרש מפלסים בין הרחוב לכניסה, שביל משופע ומוגבה ב-3 מדרגות.	כללי: טוב. השטח המגונן: נטול צמחיה קומת העמודים: טוב אולם המבואה: אין נתונים.	מערכת כניסה דו-חללית חזיתית.
חובבי ציון, פינת דרויאנוב 1.	36	3	הערך טמון בתצורת הכניסה המקורית ובממשק עם הרחוב. הכניסה הראשית ההיסטורית מרח' דרויאנוב 1, היום מח""צ 36, דרך שביל שהיה במקור מיועד לגישה אל פחי האשפה.	השטח המגונן: גדר חיה (דורנטה, לנטנה, היביסקוס) ובוגנוויליה. עץ תות בדרך לפחים. קומת העמודים: כניסה בעלת שני צירים מאונכים, המתכנסים בקומת העמודים. משטח קה"ע מחופה בחלוקי נחל לא מקוריים. בקיר הבנין חלונות אניה עגולים וחיפוי קרמיקה. אולם המבואה: אין נתונים.	כללי: לא טוב. השטח המגונן: דל צמחיה, מוזנח. קומת העמודים: ריצופים לא מקוריים. אולם המבואה: אין	מערכת כניסה תלת-חללית פינתית.
חובבי ציון	45	3	הערך טמון בעיקר בממשק עם הרחוב ובהשתלבות עם שאר מערכות הכניסה הסמוכות וכן בחלקים המגוננים המטופחים. שיקום משנת 2006.	השטח המגונן: שתילה חדשה מטופחת, לא היסטורית. חיפוי חלוקי נחל לבנים לא מקוריים. קומת העמודים: שביל עם שטחים מחופים חלוקי נחל ומעט צמחית צל. אולם המבואה: אין נתונים.	כללי: טוב. השטח המגונן: טוב קומת העמודים: טוב אולם המבואה: אין נתונים.	מערכת כניסה תלת-חללית גדולה, חזיתית וצדדית.
חובבי ציון	46	3	בנין בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", ללא עמודים. מערכת כניסה קריאה עם אלמנטים אחדים בעלי עניין.	שביל צדדי, המקביל לצד הדרומי של הבנין, מלווה ערוגה עם שפה מחופה בכורכר. אולם המבואה מוסט ב- 90° יחסית לשביל הכניסה.	כללי: לא טוב השטח המגונן: לא טוב אולם המבואה: אין	מערכת דו חללית עם כניסה צדדית.

סקר רחוב: חובבי ציון

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
חובבי ציון	46	3	(המשך)	שביל הכניסה הצפוני הפך לחניה.		
חובבי ציון, פינת אהרונוביץ' 1.	50	3	הערך הנופי טמון בייחודה של הצבת מערכת השבילים, כאשר הכניסה הראשית היא מכיוון חובבי ציון, והחזית היא כלפי אהרונוביץ'. כניסה משנית מאהרונוביץ'.	שביל כניסה ראשי מרוצף במרצפות טראצו בשחור, אפור ולבן. השביל מח"צ הוא מקביל לחזית הבנין ועובר תחת קומת העמודים. הכניסה לבנין בתפנית 90° יחסית לכיוון ההליכה. השטח המגונן: זוג פיקוסי השדרה גזומים לצידי השערים ההיסטוריים באהרונוביץ' וח"צ. גדר חיה מפיקוס בצד ח"צ והיביסקוס בצד אהרונוביץ'. חלק ניכר מהגינה הפך למגרש חניה.קומת העמודים: קומת עמודים ארוכה כאורך החזית, עם שביל כניסה המקביל לה היוצר משטח מרוצף. עמודים בעלי חתך מרובע, מחופים לוחות אבן. תיבות דאר לא מקוריות. אולם המבואה: אין נתונים.	כללי: לא טוב. שטח מגונן: בינוני קומת העמודים: בינוני אולם המבואה: אין נתונים.	מערכת כניסה תלת-חללית, פינתית.
חובבי ציון	51	2	בינוני-גבוה. טמון בייחודה של תצורת קומת העמודים ושילוב הערוגות בתוכה. עושר מרכיבים מקוריים קריאים, על אף מחיקת חלק מהריצוף המקורי. מבנה משנת 1937.	השטח המגונן: מרבית הגינה הקדמית נמחקה ומרוצפת. נותר פס מגונן צר של צמחיה מלוות גדר, הכולל פיקוסי שער ירוק. קומת העמודים: נרחבת, עם כניסה צדדית דרך פרוזדור המוביל לשני גרמי מדרגות נפרדים. לאורך הפרוזדור, ערוגות מקוריות עם שפה מחופה בחלקי כורכר, בחלקן נטועות בצמחית צל. בריכת מים מלבנית מקורית מלאה כיום באדמה, מסלעה צדדית. מרצפות קרמיקה ירוקה כחיפוי קירות קה"ע. ספסל מחופה בפסיפס שברי אותה קרמיקה בהנחה פראית. אולם המבואה: אין.	כללי: לא טוב עד בינוני. השטח המגונן: דל צמחיה. קומת העמודים: בחלקה הפנימי במצב טוב, הריצוף בחלק החזיתי אינו מקורי, הכניסה הצדדית הדרומית בשימוש הולכי הרגל. אולם מבואה: אין	כניסה דו-חללית עם שתי כניסות צדדיות. קומת עמודים ללא אולם מבואה.
חובבי ציון	52	2	בינוני-גבוה, בשל מגוון ומקוריות סוגי ריצוף וחיפוי והמשחק הטופוגראפי.	הגינה הקדמית במפלס נמוך, קומת העמודים מוגבהת. השטח המגונן: צמחיה אדריכלית. אגבות ויוקות, אקסמפלר אזדרכת. קומת העמודים: שביל מעוקל, ריצוף אבן בהנחה פראית, בשילוב טראצו דמוי אבן גם כן בהנחה פראית. דלת הכניסה לא מקורית. אולם המבואה: אין נתונים	כללי: בינוני. קומת העמודים: בינוני -טוב. השטח המגונן: בינוני אולם המבואה: אין נתונים.	מערכת כניסה תלת-חללית, חזיתית, עם הפרש מפלסים בין הגינה הקדמית לבין חצר קומת העמודים.

נספח 1

סקר רחוב: חובבי ציון

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
חובבי ציון	53	3	בינוני-גבוה בשל ייחוד הצורה, בתוך בנין בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", אם כי מצב ההישמרות אינו טוב.	קה"ע חזיתית ונמשכת לאורך הצד הצפוני לכניסות א' ו ב', אליהן מגיעים דרך שביל המלווה גינה צדדית. אין אולמות מבואה, כניסה ב 90° יחסית לשביל הכניסה. השטח המגונן: כמעט נטול צמחיה. קומת העמודים: הערוגות מחופות טוף הגולן. אולם המבואה: אין.	כללי: בינוני. בשטח המגונן: לא טוב קומת העמודים: רק החלל נשמר.	כניסה דו-חללית, עם קומת עמודים ללא אולם מבואה. שתי כניסות בצד הצפוני של הבנין.
חובבי ציון	61	2	בינוני-גבוה. ערך היסטורי בינוני-גבוה בשל ייחודה של הכניסה הצדדית והריצוף. בנין מאוחר יחסית, המאמץ סממנים דומים לבנין הסמוך, בח"צ 63.	השטח המגונן: כמעט נטול צמחיה, מלבד גדר חיה ופיקוסי שער. קומת העמודים: צדדית, פתוחה, ריצוף טראצו בדוגמת שחמט. אולם המבואה: אין.	כללי: בינוני. השטח המגונן:לא טוב. קומת עמודים: טובה. אולם מבואה: אין.	מערכת כניסה דו-חללית, עם קומת עמודים צדדית, ללא אולם מבואה.
חובבי ציון	63	1	גבוה בשל קומת העמודים הצדדית, המחולקת לשני חללים בהפרש מפלסים, ללא אולם מבואה, ריצוף טראצו ומרכיבים ייחודיים.	השטח המגונן: צמחיה מלוות גדר. קומת העמודים:ריצוף טראצו בדוגמת לוח שחמט לאורך השביל בקומת העמודים, עם מרצפות שחורות ולבנות (20 \20) וספסל ישיבה. תת חלל מוגבה בקומת העמודים מתפקד כאולם מבואה. אולם מבואה: אין	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: בינוי-טוב. אולם מבואה: אין.	כניסה דו-חללית עם קומת עמודים צדדית על שני מפלסים, ללא אולם מבואה.
חובבי ציון	42 - 44	1	בינוני עד גבוה. מערכת כניסה לבנין על מגרש כפול בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", עם גינה קדמית גדולה ושקועה. שתי כניסות נפרדות מלוות פסים מגוננים מקבילות לשני צידי הבנין. הגינה על מגרש כפול הינה היחידה ברחוב זה.	ייחוד מערכת הכניסה הוא בהיותו על מגרש כפול, עליו נבנו שני בנינים, המחוברים זל"ז. המערכת הנופית כוללת גינה קדמית רחבה ושקועה במרכז, ושני שבילים לאורך כל אחד מהבנינים, בנויים על מפלסים שונים. השטח המגונן: הגינה נטועה בצמחיה מגוונת, יש בה מזרקה מחופה בקרמיקה ירוקה. אולמות המבואה: מצריכים תפנית בזוית ישרה בעת הכניסה. דלתות ותיבות דאר מעץ מקוריות.	כללי: בינוני. השטח המגונן:בינוי-טוב. קומת עמודים: אין. אולם מבואה: בינוני.	מערכת כניסה דו-חללית, ללא קומת עמודים, עם אולם מבואה קטן. שתי כניסות נפרדות לכל בנין.

אפיון רחוב: אהרונוביץ'

תמונה א'

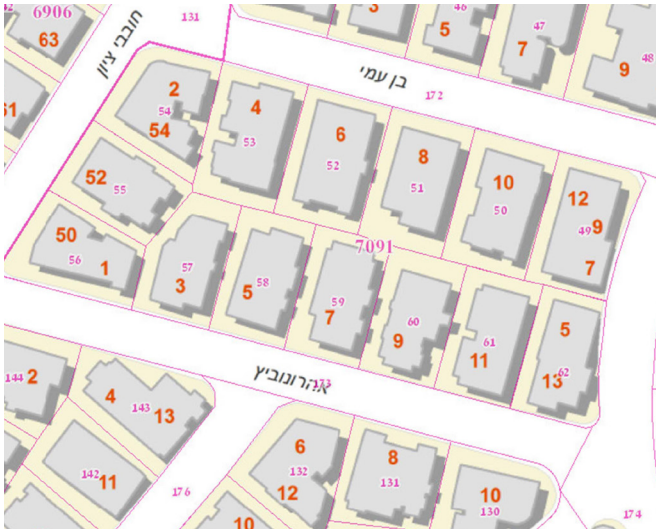

תמונה ב'

הסבר

רחוב אהרונוביץ' : מחבר בין חובבי ציון לבילינסון. רחוב קצר יחסית (כ-135 מ'), המונה את הכניסות 11-1. רוחבו כ-11 מ', ונתיב התנועה הוא ברוחב 7 מ'. מספר מערכות הכניסה הפינתיות גבוה יחסית (6 מתוך 11). הרחוב בעל עיניין נופי בשל הכמות היחסית גבוהה של מערכות כניסה בעלות עניין שימור, ביניהן אחדות באיכות גבוהה מאד.
(מפה ותצ"א מתוך אתר עיריית תל אביב משנת 2013).

בשני צידי הרחוב, חונות תמיד מכוניות, כך שהנתיב הפנוי לתנועת רכב צר יחסית. מערכת הגדרות היא האלמנט הנופי השומר על אחידות ורציפות, ובמסגרת זו תרומת הצמחיה המלווה את הגדר היא משמעותית. האופי הנופי נקבע על ידי מערכות שערי הפיקוס הגזומים, עצי הסימון בתוך הגינות (דקל קנרי) והגדרות החיות.
מימין: הגינה הקדמית כאזור חיץ, המפריד בין הרחוב לשטח הפרטי (צילומים ע. סגרה, 2011).
משמאל: מבט אל רחוב אהרונביץ, (צילום מתוך אתר y-map, 2014).

נספח 1

סקר רחוב: אהרונוביץ'

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
אהרונוביץ', פינת לוריא 13	4	1	גבוה. עושר תצורות באולם המבואה ובקומת העמודים.	השטח המגונן: בגינה זוג פיקוסי השער הירוק, מצב הצמחיה רעוע. שביל כניסה מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. ערוגות לאורך הקיר, עם שפה מחופה בקרימיקה שחורה. קומת העמודים: רחבה לכיוון רחוב לוריא, צרה לאורך כל החזית הצפונית לכיוון אהרונוביץ'. משטח אבן שכבות בהנחה פראית בקה"ע, בתוכו שרידי ערוגה עגולה ומלבנית. עמודים בחתך מרובע עם טיח קרצפוץ מסורג דמוי לוחות אבן. חלונות עגולים. ערוגות נסמכות לקיר קומת העמודים. אולם המבואה: במה מוגבהת, נישות מקושטות, שער וחלונות גדולים במסגרת עץ. שרידי תיבות דאר מעץ. ריצוף טראצו שחור ולבן. חיפוי קירות באבן.	כללי: בינוי-טוב. השטח המגונן: לא טוב-בינוני. קומת העמודים: בינוי-טוב. אולם המבואה: בינוני-טוב.	בנין פינתי, בעל מערכת כניסה עם גינה החובקת את הפינה ומשתרעת לאורך החזית הצפונית. קומת עמודים ואולם מבואה מפוארים.
אהרונוביץ', פינת לוריא 10	6	3	בינוני, בשל מצב הישמרות רעוע, ניתן לשקם את הממשק עם שני הרחובות.	מערכת עמודים המשתרעת מרחוב אהרונוביץ' ועד לוריא, המקנה מקצב לאזור הכניסה. קיר המגן מקשה על טיפוח המקום, הסרתו תאפשר פעולת שיקום עתידית. הצמחיה נעלמה, פרט לזוג פיקוסי שער גזומים כשער ירוק בכניסה. שרידי גדר חיה מפיטוספורום יפני. דקל קנרי גבוה.	כללי: לא טוב-בינוני. השטח המגונן: לא טוב, מרביתו מגרש חניה. שביל מעוקל, מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. נפגע הממשק עם הרחוב. קומת העמודים: לא טוב-בינוני. תיבות דאר מעץ מקוריות. אולם המבואה: לא טוב.	מערכת כניסה פינתית, תלת-חללית. קיר מגן סותם את הכניסה.
אהרונוביץ'	7	1	גבוה. בשל מקוריות ופשטות התצורה ומצב התחזוקה הטוב, בעקבות השיקום. צורת ביניים בין כניסה צדדית בסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" לבין "המקומי המאוחר".	השטח המגונן: מרבית השטח המגונן מקביל לבנין בצידו המערבי. ערוגה מגוננת עם שפה המחופה בחלקיקי כורכר מקורית. צמחיה מקורית שרדה חלקית. קומת העמודים ואולם המבואה: חלל אחד, הנפתח הישר אל גרם המדרגות. עמוד חשוף אחד בלבד ליד הכניסה. קה"ע מאונכת לשביל הכניסה הצדדי. ספסל ישיבה בקה"ע, ריצוף טראצו פשוט, תיבות דאר חדשות, המשתלבות במקום.	כללי: טוב, בשל רמת תחזוקה גבוהה ופשטות כל מרכיבי המערכת. השטח המגונן: בינוני-טוב. קומת העמודים ואולם המבואה מאוחדים לתצורת אולם פתוח.	מערכת כניסה דו-חללית צדדית, הכוללת גינה חזיתית וצדדית, קומת עמודים בהסטת 90° יחסית לשביל, מאוחדת לאולם המבואה.

סקר רחוב: אהרונוביץ'

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
אהרונוביץ'	8	2	בינוני, בשל עושר התצורות המקוריות, בשילוב מצב הישמרות כללי לא טוב.	כללי: מצב הישמרות המערכת אינו טוב, כי הגינה וקומת העמודים הפכו לחניה. השטח המגונן: רק שביל הכניסה שרד. מרצפות טראצו אפורות, לצידן שפה המחופה באבן גיר בהנחה פראית, רחבה יחסית. קומת העמודים: בקומת העמודים ספסל ושריד בריכה מלבנית. עמודים בחתך מרובע מחופים בטיח קרצפוץ. אולם המבואה: מפואר עם דלתות וחלונות במסגרות עץ מקוריות, ריצוף טראצו פשוט. קיר מגן.	כללי: לא טוב-בינוני. השטח המגונן: לא טוב. קומת העמודים: לא טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת תלת-חללית חזיתית.
אהרונוביץ'	9	1	בינוני-גבוה, בשל הימצאות מרכיבים פעילים ומצב ההישמרות הכללי הטוב, לאחר השיקום בשנת 2009.	מצטיינים ברמת תחזוקה טובה ובהישמרות מספר מרכיבים מקוריים: בריכה מלבנית פעילה עם חיפוי כורכר, שביל מרוצף במרצפות טראצו שחורות וכתומות, תיבות דאר מקוריות.	כללי: טוב. השטח המגונן: בינוי-טוב. קומת העמודים: טוב. אולם המבואה: טוב.	מערכת תלת-חללית חזיתית פשוטה.
אהרונוביץ', פינת גליקסון 11	10	1	גבוה: בשל מגוון התצורות בתוך קומת העמודים ובאולם המבואה, וכן בשל הצבתו הפינתית של הבנין, בשילוב מצב תחזוקה בינוני-טוב.	השטח המגונן: מטופח יחסית.קומת העמודים: גדולה, מרוצפת בריצוף טראצו בדוגמת לוח שחמט. פיקוסים גזומים כשער ירוק לכיוון אהרונוביץ'.קומת העמודים: ריצוף אבן בהנחה פראית, פינות ישיבה, ערוגות גזורות ובריכה סתומות, מחופות קרמיקה ירוקה. שטח מגונן: עץ תות ודרקונית גדולה לכיוון מערב. אולם המבואה: שער וחלונות במסגרות עץ מקוריות, חיפוי קירות בלוחות אבן. חלונות עגולים קטנים מסתובבים. ריצוף טראצו. נישה עגולה ומלבנית בתוך הקיר. שער נפתח לכיוון גליקסון, לכיוון אהרונוביץ' הדלת חסרה .	כללי: טוב. השטח המגונן: בינוני-טוב. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: טוב.	מערכת כניסה תלת-חללית פינתית, עם כניסה ראשית מאהרונוביץ'.
אהרונוביץ'	11	3	מועט עד בינוני: ייתכן כי יש לבנין ערך היסטורי (בית פאול חיים).	מצב הישמרות כללי: לא טוב. שטח מגונן: הרוס לחלוטין. קומת העמודים: נותרו רק העמודים. אולם המבואה בעל אלמנטים מקוריים.	כללי: לא טוב, במצב שיפוץ בעת התצפית.	מערכת תלת-חללית חזיתית.

נספח 1

סקר רחוב: אהרונוביץ'

רחוב	כניסה	דירוג	ערך עיצובי - שימורי של מערכת הכניסה	מאפיינים אדריכליים	מצב הישמרות	מערכת הכניסה
אהרונוביץ', פינת בילינסון 5	13	2	בינוני, על אף ההזנחה, כיון שיש כאן מספר תצורות היסטוריות קריאות, שניתן לשקם.	השטח המגונן: שביל כניסה מרוצף במרצפות בטון מוטבעות. צמחיה לא מטופחת, הכוללת שיחים וצמחי אלואה. קומת העמודים: רצוף אבן גיר בהנחה פראית, קרמיקה ליד שער הכניסה במסגרת עץ מקורית. אולם המבואה: בעל ריצוף טראצו וחיפוי קרמיקה צהובה, מעקות מעץ מקוריות.	כללי: לא טוב - בינוני. השטח המגונן: לא טוב - עד בינוני. קומת העמודים: בינוני. אולם המבואה: לא טוב -בינוני.	מערכת תלת-חללית חזיתית.
אהרונוביץ', פינת לוריא 12	16	3	ערך בינוני, טמון במגוון התצורות הקריאות, על אף מצב הישמרות לא טוב עד בינוני.	השטח המגונן: זוג פיקוסים גזומים כשער ירוק, גדר חיה מפיטוספורום יפני, דקל קנרי. בקומת העמודים: טיח מסוג קרצפוץ גס. שבילי טראצו מרוצפים בלבן וכתום. אולם המבואה: חסום ע"י קיר מגן.	כללי: לא טוב -בינוני. השטח המגונן: בינוני. קומת העמודים: לא טוב -בינוני. אולם המבואה: לא טוב.	מערכת כניסה תלת חללית פינתית.

נספח 1

נספח 2

כרטיסי בית ל-5 מקרים נבחרים.
כל כרטיס כולל:
תיעוד מערכת הכניסה: הגינה הקדמית,
שטחי גינה צדדיים,
קומת העמודים ואלמנטים מאפיינים,
הצמחיה, רקע היסטורי, תיאור מצב הישמרות המערכת
והערכה היסטורית נופית

כרטיס בית ג'ורג' גוטרמן בשדרות בן גוריון 81	**60**
כרטיס בית גלילי ברחוב חובבי ציון 63	**78**
כרטיס בית סגל ברחוב מנדלסון 3, פ' פילון 1	**94**
כרטיס בית אריה פריד בשדרות ח"ן 15	**120**
כרטיס בית אושרוביץ ברחוב ויזל 5, פ' יהל"ל 8	**146**

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

שם המבנה	בית ג'ורג' גוטרמן
כתובת	שדרות בן גוריון 81 (לפנים שד' קרן קימת)
שכונה היסטורית	שכונת לולוב (פרדס ביבי, מגרש 79, גוש 4, חלקה 2)
גוש\ חלקה	231 / 6215
שנת תכנון	חלופה ראשונה 1937 חלופה סופית 1938
שנת בנייה	1939, תעודת גמר 1944
מתכננים	גולדמן ו-א. מיטלמן
סוג בנין	מגורים. שלוש קומות + חצי קומה על הגג וקומת מרתף
שטח המגרש	589 מ"ר: אורך המגרש בחזית 19.7 מ', האורך בצדדים הוא 32 מ' (40% שטח בנוי, חזית הבנין 13 מ') 360 מ"ר+ 70 מ"ר חצר קומת העמודים.
מרחק קו בנין מגבול המגרש	חזית ראשית: 4 מ' חזית אחורית : 5 מ' חזיתות צדדיות: 3 מ'

נספח 2

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

מיקום המבנה והגינה במפות במפת GIS משנת 2007.

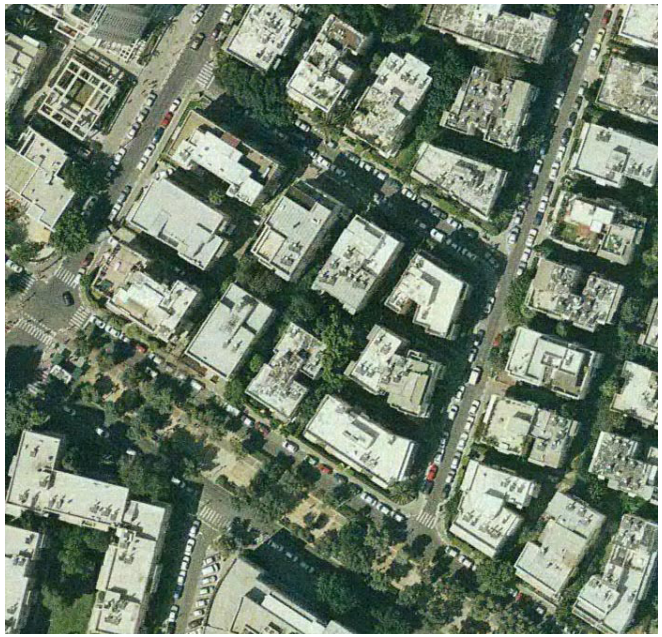

מיקום המבנה והגינה בתצ"א משנת 2007.

הגדלה של הבנין ומימדי המגרש מתוך תצ"א משנת 2013.
(כל החומרים מתוך אתר עיריית תל אביב).

נספח 2

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

2. תיאור מערכת הכניסה

בית ג'ורג' גוטרמן בשדרות בן גוריון 81 מהווה דוגמה מייצגת למערכת כניסה תלת-חללית במפנה-דרומי, עם כניסה חזיתית ישרה. הגינה הקדמית משיקה לצד הצפוני של שד' בן גוריון, רוחבה 4 מ' (מרחק קו הבנין מגבול המגרש) ואורכה כ-19 מ' (אורך חזית הבנין). קומת העמודים היא בצורת "ר" הפוכה, מורכבת משני חללים בגודל שונה: חלל 1 נמצא בצד הצפוני –מערבי ליד הכניסה לבנין, הוא כולל פינת ישיבה מעוצבת, ומזרקה בתוך ערוגה. מימדיו הם 4.91 מ' x 5.52 מ'. חלל 2 הוא בצורת מלבן מוארך המקביל לחזית הבנין, מימדיו 2.97 מ' x 13.14 מ': בצידו המזרחי הוא כולל את שביל הכניסה לגרז', בצידו המערבי גינה מקורה. שביל הכניסה, שרוחבו כ-1.42 מ', חוצה את הגינה ואת קומת העמודים. בחלל 1, מתרחב שביל הכניסה והופך למשטח מרוצף. אולם המבואה הוא חלל מלבני (מימדיו כ-5.89 מ' x 5.55 מ'), המקדים את העלייה בדרגות, שנעשית לאחר תפנית 90° לכיוון הכניסה. יש בו חלון הפונה לכיוון מערב, מראות ועושר בחומרי המרקם. אולם המבואה מוביל לגרם מדרגות המתפצל לשניים כשאחד עומד מול השני, ומזכיר את גרמי המדרגות בגנים הקלאסים של הרנסנס. בהיות מערכת כניסה זו במפנה דרומי, משחקי האור –צל ומשחקי ההשתקפות מתקיימים כאן בצורה מובהקת, הן בעת הכניסה והן בעת היציאה. כאשר יוצאים מסתנוורים, גם אם המעבר מחלל לחלל כרוך בשינויי הארה הדרגתיים, יכולים לצפות בעלוות הצמחיה כשהשמש חודרת דרכה ומבליטה את תצלילה ומרקמה. כשנכנסים נרגעים במעבר מהבוהק לחצי צל שבאולם המבואה. ההשתקפות בשער הכניסה וכן בתוך אולם המבואה, מאפשרת לגינה "ללוות" את הנכנסים עמוק לתוך הבנין.

הפסים המגוננים הצדדיים הם ברוחב תקני, כמעט ללא צמחיה ושרוים במצב של הזנחה. בפס המזרחי נמצאת מערכת פחי האשפה המקורית, שהיו מגיעים אליה דרך חדר ההסקה, שאינה עוד בשימוש. במקומה הועמדו שני פחי אשפה בחזית הבנין, תחת קומת העמודים לצידו של שביל הכניסה לגרז'. הגינה האחורית היתה כנראה בעבר גינה בשימוש דיירי קומת הקרקע, מחולקת לשני מפלסים, יש בה ערוגה היקפית עם שרידי גדר חיה ועצי ברוש כסמני גבול חלקה. היום היא שרויה במצב של הזנחה, כשאחד מפיקוסי השדרות הגזומים ששימש כסמן הפינה הצפונית-מזרחית, צמח באופן חופשי ונופו מטיל צל על כל הגינה האחורית.

על אף שחלק מהמרכיבים החשובים אינם מקוריים (שער הכניסה לבנין, הריצוף בתחילת שביל הכניסה, תיבות הדאר והמראות באולם המבואה), מערכת הכניסה היא שלמה מבחינת החללים והיחסים ביניהם. יש בה מרכיבים ייחודיים (פינת ישיבה בעיצוב מיוחד, מזרקה, שימוש מגוון בחומרי חיפוי) והיא נמנית על המשובחות בעיר הלבנה. הצמחיה המקורית בגינה הקדמית כוללת את הגדר החיה, את השער הירוק ועצי פיקוס גזומים בצורות גאומטריות בפינות. שאר הצמחיה נשתלה בשנת 2009-2010, בזמן שיקום חלקי של הכניסה.

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

סכימה של מערכת הכניסה בבית גוטרמן, שד' בן גוריון 81.
שרטוט איתי כהן, עדכונים ע.ו. סגרה, אנייס סמעאן).

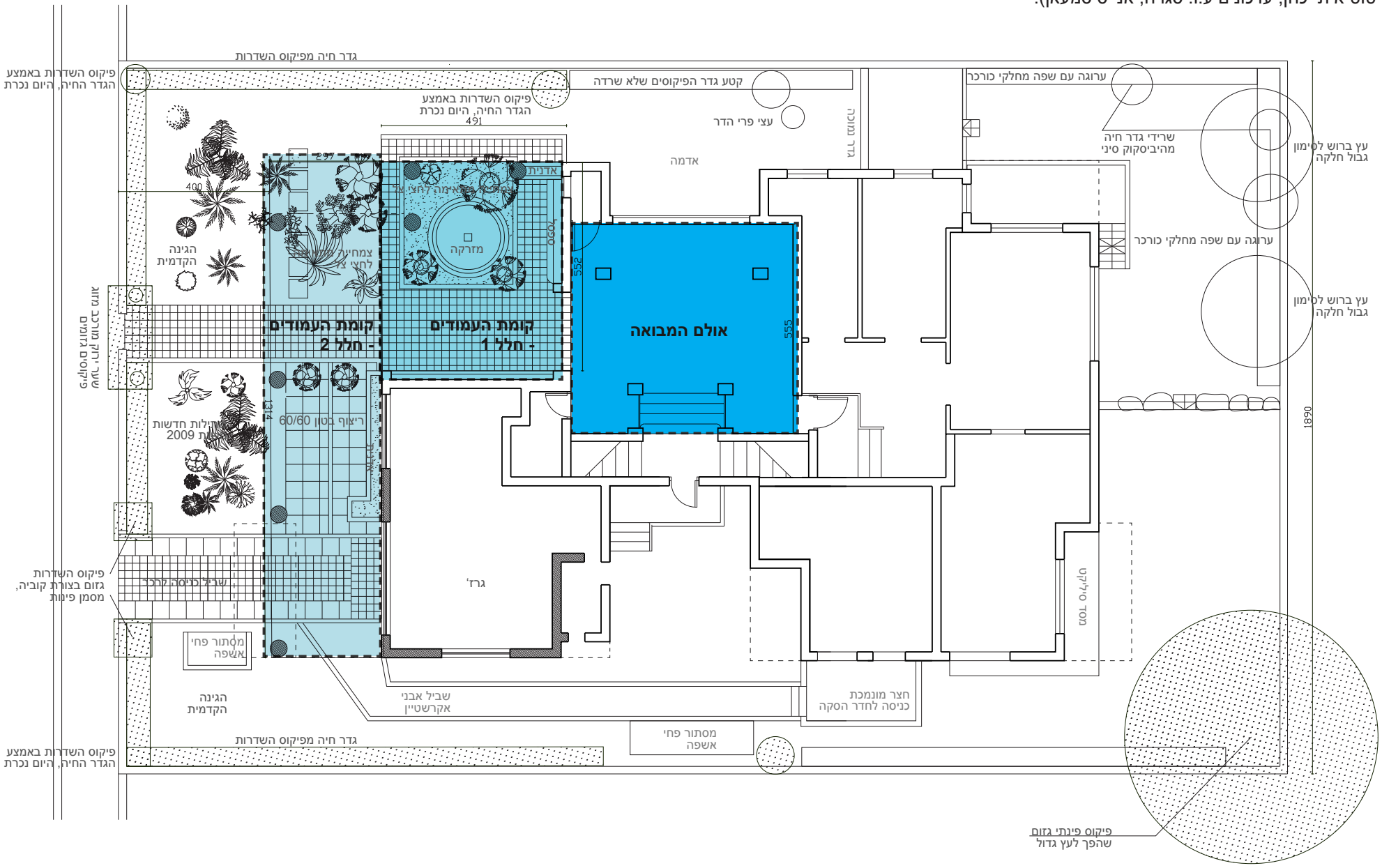

נספח 2

2.1 הממשק עם הרחוב והגינה הקדמית

המרכיב החשוב ביותר בגינה הקדמית הוא מערכת הגדר המקורית, בה הקטעים בחזית נשמרו כמעט בשלמות, בעוד יש חללים ללא צמחיה לאורך הגדרות הצדדיות. מערכת הגדר כוללת את הגדר הבנויה, את הגדר החיה, את השער הירוק ואת עצי הפיקוס הגזומים בצורת קוביה בפינות וליד השביל המוביל לרכב ולאורך הצדדים. כל הגדר החיה מורכבת מפיקוס השדרות דבר נדיר יחסית, כיון שהמצב הנפוץ יותר הוא זה שבו השער הירוק וייתכן גם עוד פיקוסים גזומים על גזע גבוה במקצב לאורך היקף הגינה, משתלבים עם גדר חיה מסוג אחר (היביסקוס סיני, פיטוספורום, קריסה וכד'). מצב בו הגדר החיה המקורית מורכבת אך ורק מפיקוס השדרות נצפה במסגרת סקר זה ברחוב נצח ישראל 9. אם נתייחס לפיקוסים המעוצבים על גזע גבוה והגזומים בצורת קוביה (או צורה אחרת), אפשר לראות כי בסביבה הקרובה ישנן עוד דוגמאות מסוג זה: בשד' בן גוריון 77 היה בעבר מערך כזה, וברחוב שפינוזה, כל הכניסות הקדמיות במעונות ז' (מס.-29 41) מלוות בתצורות דומות. לגבי השער הירוק, התצורה נפוצה מאד בכל שדרות בן גוריון, ברחובות הניצבים והמקבילים להן, וכן בכל העיר הלבנה, כך שלא ניתן לראות בהן ייחוד ספציפי למקום.

ימין למעלה: פיקוסי השדרות הגזומים על גזע גבוה אופייניים לאזור, שד' בן גוריון 81.
ימין למטה: פיקוסי השדרות הגזומים על גזע גבוה אופייניים לאזור, רחוב שפינוזה 41-37 (צילומים ע. סגרה, 2013).

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

2.1 הממשק עם הרחוב והגינה הקדמית

מבט מבפנים אל הגינה הקדמית:
מערכת הגדר הנראית מתוך הגינה (מבט מצפון לכיוון דרום)
גינה קדמית חשופה לשמש.
שביל ישר: רוחב 1,4 מ' + שפה 0.15 x 2= 1.7 מ'
מרצפות טראצו פשוטות 0.20 x 0.20 מ' לא מקוריות.
שפה מבטון מחופה בחלקי כורכר קטנים בהנחה פראית.
(צילומים ע. סגרה, 2012).

2.2 שטחי גינה צדדיים וגינה אחורית (הפס הצדדי המערבי)

הפס המגונן המערבי שרוי במצב של הזנחה ובו נמצאים בלוני הגז ושאר מתקנים, בצורה בלתי מתוכננת. בחלק הצפוני קיים קיר חוצץ, שכנראה נבנה בשלב מאוחר יחסית, המפריד בין האזור המשותף לכלל הדיירים לבין הגינה הפרטית של דירת קומת הקרקע בצד הצפוני-מערבי (צילומים ע. סגרה, 2012).

2.2 שטחי גינה צדדיים וגינה אחורית (הפס הצדדי המזרחי)

פס מגונן בצד המזרחי: הגינון נפסק במקום בו היו בעבר פחי האשפה. גם כאן כל השטח שרוי במצב של הזנחה (צילומים ע. סגרה, 2012).

2.2 שטחי גינה צדדיים וגינה אחורית (הגינה החאורית)

הגינה האחורית מחולקת לשני מפלסים, במפלס הגבוה שרידי מתקן לתליית כביסה. במפלס הנמוך גינה לשימוש פרטי של דירת קומת הקרקע הפונית מזרחית (היום לא בשימוש). על הגבול הצפוני-מזרחי, עץ פיקוס השדרות גדול מימדים, שהיה חלק ממערכת הגדר, ושגיזומו נפסק. בגינה זריעי דקל קני, צמחי אספרגוס, ברושים ושרידי גדר חיה מהיביסקוס סיני (צילומים ע. סגרה, 2012).

2.3 תיעוד קומת העמודים

מבט מקומת העמודים כלפי דרום, אל כיוון הגינה.
השביל המתרחב למשטח מרוצף מאחד את שני החללים. ההבדל הבולט ביניהם הוא במידת ההארה, כאשר הגינה שרויה במידת אור בוהק, ואילו קומת העמודים שרויה בחצי צל (צילומים ע. סגרה, 2012).

2.4 תיעוד אולם המבואה

החלל הפנימי של קומת העמודים (חלל 1), עם פינת הישיבה. הצילום משנת 2006, לפני השיקום החלקי (ימין) מאפשר לראות בבירור את המזרקה, שהיא מוקד תת חלל זה, עם העמוד המרכזי וסילונות המים ההיקפיים. הדפנות מחופות באריחי קרמיקה צהובה זהה לזו המחפה את הקיר ליד הספסל. המזרקה עם בריכת המים העגולה ממוקמת בתוך ערוגה מלבנית, ששפתה מחופה בחלקי כורכר קטנים בהנחה פראית. בתמונה משמאל (2011), שצולמה לאחר השיקום משנת 2009-2010 צמחית הצל מסתירה את בריכת המים, שאינה פעילה.

2.4 תיעוד אולם המבואה

מימין: בשער הכניסה לבנין, מי שנכנס משתקף בו זמנית בזכוכית השער ובמראה שבתוך אולם המבואה.

משמאל: היוצא מאולם המבואה רואה את קומת העמודים ואת הגינה ממוסגרים על ידי שער הבנין וחווה את עצמו כאילו הוא נמצא בתוך חללים אלה (צילומים ע. סגרה, 2012).

2.4 תיעוד אולם המבואה

אולם המבואה: ריצוף שיש עם פס שחור דק מסביב, גרם מדרגות מרכזי מוסט בזוית ישרה יחסית לכיוון הכניסה, עם עמודים מחופים בשכבת טראצו שחורה דמוית שיש. גרם המדרגות מתפצל לשני כיוונים נגדיים. חלון לבני זכוכית מול גרם המדרגות מכניס אור ומונע תצפית לעבר הבנין הניצב בצד מערב. מראה קטנה במימדיה מהמקורית ממוקמת מול שער הכניסה ומשקפת את כל המערכת התלת-חללית (צילומים ע. סגרה, 2012).

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

3. הצמחיה

המערכת הצמחית ההיסטורית החשובה בגינה הקדמית ובצדדים היא מערכת הגדר, הכוללת: השער הירוק: זוג פיקוסים ליד שער הכניסה למגרש, הגזומים בצורת שער.
הפיקוסים המעוצבים על גזע גבוה, והגזומים בצורת קוביה בפינות וליד שביל הכניסה לרכב: בחלקם עדיין גזומים כך, בחלקם צמחו למימדים גדולים מאד, בחלקם צמחו למימדים כאלו ולא מזמן נגזמו גיזום רדיקאלי לחידוש.
הגדר החיה: לאורך החזית ובחלק מהפסים המגוננים הצדדיים.
צמחיה היסטורית נוספת: 2 ברושים ושרידי גדר חיה מהיביסקוס סיני בגינה האחורית, עצי לימון בפס המגונן המערבי.

צמחית השיקום (2009-2010):
צמחיה "אדריכלית" שוחרת שמש, בעלת תצליל מיוחד או עלווה מרקמית (דקלים, צ'יקאס, יוקה, דרצנה).
צמחיה עשבונית רב שנתית עמידה לחצי-צל ולצל מלא, עלווה מרקמית (מיני פילודנדרון, פוטוס, קנטיה ועוד).
צמחיה זו תואמת את רוח התקופה, כיוון שהיא מבוססת על מרקם ומבנה ולא על פריחה, היא נצפית בצורה ברורה כנגד השמש, או בתצפית מקורבת בתנאי חצי צל וזאת גם ביציאה וגם בכניסה למתחם. מבין צמחית התשתית, דקלי הקוקוס אינם מומלצים בשיקום, כי הם זרים לתקופה.

נספח 2

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

נספח 2

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

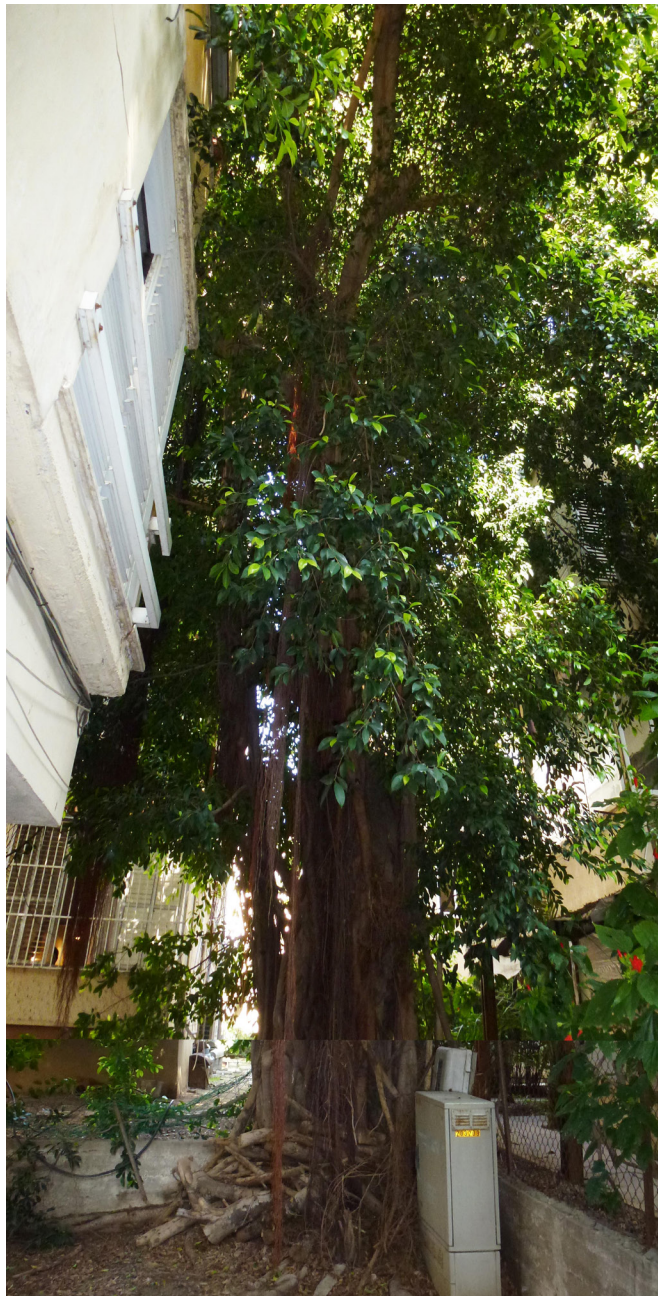

נספח 2

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

4. תיעוד היסטורי

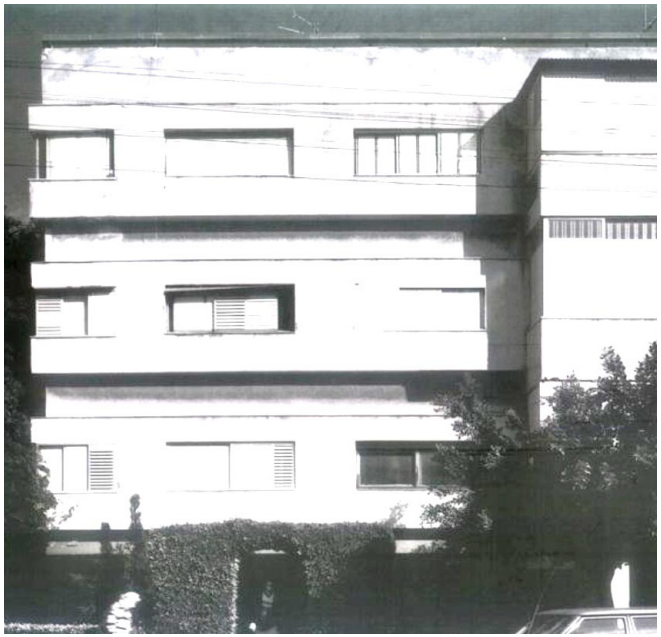

אין מידע מדויק על השתילה ההיסטורית הייחודית לגינה הקדמית, מלבד היותה מוגדרת על ידי הגדר החיה, השער הירוק והפיקוסים האמורים להיות גזומים תמיד. בתמונה משמאל, ניתן לראות כי היו בגנה הקדמית שני ברושים ושהפיקוסים ליד הכניסה לגרז' אינם מתוחזקים.
אין לתמונה תאריך מדויק, אבל כנראה היא משנות השישים למאה הקודמת.
בתמונה למטה, המיוחסת לשנת 1947, ניראית בבירור הבריכה, כאשר יש שוני בין העמוד המרכזי לבין גימור שנצפה בשטח (עם חיפוי כוכר בהנחה פראית). הבריכה בתמונה אינה נמצאת בתוך ערוגה, וכנראה שהערוגה נבנתה לאחר מכן (צילומים באדיבות איתי כהן).
עיצוב קומת העמודים הוא פורמאלי, גאומטרי לא סימטרי. הגינון נמצא בתוך ערוגות, ששפתן מוגדרת בבירור.

תמונה היסטורית של הבריכה והמזרקה משנת 1947. מתוך ספר 'שורשים ואמירים' לזכרה של לילי גינזבורג אורשר פברואר 2010 תש"ע הוצאת 'מפיק מרגליות'.

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

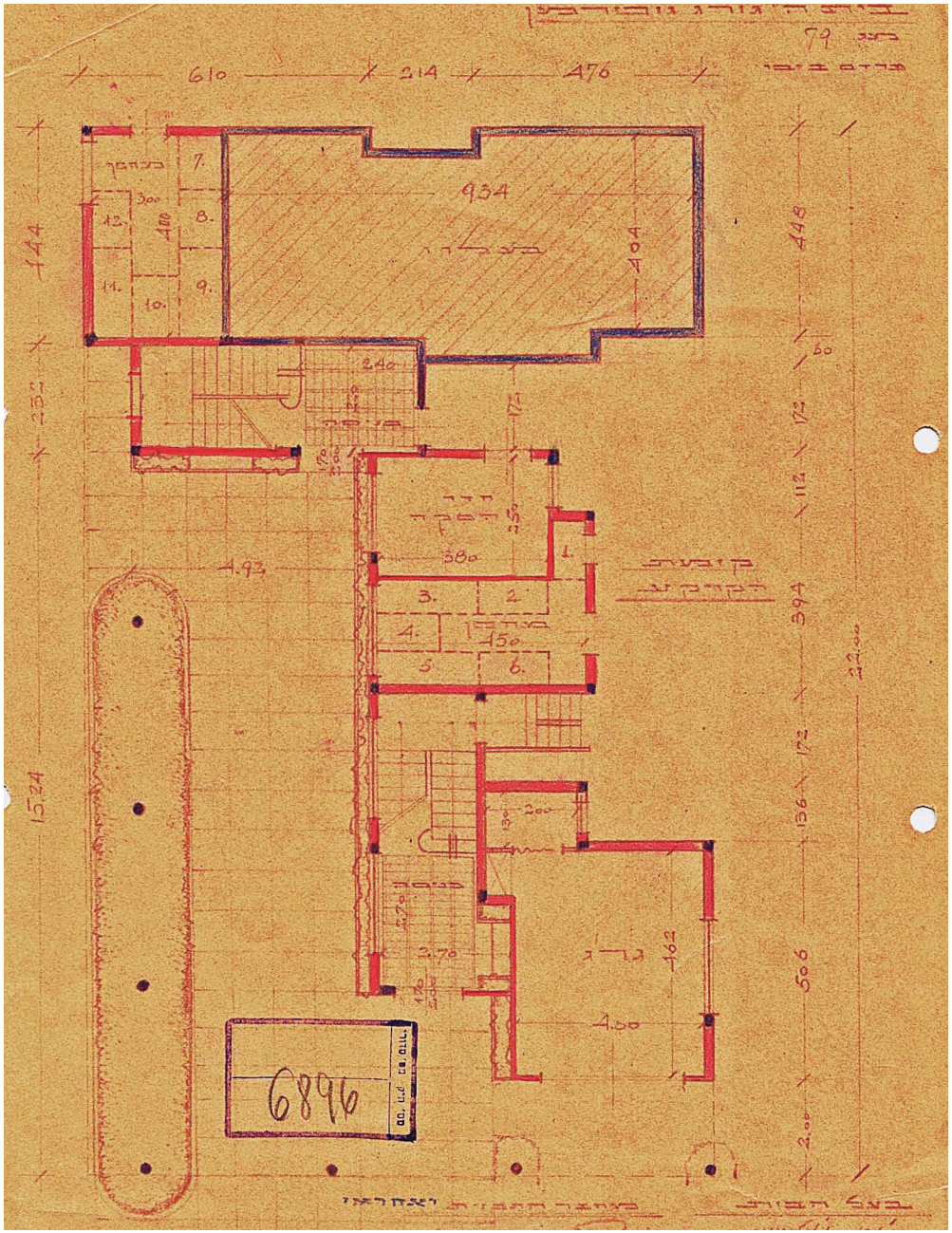

גולדמן ומיטלמן, תכנית קומת הקרקע בנין גיורג' גוטרמן, יוני 1937. ק.מ. מקורי 1:100, כאן ללא ק.מ. (מתוך גנזך עיריית תל אביב, תיק מבנה 1-081-0204).

חלופה ראשונה זו לבנין ולכניסה מיוני 1937 לא בוצעה, אך ההתייחסות למערכת הכניסה מעניינת מבחינה היסטורית, כהצעה ברוח המעבר מהסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" לסגנון "המקומי המאוחרי". בשנת 1937 כבר רווחה הבניה על עמודים, כי היא נקבעה כעדיפה על ידי חוקי הבניה העירוניים. כאן נשמרת הכניסה הצדדית עם ערוגה בבסיס העמודים, המלווה את הכניסה. קומת העמודים מתפקדת גם כאולם מבואה, כי נכנסים הישר לתוך חדר המדרגות. ערוגות מקבילות לכניסה צדדית נצפו בבתי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" (לדוגמה: ברחוב שלמה המלך 47). תצורות מעבר דומות עם קומת עמודים המתפקדת כאולם מבואה נצפו בבית וולניש בשד' ח"ן 3 (צילום מצד שמאל למטה, שנת 1935) ובבית גלילי ברחוב חובבי ציון 63 (צילום מצד שמאל למעלה, שנת 1935).

נספח 2

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

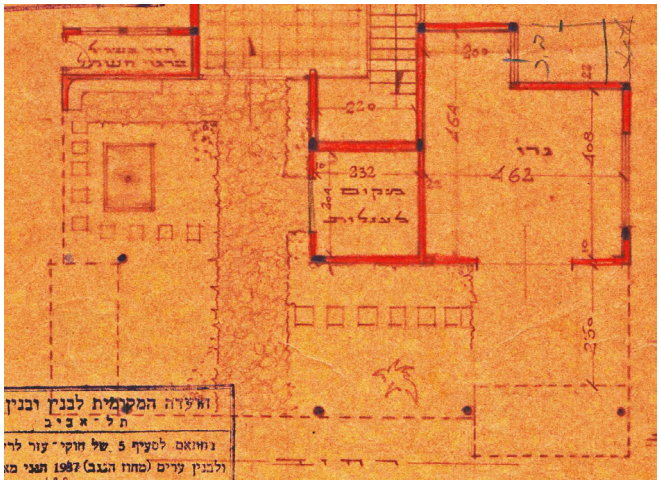

הגדלת פרט בתכנית קומת הקרקע (ללא ק.מ.) משנת 1938, המראה כי מוקד התכנון של השטח הפתוח נמצא בקומת העמודים. אין התייחסות לגינה החשופה מחוץ לקומת העמודים לכיוון שד' בן גוריון ואין עוד הבנה מלאה כיצד לחשב את המרחק בין קו הבנין לגבול המגרש בנוכחות קומת העמודים (בתכנית גובלת עם הרחוב).
הכניסה: החלוקה לחללים הנראית בתכנית תואמת במידה רבה את החלוקה הקיימת בשטח. מיקום הכניסה יחסית לבנין, השביל הישר ואזור פינת הישיבה בצד הצפון-מערבי נבנו ברוח דומה, אם כי ללא התאמה מלאה (יש ערוגה, אל לא מסומנת הבריכה העגולה שבתוכה). קומת העמודים רחבה יותר בתכנית זו ממה שבאמת נבנה. מיקום הגרז' והשטח הפתוח המוביל אליו נבנו ברוח התכנית. קו אבני הדריכה המסומן בתכנית תואם את קווי הריצוף בשטח.
אולם המבואה, מכונה כאן "הול". גרם המדרגות, דוגמת הריצוף ומיקום החלון תואמים את אשר נצפה בשטח.

נספח 2

כרטיס בית: ג'ורג' גוטרמן, שדרות בן גוריון 81

5. שלמות ומצב הישמרות המערכת

מערכת הכניסה התלת-חללית שמורה, ולא נראה כי אבדו מרכיבים משמעותיים. מצב ההזנחה נצפה בעיקר בפסים הצדדיים ובגינה האחורית, בהצבת בלוני הגז ומיקום פחי האשפה. ריצוף שביל הכניסה החוצה את הגינה, שער הכניסה לבנין. תיבות הדואר, המראות מחוץ ובתוך אולם המבואה אינם מקוריים. הצמחיה המקורית מוגבלת למערכת הגדר ולחלקים קטנים של הפסים האחוריים והגינה האחורית. הצמחיה שהוכנסה בשיקום 2009-2010 תואמת במידה רבה את רוח התקופה ואת אופי החצר המגוננת בקומת העמודים, פרט לדקלי הקוקוס שנשתלו לאחרונה.

6. הערכה היסטורית-נופית

מערכת הכניסה לשד' בן גוריון 81 היא בין המשובחות בעיר הלבנה, בשל טיב עיצובה, שלמות ומגוון כל מרכיביה, בעיקר בנוף הקשיח. נקודות החולשה שלה טמונות בתחזוקה טעונת שיפור, הן בגינה הקדמית והן בפסים הצדדיים ובמרכיבים טעוני תיקון או החלפה. הערך של כניסה זו הוא גם ספציפי לבנין וגם קשור להגדרת אופי הרחוב. החשיבות היא איפוא גם ספציפית לבנין וגם ברמה האורבנית.

7. המלצות שימור

כדי לשמר את מערכת הכניסה יש לחזק את נקודות החולשה שלה, להחזיר את שערי המתכת לגדר הבנויה, לשקם את הגדר עצמה, ובעיקר לחזק את תכנון הפסים המגוננים הצדדיים. כמו כן, רצוי לחשוב על מיקום הולם יותר של פחי האשפה, אולי להחזיר אותם למקום המקורי. יש לשקם את הפסים הצדדיים, על ידי טיפול במתקנים הטכניים, שתילה מחדש של כלל חלקי הגינה. רצוי גם לשקם את הבריכה ולהחזירה לפעילות.

נספח 2

כרטיס בית: גלילי, רחוב חובבי ציון 63

שם המבנה	בית יוסף גלילי
כתובת	רחוב חובבי ציון 63, ת"א
שכונה היסטורית	שכונת סיליקאט
גוש\ חלקה	42/6906
שנת תכנון	חלופה ראשונה 1935 חלופה שניה נובמבר 1936
שנת בנייה	סיום הבניה 1939 (היתרי בניה 1935 ו- 1936)
מתכננים	1.משה שורץ ואפרים הירש 2.רוברט הוף וע. גינזבורג (1936) 3. ש. ליפשיץ וש.מרקוס (1946)
סוג בנין	תוספת דירה על הגג מגורים (שלוש קומות + חצאי קומות על הגג וקומת מרתף)
שטח המגרש	578 מ"ר 339 מ"ר
מרחק קו בנין מגבול המגרש	חזית ראשית: 4 מ' חזית אחורית : 5 מ' חזיתות צדדיות: 3 מ'

נספח 2

כרטיס בית: גלילי, רחוב חובבי ציון 63

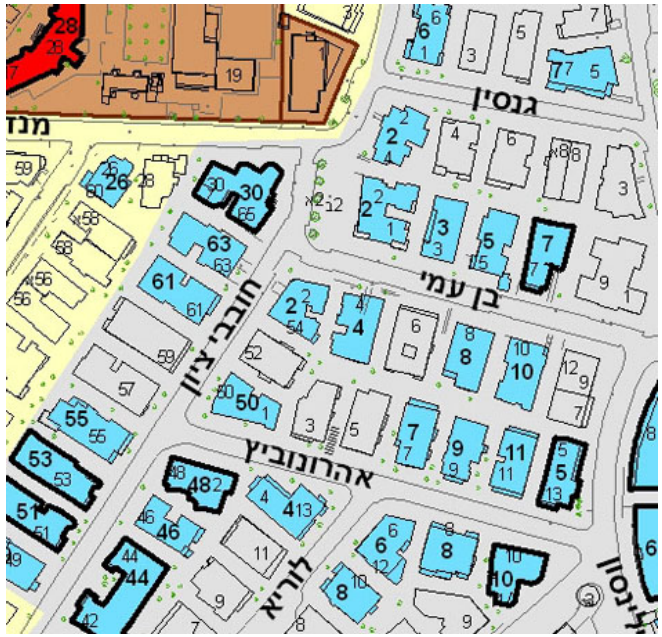

מיקום המבנה והגינה במפות במפת GIS משנת 2007.

מיקום המבנה והגינה בתצ"א משנת 2007.

הגדלה של הבנין ומימדי המגרש מתוך תצ"א משנת 2012
(כל החומרים מאתר עיריית תל אביב)

נספח 2

כרטיס בית: גלילי, רחוב חובבי ציון 63

2. תיאור מערכת הכניסה הקיימת

בית יוסף גלילי ברחוב חובבי ציון 63 מהווה דוגמה מייצגת למערכת כניסה דו-חללית במפנה דרומי-מערבי, עם כניסה צדדית, ותפנית של 90° מעלות מכיוון ההליכה בכניסה לבנין. המרכיב העיקרי הוא קומת העמודים הפתוחה, המאמצת את תפקיד אולם המבואה, שאינו קיים כאן, ואת תפקיד הגינה הקדמית, שהיום היא מזערית.

הגינה הקדמית משיקה לרחוב חובבי ציון, רוחבה 4 מ' (מרחק בין קו הבנין לגבול המגרש בחזית) ואורכה בממשק עם הרחוב הוא כ-18 מ' (כאורך קו חזית המגרש, אם כי גבול המגרש היום הוא קצר יותר ב-0.5 מ'). היא מחולקת לשני חלקים, על ידי הגרז' המקורה הנמצא במרכז החזית והשביל המרוצף המוביל אליו (רוחב 3.5 מ'). צפונית לגרז' נצפה בשטח נוסף השייך לגינה הקדמית: היום חלק זה נטוש וכנראה צורף כשטח פרטי לאחת הדירות בקומת הקרקע (כ- 3.0 מ' x 4 מ'), יחד עם הפס הצדדי הצפוני (3 מ' רוחב). דרומית לשביל המוביל לגרז' אזור הכניסה למגרש, כאשר השער הירוק ושטח קטן מעברו, המוגדר על ידי שיחים לצידי השביל, הם מהות הגינה הקדמית (5 מ' x 4 מ'). דרומית לאזור הכניסה, נמצא הפס המגונן הדרומי, ושם אזור חניה לרכב בודד לאורך הפס הצדדי, ערוגה צרה ובה נטועים שני אקסמפלרים בוגרים של פלפלון דמוי אלה (Schinus terebinthifolia). בקצה הפס הדרומי ישנה גינה פרטית מוגבהת, אליה מגיעים דרך מדרגות כורכר, שכראה היתה פעם אזור פחי האשפה. בפועל, היום הגינה קדמית קיימת באזור הכניסה (5 מ' x 4 מ'), בעוד הגדר הבנויה קיימת הן בסמוך לכניסה ולאורך השטח הצפוני, מעבר לשביל המוביל לגרז', ואינה קיימת עוד לאורך הפס הדרומי, כי נפרצה כדי למקם כאן עוד מקום חניה.

הגרז' הוא אחד מהבודדים בעיר הלבנה, שתמיד שמשו ומשמשים גם היום כגרז', והוא בעל הנראות המיוחלת על ידי לה קורבוזייה לגבי גרז'ים.

קומת העמודים המלבנית מלווה את הבנין לצידו הדרומי-מזרחי. היא מורכבת משני חללים עיקריים: חלל גדול במפלס הקרקע (חלל תחתון), וחלל מוגבה מעל גרם מדרגות (כ-0.80 מ'), שהוא בפועל מרפסת מוספת, שנסגרה, מקורה ובעלת צד אחד מעט מעוגל. בהיעדר אולם מבואה, הכניסה לבנין היא הישר לתוך חדר המדרגות. בפנינו מקרה של תצורת מעבר בין הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם", בו רווחו הכניסות הצדדיות, לבין הסגנון הבינלאומי "המקומי המאוחר", לפיו ישנה חזרה לכניסה חזיתית יחד עם התבססות קומת העמודים. כאן נראה כי כל קומת העמודים היא תוספת וכן המרפסת המוגבהת מאפשרת את החיבור עם חדר המדרגות. צורות מעבר הניתנות להשוואה למקרה זה נצפו גם בבית וולנוש בשד' ח"ן 3 (1935) ובבית וקסמן-וינשטוק בשד' ח"ן 7 (1936). קומת העמודים היא החלל העיקרי במערכת הכניסה. שביל הכניסה והרחבה הפנימית מרוצפים במרצפות טראצו (0.45x0.45 מ') שחור ולבן, בדוגמת לוח שחמט. ריצוף זה נמצא לאורך השביל החוצה את הגינה (רוחב כ-1.7 מ') וכן תחת קומת העמודים (כ 2.5 מ' רוחב או יותר), וכן על רצפת המפלס העליון בקומת העמודים. הריצוף בולט לעין ומאפיין את כל החלל. הוא מהווה דוגמה בעלת השפעה, כי שנים לאחר מכן גם הכניסה לחובבי ציון 61, רצפתה רוצפה בדוגמת לוח שחמט. כל השטחים הלא מרוצפים היו מיועדים במקור לערוגות. גודלן המקורי ומגוון הצורות והמיקומים איפיינו את קומת העמודים כחצר מגוננת מובהקת, וזאת לפני שחלקן נסתמו על ידי מרצפות בטון או לא טופחו מבחינה גננית. הערוגות המקבילות לקומת העמודים בצד הדרומי כמעט שלמות כבמקור, ואילו חלק מערוגות בצד הצפוני של קומת העמודים נסתמו בשלב מאוחר, להקטנת השטח המגונן, וליצירת שביל אל תיבות הדאר, מעבר לאזור מממוגן, שריד מימי מלחמת העולם השניה. בחלק מהערוגות הנותרות, שתולה צמחית חצי צל רדודה. בקומת העמודים ספסל מקורי, שאיפשר ישיבה בחצר המגוננת.

אמנם קיימות כאן ערוגות וספסל בקומת העמודים, אך אופיים של שני מרכיבים אלה שונה ממה שנצפה בקומות עמודים אחרות, כגון בבית גוטרמן בשד' בן גוריון 81.

גרם מדרגות מחבר בין החלל התחתון לחלל העליון בקומת העמודים. לצידו הדרומי אדנית מוגבהת, ולידה שני עמודים. המדרגות הן מטראצו בצבע בייז' המחופה בשכבת טראצו רצופה בצבע אפור-כהה דמוית שטיח. שטיח טראצו כהה דומה נצפה בחדר המדרגות של בית וולניש בשד' ח"ן 3. כאמור המפלס העליון המוביל לחדר המדרגות הוא מרפסת סגורה, מקורה ובצדדים קירות לבני זכוכית. מבפנים המראה מפואר, ורק מבחוץ נראה כי מדובר במרפסת סגורה על ידי גגון בלתי גמור שאיכות הבניה שלו אינה מן המשובחות.

נספח 2

כרטיס בית: גלילי, רחוב חובבי ציון 63

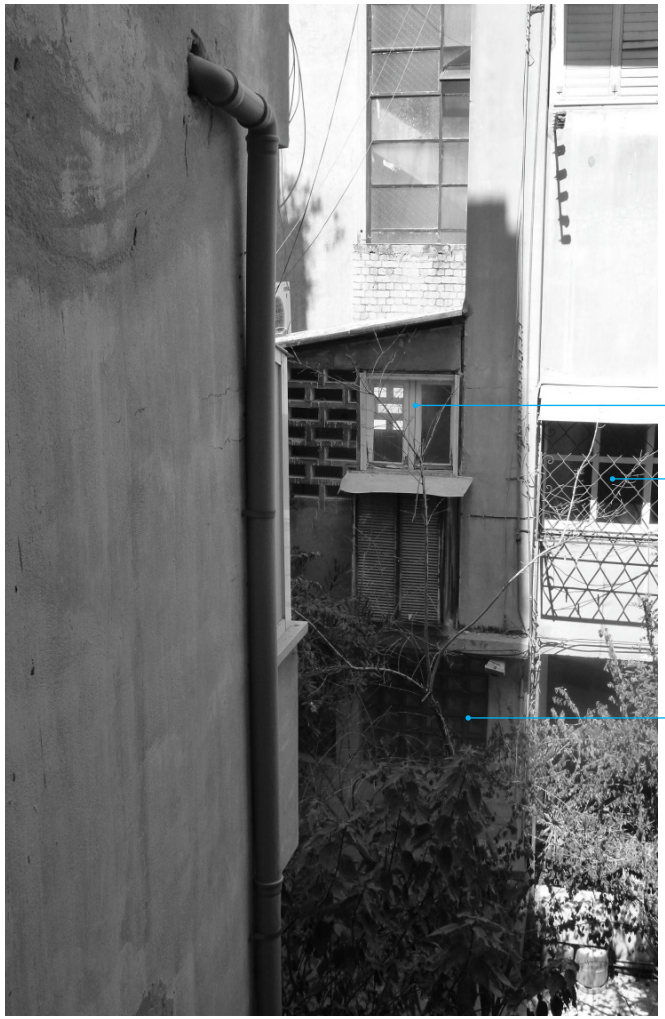

מרפסת קומה א' סגורה
מצורפת לקומת העמודים

דירה בקומה א'

קומת העמודים

נספח 2

כרטיס בית: גלילי, רחוב חובבי ציון 63

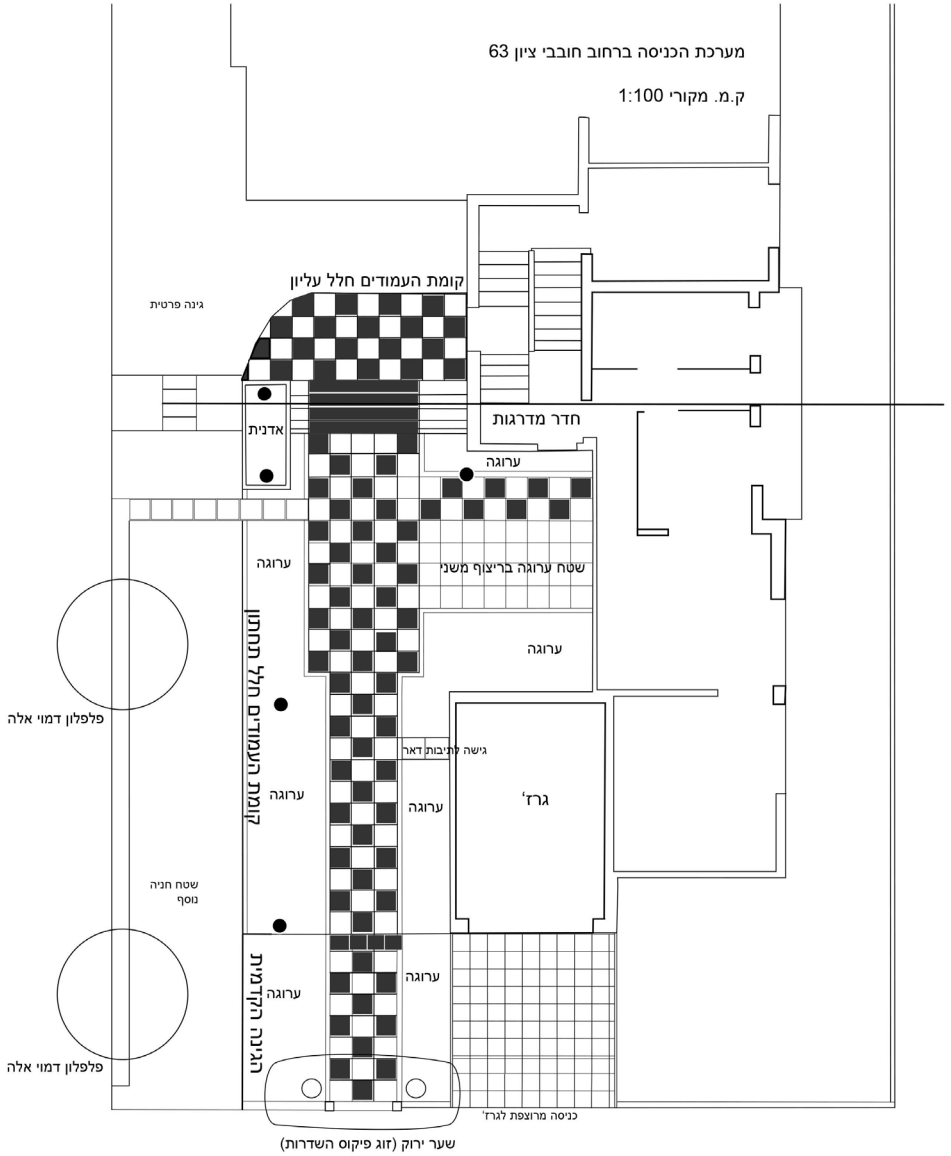

כרטיס בית: גלילי, רחוב חובבי ציון 63

2.1 תיעוד הממשק עם הרחוב והגינה הקדמית

נספח 2

כרטיס בית: גלילי, רחוב חובבי ציון 63

2.1 תיעוד הממשק עם הרחוב והגינה הקדמית (הגרז')

מימין: הגרז' מחלק את החזית לשני חלקים. הרכב החונה בתוכו בעל ניראות גבוהה מהרחוב. הגרז' הזה היה בראשית דרכו נתון לשימוש חריג, אבל הוא בין הבודדים שעדיין משמשים היום כגרז' (צילום ע. סגרה, 2013).

משמאל: קומת העמודים הגינה הקדמית (צילום ע. סגרה, 2007).

נספח 2

2.2 תיעוד שטחי גינה צדדיים וגינה אחורית

2.2 תיעוד שטחי גינה צדדיים וגינה אחורית

למעלה: חניה לרכב בודד בפס המגונן הצדדי הדרומי (צילומים ע. סגרה, 2012).
למטה: אקסמפלר פלפלון דמוי אלה לאורך הפס המגונן הדרומי (צילומים ע. סגרה, 2012).

2.3 תיעוד קומת העמודים: החלל התחתון

2.3 תיעוד קומת העמודים: החלל התחתון

מערכת הערוגות בקומת העמודים.
מימין: ניתן לראות את הערוגה הסתומה בקרבת העמוד וקיר המגן.

שמאל: ניתן לראות כי הערוגה המקורית היתה גדולה מהעכשווית באופן משמעותי. שרידים של גינת סלעים גדולה עדיין נמצאים בשטח (צילומים ע. סגרה, 2011).

2.3 תיעוד קומת העמודים: החלל התחתון

מימין: קיר המגן והכניסה לאזור מוגן היו כרוכים במחיקת ערוגה גדולה.

משמאל: הערוגה המוארכת והאדנית המחברת בין שני המפלסים (צילומים ע. סגרה, 2011).

2.3 תיעוד קומת העמודים: החלל העליון

החלל העליון הוא מרפסת סגורה, המאפשרת כניסה לחדר המדרגות על ידי תפנית °90 בכיוון ההליכה. החלל הזה, מעין מבואה המקדימה את העלייה במדרגות הוא מרפסת סגורה (צילומים ע. סגרה, 2011).

מבטים שונים של החלל העליון, המהווה במה מוגבהת יחסית לקומת העמודים התחתונה, ממנה ניתן לצפות על נוף החצר ועל הערוגות במפלסים השונים (צילומים ע. סגרה, 2011).

כרטיס בית: גלילי, רחוב חובבי ציון 63

2.4 הצמחיה

מרבית הצמחיה המקורית אינה נמצאת במקום, ובאופן כללי ניתן לומר כי הצמחיה הקיימת היא דלה מאד, יחסית לשטח הפוטנציאלי לשתילה. הצמחיה העיקרית הנצפית היום היא שריד של שתילה מקורית עשירה ומגוונת.
בגינה הקדמית : זוג פיקוס השדרות גזומים על גזע גבוה, הם מרכיבי השער הירוק. לאורך השביל בקטע הגינה הקדמית נצפית צמחית חצי-צל מעורבת וצעירה יחסית.
בפס המגונן הדרומי נצפו שני אקסמפלרים של פלפלון דמוי אלה (Schinus terebinthifola), ואקסמפלר הרדוף הנחלים, שהם חלק מהשתילה ההיסטורית בגינה. בפס המגונן הצפוני אין היום שתילה.
בקומת העמודים נצפו צמחי דרקונית בשמית (Dracaena fragrans) ופה ושם צמחים קטנים של קורדילינה ושל מגינית גדולה (Aspidistria elatior).

נספח 2

כרטיס בית: גלילי, רחוב חובבי ציון 63

4. תיעוד היסטורי

בית יוסף גלילי, ברחוב חובבי ציון 63, הוא מבנה בסגנון הבינלאומי המוכרז לשימור נכלל בתב"ע 2650 ב. הציון המשוקלל שקיבל לצורך הערכת המשמעות השימורית הוא 30.5\60. מבין הקריטריונים המשפיעים על הערכה זו, נלקחו בחשבון המיקום (6 נקודות) והיחס בין החלל הפנימי והחיצוני (4) נקודות. הסקירה הנוכחית מתמקדת בהיבט הנופי של המכלול בנין -שטח פתוח, ובעיקר במערכת הכניסה. בהמשך, הנתונים הבסיסיים על מיקום וגודל וסקירה היסטורית, המבוססים בחלקם על תיק התיעוד המקדים שנכתב למבנה ע"י אד' טל אייל (2011).

המגרש (578 מ"ר) נקנה על ידי שלמה רוזנקוף ויוסף גלילי בינואר 1935, ולאחר חמישה חודשים נמכר חלקו של רוזנקוף לגלילי, שהפך לבעלים הבלעדי. התכנית הבסיסית לבנין בן שלוש קומות הוכנה ע"י א. הירש (משרד שוורץ והירש) ביוני 1935. באוגוסט אותה שנה התקבל רישיון לבניית מבנה בעל שלוש קומות, מרתף וסככה על הגג. מסיבות שאינן ידועות, בערך בספטמבר 1935, סיים בעל המבנה את ההתקשרות עם המשרד המתכנן, וכנראה בו זמנית פנה לאדריכלים ר. הוף וע. גינזבורג. בתיק המבנה בארכיון עיריית תל אביב נמצאות חלק מתכניותיהם של המתכננים החדשים עבור שינויים בקומת המרתף, שנעשו על בסיס תכניות חדשות למבנה כולו, אשר אינן מתועדות במלואן (1936). על כל פנים, נראה כי תרומתם של המתכננים החדשים, בנוסף להפיכת חלק מהמחסנים לדירה, התמקדה בחזית המבנה ובתכנון מערכת הכניסה החדשה, תוך כדי העברת הגרז', שבמקור היה מיועד לקומת המרתף, אל חלל הנמצא במרכז החזית הפונה לרחוב, והמחלק אותה לשני חלקים נפרדים. שינוי זה ייתכן שבא בעקבות אילוצים, אך תאם את רוח התקופה, שייעדה לטכנולוגיה דרגת ניראות גבוהה ואהבה לחשיפת המכונית במקום מכובד בחזית.

המתכננים גינזבורג-הוף הוסיפו את מערכת הכניסה הנמצאת בצד הדרום-מערבי, ויצרו חלל כניסה על עמודים. כמו כן, פתחו את מעקות הבטון המלאים במרפסות החזית והחליפו אותם במעקות קלילים יותר עם שילוב רשתות ברזל. ניתן לטעון כי גינזבורג-הוף עדכנו את המבנה שטרם הושלם, על פי הסגנון החדש שהחדיר את הרוח החדשה של לה קורבוזיה באותם הימים. לראיה, לא חלו שינויים משמעותיים בחלק הצפון-מזרחי של המבנה, אלא מרבית השינויים התמדקו באזורים הייצוגיים יותר.

תעודת הגמר לבנין אחרה לבוא, בשל חריגות הנשנות וחוזרות (ראה תיק תיעוד מקדים), אך ללא ספק התכנון הראשוני נעשה בשנת 1935 והשינויים העדכניים לו נעשו בשנת 1936 כשהבנייה העיקרית הסתיימה בתחילת 1937.

מערכת הכניסה בעלת ענין היסטורי, כיוון שהיא מבטאת את המעבר בין כניסה צדדית במבני הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" לבין "המקומי המאוחר".

בתמונה היסטורית מאת הצלם יצחק קלטר (שמאל), שצולמה באמצע שנות הארבעים למאה הקודמת, ניתן להעריך כי קומת העמודים מהווה את החלל הרב-תפקידי במערכת כניסה זו. בתמונה נראה כי כבר הוקם קיר המגן (1942), הריצוף בדוגמת שחמט נראה כמעט כפי שהוא היום. בערוגה המוארכת על הגבול הדרומי של קומת העמודים: שיח אספרגוס מגלי עם מין יוקה או קורדילנה מבצבץ בין עליו. באדנית המוגבהת ניתן לזהות צמח כידונן תלת פסי.

באותה התמונה רואים כי הערוגה בצד ימין עדיין קיימת במלוא גודלה ובתוכה סלעי כורכר צפים ואמורים לבצבץ מבין הצמחיה. היעדר הצמחיה מעיד על קושי תחזוקתי, ואולי היה זה המניע בהחלטה על הקטנת הערוגה. מיקום הספסל הוא כמיקומו כיום.

כרטיס בית: גלילי, רחוב חובבי ציון 63

משמאל: ע. גינזבורג, ר. הוף, תכנית שינוי מרתף, ק.מ. מקורי 1:100, 27.08.1936 (מתוך תיק מבנה 0092-63, ארכיון עיריית תל אביב). קווים וכיתובים מחוזקים ע"י המְחַבְּרֶת.

מימין (בקטן): ע. גינזבורג, ר. הוף, חזית ראשי (שינוי), ק.מ. מקורי 1:100, 30.04.1936 (מתוך תיק מבנה 0092-63, ארכיון עיריית תל אביב).

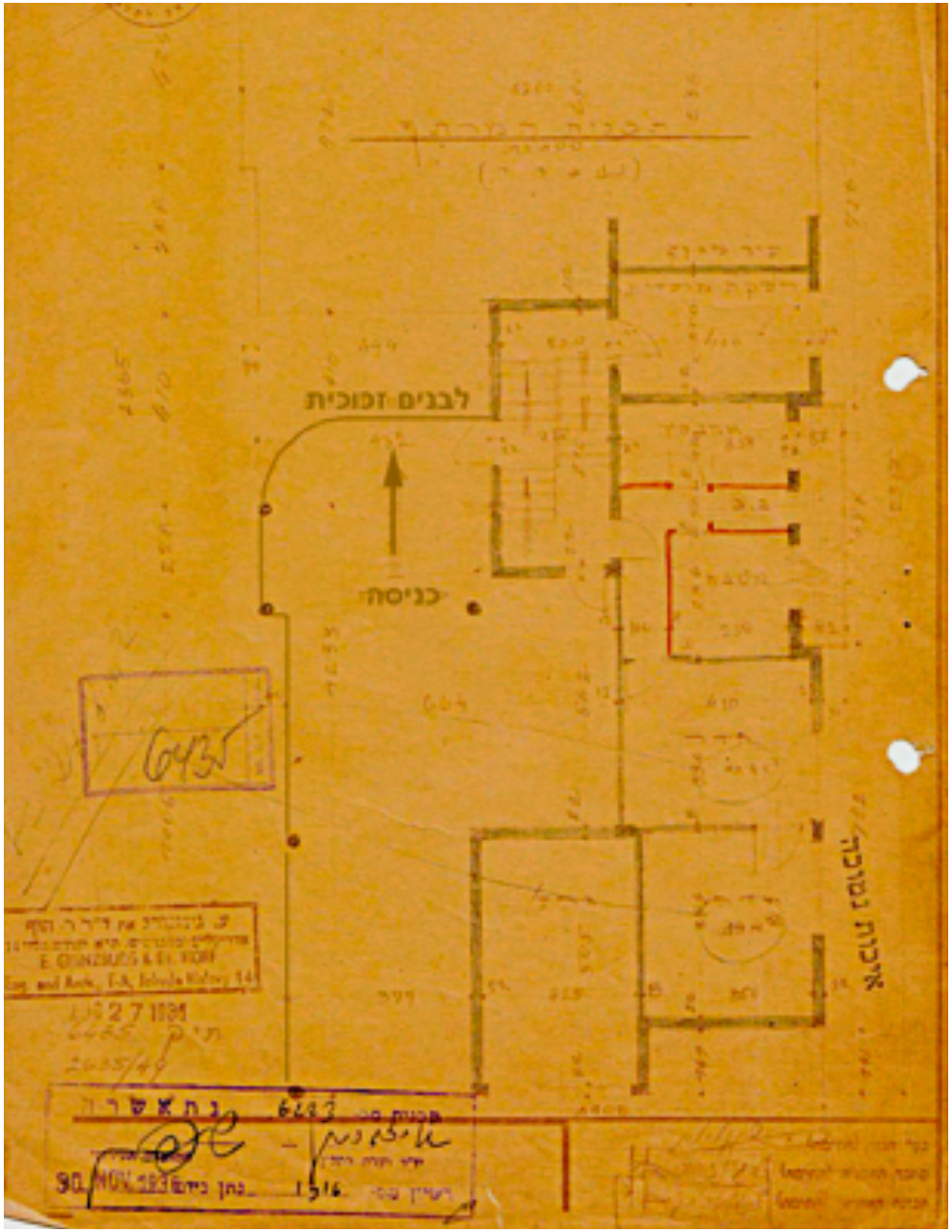

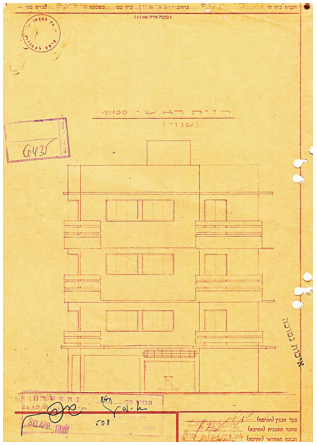

נספח 2

כרטיס בית: גלילי, רחוב חובבי ציון 63

5. שלמות ומצב הישמרות המערכת

מערכת הכניסה בכללותה במצב בינוי-טוב, כאשר החוליה החלשה היא השטח המגונן הגלוי, שבחלקו אינו מנוצל כגינה ובו צמחייה פזורה ורדודה, למעט מספר עצים וותיקים והשער הירוק. השטחים המגוננים תחת קומת העמודים במצב בינוני. קומת העמודים במצב הישמרות בינוי-טוב, למעט חלק גדול מהריצוף, בו אריחי הטראצו הערוכים על פי דוגמת לוח שחמט סדוקים, לפי דוגמת מוטות הברזל שבתוכם. הסרת הגדר והשער בחלק הדרום-מערבי פוגעת בממשק עם הרחוב, אם כי בחלקים האחרים הגדר במצב טוב וההפרדה בין המגרש לשטח הציבורי ברורה. אין גישה ומידע על הפס המגונן הצפוני ועל הגינה האחורית.

6. הערכה היסטורית-נופית

מערכת הכניסה בבית גלילי ייחודית, בשל איכות עיצוב קומת העמודים, המשלבת בתוכה אלמנטים מהסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם" (הכניסה הצדדית) וה"מקומי המאוחר (העמודים). המערכת משתמשת בצורה חדשנית ומקורית בשפה האדריכלית של שני הסגנונות, כאשר חלל המרפסת הסגורה נטמע בקומת העמודים ומשמש תחליף לאולם המבואה, בטרם השתרש המינהג לייצור חלל פנימי גדול. איכות הריצוף, הכולל אלמנט דמוי שטיח, מורה על רמת עיצוב גבוהה תוך כדי שימוש בחומרים זולים ונפוצים באותה התקופה (טראצו). מסיבות אלה ובשל רמת התכנון הגבוהה של מערכת הכניסה, יש לייחס לה חשיבות היסטורית ושימורית גבוהה.

7. המלצות

שיקום הריצוף לאורך שביל הכניסה.
חיזוק הממשק בין השטח המגונן לבין הרחוב, על ידי שיקום הגדר.
שיקום הערוגות בקומת העמודים והבאתן לגודל המקורי.
חיזוק התחזוקה בכל שטחי הגינה, כולל בערוגות בקומת העמודים, שתילת צמחייה בחלקים בהם היא חסרה.
שיקום השטח הצפון-מזרחי לאורך המבנה.

נספח 2

כרטיס בית: אפרים סגל, מנדלסון 3 פינת פילון 1

שם המבנה	בית סגל
כתובת	רחוב מנדלסון 3, פינת פילון 1 בתל אביב
שכונה היסטורית	אלישר-סלונים, מגרש 77
גוש\ חלקה	82\6215
שנת תכנון	1938 ו-1939
שנת בנייה	1939, תעודת גמר 23.11.1939
מתכננים	מ. גולדנברג, מהנדס (פעיל בתל אביב בין 1936 ל-1980, עם שותפו הלר).
סוג בנין	מגורים (שלוש קומות + מרתף) עם קומת עמודים חלקית תוספת חצי קומה על הגג (1961)
שטח המגרש	כ-450 מ"ר
שטח הגינה	כ-290 מ"ר
מרחק קו בנין מגבול המגרש	חזית לכיוון מנדלסון: 5 מ' ו- 5.80 מ' חזית לכיוון פילון : 5 מ' חזית צדדית מערבית : 3 מ' חזית צדדית צפונית : 2 מ'
מקורות	טפר ברק, דו"ח לשימור גן כניסה בית סגל רחוב מנדלסון 3, תל אביב, עבודה סמינריונית, קורס שימור גנים היסטוריים, לימודי תואר שני במסגרת התמחות בשימור, הפקולטה לאדריכלות ובינוי ערים של הטכניון, 2007 (מנחה ע. סגרה) רותם זאבי, תיעוד מקדים בית סגל רחוב מנדלסון 3 בתל אביב, 2012.

כרטיס בית: אפרים סגל, מנדלסון 3 פינת פילון 1

מיקום המבנה והגינה במפות במפת GIS משנת 2007.

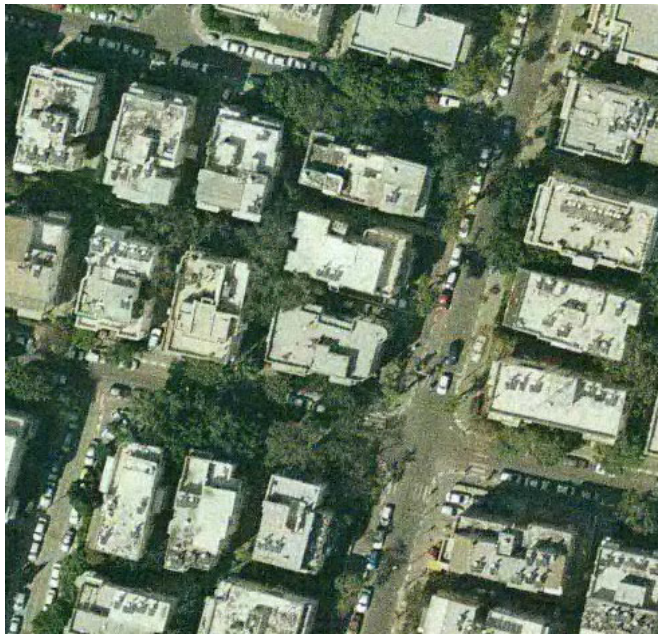

מיקום המבנה והגינה בתצ"א משנת 2007.

הגדלה של הבנין ומימדי המגרש מתוך תצ"א משנת 2012.
(כל החומרים מאתר עיריית תל אביב).

נספח 2

כרטיס בית: אפרים סגל, מנדלסון 3 פינת פילון 1

2. תיאור מערכת הכניסה הקיימת

בית אפרים סגל ברחוב מנדלסון 1, פינת פילון 3 בתל אביב, מהווה דוגמה מייצגת למערכת כניסה תלת-חללית פינתית, במפנה-דרומי ומזרחי. הכניסה הראשית היא היום מרחוב מנדלסון, אמנם חזיתית, אבל עם שביל מעוקל, כיון שהשער הירוק ושער הכניסה לבנין אינם נמצאים זה מול זה. הכניסה המשנית היום היא מרחוב פילון אל תוך חלל הגרז' לשעבר, שהפך לדירה, לאחר שהיה נתון תחת סדרת שימושים חורגים.

הגינה הקדמית הראשית משיקה לצד הצפוני של רחוב מנדלסון, רוחבה 5 מ' בצד המזרחי לשביל הכניסה ו-5.80 מ' בצד המערבי לו. גם רוחב הגינה לכיוון רחוב פילון הוא 5 מ'. ערכים אלה עולים על המרחק של 4 מ', שנקבע לפי חוק בין קו הבנין לגבול המגרש. אורך הגינה הקדמית לכיוון רחוב מנדלסון הוא כ- 25 מ' ולכיוון רחוב פילון הוא כ-18 מ'. על כן, גינת בית אפרים סגל היא מבחינת יוצא מהכלל בהיותה רחבה מהרווח בעיר הלבנה. לעומת זאת, הפס המגונן הצדדי לכיוון מערב הינו ברוחב הקנוני של 3 מ', ואילו הפס המגונן הצפוני צר יחסית, כ- 2 מ' מגבול המגרש, אם כי נראה שהגבול שנקבע עם מגרש השכן בשטח פילון 3) אינו חופף את הגבול הרשמי.

קומת העמודים: קומת העמודים כוללת את החצר המקורה ואת אולם המבואה, כשהחלונות ושער הכניסה, הממוסגרים בעץ, חוצצים ביניהם. מבחינת הבניה מדובר בחלל אחד, עם מחיצה שקופה. מבחינה פונקציונלית, נבחין כאן בין חצר קומת העמודים, החלל החיצוני, לבין אולם המבואה, החלל הפנימי, שבמרכזו שני עמודים חשופים. חצר קומת העמודים חובקת את המבנה בצד דרום ומזרח. בצד הדרומי היא צרה: כ-1.6 מ' מערבית לשביל הכניסה וכ- 2.80 מ' בצד המזרחי לכניסה. לכיוון רחוב פילון חצר קומת העמודים מתרחבת לכ-3.25 מ' רוחב וכ- 7.5 מ' אורך. מאחר וחצר קומת העמודים היתה החלל המיועד לשהיה, ברור כי במקור החלק הפונה לרחוב פילון היה החשוב, ולא במקרה הבריכה העגולה מוקמה במפגש בין קו החצר הדרומית למזרחית. שתי ערוגות מלבניות מוארכות היו ממוקמות מחוץ ובסמיכות לחלונות אולם המבואה, בצורה שאיפשרה לראות בבירור את הצמחיה בתוכן, כאילו היא נמצאת בתוך האולם עצמו. בצפיה לתוך ריצוף חצר קומת העמודים, ליד שביל הכניסה בצד המזרחי, נראית בבירור ערוגה עגולה גזורה בריצוף, היום סתומה בבטון. הערוגה שהיתה חלק מהחצר המגוננת וכן ערוגה דומה נראית גם בחלק המזרחי של חצר קומת העמודים. היום קשה להעריך את חשיבות חצר קומת העמודים המזרחית, כי החלל ריק ללא אזורי ישיבה, יש בו מיכלי גז, הריצוף והערוגות המלבניות במצב רעוע וללא צמחיה, בעוד המבט לכיוון רחוב פילון חסום על ידי עץ פיקוס הגומי ענק, שכנראה נשתל באקראי על ידי אחד הדיירים. חצר קומת העמודים עשירה במרכיבים גנניים בחלקה הדרום-מזרחי ולאורך הצד המזרחי וכן בסוגי טיח על העמודים, בנוכחות אינטרקום ותיבות דאר מעץ מקוריות.

אולם המבואה: חלל זה (7.25 מ' x 4.35 מ') מיועד למעבר ולשהיה בטרם העליה אל חדר המדרגות או בטרם היציאה לרחוב. במרכזו שני עמודים מחופים באבן שיש מקומית המשתלבים בקצב קומת העמודים. בקיר הצפוני נישה שקועה, שבעבר הכילה בתוכה אלמנט דקורטיבי, אולי פסל או עציץ.

האור המסונן חודר מהצדדים דרך החלונות ושער הזכוכית. החללים החיצוניים משתקפים במראה שמעל דלת צדדית בעלת ראש מעוגל, ודרך מראה קטנה נוספת, שהייתה במקום בעבר, כפי שמעיד השקע המיועד לה. אם מדמיינים את הצמחיה בערוגות הסמוכות לחלונות, יכולים לחוש כי הגינה חדרה בפועל אל תוך הבנין וההפרדה בין פנים וחוץ היתה מטושטשת. באולם המבואה ריצוף מרצפות טראצו אפור-צהבהב מוקפות בפס שחור (בקבוצות של 4 x 3 מרצפות בגודל 0.20 x 0.20 מ'), חיפוי טרוורטין על הקיר הצפוני, אריחי קרמיקה צהובה על הקיר לאורך חדר המדרגות, וכן ציפוי עץ על הקיר המערבי, כך שמגוון החומרים יוצר עושר מרקמי רב.

שביל הכניסה: שביל הכניסה מעוקל, וזה וואריאנט לא שכיח לתצורת השביל הישר, כאשר הוא מרוצף באריחי בטון מוטבעים. לשביל שפה מחופה באריחי קרמיקה צהובה זהה לזו הנמצאת בתוך אולם המבואה.

מערכת הכניסה בבית אפרים סגל מזכירה את המערכת ברחוב פילון 6, בשל השביל המעוקל העשויו מחומרים דומים, הבריכה העגולה, הנישה השקועה באולם המבואה וריצוף טראצו דומה. ייתכן כי אותה יד מכוונת נטלה חלק בבנית שתי הכניסות, אם כי לא נמצאה לכך הוכחה חותכת.

חומרים: טיח קרצפוץ גס ועדין על החזיתות, טיח וושפוץ על הגדר, שטיינפוץ עדין עם פסים מחורצים על העמודים בחצר המקורה.

כרטיס בית: אפרים סגל, מנדלסון 3 פינת פילון 1

שרטוט ברק טפר (2007) מעודכן ע"י ע. סגרה (2014), ללא ק.מ.

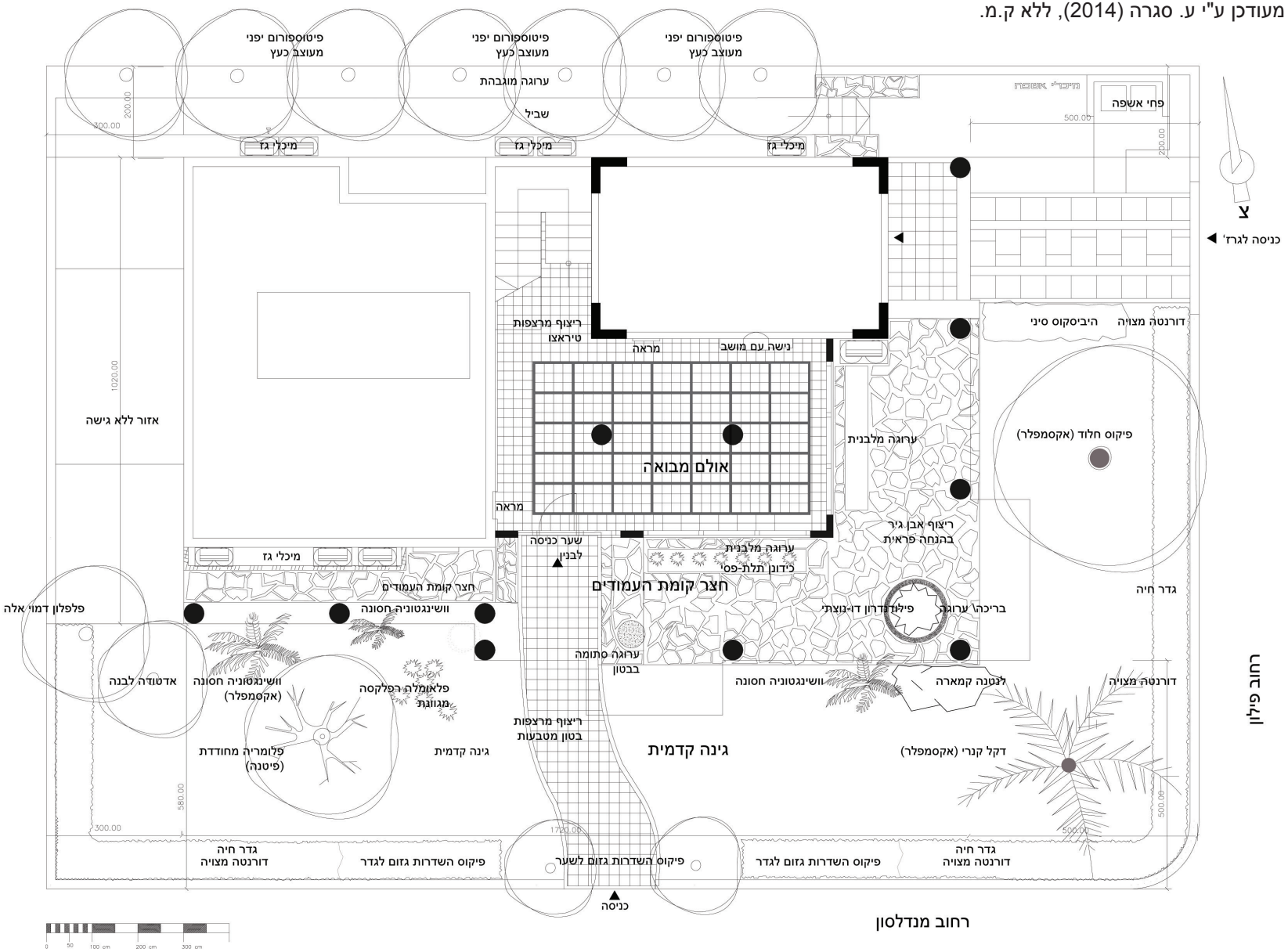

נספח 2

2.1 תיעוד הגינה הקיימת

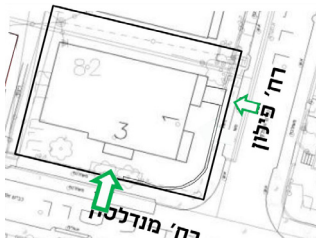

כרטיס בית: אפרים סגל, מנדלסון 3 פינת פילון 1

2.1. תיעוד הגינה הקדמית והממשק עם הרחוב

בממשק לכיוון רחוב מנדלסון, גדר בנויה נמוכה משולבת בגדר פיקוס השדרות (1.10 מ' גובה בערך) ובשער ירוק מפיקוס השדרות (2.2-3.2 מ' גובה).

מימין: נוף השער הירוק וכן נוף הפיטנה הנטועה בתוך הגינה חולשים על המדרכה ותורמים להגדרת האופי הירוק של הרחוב (צילומים ע. סגרה, 2007).

משמאל: הגדר ושער הפיקוסים לאחר גיזום (צילומים ע. סגרה, 2011).

2.1 תיעוד הגינה הקדמית והממשק עם הרחוב

מימין: מבט אל הגינה וקומת העמודים משביל הכניסה לכיוון הבנין (צילומים ע. סגרה, 2007).

משמאל: מבט אל הגינה מהכניסה לבנין לכיוון הרחוב (צילומים ע. סגרה, 2009).

2.1 תיעוד הגינה הקדמית והממשק עם רחוב מנדלסון

מימין: מבט אל הגינה הקדמית מרחוב פילון לכיוון מערב לפני גיזום פיקוסי השער (צילומים ע. סגרה, 2011).

משמאל: מבט אל הגינה משער הכניסה לבנין לכיוון הרחוב לצד מערב (צילומים ע. סגרה, 2009).

2.2 תיעוד הגינה הקדמית והממשק עם רחוב פילון

מימין: מבט אל הגינה הקדמית הפונה לרחוב פילון (צילומים ע. סגרה, 2011).

משמאל: מבט אל הגינה הקדמית ואל הגדר החיה מדורנטה לכיוון רחוב פילון (צילומים ע. סגרה, 2011).

2.2 תיעוד הגינה הקדמית והממשק עם רחוב פילון

מימין: מבט אל השטח הפתוח הפונה לרחוב פילון: קומת העמודים, הגינה והכניסה לגרז' לשעבר ופחי האשפה (צילומים ע. סגרה, 2011).

משמאל: מבט אל הכניסה לגרז' לשעבר, כיום דירה קטנה (צילומים ע. סגרה, 2011).

2.3 תיעוד הגינה הצדדית לכיוון רחוב פילון

רק הפס המגונן לכיוון רחוב פילון נגיש, ואילו הגינה האחורית והפס הצדדי לכיוון רחוב מנדלסון אינם נגישים וכנראה שטחים בשימוש פרטי של דירות קומת הקרקע.

מימין: מבט אל השטח הפתוח הצדדי הפונה לרחוב פילון (צילומים ע. סגרה, 2011).

משמאל: מבט מקצה הפס המגונן הצדדי בצד רחוב פילון מראה כי הגדר החיה היא מפיטוספורום יפני גבוה, וקיימת ירידה במפלס של שלוש מדרגות (צילומים ע. סגרה, 2011).

2.4 תיעוד קומת העמודים

2.4. תיעוד קומת העמודים

משחק המרקמים, האור והצל הם המפתח המקנה ייחוד לכל המערכת ונראה בבירור מקומת העמודים. החספוס של הקרצפוץ על העמודים והמרקם המיוחד של הוושינגטוניה הצעירה שייכים לאותה שפת תכנון. קרני השמש חודרות דרך העלים ומבליטות את המרקם, כך שהאפקט האסתטי הוא תולדה של האינטרקציה בין העלווה לבין האור, ברוח המודרניזם (צילומים ע. סגרה, 2007).

2.4 תיעוד קומת העמודים

קומת העמודים לכיוון רחוב מנדלסון צרה יחסית וכנראה לא הייתה מיועדת לשהייה. הריצוף המקורי היה מאבן שכבות בהנחה פראית, מונח מעל האדמה, כמעט ללא מלט. בשל כך, כיום האבנים אינן יציבות ובחלקן זזו ממקומן. בריצוף ניכרים שני סוגי ערוגות:
ערוגה מלבנית ליד החלון הדרומי, שבחלקה השפה בעלת קו מיתאר ברור.
ערוגה קטנה עגולה (כ-0.60 מ' קוטר), סתומה בבטון (למטה בצד שמאל. צילום ע. סגרה, 2009).

הערוגה העגולה, ששפתה מחופה בחלקי כורכר קטנים בהנחה פראית, היתה במקור בריכת דגים (תמונה בצד שמאל למעלה) והפיכתה לערוגה היא משנית. מיקום הבריכה מורה על מיקום פינת הישיבה, שכנראה היתה לפנים לכיוון רחוב פילון, ברחבה הגדולה יחסית המרוצפת באבן שכבות בהנחה פראית. כנראה שהחלל בקומת העמודים לכיוון רחוב פילון היה מיועד לשהיית דיירי הבית.

2.5 תיעוד אולם המבואה

הגינה הנשקפת: חלל זה מדגים בצורה מובהקת את פשר המושג "הגינה הנשקפת", כיון שהגינה חודרת אל תוך הלובי בהיותה נראית דרך החלונות ושער הכניסה הן לכיוון רחוב מנדלסון והן לכיוון רחוב פילון. יתרה מזאת, היא נשקפת במראה המכסה את הדלת לחדר העגלות, בעלת ראש מעוגל, ובכך חודרת לתוך אולם המבואה בעוצמה ובמגוון זויות (צילומים ע. סגרה, 2011). מחיצת עץ וזכוכית בלבד מפרידה בין קומת העמודים החיצונית (החצר המגוננת) לבין קומת העמודים הפנימית (אולם המבואה), כך שנוצרת המשכיות בין החוץ לפנים.

2.5 תיעוד אולם המבואה

הקשר האמיץ בין קומת העמודים לבין אולם המבואה מקבל ביטוי בכך שהעמודים החשופים מעטרים את אולם המבואה בדומה למה שקורה בקומת העמודים. בתמונות פרטי הריצוף מטראצו וכן חיפוי בטרוורטין של הקיר הצפוני, עם נישה בעלת ראש מעוגל וכן מקום למראה נוספת (צילומים ע. סגרה, 2011).

נספח 2

2.5 תיעוד אולם המבואה

כל מי שנכנס לבנין נשקף במראה, אשר משקפת גם את אולם המבואה עצמו, הנראה גדול ומורכב יותר מאשר הוא במציאות (צילומים ע. סגרה, 2011).

2.6 אלמנטים מאפיינים

המרכיבים הייחודיים למערכת כניסה זו הם: שביל מעוקל עם ריצוף מרצפות מוטבעות, צמחיה "אדריכלית" במפנה דרומי בעלת מרקם מיוחד, מגוון מרקמי הטיח, מסגרות עץ ותיבות דאר מקוריות.

3. הצמחיה (השער הירוק והגדר החיה)

זוג פיקוסים מגדיר את שער הכניסה למגרש מהצד של רחוב מנדלסון. נוף הפיקוסים מעוצב על גזע גבוה (בערך 2.4 מ' גובה) ונפחו משתנה בהתאם לצורת הגיזום. כאן לאחר גיזום חזק בשנת 2011, החיבור בין הנופים לא בא לידי ביטוי. בבסיס נראה כיצד השלוחות הצדדיות של העצים נטמעו בגדר החיה ודחקו את רגליה.

3. הצמחיה (הגדר החיה)

מימין: מבט מקרוב אל הגדר החיה שנשתלה במכוון מדורנטה מצויה (Duranta erecta).

משמאל: מבט מקרוב אל הגדר החיה ליד שער הכניסה, שנוצרה משלוחות פיקוסי השער לצדדים שדחקו את רגליה של הדורנטה המצויה (צילומים ע. סגרה, 2013). כנראה שגם הדורנטה, שממנה קיימים קטעים רציפים, אינה הגדר המקורית. זאת על סמך שיח היביסקוס סיני וותיק מאד, השורד על קו הגדר החיה בקצה המערבי.

כרטיס בית: אפרים סגל, מנדלסון 3 פינת פילון 1

3. הצמחיה (הגדר החיה)

שיח היביסקוס סיני, שכנראה עדות בלעדית לכך שהגדר החיה המקורית היתה מורכבת מסוג זה, ורק בשלב מאוחר יותר הוחלפה בדורנטה מצויה. השיח נמצא בקצה המערבי של הגינה וניכר כי לפנים הוא היה חלק מגדר חיה, הן בשל מיקומו והן בשל נקודות ההתעבות המעידות על גיזומים חוזרים ונשנים לגובה אחיד, כפי שנהוג במקרה של גדר חיה. ראה חצים בתמונה בצד ימין (צילומים ע. סגרה, 2013).

3. הצמחיה

וושינגטוניה חסונה כעץ סימון גבוה הבולט כנגד החזית הדרומית של הבנין. זריע צעיר יחסית של אותה וושינגטוניה מתפקד כשיח בעל אופי "אדריכלי" ומרקמי. האפקט אולי תוצאה של מקריות, אך ברוח התקופה.

נספח 2

3. הצמחיה

אפקט הצמחיה "האדריכלית" המרקמית, בשעת צהריים, עם שמש המאירה מהדרום. אפקט זה מבליט את מבנה הצמח, תצלילו, ומרקם העלווה. בתמונה גדר פיקוס השדרות בעלת העלווה הצפופה, עלוות הוושינגטוניה הצעירה, ועלוות הדרצנה המגוונת (צילומים ע. סגרה, 2009).

3. הצמחיה

מבט מהכניסה לבנין לכיוון דרום-מערב מבליט את האופי "האדריכלי" של הפיטנה הלבנה (פלאומלה), ואת עלוותה הגדולה המאפשרת סינון השמש (צילומים ע. סגרה, 2011).

3. הצמחיה

שיח גדול או עץ קטן של פלפלון דמוי אלה לאורך הצד המערבי של הגינה (צילומים ע. סגרה, 2011).

3. הצמחיה

שיח אדטודה לבנה (לפנים יעקוביניה), שהיה שכיח בגינות העיר הלבנה והיום הוא נדיר יחסית (צילומים ע. סגרה, 2011).

3. הצמחיה

שרידי כידונן תלת-פסי באזורים שונים בגינה הקדמית, צמח "אדריכלי" בשרני שכיח ואופייני לגינות העיר הלבנה (צילומים ע. סגרה, 2011).

3. הצמחיה

עץ פיקוס הגומי בתמונה משמאל (2013), אקסמפלר גדול המגיע לקומה הרביעית, נטוע בגינה לכיוון רחוב פילון. כנראה נשתל מתוך עציץ בית על ידי אחד הדיירים, שלא היה מודע למימדיו הסופיים. עץ זה אינו מתאים לגינה קדמית מסוג זה ואין לעודד את שתילתו היום. לגבי אקסמפלרים קיימים, יש לתחזק על ידי גיזום נכון, כדי למנוע נזקים לבנין.
מערכת השורשים הצפופה והמתפשטת לצדדים, מונעת מכל צמחיה אחרת לצמוח בסמיכות הפיקוס, כפי שנראה בתמונה למטה בצד ימין (צילומים ע. סגרה, 2011).

3. הצמחיה

זריעים של לילנית רב גונית (Mirabilis jalapa) נצפו במקום בשנת 2007. צמח רב שנתי זה היה נפוץ מאד בגינות העיר הלבנה ההיסטורית, וקיים פוטנציאל להשבתו לגינות לכיסוי קרקע נמוך, תוך כדי איפיון היסטורי.

4. תיעוד היסטורי

התיעוד ההיסטורי של השכונה ושל המבנה מפורטים בתיק התיעוד המקדים של אדריכלית רותם זאבי, משנת 2012. במסגרת זו נתייחס למבחר מצומצם של מסמכים הרלוונטים להבנת סידור השטח בקומת הקרקע. מה שמתברר מבחינת המסמכים הוא כמובן היעדר תיעוד פרטני על תכנון הגינה, קומת העמודים ואולם המבואה, היבט החוזר ונשנה כמעט כל המקרים שנבחנו. מה שמתברר מבחינת התיעוד הוא כי: ייתכן כי במקור תוכננה הכניסה הראשית לבנין מרחוב פילון ורק בשלב מאוחר יותר היא נבנתה מהצד של רחוב מנדלסון. זאת על סמך מיקום השערים בגדרות וכן גם על סמך חלופות שלא בוצעו לתכנון "הול הכניסה"(ראה תכנית קומת המרתף וחזית המבנה לכיוון מנדלסון מה-06.02.1939).

קומת העמודים, בחלק המצוי מערבית לשביל הכניסה, היתה בחלופה מוקדמת מתוכננת כרחבה יותר, ורק אחר כך רוחבה הוקטן למימדים של היום (ראה שתי חלופות לקומת המרתף מה-05.01.1939 והחלופה הסופית מה-18.10.1939) אין שינויים מהותיים בארגון קומת הקרקע, מלבד השתלשלות השימושים החורגים בגרז' המיועד.

על סמך התיעוד המועט, ניתן לשער כי השביל המעוקל נבנה על ידי מתכננים או בעלי מלאכה שאינן מתכנני הבנין, בשלב מאוחר יחסית, כפי שנראה בתצפית סדר הבניה של השביל והחיפויים שלו. מיקום השער הראשי, שתילת השער הירוק, הן כראה פעולות שנעשו לאחר סיום בניית הבנין.

כרטיס בית: אפרים סגל, מנדלסון 3 פינת פילון 1

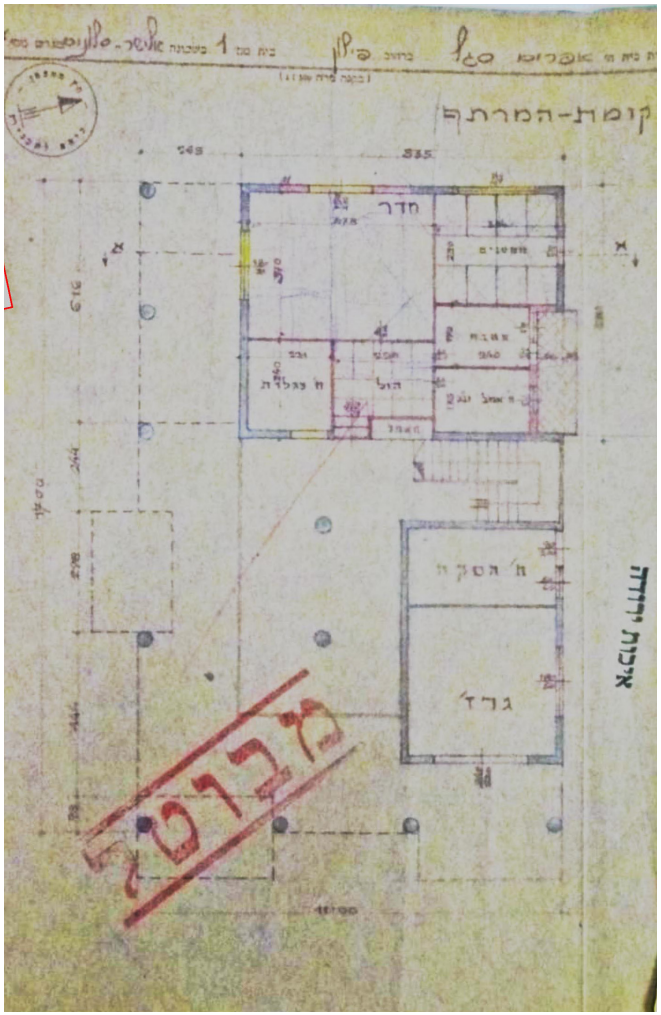

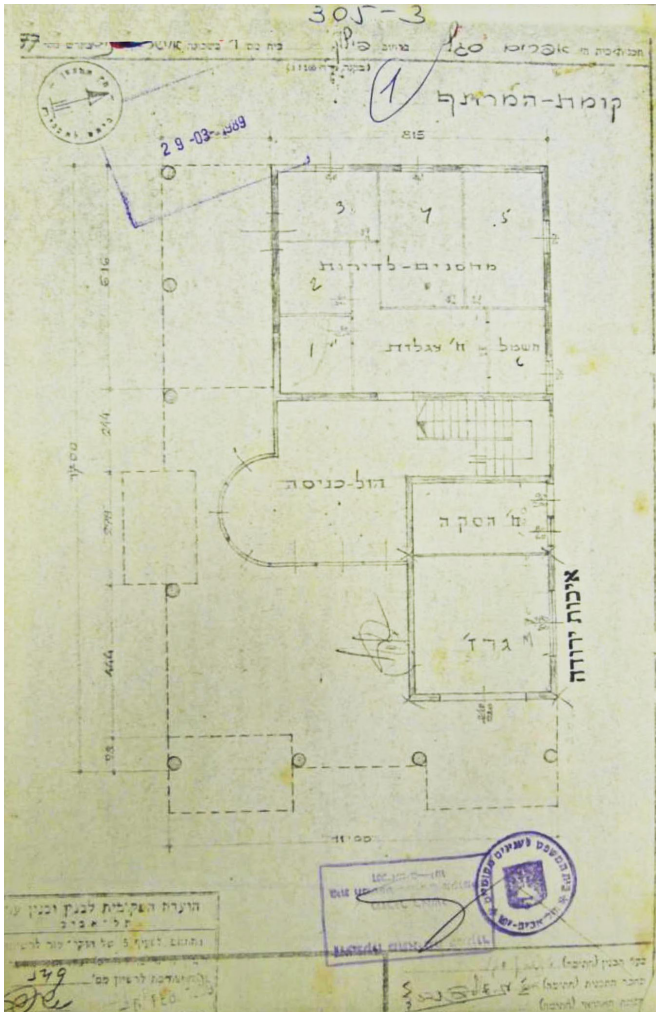

מימין: תכנית קומת המרתף, חלופה 1 - בחלופה זו, רוחב קומת העמודים לכיוון רחוב מנדלסון הוא כ-2.45 מ' וכל העמודים מוצבים על אותו הקו. מיקום הלובי ועיצוב קומת העמודים בשאר החלקים אינו שונה ממה שנבנה בפועל. מאחר וחסרה כאן תכנית הגדר, לא ניתן לקבוע בוודאות מהיכן תוכננה הכניסה לבנין. חלופה זו לא אושרה.
(מוך גינזך עיריית תל אביב, תיק מבנה מס. 0305-003-1, תאריך 05.01.1939).

משמאל: חלופה לעיצוב הלובי, עם חזית מעוגלת. חלופה זו לא התקבלה, אבל היא מעידה על כך כי היתה מחשבה לסדר כניסה ראשית למגרש מרחוב פילון. מוך גנזך עירית תל אביב, תיק מבנה מס. 0305-003-1, מסמם מתאריץ 06.02.1939).

נספח 2

כרטיס בית: אפרים סגל, מנדלסון 3 פינת פילון 1

מימין: תכנית קומת מרתף, חלופה שניה שהוגשה בתאריך 05.01.1939. תכנית דומה, בה רואים חלק מקומת העמודים בנסיגה יחסית לחלופה הראשונה, אושרה בהיתר 297 בתאריך 18.10.1939. לא ברור מהי הסיבה להצבת העמודים בחלק המערבי של הבנין בנסיגה יחסית לעמודים האחרים, כיון שאין בעיה של רוחב גינה, שהיא בכל מקרה רחבה יותר ממה שנדרש לפי חוקי הבנין. (מוך גנזך עירית תל אביב, תיק מבנה מס. 0305-003-1).

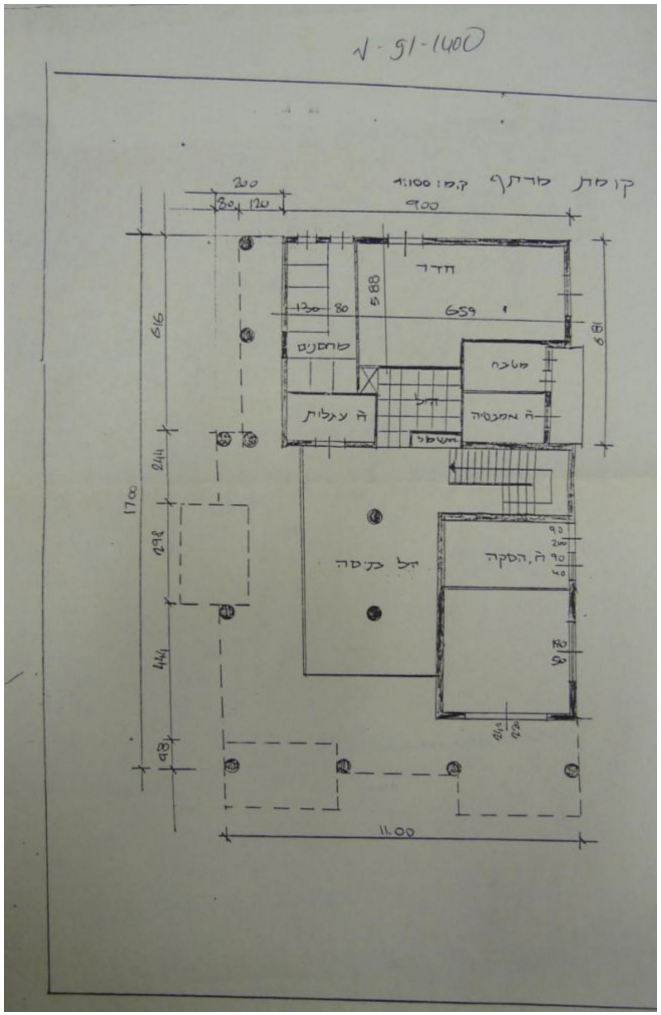

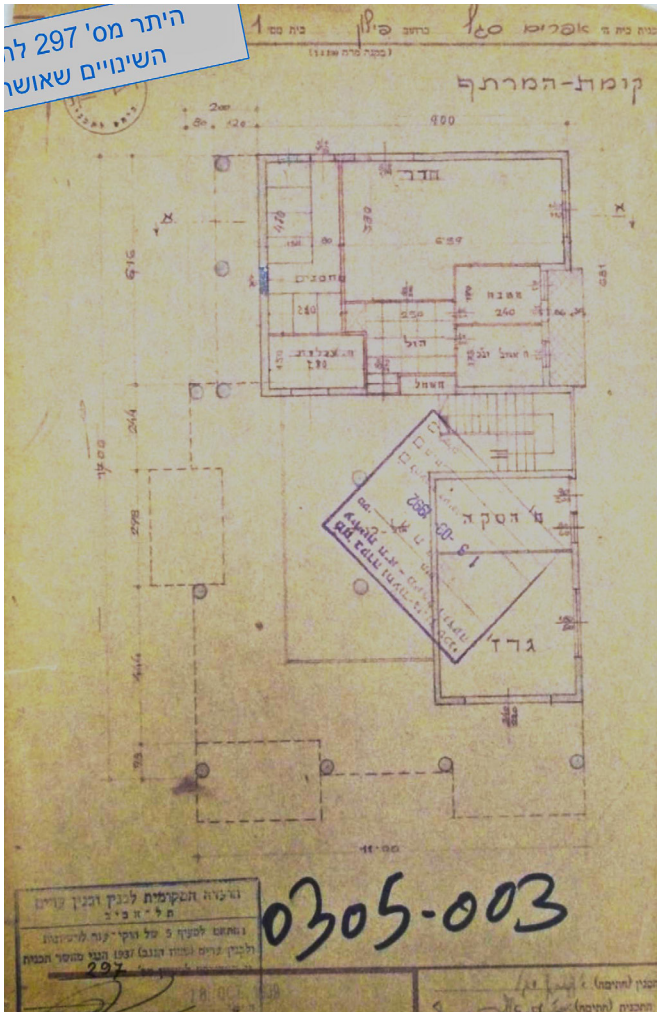

נספח 2

כרטיס בית: אפרים סגל, מנדלסון 3 פינת פילון 1

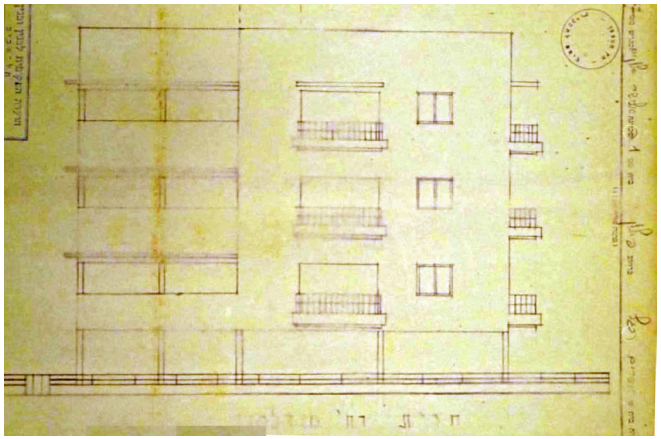

תכנית החזית לכיוון רחוב מנדלסון, על פי היתר 549, שאישר אותה. לפי תכנית זו, נראה כי אין שער כניסה ראשי למגרש מרחוב מנדלסון, אלא שער קטן צדדי בלבד. זאת עדות בלתי ישירה לכך שכנראה בתכנון המקורי, הכניסה למגרש ולבנין היתה מרחוב פילון מתוך גנזך עירית תל אביב, תיק מבנה מס. 0305-003-1, תאריך 06.02.1939).

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

שם המבנה	בית אריה פריד
כתובת	שד' ח"ן 15
שכונה היסטורית	קרסו-מטלון, מגרש 73
גוש\ חלקה	79\7111 (גוש מקורי 6904\ חלקה מקורית 447).
שנת תכנון	1938-9
שנת בנייה	1939
מתכננים	ז'אן יצחק מנדלבוים אברהם ברגר
סוג בנין	בית דירות (מגורים)
שטח המגרש	575 מ"ר
שטח הגינה	315 מ"ר הערך
מרחק קו בנין מגבול המגרש	בחזית: 4 מ' בפס המגונן הדרומי: 3 מ' היום 2 מ' בפס המגונן הצפוני: 3 מ' היום 2.5 מ' בגינה האחורית: 5-4 מ' (משתנה)

נספח 2

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

מיקום המבנה והגינה במפות במפת GIS משנת 2007. בית פריד הוא אחד המבנים לשימור ברחוב שמרבית הבניינים בו מיועדים לשימור (מסומנים בצבע תכלת).

מיקום המבנה והגינה בתצ"א משנת 2013.

הגדלה של הבנין ומימדי המגרש מתוך תצ"א משנת 2012.
(כל החומרים מאתר עיריית תל אביב).

נספח 2

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

2. שד' ח"ן כאתר מורשת ותיאור מערכת הכניסה הקיימת

בית אריה פריד בשדרות ח"ן 15 טומן בחובו אחת ממערכות הכניסה התלת-חלליות היפות בתל אביב. בדומה לבית חיים רמפל הסמוך, בשד' ח"ן 5, הוא אחת הדוגמאות הפרדיגמטיות למערכות כניסה תלת –חלליות, המדגימות בצורה מובהקת את הכוונה התכננונית והעיצובית ליצירת כניסה ייצוגית ומכובדת, תוך שימוש ברור בעושר המרקמים, במעבר ההדרגתי בין אור לחצי צל ולצל מלא ובמשחק ההשתקפויות. וזאת על אף הליקויים הקיימים בממשק עם הרחוב, כשמערכת הגדר איננה שלמה.

מערכת הכניסה חזיתית, בעלת גינה קדמית, חצר קומת עמודים עשירה במרכיבים גנניים, ואולם מבואה המחולק לשלושה תת-חללים. קיימים פסים מגוננים צדדיים, שבחלקם מנוכסים על ידי הדיירים, ואין אליהם גישה.

בית פריד מממוקם בצד המערבי של שד' ח"ן (מספרים אי זוגיים) בקטע שבין רחוב דיזנגוף לבין רחוב הנביאים. מתוך 18 מבנים - 9 בצד הזוגי לכיוון מזרח ו-10 בצד האי זוגי לכיוון מערב-, כ-12 מבנים מוכרזים לשימור, כאשר לפחות שני מבנים נוספים בצד האי זוגי (מס' 3 ומס' 13) בעלי עניין היסטורי-נופי. לפיכך, בית פריד נמצא בסביבה שניתן לכנותה שדרת מורשת, בשל ריכוז הבנינים הגבוה לשימור. יתרה מזאת, על אף שבצד הזוגי כל הבתים בקטע שדרה זו מוכרזים לשימור, ניתן לטעון כי המערכות הנופיות שמורות וקריאות יותר בצד האי זוגי, גם בחלק מהבתים שאינם מוכרזים.

גינה קדמית: החלל שלם, חשוף לשמש באופן מלא. הוא החלק החלש במערכת, בעיקר בשל הפגיעה במערכת הגדר ובשל הצמחיה הדלילה, אם כי שני היבטים אלה ברי תיקון. שער הכניסה למגרש ולאזור החניה חסרים, הגדר הבנויה נפרצה בחלקה והגדר החיה חסרה כמעט לחלוטין. הריצוף ברחבה המובילה לגרז' אקראי, עם תוספת של ריצוף בחלוקי נחל לבנים וחתיכות עץ עגולות, הזרות למערכת. נוצרה כניסה צדדית לפס המגונן הצפוני, המנוכס ללא היתר על ידי אחד הדיירים. רוחב הגינה הקדמית: 4 מ', על פי המרחק הקנוני בין קו הבנין בחזית לבין גבול המגרש. שינוי מיקום פחי האשפה הוא במידה רבה הסיבה להפרת השטח הסמוך לגרז', שם היו ממוקמים פחי האשפה לפני שהם הועברו למקום בו הם נמצאים עכשיו, בפינה הדרומית-מזרחית של המגרש.

חצר קומת העמודים: קומת עמודים מפולשת. חלל ברוחב משתנה, באזור הכניסה הוא 4.8 מ'. ארבעה עמודים על קו הבנין ושני עמודים מקבילים אליהם בנסיגה בחלק הדרומי, מגדירים תת חלל מרוצף, בתוכו שתי ערוגות נגזרות עגולות וערוגה היקפית מלבנית, כך שנוצרת גינה מיוחדת המוגדרת על ידי ארבעה עמודים פינתיים. חצר קומת העמודים מתאפיינת בעושר מרקמי: ריצוף שביל הכניסה במרצפות בטון מוטבעות, רחבת קומת העמודים מרוצפת באבן שכבות בהנחה פראית, וטיח וושפוץ בינוני עם פסי הפרדה על העמודים. בחצר קומת העמודים מיגוון ערוגות: עגולות, מלבניות, מרובעות, ולא רגולריות שנוצרו מהסרת אבני הריצוף. עד שנת 2007 היו מרבית הערוגות ללא צמחיה, ובעקבות השיקום בשנת 2009, הוחזרה הצמחיה אליהן. בממשק בין קומת העמודים לבין אולם המבואה: תיבות דואר לא מקוריות, שער הכניסה לבנין והחלונות במסגרות עץ מקוריות, כניסה לגרז' עם תריס מתכת מקורי. כנראה שהספסל, שנמצא היום בפס המגונן הדרומי, היה לפנים בחצר קומת העמודים.

אולם המבואה: הכניסה כוללת את האולם הראשי (1), אולם קטן יותר לכיוון דרום (2) וכן רחבה מונמכת לכיוון מערב (3). הריצוף המקורי נצפה באולם 1 ו-2, מקבצי 4 מרצפות טראצו (0.20 x 0.20 מ') בצבע אוקר מוקפים בפס שחור. באולם הראשי הוחלף הריצוף במרצפות אחרות שאינן יוצרות דוגמה ברורה. הקירות מחופים כולם בלוחות אבן דמוית שיש לבן ואפור ומקנים תחושה של עושר העוטף את הפוקדים את המקום. חלון על הקיר המזרחי וחלון על הקיר הדרומי מאפשרים חדירת אור ומבט אל הגינה הקדמית והצדדית. החלונות במסגרת עץ, המחולקת למדורים מלבניים המדגישים את מימד הגובה של כל האולם. מראה על הקיר המערבי משקפת את קומת העמודים ואת הפס המגונן הדרומי ואילו מראה גדולה על הקיר הצפוני משקפת את האולם וגם את מה שנשקף במראה על הקיר המערבי. משחק ההשתקפויות הוא כפול ומכופל, כשהזוית משתנה בהתאם למיקום הצופה.

שביל הכניסה: שביל הכניסה הראשי מחבר בין הרחוב לכניסה לבנין וחוצה את הגינה הקדמית ואת חצר קומת העמודים. השביל ברוחב 1,5 מ' בערך (כ-7 מרצפות + שפה מכל צד), ישר ומרוצף במרצפות בטון מוטבעות.

נספח 2

תכנית מערכת הכניסה לבית פריד בשדרות ח"ן 15, תל אביב
חלוקה לאזורים עיקריים

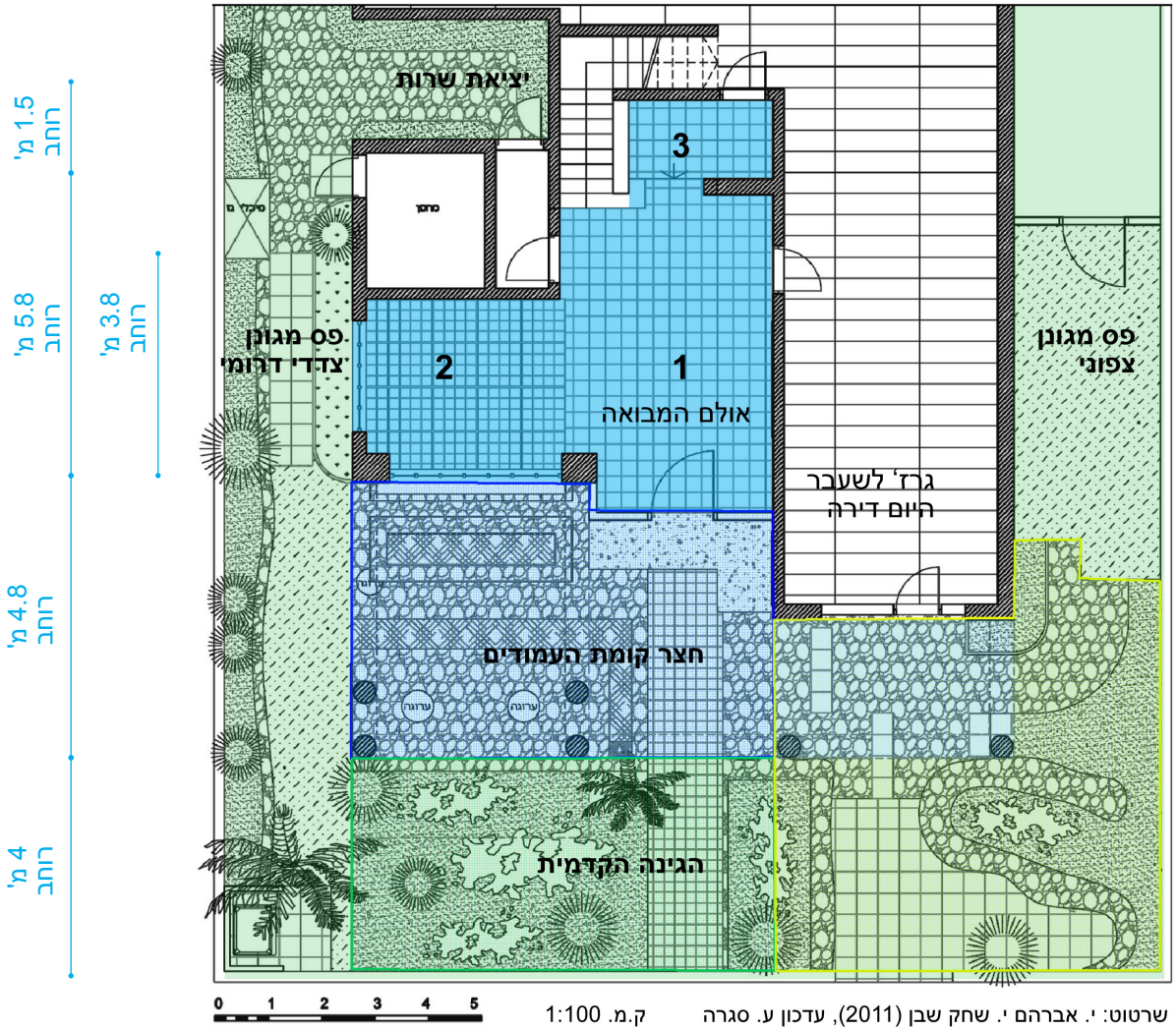

שרטוט: י. אברהם י. שחק שבן (2011), עדכון ע. סגרה ק.מ. 1:100

נספח 2

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

חזית בית פריד בשד' ח"ן 15: חזית חופשית וגלויה, הנראית היטב מהשדרה, חזית לא סימטרית, המחולקת לשלושה: מרפסות בולטות, חלונות מלבניים אמצעיים, חלונות סרט מוארכים פינתיים. הוושיגטוניה בפינה הדרומית היא "עץ סימון", כמו הטרכיכרפוס ליד הכניסה (צילומים ע. סגרה, 2011).

תכנית מערכת הכניסה לבית פריד בשדרות ח"ן 15, תל אביב

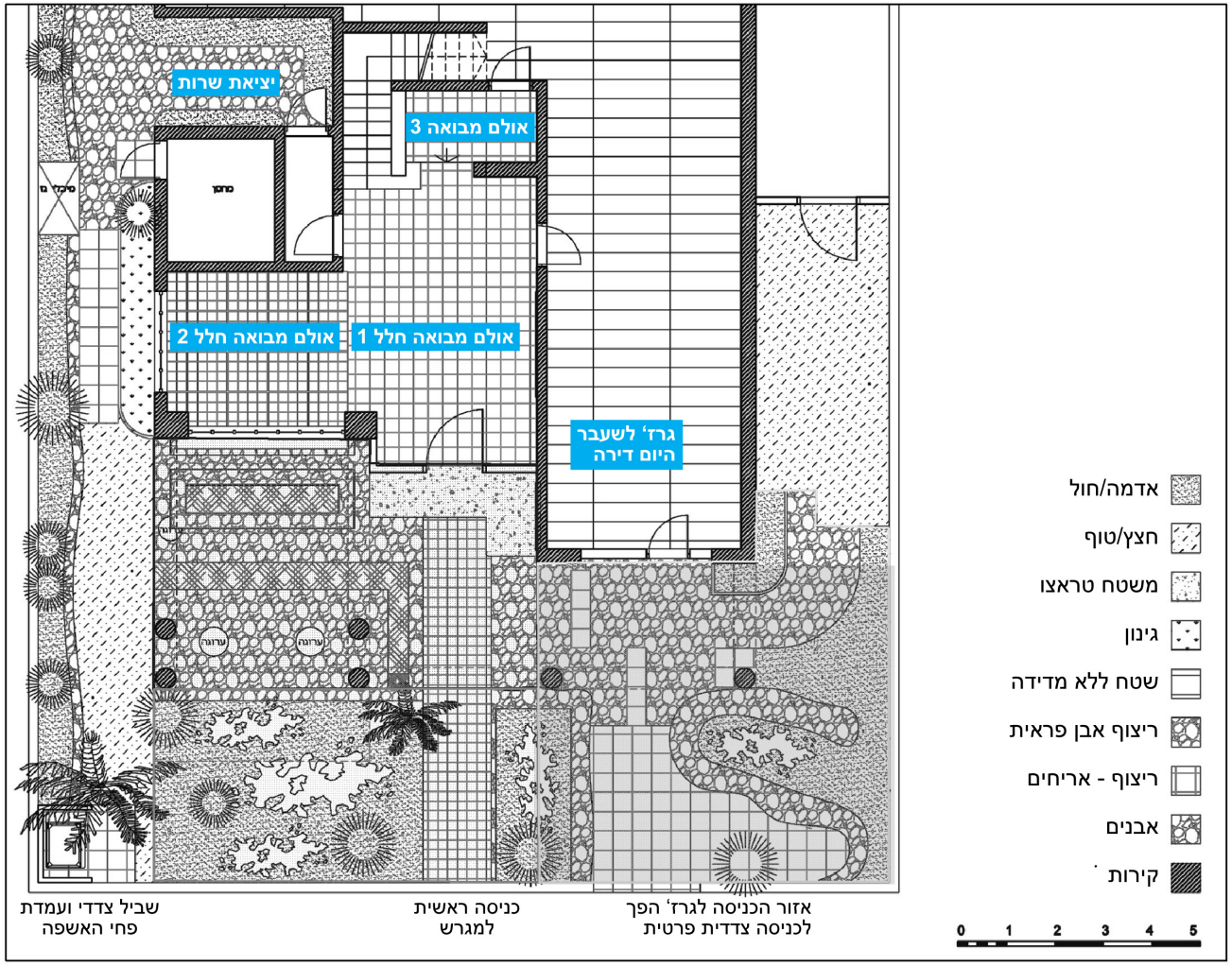

שרטוט: י. אברהם י. שחק שבן (2011), עדכון ע. סגרה ואנאייס סמאן (2014)

נספח 2

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

2.1 תיעוד הגינה הקדמית והממשק עם הרחוב

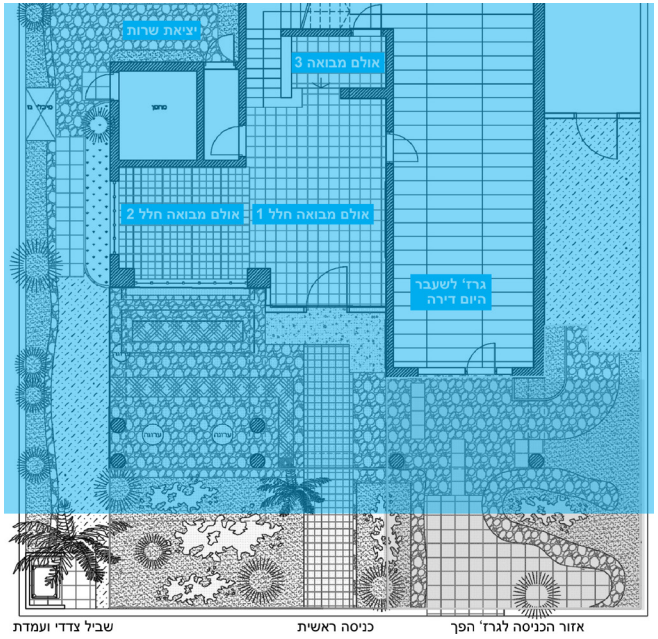

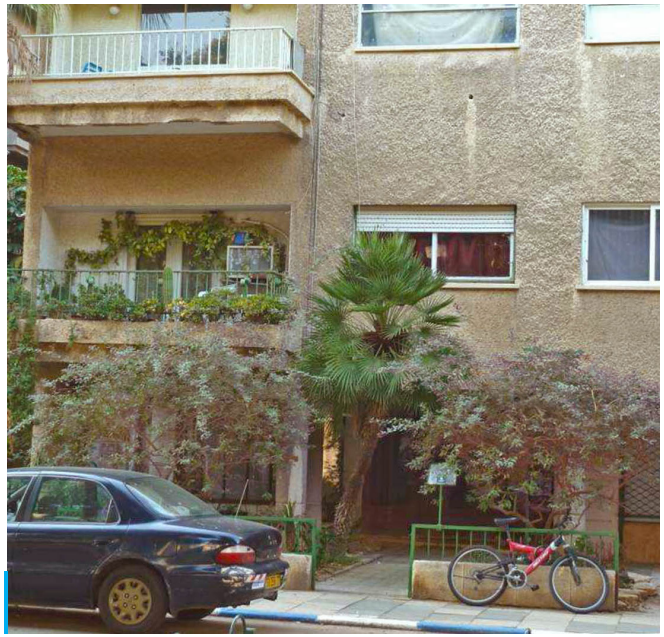

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

2.1 תיעוד הגינה הקדמית והממשק עם הרחוב

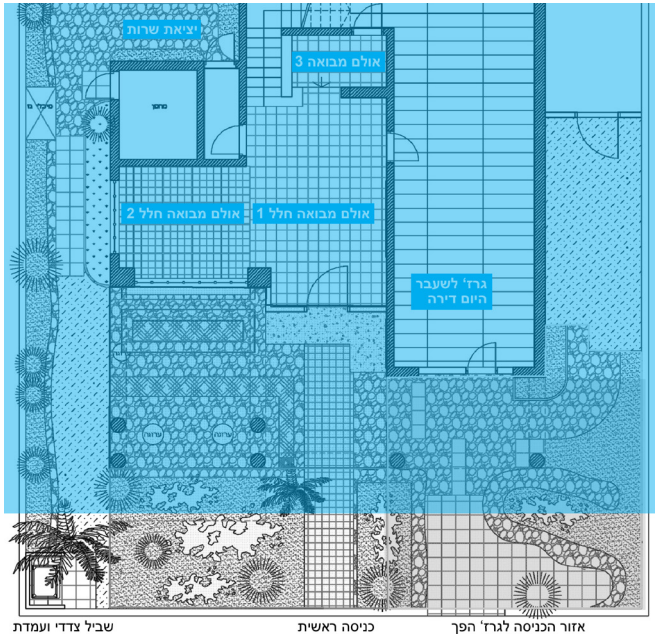

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

2.1 תיעוד הגינה הקדמית והממשק עם הרחוב

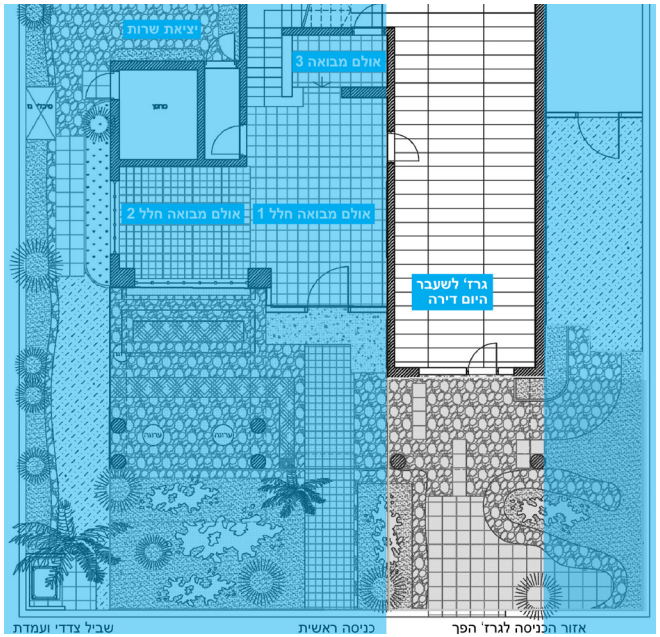

נספח 2

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

2.1 תיעוד הגינה הקדמית והממשק עם הרחוב

הממשק בין הגינה לרחוב: חסר שער הברזל והכניסה לגרז' פרוצה. כל הריצופים שונו והונחו גם כן אחרים באופן אקראי (צילומים ע. סגרה, 2013).

נספח 2

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

2.1 תיעוד הגינה הקדמית והממשק עם הרחוב

2.2 תיעוד שטחי גינה צדדיים וגינה אחורית (הפס המגונן הדרומי)

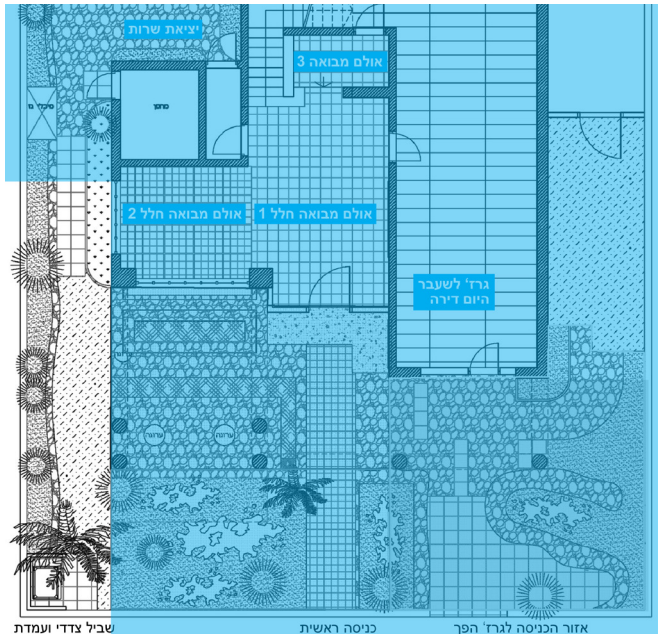

2.2 תיעוד שטחי גינה צדדיים וגינה אחורית (הפס המגונן הדרומי)

בתמונות משמאל רואים את ספסל הישיבה ההיסטורי, שכנראה אינו במקומו המקורי, וסלעי כורכר לא מסותתים, בשימוש משני, שכנראה היו חלק מסליעה בתוך הגינה הקדמית.
(צילומים ע. סגרה, 2011).

2.2 תיעוד שטחי גינה צדדיים וגינה אחורית (הפס המגונן הדרומי)

מימין: קנה הודית ויהודי נודד מגוון, צמחיה היסטורית שהיתה במקום בשנת 2007, אשר נעלמה עם השיקום (משמאל, 2011).

2.3 תיעוד קומת העמודים

קומת העמודים במבט דרום-צפון (צילומים ע. סגרה, 2011).

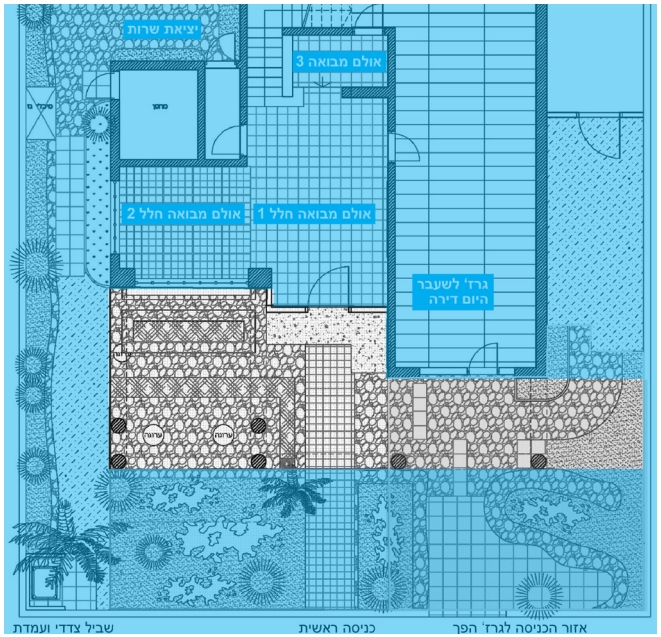

2.3 תיעוד קומת העמודים

מימין: מבט מהכניסה לבנין אל הרחוב. השביל הישר חוצה את קומת העמודים ואת הגינה.

משמאל: ריצוף שביל הכניסה במרצפות בטון מוטבעות.

2.3 תיעוד קומת העמודים

חצר קומת העמודים בשנת 2007, לפני השיקום.

2.3 תיעוד קומת העמודים

מימין: מבט מצפון לכיוון דרום, המראה את חלל חצר קומת העמודים. תריס המתכת הסוגר את הכניסה לגרז' נראה בבירור, הריצוף באבן בהנחה פראית, רצוף לכל אורך קומת העמודים, למעט במקום בו חוצה שביל הכניסה את הרחבה.

משמאל: משחקי אור וצל בחצר קומת העמודים בשעות הבוקר (צילומים ע. סגרה, 2011).

2.3 תיעוד קומת העמודים

מימין: חצר קומת העמודים בשנת 2007, לפני השיקום.

משמאל: לאחר השיקום (צילומים ע. סגרה, 2011). ארבעת העמודים מגדירים גינה פורמלית מרוצפת, המזכירה את "הפרטרס" בגנים באירופה. הערוגות משובצות בריצוף אבן שכבות בהנחה פראית: שתי ערוגות עגולות וערוגה היקפית. השתילה: הכידונן הגלילני הוא צמח היסטורי, ואילי הזמיה נכנסה לגננות מאוחר יותר. חלוקי הנחל הגדולים והלבנים זרים למקום.

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

2.3 תיעוד קומת העמודים

מימין: ערוגה צרה מלבנית מתחת לחלון, ועוד ערוגה מלבנית רחבה יותר, שהיתה לפנים בריכת נוי, מוצבות בסמוך לכניסה לבנין.

משמאל: מבט מקרוב אל שתי הערוגות העגולות, טיפוסיות לחצר קומת העמודים. ערוגות אלה דומות לעציץ שקוע בריצוף. ליד הערוגות העגולות, כיסי שתילה הנוצרים מהסרת אחת מאבני הריצוף. מתקיים כאן שילוב ערוגות גאומטריות עם ערוגות לא רגולריות (צילומים ע. סגרה, 2011).

נספח 2

2.4 תיעוד אולם המבואה

בתכנית נראית חלוקת אולם המבואה לשלושה תת-חללים. משמאל: שני מבטים אל גרם המדרגות ואל הכניסה לאולם המבואה (צילומים ע. סגרה, 2011).

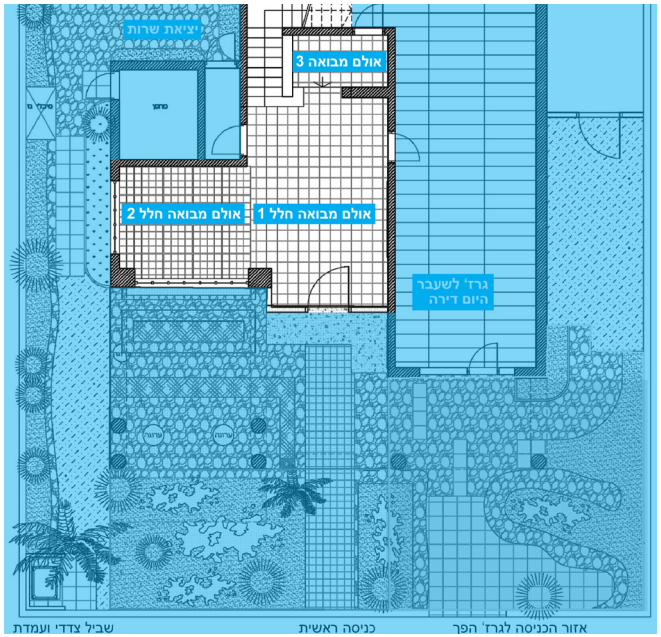

2.4 תיעוד אולם המבואה

הכניסה לאולם המבואה הראשי: המראה הגדולה משקפת את האולם המשני, את הגינה בפס המגונן הדרומי ואת חצר קומת העמודים (צילומים ע. סגרה, 2009).

2.4 תיעוד אולם המבואה

מימין: אולם המבואה הראשי והחלל המשני לכיוון דרום.

משמאל: הכניסה והמראה, המקנה תחושה כי האולם גדול יותר מכפי שהוא באמת (צילומים ע. סגרה, 2011).

החצר המגוננת בקומת העמודים, במבט מאולם המבואה הראשי (צילומים ע. סגרה, 2011).

2.4 תיעוד אולם המבואה

מימין: המראה הקטנה בקיר המערבי משקפת את צמחית הגינה בפס הדרומי ואת הדרצנה בתוך העציץ.

משמאל: המראה הגדולה שעל הקיר הצפוני משקפת את האולם שממול ואת כל המשתקף במראה הקטנה, מתקבל משחק השתקפות כפול. (צילומים ע. סגרה, 2007).

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

2.4 תיעוד אולם המבואה

מימין: ריצוף מקורי, מרצפות טראצו בהירות וכל 4 מרצפות מוקפות בפס שחור.

משמאל: ריצוף במרצפות חדשות באולם המבואה הראשי. (צילומים ע. סגרה, 2007).

נספח 2

3. הצמחיה

מימין: טריכרפוס פורטוונאי (Trachicarpus fortuneii), דקל נדיר יחסית כעץ סימון בגינה הקדמית.

משמאל: אקסמפלר וושינגטוניה חסונה (Washingtonia robusta) כעץ סימון בפינה הדרומית בגינה (צילומים ע. סגרה, 2011).

3. הצמחיה

מימין: שיח אברהם תלתני "ארגמני" שנשתל בתחילת שנות ה-2000 בגינה הקדמית, אינו חלק מהצמחיה ההיסטורית (צילומים ע. סגרה, 2011).

משמאל: שיח קריסה גדולת פרחים בסמוך לגדר הוא חלק מהגדר החיה שהיתה כאן בעבר ושכמעט נמחקה כליל (צילומים ע. סגרה, 2011).

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

4. תיעוד היסטורי

מימין: הבנין הוצב על המגרש על פי חוקי הבנין התקפים בתל אביב באותה תקופה, כך שהמרחק בין קו הבנין לגבול המגרש בחזית יהיה 4 מ', בצדדים 3 מ' ובחלק האחורי ברוחב משתנה שבין 5 ל-6 מ'. החלוקה המרחבית בין גינה קדמית וקומת העמודים קריאה בתרשים הסביבה. לא ידוע מי היה אחראי לתכנון הפרטני של הנוף הקשיח בגינה ובקומת העמודים. נראה כי באופן בסיסי המערכת נשמרה לאורך שנים. השינוים שחלו התמקדו בעיקר בשינוי מיקום פחי האשפה, בניכוס חלק מהשטחים הציבוריים הצדדיים על ידי דיירי הבנין ובעיקר בסדרה של ניסיונות לשימוש חורג של הגרז'. שאר השינויים הם תולדה של חסר באחזקה.
תכנית סביבה של בית אריה פריד: בתכנית נראים בבירור גבולות המגרש וקומת העמודים. התכנית הוכנה בדצמבר 1938 ע"י יצחק מנדלבאום ואברהם ברגר, שתחילה היו גם בעלי הנכס ואושרה בתחילת 1939 (עיריית תל אביב, גנזך העירייה, תיק 0337-015-1).

משמאל: תכנית קומת קרקע.

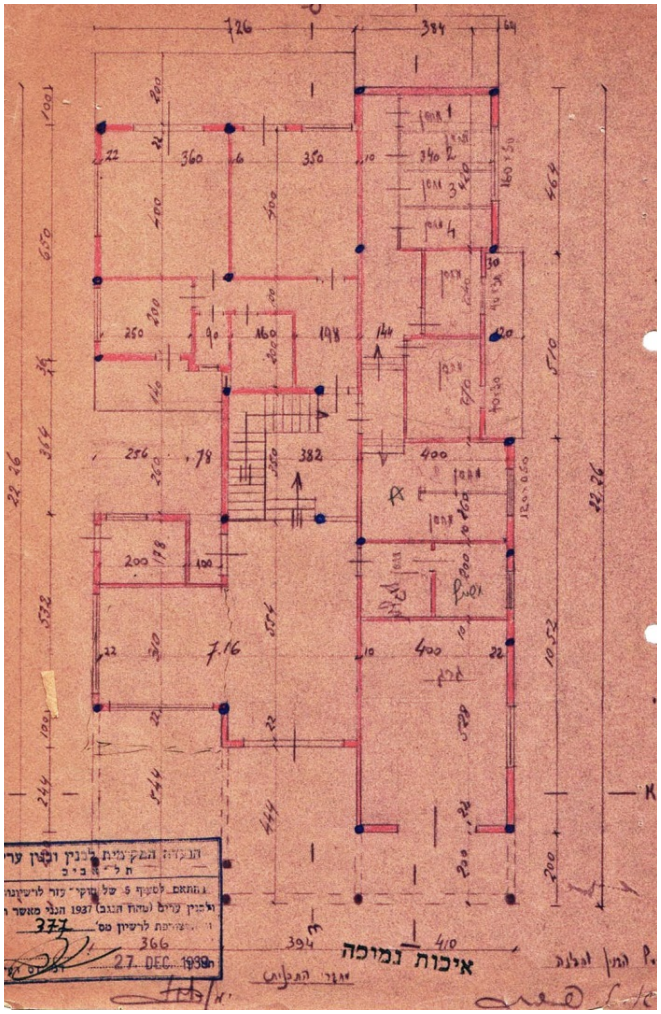

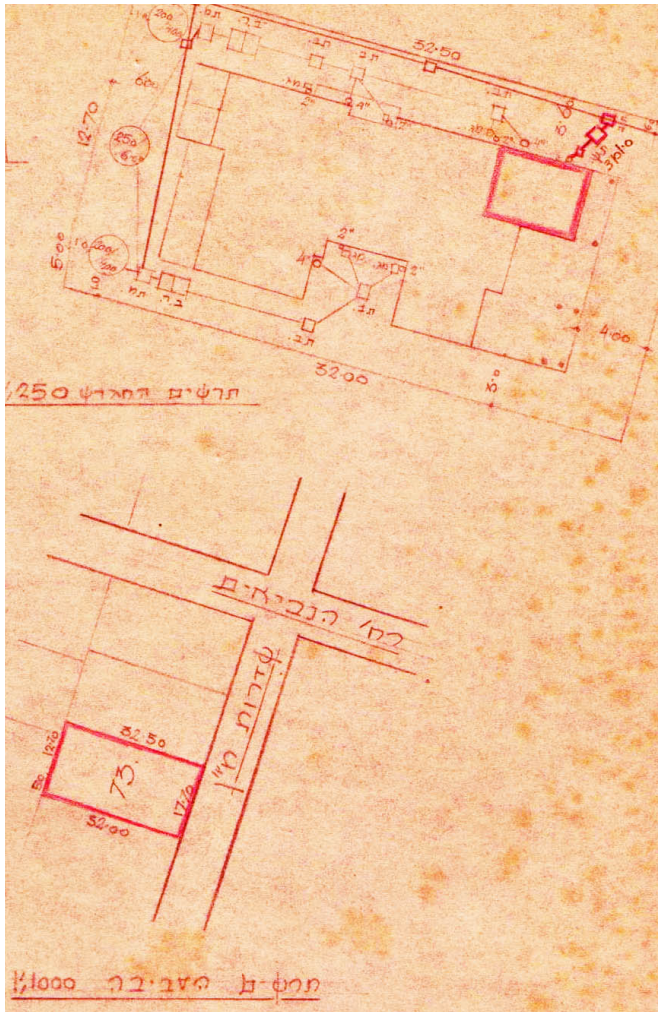

נספח 2

4. תיעוד היסטורי

מימין: פרט מוגדל של תכנית קומת הקרקע (מימין) וכל התכנית משמאל, התכנית הוכנה בדצמבר 1938 ע"י יצחק מנדלבאום ואברהם ברגר, שתחילה היו גם בעלי הנכס ואושרה בשנת 1939(עיריית תל אביב, גנזך העירייה, תיק 1-0337-015).

משמאל: תכנית חזית בית אריה פריד. בתכנית נראה בבירור הגרז' הסגור על ידי תריס בלי דלת, ושער הכניסה לבנין.
(תכנית: מנדלבאום א. ברגר, 1938 מתוך עיריית תל אביב, גנזך העירייה, תיק 1-0337-015).

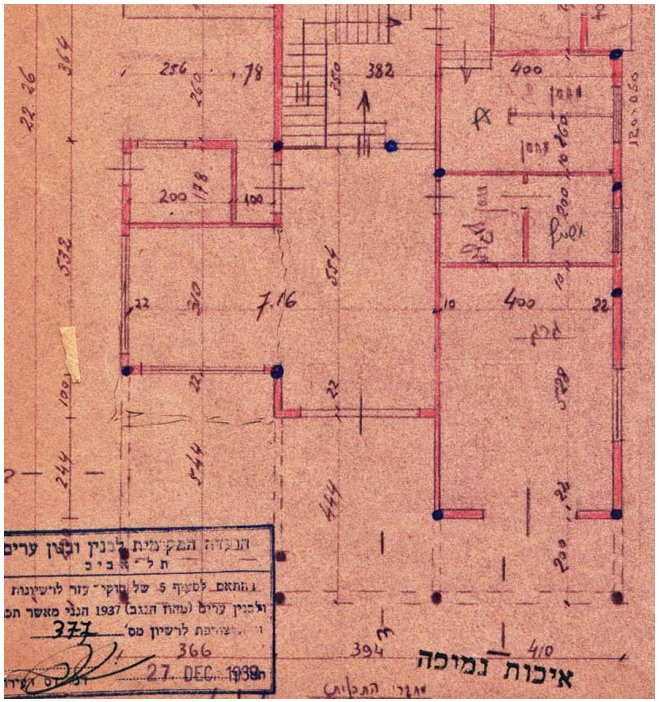

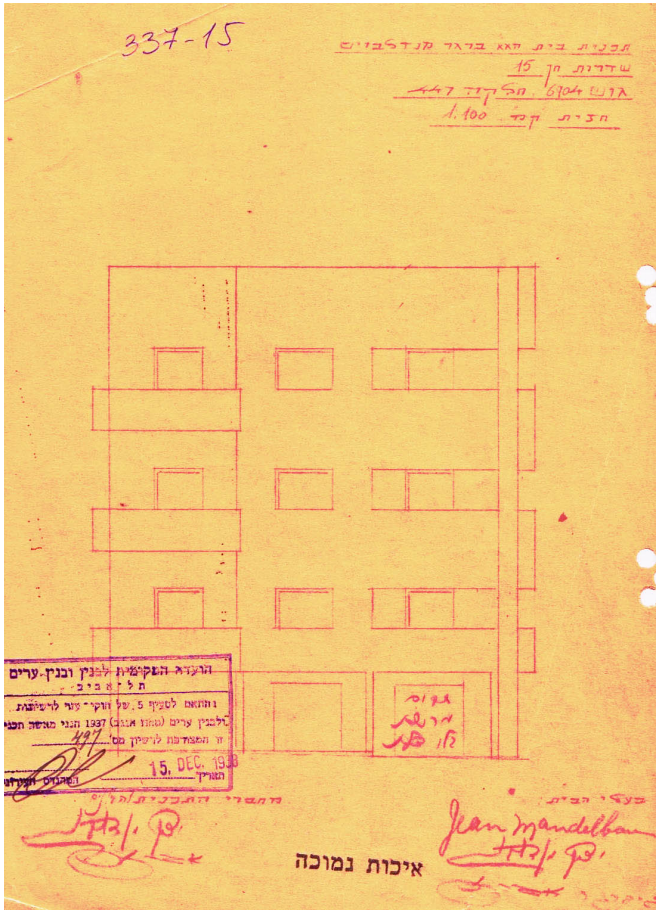

נספח 2

כרטיס בית: אריה פריד, שדרות ח"ן 15

5. שלמות ומצב הישמרות המערכת

המערכת התלת –חללית בשדרות ח"ן 15שלמה, מאחר וכל חלקיה קיימים בעיצובם המקורי. חלק מהמרכיבים השתנו עם הזמן, אבל בסך הכל כמעט כל השינויים הפיכים. ההיבט השימורי החשוב כאן הוא ניכוס ללא היתר של חלקי השטחים הציבוריים בפסים המגוננים הצדדיים ובגינה האחורית וכן מסכת כלל השימושים החורגים בגרז'.

הישמרות הגינה הקדמית: פגיעה בממשק עם הרחוב, בעקבות היעלמות שערי המתכת, והרס חלק מהגדר הבנויה, היעלמות הגדר החיה (לפנים מקריסה גדולת פרחים). נשמרו חלק מעצי התשתית (וושינגטוניה וטריכארפוס), אם כי באופן כללי חל אבדן צמחיה, המלווה בחדירת צמחיה שאינה היסטורית, כגון שיח אברהם תלתני "ארגמני". החלק הצפוני והרחבה מול הגרז' מופרים, הריצוף הפגום והשביל המעוקל המוביל לגינה פרטית, זר למקום.

הישמרות חצר קומת העמודים: החלל נשמר בצורה טובה מבחינה עיצובית ומבחינת הנוף הקשיח. הצמחיה המקורית איננה, בעוד הצמחיה שנשתלה בשנת 2009 בחלקה היסטורית ובחלקה לא, אם כי בסך הכל היא משתלבת היטב במקום. חלוקי הנחל הלבנים שהוכנסו כחיפוי לערוגות, זרים בהקשר ההיסטורי הספציפי למקום. הבריכה המלבנית הסמוכה לחלון אולם המבואה לא שוקמה ומשמשת היום כערוגה. תיבות הדאר אינן מקוריות.

הישמרות אולם המבואה: נשמרה החלוקה הבסיסית של אולם המבואה לשלושה תת-חללים.
נשמרה מערכת המראות, חלונות ושער במסגרות עץ מקוריות: אפקט חדירת הגינה לבנין ומשחק ההשתקפויות נשמרו בצורה מופתית.
הריצוף המקורי נשמר בחלל 2 ו-3 והוחלף בחלל 1 בריצוף זר למקום.

הישמרות הפסים הצדדיים והגינה האחורית: אין הערכה לגבי עיצוב חללים אלה בשלמותם, כיון שאין אליהם גישה מלאה. חלק גדול מהפסים המגוננים הצדדיים וכל הגינה האחורית הפכו בפועל לגינות פרטיות, על אף שהדבר אינו תקני וזו פגיעה במערכת הנופית הכללית.

הכניסה לגינה הצדדית הצפונית משפיעה גם על חלק מהגינה הקדמית, בהכנסת השביל המעוקל וחומרים זרים למקום.

הצמחיה המשוקמת בפס המגונן הדרומי בחלק הנגיש לציבור הוחלפה תוך אבדן צמחיה היסטורית שתועדה בשנת 2007 (קנה הודית, יהודי נודד מגוון, ירקה מצויצת מפוספסת).

6. הערכה היסטורית-נופית

מערכת הכניסה התלת –חללית בבית אריה פריד בשד' ח"ן 15 היא מערכת איכותית, מבין המשובחות בשד' ח"ן ובתל אביב בכלל. היא בעלת חשיבות בהערכת איכויות הבנין, וכן בהערכת שדרות ח"ן כשדרת מורשת, וכדוגמה חשובה לטיפולוגיה נופית ייחודית לתל אביב.

מצב ההישמרות המצוין של חצר קומת העמודים ואולם המבואה מאפשר לחוות את האופי התכנוני והעיצובי של מערכת הכניסה, המצטיינת במעבר הדרגתי מאור מלא, לתנאי חצי צל ולצל מלא, ובמשחק מתוחכם של השתקפות חלל אחד בשני וכן בעושר מרקמי של הנוף הקשיח.

7. המלצות שימור

בדיקת זכויות הדיירים לגבי שטחים פתוחים שנוכסו ללא היתר והחזרתם למתחם הציבורי (בגרז', בפסים המגוננים הצדדיים ובגינה האחורית).

עדכון ההערכה השימורית של המבנה בהתחשב באיכויות המערכת הנופית.

שיקום מערכת הגדר (גדר בנויה, שערים, גדר חיה).

הסרת פחי האשפה מהחזית ומיקומם בחדר אשפה או במקום שאינו ייצוגי.

שיקום השתילה בגינה הקדמית.

הסרת חלוקי הנחל וכל החומרים הזרים בגינה.

שיקום האזור הסמוך לגרז'.

החזרת הריצוף המקורי בחלל 1 באולם המבואה.

נספח 2

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

שם המבנה	בית אושרביץ
כתובת	רחוב ויזל 5, פינת יהל"ל 8
סוג מבנה	לשימור
שכונה היסטורית	פרדס ביבי
גוש\ חלקה	228\6125
שנת תכנון	?1944
שנת בנייה	?1946
מתכננים	א. אקרמן, מהנדס
סוג בנין	בית דירות (מגורים)
שטח המגרש	כ-528 מ"ר
שטח הגינה	כ-300 מ"ר
מרחק קו בנין מגבול המגרש	בחזית לכיוון ויזל : 4 מ' בחזית לכיוון יהל"ל: 4 מ' בפס המגונן הצפוני-מערבי: 3 מ' בפס המגונן הדרומי-מערבי: משתנה, מינימום 3 מ'

נספח 2

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

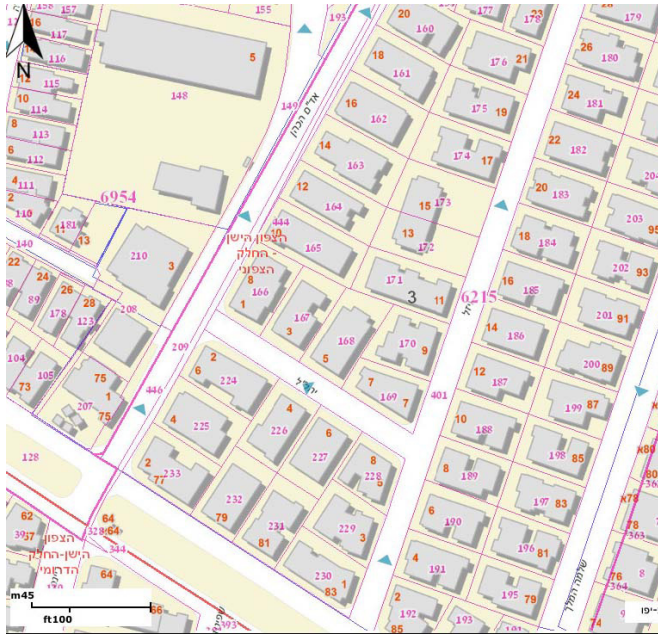

מיקום המבנה והגינה במפות במפת GIS משנת 2007. בית פריד הוא אחד המבנים לשימור ברחוב שמרבית הבניינים בו מיועדים לשימור (מסומנים בצבע תכלת).

מיקום המבנה והגינה בתצ"א משנת 2013.

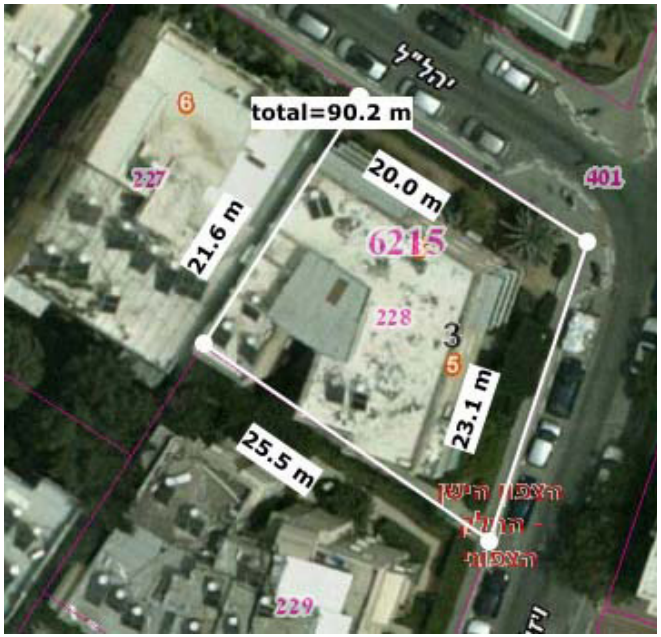

הגדלה של הבנין ומימדי המגרש מתוך תצ"א משנת 2013.
(כל החומרים מאתר עיריית תל אביב).

נספח 2

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

2.0 תיאור מערכת הכניסה הקיימת

הסכימה כאן מבטאת את החלוקה המרחבית הבסיסית של שטחי קומת הקרקע. המערכת מורכבת מ:

כניסה ראשית מרחוב ויזל 5.
כניסה משנית דרומית מרחוב ויזל.
כניסה משנית מרחוב יהל"ל: היתה קיימת בעבר, היום היא חסומה.

שביל הכניסה מרחוב ויזל הוא ישר, מרוצף במרצפות טראצו המכיל חלקי אבן גדולים (מרצפות בגודל 0.4 מ' x 0.4 מ'). השביל ברוחב של 1.4 מ' + שפת אבן שרוחבה כ-0.2 מ' כל אחת, בסך הכל 1.8 מ'. נראה כי השפה היא תוספת מעל השביל, עשויה אבן בהנחה פראית, ושייכת לשלב הפיתוח הנופי. השביל מחבר בין הרחוב לכניסה לבנין. בתחילת השביל בכיוון הרחוב ישנו שער ירוק, הנוצר מגיזום זוג עצי פיקוס השדרות. השביל מלווה לאורכו ע"י גדר הדס מצוי גזומה, אליה חדרו גם צמחים אחרים.

הגינה הקדמית: הפס המגונן ברוחב 4 מ' חובק את המגרש לאורך רחוב ויזל ורחוב יהל"ל. הגינה הקדמית מתאפינת בגדר חיה המגדירה את קו המיתאר בין הרחוב למגרש ובצמחית עצים ושיחים הנטועה בה, היוצרת פס ירוק הנראה בעיקר מהרחוב. פס זה יוצר אפקט של בנין צומח מתוך הצמחיה.

קומת עמודים: קומת העמודים יחסית צרה (2.8 מ' לכיוון ויזל ויהל"ל, מעל 4 מ' בנישה המרוצפת המקורית, עליה חולשת היום מרפסת) ואינה ממלאת את תפקיד החצר המגוננת הטיפוסית. העמודים מעוטרים בקנלורות ויושבים על פס מרוצף באבן, כשהבסיס שלהם מעוטר בטבעת אבן בהנחה פראית. פס האבן מסמן בצורה ברורה בצד רחוב ויזל את גבול קומת העמודים. כאן קומת העמודים נמצאת על מפלס גבוה מהגינה (ב-0.15-0.20 מ'), כך שנוצרת הפרדה מפלסית ברורה בין שני החללים. בצד של יהל"ל, לעומת זאת, נשמרת טבעת האבנים בבסיס העמודים, אך אין פס אבן ואין הפרדה מפלסית.

אולם המבואה (הול): מחולק לשלושה חלקים. החלל הראשון הוא החלל הייצוגי, מסומן במפות ההיסטוריות כ- "הול". גרם המדרגות הניצב לכיוון הכניסה מחלק את האולם, כך שהחלל שמעבר לגרם המדרגות הוא צנוע יותר ומאפשר גישה ליציאת השירות, המובילה לאזור פחי האשפה. ב"הול" הריצוף ממרצפות טראצו גדולות (0.4 מ' x 0.4 מ') היוצרות דוגמת שחמט, ארון חשמל מעץ, אדנית בבסיס המדרגות, חיפוי קירות בלוחות טרוורטין. שער הכניסה להול הוא מכיוון רחוב ויזל, והיה גם חלון הפונה לרחוב יהל"ל, שהחדיר אור לאולם. חלון זה סתום על ידי שרידי קיר המגן, כשמעבר לקיר המגן נמצאת מרפסת שנוכסה על ידי דיירי קומת הקרקע בסוף שנות הששים.

המערכת הנופית מסביב לבית אושרוביץ אינה מיועדת לשהיה, אלא לפאר את הבנין ולספק את התחושה כי הוא עטוף בצמחיה, בהתאם לעקרונות לה קורבוזייה.

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

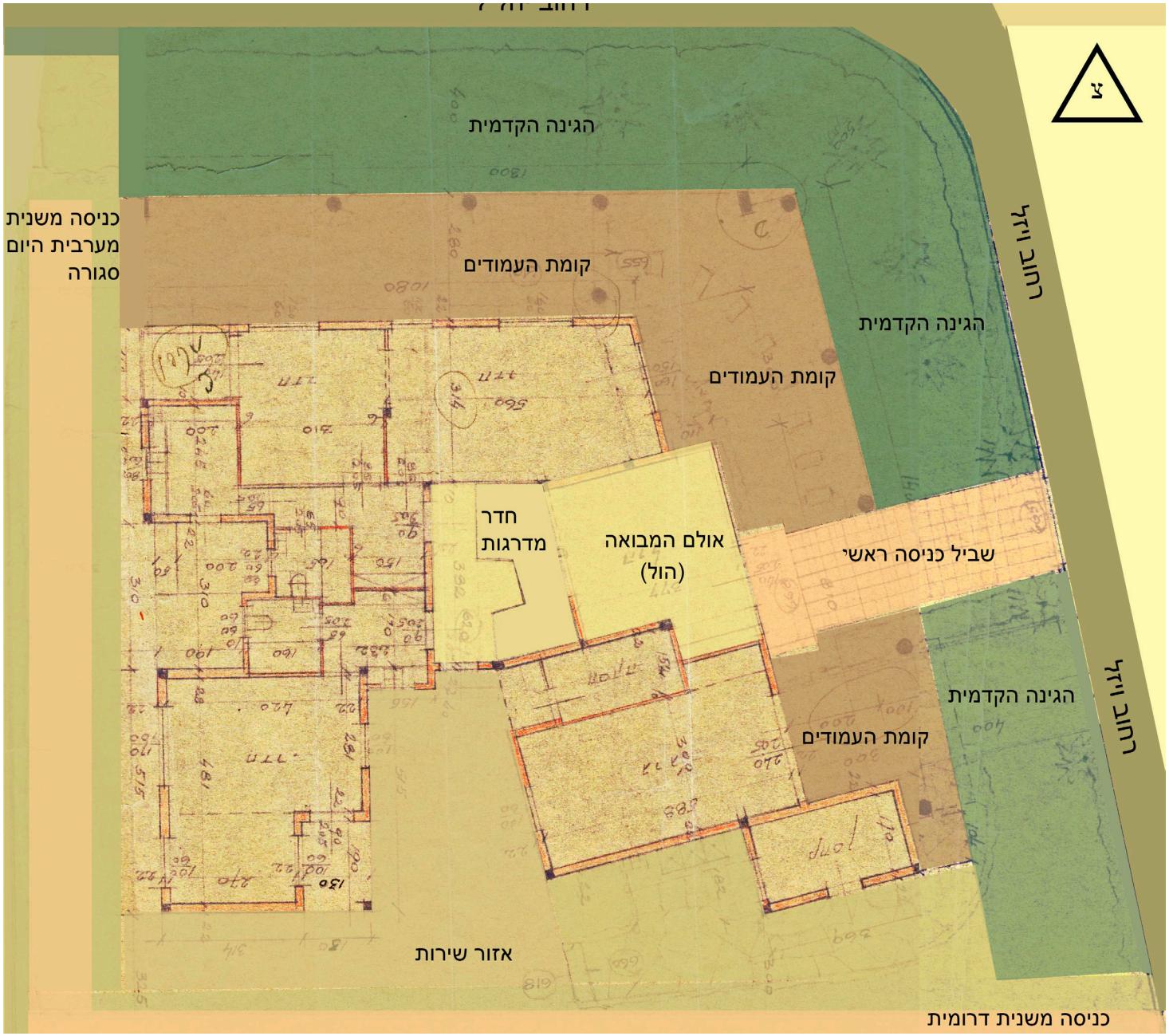

נספח 2

2.1 תיעוד הגינה קדמית לכיוון רחוב ויזל

2.1 תיעוד הגינה הקדמית לכיוון רחוב ויזל

מימין: השער הירוק מסמן את הכניסה לבנין ומקנה לה מעמד. שני עצי הפיקוס מעוצבים על גזע גבוה, רוב הנוף מרוכז בין 2,0 מ' לבין 4 מ' גובה. השער מעוצב כקשת ניצחון, אם כי החזית אלכסונית במקום להיות ישרה. הפיקוסים התערו בגדר החיה (צילומים ע. סגרה, 2012).

משמאל: המבט לאורך הרחוב ממחיש את תפקיד הצמחיה ביצירת חיץ בין השטח הפרטי לשטח הציבורי. השילוב בין הגדר מעופרית הכף, פיטוספורום יפני לבין העצים הגדלים מאחורי הגדר, כאן תבטיה הרדופית, יוצר פס צמחיה בעל עושר מרקמי, המתקפד כחיץ ירוק בין הבנין לרחוב (צילומים ע. סגרה, 2011).

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

2.1 תיעוד הגינה הקדמית לכיוון רחוב ויזל

2.1 תיעוד הגינה הקדמית לכיוון רחוב ויזל

שביל הכניסה מלווה גדר חיה גזומה, שבמקור היתה כנראה גדר הדס מצוי, ואילו היום היא מעורבת עם דבוקית מעוצה ושלוחות פיקוס השדרות (צילומים ע. סגרה, 2011).

נספח 2

2.1 תיעוד הגינה הקדמית לכיוון רחוב ויזל

מבט מצפון לדרום אל כיוון הכניסה הראשית. בצד ימין קיר המגן שנשאר מתקופת מלחמת העולם השניה והמרפסת שהפכה לחלק (2011) מקומת הקרקע. שני האלמנטים האלה בפועל חוסמים את אזור קומת העמודים שהיה במקור מיועד לשהיה. קיימת הפרדה ברורה בין חלל קומת העמודים לגינה. הצמחיה: בקצה הימיני נראה גזע דקל התמר. בצד שמאל הגדר החיה מפיטוספורום יפני, לידו מעט ימינה, שיח קריסה גדולת פרחים בודד. בגדר המלווה את שביל הכניסה מזהים את הדבוקית המעוצה.

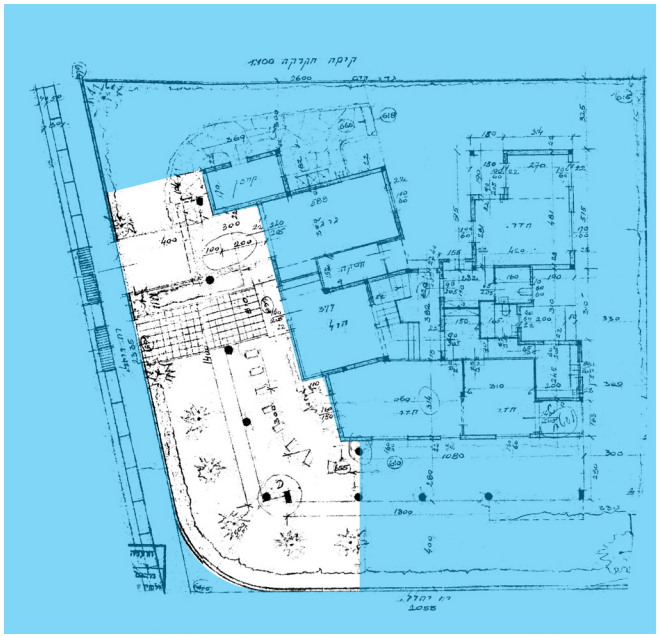

2.1 תיעוד הגינה הקדמית לכיוון רחוב ויזל

מימין: מבט מדרום לכיוון צפון לגינה ולקומת העמודים. ניתן לראות בבירור את איכות העמודים ואת פס האבן המוגבה המדגיש את קו הגבול של קומת העמודים, וכן את הפרש המפלסים. הצמחיה: עץ תבטיה הרדופית משולב בעץ פרי הדר בצד ימין, בצד שמאל: צמח אלואה גדול מימדים.

משמאל: מבט אל הגינה לכיוון רחוב יהל"ל מבליט את תפקיד העמודים ביצירת ענין בתוך הגינה ובמסגור הנוף החיצוני (צילומים ע. סגרה, 2011).

2.2 תיעוד הגינה לכיוון רחוב יהל"ל

שני מבטים מרחוב יהל"ל לכיוון דרום מראים את חסימת החלל בקומת העמודים על ידי המרפסת וקיר המגן. הצמחיה: צמחית גדר המבוססת על פיטוספורום יפני (ימין), עם פלישה של סוגים אחרים, כגון בראיניה לבנה (שמאל).

2.2 תיעוד הגינה לכיוון רחוב יהל"ל

שני מבטים אל הגינה הפונה ליהל"ל. גם כאן השילוב הוא גדר חיה המשולבת בצמחית עצים ושיחים קטנים, השתולים בגינה, בעוד קומת העמודים נשארת חשופה. הצמחיה: עץ לימון, פיקוס כינורי, דבוקית מעוצה, דקל תמר (2011 ו- 2012).

2.2 תיעוד הגינה לכיוון רחוב יהל"ל

מימין: מבט לכיוון מערב לאורך רחוב יהל"ל. גם כאן השילוב בין גדר לצמחיה גבוהה יותר מאחור יוצר פס ירוק החוצץ בין הרחוב לבנין. הגדר מעורבת: יש בה קטעי בריניה לבנה, פיטוספורום יפני ובקצה קלרודנדרון חלק.

משמאל: במבט מתוך אותה גינה ניתן לראות כי השתילה הפנימית אינה צפופה וכי קיים מרווח בין הגדר החיה לשתילה הגבוהה (צילומים ע. סגרה, 2012).

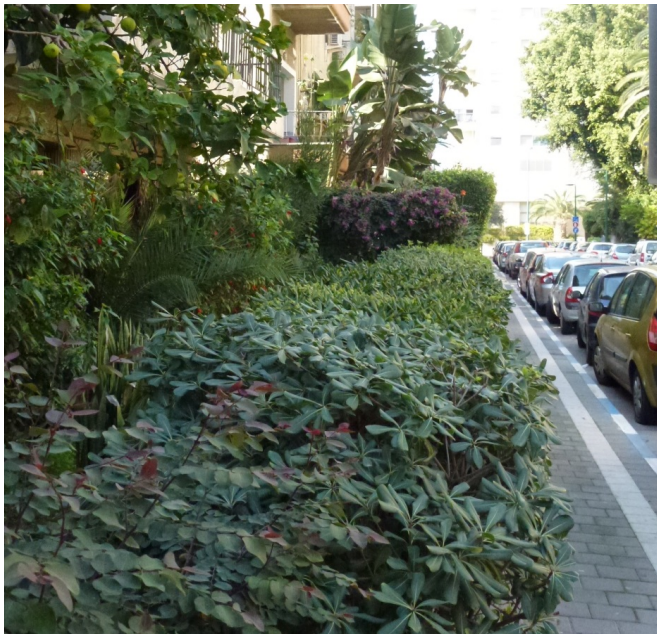

2.3 תיעוד שטחי גינה צדדיים וגינה אחורית

מימין: הפס המגונן המערבי היה לפנים פתוח ושימש לחניה. בחזית, גדר הקלרודנדרון החלק החוסמת את הכניסה הישנה. מעבר לה עץ וושינגטונה חסונה שהוא חלק מעצי התשתית במתחם (צילומים ע. סגרה, 2013).

משמאל: שביל משני מרחוב ויזל במבט ממערב למזרח: כאן רואים שביל ישר בין צמחית חצי צל, שנשתלה במשך השנים על ידי אחד הדיירים (צילומים ע. סגרה, 2012).

2.4 תיעוד קומת העמודים

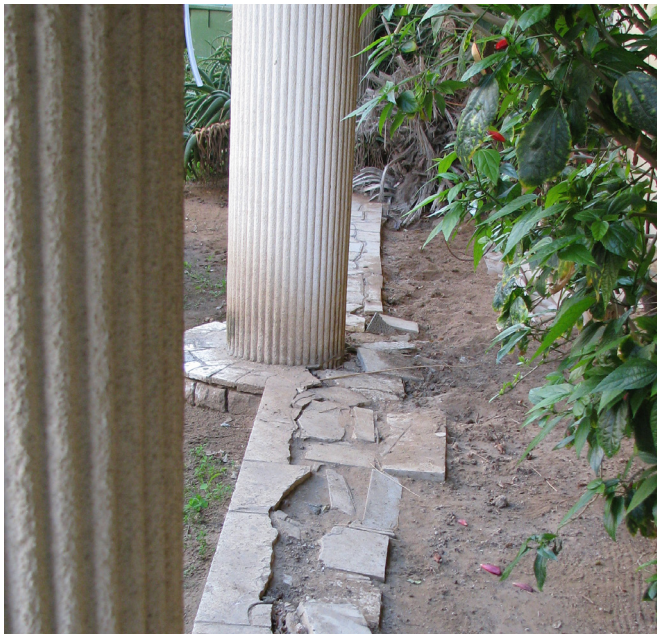

2.4 תיעוד קומת העמודים

2.5 תיעוד אולם המבואה

אולם המבואה מחולק לשלושה חלקים: בחזית "ההול" עם הריצוף המיוחד, ארון חשמל מעץ וחיפוי אבן על הקירות, באמצע גרם המדרגות המאונך לכיוון הכניסה, ומעבר לאולם בעל ריצוף פשוט יותר. הילד בתמונה בדרך אל יציאת השירות. אין באולם המבואה מראות או מקום המעיד כי היו כאן מראות בעבר. החדירה של הגינה פנימה התאפשרה דרך החלון שהיום חסום על ידי שאריות קיר המגן (צילומים ע. סגרה, 2012).

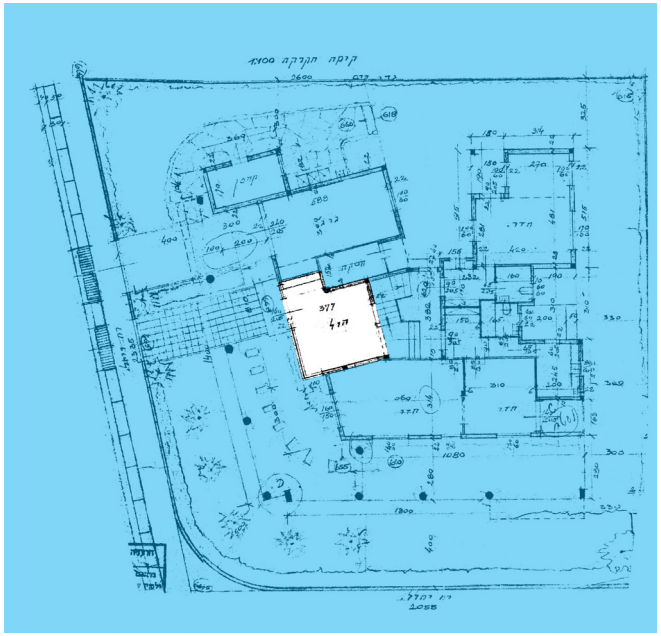

2.5 תיעוד אולם המבואה

מימין: יציאת השירות לחצר (צילומים ע. סגרה, 2012).

משמאל: מבט מהקומה הראשונה אל אולם המבואה (צילומים ע. סגרה, 2012).

2.5 תיעוד אולם המבואה

מימין: הכניסה לאולם המבואה והחלון החסום (צילומים ע. סגרה, 2011).

משמאל: מבט מבחוץ אל החלון החסום ואל המרפסת בקומת הקרקע. אפשר לראות כי המרפסת נשענת על משטח מרוצף באבן בהנחה פראית, שכנראה היה לפנים אזור שהיה שייך לדיירי הבית (צילומים ע. סגרה, 2011).

3. הצמחיה

למעלה: מערכת הגדר. הגיזום של השער הירוק גרם לכך שחזית השער הירוק אינה מקבילה לחזית הבנין, אלא אלכסונית, כך שכל הנוף נראה כפירמידה הפוכה. הסיבה כנראה טמונה בקושי לגזום ידנית את כל השער מלמטה, כי הדבר נעשה בעזרת גזמת הנישאת על מקל, שאורכו אינו תמיד מספיק, כך שהחלק העליון של הנו, אינו נגזם בקלות (צילומים ע. סגרה, 2012).

מימין למטה: מבט מתוך הגינה לכיוון הגדר החיה בסמיכות לשער הירוק ממחיש כיצד שלוחות עץ הפיקוס הפכו לחלק מהגדר החיה. משמאל למטה: שיח הדס מצוי משולב בדבוקית מעוצה ואספרגוס מלווה את שביל הכניסה לבנין (צילומים ע. סגרה, 2012).

3. הצמחיה

עץ תבטיה הרדופית ועץ לימון יוצרים את המימד הצמחי הבינוני-גבוה המגיע לקומה ראשונה (צילומים ע. סגרה, 2012).

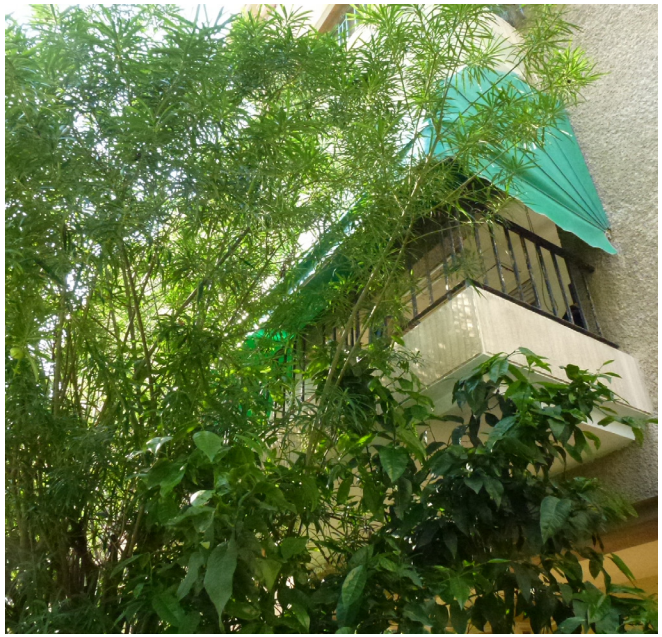

3. הצמחיה

מבט מקורב לגדר החיה מפיטוספורום יפני, כנראה אינה מקורית, אלא נשתלה במקום גדר מטפסת אחרי הסרת שבכת המתכת מעל הגדר הבנויה. (צילום ע. סגרה, 2012).

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

3. הצמחיה

מימין: שער הכניסה לפס המגונן המערבי שנסגר, על ידי נטיעת שיחי קלרודנדרון חלק (צילומים ע. סגרה, 2012).

משמאל: מבט את הגינה לכיוון רחוב יהל"ל. מזהים בריניה לבנה, יהודי נודד אדום, כידונן תל פסי, פיטוספורום יפני, עץ לימון (צילומים ע. סגרה, 2011).

3. הצמחיה

עצי סימון: וושינגטוניה חסונה (מימין) ודקל תמר רב גזעים (משמאל).

נספח 2

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

מימין: חלבלוב טורוקלי.
משמאל: קריסה גדולת פרחים.

ימין למטה: אלוורה.

3. הצמחיה

פיקוס כינורי
עץ לימון
דקל תמר (זריע)
כידונן תלת-פסי
דבוקית מעוצה
לילנית נאה

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

4. תיעוד היסטורי

בית אושרוביץ – תרשים מגרש
חתום על ידי מהנדס אקרמן
תאריך: 26.08.1944
הבנין נבנה על מגרש 76 של פרדס ביבי, על גוש 6215, חלקה 228.
שטח הבנין 198.55 מ"ר בתכסית 35%, מסה"כ שטח מגרש 528 מ"ר.
מימדי המגרש: 26 מ' + 22.70 מ' + 20.50 מ' + 23.35 מ'

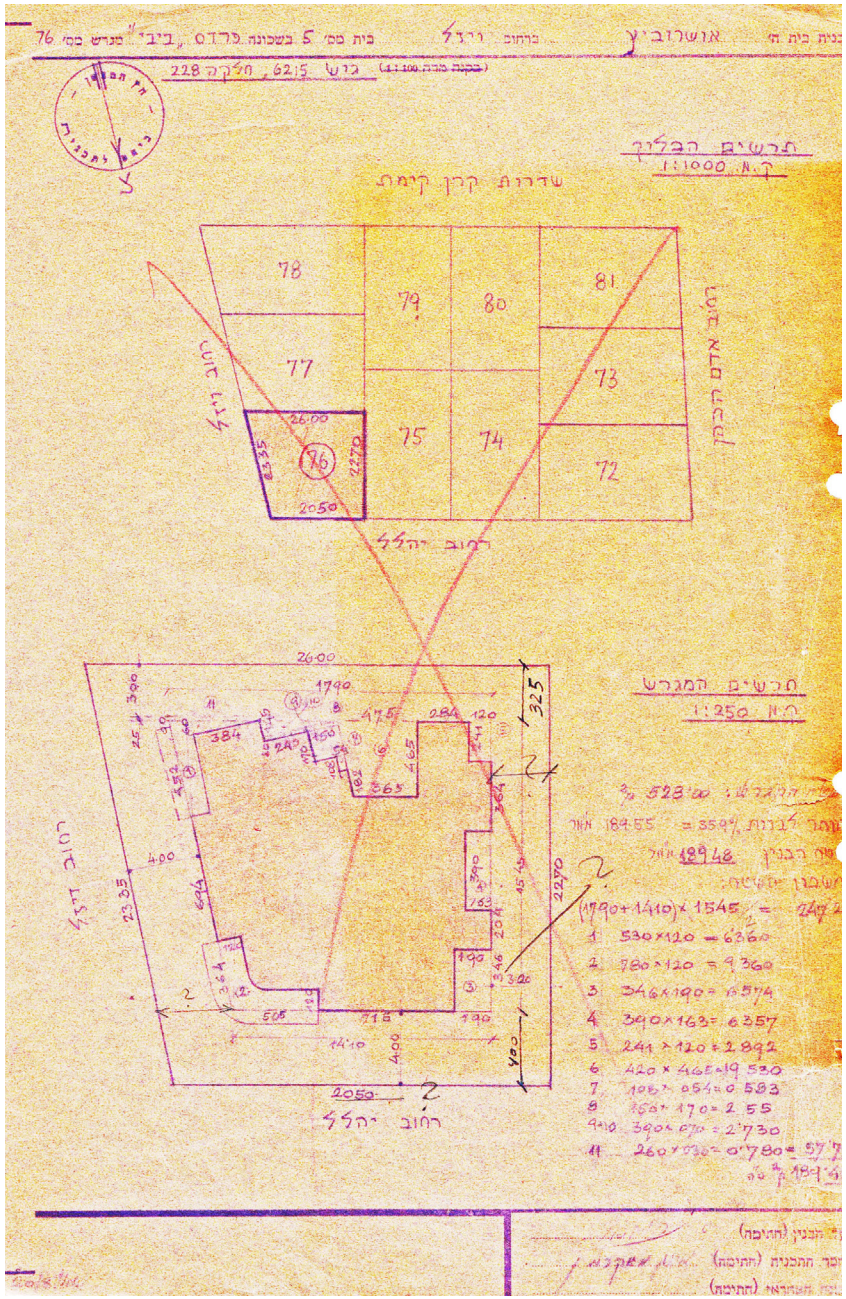

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

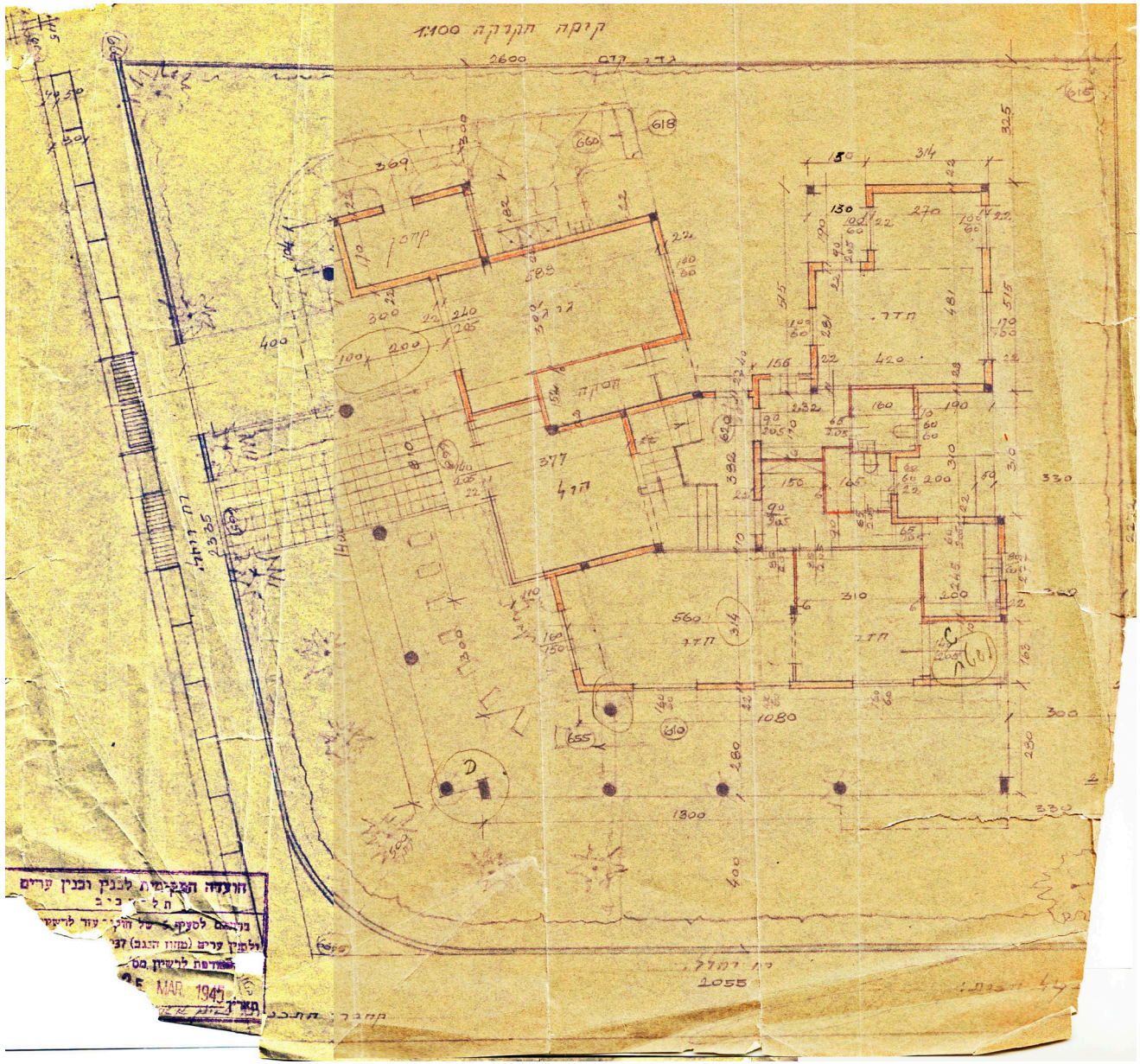

4. תיעוד היסטורי

"תכנית בית ה. אושרוביץ, רחוב ויזל 5, שכונת פרדס ביבי, מג. מס. 76, קומת הקרקע 1:100"
חותמת אישור קבלת התכנית : 25 במרץ 1945
תאריך משוער לחיבור התכנית: סוף 1944 תחילת 1945.

על קומת קרקע זו, יד אחרת הוסיפה בעיפרון פרטים הקשורים לפיתוח הנופי, הכוללים ריצופים באזור החצר וקומת העמודים וסימון צמחית התשתית, כלומר עצים עיקריים וגדרות חיות. זאת אינה תכנית שתילה מפורטת, אבל אחת מבין המועטות הידועות לחוקרים.
המתווה תואם את הנצפה בשטח, למעט ריצוף שביל הכניסה מרחוב ויזל, שאינו זהה למה שקיים היום, כי המרצפות בגודל 0.40 x 0.40 מ'.(3 מרצפו +חצי הוא רוחב השביל היום). ההיבט הנופי המעניין הוא השימוש בריצוף בהנחה פראית כדי לקשט את בסיס העמודים וליצור פסי הפרדה בין קומת עמודים לגינה או כדי ליצור אזורי שהיה אחרים, כדוגמת המשטח שבסמוך לגרז' ולפחי האשפה בפס המגונן הדרומי. בתכנית זו מסומנות אבני דריכה המובילות לגינה הפונה לרחוב יהל"ל.
גדר ההפרדה בין המגרש לרחוב מסומנת רק עבור רחוב ויזל. היא נמוכה יחסית, עם מסד בנוי בגובה 0.4 מ' ומעליו שבכת מתכת בגובה 0.5 מ', כך שבסה"כ גובהה אמור להגיע לגובה 0.90 מ'. השערים המסומנים בתכנית אינם נמצאים באתר, והיום אין שבכת מתכת מעל הגדר.

נספח 2

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

4. תיעוד היסטורי

הבלטה של המחברת של פיתוח השטח על התכנית הקודמת, על ידי הדגשה בצבע של הצמחיה וחיזוק קווי הריצוף הנוסף בפיתוח הנופי. כנראה שהעצים המסומנים בפינות המגרש וליד הכניסות למגרש היו אמורים להיות עצי פיקוס השדרות גזומים, לפי תצורה שהיתה נפוצה באותה תקופה. כיום רק השער הירוק לצידי השביל הראשי מלווה בזוג עצי פיקוס השדרות. הגרז' כנראה מעולם לא נבנה ובכל מקרה אין שער כניסה במקום המסומן במפה.
לאורך הגדר מסומנת שתילת שיחים עבה יותר (ויזל קטע צפוני-מזרחי וכל יהל"ל), ואילו לאורך ויזל דרומי והגדר הצדדית הדרומית והמערבית מסומנת צמחיה פחות עבה, כנראה מטפס. ההשערה המובאת כאן היא כי הגדר העבה מסמלת שיח גזום ואילו הפחות עבה מסמלת צמח עשבוני מטפס, כמו ארכובית בוכארית, או סוג אחר. הארכובית הבוכארית היתה מאד נפוצה באותה תקופה, כפי שניתן לראות בפרט המוגדל בתמונה של י. קלטר, המובאת למטה. בתמונה הארכובית נשענת על גדר מסוג דומה לגדר בויזל 5 ויהל"ל 8. לא ידוע מהם חמשת העצים המסומנים בגינה: היום עץ אחד בפינה הוא דקל תמר ושאר השתילות הסמוכות הן צעירות יחסית.

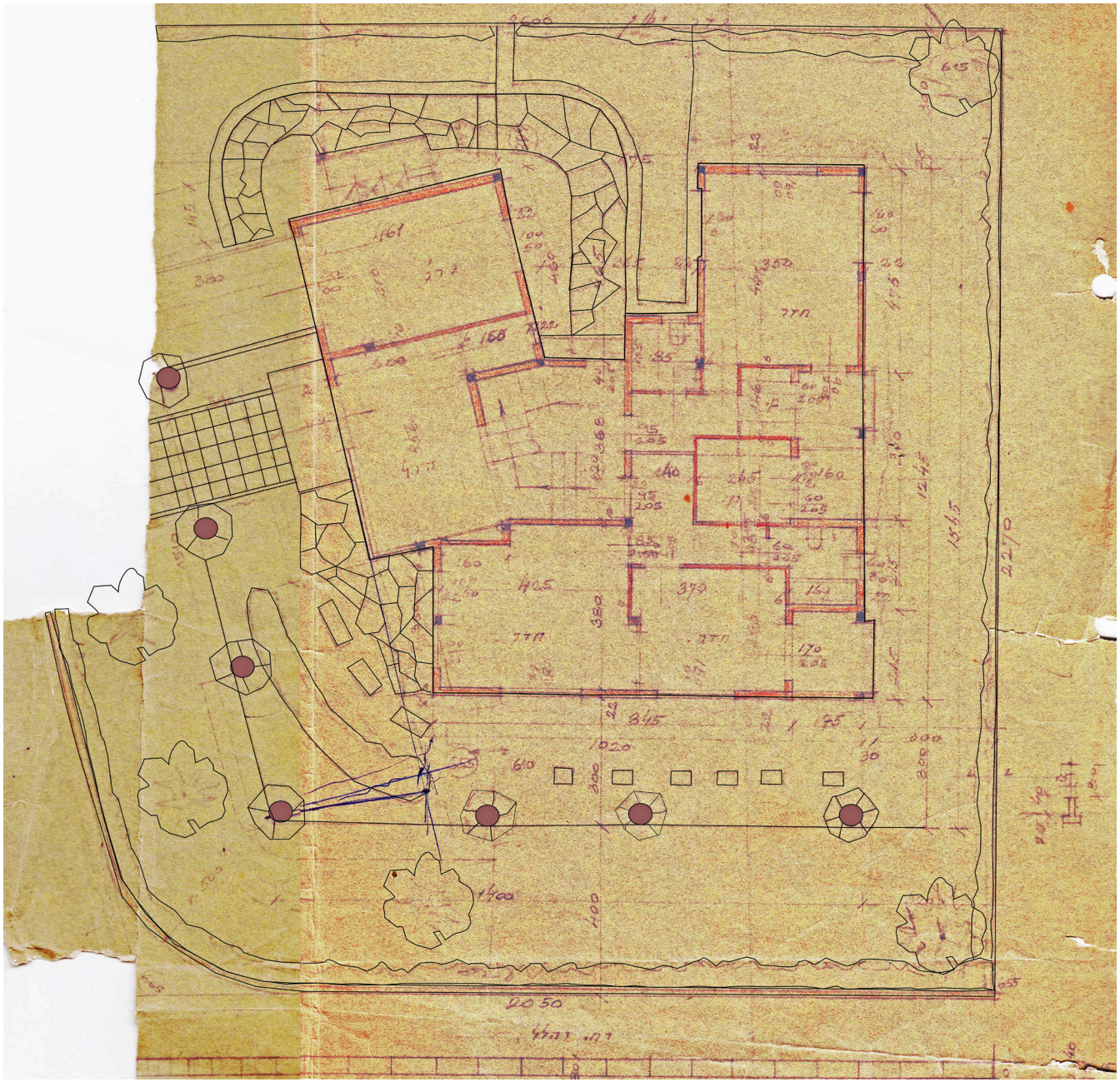

4. תיעוד היסטורי

תכנית "קומת הקרקע 1:100" ללא תאריך או חותמות, לא שלמה (החלק לכיוון רחוב ויזל קרוע) נראית כחלופה או המשך התכנית הקודמת. בתכנית זו פיתוח השטח נראה ברור יותר ויש מספר תוספות, בעיקר בגינה הפונה לרחוב יהל"ל ובנישה שבין המבנה הראשי להול. למטה תכנית הגדר בכיוון לרחוב יהל"ל: גובהה משתנה בהתאם לשינוי המפלסים ברחוב, נע בין 0.8 ל-0.9 מ' גובה.

נספח 2

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

4. תיעוד היסטורי

בתכנית זו, הובלטו הקוים הקשורים לפיתוח הנופי.
רואים כי יש תוספת אבני הדריכה בגינה הפונה לאותו הרחוב, בהשוואה לתכנית הקודמת. משטח הדריכה המרוצף באבן בהנחה פראית, נראה בבירור גם באזור הסמוך לפינת הבנין לכיוון צפון –מזרח (רחבת שהיה). באזור זה נמצאת היום מרפסת, שהוקמה בשנות השישים, החוסמת את כל החלל ואת החלון מאולם המבואה הנשענת על הריצוף המקורי. כנראה שלפני בניית המרפסת, שימש אזור זה לשהיית הדיירים, היות זה האזור היחידי שבו ניתן היה לשהות. בשאר המקומות קומת העמודים צרה מכדי לאפשר שהייה או שימוש כחצר. בתכנית זו נראית גם שתילה בצורה קשתית, כנראה קבוצת שיחים המגנה על החלל המרוצף. היום נמצאים שם שיחי דבוקית מעוצה, שניטעו על ידי אחד מדיירי הבנין בסוף שנות השישים, לפי צורה הדומה לנראה בתכנית. השביל הדרומי מאפשר את המעבר מיציאת השירות באולם המבואה אל פחי האשפה והוא כולו מאבן בהנחה פראית. שרידי השביל קריאים עד היום בשטח. התכנית תואמת במידה רבה את מה שנבנה במציאות. אמנם ישנם הבדלים: הגרז' המסומן ברב התכניות לא נבנה ואין שביל המוביל אליו. בתכנית זו לא מסומנת הכניסה הצפונית מזרחית, שקיימת במציאות, שלפנים אפשרה כניסה של רכב. היום כניסה זו חסומה על ידי גדר קלרודנדרון חלק, אך השער עדיין נמצא במקום.

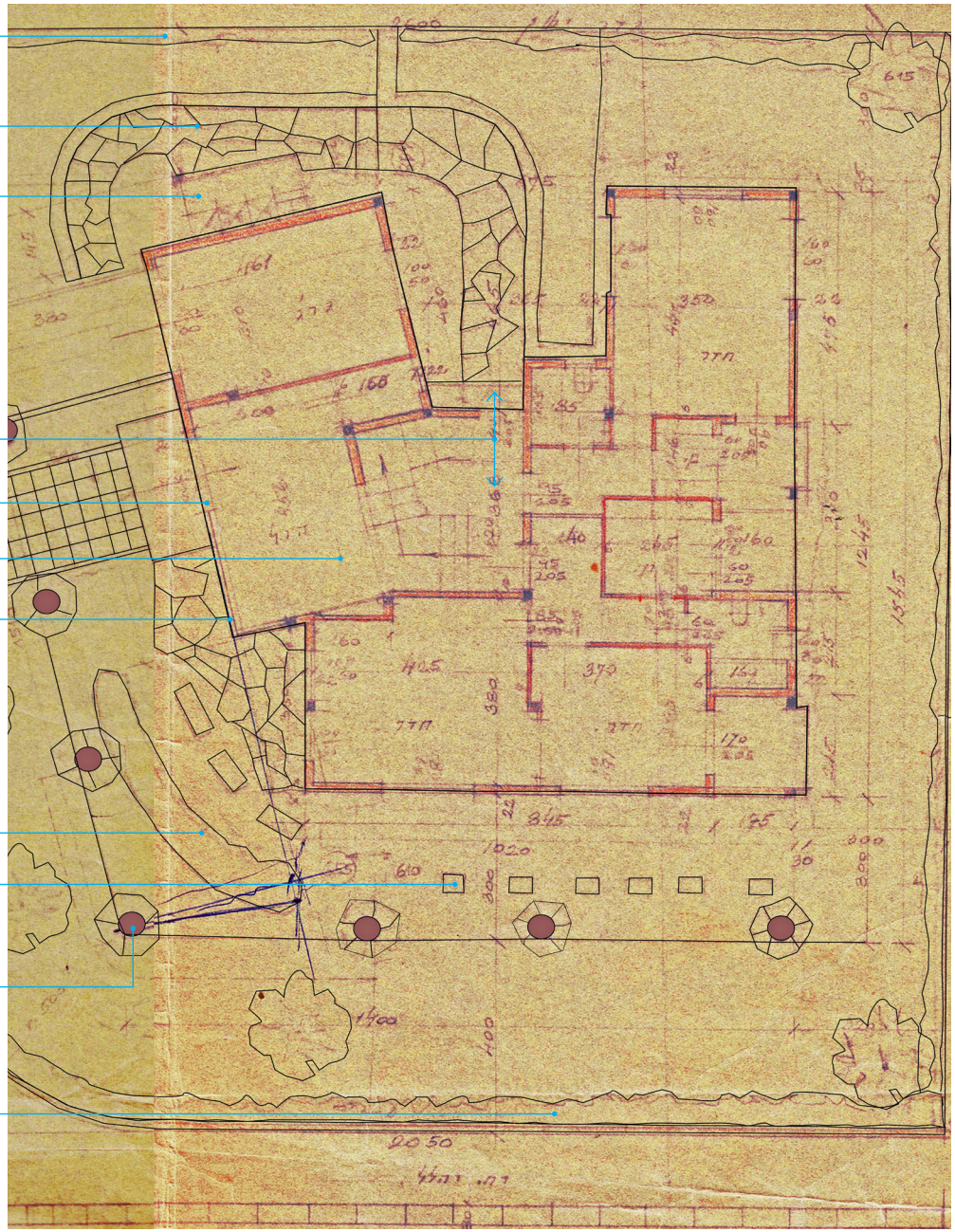

נספח 2

כרטיס בית: כרטיס בית אושרוביץ, רחוב ויזל 5 פינת יהל"ל 8

4. הישמרות ושלמות המערכת

המערכת התלת-חללית נשמרה בצורה משביעת רצון, אולי פרט לאזור קומת העמודים הפינתי, שנותר חסום על ידי קיר מגן ומרפסת, החוסמים את המבט מאולם המבואה אל כיוון רחוב יהל"ל ואינם מאפשרים שהיה בתוך הגינה. הגינה עשירה בצמחיה, אם כי השתילות נעשו בתקופות שונות במשך השנים. בגינה ישנם גם אזורים ללא צמחיה.

5. הערכה היסטורית-נופית

מערכת הכניסה בבית אושרוביץ היא תלת-חללית ופינתית. הייחוד שלה הוא קומת עמודים המתפתחת לאורך שתי החזיתות, כאשר העמודים והסביבה הקרובה שלהם מהווים חלק חשוב של עיצוב ועיטור הבנין. המערכת היא דוגמה חשובה וייחודית מסוגה מאמצע שנות הארבעים למאה הקודמת. באותה תקופה מיוחסת חשיבות למעטפת הצמחית לבנין, ולחומרים שבהם משתמשים בתוך אולם המבואה.

6. המלצות

עדכון כרטיס המבנה לשימור והוספת היבטיים נופיים.
תכנית להעשרת הצמחיה הקיימת ולתחזוקתה.

נספח 3

רשימות צמחיה בעיר הלבנה

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף-בית	**172**
רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים	**218**
דוגמאות מהעיר הלבנה (רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים)	**250**
רשימת צמחי צל	**260**
רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית	**278**
רשימת עצים ושיחים מומלצים בעת שיקום	**292**
רשימת צמחים מומלצים לשיקום באיזורי צל	**300**
צמחיה "אדריכלית" או בת עלווה יחודית מומלצת לשיקום	**304**

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Abelmoschus moschatus Medik.	היביסקוס משקי [במיה]	Hibiscus albomoschus	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"פורח באדום-צהוב, מגיע ל-3 מ' גובה".	כנראה צמח גינת ירק שהפך לצמח נוי, נפוץ בעבר.
Abelmoschus moschatus Medik.	Bamie	Abelmoschus moschatus	Pflanzenwelt Palästinas, p.21	1930	מין ירקות	"Ein wichitiges Gemuse bildet hier die Bamie…".	ירק ממשפחת החלמיתיים, שגידולו היה מושרש. דומה להיביסקוס, ועל כן איפשר את התבססות ההיביסקס כצמח נוי.
Abutilon striatum (Gillies) Walp.	אבוטילון משורטט	Abutilon striata	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 30	1935 ו36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"פריחה אביבית בורוד".	ספוראדי בעיר הלבנה, כנראה נפוץ בעבר.
Abutilon striatum (Gillies) Walp.	אבוטילון משורטט	Abutilon striata	מ"למ 1946, טב' ט"ו	1946	שיחים לנוי	"פריחה אביבית בורוד".	ספוראדי בעיר הלבנה, כנראה נפוץ בעבר.
Abutilon x hybridum hort.	אבוטילון סיני	Abutilon sinensis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 30	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח רב שנתי בעל פריחה צבעונית".	ספוראדי בעיר הלבנה, כנראה נפוץ בעבר.
Abutilon x hybridum hort.	אבוטילון סיני	Abutilon sinensis	מ"למ 1946, טב' ט"ו	1946	שיחים לנוי	"פריחה אביבית בורוד מפוספס".	ספוראדי בעיר הלבנה, כנראה נפוץ בעבר.
Acalypha hispida Burm.f.	אקליפה זיפית	Acalypha hispida	מ"למ 1946, טב' ט"ו	1946	שיחים לנוי	"העלים מגוונים".	ספוראדי בעיר הלבנה, כנראה נפוץ בעבר.
Acalypha spp.	אקליפה	Acalypha	מ"י 1925, מס' 47	1925	צמחי נוי	אין תיאור	ספוראדי בעיר הלבנה, כנראה נפוץ בעבר.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Acalypha wilkensiana Muell.	אקליפה וילקנסיאנה	Acalypha wilkensiana	מ"למ 1946, טב' ט"ו	1946	שיחים לנוי	"העלים מגוונים".	ספוראדי בעיר הלבנה, כנראה נפוץ בעבר
Acalypha wilkensiana Muell.var. 'Musaica'	אקליפה מוזאיקה	Acalypha mosaica	מ"למ 1946, טב' ט"ו	1946	שיחים לנוי	"העלים מגוונים".	ספוראדי בעיר הלבנה, כנראה נפוץ בעבר.
Adiantum capel-veneris	שערות נגה [שערות שולמית]	Adiantum capel-veneris	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 46	1935-36	צמח בית	"שרך הגדל בתנאי לחות או בקרבת מים (בריכה או מיזרקה)".	נפוץ בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל.
Agave americana L.	אגבה אמריקאית	Agave americana	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 48	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"צימחי נוי בעל עלים ארוכים מאד ובשרניים, שולי העלים צהובים, פורחת פעם בשנים רבות".	נפוץ בגינה הקדמית, לאורך השביל, בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.
Agave americana L.	אגבה אמריקאית	Agave americana	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 48	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"צימחי נוי בעל עלים ארוכים מאד ובשרניים, שולי העלים צהובים, פורחת פעם בשנים רבות".	נפוץ בגינה הקדמית, לאורך השביל, בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.
Agave americana L.	אגבה אמריקאית	Agave americana	מ"למ 1946, טב' ט"ו	1946	שיחים לנוי	"העלים בשרניים, דורשת מעט מים".	נפוץ בגינה הקדמית, לאורך השביל, בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.
Agave americana L.	אגבה	Agave spp.	Pflanzenwelt Palästinas, p.127	1930	קקטוסים וצמחים בשרניים	"Noch aussiger sind die Agaven. Die fleischigen, saftigen Blätter bilden eine	צמחי נוי אקזוטיים. המוצא ממרכז אמריקה

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
						strauchartige Blattrosette, welche erkennen lässt, dass die Agaven vollendete Fettpflanzen sind (Succulenten), die aus dem Wűstengebiet Amerikas stammen.."	
Agave americana L.	אגבה אמריקנית	Agave americana	מ"י 1925, מס' 49	1925	צמחי נוי	אין תיאור	נפוץ בגינה הקדמית, לאורך השביל, בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.
Agave angustifolia Haw.	אגבה צרת עלים	Agave angustifolia	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 48	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"כמו הנ"ל, עלים צרים יותר, בצבע ירוק כחול".	נפוץ בגינה הקדמית, לאורך השביל, בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.
Aloe spicata L.f.	Spiked aloe	Aloe spicata	Plants of the Holy Land, pp.38-39	1859	קקטוסים וצמחים בשרניים	"צמח מרפא הנזכר בכתובים, נדיר בסוף המאה ה-19. בעל ערך נוי בשל פריחה יפה וריחנית".	נפוץ בגינה הקדמית, לאורך השביל, בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.
Aloe succotrina Lam., & Aloe vera (L.) Burm.f. & Aloe perfoliata var. vera	Aloe from the island of Socotra	Aloe socotrina	Plants of the Holy Land, p.40.	1859	קקטוסים וצמחים בשרניים	"צמח מרפא הנזכר בכתובים, נדיר בסוף המאה ה-19. בעל ערך נוי בשל פריחה יפה וריחנית".	נפוץ בגינה הקדמית, לאורך השביל, בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Aloe arborescens Mill.	אלוא שיחית	Aloe arborescens	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 48	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"צמח בשרני, העלים ארוכים ומשוננים, פורח אדום, מתאים לפנת סלעים".	נפוץ בגינה הקדמית, לאורך השביל, בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.
Aloe arborescens Mill.	אלוא שיחית	Alloe frutescens	מ"למ 1946, טב' ט"ו	1946	שיחים לנוי	"פורח בכתום, פעם בשנים רבות".	נפוץ בגינה הקדמית, לאורך השביל, בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.
Aloe saponaria (Ait. F.)	אלוא משתנה	Aloe commutate	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 48	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"נמוך מהנ"ל, פורח באדום בהיר יותר".	לא נצפה בשטח.
Alternanthera ficoidea var. 'amoena' (Lem.)	אלטרננטרה חמודה	Alternanthera amoena	מ"למ 1946, טב' י"ט	1946	בני שיחים לנוי	"העלים מאדימים בצל ובחורף".	צמח כיסוי בשימוש נרחב בעבר. לא נצפה.
Althea L. X hybrida	חתמית מצולבת	Althea hybrida	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 30	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"צמח דו שנתי בעל פריחה צבעונית".	נצפה בגינות העיר הלבנה כגדר בחלקים הצדדיים או כנגד קיר הבנין בגינה האחורית.
Althea rosea L.	Stockrose	Althea rosea	Pflanzenwelt Palästinas, p.20	1930	צמח נוי המפאר את הגינה. הגדל גם לצידי דרכים.	אין תיאור	נצפה באופן ספוראדי.
Amaryllis belladonna L.	אמריליס יפהפיה	Amaryllis belladonna	מ"למ 1946, טב' כ"ה	1946	צמחי נוי ממשפחת הנרקיסיים	"כצמח בית פריחה לבנבן, אדום, יפה גם בעציץ".	שימוש כפול, גם לגינה וגם כעציץ בית, פריחה בסוף הקיץ או בסתיו. מין דומה להיפאסטרום.
Amaryllis belladonna L.	אין במקור, כנראה אמריליס יפהפיה	Amaryllis	Pflanzenwelt Palästinas, p.127	1930	צמחי נוי ממשפחת הנרקיסיים	"Von ausländischen Arten haben	נפוצים ליד הכניסה לגינה בסמוך לאגבה

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
						die schönen Amaryllis überallin den Gärten Eingang und Pflege gefunden. Sie stammen vom heissen Südamerika"	
Anredera cordifolia L.	בוסינגאולטיה דמוית בסילה	Bousingaultia baselloides	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 43	1935-36	מטפסים	"מטפס יפה מאד, אשכולות הפרחים הקטנטניים ריחניים מאד, פורח בסוף הקיץ".	נמצא בעיר הלבנה בעיקר כמטפס על הגדר לאורך הפסים המגוננים הצדדיים וכמטפס בודד על הבנין.
Anredera cordifolia L.	בוסינגאולטיה דמוית בסילה	Bousingaultia baselloides	מ"למ 1946, טב' כ"א	1946	מטפסים	"פורח בלבן באביב, ריחני מאד".	נמצא בעיר הלבנה בעיקר כמטפס על הגדר לאורך הפסים המגוננים הצדדיים וכמטפס בודד על הבנין.
Antigonon leptopus Hook. & Arn.	אנטיגונון דם	Antigonon leptopus	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 43	1935-36	מטפסים	"פורח באשכולות אדמדים כמעט בכל הקיץ".	נמצא בעיר הלבנה כמטפס על גדר צדדית.כנראה היה נפוץ מאד בעבר.
Antigonon leptopus Hook. & Arn.	אנטיגונון ליפטופוס	Antigonon leptopus	מ"למ 1946, טב' כ"א	1946	מטפסים	"פורח כל הקיץ באדום".	נמצא בעיר הלבנה כמטפס על גדר צדדית.כנראה היה נפוץ מאד בעבר.
Aralia cachemirica Decne.	ארליה קשמירית	Aralia cachmirica	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 30	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"בן שיח בעל עלווה מורכבת המתאים לתנאי צל".	נפוץ בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Aralia cordata Thunb.	ארליה דמוית לב	Aralia cordata	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 30	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"בן שיח בעל עלווה מורכבת המתאים לתנאי צל".	נפוץ בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל.
Araucaria heterophylla (Salisb.) Franco	אראוקריה נאה [אראוקריה רמה]	Araucaria excelsa	מ"י 1925, מס' 4	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	נשתל כעץ בודד על רקע הבנין בגינה הקדמית.
Araucaria heterophylla (Salisb.) Franco	ארוקריה נאה	Araucaria excelsa	קטלוג 1940-1, ללא מספור.	1940-1	עצי יער לשדרות ועצי נוי	אין תיאור	נשתל כעץ בודד על רקע הבנין בגינה הקדמית.
Araucaria heterophylla (Salisb.) Franco	אראוקריה הנישאת [אראוקריה רמה]	Araucaria excelsa	מ"למ 1946, טב' י"ג	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"מביאים שתילים מחו"ל".	נשתל כעץ בודד על רקע הבנין בגינה הקדמית.
Araucaria heterophylla (Salisb.) Franco	ארוקריה נשאה	Araucaria excelsa	תנובה 1948, מס'185	1948	עצים לשדרות וליער	"גר בארץ, עץ מחט גבוה מאד. גדל לאט. מסתפק במעט מים. רחב ענפים. צלו מועט".	נשתל כעץ בודד על רקע הבנין בגינה הקדמית.
Araucaria auraucana (Molina) K. Koch	ארוקריה רעופה	Araucaria imbricata (Monkey puzzle)	מ"י 1932-33, עמ' 3.	1932-33	עצים	"אילן פירמידלי, גובהו 30 מ".	נשתל כעץ בודד על רקע הבנין בגינה הקדמית.
Asparagus densiflorus (Kunth.) Jessop 'Sprengerii'	אספרגוס שפרנגר [אספרגוס צפוף עלים ספרנגרי]	Asparagus sprengeri	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 46	1935-36	צמח בית	"בעל עלים יותר גסים משמש ירק לפרחים".	נפוץ בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל.
Asparagus setaceus (Kunth.) Jessop 'nana'	אספרגוס נוצתי דקיק	Asparagus plumosus nana	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 46	1935-36	צמח בית	"בעל עלים מורכבים כאילו נוצות דקיקות, משמש ירק לפרחים, דקורטיבי מאד בחדר או על מרפסת".	ספוראדי בעיר הלבנה.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Asparagus setaceus (Kunth.) Jessop 'nana'	אספרגוס נוצתי דקיק	Asparagus plumosus nanus	מ"למ 1946, עמ' 244	1946	צמח בית, לקישוט גזוזטראות לקטיפת ירק לפרחים	"בעל עלים מורכבים כאילונוצות דקיקות, משמש ירק לפרחים, דקורטיבי מאד בחדר או על מרפסת".	ספוראדי בעיר הלבנה.
Asparagus setaceus (Kunth.) Jessop 'robustus'	אספרגוס נוצתי חזק	Asparagus plumosus robustus	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 46	1935-36	צמח בית	"בעל עלים מורכבים כאילו נוצות דקיקות, משמש ירק לפרחים".	נמצא באזורי חצי צל בעיר הלבנה.
Asparagus setaceus (Kunth.) Jessop 'robustus'	אספרגוס נוצתי חזק	Asparagus plumosus robusta	מ"למ 1946, עמ' 244	1946	צמח בית, לקישוט גזוזטראות לקישוט ירק לפרחים	"בעל עלים מורכבים כאילו נוצות דקיקות, משמש ירק לפרחים".	ספוראדי בעיר הלבנה.
Aspidistria elatior Bl.	אספידיסטריה הרוממה [מגינית גדולה]	Aspidistria elatior	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 46	1935-36	צמח בית	"צמח בעל עלים ארוכים מאד ורחבים".	ספוראדי בעיר הלבנה, כנראה נפוץ מאד בעבר.
Bauhinia forficata Link	באוהיניה גדולת הפרח	Bauhinia grandiflora	מ"למ 1946, טב' י"ג	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"פורח בלבן באביב ובסתיו".	נדיר יחסית לבוהיניה מגוונת. לא נצפה בעיר הלבנה.
Bauhinia variegata (L.) syn. Bauhinia purpurea hort.	בוהיניה אדומה	Bauhinia purpurea	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 24	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"עץ בינוני, פורח בקיץ, נשיר, נשתל לפעמים בגינה הקדמית".	נשתל כעץ בודד בתוך הגינה הקדמית.
Bauhinia variegata (L.) syn. Bauhinia purpurea hort.	בוהיניה אדומה	Bauhinia purpurea	מה"פ 1940-41, ללא מספור	1940-41	עצי יער לשדרות ועצי נוי	אין תיאור	נשתל כעץ בודד בתוך הגינה הקדמית.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Bauhinia variegata (L.) syn. Bauhinia purpurea hort.	בוהיניה ארגמן	Bauhinia purpurea	מ"למ 1946, טב' י"ג	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"פורח בורוד אביב ובסתיו".	נשתל כעץ בודד בתוך הגינה הקדמית.
Begonia metallica W.G.	ביגוניה מתכת	Begonia metallica	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 46	1935-36	צמח בית	"העלים הם כתמי מתכת, הפריחה לבנה".	נצפה באזורי צל ובתנאי לחות.
Begonia rex Putzeys	ביגוניה המלכה	Begonia rex	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 46	1935-36	צמח בית	"העלים גדולים ויפים מאד, פריחה ורודה".	נפוץ בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל. כנראה בעבר השתרע מעציצים במרפסות.
Begonia x semperflorens	ביגוניה פורחת-תמיד	Begonia semperflorens	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 47	1935-36	צמח בית	"בעלת עלים קטנים ומבריקים, פורחת בורוד ולבן".	נפוץ בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל. כנראה בעבר השתרע מעציצים במרפסות.
Begonia x semperflorens	ביגוניה פורחת-תמיד	Begonia semperflorens	מ"י 1925, מס' 52	1925	צמחי נוי	אין תיאור	נפוץ בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל. כנראה בעבר השתרע מעציצים במרפסות.
Billbergia spp.	בילברגיה	Billbergia	מ"י 1925, מס' 51	1925	צמחי נוי	אין תיאור	צמח בית עמיד, הנשתל גם בקומת העמודים.
Bougainvillea glabra Choisy in DC	בוגנביליה קרחה	Bougainvillea glabra	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 43	1935-36	מטפסים	"דקורטיבית מאד בגלל עלי לואי סגולים, פורחת בקיץ".	נצפה בעיקר כמטפס על גדר פס הגינון הצדדיים או ומטפס על הבנין.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Bougainvillea glabra Choisy in DC	בוגנביליה קרחה	Bougainvillea glabra	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 43	1935-36	מטפסים	"דקורטיבית מאד בגלל עלי לואי סגולים, פורחת בקיץ".	נצפה בעיקר כתחליף לגדר חיה בפסי הגינון הצדדיים וגם כמטפס על הבנין.
Bougainvillea spectabilis Willd.	בוגנביליה נאה	Bougainvillea spectabilis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 43	1935-36	מטפסים	"פורחת בחורף, העלים רחבים קצת יותר.גדולה, חזקה יותר".	נצפה בעיקר כתחליף לגדר חיה בפסי הגינון הצדדיים וגם כמטפס על הבנין.
Brugmansia arborea (L.) Lagehr.	דטור עצי	Datura arborescens	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"פריחה לבנה, שיח גבוה עד 2 מ'".	נשתל כשיח בודד בגינה הקדמית. ספוראדי בעיר הלבנה.
Buddleja davidii Franch.	בודלאה משתנה	Buddleia variabilis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 31	1935-36	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	"שיח פורח באשכולות ארוכים בצבע סגול".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה נפוץ יותר.
Buddleja davidii Franch.	בודלאה משתנית	Buddleia mutabilis	מ"למ 1946, טב' ט"ו	1946	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	"פריחה קיצית סגולה".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה נפוץ יותר.
Buddleja madagascariensis Lam.	בודלאה מדסקרית	Buddleja madagascariensi	מ"למ 1946, טב' ט"ו	1946	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	"צבע הפריחה זהב. הפרחים יפים גם לקטיף".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה נפוץ יותר.
Buddleja madagascariensis Lam.	בודלאה מדסקרית	Buddleja madagascariensi	מ"י 1925, מס' 36	1925	שיחים ומטפסים	אין תיאור	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה שימושי ונפוץ יותר.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Callistemon salignus (Sm.) DC.	קליסטמון ערבתי	Callistemon salignus	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פריחה אדומה באביב".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה נפוץ יותר.
Callistemon speciosus (Sims) Sweet	קליסטמון נאה	Callistemon speciosus	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 30	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, פורח באדום באביב, ירוק תמיד".	נפוץ בעיר הלבנה כעץ קטן בודד בגינה הקדמית.
Callistemon coccineus var. laevifolius F. Muell.	קליסטמון אדום	Callistemon coccinea	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פריחה ורודה באביב".	נמצא בעיר הלבנה כעץ קטן בודד בגינה הקדמית, נדיר יחסית לזנים הפורחים באדום.
Campsis grandiflora Thunb.	ביגנוניה גדולת פרח [עקולית]	Bignonia grandiflora	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 43	1935-36	מטפסים	"פורחת אדום, ירוקה תמיד, מתאימה גם כשיח בודד".	נפוץ כשיח בודד בגינה הקדמית.
Campsis radicans L.	טיקומה שורשית [עיקולית]	Tecoma radicans	מ"למ 1946, טב' ט"ו	1946	שיחים לנוי	"מטפס, משיר עלים".	ספוראדי בעיר הלבנה.
Canna indica L.	Blumenrhor	Canna	Pflanzenwelt Palästinas, p.127	1930	שיחים לנוי	"בעלי עלווה דקורטיבית, נשתלים בסמוך לבננה".	נפוץ בחלקים הגלויים לשמש בגינות העיר הלבנה, בעיקר כשרידי שתילות וותיקות.
Canna indica L.	קנה הודית	Canna indica	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 30	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"קנה שורש רב שנתי היוצר מסות בעלות עלווה ארוכה ורחבה עם פריחה צבעונית על תפרחת ארוכה".	נפוץ בחלקים הגלויים לשמש בגינות העיר הלבנה, בעיקר כשרידי שתילות וותיקות.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Canna indica L.	קנה הודית	Canna indica	מ"למ 1946, טב' כ'	1946	בני שיחים לנוי	"פורח באדום צהוב כל השנה".	נפוץ בחלקים הגלויים לשמש בגינות העיר הלבנה, בעיקר כשרידי שתילות וותיקות.
Canna indica L.	קנה [הודית]	Canna [indica]	מ"י 1925, מס' 55	1925	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"קנה שורש רב שנתי היוצר מסות בעלות עלווה ארוכה ורחבה עם פריחה צבעונית על תפרחת ארוכה".	נפוץ בחלקים הגלויים לשמש בגינות העיר הלבנה, בעיקר כשרידי שתילות וותיקות.
Carissa spinarum L. syn. Carissa edulis (Forssk.) Vahl	קריסה נאכלת	Carissa edulis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 31	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"בן שיח נח לזמירה. העלים מבריקים. הפירות נאכלים".	נשתל כגדר חיה או שיח בודד.
Carissa macrocarpa (Eckl.) A.DC.	קריסה גדלת פרחים	Carissa grandiflora	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 31	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"בן שיח נח לזמירה. העלים מבריקים. הפירות נאכלים. פרחים יותר גדולים".	נשתל כגדר חיה או שיח בודד. נפוץבעיר הלבנה.
Carissa macrocarpa (Eckl.) A.DC.	קריסה גדלת פרחים	Carissa grandiflora	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פורח בלבן, ריחני, יש מין הנותן פירות למאכל".	נשתל כגדר חיה או שיח בודד. נפוץבעיר הלבנה.
Selenicereus grandiflorus	Königin der Nacht	Cereus grandiflorus	Pflanzenwelt Palästinas, p.48	1930	קקטוסים וצמחים בשרניים	"פרחים לבנים בגודל 18-24 סמ', בריח וניל".	נצפו באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. נפוצים בעבר.
Cereus	קקטוסים בצורת עמוד או מפותלים	Cereus	Pflanzenwelt Palästinas, p.48	1930	קקטוסים וצמחים בשרניים	"קקטוסים בצורת עמוד או מפותלים".	נצפו באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. נפוצים בעבר.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Cereus uruguayanus Kiesling	קקטוס בעל שלוש צלעות	Cereus peruvianum	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 48	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"קקטוס גבוה, פורח רק בלילה בפרח לבן גדול מאד".	נצפו באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. נפוצים בעבר.
Cestrum elegans (Brongn. ex Neumann) Schltdl	צסטרום אלגנטי	Cestrum elegans	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 31	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח תמיד ירוק, פורח באשכולות בצבע לילך".	נשתל כשיח בודד בגינה הקדמית
Cestrum elegans (Brongn. ex Neumann) Schltdl	צסטרום אלגנטי	Cestrum elegans	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פריחה אדומה או סגולה באביב ובסתיו".	נשתל כשיח בודד בגינה הקדמית
Chamaerops humilis L.	שמירופס נמוך	Chamaerops humilis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 45	1935-36	דקלים	אין תיאור	נצפה בעיר הלבנה.
Citrus × clementina	קלמנטין על חושחש	Clementine, grafted on C. Aurantium	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 21	1935-36	עץ פרי סובטרופי ועץ נוי, מקבוצת המנדרינות, קטן וקוצני	"פרי קל לקילוף".	נפוץ כעץ בודד.
Citrus reticulata Blanco	מנדרינה על חושחש	[Citrus reticulata] Josef Effendi [Friedman], grafted on C. aurantium	Pflanzenwelt Palästinas, p.29	1930	עץ פרי סובטרופי ועץ נוי, השייך לקבוצת המנדרינות. זן מקומי קטן. עץ פורה מאד.	"עץ פרי הדר בגודל קטן עד בינוני, נשתל בפסי הגינה הצדדיים או בגינה האחורית".	נפוץ כעץ בודד.
Citrus reticulata Blanco	מנדרין "יוסף אפנדי", מורכב על חושחש	Mandarine, grafted on C. Aurantium	משתלות הק"המ 1935-6, עמ'21	1935-36	עץ פרי סובטרופי ועץ נוי, מקבוצת המנדרינות, קטן וקוצני	"עץ פרי הדר בגודל קטן עד בינוני, נשתל בפסי הגינה הצדדיים או בגינה האחורית".	נפוץ כעץ בודד.
Citrus × limon (L.) Burm.f.	לימון, זן אורקה, מורכב על חושחש	[C.limon] cv. Eureka, grafted on C. aurantium	משתלות הק"המ 1935-6, עמ'21	1935-36	עץ פרי סובטרופי ועץ נוי, פרי חמוץ וטעים, צמח דל קוצים	"עץ פרי אדם בגודל קטן עד בינוני, נשתל בפסי הגינה הצדדיים או בגינה האחורית".	נפוץ כעץ בודד.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Citrus × limon (L.) Burm.f.	לימון	Citrus limonia	מ"י 1925, מס' 76	1925	עצי פרי	אין תיאור	עץ בודד, לפעמים בקבוצה ליצירת פרדס קטן
Citrus reticulata Blanco	מנדרינה על חושחש	[Citrus reticulata] Josef Effendi [Friedman], grafted on C. aurantium	משתלות הק"המ 1935-6, עמ'21	1935-36	עץ פרי סובטרופי ועץ נוי, השייך לקבוצת המנדרינות. זן מקומי קטן. עץ פורה מאד.	"עץ פרי הדר בגודל קטן עד בינוני, נשתל בפסי הגינה הצדדיים או בגינה האחורית".	נפוץ כעץ בודד.
Citrus × aurantium L.	חושחש	Citrus sinensis "Bigaradier"	מ"י 1925, מס' 74 משתלות הק"המ	1925	עצי פרי	אין תיאור	עץ בודד, לפעמים בקבוצה ליצירת פרדס קטן
Citrus × sinensis (L.) Osbeck	תפוז, זן ולנסיה, על חושחש	[Citrus x sinensis] Valencia, grafted on C. aurantium	1935-6, עמ'3	1935-36	עץ פרי סובטרופי ועץ נוי	"עץ פרי הדר בגודל קטן עד בינוני, נשתל בפסי הגינה הצדדיים או בגינה האחורית".	עץ בודד, לפעמים בקבוצה ליצירת פרדס קטן
Citrus × sinensis (L.) Osbeck	תפוז, זן ושינגטון נבל, על חושחש	[Citrus x sinensis] Washington Navel, grafted on C. aurantium	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 3	1935-36	עץ פרי סובטרופי ועץ נוי	"עץ פרי הדר בגודל קטן עד בינוני, נשתל בפסי הגינה הצדדיים או בגינה האחורית".	עץ בודד, לפעמים בקבוצה ליצירת פרדס קטן
Citrus × sinensis (L.) Osbeck	תפוח זהב - יפואי	Citrus sinensis "oranger"	מ"י 1925, מס' 77	1925	עצי פרי	אין תיאור	עץ בודד, לפעמים בקבוצה ליצירת פרדס קטן
Clerodendrum inerme (L.) Gaertn.	קליריודנדריון	Clerodendron inerme	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פריחה בצבע לבן.משמש גם כמטפס".	נצפה כגדר חיה וכמטפס
Clerodendrum speciosissimum Van Geert ex Morr.	קליריודנדריון אכזב	Clerodendron fallax	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פריחה בצבע שני. משמש גם מטפס".	נצפה באופן ספוראדי כגדר חיה. נפוץ כמטפס.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Clianthus puniceus (G.Don) Sol. ex Lindl.	קליאנטוס פוניצ'	Clianthus puniceus	מ"לם 1946, טב' כ'	1946	בני שיח לנוי	"פריחה אדומה בסתיו".	ספוראדי בגינה הקדמית
Clivia miniata Reg.	קליויה אדומה	Clivia miniata	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 47	1935-36	צמח בית	"צמח בעל עלים ארוכים ובשרניים, פורחת בפרחים גדולים ואדומים, מתאימה גם בגינה, בצל".	נפוץ בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל.
Cordyline indivisa (Forst.)	דרצינה בתלי מחולקת	Dracaena indivisa	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 48	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"עץ בעל עלים ארוכים ובשרניים".	מצוי בגינות העיר הלבנה כשיח בודד
Cordyline indivisa (Forst.)	דרצינה בתלי מסתעפת	Dracaena indivisa	מ"י 1925, מס' 38	1925	שיחים ומטפסים	אין תיאור	מצוי בגינות העיר הלבנה כשיח בודד
Crassula perfoliata L.	קרסולה דמוית איזמל	Crassul	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 48	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"צמח נמוך בעל עלעלים בשרניים וירוקים תמיד. מתאים לפינת סלעים".	לא נצפה
Cryptostegia madagascariensis Bojer ex Decne	קריפטסטגיה ממדגסקר	Cryptostegiama-dagascariensis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 43	1935-36	מטפסים	"עלים מבריקים, פריחה ורודה, קצב גידול מהר".	נפוץ כשיח בודד בגינה הקדמית
Cupressus lusitanica Mill.	ברוש לוזיטני	Cupressus lusitanica	מ"לם 1946, טב' י"ג	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	אין תיאור	נדיר בעיר הלבנה
Cupressus macrocarpa Hartw. ex Gordon	ברוש גדול פירות	Cupressus macrocarpa	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 26	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"מחטני, תדיר ירק, גדל יפה באדמת חול".	שתילה בשורה בפסי הגינה הצדדיים והגינה האחורית. מסמן גבול חלקה
Cupressus macrocarpa Hartw. ex Gordon	ברוש גדול פירות	Cupressus macrocarpa	מ"לם 1946, טב' י"ג	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"מחטיו מכסיפים".	שתילה בשורה בפסי הגינה הצדדיים והגינה האחורית. מסמן גבול חלקה

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Cupressus macrocarpa Hartw. ex Gordon	ברוש גדול פירות	Cupressus macrocarpa	מ"י 1925, מס' 10	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	שתילה בשורה בפסי הגינה הצדדיים והגינה האחורית. מסמן גבול חלקה
Cupressus sempervirens (L.) var. Horizontalis	Zeder Zipresse	Cupressus sempervirens	Pflanzenwelt Palästinas, p.154.	1930	עצים לשדרות ויער	"משמש לגִנות, לשדרות ולמשברי רוחות".	שתילה בשורה בפסי הגינה הצדדיים והגינה האחורית. מסמן גבול חלקה
Cupressus sempervirens (L.) var. Pyramidalis	ברוש רגיל	Cupressus sempervirens	מ"י 1925, מס' 11	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	שתילה בשורה בפסי הגינה הצדדיים והגינה האחורית. מסמן גבול חלקה
Cupressus sempervirens var. Horizontalis	ברוש אופקי	Cupressus sempervirens var. Horizontalis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 26	1935-36	עצים לשדרות ויער	"משמש לגִנות, לשדרות ולמשברי רוחות".	שתילה בשורה בפסי הגינה הצדדיים והגינה האחורית. מסמן גבול חלקה
Cycas revoluta Thunb.	אין שם עברי	Cycas revoluta	Pflanzenwelt Palästinas, p.155	1930	דקלים	עלווה דומה לזו של דקל	ספוראדי בעיר הלבנה
Cycas revoluta Thunb.	ציקס ריוולוטה	Cycas revoluta	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 45	1935-36	דקלים	"דומה לדקל, בטעות משתיך לדקלים".	ספוראדי בעיר הלבנה
Dasylirion glaucophyllum Hook.	דזיליריון כחול עלים	Dasylirion glaucophyllum	מ"למ 1946, טב' ט"ו	1946	שיחים לנוי	"צמח בשרני".	ספוראדי בעיר הלבנה
Datura metel L.	דטור לבנה	Datura alba	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 31	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, גדל בכל קרקע, הפריחה לבנה".	נשתל כשיח בודד בגינה הקדמית
Datura metel L.	דטור נטוי פרי	Datura meteloides	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"שיח בעל פריחה לבנה עם פסים ורודים".	נשתל כשיח בודד בגינה הקדמית

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Delonix regia (Bojer) Raf.	פואנציאנה מלכים [צאלון נאה]	Poinciana regia	מ"י 1925, מס' 29	1925	אילני סרק לשדרות, חורשות ויערות	אין תיאור	עץ רחוב או בגינות גדלות. נמצא באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים.
Delonix regia (Bojer) Raf.	פואנציאנה המלכה [צאלון נאה]	Poinciana regia	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 28	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"עץ נהדר בגלל פריחתו האדומה בקיץ, נותן צל, משיר עלים לזמן קצר, גדל מהר".	עץ רחוב או בגינות גדלות. נמצא באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים.
Delonix regia (Bojer) Raf.	פואנציאנה המלכה [צאלון נאה]	Poinciana regia	מ"למ 1946, טב' י"ד	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"משרים את הזרעים במים רותחים במשך 5 דקות".	מצוי בעיר הלבנה כעץ רחוב או בגינות גדולות. נמצא באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים.
Dipogon lignosus (L.) Verdc.	דולכוס עצים	Dolichos lignosus	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 44	1935-36	מטפסים	"פריחה באשכולות ורודים, מטפס מהיר צמיחה".	ספוראדי בעיר הלבנה
Donoea viscosa (L.) Jacq.	דודוניאה דביקה	Dodonea viscosa	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 31	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, ירוק תמיד, נוח לזמירה וגדל מהר, מתאים לגדר חיה".	נשתל כגדר חיה או שיח בודד. באופן ספוראדי נמצא כגדר חיה קדמית בעיר הלבנה.
Donoea viscosa (L.) Jacq.	דודוניאה דבקית	Dodonea viscosa	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"ניתנת לזמירה בצורות שונות".	נשתל כגדר חיה או שיח בודד. באופן ספוראדי נמצא כגדר חיה קדמית בעיר הלבנה.
Dracaena draco L.	דרצינת הדרקון [דרקונית גדולה]	Dracaena draco	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 48	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"עץ בעל עלים ארוכים ובשרניים".	מצוי בגינות העיר הלבנה כשיח בודד

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Duranta erecta L. 'variegata'	דורנטה פלומירי מפוספת	Duranta plumierii variegata	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"שפת העלים לבנה".	זן מגוון, נשתל כגדר חיה או מטפס. מופיע בעיר הלבנה באופן ספוראדי
Duranta erecta L.syn. Duranta plumierii Jacq.	דורנטה פלומייר	Duranta plumierii	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 32	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, מתפרס, ירוק תמיד, פורח לבן נוח לזמירה וטוב לגדר חיה".	נשתל כגדר חיה או מטפס. מופיע בעיר הלבנה
Duranta erecta L.syn. Duranta plumierii Jacq.	דורנטה פלומירי	Duranta plumierii	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"הפירות צהובים ובשפע".	נשתל כגדר חיה או מטפס. מופיע בעיר הלבנה
Duranta plumierii Jacq. 'alba'	דורנטה לבנה	Duranta alba	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 32	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, מתפרס, ירוק תמיד, פורח לבן נוח לזמירה וטוב לגדר חיה".	נשתל כגדר חיה או מטפס. מופיע בעיר הלבנה
Duranta plumierii Jacq. 'alba'	דורנטה לבנה	Duranta alba	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"פריחה לבנה במשך הקיץ".	נשתל כגדר חיה או מטפס. מופיע בעיר הלבנה
Echeveria Dc. Spp.	אחיבריה	Echiveria	רשימת צמחים, מס' 59	1925	צמחי נוי	אין תיאור	משתייך לקבוצת הצמחייה הסוקולנטית, שניתן לגדל בעציץ או בגינה.
Eleagnus angustifolia	עץ שמן	Eleagnus angustifolia	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 32	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	יפה בגלל עליו המכסיפים, גדל בכל קרקע, פרחיו ריחניים, ירוק תמיד	לא נצפה בגינות העיר הלבנה.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Erigeron karvinskianus AGM	ויטדניה מינים שונים	Vittadenia varia	מ"לם 1946, טב' י"ט	1946	בני שיחים לנוי	"מתפשטת".	צמח כיסוי בשימוש נרחב בעבר. לא נצפה.
Eriobotrya japonica (Thunb.) Lindl.	שסק יפני	Eriobotrya japonica	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 22	1935-36	עץ פרי סובטרופי ועץ נוי	"עץ פרי עמיד לצל, נשתל לרב בפסי הגינה הצדדיים או בגינה האחורית".	נפוץ כעץ בודד.
Eriobotrya japonica (Thunb.) Lindl.	שסק יפני	Eriobotrya japonica	מ"י 1925, מס' 78	1925	עצי פרי	אין תיאור	נפוץ כעץ בודד.
Euphorbia pulcherrima Willd. ex Klotzsch	פוינסטיה יפהיפה	Poinsettia pulcherrima	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 36	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, יפה בגלל עלי לואי שלו האדומים, צומח מהר, מתאים כבודד או גדר חיה".	נשתל כשיח בודד בגינה הקדמית
Euphorbia resinifera A. Berger	חלבלוב בעל שרף	Euphorbia resinifera	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 49	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"צמח דומה לקקטוס, הגזע בשרני, עלעלים קטנים, פורח אדום, מתאים לפינת סלעים".	לא נצפה בשטח
Fatsia japonica (Thunb.)Decne. & Planch.	ארליה סיבולדיי	Aralia sieboldii	מ"לם 1946, טב' ט"ו	1946	שיחים לנוי	"אוהבת צל, אינה אוהבת סיד".	נפוץ בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל. שתילה מעורבת.
Ficus carica L.	תאנה	Feigenbaum	Pflanzenwelt Palästinas, p.111	1930	עץ פרי, הנשתל גם בגינה	"נותן פרי אדום וירוק בקיץ".	נצפה בגינות העיר הלבנה
Ficus carica L.	תאנה	Ficus carica	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 22	1935-36	עצי פרי סובטרופיים	אין תיאור	נצפה בגינות העיר הלבנה

נספח 3

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Ficus sycomorus L.	שיקמה	Sykomore	Pflanzenwelt Palästinas, p.111	1930	עץ פרי, הנשתל גם כעץ שדרה, לפעמים בגינה	"הפירות נאכלים על ידי ציפורים".	רווח כעץ שדרה, ספוראדי בגינות הבתים על העמודים
Ficus bengalensis L.	פיקוס בנגלי	Ficus bengalensis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 27	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"משמשים לשדרות. נותנים צל".	מצוי בעיר הלבנה כעץ רחוב או בגינות גדולות. נמצא באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים.
Ficus bengalensis L.	פיקוס הודי	Ficus indica	מ"י 1925, מס' 13	1925	עצים לשדרות ויעור	"משמשים לשדרות. נותנים צל".	מצוי בעיר הלבנה כעץ רחוב או בגינות גדולות. נמצא באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים.
Ficus elastica Roxb.ex Hornem.	פיקוס גמיש [היום פיקוס הגומי]	Ficus elastica	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 26	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"עץ גדול מאד. העלים גדולים ומבריקים. בעציץ משמש צמח בית".	נצפה בגינות הקדמיות כעץ בודד, הנשתל באופן אקראי בעיקבות העברת עציץ בית לגינה
Ficus elastica Roxb.ex Hornem.	פיקוס אלסתי [היום פיקוס הגומי]	Ficus elastica	מ"למ 1946, טב' י"ד	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	אין תיאור	נצפה בגינות הקדמיות כעץ בודד, הנשתל באופן אקראי בעיקבות העברת עציץ בית לגינה
Ficus macrophylla Desf. Ex Pers.	פיקוס גדל עלים	Ficus macrophylla	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 27	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"העלים ארוכים. נותן צל".	מצוי בעיר הלבנה כעץ גינות גדולות. נמצא באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Ficus macrophylla Desf. Ex Pers.	פיקוס דמוי מגנוליה	Ficus magnolioides	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 27	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"משמשים לשדרות. נותנים צל".	מצוי בעיר הלבנה כעץ רחוב או בגינות גדולות. נמצא באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים.
Ficus macrophylla Desf. Ex Pers.	פיקוס גדל עלים	Ficus macrophyllus	מ"למ 1946, טב' י"ד	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"משמשים לשדרות. נותנים צל".	מצוי בעיר הלבנה כעץ גינות גדולות. נמצא באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים.
Ficus religiosa L.	פיקוס דתי [פיקוס קדוש]	Ficus religiosa	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 27	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"העלה בעל חוד ארוך. יפה לשדרות ובתור עץ בודד".	מצוי בעיר הלבנה כעץ רחוב או בגינות גדולות. נמצא באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים.
Ficus religiosa L.	פיקוס דתי [פיקוס קדוש]	Ficus religiosa	מ"למ 1946 1946, טב' י"ד	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"משמשים לשדרות. נותנים צל".	מצוי בעיר הלבנה כעץ רחוב או בגינות גדולות. נמצא באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים.
Ficus retusa L. syn. Ficus microcarpa	פיקוס מבריק	Ficus nitida	מ"י 1932-33, מס' 77	1932-33	אילני נוי	"אילן מצל רחב נוי".	שימוש בגינה הקדמית והצדדית לפיקוסי שער גזומים, גדרות חיות.
Ficus retusa L. syn. Ficus microcarpa	פיקוס מבריק	Ficus nitida	מהק"ה 1935-6 קטלוג, עמ' 27	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"עלים קטנים ומבריקים. יפה מאד. גדל טוב בכל קרקע. נוח לזמירה".	שימוש בגינה הקדמית והצדדית לפיקוסי שער גזומים, גדרות חיות.

נספח 3

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Ficus retusa L. syn. Ficus microcarpa	פיקוס מבריק	Ficus nitida	משק הפועלות, 1940-1, ללא מספור	1940-1	עצי יער לשדרות ולנוי	אין תיאור	שימוש בגינה הקדמית והצדדית לפיקוסי שער גזומים, גדרות חיות.
Ficus retusa L. syn. Ficus microcarpa	פיקוס מבריק	Ficus nitida	מ"למ 1946 1946, טב' י"ד	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"ניתן לזמירה בקלות".	שימוש בגינה הקדמית והצדדית לפיקוסי שער גזומים, גדרות חיות.
Ficus retusa L. syn. Ficus microcarpa	פיקוס מבריק	Ficus nitida	קטלוג תנובה 1948, מס. 211	1948	עצים לשדרות ויעור	"אחד העצים הנהדרים בשל גידולו המהיר והחזק. צלו רב מאד בשל עליו הקטנים המרובים המהווים כפה צפופה של ירק רענן. נתן לזמירה לצורות שונות. נאה לשדרה בכל מקום, כבודד בכל גן, מתאים גם לגדר גבוהה".	שימוש בגינה הקדמית והצדדית לפיקוסי שער גזומים, גדרות חיות.
Ficus rubiginosa Desf. ex Vent.	פיקוס חלדוני	Ficus rubiginosa	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 27	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"משמשים לשדרות. נותנים צל".	מצוי בעיר הלבנה כעץ גינות גדלות. נמצא באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים. ספוראדי בעיר הלבנה
Ficus virens Ait.	פיקוס הצבע	Ficus infectoria	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 27	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"משמשים לשדרות. נותנים צל".	
Heliotropium peruvianum	עקץ העקרב פרוביאני	Heliotropium peruvianum	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 32	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח משתרע על הקרקע. פורח בסגול, ריחני".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה שימושו נפוץ יותר.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Heliotropium peruvianum	הליוטרופ מפירו	Heliotropium peruvianum	מ"לם 1946, טב' ט"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"פורח בסגול, ריחני".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה שימושו נפוץ יותר.
Heliotropium peruvianum	עקץ העקרב פרוביאני	Heliotropium peruvianum	מ"י 1925, מס' 39	1925	שיחים ומטפסים	אין תיאור	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה שימושו נפוץ יותר.
Hibiscus mutabilis L.	היביסקוס משתנה פרח ממלא	Hibiscus mutabilis flore pleno	מ"י 1925, מס' 19	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	לא נצפה כגדר חיה, כנראה נפוץ כשיח פורח בודד בעבר.
Hibiscus mutabilis L.	היביסקוס משתנה	Hibiscus mutabilis	מ"י 1932-33, מס' 84	1932-33	אילני נוי	"נושא פרחים לבנים המשתנים לורוד".	לא נצפה כגדר חיה, כנראה נפוץ כשיח פורח בודד בעבר.
Hibiscus mutabilis L.	היביסקוס משתנה	Hibiscus mutabilis	משתלות הק"המ 1935-6 1935-36, עמ' 32	1935-36	אילני נוי	"שיח גבוה, ירוק תמיד, צבע פרחיו משתנה".	לא נצפה כגדר חיה, כנראה נפוץ כשיח פורח בודד בעבר.
Hibiscus mutabilis L.	היביסקוס משתנה	Hibiscus mutabilis	מ"לם 1946, טב' ט"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"פריחה בלבן-אדום".	לא נצפה כגדר חיה, כנראה נפוץ כשיח פורח בודד בעבר.
Hibiscus mutabilis L.	היביסקוס משתנה	Hibiscus mutabilis	קטלוג תנובה 1948, מס'294	1948	שיחים לנוי	"שיח גדול מאד משיר עלים, העלים גדולים ומשוננים, צבעם ירוק בהיר. פרחיו גדולים וצבעם משתנה במשך היום. כל פרח חי רק יום אחד. הוא נפתח בבקר בצבע לבן, במשך היום הוא הופך	נחשב לעץ קטן או שיח גדול, מוערך בשל הפריחה המשנה את צבעה במשך יממה. לא נצפה בעיר הלבנה, כנראה נפוץ כשיח פורח בודד בגינה הקדמית בעבר.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
						ורוד ובערב נובל כשצבעו כמעט אדום. תופס מקום רחב בגן, אינו נח לגן הקטן".	
Hibiscus rosa sinensis L.	היביסקוס ורד סיני	Hibiscus rosa sinensis	מ"י 1932-33, מס. 194 & 195.	1932-33	שיחים	"ירוק תמיד, פרחים אדומים ברב ימות השנה".	נצפה היום בעיקר כגדר חיה, אבל נוכח גם כשיח בודד. נפוץ מאד בעיר הלבנה.
Hibiscus rosa sinensis L.	היביסקוס ורד סיני	Hibiscus rosa sinensis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 33	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"פורח בשפע בפרח גדול בצבע אדום, במשך כל הקיץ, מתאים לכל קרקע".	נצפה היום בעיקר כגדר חיה, אבל נוכח גם כשיח בודד. נפוץ מאד בעיר הלבנה.
Hibiscus rosa sinensis L.	היביסקוס סיני	Hibiscus rosa sinensis	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"יש עם פרחים מלאים ועם ריקים".	נצפה היום בעיקר כגדר חיה, אבל נוכח גם כשיח בודד. נפוץ מאד בעיר הלבנה.
Hibiscus rosa sinensis L.	היביסקוס סיני	Hibiscus rosa sinensis	קטלוג תנובה 1948, מס. 294	1948	שיחים לנוי	"אחד השיחים היפים ביותר. עליו גדולים, חלקים ומשוננים וצבעם ירוק כהה רענן ויפה. פרחיו-פעמונים גדולים אדומים. יש והפרחים ריקים ויש מין שפרחיו מלאים. הפריחה נמשכת כל ימות השנה, גדל מהר מאד בכל אזורי הארץ. ניתן לזמירה. נאה	נצפה היום בעיקר כגדר חיה, אבל נוכח גם כשיח בודד. נפוץ מאד בעיר הלבנה.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
						כבודד, בקבוצה, כגדר חיה. מהוה קיר גבוה פורח תמיד".	
Hibiscus schizopetalus Musk. Hook.	היביסקוס חתוך פרח	Hibiscus schizopetalus	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"פורח באדום".	נצפה בעיר הלבנה כשתילה יחסית חדשה. נפוץ בעבר.
Hoya carnosa (L. f.) R. Br.	Porzellanblume	Hoya carnosa	Pflanzenwelt Palästinas, p.154.	1930	צמחי בית ומרפסת	"עלים כהים, פריחה דמוית שעווה".	ספוראדי בעיר הלבנה, בעבר כנראה נפוץ
Hoya carnosa (L. f.) R. Br.	הויה בשרנית	Hoya carnosa	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 44	1935-36	מטפסים	"מטפס בעל עלים בשרניים, הפריחה עדינה מאד ".	ספוראדי בעיר הלבנה, בעבר כנראה נפוץ
Ipomea tricolor Cav.	איפומאה אדומה כחולה [ליפופית נאה]	Ipomea	מ"י 1925, מס' 40	1925	שיחים ומטפסים	אין תיאור	ספוראדי בעיר הלבנה, בעבר כנראה נפוץ
Ipomea tricolor Cav.	Purpurwinde	Ipomea purpurea	Pflanzenwelt Palästinas, p.87	1930	צמחי נוי	"עלים בצורת לב, פריחה כחולה או סגולה".	ספוראדי בעיר הלבנה, בעבר כנראה נפוץ
Ipomea tricolor Cav.	איפומאה אדומה כחולה [ליפופית נאה]	Ipomea rubro-coerulea	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 44	1935-36	מטפסים	"בעלת עלים גדולים, פורחת תמיד, גדלה בכל מקום, גבוהה מאד	ספוראדי בעיר הלבנה, בעבר כנראה נפוץ
Iresine herbstii Hook	אכירנתס ורשפלטי [איריסינה מגוונת]	Achyranthes verschaffeltii	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 46	1935-36	בעל עלים אדומים	"צמח בית המתאים גם לגינה באזורי חצי צל".	נמצא בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל
Iresine herbstii Hook	אכירנתס ורשפלטי (איריזינה)	Achyranthes verschaffeltii	מ"למ 1946, עמ' 243	1946	ערך גנני בשל עליו האדומים וקלות הריבוי	"צמח בית הגדל גם בגינות. ערכו בעלווה הוורודה אדומה ".	נפוץ בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל. שתילה מעורבת.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Iresine herbstii Hook	אכירנתס ורשפלט [איריסינה מגוונת]	Achyranthes verschaffeltii	רשימת צמחים, מס' 47	1925	צמחי נוי	אין תיאור	נמצא בגינות העיר הלבנה באזורי שמש לא ישירה או חצי צל
Jacaranda mimosifolia D. Don.	יקרנדה עלי מימוזה [סיגלון חד עלים]	Jacaranda mimosaefolia	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 27	1935-36	עצים לשדרות וליעור	"עץ גדול, משיר עלים, פורח באביב באשכול סגול".	מתאים לגינות גדולות או כעץ רחוב. ספוראדי בגינות הבתים על עמודים.
Jacaranda mimosifolia D. Don.	יקרנדה עלי מימוזה [סיגלון חד עלים]	Jacaranda mimosaefolia	מ"למ 1946, טב' י"ד	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"פורח בסגול באפריל-יוני".	מתאים לגינות גדולות או כעץ רחוב. ספוראדי בגינות הבתים על עמודים.
Jacaranda mimosifolia D. Don.	יקרנדה [סיגלון]	Jacaranda mimosaefolia	מ"י 1925, מס' 20	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	מתאים לגינות גדולות או כעץ רחוב. ספוראדי בגינות הבתים על עמודים.
Jasminum azoricum L.	יסמין אזורי	Jasminum azoricum	מ"למ 1946, טב' כ"ב	1946	מטפסים	"פורח בלבן, ריחני, משמש לתעשית הבשמים".	נפוץ כמטפס
Jasminum grandiflorum L.	יסמין גדול הפרח	Jasminum gr.fl.	מ"למ 1946, טב' כ"ב	1946	מטפסים	"פורח בלבן".	נפוץ כמטפס
Jasminum officinale L.	Jasmin	Jasminum officinale	Pflanzenwelt Palästinas, p.81	1930	מטפסים	"מטפס על קיר או פרגולה. פריחה לבנה ריחנית".	נפוץ כמטפס
Jasminum L. spp. [officinalis] & [sambac]	יסמין	Jasminum	מ"י 1925, מס' 41	1925	שיחים ומטפסים	אין תיאור	נפוץ כמטפס

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Jasminum sambac (L.) Ait.	פיל מצרי [יסמין ערבי]	Jasminum sambac	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 32	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח עם תכונות של מטפס, בעל עלווה בצבע ירוק כהה ופריחה לבנה ריחנית".	נפוץ כמטפס
Jasminum fruticans L.	יסמין צהוב	Jasminum luteum	מ"למ 1946, טב' כ"ב	1946	מטפסים	"פורח בצהוב".	נצפה כשיח משתפל
Justicia carnea Lindl.	יוסטיציה לבנה [יעקוביניה אדומה לבנה]	Justicia var.	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"פריחה באדום, כתום ולבן".	כנראה נפוץ מאד בעבר, עד תחילת שנות השבעים.
Justicia carnea Lindl.'Alba'	יוסטיציה לבנה [יעקוביניה אדומה לבנה]	Justicia alba	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 33	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח.	"שיח גבוה, פורח בתפרחת לבנה, מהיר גידול".	כנראה נפוץ מאד בעבר, עד תחילת שנות השבעים.
Justicia carnea Lindl.'Alba'	יוסטיציה לבנה [יעקוביניה אדומה לבנה]	Justicia alba	מ"י 1925, מס' 62	1925	צמחי נוי	אין תיאור	כנראה נפוץ מאד בעבר, עד תחילת שנות השבעים.
Kalanchoe pinnata (Lam.)	בריאופילום נוצתי	Bryophyllum pinnatum	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 48	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"עליו הבשרניים דיקורטיביים מאד, צבעו ירוק בהיר, מתאים לפינת סלעים".	לא נצפה בשטח
Lagerstroemia indica L.	לגרסטרמיה הודית	Lagerstroemia indica	מ"י 1932-33, מס. 203.	1932-33	שיחים	"פרח ורוד-חי, גדול ויפה, במשך כל הקיץ".	נמצא בגינות בתי הדירות בעיר הלבנה באופן ספוראדי, לרוב מעוצב על גזע גבוה. כנראה היה מאד נפוץ בעבר.
Lagerstroemia indica L.	לגרסטרמיה הודית	Lagerstroemia indica	משתלות הק"המ 1935-6, עמ'33	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח יפה מאד, פורח בתפרחת סגולה. משיר עלים".	נמצא בגינות בתי הדירות בעיר הלבנה באופן ספוראדי, לרוב מעוצב על גזע

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
							גבוה. כנראה היה מאד נפוץ בעבר.
Lagerstroemia indica L.	לגרסטרמיה הודית	Lagerstroemia indica	מ"לם 1946, טב' ט"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"יפה כשזמור על גזע, משיר עלים".	נמצא בגינות בתי הדירות בעיר הלבנה באופן ספוראדי, לרוב מעוצב על גזע גבוה. כנראה היה מאד נפוץ בעבר.
Lagerstroemia indica L.	לגרסטרמיה הודית	Lagerstroemia indica	קטלוג תנובה 1948, מס. 301	1948	שיחים לנוי	"שיח גבוה יפה בשל פריחתן היפה היוצאת מגדר הרגיל. במשך רוב ימות הקיץ נושא שיח זה על ענפים ארוכים זקופים שרביטיים תפרחת וורודה או לבנה של פרחים זעירים גלעיניים מסולסלים. משיר עלים, גדל מהר בכל מקום".	נמצא בגינות בתי הדירות בעיר הלבנה באופן ספוראדי, לרוב מעוצב על גזע גבוה. כנראה היה מאד נפוץ בעבר.
Lantana camara L.	לנטנה מסגונית	Lantana camara	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 33	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה בעל פרחים כתומים, פורח כל השנה בשפע, נוח לזמירה".	נשתל כגדר חיה, מזריע את עצמו. מופיע בעיר הלבנה.
Lantana montevidensis (Spreng.) Bricq.	לנטנה עדינה	Lantana delicatissima	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 33	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח נמוך, בעל פריחה סגולה. מתאים לגדר נמוכה או לפנת סלעים".	נשתל כצמח כיסוי או במסלעה, ספוראדי בעיר הלבנה.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Lantana montevidensis (Spreng.) Bricq.	לנטנה עדינה	Lantana delicatissima	מ"למ 1946, טב' י"ט	1946	בני שיח לנוי	"שיח נמוך, בעל פריחה סגולה. מתאים לגדר נמוכה או לפנת סלעים".	נשתל כמצח כיסוי או במסלעה, ספוראדי בעיר הלבנה.
Lantana spp.	לנטנה מינים שונים	Lantana var.	מ"למ 1946, טב' י"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"פורחת בלבן, אדום צהוב כל השנה. ניתנת לזמירה".	נפוצה בגדרות חיות מעורבות. ובאזורים שונים בגינה בעקבות הזרעה עצמית.
Lantana spp.	לנטנה מינים שונים	Lantana hybr.	מ"למ 1946, טב' י"ז	1948	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	מינים שונים לה מכל הצבעים:לבן, אדום וצהוב. כולם גדלים מהר בכל קרקע. ניתנים לזמירה. צמח המתאים לתפקידים רבים: גדר חיה, ראש עגול, שיח בודד גם זמור על גזע גבוה. דיקורטיבי מאד. מסתפק במעט מאד מים".	נפוצה בגדרות חיות מעורבות. ובאזורים שונים בגינה בעקבות הזרעה עצמית.
Lawsonia inermis L.	Hennastrauch	Lawsonia alba	Pflanzenwelt Palästinas, p.51	1930	צמח לצביעה	"עלים ושורשים מיובשים משמשים לצביעת בדים, צפורניים, אצבעות ושיניים".	נצפה באופן ספוראדי. דומה לדק פרי.
Lawsonia inermis L.	לוזוניה לבנה	Lawsonia alba	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 33	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח יפה מאד, ריחני, פורח בלבן".	בעיר הלבנה מופיע באופן ספוראדי בפסים המגוננים הצדדיים או האחוריים.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Lawsonia inermis L.	לוזוניה לבנה	Lawsonia alba	מ"לם 1946, טב' י"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"פורחת בלבן, ממרץ עד מאי".	ספוראדי בפסים המגוננים הצדדיים או האחוריים.
Leonotis leonorus (L.) L. Br.	ליאונוטוס ליאונורוס	Leonotis leonorus	קטלוג תנובה 1948, מס. 302	1948	שיחים לנוי	אין תיאור	לא נצפה בשטח
Leptospermum laevigatum (Gaertn.) F. Muell.	לפטוספרמום שמאלי	Leptospermum laevigatum	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 33	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, דומה להדס, בהיר יותר, נוח לזמירה, מתאים לגדר, משמש לחיזוק חול בודד".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה שימושו נפוץ יותר, בעיקר בקרבת חוף.
Leptospermum laevigatum (Gaertn.) F. Muell.	לפטוספרמום שמאלי	Leptospermum laevigatum	מ"לם 1946, טב' ט"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"גדל גם על שפת הים, מחזיק חול, נתן לזמירה, אינו סובל אדמת סיד".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה שימושו נפוץ יותר, בעיקר בקרבת חוף.
Leptospermum laevigatum (Gaertn.) F. Muell.	לפטוספרמום שמאלי	Leptospermum laevigatum	קטלוג תנובה 1948, מס. 304	1948	שיחים לנוי.	"גדל בעיקר בחולות. ניתן לזמירה בצורות שונות. נאה גם לגדר חיה. צמח עדין בשל עליו הזעירים שצבעם ירוק בהיר, אינו זקוק למים הרבה".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה שימושו נפוץ יותר, בעיקר בקרבת חוף.
Ligustrum japonicum Thunb.	ליגוסטר יפני	Ligustrum japonicum	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 34	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, תמיד ירוק, נוח לזמירה, העלים בשרניים, מתאים לגדר".	מרכיב גדר חיה גבוהה או עץ קטן בחצי צל. ספוראדי היום, כנראה נפוץ בעבר.
Ligustrum japonicum Thunb.	ליגוסטר יפני	Ligustrum japonicum	מ"לם 1946, טב' ט"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	אין תיאור	מרכיב גדר חיה גבוהה או עץ קטן

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
							בחצי צל. ספוראדי היום, כנראה נפוץ בעבר.
Ligustrum japonicum Thunb.	ליגוסטר יפני	Ligustrum japonicum	מ"י 1925, מס' 21	1925	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	אין תיאור	מרכיב גדר חיה גבוהה או עץ קטן בחצי צל. ספוראדי היום, כנראה נפוץ בעבר.
Ligustrum lucidum Ait.	ליגוסטר בהיר	Ligustrum lucidum	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 34	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"עליו מבריקים מאד. מתאים בתור בודד או כגדר".	נשתל כגדר חיה גבוהה. מצוי באופן ספוראדי בעיר הלבנה כגדר חיה בפסי הגינון הצדדיים.
Ligustrum lucidum Ait.	ליגוסטר מבריק	Ligustrum lucidum	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"אפשר להרכיב על ליגוסטרום רגיל".	נשתל כגדר חיה גבוהה. מצוי באופן ספוראדי בעיר הלבנה כגדר חיה בפסי הגינון הצדדיים.
Ligustrum vulgare L.	ליגוסטרום מצוי	Ligustrum vulgaris	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 34	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"כל הליגוסטרים נתנים לזמירה ומתאימים לגדר חיה ירוקה תמיד".	היום ספוראדי כגדר חיה בפסי הגינון הצדדיים, בעבר כנראה נפוץ.
Ligustrum vulgare L.	ליגוסטרום רגיל	Ligustrum vulgaris	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"כל הליגוסטרים נתנים לזמירה ומתאימים לגדר חיה ירוקה תמיד".	היום ספוראדי כגדר חיה בפסי הגינון הצדדיים, בעבר כנראה נפוץ.
Ligustrum vulgare L.	ליגוסטרום שכיח	Ligustrum vulgaris	מ"י 1925, מס' 22	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	לא נצפה בשטח

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Lonicera japonica Thunb.	לוניצרה יפנית [יערה יפנית]	Lonicera japonica	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 44	1935-36	מטפסים	"מטפס ריחני מאד, הפרחים לבנים-צהובים, ירוק תמיד".	נמצא כמטפס על סככות ועל עצים
Lonicera nitida L.	שמיצירסוס מבריק	Chamaeceraus nitida	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 31	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח בעלעלים קטנים, ומבריקים נוח לזמירה, מתאים לגדר חיה".	לא נצפה בעיר הלבנה
Malvaviscus arboreus Cav.	מלואהויסקוס עצי[דבוקית מעוצה]	Malvaviscus	מ"למ 1946, טב' י"ז	1946	שיחים לנוי	"פורח באדום בקיץ".	נפוץ כגדר חיה חלופית לגדר היביסקוס סיני. ניכנסה לאופנה באמצע שנות הארבעים.
Mandevilla laxa (Ruiz & Pav.) Woodson	מנדיבילה מתוקה	Mandevilea suavolens	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 44	1935-36	מטפסים	"פורחת בצבע לבן, ריחנית".	נמצא כמטפס על סככות ועל עצים
Melia azedarach L.	Paternostrumbau	Melia azedarach	Pflanzenwelt Palästinas, p.31	1930	עץ נוי לגינה	אין תיאור	נצפה באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים. נפוץ בגינות מתקופות קודמות.
Melia azedarach L.	אזדרכת	Melia azedarach	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 28	1935-36	עצים לשדרות וליעור	"עץ נותן צל, משיר עלים: הפריחה דומה ללילך, והעצה טובה לנגרות".	נצפה באופן ספוראדי בגינות הבתים על העמודים. נפוץ בגינות מתקופות קודמות.
Melocactus Link & Otto	Melonen-Kaktus	Melocactus	Pflanzenwelt Palästinas, p.47-8	1930	קקטוסים	"הצמח בעל צורה עגולה. פריחה לבנה או אדומה בקיץ".	נצפה באופן ספוראדי.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Micromeria microphylla (d'Urv.) Benth.	קורנית קטנת-עלים [זוטא?]	Thymus microphyllus	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 38	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"בן שיח ירוק תמיד, ריחני מאד, מתאים לפנת סלעים ולגדר חיה".	נמצא בגינות העיר הלבנה באזורים חשופים לשמש
Morus alba L.	Weisse Maulbeerbaum	Morus alba	Pflanzenwelt Palästinas, p.111	1930	עץ פרי, הנשתל גם כעץ נוי	אין תיאור	ממוקם בדרך כלל בפס הגינה הצדדית או האחורית כעץ בודד, בדרך לפחי האשפה. נפוץ.
Morus alba L.	תות לבן	Morus alba	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 28	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"עץ גבוה. נתן צל, משיר עלים. הפירות נאכלים. משמש כנה לזנים תרבותיים".	ממוקם בדרך כלל בפס הגינה הצדדית או האחורית כעץ בודד, בדרך לפחי האשפה. נפוץ.
Morus nigra L.	Schwarz Maulberbaum	Morus nigra	Pflanzenwelt Palästinas, p.127	1930	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"פירות מתוקים".	לא נצפה בגינות הבתים על עמודים.
Morus nigra L.	תות שחור	Morus nigra	מ"למ 1946, טב' י"ד	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"פירות נאכלים, נותן צל רב".	ממוקם בדרך כלל בפס הגינה הצדדית או האחורית כעץ בודד, בדרך לפחי האשפה. נפוץ.
Musa paradisiaca L.	Banane	Musa paradisiaca	Pflanzenwelt Palästinas, p.127	1930	צמח המניב פרי בשימוש גם בגינה	"צמח עשבוני בעל מימדים של עץ. נשתל בסמוך לקנה [הודית].עלווה דקורטיבית".	נצפה באופן ספוראדי, בעבר נפוץ בגינות.
Myoporum tetrandum (Labill.)	מיאופורום מנוסר	Myoporum serratum	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 34	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, גדל בכל קרקע, תמיד ירוק, נתן לזמירה, פורח בפרחים	נשתל כגדר חיה וכעץ בודד

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
						לבנים כשלג".	
Myoporum tetrandum (Labill.)	מיאופורום מנוסר	Myoporum serratum	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"גדל בסביבת הים, ניתן לזמירה".	נשתל כגדר חיה וכעץ בודד
Myrtus communis L.	הדס מצוי	Myrtus communis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 34	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, חרוק תמיד, נתן לזמירה, יפה לגדר ולצורות שונות, עליו ריחניים".	נשתל כגדר חיה או כעץ שיח בודד. כגדר חיה הוא מופיע באופן ספוראדי בעיר הלבנה.
Myrtus communis L.	הדס מצוי	Myrtus communis	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"ניתן לזמירה לצורות שונות".	נשתל כגדר חיה או כעץ שיח בודד. כגדר חיה הוא מופיע באופן ספוראדי בעיר הלבנה.
Myrtus communis L. Var. 'Tarentina"	הדס טרנטיני [הדס קטן עלים]	Myrtus Terentinus	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"ניתן לזמירה לצורות שונות".	נשתל כגדר חיה או כעץ שיח בודד. כגדר חיה הוא מופיע באופן ספוראדי בעיר הלבנה.
Nephrolepis exaltata 'Bostoniensis'	נפרולפיס בוסטוני	Nephrolepis bostonii	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 47	1935-36	צמח בית	"שרך בעל עלים ארוכים, מורכבים עלעלים קטנטנים".	ספוראדי, כנראה נפוץ בגינות הע"הל בעבר.
Nerium oleander L.	הרדוף (אולאנדר)	Nerium oleander - Laurier rosier	מ"י 1925, מס' 24	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	נשתל בעיקר כשיח בודד בגינה הקדמית או כגדר חיה צדדית. נדיר כגדר חיה קדמית.
Nerium oleander L.	Oleander	Nerium oleander	Pflanzenwelt Palästinas, p.47	1930	שיח בר הפורח לאורך הנחלים וגם שיח נוי נפוץ	"פריחה אדומה-וורודה ועלווה ירוקה תמיד".	נפוץ כשיח נוי בגינות בינוניות עד גדולות. בגינות העיר הלבנה נצפה בעיקר כעץ

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
							קטן בודד בגינה הקדמית, או כשיח בפסים המגוננים הצדדיים.
Nerium oleander L.	הרדוף הנחלים	Nerium oleander	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 35	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיחים	"שיח גבוה, פורח כמעט כל השנה, בצבע ורוד או לבן, ירוק תמיד, גדל בכל קרקע בלי טיפול רב".	נשתל בעיקר כשיח בודד בגינה הקדמית או כגדר חיה צדדית. נדיר כגדר חיה קדמית.
Nerium oleander L.	הרדוף הנחלים	Nerium oleander	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"קיים בצבעים שונים, ורוד, אדום, לבן. גדל ליד מים".	נשתל בעיקר כשיח בודד בגינה הקדמית או כגדר חיה צדדית. נדיר כגדר חיה קדמית.
Opuntia ficus indica (L.) Mill.	אין שם עברי	Cactée, des diverses varietés	מ"י 1925, מס' 54	1925	צמחי נוי	אין תיאור	מיני צבר, היו נפוצים בגינות תל אביב
Opuntia ficus indica (L.) Mill.	Kaktusfeige syn. Fackeldistel	Opuntia ficus indica	Pflanzenwelt Palästinas, p.47	1930	צמחים סוקולנטיים לפרי וליצירת גדר חיה בלתי חדירה	"עלים דוקרניים ליצירת גדרות חיות קוצניות בגנים".	הכוונה לגינות ליד בתים מסורתיים. צברים לא ניצפו בשימוש של גדר חיה בגינות בתי העיר הלבנה, אלא כצמחים בודדים.
Opuntia cochenillifera (L.) Mill.	Kaktusfeige syn. Fackeldistel	Opuntia cochenillifera	Pflanzenwelt Palästinas, p.47	1930	צבר ללא קוצים, המשמש בית גידול לכנימות, מהם מפיקים צבע אדום.	"בעיקר באזור שכם".	נצפה באופן ספוראדי.
Opuntia stricta Haw.	צבר מחוסר קוצים	Opuntia inermis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 49	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"קקטוס ללא קוצים".	מיני צבר, היו נפוצים בגינות תל אביב

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Opuntia tuna (L.) Mill.	צבר פורח צהוב-אדום	Opuntia tuna	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 49	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	צבר בפריחה אדומה או צהובה	מיני צבר, היו נפוצים בגינות תל אביב
Peniocereus serpentinus (Lagasca & Rodriguez) N.P. Taylor	קקטוס נחש	Cereus serpentinus	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 48	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"קקטוס דק, שעיר ודוקר".	לא נצפה בשטח
Pereskia aculeata Mill.	פרסקיה קוצנית	Pereskia aculeata	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 44	1935-36	מטפסים	"מטפס בעל עלים בשרניים, גדל חזק".	ספוראדי בעיר הלבנה
Phoenix canariensis hort. Ex	פיניקס קנרי	Phoenix canariensis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 45	1935-36	דקלים	אין תיאור	נפוץ כעץ בודד על רקע הבנין
Phoenix canariensis hort. Ex	תמרה קנרית	Phoenix canariensis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 45	1925	דקלים	אין תיאור	נפוץ כעץ בודד על רקע הבנין
Phoenix dactylifera L.	Dattepalme	Phoenix dactylifera	Pflanzenwelt Palästinas, p.137	1930	דקלים	"תיאור של התמר כגידול חקלאי".	מצוי כעץ בודד על רקע הבנין
Phoenix dactylifera L.	תמר	Phoenix dactylifera	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 45	1935-36	דקלים	אין תיאור	מצוי כעץ בודד על רקע הבנין
Phyla nodiflora (L.) Greene	ליפיה זוחלת	Lippia repens	מ"למ 1946, טב' י"ט	1946	בני שיחים לנוי	"מתפשטת".	צמח כיסוי ששימש תחליף לדשא. לא נצפה, אך היה בשימוש נרחב בעבר.
Pittosporum tobira Ait.	פיטוספורום טובירה	Pittosporum tobira	מ"י 1925, מס' 27	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	מופיע בעיקר בפסים המגוננים הצדדיים או האחוריים וגם כגדר חיה קדמית.
Pittosporum tobira Ait.	פיטוספורום טובירה	Pittosporum tobira	מ"1 1932-33, 237.מס	1932-33	שיחים	"ירוק תמיד, פרחים לבנים, נותני ריח תפוחי זהב. גדל טוב בקרבת ים".	מופיע בעיקר בפסים המגוננים הצדדיים או האחוריים וגם כגדר חיה קדמית.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Pittosporum tobira Ait.	פיטוספורום יפני	Pittosporum tobira	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 35	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, ירוק תמיד, פורח לבן, ריחני, נוח לזמירה, טוב לגדר או בתור בודד".	מופיע בעיקר בפסים המגוננים הצדדיים או האחוריים וגם כגדר חיה קדמית.
Pittosporum tobira Ait.	פיטוספורום יפני	Pittosporum tobira	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"גם בודד יפה, גדל גם בצל".	מופיע בעיקר בפסים המגוננים הצדדיים או האחוריים וגם כגדר חיה קדמית.
Pittosporum undulatum Vent.	פיטוספורם גלוני	Pittosporum undulatum	מ"י 3-1932, מס. 104	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, ירוק תמיד, פורח לבן, ריחני, נוח לזמירה, טוב לגדר או בתור בודד".	נצפה בעיקר כגדר חיה צדדית
Pittosporum undulatum Vent.	פיטוספורם גלוני	Pittosporum undulatum	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 35	1932-33	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	"מהיר גידול, פרח לבן וריחו כריח יסמין. עולה יפה בקרקעות שונים. טוב גם לגדרות".	נצפה בעיקר כגדר חיה צדדית
Pittosporum undulatum Vent.	פיטוספורם גלוני	Pittosporum undulatum	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"פריחה לבנה ריחנית".	נצפה בעיקר כגדר חיה צדדית
Pittosporum undulatum Vent.	פיטוספורם גלי	Pittosporum undulatum	מ"י 1925, מס' 28	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	נצפה בעיקר כגדר חיה צדדית
Plumbago capensis	עפרית מהכף	Plumbago capensis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 35	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"בן שיח ירוק תמיד, פורח בפריחה עדינה בצבע תכלת כל הקיץ, מתאים גם בתור מטפס".	נפוץ בגינות העיר הלבנה, אך ניראה כי השימוש העיקרי היה כמטפס ורק מאוחר יותר כשיח.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Plumbago capensis	עפרית מהכף	Plumbago capensis	מ"לם 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"פריחה בתכלת כל השנה".	נפוץ בגינות העיר הלבנה, אך ניראה כי השימוש העיקרי היה כמטפס ורק מאוחר יותר כשיח.
Plumbago capensis	עפרית	Plumbago	מ"י 1925, מס' 43	1925	מטפסים	אין תיאור	נפוץ בגינות העיר הלבנה, אך ניראה כי השימוש העיקרי היה כמטפס ורק מאוחר יותר כשיח.
Plumbago willmottiae	עפרית וילמוטי	Plumbago willmottiae	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 35	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"בן שיח ירוק תמיד, פורח בפריחה עדינה בצבע כחול כל הקיץ, מתאים‌ג בתור מטפס".	לא נצפה בעיר הלבנה
Plumeria alba L.	פלומריה לבנה (פיטנה)	Plumeria alba	מ"לם 1946, טב' י"ז	1946	שיחים לנוי	"פריחה לבנה באביב".	נשתלת בעיר הלבנה כעץ בודד בגינה הקדמית. נפוץ.
Plumeria rubra var. acutifolia (Poir.) Woodson	פלומריה מחודדת (פיטנה)	Plumeria acuminata	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 35	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיחים	"שיח בעל עלים גדולים ומבריקים, פורח בצבע קרם, ריחני מאד, משיר עלים".	נשתלת בעיר הלבנה כעץ בודד בגינה הקדמית. נפוץ.
Plumeria rubra var. acutifolia (Poir.) Woodson	פלומריה מחודדת (פיטנה)	Plumeria acuminata	מ"לם 1946, טב' י"ז	1946	שיחים לנוי	"פריחה לבנה ריחנית.משירה עלים".	נשתלת בעיר הלבנה כעץ בודד בגינה הקדמית. נפוץ.
Poligonum baldschaunicum Reg.	פוליגונום בודג'אני	Poligonum bodschanicum	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 44	1935-36	מטפסים	"מטפס עדין, בעל פריחה לבנה-ורודה במשך כל הקיץ".	ספוראדי בעיר הלבנה

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Punica granatum L.	Granatapfelbau	Punica granatum	Pflanzenwelt Palästinas, p.48-50	1930	עץ פרי קטן, לאכילה ולצביעה.	"תיאור של הצמח ושל השימושים שלו, ללא פירוט על מיקומו בגינה".	נפוץ כשיח בודד בגינות העיר הלבנה
Punica granatum L.	רמון	Punica granatum	משתלות הק"המ 1935-6, עמ'23	1935-36	עץ פרי סובטרופי ועץ נוי	"שיח גדול\עץ קטן המוערך בשל פריחתו ופירותיו. נשיר".	שתילה כשיח בודד בגינה הקדמית
Rhaphiolepis umbellata L.	רפיולפיס סגלגל	Raphiolepis ovata	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פריחה לבנה ריחני".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, ייתכן היה נפוץ בעבר.
Rhaphiolepis x delacouri André	רפיולפיס דלקורי	Raphiolepis delacori	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פריחה לבנה ריחני".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, ייתכן היה נפוץ בעבר.
Rosmarinus officinalis L.	רוזמרין רפואי	Rosmarinus officinalis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 36	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"בן שיח ירוק תמיד, ריחני, פורח בצבע תכלת, הפרחים קטנטנים, מסתגל למים בצמצום, מתאים לפינת סלעים ולגדר חיה".	ספוראדי
Ruscus aculeatus L.	רוסקוס דוקר [אצבעונית החורש]	Ruscus aculeatus	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פריחה לבנבנה בפברואר מרץ".	נצפה בקומת העמודים ובאזורים מוצלים של הגינה
Russelia juncea Zucc.	רוסליה דקה	Russelia juncea	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 36	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"פריחה אדומה על ענפים דקים. צמח שרוע המתאים לשתילה במסלעה או בערוגה מוגבהת".	היום ספוראדי, כנראה נפוץ בעבר.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Russelia juncea Zucc.	רוסליה דמוית סוף	Russelia juncea	מ"למ 1946, טב' כ'	1946	בני שיחים לנוי	"פורח באדום כל השנה".	היום ספוראדי, כנראה נפוץ בעבר.
Salvia coccinea Juss.ex Murray	סלביה מאדימה	Salvia coccinea	מ"למ 1946, טב' כ'	1946	בני שיחים לנוי	"פורח באדום כל השנה".	לא נצפה, כנראה נפוץ מאד בעבר.
Salvia farinacea Benth.	סלביה קמחית	Salvia farinaceae	מ"למ 1946, טב' כ'	1946	בני שיחים לנוי	"פורח בכחול באביב".	לא נצפה, כנראה נפוץ מאד בעבר.
Salvia officinalis L.	מרוה רפואית	Salvia officinalis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 36	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"בן שיח פורח לילך, לבן או אדום, גדל בר".	ספוראדי
Salvia officinalis L.	מרוה רפואית	Salvia officinalis	מ"למ 1946, טב' כ'	1946	בני שיחים לנוי	"צבע פרח אדמדם".	ספוראדי
Salvia patens Cav.	סלביה תכלת	Salvia patens	מ"למ 1946, טב' י"ט	1946	בני שיחים לנוי	"פורח בכחול כל הקיץ".	לא נצפה, כנראה נפוץ מאד בעבר.
Salvia splendens Sellow ex J.A. Schultes	מרוה נהדרת	Salvia splendens	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 36	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"בן שיח פורח בארגמן במשך כל הקיץ, מתאים לפנת סלעים".	לא נצפה, כנראה נפוץ מאד בעבר.
Salvia splendens Sellow ex J.A. Schultes	מרוה נהדרת	Salvia splendens	מ"למ 1946, טב' כ'	1946	בני שיחים לנוי	"פורח באדום כל השנה".	לא נצפה, כנראה נפוץ מאד בעבר.
Salvia splendens Sellow ex J.A. Schultes	סלביה מזהירה	Salvia splendens	מ"י 1925, מס' 65	1925	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	אין תיאור	לא נצפה, כנראה נפוץ מאד בעבר.
Sambucus racemosa L.	סמבוק נושא אשכולות	Sambucus racemosa	משתלות הק"המ 1935-6, עמ'36	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח גבוה, יפה בגלל אשכולות פירותיו האדומים. משיר עלים".	נשתל כשיח בודד לצידי הבנין
Sansevieria zeylanica (L.) Willd.	סנסבריה מצילון [כידונן]	Sanseveria zeylonica	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 49	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"צמח בעל עלים בשרניים, ארוכים ומנומרים; מתאים	נצפה במיספר גינות רב.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
						לפינת סלעים".	
Schinus molle L.	Pfefferbaum	Schinus molle	Pflanzenwelt Palästinas, p.32	1930	עץ נוי	"ענפים ירוקים תמיד משתפכים כלפי מטה".	נצפה כעץ בודד בגינה הקדמית ובעיקר לאורך הפסים המגוננים הצדדיים.
Schinus molle L.	סכינוס רך	Schinus molle	מ"" 1932-33, מס. 120	1932-33	אילני נוי	"ירוק תמיד".	נפוץ כעץ בודד בגינה הקדמית ובפסי גינון צדדיים, מיוחסות לו תכונות דוחות זבובים ויתושים.
Schinus molle L.	פלפל בכות	Schinus molle	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 45	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"עץ נותן צל ירוק תמיד".	נפוץ כעץ בודד בגינה הקדמית ובפסי גינון צדדיים, מיוחסות לו תכונות דוחות זבובים ויתושים.
Schinus molle L.	פלפל בכות	Schinus molle	מ"למ 1946, טב' י"ט	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"עץ נותן צל ירוק תמיד".	נפוץ כעץ בודד בגינה הקדמית ובפסי גינון צדדיים, מיוחסות לו תכונות דוחות זבובים ויתושים.
Schinus terebenthifolius L.	סכינוס דמוי אלה	Schinus terebenthifolius	מ"י 1932-33, מס. 121	1932-33	אילני נוי	"ירוק תמיד, טוב לשדרות וגם לגדרות. עצתו טובה למלאכה ומתקיימת זמן רב".	בגינות העיר הלבנה השימוש הוא כעץ בודד וכגדר חיה. עץ מאפין את גינון התקופה.
Schinus terebenthifolius L.	פלפל דמוי אלה	Schinus terebenthifolius	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 29	1935-36	עצים לשדרות ויעור	"עץ נותן צל, נתן גם לזמירה,	בגינות העיר הלבנה השימוש הוא כעץ

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
						מתאים לגדר חיה. העצה טובה לנגרות".	בודד וכגדר חיה. עץ מאפין את גינון התקופה.
Schinus terebenthifolius L.	פלפל דמוי אלה	Schinus terebenthifolia	מ"למ 1946, טב' י"ד	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	"משמש גם לגדר חיה".	בגינות העיר הלבנה השימוש הוא כעץ בודד וכגדר חיה. עץ מאפין את גינון התקופה.
Sempervivum tectorum L.	חי עד מצויר	Sempervivum tectorum	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 49	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"צמח בשרני נמוך מאד, פורח אדום, מתאים לפנת סלעים".	לא נצפה בגינות העיר הלבנה
Senna corymbosa (Lam.)Irwin & Barneby	קסיה קורימבוזה	Cassia corymbosa	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פורח בזהב בסוף הקיץ".	ספוראדי כשיח בודד בגינה הקדמית
Senna x floribunda (Cav.) syn.Cassia laevigata Willd.	קסיה רבת פרחים	Cassia floribunda	משתלות הק"המ 1935-6, עמ'31	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח מתרפס, מתאים גם למטפס, פורח צהוב בשפע, ירוק תמיד".	נשתל כשיח בודד בגינה הקדמית
Senna x floribunda (Cav.) syn.Cassia laevigata Willd.	קסיה פורחת בשפע	Cassia floribunda	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פריחה בצבע זהב בסוף הקיץ. ניתנת לזמירה בצורות שונות".	נשתל כשיח בודד בגינה הקדמית. לא נצפה כגדר חיה, אך ייתכן ששימש לכך בעבר.
Senna tora (L.) Roxb.	קסיה רבת פרחים	Cassia foetida	משתלות הק"המ 1935-6, עמ'31	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"שיח מתרפס, מתאים גם למטפס, פורח צהוב בשפע, ירוק תמיד".	נשתל כשיח בודד בגינה הקדמית. לא נצפה כגדר חיה, אך ייתכן ששימש לכך בעבר.
Senna tora (L.) Roxb.	קסיה רבת פרחים	Cassia foetida	מ"למ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	"פריחה בצבע זהב בסוף הקיץ. ניתנת לזמירה בצורות	ספוראדי כשיח בודד בגינה הקדמית

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
						שונות".	
Solanum jasminoides Paxt.	סולנום דמוי יסמין	Solanum jasminoides	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 44	1935-36	מטפסים	"פורח בסגול".	נפוץ כמטפס באזורי צל
Tecoma x smithii Will. Wats	ביגנוניה סמית [דק פרי]	Bignonia Smithii	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 43	1935-36	מטפסים	"פורחת בצבע צהוב, ירוקה תמיד".	ספוראדי בעיר הלבנה
Tecomaria capensis spp.capensis	ביגנונית כף	Bignonia capensis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 43	1935-36	מטפסים	"פורחת אדום, ירוקה תמיד, מתאימה גם כשיח בודד".	ספוראדי בעיר הלבנה
Thevetia peruviana (Pers.) Schum.	טיביציה הרדופית	Thevetia nerifolia	מ"למ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	"עץ נותן צל, נתן גם לזמירה, מתאים לגדר חיה. העצה טובה לנגרות".	נשתל לרוב כעץ בודד, לפעמים כגדר חיה בפסים הצדדיים
Thuja occidentalis L.(syn. Thuja tatarica Gordon)	טויה מזרחית 'טטרית'	Thuya orientalis 'tatarica'	מ"י 1925, מס' 34	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	כנראה בעבר הייתה נפוצה בתור גדר חיה. לא נצפתה בגינות הבתים על עמודים.
Thuja occidentalis L.(syn. Thuja tatarica Gordon)	Amerikanische Lebensbaum	Thuya occidentalis	Pflanzenwelt Palästinas, p.154	1930	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	כנראה בעבר הייתה נפוצה בתור גדר חיה. לא נצפתה בגינות הבתים על עמודים.
Thuja orientalis L.	Lebensbaum	Thuya orientalis	Pflanzenwelt Palästinas, p.154	1930	שיחים תדירי ירק	"נשתל בגינות ובתי קברות".	כנראה בעבר הייתה נפוצה בתור גדר חיה. לא נצפתה בגינות הבתים על עמודים.

נספח 3

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Thuja orientalis 'aurea nana' L.	טויה מזרחית 'זהובה'	Thuya orientalis 'aurea'	מ"י 1925, מס' 32	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	כנראה בעבר הייתה נפוצה בתור גדר חיה. לא נצפתה בגינות הבתים על עמודים.
Thuja orientalis 'compacta' L.	עץ החיים הצפוף	Thuja orientalis 'compacta'	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 37	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"תמיד ירוק ניתן לזמירה, מתאים לגדר חיה".	לא נצפה בעיר הלבנה
Thuja orientalis 'compacta' L.	טויה מזרחית 'ננסית'	Thuya orientalis 'nana'	מ"י 1925, מס' 33	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	כנראה בעבר הייתה נפוצה בתור גדר חיה. לא נצפתה בגינות הבתים על עמודים.
Thuja orientalis L.	טויה מזרחית	Thuya orientalis	מ"י 1925, מס' 31	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	כנראה בעבר הייתה נפוצה בתור גדר חיה. לא נצפתה בגינות הבתים על עמודים.
Tracheolospermum jasminoides (Lindl.) Lem.	רינקוספרמום דמוי יסמין	Rhyncospermum jasminoides	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 44	1935-36	מטפסים	"פורח לבן, יפה גם בתור שיח בודד, אוהב צל".	ספוראדי בעיר הלבנה
Tradescantia [Rhoeo] spathacea Sw. 'Tricolor'	יהודי נודד	Tradescantia tricolor	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 47	1935-36	צמח בית	"בעל עלים בצבע אדום-כחול-סגול".	ספוראדי, כנראה נפוץ בגינות הע"הל בעבר.
Tradescantia fluminensis Vell.	יהודי נודד	Tradescantia fluminensis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 47	1935-36	צמח בית	"בעל עלים ירוקים, גדל מהר מאד".	נמצא בגינות העיר הלבנה.
Tradescantia spp.	יהודי נודד	Tradescantia	מ"י 1925, מס' 66	1925	צמחי נוי	אין תיאור	נמצא בגינות העיר הלבנה.
Verbena rigida Spreng.	ורבנה כחולה	Verbena venosa	מ"למ 1946, טב' י"ט	1946	בני שיחים לנוי	"פורח בכחול".	לא נצפה, כנראה נפוץ מאד בעבר.

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
Vinca major L. 'Rosaea'	וינקה גדולה ורודה	Vinca major var. Rosae	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 38	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"צמח כיסוי בעל פריחה לבנה, המתאים לתנאי צל".	נפוץ בגינות בשתילה מעורבת, יחד עם מיגוון צמחי נוי השייכים לקבוצת "היהודי הנודד".
Vinca major L. 'Alba'	וינקה גדולה לבנה	Vinca major var. Alba	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 38	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"צמח כיסוי בעל פריחה לבנה, המתאים לתנאי צל".	נפוץ בגינות בשתילהמעורבת, יחד עם מיגוון צמחי נוי השייכים לקבוצת "היהודי הנודד".
Vinca minor L.	וינקה קטנה	Vinca minor	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 38	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	"צמח כיסוי בעל פריחה לבנה, המתאים לתנאי צל".	נפוץ מאד בעיר הלבנה בכל חלקי מערכת הכניסה, יחד עם הסוגים "תלת פסי" ו"גלילני".
Washingtonia robusta H. A. Wendl.	ושינגטוניה חסונה	Washingtonia robusta	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 45	1935-36	דקלים	אין תיאור	נפוץ כעץ בודד על רקע הבנין
Washingtonia robusta H. A. Wendl.	ושינגטוניה סיבית	Washingtonia robusta	מ"י 1925, מס' 69	1925	דקלים	אין תיאור	נפוץ כעץ בודד על רקע הבנין, ספוראדי בבתי דירות.
Wisteria sinensis (Sims) Sweet	ויסטריה סינית	Wistaria sinensis	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 44	1935-36	מטפסים	"פורח בצבע סגול בשפע".	נפוץ בגנים גדולי מימדים
Yucca aloifolia L.	Palmlilien	Yucca	Pflanzenwelt Palästinas, p.131	1930	קקטוסים וצמחים בשרניים קוטיים	אין תיאור	נפוץ כשיח בודד בגינות העיר הלבנה
Yucca aloifolia L.	יוקה בעלת עלי אלוא	Yucca aloifolia	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 49	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	"עץ בעל עלים דמויי דגן, פורח פעם בשנים רבות על גבעול ארוך".	נפוץ כשיח בודד בגינות העיר הלבנה
Yucca glauca Nutt. Ex J. Fraser	יוקה צרת עלים	Yucca angustifolia	משתלות הק"המ 1935-6, עמ' 49	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	כמו הנ"ל, העלים צרים יותר, הצבע	נפוץ כשיח בודד בגינות העיר הלבנה

רשימת הצמחים ההיסטוריים לפי סדר האלף בית בלועזית

שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	שם המקור	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תצפיות וצורת שימוש
						ירוק אפור	
Zephyranthes candida (Lindl.)Herb.	אמריליס צחור	Amaryllis candidum	מ"י 1925, מס' 50	1925	צמחי נוי	כמו הנ"ל, העלים צרים יותר, הצבע ירוק אפור	נצפו באופן ספוראדי

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

אראוקריה עץ סימון, בעל תצליל ייחודי, מחטני, נראה מרחוק ומזכיר את האשוח. מקנה מעמד לגינה. נפוץ בגינות העיר הלבנה. הארוקריה הרמה היא המין הנפוץ בארץ, ואילו הא. הרעופה נדירה יותר. הא. הבדבילי כנראה נכנסה לגננות הישראלית מאוחר יותר, כי אינה מוזכרת בכתובים ולא נצפתה בעיר הלבנה.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Araucaria heterophylla (Salisb.) Franco syn. Auraucaria excelsa (hort.)	אראוקריה נאה [אראוקריה רמה]	Araucaria excelsa	מ"י 1925, מס' 4	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	נשתל כעץ בודד על רקע הבנין בגינה הקדמית. נצפה בגינות העיר הלבנה.
	"	ארוקריה נאה	Araucaria excelsa	קטלוג מה"פ 1940-1, ללא מספור.	1940-1	עצי יער לשדרות ועצי נוי	אין תיאור	"
	"	אראוקריה הנישאת [אראוקריה רמה]	Araucaria excelsa	מ"מ 1946, טב' י"ג	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	מביאים שתילים מחו"ל	"
	"	ארוקריה נשאה	Araucaria excelsa	תנובה 1948, מס'185	1948	עצים לשדרות וליער	גר בארץ, עץ מחט גבוה מאד. גדל לאט. מסתפק במעט מים. רחב ענפים. צלו מועט.	"
	Araucaria auraucana (Molina) K. Koch	ארוקריה רעופה	Araucaria imbricata (Monkey puzzle)	מ"י 1932-33, עמ' 3.	1932-33	אילני סרק	אילן פירמידלי, גובהו 30 מ.	נשתל כעץ בודד על רקע הבנין בגינה הקדמית

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

ארליה שיחים בעלי עלווה דקורטיבית, במקור צמחי בית שנכנסו לאזורים המוצלים של הגינה.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
	Aralia cachemirica Decne.	ארליה קשמירית	Aralia cachemirica, Aralia cachmirica	מ"י - 1932 33, עמ' 10 ; מהק"המ קט' 1935-36, עמ' 30	1932-33; 1935-6	שיחים, צמחי נוי: שיחים ובני שיחים	יפה בגלל עליה המשובצים, תמיד ירוקה, דורשת הגנה בחורף, אינה סובלת סיד (1935-36)	נצפתה באזורי הגינה המוצלים (פסים צדדיים) ומתחת לקומת העמודים.
	Aralia cordata Thunb.	ארליה דמוית לב	Aralia cordata	מ"הקמ קט' 1935-36, עמ' 30	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיחים	כמו הנ"ל, עליה מבריקים יותר (1935-36).	נצפתה באזורי הגינה המוצלים (פסים צדדיים) ומתחת לקומת העמודים.
	Fatsia japonica (Thunb.) Decne. & Planch.	ארליה זיבולד ארליה זיבולד מוזר	Aralia sieboldii & Aralia sieboldii 'Moseri'	מ"י 1932-33, עמ' 10	1932-33	שיחים	אין תיאור	נצפתה באזורי הגינה המוצלים (פסים צדדיים) ומתחת לקומת העמודים.

נספח 3

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

בוהיניה עץ בגודל בינוני שנכנס לגננות המקומית באמצע שנות השלושים, מוערך בשל הפריחה הריחנית ודמוית סחלב, העלים הגדולים דמויי כיליה. הבוהיניה המגוונת היא המין הנפוץ ביותר, קיימת בפריחה וורודה ולבנה.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
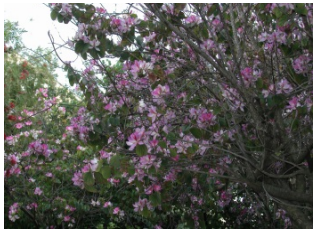	Bauhinia variegata (L.) syn. Bauhinia purpurea hort.	בוהיניה אדומה	Bauhinia purpurea	משתלות הק"המ -1935 6, עמ' 24	1935-36	עצים לשדרות ויעור	עץ בינוני, פורח בקיץ, נשיר, נשתל לפעמים בגינה הקדמית	נשתל כעץ בודד בתוך הגינה הקדמית. ספוראדי בגינות העיר הלבנה.
	"	בוהיניה אדומה	Bauhinia purpurea	מה"פ -1940 41, ללא מספור	1940-41	עצי יער לשדרות ועצי נוי	אין תיאור	"
	"	באוהיניה ארגמן	Bauhinia purpurea	מדריך למשתלות, טב' י"ג	1946	עצים לשדרות, לצל ולנוי	פורח בורוד אביב ובסתיו	"

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

בוגנוויליה שיח מטפס עמיד לכל תנאי, בעל מערכת שורשים חזקה, יוצר סבך עבות ודוקרני. ניטע כצמח בודד המטפס על קירות הבתים ועל עצים. ערך נוי טמון בעלי חיפוי הפרח הצבעוניים. בגינות הבתים על העמודים, נצפה כגדר חיה-מטפסת על הגדרות הצדדיים בלבד, לעיתים ללא פריחה בשל תנאי צל חזקים. קיימים אקסמפלריים וותיקים מרשימים בשימוש זה. ההבחנה בין שני המינים לא תמיד קלה.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Bougainvillea glabra Choisy in DC	בוגנביליה קרחה [בוגנוליאה חלקה]	Bougainvillea glabra	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 16, מהק"המ קטלוג 1935- 36, עמ' 43, תנובה 1948, עמ' 55	1932-33, 1935-36, 1948	מטפסים	דקורטיבית מאד בגלל עלי לואי סגולים, פורחת בקיץ, בקטלוג תנובה 1948 נמנים שני זנים נוספים: B.g. "Miss Butt" (אדום בהיר), וזן "M.me Gazell"	נצפה בעיקר כתחליף לגדר חיה בפסי הגינון הצדדיים וגם כמטפס על הבנין בגינות בתים מסוף שנות השלושים למאה הקודמת.
	Bougainvillea spectabilis Willd.	בוגנביליה נאה	Bougainvillea spectabilis	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 16, מהק"המ קטלוג 1935- 36, עמ' 43	1932-33, 1935-36, 1948	מטפסים	פורחת בחורף, העלים רחבים קצת יותר. גדולה, חזקה יותר	נצפה בעיקר כתחליף לגדר חיה בפסי הגינון הצדדיים וגם כמטפס על הבנין בגינות בתים מסוף שנות השלושים למאה הקודמת.

נספח 3

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

קליסטמון סוג זה ממוצא אוסטראלי, הוא מונה מינים רבים של עצים קטנים ושיחים. הזיהוי אינו תמיד קל. מתאפיין בפריחה דמוית מברשת בקבוקים בצבע אדום בעיקר, וגם לבן וקרם. אם כי המינים הראשונים מופיעים בקטלוג אחד משנות השלושים, נראה כי האקלום נעשה בעיקר מהמחצית השניה של שנות הארבעים למאה הקודמת. בגינות העיר הלבנה נצפה כעץ בודד, ע"פ רב בגינות מאוחרות יחסית, וגם בשתילה כזוג בשער הכניסה (שד' ח"ן 12), או ליד פחי האשפה (בן גוריון 82).

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Callistemon salignus (Sm.) DC.	קליסטמון ערבתי	Callistemon salignus	מדריך למשתלות, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	פריחה אדומה באביב	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן כי בעבר היה נפוץ יותר.
	Callistemon speciosus (Sims) Sweet	קליסטמון נאה	Callistemon speciosus	משתלות הק"המ 1935- 6, עמ' 30	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	שיח גבוה, פורח באדום באביב, ירוק תמיד	נפוץ בעיר הלבנה כעץ קטן בודד בגינה הקדמית
	Callistemon coccineus- var. laevifolius F.Muell.	קליסטמון אדום	Callistemon coccinea	מדריך למשתלות, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	פריחה ורודה באביב	נמצא בעיר הלבנה כעץ קטן בודד בגינה הקדמית, נדיר יחסית לזנים הפורחים באדום.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

קריסה שיח תדיר ירק, שאוקלם בארץ כגידול חקלאי לפרי (הקריסה הנאכלת), נקלט כשיח נוי חשוב (בעיקר קריסה גדולת פרחים) בתחילת שנות השלושים למאה העשרים. ערך כצמח נוי: עלווה תדירת ירק, פריחה לבנה וריחנית. צפיפות העלווה והדוקרנות הופכים אותו למתאים במיוחד לגדר חיה. עמיד לחסר טיפול, שומר תמיד על מראה רענן. אחרי ההיביסקוס הסיני, הסוג הנפוץ ביותר לגדר חיה חזיתית ולפעמים גם צדדית בגינות העיר הלבנה. נצפה גם כשיח בודד בצימוח חופשי. היום ישנם מיני קריסה וזנים שרועים שונים מאלה הנפוצים בשנות השלושים והארבעים למאה הקודמת.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
	Carissa spinarum L. syn. Carissa edulis (Forssk.) Vahl	קריסה נאכלת	Carissa edulis	משתלות הק"המ 1935-6 עמ' 31	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	בן שיח נח לזמירה. העלים מבריקים. הפירות נאכלים.	נשתל כגדר חיה או שיח בודד
	Carissa macrocarpa (Eckl.) A. DC.	קריסה גדלת פרחים	Carissa grandiflora	מ"י -1932 33, עמ' 31, משתלות הק"המ 1935-6 עמ', 31, מ"מ 1946, טב' י"ח, קטלוג תנובה מס' 269.	1932-3, 1935-36 1946, 1948	עצי פרי סובטרופיים, צמחי נוי: שיחים ובני שיח, שיחים לנוי	בן שיח נח לזמירה. העלים מבריקים. הפירות נאכלים. פרחים יותר גדולים.	נשתל כגדר חיה או שיח בודד. נפוץ בעיר הלבנה.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

קלרודנדרון סוג הכולל מיספר רב של צמחי נוי, מרביתם מטפסים. מתייחסים לשני סוגים שונים מאד, המשלבים תכונות של שיח גזום ומטפס. הקלרודנדרון החלק נצפה כגדר חיה חזיתית בעיר הלבנה, בעיקר בשתילה של סוף שנות הארבעים ותחילת שנות החמישים, כנראה נכנס לגננות באמצע שנות הארבעים למאה הקודמת ועדיין בשימוש מה היום. קלרודנדרון נאה, בעל הפריחה האדומה המרהיבה ועלווה דמוית לב, נצפה באופן ספוראדי בעיר הלבנה כגדר חיה חזיתית, אם כי הוא נפוץ יותר כמטפס.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Clerodendrum inerme (L.) Gaertn.	קליריודנדריון [קרורודנדרון חלק], [קלרודנדרון אכזב].	Clerodendron inerme, inermis	מ"הפ 1940-1, ללא ע., מ"מ 1946 1946, טב' י"ח, תנוה 1948, עמ' 48	1940-1, 1946, 1948	שיחים לנוי	פריחה בצבע לבן. משמש גם כמטפס	נצפה כגדר חיה וכמטפס, בעיקר בגינות בתים משנות החמישים או מאוחרים יותר.
	Clerodendrum speciosissimum Van Geert ex Morr.	קליריודנדריון אכזב [קלרודנדרון נאה]	Clerodendron fallax	מ"מ 1946 1946, טב' י"ח	1946, 1948	שיחים לנוי	פריחה בצבע שני. משמש גם מטפס	נצפה באופן ספוראדי כגדר חיה, בשתילה הניראית צעירה יחסית. נפוץ כמטפס.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

דודוניאה שיח תדיר ירק, עמיד לצחיחות, חצי צל, קרקע מליחה. ממוצא טרופי וסובטרופי, נכנס לגינון בארץ בשנות העשרים למאה הקודמת. בעל עצה חזקה ותכונות רפואיות. נצפה בעיר הלבנה כגדר חיה חזיתית ובצדדים (גורדון 84), היום הפך לנפוץ מאד.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Dodonoea viscosa (L.) Jacq.	דודוניאה דביקה	Dodonea viscosa	מקוה ישראל 1932-3, עמ' 12, מהק"המ קטלוג 1935-6, עמ' 31, מ"מ 1946 1946, טב' ט"ז, תנובה 1948, עמ' 49	1932-3, 1935-36, 1946, 1948	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	שיח גבוה, ירוק תמיד, נוח לזמירה וגדל מהר, מתאים לגדר חיה (1935-6); נאה כבודד זמור עגול או כגדר חיה (תנובה 1948)	נשתל כגדר חיה או שיח בודד. באופן ספוראדי נמצא כגדר חיה קדמית בעיר הלבנה, אך נראה רווח יותר בגינות מאוחרות יותר.

נספח 3

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

דורנטה צמח שהוכנס לגנון בארץ בתחילת שנות השלושים למאה הקודמת, בשימוש עיקרי כמטפס ובשימוש מאוחר יותר כגדר חיה חזיתית וצדדית. נצפה בעיר הלבנה כגדר חיה חזיתית בשתילות שנות החמישים והששים. קיימים זנים בעלי פריחה בצבע תכלת, לבנה, עלה מגוון. על סמך בדיקת המקורות נראה כי המין הלבן הוא הוותיק יותר והצורה המגוונת יחסית מאוחרת.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
	Duranta erecta L.syn. Duranta plumierii Jacq.	דורנטה נאה [בפסאג' אפ'ראנג'י], דורנטה פלומיירי	Duranta plumierii	מקוה ישראל 1932-35, עמ' 12, משתלות הק"המ -1935 61935-36, עמ' 32, מ"מ 1946 1946, טב' ט"ז.	1932-33, 1935-36, 1946 1948	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	ירוק תמיד, מהיר גידול, בעל פרחים כחולים, טוב לנטיעה בתור בודד גם לגדרות חיות (1932-33), שיח גבוה, מתפרס, מתאים גם למטפס, ירוק תמיד, פורח לבנה, נוח לזמירה וטוב לגדר חיה (1935-36).	נשתל כגדר חיה או מטפס. מופיע בעיר הלבנה באופן ספוראדי, שימוש רווח בגינות בתי דירות בשנות השישים ועד שנות השמונים למאה הקודמת.
	Duranta erecta L. 'variegata'	דורנטה פלומירי מפוספת	Duranta plumierii variegata	מ"הפ 1940-1, 1940, ללא ע., מ"מ 1946 1946, טב' ט"ז	1940-1, 1946 1948	שיחים לנוי	שפת העלים לבנה שיח גבוה, ירוק	זן מגוון, נשתל כגדר חיה או מטפס. מופיע בעיר הלבנה באופן ספוראדי, שימוש רווח בגינות בתי דירות בשנות השישים ועד שנות השמונים למאה הקודמת.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Duranta plumierii Jacq. 'alba'	דורנטה לבנה	Duranta alba	משתלות הק"המ -1935 61935-36, עמ' 32, מ"הפ 1940-1, ללא ע., מ"מ 1946 1946, טב' ט"ז.	1935-36, 1940-1, 1946, 1948	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	תמיד, פורח לבן, מתאים גם למטפס, נוח לזמירה וטוב לגדר חיה	נשתל כגדר חיה או מטפס. מופיע בעיר הלבנה, שימוש רווח בגינות בתי דירות בשנות השישים ועד שנות השמונים למאה הקודמת.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

פיקוס השדרות עץ המאפיין את הנוף התל אביבי, שם הוא גדל כעץ בצימוח חופשי בשדרות, וכן בצורה גזומה כשער ירוק או כגדר חיה, כיון שהצמח מאד פלסטי וניתן לעצב את צורתו לפי מסורת ה-topiary. פיקוס השדרות (לפנים "תאנה מזהירה") כעץ בצימוח חופשי בתוך גינות בתי הדירות בעיר הלבנה אינו נפוץ. בדרך כלל פיקוס השדרות הופך מצורת שיח גזום לעץ גדול מימדים בהעידר גיזומים תדירים או כתוצאה מהזרעה עצמית אקראית. שאר מיני הפיקוסים ההיסטוריים כגון פיקוס השקמה, פיקוס קדוש, פיקוס הגומי, לא היו מיועדים לגינה הקטנה, ואם הם נמצאים שם, הם כנראה הזריעו את עצמם, או נשתלו בגינה כצמח בית שהיה צריך למצא לו מקום (בעיקר פיקוס הגומי).

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
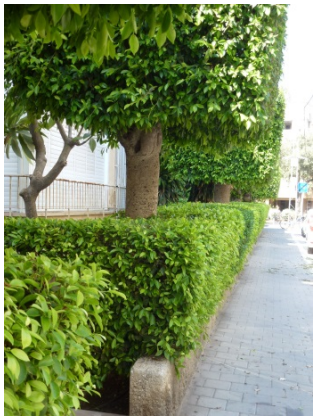	Ficus retusa L. syn. Ficus microcarpa L.f.	פיקוס מבריק גם תאנה מזהירה	Ficus nitida	מ"י 1932-33, מס' 77, מהק"ה 1935-6 קטלוג, עמ' 27, מ"הפ, 1940-1, ללא מספור, מ"מ 1946, טב' י"ד, קטלוג תנובה 1948, מס. 211.	1932-33, 1935-36, 1940-1, 1946 & 1948	עצים לשדרות ויעור	עלים קטנים ומבריקים. יפה מאד. גדל טוב בכל קרקע. נוח לזמירה	שימוש בגינה הקדמית והצדדית לפיקוסי שער גזומים, גדרות חיות.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

יוסטיציה תחת השם "יוסטיציה", המופיעה בקט'ים ההיסטוריים, ישנו מכלול סוגים בוטניים: Adathoda, Jacobinia, Justicia. הצמח המיצג ביותר בגינות העיר הלבנה מכונה בשם "אדטודה לבנה".

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
 	Justicia adhatoda L. syn. Adhatoda adhatoda (L.) Huth syn. Adathoda vasica	יוסטיציה לבנה, יוסטיציה מינים שונים, יוסטיציה צבעים שונים	Justicia alba, Justicia var., Justicia alba (flava ,rosea)	מ"י 1925, מס'.62, מ"י 1932-33, עמ' 13, מהק"ה קט' 1935-36, עמ' 33, מ"מ 1946, טב' ט"ז, קט' תנובה 1948, עמ' 49	1925, -1932 3, 6-1935, 1946 ,1948	עץ\שיחים\ צמחי נוי: שיחים ובני שיחים\ שיחים לנוי	שיח גבוה, פורח בתפרחת לבנה, מהיר צמיחה, ממוצא טרופי, פורח בין מרץ למאי. קיים בצבעים שונים. שיח גבוה, ירוק תמיד, עליו גדולים שלמים ועורקים בולטים עוברים בתוכם. הפרחים לבנים, צהובים או ורודים, ערוכים בתפרחת מארכת המופיעה באביב, מקשטים את השיח בשפע.	נצפתה בגינת מנדלסון 3, פ' פילון 1.רק השיח בעל הפריחה הלבנה נצפה בגינות העיר הלבנה
	Justicia carnea Lindl. syn. Jacobinia carnea	יוסטיציה ורודה\ יוסטיציה מינים שונים\ יוסטיציה צבעים שונים	Justicia rosea, Justicia rosea (alba, flava)	מ"י 1932-33, עמ' 13, מ"למ 1946, טב' ט"ז, קט' תנובה 1948, עמ' 49	1932-33, 1946 ,1948	שיחים\שיחים לנוי	ממוצא טרופי, פורח בין מרץ למאי. קיים בצבעים שונים\ שיח גבוה, ירוק תמיד, עליו גדולים שלמים ועורקים בולטים עוברים בתוכם. הפרחים לבנים, צהובים או	לא נצפתה בגינות העיר הלבנה, כנראה היתה נפוצה בעבר.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
							ורודים, ערוכים בתפרחת מארכת המופיעה באביב, מקשטים את השיח בשפע.	
	Justicia aurea Schltdl. syn. Jacobinia aurea (Schltdl.) Hiern	יוסטיציה צבעים שונים	Justicia flava (alba, rosea)	קט' תנובה 1948, עמ' 49	1948	שיחים לנוי	שיח גבוה, ירוק תמיד, עליו גדולים שלמים ועורקים בולטים עוברים בתוכם. הפרחים לבנים, צהובים או ורודים, ערוכים בתפרחת מארכת המופיעה באביב, מקשטים את השיח בשפע.	לא נצפתה בגינות העיר הלבנה, כנראה הייתה נפוצה בעבר

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

היביסקוס קבוצת שיחים ממשפחת החלמיתיים. ההיביסקוס הסיני הוא הסוג הנפוץ והוותיק ביותר כגדר חיה חזיתית בעיר הלבנה. לרב בעל פרח אדום ופשוט, לפעמים צורות בעלות פרח מלא וצבעים שונים (ורוד, לבן, שמפניה). ההיביסקוס השסוע והדבוקית המעוצה נכנסו לגנון באמצע שנות הארבעים. בעוד השימוש בדבוקית מעוצה כגדר חיה חזיתית וצדדית הפך לנפוץ, השימוש בהיביסקוס שסוע היה נדיר יותר בעבר, בשנים האחרונות הוא הפך שוב לאופנתי.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
 	Hibiscus rosa sinensis L.	היביסקוס ורד סיני	Hibiscus rosa sinensis	מ"י 1932-33, מס. 194 & 195, משתלות הק"המ 1935-6 1935-36, עמ' 33, מ"למ 1946, טבלה ט"ז, קטלוג תנובה 1948, מס.294.	1932-33, 1935-36, 1946, 1948.	שיחים \ צמחי נוי: שיחים ובני שיח\שיחים לנוי.	ירוק תמיד, פרחים אדומים ברב ימות השנה\ פורח בשפע בפרח גדול בצבע אדום, במשך כל הקיץ, מתאים לכל קרקע\ יש עם פרחים מלאים ועם ריקים\ אחד השיחים היפים ביותר. עליו גדולים, חלקים ומשוננים וצבעם ירוק כהה רענן ויפה. פרחיו- פעמונים גדולים אדומים. יש והפרחים ריקים ויש מין שפרחיו מלאים. הפריחה נמשכת כל ימות השנה, גדל מהר מאד בכל אזורי הארץ. ניתן לזמירה. נאה כבודד, בקבוצה, כגדר חיה. מהוה קיר גבוה פורח תמיד.	נצפה היום בעיקר כגדר חיה, אבל נוכח גם כשיח בודד. נפוץ מאד בעיר הלבנה.
Hibiscus rosa sinensis L.	היבסקוס סיני	Hibiscus rosa sinensis	1948					

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Malvaviscus arboreus Cav.	מלוהויסקוס עצי [דבוקית מעוצה]	Malvaviscus	מ"מ 1946, טב' י"ז	1946	שיחים לנוי	פורח באדום בקיץ.	נפוץ כגדר חיה חלופית לגדר היביסקוס סיני. ניכנסה לאופנה באמצע שנות הארבעים.
	Hibiscus schizopetalus Musk. Hook.	היביסקוס חתוך פרח	Hibiscus schizopetalus	מ"מ 1946, טב' ט"ז	1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	פורח באדום	נצפה בעיר הלבנה כשתילה יחסית חדשה, מתחילת המאה ה-21. ייתכן שהיה נפוץ יותר ממה שנצפה בעבר.
	Hibiscus mutabilis L.	היביסקוס משתנה פרח ממלא	Hibiscus mutabilis flore pleno	מ"י 1925, מס' 19	1925	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	נחשב לעץ קטן או שיח גדול, מוערך בשל הפריחה המשנה את צבעה במשך יממה. לא נצפה בעיר הלבנה, כנראה נפוץ כשיח פורח בודד בגינה הקדמית בעבר.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
 	Hibiscus mutabilis L.	היביסקוס משתנה	Hibiscus mutabilis	מ"י -1932 33, מס' 84, משתלות הק"המ 1935-6 1935-36, עמ' 32, מדריך למשתלות 1946, טבלה ט"ז, קטלוג תנובה 1948, מס. 294	1935-36, 1946 ,1948	אילני נוי\צמחי נוי: שיחים ובני שיח\ שיחים לנוי.	נושא פרחים לבנים המשתנים לורוד\שיח גבוה, ירוק תמיד, צבע פרחיו משתנה, פריחה בלבן-אדום.\ שיח גדול מאד משיר עלים, העלים גדולים ומשוננים, צבעם ירוק בהיר. פרחיו גדולים וצבעם משתנה במשך היום. כל פרח חי רק יום אחד. הוא נפתח בבוקר בצבע לבן, במשך היום הוא הופך ורוד ובערב נובל כשצבעו כמעט אדום. תופס מקום רחב בגן, אינו נח לגן הקטן.	"

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

לגרסטרמיה הודית שיח נשיר, בעל פריחה קיצית מרהיבה, גזע צבעוני וצבעי שלכת יפים. היה מאד נפוץ בגינות שנות השלושים, אם כי נפיצות זו אינה תואמת את התצפיות שנערכו במשך הסקר הנוכחי. ייתכן כי חלק מהשיחים מתו בשל התקפת קימחון, בעיה שאינה קיימת בקרב הזנים שפותחו לאחרונה. השיח מתאים לגינה הקטנה ולעיצוב על גזע גבוה.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
 	Lagerstroemia indica L.	לגרסטרמיה הודית	Lagerstroe-mia indica	מ"י -1932 33, מס. 203, משתלות הק"המ -1935 6, עמ'33, מ"למ 1946, טב' ט"ז, קטלוג תנובה 1948, מס. 301.	1932-33, 1935-36,1946ת, 1948.	צמחי נוי: שיחים ובני שיח\ שיחים\ צמחי נוי: שיחים ובני שיח\	שיח יפה מאד, פורח בתפרחת סגולה. משיר עלים.\ פרח ורוד-חי, גדול ויפה, במשך כל הקיץ\יפה כשזמור על גזע, משיר עלים\ שיח גבוה יפה בשל פריחתן היפה היוצאת מגדר הרגיל. במשך רוב ימות הקיץ נושא שיח זה על ענפים ארוכים זקופים שרביטיים תפרחת וורודה או לבנה של פרחים זעירים גלעיניים מסולסלים. משיר עלים, גדל מהר בכל מקום.	נמצא בגינות בתי הדירות בעיר הלבנה באופן ספוראדי, לרוב מעוצב על גזע גבוה. כנראה היה נפוץ בעבר.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

לנטנה שיח תדיר ירק בעל פריחה צבעונית, חזק ועמיד לצחיחות, שוחר שמש. היה בשימוש כגדר חיה במרחב חקלאי, לפחות מהתקופה הטמפלרית. בעיר הלבנה נצפה במקומות רבים, בשתילה מערובת כשריד בגדרות חיות מסוג אחר. נראה כי נעשה בשיח זה שימוש כגדר חיה, אך בהרבה מקרים היה אילוץ להסרתו נוכח פולשנותו, בעיקר מהזרעה עצמית. מתאים לגדר חיה בגינות גדולות מימדים. קיימים מינים וזנים רבים.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
 	Lantana camara L., Lantana spp.	לנטנה מסגונית	Lantana camara	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 13, מהק"המ קטלוג 1935-6, עמ' 33, מ"הפ 1940-1, ללא ע., מ"מ 1946 1946, טב' י"ז, תנובה 1948, עמ' 50, מס' 302.	1932-33, 1935-36, 1940-1, 1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	שיח גבוה בעל פרחים כתומים, פורח כל השנה בשפע, נוח לזמירה (1935-6)	צמח וותיק בסביבה כפרית. צניעות דרישותיו, חוזקו, מהירות הצמיחה ומגוון צבעי הפריחה הפכו אותו לצמח נוי מוערך, עד שפולשנותו גרמה לכך שהיה צורך להסירו מהגינות.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

לפטוספרמום שיח בעל פריחה דקורטיבית, עמיד לרסס מלוח, מומלץ בקטלוגים לשימוש כגדר חיה. לא נצפה בשימוש זה בעיר הלבנה, ייתכן כי בעבר היה נפוץ בשימוש זה.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
	Leptospermum laevigatum (Gaertn.) F. Muell.	לפטוספרמום שמאלי	Leptosper-mum laevigatum	משתלות הק"המ 6-1935 עמ' 33, מ"מ 1946, טב' ט"ז, קטלוג תנובה 1948, מס. 304.	1935-36, 1946, 1948.	צמחי נוי: שיחים ובני שיח\ שיחים לנוי.	שיח גבוה, דומה להדס, בהיר יותר, נוח לזמירה, מתאים לגדר, משמש לחיזוק חול בודד\גדל בעיקר בחולות. ניתן לזמירה בצורות שונות. נאה גם לגדר חיה. צמח עדין בשל עליו הזעירים שצבעם ירוק בהיר, אינו זקוק למים הרבה.	לא נצפה בעיר הלבנה, ייתכן שימש בעבר כגדר חיה בקירבת חוף.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

ליגוסטרום סוג הכולל מינים רבים המשמשים לגדר חיה. תדיר ירק, חזק ועמיד. השימוש הגנני של הליגוסטרום היפני והליגוסטרום המבריק מתועדים החל משנת 1925. על אף זאת, ניצפו באופן ספוראדי כגדר חיה צדדית בעיר הלבנה, כנראה חדל להיות אופנתי. הליגוסטרום השכיח נכנס לגנון באמצע שנות הארבעים.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Ligustrum japonicum Thunb.	ליגוסטר יפני	Ligustrum japonicum	מ"י 1925, מס' 21, משתלות הק"המ 1935-6 עמ' 34, מ"מ 1946, טב' ט"ז	1925, 1935- 1946, 36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	אין תיאור	מרכיב גדר חיה גבוהה או עץ קטן בחצי צל. ספוראדי היום, כנראה נפוץ בעבר. לא נצפה כגדר חיה קדמית.
	Ligustrum vulgare L.	ליגוסטרום שכיח	Ligustrum vulgaris	מ"י 1925, מס' 21, משתלות הק"המ 1935-6 עמ' 34, מ"מ 1946, טב' ט"ז	1925, 1935- 1946, 36	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	מרכיב גדר חיה גבוהה או עץ קטן בחצי צל. ספוראדי היום, כנראה נפוץ בעבר. לא נצפה כגדר חיה קדמית.
	Ligustrum lucidum Ait.	ליגוסטר בהיר	Ligustrum lucidum	משתלות הק"המ 1935-6 עמ' 34, מ"מ 1946, טב' ט"ז	1935-36, 1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	עליו מבריקים מאד. מתאים בתור בודד או כגדר.	מרכיב גדר חיה גבוהה או עץ קטן בחצי צל. ספוראדי היום, כנראה נפוץ בעבר. לא נצפה כגדר חיה קדמית.

נספח 3

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

יערה שני סוגים בעלי אופי שונה. היערה היפנית בעלת אופי של שיח ומטפס, נצפתה בגדר חיה צדדית בשילוב צמחיה אחרת. היערה המבריקה, הנכללת בקטלוגים ההיסטוריים, לא נצפתה בגינות העיר הלבנה.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Lonicera japonica Thunb.	לוניצרה יפנית [יערה יפנית]	Lonicera japonica	משתלות הק"המ 1935-6 עמ' 44	1935-36	מטפסים	מטפס ריחני מאד, הפרחים לבנים-צהובים, ירוק תמיד	נמצא כמטפס על סככות ועל עצים.
	Lonicera nitida L.	שמיצירסוס מבריק	Chamaece-raus nitida	משתלות הק"המ 1935-6 עמ' 31	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	שיח בעלעלים קטנים, ומבריקים נוח לזמירה, מתאים לגדר חיה	לא נצפה בעיר הלבנה

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

מיאופורום שיח תדיר ירק, בעל פריחה לבנה ריחנית. בעיר הלבנה נצפה כגדר חיה צדדית ולפעמים כעץ קטן בודד.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
 	Myoporum tetrandum (Labill.)	מיאופורום מנוסר	Myoporum serratum	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 14, מהק"המ קטלוג 1935- 36, עמ' 34, מ"מ 1946 1946, טב' ט"ז, תנובה 1948, עמ' 51	1932-33, 1935-36, 1946, 1948	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	ירוק תמיד, עולה יפה גם קרוב לים, ומשמש להגנת הצמחים האחרים, טוב לגדר חיה וגם בתור בודד (1932-33), שיח גבוה, גדל בכל קרקע, תדירי ירק, נתן לזמירה, פורח בפרחים לבנים כשלג (1935-6), מיאופורום מנוסר, שיח גבוה למדי, עליו מוארכים, מנוסרים, פריחתו לבנה נעימה ועדינה, תקופתה קצרה מאד באביב (1948)	נשתל כגדר חיה וכעץ בודד. ספוראדי בעיר הלבנה.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

הדס שיח תדיר ירק, בעל פריחה לבנה ועלווה צפופה ריחנית (גדול וקטן עלים). השימוש שלו כצמח נוי עתיק יומין. בעיר הלבנה נצפה כגדר חיה צדדית ולעיתים רחוקות כגדר חיה בחזית.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Myrtus communis L.	הדס מצוי	Myrtus communis	משתלות הק"המ 1935-6 עמ' 34, מ"מ 1946, טב' ט"ז	1935-36, 1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	שיח גבוה, ירוק תמיד, נתן לזמירה, יפה לגדר ולצורות שונות, עליו ריחניים.	נשתל כגדר חיה או כעץ שיח בודד. כגדר חיה הוא מופיע באופן ספוראדי בגינות הבתים האקלקטיים ובתי הסגנון הבילאומי "המקומי המוקדם". נדיר בגינות הבתים על עמודים.
	Myrtus communis L. Var. 'Tarentina"	הדס טרנטיני [הדס קטן עלים]	Myrtus Terentinus	מ"מ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	ניתן לזמירה לצורות שונות	נשתל כגדר חיה או כעץ שיח בודד. כגדר חיה הוא מופיע באופן ספוראדי בגינות הבתים האקלקטיים ובתי הסגנון הבינלאומי "המקומי המוקדם". נדיר בגינות הבתים על עמודים.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

הרדוף שיח תדיר ירק בעל פריחה צבעונית, מתאים לגדר חיה לא גזומה בגינות גדולות. בעיר הלבנה נצפה כשיח בודד או בשתילה מעורבת בצדדים או בגינה האחורית, לעיתים רחוקות בגדר החזיתית.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Nerium oleander L.	הרדוף (אולאנדר)	Nerium oleander	מ"י 1925, מס' 24, משתלות הק"הם 1935-6 עמ' 35, מ"מ 1946, טב' ט"ז	1925, 1935- 36, 1946	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	אין תיאור	נשתל בעיקר כשיח בודד בגינה הקדמית או כגדר חיה צדדית. נדיר כגדר חיה קדמית.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

תבטיה הרדופית שיח דומה להרדוף, בעל עלווה קלילה יותר, פריחה צהובה, ורודה צהובה וכתומה. נצפה כשיח בודד, כחלק מגדר צדדית לא גזומה ובאופן ספוראדי כגדר חיה חזיתית לא גזומה. נפוץ בגינות העיר הלבנה.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
	Thevetia peruviana (Pers.) Schum.	טיביציה הרדופית	Thevetia nerifolia	מ"מ 1946, טב' ט"ז	1946	שיחים לנוי	עץ נותן צל, נתן גם לזמירה, מתאים לגדר חיה. העצה טובה לנגרות.	נשתל לרב כעץ בודד, נפוץ כגדר חיה בפסים הצדדיים ובגינות מאוחרות יותר.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

פיטוספורום שני מינים של שיחים תדירי ירק, בעלי פריחה לבנה-צהבהבה ריחנית, עמידים לצחיחות, לחצי צל ולרסס מלוח. הפיטוספורום היפני נפוץ בגינות העיר הלבנה, בצורת גדר חיה גזומה בגינה הקדמית, בצורת גדר גבוהה לא גזומה בפסים המגוננים הצדדיים. העיצוב כעץ קטן בודד נדיר יותר, אך קיים. הפיטוספורום נפוץ בעיקר באזורים הקרובים לחוף, ובגינות משנות הארבעים והחמישים, אל עף היותו בשימוש הגנני הכללי כבר בשנות העשרים למאה הקודמת. הצורה המגוונת נדירה יותר בעיר הלבנה, כנראה מאוחרת יותר. הפיטסופורום הגלוני, שמימדיו גדולים יותר ועלוותו גדולה יותר, נוכח בגינות העיר הלבנה באופן ספוראדי.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Pittosporum tobira Ait.	פיטוספורום יפני	Pittosporum tobira	מ"י 1925, מס' 27, מ"1 1932-33, מס. 237, משתלות הק"המ 1935-6 עמ' 35, מ"מ 1946, טב' ט"ז.	1925, -1932 33, 1935-36 1946	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	גם בודד יפה, גדל גם בצל\ ירוק תמיד, פרחים לבנים, נותני ריח תפוחי זהב. גדל טוב בקרבת ים.	מופיע בעיקר בפסים המגוננים הצדדיים או האחוריים וגם כגדר חיה קדמית. נפוץ בגינות משנות החמישים ומאוחרות יותר, נדיר יותר בגינות קודמות. נפוץ בקרבת חוף.
	Pittosporum undulatum Vent.	פיטוספורם גלוני	Pittosporum undulatum	מ"י 1925, מס' 28, מ"י 1932-33, מס. 104, משתלות הק"המ 1935-6 עמ' 35, מ"למ 1946, טב' ט"ז	1925, -1932 33, 1935-36 1946	אילני סרק לשדרות, וחורשות ויערות	שיח גבוה, ירוק תמיד, פורח לבן, ריחני, נוח לזמירה, טוב לגדר או בתור בודד\מהיר גידול, פרח לבן וריחו כריח יסמין. עולה יפה בקרקעות שונים. טוב גם לגדרות.	נחשב לעץ קטן המתאים גם ליצירת גדרות. נצפה בעיקר כגדר חיה צדדית. נדיר יחסית.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

עפרית שיח תדיר ירק חזק ופולשני, בעל אופי של מטפס. השימוש המקורי בגינות העיר הלבנה היה בעיקר כמטפס, ובשימוש מאוחר יותר כגדר חיה חזיתית וצדדית.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תתפוצה
	"Plumbago auriculata Lam. syn. Plumbago capensis L."	עפרית מהכף	Plumbago capensis	מ"י 1925, מס' 43, מהק"המ קטלוג 1935- 36, עמ' 35, מ"מ 1946, טב' ט"ז.	1925, 1935- 36, 1946	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	בן שיח ירוק תמיד, פורח בפריחה עדינה בצבע תכלת כל הקיץ, מתאים גם בתור מטפס	נפוץ בגינות העיר הלבנה, אך נראה כי השימוש העיקרי היה כמטפס ורק בגינות החל משנות השישים כגדר חיה.

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

פלפלון בכות עץ בגודל בינוני עד גדול, בעל מראה בכותי, עם עלווה אווירית הנישאת ברוח. היה נפוץ כתחליף לערבה בכותית בסוף המאה ה-19 בשרונה. בעיר הלבנה נצפה כעץ בודד בחזית (נדיר), או בפסים צדדיים המגוננים.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Schinus molle L.	Pfefferbaum, סכינוס רך, פלפל בכות, פלפל בכות	Schinus molle	Pflanzenwelt Palästinas, 1930, p.32, מ"מ 33-1932, מס. 120, משתלות הק"המ -1935, 6, עמ' 45, מ"למ 1946, טב' י"ט	1932- ,1930 33, 1935-36, 1946	עץ נוי, אילני נוי, עצים לשדרות ויעור, עצים לשדרות, לצל ולנוי	ענפים ירוקים תמיד משתפכים כלפי מטה\ עץ נותן צל ירוק תמיד.	נצפה כעץ בודד בגינה הקדמית ובעיקר לאורך הפסים המגוננים הצדדיים.

נספח 3

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

פלפלון דמוי אלה שיח או עץ קטן תדיר ירק בעל עלים מנוצים, דומה לאלת המסטיק. ניטע כעץ בודד בסמוך לגדר הצדדית או כגדר חיה זומה בחזית ובצדדים. נפוץ מאד בעיר הלבנה. פירותיו משמשים תחליף לפלפל. מין פולשני.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Schinus molle L.	Pfefferbaum, סכינוס רך, פלפל בכות, פלפל בכות	Schinus molle	מ"י -1932 33, מס. 121, משתלות הק"המ -1935 6, עמ' 29, מ"למ 1946, טב' י"ד	1932-33, 1935-36, 1946	אילני נוי\עצים לשדרות ויעור\ עצים לשדרות, לצל ולנוי	ירוק תמיד, טוב לשדרות וגם לגדרות. עצתו טובה למלאכה ומתקיימת זמן רב.\עץ נותן צל, נתן גם לזמירה, מתאים לגדר חיה. העצה טובה לנגרות\ משמש גם לגדר חיה	נשתל כעץ בודד בפסי הגינה הצדדיים וכגדר חיה קדמית וצדדית. נפוץ מאד

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

שיחים ממשפחת הביגנוניים: קסיה, דק פרי, ביגנוניה סוגים שונים ממשפחת הביגנוניים (קסיה, טקומה, טקומריה, ביגנוניה, קמפסיס), שניתן לגדל כגדר חיה או מטפס. נצפו בעיר הלבנה כחלק מהגדר החיה הצדדית.

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Campsis radicans L.	טיקומה שורשית [עיקולית]	Tecoma radicans	מ"מ 1946, טב' ט"ו	1946	שיחים לנוי	שיח, גם מטפס, משיר עלים	השימוש העיקרי הוא כמטפס, ספוראדי בעיר הלבנה
	Senna tora (L.) Roxb.	קסיה קורימבוזה	Cassia corymbosa	מ"מ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	פורח בזהב בסוף הקיץ	השימוש העיקרי כשיח בודד, ספוראדי כגדר חיה בגינה הקדמית.
	Senna tora (L.) Roxb.	קסיה פורחת בשפע	Cassia floribunda	מ"מ 1946, טב' י"ח	1946	שיחים לנוי	פריחה בצבע זהב בסוף הקיץ. ניתנת לזמירה בצורות שונות.	נשתל כשיח בודד בגינה הקדמית. לא נצפה כגדר חיה, אך ייתכן ששימש לכך בעבר.
	Tecoma x smithii Will. Wats	קסיה רבת פרחים	Cassia foetida	משתלות הק"המ 1935-6 עמ'31	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיח	שיח מתרפס, מתאים גם למטפס, פורח צהוב בשפע, ירוק תמיד	נשתל כשיח בודד בגינה הקדמית. לא נצפה כגדר חיה, אך ייתכן ששימש לכך בעבר.

נספח 3

רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	התפוצה
	Tecomaria capensis spp. capensis	ביגנונית כף [טקומית הכף]	Bignonia capensis	משתלות הק"המ 6-1935 עמ' 43	1935-36	מטפסים	פורחת אדום, ירוקה תמיד, מתאימה גם כשיח בודד	נפוץ מאד בשימוש כגדר חיה, החל משנות השישים למאה הקודמת. לא נצפה כשתילה מקורית מתקופות היוותרות העיר הלבנה.

דוגמאות מהעיר הלבנה (רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים)

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

בוגנוויליה

מימין: גדר חיה מבוגנוויליה בשד' ח"ן 25, פינת השופטים 18. תכיפות הגיזום גורמת לאבדן אפקט הפריחה.

משמאל: בוגנוויליה פורחת בקומה שלישית ומכסה את כל הבנין ברחוב מאנה 9. (צילומים ע. סגרה, 2014).

קריסה

מימין: גדר קריסה גדולת פרחים בשד' ח"ן 31 (צילומים ע. סגרה, 2013).

משמאל: גדר קריסה פנימית, המלווה את שביל הכניסה, בשד' בן גוריון 77 (צילומים ע. סגרה, 2007).

דוגמאות מהעיר הלבנה (רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים)

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

מימין: גדר הקריסה ושער פיקוס השדרות ברחוב יוסף אליהו 14. הגיזום החזק אינו מאפשר פריחה (צילומים ע. סגרה, 2012).

משמאל: קריסה כשיח בצימוח חופשי בגינת חובבי ציון 50 פינת אהרונוביץ 1 (צילומים ע. סגרה, 2013).

גדר חיה מקריסה ברחוב יהל"ל 3. חלק מהגדר מלווה את התחלת השביל הראשי (צילומים ע. סגרה, 2009).

דוגמאות מהעיר הלבנה (רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים)

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

פיקוס השדרות

גדר חיה גזומה מפיקוס השדרה במבט חיצוני (ימין) ופנימי (שמאל) ברחוב נצח ישראל 9 (צילומים ע. סגרה, 2013).

מימין: גדר חיה, שער גזום ושער גזום למחצה ברחוב בר אילן 13 (צילומים ע. סגרה, 2013).

משמאל: שער כניסה גזום וגדר חיה מפיקוס השדרות, שד' בן גוריון 81 (צילומים ע. סגרה, 2013).

דוגמאות מהעיר הלבנה (רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים)

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

פיקוסי שער שגיזומם נפסק וחזרו לצורת עץ גדול מימדים, שד' ח"ן 5 (צילומים ע. סגרה, 2009).

דוגמאות מהעיר הלבנה (רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים)

תמונה א'

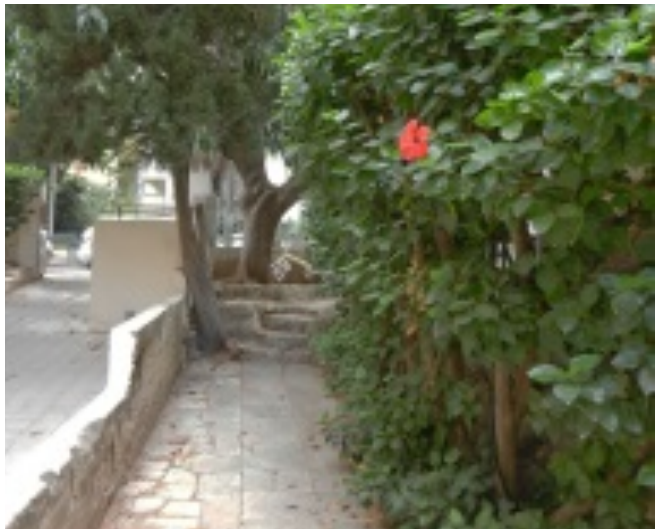

תמונה ב'

הסבר

היביסקוס

מימין: ה. סיני כשיח בצמיחה חפשית שד' ח"ן 8 (צילומים ע. סגרה, 2013).

משמאל: גדר חיה מהיביסקוס בעל פרח וורוד ומלא, שד' בן גוריון 86 (צילומים ע. סגרה, 2014).

מימין: היביסקוס סיני כגדר חיה גזומה ברחוב ויזל 19 (צילומים ע. סגרה, 2012).

משמאל: היביסקוס סיני כגדר חיה גזומה ברחוב אחד העם 95. הפריחה נעלמת בעקבות הגיזום (צילומים ע. סגרה, 2013).

דוגמאות מהעיר הלבנה (רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים)

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

מימין: גדר חיה מהיביסקוס סיני ברחוב מלצ'ט 61 (צילומים ע. סגרה, 2013).

משמאל: שריד גדר חיה מהיביסקוס סיני ברח' שלמה המלך 21-23 (צילומים ע. סגרה, 2012).

הדס

גדר תוחמת ערוגה מהדס מצוי בגינת בית ביאליק מעידה על שימוש בצמח זה בתקופה אקלקטית.

דוגמאות מהעיר הלבנה (רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים)

תמונה א'

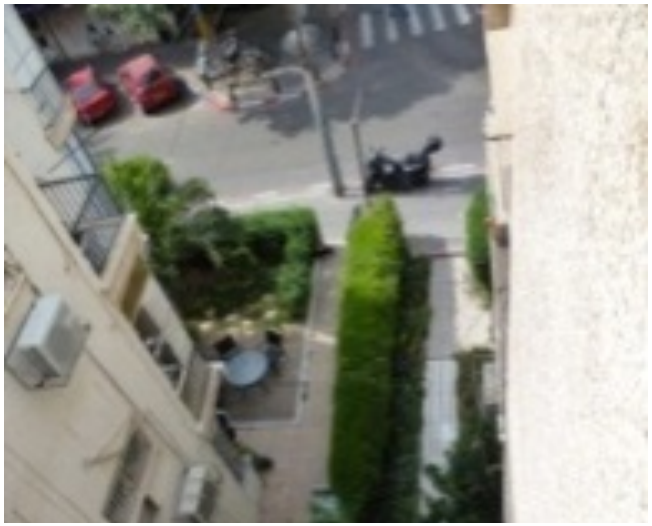

תמונה ב'

הסבר

גדר הפרדה צדדית מהדס מצוי גזום ברחוב גורדון 35 (צילומים ע. סגרה, 2013).

הדס מצוי כגדר חיה קידמית ברחוב אחד העם 120 (צילומים ע. סגרה, 2013).

דוגמאות מהעיר הלבנה (רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים)

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

פיטוספורום

מימין: גדר פיטוספורום יפני ביהל"ל 8, פינת ויזל 5 (צילומים ע. סגרה, 2009).

משמאל: גדר פיטוספורום גבוהה בצימוח חופשי בפילון 3 על הגבול עם פילון 1 (צילומים ע. סגרה, 2009).

מימין: פיטוספורום יפני בגיזום חצי חופשי בגינת אהרונוביץ 4 פינת לוריא 13. בתמונה הגדר בצד של לוריא 13(צילומים ע. סגרה, 2011).

משמאל: גדר פיטוספורום יפני בגיזום באדם הכהן 20 (צילומים ע. סגרה, 2012).

דוגמאות מהעיר הלבנה (רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים)

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

מימין: גדר פיטוספורום יפני בגיזום מיכאני בבן גוריון 94 (צילומים ע. סגרה, 2012).

משמאל: גדר פיטוספורום יפני בבן גוריון 2, פינת הירקון 170, נשתלה בשנות ה-50 למאה הקודמת (צילומים ע. סגרה, 2012).

פלפלון דמוי אלה

מימין: פלפלון דמוי אלה כחלק מגדר חיה מעורבת, הכוללת גם היביסקוס סיני בבן גוריון 70, פינת גור אריה 2 (צילומים ע. סגרה, 2013).

משמאל: פלפלון דמוי אלה כעץ בודד לצידה של גינת ויזל 3 (צילומים ע. סגרה, 2011).

דוגמאות מהעיר הלבנה (רשימת עצים קטנים ושיחים עיקריים)

תמונה א'

תמונה ב'

הסבר

מימין: פלפלון דמוי אלה כעץ בודד לצידה של גינת מנדלסון 3, פינת פילון 1 (צילומים ע. סגרה, 2011).

משמאל: פלפלון דמוי אלה כעץ בודד בגינת ויזל 21 (צילומים ע. סגרה, 2011).

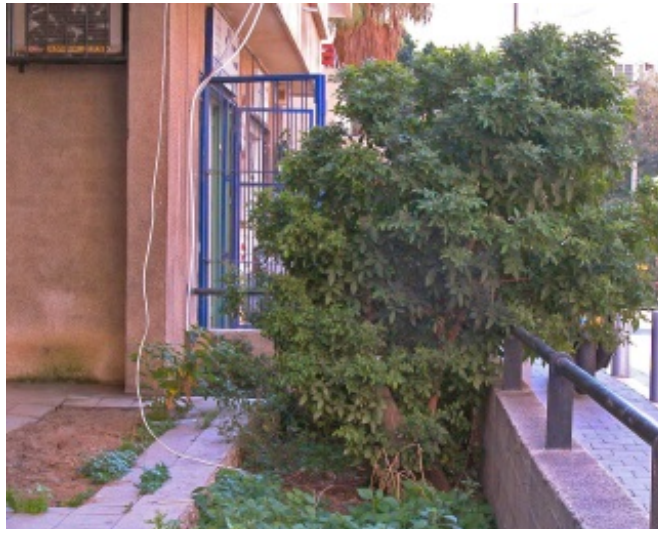

פלפלון דמוי אלה כעץ בודד לצידה של גינת בלפור 24, פינת עין ורד 2 (צילומים ע. סגרה, 2007).

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Acalypha L.	אקליפה	Acalypha	מקוה ישראל 1925	1925	צמחי נוי	אין תיאור	נצפתה באופן ספוראדי בעיר הלבנה
								
								
								

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Acalypha musaica Hort.	אקליפה מוזאיקה	Acalypha mosaika	מקוה ישראל 1925; משק הפועלות 1941	1925/1941	צמחי נוי \ שיחים	אין תיאור	נצפתה באופן ספוראדי בעיר הלבנה
	Acalypha wilkesiana Müll. Arg.	אקליפה שלוש גוונית; אקליפה וישפלטי [אקליפה מגוונת]	Acalypha wilkesiana	מקוה ישראל 1925; מקוה ישראל 1932- 33, עמ' 10 ; משק הפועלות 1941	1925/ 1932- 33/ 1941	צמחי נוי \ שיחים	אין תיאור	נצפתה באופן ספוראדי בעיר הלבנה
	Acanthus mollis.L	אקנתוס רך [קוציץ רך]	Acanthus mollis	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 19	1932-33	צמחי נוי	אין תיאור	ספוראדי בעיר הלבנה
	Iresine herbstii Hook. ex Lindl. Syn.Achyranthes verschaffeltii	אחירנטס ורשפלטי\ אכירנטוס [אירסינה ססגונית 'אדומה']	Achyranthes verschaffeltii	מקוה ישראל 1925; מקוה ישראל 1932- 33, עמ' 19; מהק"ה קטלוג 1935-36, עמ' 46; משק הפועלת 1941; קטלוג תנובה 1948, עמ' 65.	1925/ 1932- 33/ 1935-36/ 1941 1948	צמחי נוי\ צמחי בית וגזוגטרה עם עלים יפים	בעל עלים אדומים (1935-36); העלים לא גדולים, אדומים כל ימות השנה, אוהב צל.	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, צמח בעל תוחלת חיים קצרה. כנראה נפוץ בעבר באזורי צל.

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Adiantum capillus veneris L.	שערות שולמית\ שערות נגה	Adianthum capel-veneris	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 19; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 46; קטלוג תנובה 1948, עמ' 65.	1932-33/ 1935-36 / 1948	צמחי נוי\ צמחי בית וגזוגטרה עם עלים יפים	שיך לשרכים, בעל עלעלים קטנטנים, יפים מאד, צמח עדין ויפה (1935-36); צמח קטן ועדין. עליו רכים וענוגים. גדל רק בצל (1948).	ספוראדי בעיר הלבנה, בסמוך לבריכות או מזרקות.
	Amaryllis belladonna L.	אמריליס יפהפה	Amaryllis belladonna	קטלוג תנובה 1948, עמ' 61	1948	צמחי בית פורחים	פורח באביב בתפרחת גדולה. אדומה. עליו אדומים וגמישים.	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, מאחר ומדובר בצמח בעל תוחלת חיים קצרה. נפוץ בעבר בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.
	Aralia cachemirica Decne.	ארליה קשמירית	Aralia cachemirica /Aralia cachmirica	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 10 ; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 30	1932-33/ 1935-36	שיחים\ צמחי נוי: שיחים ובני שיחים	יפה בגלל עליה המשובצים, תמיד ירוקה, דורשת הגנה בחורף, אינה סובלת סיד (1935-36)	נצפתה באזורי הגינה המוצלים (פסים צדדיים) ומתחת לקומת העמודים.
	Aralia cordata Thunb.	ארליה דמוית לב	Aralia cordata	מהק"ה קטלוג 1935-36, עמ' 30	1935-36	צמחי נוי: שיחים ובני שיחים	כמו הנ"ל, עליה מבריקים יותר (1935-36).	נצפתה באזורי הגינה המוצלים (פסים צדדיים) ומתחת לקומת העמודים.

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Fatsia japonica (Thunb.) Decne. & Planch.	ארליה זיבולד ארליה זיבולד מוזר	Aralia sieboldii & Aralia sieboldii 'Moseri'	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 10	1932-33	שיחים	אין תיאור	נצפתה באזורי הגינה המוצלים (פסים צדדיים) ומתחת לקומת העמודים.
	Asparagus declinatus L.	אספרגוס שרוע	Asparagus decumbens	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 20	1932-33	צמחי נוי	אין תיאור	לא נצפה בגינות העיר הלבנה. ייתכן והיה נפוץ בעבר.
	Asparagus falcatus (L.) Druce	אספרגוס פלקטוס [אספרגוס מגלי]	Asparagus falcatus	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	אין תיאור	נצפה באזורי צל בגינות העיר הלבנה
	Asparagus setaceus (Kunth) Jessop syn. Asparagus plumosus Baker	אספרגוס מנוצה ננסי\ אספרגוס נוצתי	Asparagus plumosus nanus/ Asparagus plumosus nana	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 20; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 46; משק הפועלות 1941; קטלוג תנובה 1948, עמ' 65.	1932-33/1935-36/ 1941 1948	צמחי נוי\צמחי בית\ צמחי בית וסוכה\ צמחי בית וגזוזטרה עם עלים יפים	בעל עלים מורכבים כאילו נוצות דקיקות, משמש ירק לפרחים, דקורטיבי מאד בחדר או על מרפסת (1935-36); ענפים ארוכים, נושאים עלעלים זעירים, ירוקים, רעננים (1948).	נצפה בהרבה גינות, לפעמים כגדר חיה מטפסת בצדדים, לפעמים בשתילה מעורבת.

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Asparagus setaceus (Kunth) Jessop syn. Asparagus plumosus Baker	אספרגוס מנוצה חסון \ אספרגוס מנוצה חזק	Asparagus plumosus robustus/ Asparagus plumosus robusta	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 20; מהק"ה 1935- קטלוג 36, עמ' 46; משק הפועלות 1941	1932-33/1935-36/ 1941	צמחי נוי\צמחי בית\ צמחי בית וסוכה	בעל עלים מורכבים כאילו נוצות יותר עבות, משמש ירק לפרחים	נצפה בהרבה גינות, לפעמים כגדר חיה מטפסת בצדדים, לפעמים בשתילה מעורבת.
	Asparagus scandens Thunb. var. deflexus Baker, syn. Asparagus ramosissimus Baker	אספרגוס סקנדנס	Asparagus scandens deflexus	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	אין תיאור	נצפה באזורי צל בגינות העיר הלבנה
	Asparagus aethiopicus 'Sprengeri' syn.Asparagus densiflorus 'Sprengeri'	אספרגוס ספרנגרי גם אספרגוס שפרנגרי [אספרגוס צפוף פרחים 'שפרנגרי'].	Asparagus sprengeri	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 20; מהק"ה 1935- קטלוג 36, עמ' 46; משק הפועלות 1941; קטלוג תנובה 1948, עמ' 65.	1932-33/1935-36/ 1941 1948	צמחי נוי\צמחי בית\ צמחי בית וסוכה\ צמחי בית וגזוזטרה עם עלים יפים	בעל עלים יותר גסים, משמש ירק לפרחים (1935-36)\ כמו הנ"ל, חזק יותר (1948)	נצפה בהרבה גינות, לפעמים כגדר חיה מטפסת בצדדים, לפעמים בשתילה מעורבת.
	Aspidistria elatior Blume. Tijdschr.	אספידיסטריה\ אספידיסטריה הרוממה\ אספידיסטריה נישאת	Aspidistria elatior	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 20; מהק"ה 1935- קטלוג 36, עמ' 46; משק הפועלות 1941; קטלוג תנובה 1948, עמ' 65.	1932-33 / 1935-36/ 1941 1948.	צמחי נוי\ צמחי בית \ צמחי בית וסוכה\ צמחי בית וגזוזטרה עם עלים יפים	צמח בעל עלים ארוכים מאד ורחבים (1935- 36); עלים רחבים וארוכים מתנוססים מתוך השורש. דיקורטיבי מאד (1948).	נצפה בגינות העיר הלבנה, תחת קומת העמודים או בפסי הגינה הצדדיים

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Begonia × albopicta W.Bull,	בגוניה נקודה\ בגוניה נקודת לבן	Begonia albo-picta	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 20; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 46	1932-33/ 1935-36	צמחי נוי\ צמחי בית	העלים בעלי נקודות לבנות, הפריחה לבנה-ירוקה (1935-36).	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, מאחר ומדובר בצמח בעל תוחלת חיים קצרה.
	Begonia gracilis Kunth.	בגוניה עדינה	Begonia gracilis	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	אין תיאור	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, מאחר ומדובר בצמח בעל תוחלת חיים קצרה.
	Begonia metallica	בגוניה מטלית	Begonia metallica	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 20; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 46	1932-33/ 1935-36	צמחי נוי\ צמחי בית	העלים עם כתמי מתכת, הפריחה לבנבנה (1935-36).	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, מאחר ומדובר בצמח בעל תוחלת חיים קצרה.
	Begonia nelumbifolia	בגוניה נלומביפוליה	Begonia nelumbifolia	מהק"ה קטלוג 1935-36, עמ' 46; משק הפועלות 1941	1935-36 / 1941	צמחי נוי\צמחי בית	העלים על גבעולים ארוכים, שעירים מאד, הפריחה קטננטה	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, מאחר ומדובר בצמח בעל תוחלת חיים קצרה.

נספח 3

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Begonia rex	בגוניה מלכית\ בגוניה המלכה	Begonia rex	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 20; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 46	1932-33/ 1935-36	צמחי נוי\צמחי בית	העלים גדולים ויפים מאד, הפריחה ורודה (1935-36).	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, מאחר ומדובר בצמח בעל תוחלת חיים קצרה.
	Begonia x ricinifolia Dietrich	בגוניה בעלת עלי קיקיון	Begonia ricinifolia	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	אין תיאור	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, מאחר ומדובר בצמח בעל תוחלת חיים קצרה.
	Begonia semperflorens	בגוניה פורחת תמיד	Begonia semper-florens/ Begonia semper-florens alba/ Begonia semper-florens rosae	מקוה ישראל 1925; מקוה ישראל 1932- 33, עמ' 20; מהק"ה קטלוג 1935-36, עמ' 46; משק הפועלות 1941	1925/1932- 33/1935-36 / 1941	צמחי נוי\צמחי בית \ צמחי בית וסוכה	בעלת עלים קטנים ומבריקים, פורחת ורוד\ כמו הנ"ל פורחת לבן (1935-36).	נצפה בגינות העיר הלבנה, תחת קומת העמודים או בפסי הגינה הצדדיים

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Begonia L.	מינים שונים של בגוניה	Begonia var.	קטלוג תנובה 1948, עמ' 61	1948	צמחי בית פורחים	מינים שונים לה לבגוניה. כולן צמחי בית רצויים בשל עליהם ופרחיהם הנאים. כולן ירוקול תמיד, אוהבות צל (1948).	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, מאחר ומדובר בצמח בעל תוחלת חיים קצרה.
								
	Caladium bicolor (Aiton) Vent.	קלדיום\ קלדיום תלת צבעים	Caladium bicolor/ Caladium tricolor	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 20; קטלוג תנובה 1948, עמ' 65.	1932-33/ 1948	צמחי נוי\ צמחי בית וגזוזטרה עם עלים יפים	צמח נהדר בשל עליו הבולטים בשלל צבעיהם הנהדרים (1948)	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, מאחר ומדובר בצמח בעל תוחלת חיים קצרה. נפוץ בעבר בקומת העמודים.
	Zantedeschia aethiopica (L.) Spreng.	קלה אפריקאית גם קלה אטיופית	Calla aethiopica	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 20; משק הפועלות 1941; קטלוג תנובה 1948, עמ' 61.	1932-33/ 1941/ 1948	צמחי נוי\ צמחי בית פורחים	צמח בית גבוה למדי. עליו ארוכים, רכים וגדולים. הפרח על גבעול ארוך מאד, מתנוסס מבין העלים. צבעו לבן, נשמר זמן רב. עונת פריחתו-חרף ואביב. בקיץ נובל ובסתיו	נצפה באופן ספוראדי באזורי צל, כנראה היה גם בקומת העמודים, במידה והושקה.

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
							מצמיח מחדש (1948).	
	Chlorophytum comosum (Thunb.) Jacques	קלורופיטום [ירקה מצויצת]	Chlorophy-tum elatum	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 20	1932-33	צמחי נוי	אין תיאור	נפוץ מאד בגינות העיר הלבנה
	Clivia miniata Regel	קליביה\קליויה אדומה	Clivia miniata	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 22; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 46\ קטלוג תנובה 1948, עמ' 61.	/1932-33 /1935-36 1948	צמחי נוי\צמחי בית	צמח בעל עלים ארוכים ובשרניים, פורחת בפרחים גדולים ואדומים, מתאים גם בגנה בצל (1935-36)	ספוראדי בעיר הלבנה, כנראה היה בעבר בקומת העמודים
	Coleus blumei Benth. var. verschaffeltii (Lem.) Lem.	קולאוס כילאיים\ קולאוס ורשפלטיי	Coleus hybrida/ Coleus verschaffeltii	מקוה ישראל 1925; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 46; משק הפועלות 1941	1925/ -1932 33/ 36-1935 1941	צמחי נוי\צמחי בית	צמח בעל עלים בצבעים שונים (1935-36)	נפוץ בעציץ גם כיום
	Crinum asiaticum L.	קרינום אסיאתי	Crinum asiaticum	קטלוג תנובה 1948, עמ' 61	1948	צמחי בית פורחים	פורח בלבן, דומה לחבצלת. עונת הפריחה- אביב	ספוראדי בעיר הלבנה, כנראה היה בעבר בקומת העמודים

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Cycas revoluta Thunb.	ציקס רבולוטה\ סיקס	Cycas revoluta	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 24; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 45; משק הפועלות 1941; קטלוג תנובה 1948, עמ' 65	1932-33/ 1935-36/ 1941 1948	דקלים וצמחי נוי\ דקלים\ צמחי בית וסוכה\ צמחי בית וגזוזטרה עם עלים יפים וגם דקלים	העלים דמויי נוצה, צמח בית יפה מאד (1932-33); דומה לדקל, בטעות משתייך לדקלים (1935-35),	נצפה באופן ספוראדי בגינה הקדמית, סביר להניח כי בעבר נשתל בקומת העמודים
	Cyperus alternifolius L.	ציפרוס מחליף עלים [גומא תרבותי]	Cyperus alternifolius	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 21; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 47; משק הפועלות 1941	1935-36/ 1941	צמחי בית \ צמחי בית וסוכה	צמח יפה מאד- קביצת עלעלים צרים על גבעול ארך מאד (1935-36).	נצפה באופן ספוראדי בגינה הקדמית, סביר להניח כי בעבר נישתל בקומת העמודים `
	Dracaena draco L.	דרצינת הדרקון [דרקונית גדולה]	Dracaena draco	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 21; מהק"ה 1935-36, עמ' 48; משק הפועלות 1941; קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1932-33/1935-36/ 1941 / 1948	צמחי נוי\ קקטוסים וצמחים בשרניים\צמחים לפינת סלעים	עץ בעל עלים ארוכים ובשרניים (1935-36).	נצפה בגינות העיר הלבנה. מתאים גם לגינה הקדמית ולשוליים החיצוניים בקומה"ע (חצי צל)
	Cordyline indivisa (G.Forst.) Steud.	דרצינה בלתי מחולקת [דרקונית בלתי מחולקת]	Dracaena indivisa	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 21; מהק"ה 1935-36, עמ' 48; משק הפועלות 1941; קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1932-33/1935-36/ 1941 / 1948	צמחי נוי\ קקטוסים וצמחים בשרניים\ צמחי בית וסוכה\ צמחים לפינת סלעים	כמו הנ"ל (1935-36). אין תיאור	נצפה בגינות העיר הלבנה. מתאים גם לגינה הקדמית ולשוליים החיצוניים בקומה"ע (חצי צל)

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Cordyline australis cv. Sundance?	דרצנה בלתי נפרדת [דרקונית ויצ'י]	Dracaena indivisa Veitchii rubra	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 21	1932-33	צמחי נוי	אין תיאור	נצפה בגינות העיר הלבנה. מתאים גם לגינה הקדמית ולשוליים החיצוניים בקומה"ע (חצי צל)
	Cordyline rubra Otto & A.Dietr.	דרצינה אדומה	Dracaena rubra	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	אין תיאור	נצפה בגינות העיר הלבנה. מתאים גם לגינה הקדמית ולשוליים החיצוניים בקומה"ע (חצי צל)
	Gynura aurantiaca (Blume) Sch.Bip. ex DC	גינורה	Gynura aurantiaca	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 23	1932-33	צמחי נוי	אין תיאור	לא נצפה, כיון שמדובר על צמח בעל תוחלת חיים קצרה.
	Impatiens walleriana Hook.f.	אימפטינס הולסטי [בסמת הגינה]	Impatiens holstii hybr.	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 22	1932-33	צמחי נוי	אין תיאור	לא נצפה, כיון שמדובר על צמח בעל תוחלת חיים קצרה.

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Impatiens walleriana Hook.f.	אימפטינס סולטני [בסמת הגינה]	Impatiens sultani	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 22	1932-33	צמחי נוי	אין תיאור	לא נצפה, כיון שמדובר על צמח בעל תוחלת חיים קצרה.
	Howea belmoreana (C. Moore & F.Muell.) Becc. syn. Kentia belmoreana C.Moore & F.Muell.	קנציה בלמוריאנה [קנציה בלמוריאנה]	Kentia Belmoriana	משק הפועלות 1941	1941	דקלים	אין תיאור	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.
	Howea forsteriana Becc. syn. Kentia forsteriana C. Moore & F. Muell.	קנציה פורסטריאנה [קנטיה פורסטר]	Kentia Forsteriana	מקוה ישראל, 1932-33, עמ' 24; משק הפועלות 1941	1932-33/ 1941	דקלים	העלים דמויי נוצה, צמח בית יפה מאד (1932-33); דומה לדקל, בטעות משתייך לדקלים (1935-35),	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.
	Monstera deliciosa Liebm.	מונסטרה ערבה\ פילודנדרון משונה	Monstera deliciosa/ Philodendron mostruosum	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 22; קטלוג תנובה 1948, עמ' 65.	1932-33/ 1948	צמחי נוי\ צמחי בית וגזוזטרה עם עלים יפים	צמח מעניין בשל עליו הגדולים, העוריים, הקשים וחורים גדולים בהם, גדל לאט (1948)	נפוץ בערוגות קומת העמודים

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Ensete ventricosum (Welw.) Cheesman	בננה ארנולדית	Musa arnoldiana	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 22	1932-33	צמחי נוי	אין תיאור	לא ניצפו בשטח, אך היה נפוץ מאד בעבר
	Nephrolepis exaltata (L.) Schott var. bostonioensis	נפרולפיס בוסטוני [כלין קיפח]	Nephrolepis bostoniensis	מהק"ה קטלוג 1935-36, עמ' 46; משק הפועלו ת 1941	1935-36 / 1941	צמחי בית\ צמחי בית וסוכה	שרך בעל עלים ארוכים, מורכבים עלעלים קטנטנים (1935-36);	נפוץ באזורי צל
	Nephrolepis exaltata (L.) Schott, Nephrolepis cordifolia (L.) K. Presl	שרכים שונים [כליין קיפח וכלין הפקעות]	Nephrolepis var.	קטלוג תנובה 1948, עמ' 65	1948	צמחי בית וגזוזטרה עם עלים יפים	צמחים נאים, עלים להם ארוכים, מנוצים, כל עלעל משון יפה. גדלים בצל (1948).	נצפה באזורי צל
	Pandanus fascicularis Lam. syn. Pandanus odoratissumus L.	פנדנוס אודורוטיסימה [פנדנוס ריחני]	Pandanus odoratissima	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	צמח אדריכלי המתאים לשתילה בשמש או בחצי צל. נצפה באופן ספוראדי בעיר הלבנה. ייתכן כי בעבר נשתל בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.	נצפה באופן ספוראדי כצמח אדריכלי המהווה מוקד חזותי, נדיר יחסית לדרקונית גדולה

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Pandanus utilis Bory	פנדנוס אוטיליס	Pandanus utilis	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	צמח אדריכלי המתאים לשתילה בשמש או בחצי צל. נצפה באופן ספוראדי בעיר הלבנה. ייתכן כי בעבר נשתל בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.	נצפה באופן ספוראדי כצמח אדריכלי המהווה מוקד חזותי, נדיר יחסית לדרקונית גדולה
	Pandanus veitchii Hort. Veitch ex Mast. & T. Moore	פנדנוס ויציאנה [פנדנוס ויצ'י]	Pandanus veitchiana	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	צמח אדריכלי המתאים לשתילה בשמש או בחצי צל. נצפה באופן ספוראדי בעיר הלבנה. ייתכן כי בעבר נשתל בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.	נצפה באופן ספוראדי כצמח אדריכלי המהווה מוקד חזותי, נדיר יחסית לדרקונית גדולה
	Ruscus aculeatus L.	רוסקוס צהוב [עצבונית החורש]	Ruscus aculeatus	משק הפועלות 1941	1941	שיחים	אין תיאור	נצפה באופן ספוראדי באזורי צל

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Ruscus hypoglossum L. syn. Ruscus hypophyllum	עצבונית היפופילום [אצבעונית גדולת עלים]	Ruscus hypophyllum	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 22	1932-33	צמחי נוי	אין תיאור	נפוץ באזורי צל מתחת לקומתהעמודים
	Sansevieria zeylanica (L.) Willd.	סנסוריה צילונית [כידונן ציילני]	Sansevieria zeylanica	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 23; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 49; קטלוג תנובה 1948, עמ' 418	1932-33/ 1935-36/ 1948	צמחי נוי\ קקטוסים וצמחים בשרניים\ צמחים לפינת סלעים	צמח בעל עלים בשרניים; מתאים לפנת סלעים (1935-36); העלים בשרניים ומנומרים (1948)	נצפה בגינות העיר הלבנה בגינה הקדמית, בפסים המגוננים הצדדיים ובקומת העמודים, לחלופין עם הכידונן התלת-פסי והכידונן הגלילני.
	Sansevieria trifasciata Prain syn. Sansevieria laurentii	סנסוריה (שונים) [מיני כידונן: כידונן תלת-פסי]	Sansevieria var.	קטלוג תנובה 1948, עמ' 418	1948	צמחים לפינת סלעים	העלים בשרניים ומנומרים (1948)	נצפה בגינות העיר הלבנה בגינה הקדמית, בפסים המגוננים הצדדיים ובקומת העמודים, לחלופין עם הכידונן הציילני והכידונן הגלילני.

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Sansevieria cylindrica Bojer	סנסוריה (שונים), [מיני כידונן: כידונן גלילני]	Sansevieria var.	קטלוג תנובה 1948, עמ' 418	1948	צמחים לפינת סלעים	העלים בשרניים ומנומרים (1948)	נצפה בגינות העיר הלבנה בגינה הקדמית, בפסים המגוננים הצדדיים ובקומת העמודים, לחלופין עם הכידונן הציילני והכידונן הגלילני.
	Strelitzia reginae Aiton.	סטרליציה [ציפור גן עדן]	Strelitzia	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	אין תיאור	נצפה בפסים המגוננים הצדדיים ובגינה הקדמית. ייתכן כי נשתל בעבר בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Tradescantia spathacea O.P. Swartz syn. Rhoeo spathacea (Sw.) Stearn	היהודי הנודד	Tradescantia bicolor	קטלוג תנובה 1948, עמ' 65	1948	צמחי בית וגזוזטרה עם עלים יפים	צמח נאה בשל עליו המפוספסים פסים ירוקים, חומים ואדומים. יש גם מין עם פסים לבנים. גדל מהר מאד (1948)	נצפה בעציצים בגינות העיר הלבנה וכצמח כיסוי שרוע
	Tradescantia fluminensis Vell.	יהודי נודד	Tradescantia fluminensis	מהק"ה קטלוג 1935-36, עמ' 46	1935-36	צמחי בית	בעל עלים ירוקים, גדל מהר מאד (1935-36).	נצפה בעציצים בגינות העיר הלבנה וכצמח כיסוי שרוע
	Tradescantia spathacea O.P. Swartz var. Tricolor	יהודי נודד שלוש גווני	Tradescantia tricolor	מהק"ה קטלוג 1935-36, עמ' 46	1935-36	צמחי בית	בעל עלים בצבע אדום-כחול-סגול (1935-36).	נצפה בעציצים ובערוגות בגינות העיר הלבנה וכצמח כיסוי שרוע
	Tradescantia zebrina (Schinz) D. R. Hunt	יהודי נודד	Tradescantia zebrina	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 23; משק הפועלות 1941	/1932-33 1941	צמחי נוי\ צמחי בית וסוכה	אין תיאור	נצפה בעציצים ובערוגות בגינות העיר הלבנה וכצמח כיסוי שרוע

רשימת צמחי צל

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Vinca maior L. 'alba'	וינקה גדולה לבנה	Vinca maior/ Vinca maior var. alba	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 23; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 38	1932-33/1935-36	צמחי נוי:שיחים ובני שיחים	בן שיח הפורח במשך כל השנה (1935-36)	נצפה כצמח כיסוי שרוע
	Catharanthus rosesus (L.) G.Don	וינקה ורודה	Vinca minor	מהק"ה קטלוג 1935-36, עמ' 38	1935-36	צמחי נוי:שיחים ובני שיחים	בן שיח משתרע על הקרקע, פורח כחול (1935-36)	נצפה כצמח כיסוי שרוע
	Vinca minor L.	וינקה גדולה	Vinca rosea/ Vinca maior var. rosea	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 23; מהק"ה קטלוג 1935- 36, עמ' 38	1932-33/ 1935-36	צמחי נוי:שיחים ובני שיחים	כמו הנ"ל פורחת ורוד (1935-36)	נצפה כצמח כיסוי שרוע

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Agave americana L.	אגב אמריקאי\ אגבה אמריקנית	Agave americana	מ"י -1932, 33, עמ' 25; משתלות הק"המ -1935, 36, עמ' 48; קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1932-33/ 1935-36/ 1948	קקטוסים וסוקולנטיים \ קקטוסים וצמחים בשרניים\ צמחים לפינת סלעים.	צמח נוי בעל עלים ארוכים מאד ובשרניים, שולי העלים צהובים, פורחת פעם בשנים רבות (-1935 36); צמח גבוה וחזק, עליו ארוכים ובשרניים, שולי העלים צהובים (1948).	נצפה בגינות קידמיות וצדדיות.
	Agave americana L. 'aureomarginata'	אגב אמריקאי\ אגבה אמריקנית	Agave americana	מ"י -1932, 33, עמ' 25; משתלות הק"המ -1935, 36, עמ' 48; קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1932-33/ 1935-36/ 1948	קקטוסים וסוקולנטיים \ קקטוסים וצמחים בשרניים\ צמחים לפינת סלעים.	צמח נוי בעל עלים ארוכים מאד ובשרניים, שולי העלים צהובים, פורחת פעם בשנים רבות (-1935 36); צמח גבוה וחזק עליו ארוכים ובשרניים, שולי העלים צהובים (1948).	נצפה בגינות קידמיות וצדדיות.
	Agave angustifolia L.	אגבה צרת עלים	Agave angustifolia	משתלות הק"המ -1935, 36, עמ' 48; קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1935-36/ 1948	קקטוסים וצמחים בשרניים	כמו הנ"ל, רק עליה צרים יותר, הצבע ירוק כחול (1935-36 ו-1948)	נדיר יותר מאגבה אמריקאית

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Aloe arborescens Mill. syn. Aloe vera	אלוא שיחית	Aloe arborescens	מ"י -1932, 33 עמ' 25; משתלות הק"המ -1935, 36 עמ' 48; קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1935- /1932 1948 /36	קקטוסים וצמחים בשרניים	צמח בשרני, העלים ארוכים משוננים, פורח אדום, מתאים לפינת סלעים (1935-35 ו 1948).	נפוץ בגינות העיר הלבנה
	Aloe x commutata Tod.	אלוא משתנה	Aloe commutata	מ"י -1932, 33 עמ' 25; משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 48;קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1935- /1932 1948 /36	קקטוסים וצמחים בשרניים	נמוכה יותר מהנ"ל, פורחת אדום בהיר יותר (1935-36 ו 1948)	נפוץ בגינות העיר הלבנה
	Kalanchoe pinnata (Lam.) Pers.	בריופילום נוצתי	Bryophyllum pinnatum	מ"י -1932, 33 עמ' 25;משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 48;קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1935- /1932 1948 /36	קקטוסים וצמחים בשרניים	עליו הבשרניים דקורטיביים מאד, צבעו ירוק בהיר, מתאים לפינת סלעים (1935-36). עליו הבשרניים מכוסים נקודות חומות. שפת העלים משוננת (1948).	בעיקר צמח עציץ, נדיר יותר כצמח ערוגה.

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Cereus spp., Opuntia, Crassula, etc.	קקטוסים (שונים)	Cacti var.	קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1948	צמחים לפינת סלעים	צמחים בעלי צורות משונות, שלא כדוגמת צמחים רגילים. כולם גדלים לאט, בלי מים.	נפוצים בגינות העיר
								
								
	Cereus repandus Haw. syn. Cereus peruvianus	קקטוס בעל שלוש צלעות	Cereus peruvianum	מ"י -1932 33, עמ' 25; משתלות הק"המ -1935 36, עמ' 48	/1932-33 1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	קקטוס גבוה פורח רק בלילה בפרח לבן מאד (1935-36).	נצפה באופן ספוראדי בגינה הקדמית, נפוץ בגינות גדולות בעמדה חשופה לשמש.

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Peniocereus serpentinus (Lag. & Rodr.) N.P. Taylor	קקטוס נחש	Cereus serpentinus	מ"י -1932 33, עמ' 25; משתלות הק"המ -1935 36, עמ' 48	1932-33/ 1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	קקטוס דק, שעיר ודוקר (1935-36).	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.
	Crassula ovata (Mill.) Druce	קרסולה דמוית איזמל\קרסולה (שונים)	Crassula/ Crassula var.	מ"י -1932 33, עמ' 25; משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 48;קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1932-33/ 1935-36/ 1948	קקטוסים וצמחים בשרניים	צמח נמוך, בעל עלים עלעלים בשרניים וירוקים תמיד, מתאים לפינת סלעים (1935-36).	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.
	Dasylirion glaucophyllum Hook.	דסיליריון	Dasylirion glaucophy-llum	מ"י 1932-33, עמ' 26	1932-33	קקטוסים וסוקולנטיים	אין תיאור	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.
	Nolina longifolia (Karw. ex Schult. & Schult.f.) Hemsl.syn. Yucca longifolia	דזיליריון ארוך עלים	Dasylirion longifolium	משק הפועלות 1941	1941	שיחים	צמח אדריכלי המתאים לשתילה בשמש או בחצי צל.	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Dracaena draco L.	דרצינת הדרקון [דרקונית גדולה]	Dracaena draco	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 21; משתלות הק"המ -1935 36, עמ' 48; משק הפועלות 1941; קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1932-33/ 1935-36/ 1948 / 1941	צמחי נוי\ קקטוסים וצמחים בשרניים\צמחים לפינת סלעים	עץ בעל עלים ארוכים ובשרניים (1935-36).	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.
	Cordyline indivisa (G.Forst.) Steud.	דרצינה בלתי מחולקת [רקונית בלתי מחולקת]	Dracaena indivisa	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 21; משתלות הק"המ -1935 36, עמ' 48; משק הפועלות 1941; קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1932-33/ 1935-36/ 1948 / 1941	צמחי נוי\ קקטוסים וצמחים בשרניים\ צמחי בית וסוכה\ צמחים לפינת סלעים	כמו הנ"ל (1935-36).	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.
	Cordyline rubra Kunth	דרצנה אדומה	Dracaena rubra	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	אין תיאור	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.
	Echeveria elegans	אחיבריה	Echiveria	מקוה ישראל 1925	1925	צמחי נוי	אין תיאור	לא נצפה בגינות העיר הלבנה, כנראה נפוץ בעבר כצמח "פינת סלעים"

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Schlumbergera truncata Lem.syn. Epiphyllum truncatum Pfeff.	אפיפילום נמוך	Epiphyllum truncatum	משתלות הק"המ 1935- 36, עמ' 48	1935-36/ 1948	קקטוסים וצמחים בשרניים	יפה מאד בעציץ. בפרחו, הפרחים אדומים בחורף (1935-36).	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.
	Euphorbia milii Des. Moul. syn.Eurphorbia splendens	חלבלוב נאה	Euphorbia candelabrum splendens/ Euphorbia splendens	מ"י 1932-33, עמ' 26; קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1932-33/ 1948	קקטוסים וסוקולנטיים\ צמחים לפינת סלעים	צמח נושא ענפים בשרניים רכים, קוצים ארוכים למדי מכסים אותו, העלים ירוקים רעננים תמיד. פריחתו האדומה נאה מאד (1948).	נפוץ בגינון התל אביבי, פחות בגינות בתי דירות פרטיים.
	Euphorbia fulgens Karw. ex Klotsch?	חלבלוב בעל שרף	Euphorbia resinifera	משתלות הק"המ 1935- 36, עמ' 49	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	צמח דומה לקקטוס, הגזע בשרני, עלעלים קטנים, פורח אדום, מתאים לפינת סלעים (1935-36).	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.
	Howea belmoreana (C. Moore & F.Muell.) Becc. syn. Kentia belmoreana C.Moore & F.Muell.	קנציה בלמוריאנה [קנציה בלמוריאנה]	Kentia Belmoriana	משק הפועלות 1941	1941	דקלים	אין תיאור	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.

נספח 3

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Howea forsteriana Becc. syn. Kentia forsteriana C. Moore & F. Muell.	קנציה פורסטריאנה [קנטיה פורסטר]	Kentia Forsteriana	מקוה ישראל, 1932-33, עמ' 24; משק הפועלות 1941	1932-33/ 1941	דקלים	העלים דמויי נוצה, צמח בית יפה מאד (1932-33); דומה לדקל, בטעות משתייך לדקלים (1935-35),	נצפה באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה. כנראה נפוץ יותר בעבר בקומת העמודים.
	Mesembrianthemum spp./Lampranthus/ Drosanthemum/ Caprobotus/Dorotheantus	מזמבריאנטימום זנים שונים	Mesem-brianthemum var.	מ"י -1932, 33, עמ' 26; משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 49;קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1932-33/ 1935-36 1948	קקטוסים וסוקולנטים\ קקטוסים וצמחים בשרניים	צמחים משתרעים בעליהם הבשרניים, פרחים בצבעים שונים, מתאימים לחיזוק המדרון (1935-36); צמחים מתפשטים, עליהם בשרניים, פרחיהם פתיחים רק לאור השמש, צבעיהם שונים לפי מיניהם הרבים (1948).	נצפה כצמח כיסוי בגינות העיר, ספוראדי בגינות בתי הדירות בעיר הלבנה, כנראה נפוץ יותר בעבר.
	Ensete ventricosum (Welw.) Cheesman	בננה ארנולדית	Musa arnoldiana	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 22	1932-33	צמחי נוי	אין תיאור	לא ניצפו בשטח, אך היה נפוץ מאד בעבר, כפי שמתועד בצילומים.

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Opuntia stricta Haw.'inermis'	צבר דחוס קוצים	Opuntia inermis	משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 49;קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1935-36/ 1948	קקטוסים וצמחים בשרניים	אין תיאור (1935-36).	נמצא באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה.
	Opuntia microdasys (Lehm.)	צבר פורח צהוב	Opuntia microdasys	משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 49;קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1935-36/ 1948	קקטוסים וצמחים בשרניים	אין תיאור (1935-36).	נמצא באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה.
	Opuntia tuna L.	צבר פורח צהוב-אדום	Opuntia tuna	משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 49;קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1935-36/ 1948	קקטוסים וצמחים בשרניים	אין תיאור (1935-36).	נמצא באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה.
	Pandanus fascicularis Lam. syn. Pandanus odoratissumus L.	פנדנוס אודורוטיסימה	Pandanus odoratissima	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	צמח אדריכלי המתאים לשתילה בשמש או בחצי צל. נצפה באופן ספוראדי בעיר הלבנה. ייתכן כי בעבר נשתל בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.	נמצא באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה.

נספח 3

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Pandanus utilis Bory	פנדנוס אוטיליס	Pandanus utilis	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	צמח אדריכלי המתאים לשתילה בשמש או בחצי צל. נצפה באופן ספוראדי בעיר הלבנה. ייתכן כי בעבר נשתל בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.	נמצא באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה.
	Pandanus veitchii Hort. Veitch ex Mast. & T. Moore	פנדנוס ויציאנה	Pandanus veitchiana	משק הפועלות 1941	1941	צמחי בית וסוכה	צמח אדריכלי המתאים לשתילה בשמש או בחצי צל. נצפה באופן ספוראדי בעיר הלבנה. ייתכן כי בעבר נשתל בשוליים החיצוניים של קומת העמודים.	נמצא באופן ספוראדי בגינות העיר הלבנה.
	Sansevieria trifasciata Prain syn. Sansevieria laurentii	סנסוויריה (שונים) [מיני כידונן: כידונן תלת-פסי]	Sansevieria var.	קטלוג תנובה 1948, עמ' 418	1948	צמחים לפינת סלעים	העלים בשרניים ומנומרים (1948)	נצפה בגינות העיר הלבנה בגינה הקדמית, בפסים המגוננים הצדדיים ובקומת העמודים, לחלופין עם הכידונן הציילני והכידונן הגלילני.

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Sansevieria zeylanica (L.) Willd.	סנסוריה צילונית [כידונן ציילני]	Sansevieria zeylanica	מקוה ישראל 1932-33, עמ' 23; משתלות הק"המ קטלוג 1935-36, עמ' 49; קטלוג תנובה 1948, עמ' 418	1932-33/ 1935-36 1948	צמחי נוי\ קקטוסים וצמחים בשרניים\ צמחים לפינת סלעים	צמח בעל עלים בשרניים; מתאים לפינת סלעים (1935-36); העלים בשרניים ומנומרים (1948)	נצפה בגינות העיר הלבנה בגינה הקדמית, בפסים המגוננים הצדדיים ובקומת העמודים, לחלופין עם הכידונן התלת-פסי והכידונן הגלילני.
	Sansevieria cylindrica Bojer	סנסוריה (שונים), [מיני כידונן: כידונן גלילני]	Sansevieria var.	קטלוג תנובה 1948, עמ' 418	1948	צמחים לפינת סלעים	העלים בשרניים ומנומרים (1948)	נצפה בגינות העיר הלבנה בגינה הקדמית, בפסים המגוננים הצדדיים ובקומת העמודים, לחלופין עם הכידונן הציילני והכידונן הגלילני.
	Saxifraga stolonifera Meerb.	בקעצור	Saxifraga	משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 49; קטלוג תנובה 1948, עמ' 57.	1935-36/ 1948	קקטוסים וצמחים בשרניים	צמח בעל עלעלים קטנים, פורח בצבעים שונים, מתאים לפינת סלעים (1935-36). צמח יפה עד למאד בין סלעים ופינות מוצלות. העלים מעוגלים בשרניים ויפים למראה.	לא ניצפו בשטח, אך היה נפוץ מאד בעבר.

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
							הפרחים קטנים וורודים או לבנים. העלים צמודים לקרקע יוצאים מתוך שושרים מעובים ויוצרים מושבות צפופות. ישנם מאות זנים בעלי גודל עלים שונה וגובה מ-15 עד 60 ס"מ. אדמת סלעים ואדמות כבדות (1948).	
	Sedum dendroideum Moc. & Sesse' ex DC.	אהל	Sedum dendroideum	מ"י 1932-33, עמ' 27.	1932-33	קקטוסים וסוקולנטים	אין תיאור	נצפה באופן ספוראדי בגינה הקדמית
	Sedum hispanicum L.	סידום כחול מלידיה	Sedum lydium glaucum	משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 49.	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	צמח נמוך, מתאים בשביל מדרון (1935-36).	לא ניצפו בשטח, אך היה נפוץ מאד בעבר.

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Sedum spectabile H. Ohba	סדום (שונים)	Sedum var.	קטלוג תנובה 1948, עמ' 57.	1948	צמחים לפינת סלעים	צמחים הנושאים עלים בשרניים, צבעם ירוק כחול.פרחיהם שונים, לפי מיניהם, נפתחים רק באור שמש (1948).	נצפה באופן ספוראדי בגינה הקדמית
	Aeonium arboreum (L.) Webb.& Berthel	סמפרויוום שיחני	Sempervivum arboreum	מ"י 1932-33, עמ' 27.	1932-33	קקטוסים וסוקולנטים	אין תיאור	נצפה באופן ספוראדי בגינה הקדמית
	Sempervivum tectorum L.	חי-עד מצויר	Sempervivum tectorum	משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 49	1935-36	קקטוסים וצמחים בשרניים	צמח בשרני נמוך מאד, פורח אדום, מתאים לפינת סלעים (1935-36).	נצפה באופן ספוראדי בגינה הקדמית
	Stapelia flavirostris N.E. Br.	סטפליה גדולת פרחים	Stapelia grandiflora	מ"י 1932-33, עמ' 26; משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 49;קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1932-33/ 1935-36/ 1948	קקטוסים וצמחים בשרניים	צמח דומה לקקטוס, נמוך, פורח בפרח דמוי פרפר (1935-36 ו 1948).	נצפה באופן ספוראדי בגינה הקדמית

נספח 3

רשימת צמחיה אדריכלית וסוקולנטית

תמונה	שם מדעי עדכני	שם עברי במקור	שם מדעי במקור	מקור/ות	שנה	סיווג הצמח במקור	תיאור הצמח במקור	תפוצה
	Yucca aloifolia L.	יוקה בעלת עלה אלוא	Yucca aloifolia	מ"י -1932 33, עמ' 23; משתלות הק"המ -1935 36, עמ' 49	1932-33/ 1935-36/ 1948	צמחי נוי\ קקטוסים וצמחים בשרניים\צמחים לפינת סלעים.	עץ בעל עלים דמוי דגן, פורח פעם בשנים רבות על גבעול ארוך (-1935 36).	נפוץ בגינות העיר הלבנה
	Yucca glauca Nutt. Ex Frazer	יוקה צרת עלים	Yucca angustifolia / Jucca angustifolia	מ"י -1932 33, עמ' 23; משתלות הק"המ 1935-36, עמ' 49:קטלוג תנובה 1948, עמ' 57	1932-33/ 1935-36/ 1948	צמחי נוי\ קקטוסים וצמחים בשרניים\צמחים לפינת סלעים.	כמו הנ"ל, העלים צרים יותר, הצבע ירוק-אפור (1935-36); צמח חזק וגס, עם עלים ארוכים. פורל פעם לשנים רבות בתפרחת לבנה גבוהה (1948).	נפוץ בגינות העיר הלבנה
	Yucca filamentosa L.	יוקה חוטנית	Yucca filamentosa	מ"י 1932-33, עמ' 23	1932-33	צמחי נוי	אין תיאור	נפוץ בגינות העיר הלבנה

רשימת עצים ושיחים מומלצים בעת השיקום

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
אבליה גדולת פרחים	Abelia grandiflora	שיח תדיר ירק פורח.	כשיח חופשי בשתילה נקודתית. השימוש כגדר חיה גזומה אפשרי, אך לא אופייני בעיר הלבנה.
אדטודה לבנה גם יעקוביניה לבנה	Justicia adhatoda syn. A. adhatoda syn.A. vasica	שיח עשבוני פורח.	כגינה הקדמית כשיח בצימוח חופשי
אדר מנוצה	Acer negundo	שיח או עץ קטן נשיר בעל עלה מורכב מנוצה, קיים גם בזנים מגוונים	כגדר חיה חופשית בפסים המגוננים הצדדיים.
איגניה חד פרחית (פיטנגה)	Pitango uniflora	שיח תדיר ירק המניב פרי נאכל	גדר גזומה או חופשית בתנאי חצי צל
אקוקנטרה חבשית	Akokantera abyssinica	עץ קטן או שיח גדול תדיר ירק, עמיד לחצי צל, הנושא פרי רעיל.	כגדר חיה באזורים מוצלים, במידה וניתן להבטיח שלא יטעמו מהפרי, ויספקו השקייה נאותה.
אקליפה מוזאיקה	Acalypha musaica	שיח עשבוני עמיד לחצי צל.	כגדר חיה חופשית באזורי חצי צל בגינה האחורית או בפסים המגוננים הצדדיים.
אראוקריה רמה	Araucaria excelsa	עץ מחטני בעל תצליל ייחודי	כעץ סימון על רקע חזית הבנין, בתנאי הארה טובה.
ארליה דמוית לב	Aralia cordata	שיח תדיר ירק עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים.
ארליה זיבולד	Fatsia japonica	שיח תדיר ירק עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים.
ארליה קשמירית	Aralia cashmirica	שיח תדיר ירק עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים.
אשכולית	Citrus × paradisi	עץ פרי הדר, הנושא פרי.	כשתילה נקודתית בגינה הקדמית ו\ או באזורי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים ו\או בגינה האחורית.
אתרוג	Citrus medica	עץ פרי הדר, הנושא פרי.	כשתילה נקודתית בגינה הקדמית ו\ או באזורי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים ו\או בגינה האחורית.

רשימת עצים ושיחים מומלצים בעת השיקום

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
בודליה דויד	Buddleia davidii	שיח נשיר פורח.	כשיח חופשי בשתילה נקודתית בתנאי הארה מלאה.
בודליה מלגשית	Buddleja madagascariensis	שיח נשיר פורח.	כשיח חופשי בשתילה נקודתית בתנאי הארה מלאה.
בוהיניה לבנה	Bauhinia variegata 'Alba'	עץ קטן פורח בצבע לבן.	כעץ בשתילה נקודתית בגינה הקדמית או בהצטלבות עם הפסים המגוננים הצדדיים.
בוהיניה מגוונת	Bauhinia variegata	עץ קטן פורח בצבע וורוד.	כעץ בשתילה נקודתית בגינה הקדמית או בהצטלבות עם הפסים המגוננים הצדדיים.
בננה	Musa x paradisiaca	עשב דמוי עץ המתאים לחצי צל.	שתילה נקודתית באזורי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים או בגינה הקדמית.
ברוש גדול פרי צריפי	Cupressus macrocarpa 'Pyramidalis'	עץ מחטני תדיר ירק.	כשורה מסמנת גבול, לאורך הגדרות הצדדיים והאחוריים, במידה וקיימים תנאי הארה נאותים.
ברוש מצוי צריפי	Cupressus sempervirens 'Pyramidalis'	עץ מחטני תדיר ירק.	כשורה מסמנת גבול, לאורך הגדרות הצדדיים והאחוריים, במידה וקיימים תנאי הארה נאותים.
גרביליאה חסונה	Grevillea robusta	עץ ממוצא סובטרופי בעל עלווה מנוצה ופריחה צהובה-כתומה	מתאים ליצירת שדרות או מסכים, כעץ בודד הוא יותר נדיר.
דבוקית מעוצה	Malvaviscus arboreus	שיח בעל פריחה אדומה, דומה להיביסקוס.	כגדר חיה קדמית או צדדית.
דודונאיה דביקה	Dodonea viscosa	שיח תדיר ירק, בעל עלווה צפופה.	כגדר חיה חשופה לשמש, בעיקר באזורים קרובים לחוף.
דורנטה מצויה	Duranta plumierii	שיח בעל עלווה, פריחה ופרי בעלי ערך לנוי.	כגדר חיה קדמית או צדדית או כמטפס.
דורנטה מצויה "מגוונת"	Duranta plumierii 'aureo-variegata'	שיח בעל עלווה, פריחה ופרי בעלי ערך נוי.	כגדר חיה קדמית או צדדית או כמטפס.
דטורה לבנה	Datura alba	שיח עשבוני פורח. רעיל.	כשיח חופשי בתנאי הארה מלאה עד צל קל.יש להבטיח כי אין סכנה שמישהו יטעם מהעלים.

נספח 3

רשימת עצים ושיחים מומלצים בעת השיקום

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
דקל וושיגנטוניה חסונה	Washingtonia robusta	דקל היסטורי.	כעץ סימון בגינה, על רקע קיר חזית הבנין, או בזוגות ליד הכניסה בגינות מהתקופה האקלקטית.
דקל וושינגטוניה חוטית	Washingtonia filifera	דקל היסטורי.	כעץ סימון בגינה, על רקע קיר חזית הבנין, או בזוגות ליד הכניסה בגינות מהתקופה האקלקטית.
דקל קנרי	Phoenix canariensis	דקל היסטורי.	כעץ סימון בגינה, על רקע קיר חזית הבנין, תוך התחשבות במגבלות הגנת הצומח.
דקל תמר	Phoenix dactylifera	דקל היסטורי.	כעץ סימון בגינה, על רקע קיר חזית הבנין.
הדס מצוי	Myrtus communis	שיח תדיר ירק בעל עלווה ריחנית.	כגדר חיה גזומה בתנאי הארה נאותים.
הדס קטן עלים	Myrtus communis 'Tarentina"	שיח תדיר ירק בעל עלווה ריחנית.	כגדר חיה גזומה בתנאי הארה נאותים.
היביסקוס משתנה	Hibiscus mutabilis	שיח גדול, בעל פריחה המשנה את צבעה במשך יממה.	כשיח חופשי בשתילה נקודתית בתנאי הארה מלאה, או כגדר חיה חופשית גבוהה.
היביסקוס סיני	Hibiscus rosa-sinensis	שיח בעל פריחה אדומה (גם וורודה, לבנה, צהובה).	כגדר חיה גזומה וגם כשיח חופשי או עץ קטן מעוצב על גזע, בהארה מלאה עד צל קל.
היביסקוס שסוע	Hibiscus schizopetalus	שיח בעל פריחה אדומה (גם וורודה, לבנה, צהובה).	כגדר חיה גזומה וגם לצימוח חופשי, יותר עמיד לחצי צל מההיביסקוס הסיני.
הרדוף הנחלים	Nerium oleander	שיח תדיר ירק בעל פריחה טרמינלית בצבעים שונים.	כגדר חיה חופשית או בשתילה נקודתית בתנאי הארה מלאה. אפשר גם זנים בעלי פרח מלא ובצבעים שונים.
חושחש	Citrus aurantium	עץ פרי הדר, הנושא פרי.	כשתילה נקודתית בגינה הקדמית \ או באזורי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים \או בגינה האחורית.
טקומית הכף	Tecoma capensis	שיח עשבוני, תדיר ירק, בעל פריחה טרמינלית כתומה.	כגדר חיה גזומה, כצמח כיסוי או כמטפס, בתנאיי הארה מלאה, במידה וניתן להבטיח גיזומים תכופים.

רשימת עצים ושיחים מומלצים בעת השיקום

שם עברי	שם מדעי		סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
יעקוביניה ורודה		Justicia carnea	שיח פורח בוורוד.	כבן שיח חופשי בגינה הקדמית, בתנאיי הארה מלאה.
יעקוביניה זהובה		Justicia aurea	שיח פורח בצהוב.	כבן שיח חופשי בגינה הקדמית, בתנאיי הארה מלאה.
לגסטרמיה הודית		Lagestroemia indica	שיח נשיר בעל פריחה טרמינלית.	כשיח בודד או בזוגות, גם מעוצב על גזע גבוה, בתנאיי הארה מלאה בגינה הקדמית. לבחור זנים עמידים לקימחון.
ליגוסטרום יפני		Ligustrum japonica	שיח תדיר ירק עמיד לצל.	כגדר חיה גבוהה חופשית או גזומה, בפסים המגוננים והצדדיים או בגינה האחורית, בתנאיי חצי צל עד לצל מלא.
ליגוסטרום מצוי		Ligustrum vulgaris	שיח תדיר ירק עמיד לצל.	כגדר חיה גבוהה חופשית או גזומה, בפסים המגוננים הצדדיים או בגינה האחורית, בתנאיי חצי צל עד לצל מלא.
ליגוסטרום סיני		Ligustrum sinensis	שיח תדיר ירק עמיד לצל.	כגדר חיה חופשית או גזומה גבוהה, בפסים המגוננים הצדדיים או בגינה האחורית, בתנאיי חצי צל עד לצל מלא.
לימון		Citrus lemon	עץ פרי הדר, הנושא פרי.	כשתילה נקודתית בגינה הקדמית ו\ או באזורי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים ו\או בגינה האחורית.
לנטנה קמרה		Lantana camara	שיח תדיר ירק, פורח בשפע, מתפשט לצדדים.	כגדר חיה גזומה, במידה וניתן להבטיח גיזומים תכופים.
לפטוספרמום חלק		Leptospermum laevigatum	שיח בעל פריחה יפה, עמיד לרסס היסטורי.	מומלץ בקרבת חוף.
מיופורום חד עלים		Myoporum acuminatum	שיח תדיר ירק, בעל פריחה ריחנית.	כגדר חיה, או כשיח בודד חופשי.
מנדרינה		Citrus reticulata	עץ פרי הדר. פרי ופריחה ריחנית.	כשתילה נקודתית בגינה הקדמית ו\ או באזורי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים ו\או בגינה האחורית.

רשימת עצים ושיחים מומלצים בעת השיקום

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
מקלורה זהובה	Maclura pomifera	שיח קוצני או עץ קטן, שהיה נפוץ בגינות תחילת המאה העשרים כגדר חיה.	השתילה אפשרית, אך אינה הכרחית לאיפיון שנות השלושים למאה העשרים.
מונסטרה יפה	Monstera deliciosa	צמח בית שהתאים את עצמו לגינה בתנאי צל.	מומלץ לשתילה בקומת העמודים ובאזורים מוצלים.
עפרית הכף	Plumbago capensis	שיח עשבוני תדיר ירק בעל צמיחה מהירה, פריחה תכולה.	כגדר חיה, או צמח כיסוי, אך ורק אם ניתן להבטיח גיזומים תכופים.
עץ השמן	Eleagnus pungens	שיח תדיר ירק.	כגדר חופשית בתנאיי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים או בגינה האחורית.
עץ השמן המנוקד	Eleagnus ebbingei	שיח תדיר ירק.	כגדר חופשית בתנאיי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים או בגינה האחורית.
ער אציל	Laurus nobilis	עץ קטן או שיח תדיר ירק.	כגדר חופשית בתנאיי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים או בגינה האחורית.
פיטוספורום גלוני	Pittosporum undulatum	שיח תדיר ירק, פריחה ריחנית	כגדר חופשית בתנאיי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים או בגינה האחורית.
פיטוספורום יפני "מגוון"	Pittosporum tobira 'variegatum'	שיח תדיר ירק, פריחה ריחנית.	כגדר חופשית או גזומה בחזית הגינה ובספים המגוננים הצדדיים, מתאים בקרבת חוף.
פיקוס השדרות	Ficus microcarpa	עץ סובטרופי תדיר ירוק, יכול להגיע למימדים גדולים.	כעץ שדרה, כגדר חיה וליצירת שער כניסה ירוק גזום.
פיטנה לבנה	Plumeria acuminata	עץ קטן או שיח גדול, בעל עלווה ופריחה בעלות ערך נוי גבוה.	שתילה נקודתית באזורים ייצוגיים בגינה.
פיטספורום יפני	Pittosporum tobira	שיח תדיר ירק, פריחה ריחנית.	כגדר חופשית או גזומה בחזית הגינה ובספים המגוננים הצדדיים, מתאים בקרבת חוף.
פלפלון בכות	Schinus mollis	עץ קטן עד בינוני, בכותי, עלווה ריחנית.	שתילה נקודתית בחזית או בפסים המגוננים הצדדיים.

רשימת עצים ושיחים מומלצים בעת השיקום

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
פלפלון דמוי אלה	Schinus terebinthifolia	עץ קטן, תדיר ירק, דומה לאלת המסטיק.	שתילה נקודתית בחזית או בפסים המגוננים הצדדיים. רצוי לשתול זכרים כדי למנוע הזרעה עצמית.
צ'יקס רוולוטה	Cycas revoluta	דקל קטן מימדים, דקורטיבי מאד.	שתילה בודדת בשילוב צמחיה נמוכה בשמש או בחצי צל, גם שוליים החיצוניים של קומת העמודים.
צסטרום לילי	Cestrum nocturnum	שיח תדיר ירק, נכנס לגננות בישראל בסוף שנות החמישים למאה הקודמת. פריחה ריחנית מאד.	כגדר חיה או כשיח חופשי, באור מלא עד צל קל. יש להבטיח השקייה נאותה.
צסטרום נאה	Cestrum elegans	שיח היסטורי הפורח בסגול.	כשיח חופשי באור מלא.
קטלפה ביגנוניודס	Catalpa bignoinoides	עץ קטן נשיר בעל פריחה מרהיבה.	שתילה נקודתית בתנאיי הארה מלאה.
קליסטמון אדום	Callistemon coccineus	עץ קטן עד בינוני, בעל פריחה מרהיבה וצמיחה בכותית.	שתילה נקודתית, בגינה הקדמית או בהצטלבות עם הפסים המגוננים הצדדיים. תנאיי הארה מלאה.
קליסטמון נאה	Callistemon citrinus	עץ קטן עד בינוני, בעל פריחה מרהיבה וצמיחה בכותית.	שתילה נקודתית, בגינה הקדמית או בהצטלבות עם הפסים המגוננים הצדדיים. תנאיי הארה מלאה.
קליסטמון ערבתי	Callistemon salignus	עץ קטן עד בינוני, בעל פריחה מרהיבה וצמיחה בכותית.	שתילה נקודתית, בגינה הקדמית או בהצטלבות עם הפסים המגוננים הצדדיים. תנאיי הארה מלאה.
קלמנטינה	Citrus clementina	עץ פרי הדר, פרי ופריחה ריחנית.	כשתילה נקודתית בגינה הקדמית ו\ או באזורי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים ו\או בגינה האחורית.
קלרודנדרון חלק	Clerodendron inermis	שיח תדיר ירק.	כגדר חיה גזומה, או כמטפס חופשי, בהארה מלאה עד צל קל.
קנציה בלמוריאנה	Howea belmoreana syn. Kentia belmoreana	דקל קטן מימדים עמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי צל עד צל כבד בגינה ובקומת העמודים.

רשימת עצים ושיחים מומלצים בעת השיקום

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
קסיה סוכנית (סנה)	Cassia corymbosa	עץ קטן או שיח פורח.	כשיח חופשי בשתילה נקודתית או גדר חיה חופשית, בתנאיי הארה מלאה.
קסיה רבת פרחים	Cassia floribunda	עץ קטן או שיח פורח.	עץ קטן או שיח פורח.
קסלפיניה יפיפיה	Caesalpinia pulcherrima	עץ קטן או שיח גדול פורח.	שתילה נקודתית בתנאיי הארה מלאה.
קריסה גדולת פרחים	Carissa grandiflora syn. C. macrocarpa	שיח תדיר ירק, בעל פריחה לבנה ריחנית ופרי אכיל.	כגדר חיה גזומה, כשיח בודד בצימוח חופשי, כצמח כיסוי ושרוע. יש לבחור את הזנים ההיסטוריים לצורכי שיקום.
קתרוסית מרובעת	Citharexylum spinosum	עץ בינוני או שיח תדיר ירק, בעל עלווה גדולה ומבריקה, פריחת סתוו-חורף ריחנית.	כשיח בשתילה נקודתית בגינה הקדמית ובאזורי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים ובגינה האחורית.
רימון מצוי	Punica granatum	שיח פורח הנושא פרי.	כשיח חופשי, לעיתים נדירות כגדר חיה חופשית או חצי-חופשית. תנאיי הארה מלאה. בעיקר נפוץ בגינות מהתקופה האקלקטית.
שיח אברהם	Vitex agnus-castus	שיח פורח רחב מימדים.	כגדר חיה חופשית או כשיח בודד. תנאיי הארה מלאה ושטח גדול מהרגיל בגינה הקדמית הנפוצה.
שסק יפני	Eriobotrya japonica	עץ פרי קטן מימדים, תדיר ירק, עמיד לצל.	בשתילה בודדת באזורי צל בגינה.
שפלרה מקרינה	Schefflera actinophylla	שיח תדיר ירק, נכנס לגננות בסוף שנות החמישים למאה הקודמת.	מתאים לחצי צל ולצל מלא, לאורך הגבולות הצדדיים, כתחליף לברושים.
שפלרה עצית	Schefflera arboricola	שיח תדיר ירק, נכנס לגננות בסוף שנות החמישים למאה הקודמת.	מתאים באזורי חצי צל וצל, בקומת העמודים ולאורך הפסים המגוננים הצדדיים.
תבטיה הרדופית	Thevetia peruviana	שיח תדיר ירק, הנושא פרח טרמינלי צהוב או כתום.	שתילה נקודתית או כגדר חופשית גבוהה, בשמש מלאה עד צל קל.
תות לבן	Morus alba	עץ היסטורי, נשיר הנושא פרי.	שתילה נקודתית בגינה או לאורך הפסים המגוננים הצדדיים בשמש מלאה עד חצי צל.

רשימת עצים ושיחים מומלצים בעת השיקום

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
תמרינדי הודי	Tamarindus indica L.	שיח נשיר פורח.	כשיח חופשי בתנאיי הארה מלאה.
תפוז	Citrus x sinensisc	עץ פרי הדר, הנושא פרי, בעל פריחה ריחנית.	שתילה נקודתית בגינה הקדמית ובאזורי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים ובגינה האחורית.

רשימת צמחים מומלצים לשיקום באזורי צל

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
אברת הנשר	Pteridium aquilinum	שרך.	במסלעה בחצי צל או ליד בריכת מים.
ביצן (אחירנטס) ושפלטי	Iresine herbstii	חד או דו-שנתי לחצי צל עד צל מלא.	באזורים בחצי צל בגינה ובקומת העמודים, למרגלות שתילה גבוהה יותר.
אמריליס יפהפה	Amaryllis belladonna	צמח בצל פורח, עמיד לצל קל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים.
אספליניום הקן	Asplenium nidus	שרך לחצי עד צל מלא.	מסלעה בחצי צל או ליד בריכת מים.
אספליניום שחור	Asplenium nigrum	שרך לחצי עד צל מלא.	מסלעה בחצי צל או ליד בריכת מים.
אספרגוס מגלי	Asparagus falcatus	בן שיח תדיר ירק, משתרע או מטפס.עמיד לחצי עד לצל מלא.	כגדר חיה צדדית מטפסת, באזורי שתילה בחצי צל בגינה ובקומת העמודים.
אספרגוס מנוצה	Asparagus setaceus syn. A. plumosus	בן שיח תדיר ירק, משתרע או מטפס. עמיד לחצי עד לצל מלא.	באזורי שתילה בחצי צל בגינה ובקומת העמודים.
אספרגוס שפרנגרי	Asparagus aethiopicus 'Sprengeri' syn. A. densiflorus 'Sprengeri'	בן שיח תדיר ירק, משתרע או מטפס.עמיד לחצי עד לצל מלא.	באזורי שתילה בחצי צל בגינה ובקומת העמודים.
אספרגוס שרוע	Asparagus declinatus	בן שיח תדיר ירק לחצי צל עד צל מלא.	באזורי שתילה בחצי צל בגינה ובקומת העמודים.
אצבוענית גדולת עלים	Ruscus hypoglossum syn. R. hypophyllum	בן שיח תדיר ירק עמיד לחצי עד לצל מלא.	באזורי שתילה בחצי ובצל מלא, בעיקר בקומת העמודים.
אצבעונית החורש	Ruscus aculeatus	בן שיח תדיר ירק עמיד לחצי עד לצל מלא.	באזורי שתילה בחצי ובצל מלא, בעיקר בקומת העמודים.
אקליפה מוזאיקה	Acalypha musaica	שיח עשבוני עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל בגינה האחורית או בפסים המגוננים הצדדיים.
אקליפה תלת גוונית	Acalypha wilkesiana	שיח עשבוני עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים.
ארליה דמוית לב	Aralia cordata	שיח תדיר ירק עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים.

רשימת צמחים מומלצים לשיקום באזורי צל

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
ארליה זיבולד	Fatsia japonica	שיח תדיר ירק עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים.
בגוניה נקודה	Begonia × albopicta	צמח עלווה עשבוני עמיד לחצי עד צל מלא.	בערוגות הגזורות בקומת העמודים, או כשתילה למרגלות צמחים גבוהים בגינה.
בגוניה עדינה	Begonia gracilis	צמח עלווה עשבוני עמיד לחצי עד צל מלא.	בערוגות הגזורות בקומת העמודים, או כשתילה למרגלות צמחים גבוהים בגינה.
בושמת הסולטן	Impatiens x walleriana	דו-שנתי עשבוני פורח עמיד לחצי צל.	בערוגות הגזורות בקומת העמודים, או כשתילה למרגלות צמחים גבוהים בגינה.
בשמת הגינה	Impatiens balsamina	חד או דו-שנתי פורח עמיד לחצי צל.	בערוגות הגזורות בקומת העמודים, או כשתילה למרגלות צמחים גבוהים בגינה.
ביגוניה	Begonia semperflorens	עשבוני פורח עמיד לחצי צל.	בערוגות הגזורות בקומת העמודים, או כשתילה למרגלות צמחים גבוהים בגינה.
ביגוניה מתכתית	Begonia metallica	צמח עלווה עשבוני עמיד לחצי עד צל מלא.	בערוגות הגזורות בקומת העמודים, או כשתילה למרגלות צמחים גבוהים בגינה.
ביגוניה רקס	Begonia rex	צמח עלווה עשבוני עמיד לחצי עד צל מלא.	בערוגות הגזורות בקומת העמודים, או כשתילה למרגלות צמחים גבוהים בגינה.
בננה	Musa x paradisiaca	עשב דמוי עץ המתאים לחצי צל.	שתילה נקודתית באזורי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים.
בננה ארנולדית	Ensete ventricosum	עשב דמוי עץ עמיד לחצי צל.	שתילה נקודתית באזורי חצי צל בפסים המגוננים הצדדיים.
גומא תרבותי	Cyperus alternifolius	צמח מים עמיד לצל קל.	באזורי צל קל בגינה או שוליים החיצוניים בקומת העמודים, בקרבת מים.
גינורה זהובה	Gynura aurantiaca	צמח עשבוני רב-שנתי עמיד לצל קל.	בערוגות הגזורות בקומת העמודים, או כשתילה למרגלות צמחים גבוהים בגינה.
דרקונית בלתי מחולקת	Cordyline indivisa	צמח רב שנתי אדריכלי עמיד לצל קל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים.

רשימת צמחים מומלצים לשיקום באזורי צל

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
דרקונית ויצ'י	Cordyline australis	צמח רב שנתי אדריכלי עמיד לצל קל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים.
וינקה גדולה	Vinca maior	צמח כיסוי, רב שנתי, פורח. עמיד לחצי צל עד צל מלא.	באזורי חצי עד צל מלא בגינה או בקומת העמודים.
וינקה ורודה	Catharantus roseus	דו\רב-שנתי עשבוני פורח, עמיד לצל קל.	באזורי צל קל בגינה וגם בשמש.
יהודי הנודד	Tradescantia zebrina	צמח עלווה, עשבוני, עמיד לחצי צל.	באזורי חצי עד צל מלא בגינה או בקומת העמודים.
יהודי הנודד תלת גווני	Tradescantia spathacea var. Tricolor syn. Rhoeo spathacea	צמח עלוה עשבוני עמיד לחצי צל.	באזורי חצי עד צל מלא בגינה או בקומת העמודים.
יהודי נודד	Tradescantia fluminensis	צמח עלוה עשבוני עמיד לחצי צל.	באזורי חצי עד צל מלא בגינה או בקומת העמודים.
יסמין סמבק	Jasminum sambac	שיח פורח משתרע\ מטפס עמיד לחצי צל.	באזורי חצי בגינה או בקומת העמודים.
ירקה מצויצת 'מפוספסת'	Chlorophytum comosum 'variegatum'	צמח עלווה רב שנתי עמיד לחצי צל.	באזורי חצי בגינה או בקומת העמודים.
כידונן גלילני	Sansevieria cylindrica	רב שנתי סוקולנטי עמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי עד צל מלא בגינה או בקומת העמודים.
כידונן ציילני	Sansevieria zeylanica	רב שנתי סוקולנטי עמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי עד צל מלא בגינה או בקומת העמודים.
כידונן תלת פסי	Sansevieria trifasciata syn. S. laurentii	רב שנתי סוקולנטי עמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי עד צל מלא בגינה או בקומת העמודים.
כלין קיפח	Nephrolepis exaltata ' bostonioensis'	שרך	מסלעה בחצי צל או ליד בריכת מים.
מגינית גדולה	Aspidistria elatior	צמח עלווה רב שנתי העמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי עד צל מלא בגינה או בקומת העמודים.
פילודנדרון משונה	Monstera deliciosa	צמח עלווה רב שנתי העמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי עד צל מלא בגינה או בקומת העמודים.

רשימת צמחים מומלצים לשיקום באזורי צל

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
צ'יקס רבולוטה	Cycas revoluta	דקל קטן מימדים עמיד לצל קל.	באזורי צל קל בגינה ובשולי קומת העמודים החיצוניים.
קולאוס ורשפלטיי	Coleus blumei var. verschaffeltii	צמח עלווה חד עד דו-שנתי עמיד לצל קל.	באזורי צל קל בגינה ובשולי קומת העמודים. גם בעציץ.
קוציץ רך	Acanthus mollis	צמח עלווה רב שנתי עמיד לחצי צל.	באזורי צל קל בגינה ובשולי קומת העמודים החיצוניים.
קיסוס מצוי	Hedera helix	צמח עלווה רב שנתי משתרע\מטפס עמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי צל עד צל מלא בגינה ובקומת העמודים.
קלדיום תלת צבעים	Caladium bicolor	צמח עלווה רב שנתי עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל מלא בגינה או בקומת העמודים.
קלה אתיופית	Zantedeschia aethiopica	צמח עלווה ופריחה רב שנתי עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל מלא בגינה או בקומת העמודים.
קליביה אדומה	Clivia miniata	בצל פורח עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל מלא בגינה או בקומת העמודים.
קנציה בלמוריאנה	Howea belmoreana syn. Kentia belmoreana	דקל קטן מימדים עמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי צל עד צל מלא בגינה ובקומת העמודים.
קנציה פורסטר	Howea forsteriana syn. Kentia forsteriana	דקל קטן מימדים עמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי צל עד צל מלא בגינה ובקומת העמודים.
קרינום אסיאתי	Crinum asiaticum	בצל פורח עמיד לחצי צל.	באזורי צל קל בגינה ובשולי קומת העמודים החיצוניים.
רב-רגל	Polypodium vulgare	שרך.	מסלעה בחצי צל או ליד בריכת מים.
שערות שלומית	Adiantum capillus veneris	שרך.	מסלעה בחצי צל או ליד בריכת מים.
שפלרה עצית	Brassaia (syn. Schefflera) actinophylla	שיח גבוה תדיר ירק עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל בגינה, בעיקר לאורך הפסים המגוננים הצדדיים.
שפלרה שיחית	Schefflera arboricola	שיח תדיר ירק עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל עד צל מלא בגינה ובקומת העמודים.

צמחיה "אדריכלית" או בת עלווה יחודית מומלצת לשיקום

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
אגבה אמריקאית	Agave americana	צמח בשרני מאד קוצני, עמיד מאד, מתאים לתנאי הארה מלאה.	מומלץ בגינה קדמית גדולה, לאורך השביל, בשוליים החיצוניים של קומת העמודים. ניתן להשתמש במינים וזנים שונים מאותו הסוג.
אגבה צרת עלים	Agave angustifolia	צמח בשרני מאד קוצני, עמיד מאד, מתאים לתנאי הארה מלאה.	מומלץ בגינה קדמית גדולה לאורך השביל, בשוליים החיצוניים של קומת העמודים. רצוי עם יריעת שורשים. ניתן להשתמש במינים וזנים שונים מאותו הסוג.
אלואה (מינים רבים)	Aloe spp.	צמח בשרני עם שפת עלים מעט קוצנית, מתאים לתנאי הארה מלאה. יוצר גושים. פריחה צהובה או כתומה בחורף.	מתאים בגינה הקדמית ובאזורי שמש, גם בערוגות מוארכות. קיימים מינים וזנים רבים, כולם מתאימים.
אראוקריה רמה	Araucaria excelsa	עץ מחטני בעל תצליל ייחודי	כעץ סימון על רקע חזית הבנין, בתנאי הארה טובה. ניתן להשתמש גם במיני אראוקריה אחרים.
ארליה דמוית לב	Aralia cordata	שיח תדיר ירק עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים. ניתן להשתמש במיני ארליה אחרים.
ארליה קשמירית	Aralia cashmirica	שיח תדיר ירק עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים. ניתן להשתמש במיני ארליה אחרים.
דזיליריון כחול עלים	Dasylirion glaucophyllum	צמח קסרופיט דמוי שיח, בעל הופעה "אדריכלית". מתאים לתנאי הארה מלאה.	מומלץ לשתילה בגינה הקדמית או באזורים שטופי שמש. מתאים כבודד או בשילוב עם צמחים "אדריכליים" אחרים.
דטורה לבנה	Datura alba syn. Datura metel syn. Datura stramoniun + Brugmansia arborea 'alba'	שיח עשבוני פורח.	כשיח חופשי בתנאי תאורה מלאה עד צל קל. ניתן להשתמש במיני ברוגמנסיה אחרים. לא להשתמש בגינה הנפקדת ע"י ילדים בשל רעילות הצמח. היום מסווגים כשני סוגים נפרדים. הדטורה הלבנה הקלסית, בעלת פרח הפונה כלפי מעלה אינה מומלצת לשתילות חדשות בשל פולשנותה. הדטורה העצית הלבנה, בעלת פרח גדול (או כפול) הפונה כלפי מטה, בעלת ערך נוי רב, אינה פולשנית.

צמחיה "אדריכלית" או בת עלווה יחודית מומלצת לשיקום

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
דקל וושיגנטוניה חסונה	Washingtonia robusta	דקל היסטורי	כעץ סימון בגינה, על רקע חזית הבנין, או בזוגות ליד השער בגינות מהתקופה האקלקטית.
דקל וושינגטוניה חוטית	Washingtonia filifera	דקל היסטורי	כעץ סימון בגינה, על רקע חזית הבנין, או בזוגות ליד השער בגינות מהתקופה האקלקטית.
דקל קנרי	Phoenix canariensis	דקל היסטורי	כעץ סימון בגינה, על רקע קיר חזית הבנין. עד לגמר התקפת חדקונית הדקל האדומה, יש להימנע מנטיעת דקלים קנריים חדשים, ולהעדיף את התמר או את הוושינגטוניה. אין בשום מקרה לשתול דקל קוקוס או דיקסוניה בגינה הקדמית.
דקל תמר	Phoenix dactylifera	דקל היסטורי	כעץ סימון בגינה, על רקע קיר חזית הבנין. ניתן לטעת מין דקל זה תוך כדי ניטור בפגיעתו בחדקונית הדקל האדומה (בינתיים פחות מהדקל הקנרי).
דרקונית	Dracaena spp.	מיני דרקונית שונים מהדרקונית הגדולה.	מומלץ שימוש בצמח "אדריכלי", הקיים במגוון גדלים וצורות.
דרקונית בלתי מחולקת	Cordyline indivisa	צמח רב שנתי אדריכלי עמיד לצל קל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים.ניתן להשתמש במיני קורדילינה אחרים.
דרקונית גדולה	Dracaena draco	שיח קסרופיט הדומה ליוקה, עמיד ליובש ולחסר טיפול, צמח אדריכלי מובהק.	מומלץ כצמח סימון או בשילוב צמחיה אדריכלית אחרת גבוהה. כמאפיין את גינות שנות השלושים.
דרקונית ויצ'י	Cordyline australis	צמח רב שנתי אדריכלי עמיד לצל קל.	באזורי חצי צל בגינה או בשולי קומת העמודים החיצוניים.
חלבלוב הדור	Euphorbia pulcherrima	צמח בית שהתאקלם בגינה ויוצר שיח גבוה בעל חפים צבעוניים.	מתאים בגינה באזורים בעלי תנאי הארה מלאה. ניתן להשתמש גם בזני חלבלוב הדור בעלי חפים בצבעים שונים, מלבד הצבע העיקרי האדום.

צמחיה "אדריכלית" או בת עלווה יחודית מומלצת לשיקום

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
חלבלוב רותמי	Euphorbia tirucalli	חלבלוב בשרני נפוץ בגינות העיר הלבנה, גם אם נכנס לגננות בשנות החמישים למאה הקודמת.	מתאים לגינה הקדמית בתנאיי הארה מלאה ובשילוב שיחים אחרים. צמח ייחודי, אין לו תחליפים.
יהודי הנודד תלת גווני	Tradescantia spathacea var. Tricolor syn. Rhoeo spathacea	צמח עלווה עשבוני עמיד לחצי צל.	באזורי חצי עד צל כבד בגינה או בקומת העמודים. ניתן להשתמש בסוגי ומיני יהודי נודד אחרים.
יוקה אלוואית	Yucca aloifolia	הנפוצה בארץ מבין היוקות. צמח קסרופיט דמוי שיח, בעל הופעה "אדריכלית". מתאים לתנאי הארה מלאה.	מומלץ לשתילה בגינה הקדמית או באזורים שטופי שמש. מתאים כבודד או בשילוב עם צמחים "אדריכליים" אחרים.
יוקה מינים שונים	Yucca spp.	צמח קסרופיט דמוי שיח, בעל הופעה "אדריכלית". מתאים לתנאי הארה מלאה.	מומלץ לשתילה בגינה הקדמית או באזורים שטופי שמש. מתאים כבודד או בשילוב עם צמחים "אדריכליים" אחרים.
כידונן גלילני	Sansevieria cylindrica	רב שנתי סוקולנטי עמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי עד צל כבד בגינה או בקומת העמודים. מומלץ לשתול בכל גינה משוקמת
כידונן צייליני	Sansevieria zeylanica	רב שנתי סוקולנטי עמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי עד צל כבד בגינה או בקומת העמודים. מומלץ לשתול בכל גינה משוקמת.
כידונן תלת פסי	Sansevieria trifasciata syn. S. laurentii	רב שנתי סוקולנטי עמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי עד צל כבד בגינה או בקומת העמודים. מומלץ לשתול בכל גינה משוקמת.
מגינית גדולה	Aspidistria elatior	צמח עלווה רב שנתי העמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי עד צל כבד בגינה או בקומת העמודים. מומלץ לשתול בכל גינה משוקמת.
פיטנה לבנה	Plumeria acuminata	עץ קטן או שיח גדול, בעל עלווה ופריחה בעלות ערך נוי גבוה.	שתילה נקודתית באזורים ייצוגיים בגינה הקדמית. לאיפיון מדויק מומלץ לשתול את המין ההיסטורי, בעל הפריחה הלבנה-צהובה. במקרים רבים, ניתן להשתמש גם בזנים אחרים.
פילודנדרון משונה	Monstera deliciosa	צמח עלווה רב שנתי העמיד לחצי עד צל מלא.	באזורי חצי עד צל כבד בגינה או בקומת העמודים. אפשר להשתמש לחלופין גם בפילודנדרון דו-נוצתי, הדומה לו מאד

צמחיה "אדריכלית" או בת עלווה יחודית מומלצת לשיקום

שם עברי	שם מדעי	סוג צמח	שימוש מומלץ בגינה המשוקמת
צבר	Opuntia spp.	צבר בזנים שונים וגם בצורה ללא קוצים.	מתאים לפינת קקטוסים או במסלעה בתנאי הארה מלאה או בעציץ. צמח מאפיין, השימוש בו מומלץ בצורות הלא קוצניות.
צ'יקס רבולוטה	Cycas revoluta	דקל קטן מימדים עמיד לצל קל.	באזורי צל קל בגינה ובשולי קומת העמודים החיצוניים.
צ'ראוס במינים שונים	Cereus spp.	קקטוס עמוד בעל חתך משולש. קוצני.	מתאים בגינה הקדמית לאפקט "אדריכלי". מומלץ בגינה גדולה או לקבלת אפקט "אדריכלי" בשילוב עם עוד צמחים סוקולנטיים.
קוציץ רך	Acanthus mollis	צמח עלווה רב שנתי עמיד לחצי צל.	באזורי צל קל בגינה ובשולי קומת העמודים החיצוניים.
קלה אתיופית	Zantedeschia aethiopica	צמח עלווה ופריחה רב שנתי עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל כבד בגינה או בקומת העמודים, בסביבה לחה.
קליביה אדומה	Clivia miniata	בצל פורח עמיד לחצי צל.	באזורי חצי צל כבד בגינה או בקומת העמודים. חשוב באיפיון ערוגות קומת העמודים להחזרת המימד הפורח.
קנה הודית	Canna indica	צמח עשבוני בגודל של שיח בעל פריחה צבעונית ועלווה גדולה ודקורטיבית.	מתאים בגינה באזורים בעלי תנאי הארה מלאה עד צל קל מאד. יוצר גושים המתרחבים לרוחב. מומלץ לאיפיון מדויק של הגינה ההיסטורית. ניתן להשתמש במינים וזנים רבים הקיימים בשוק.
קקטוס נחש	Nyctocereus serpentinus syn. Peniocereus serpentinus	קקטוס קוצני מפותל קטן מימדים.	מתאים לפינת קקטוסים או במסלעה בתנאיי הארה מלאה. או בעציץ. ניתן להחליף בסוגי ומיני קקטוס אחרים.

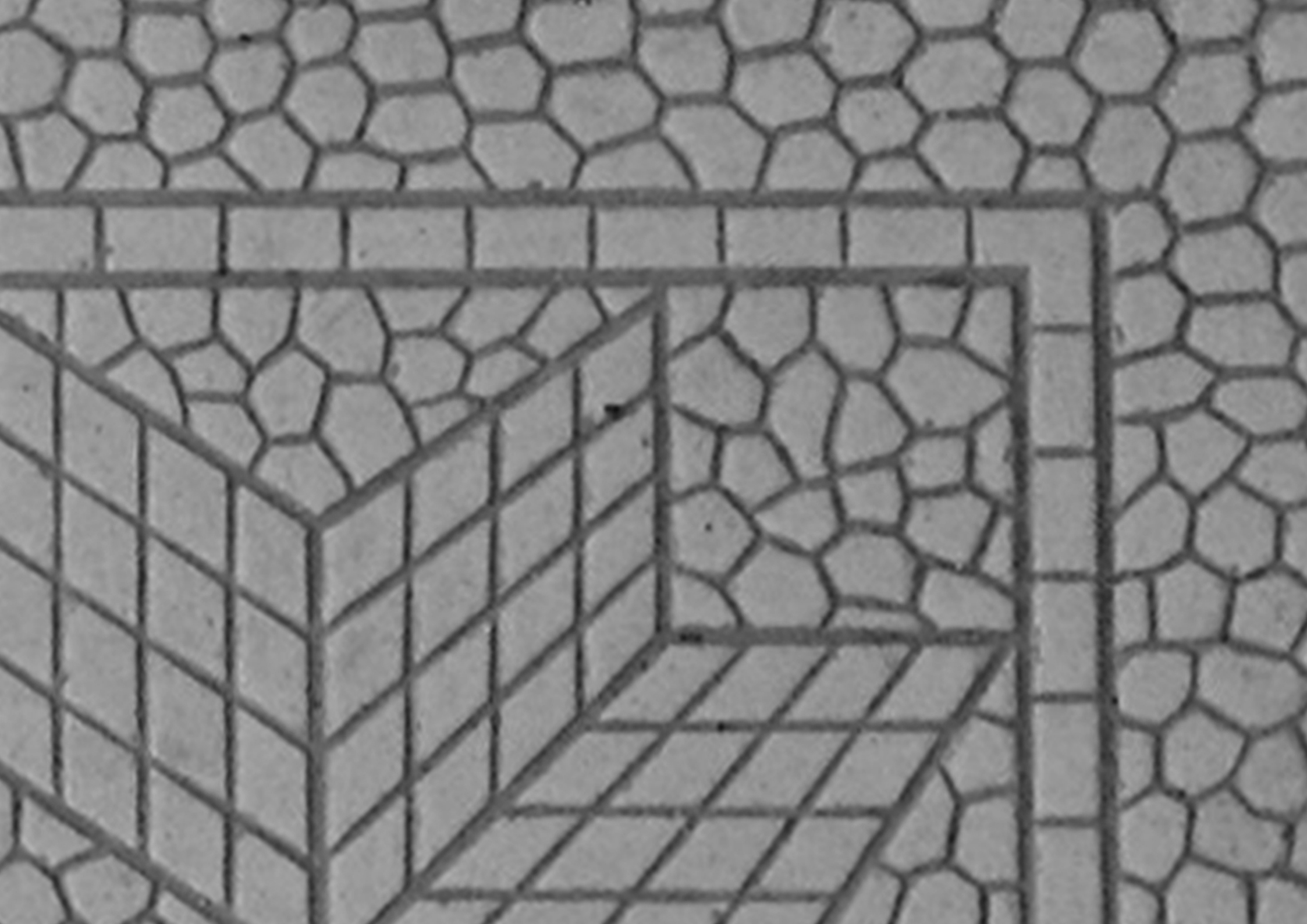

נספח 4

מאגר מרצפות בעיר הלבנה

אהרונוביץ 13	**310**
בן גוריון 81	**310**
יהל"ל 3	**310**
פילון 6	**310**
ליברמן 4	**311**
יוסף אליהו 15	**311**
ח"ן 15	**311**
ח"ן 14	**311**
ח"ן 25	**312**
ח"ן 2	**312**
ח"ן 4	**312**
יוסף אליהו 11	**312**

מאגר מרצפות

טקסטורה ויקטורית	טקסטורה אמיתית	טקסטורה מיושמת	מידע כללי
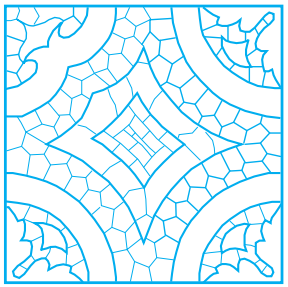			**מרצפות אהרונוביץ 13** מרצפות בטון מוטבעות בצבע אפור. דוגמה עם מוטיבים פרחוניים בתוך צורות גאומטריות על רקע גריד דמוי אבן בהנחה פראית. מימדים: 0.20 מ' x 0.20 מ' רוחב השביל: 9 מרצפות (1.80 מ') נצפה ב: אהרונוביץ 13 פ' גליקסון 5, גורדון 33 (דומה)
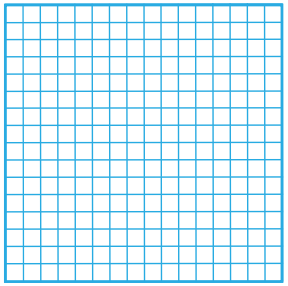	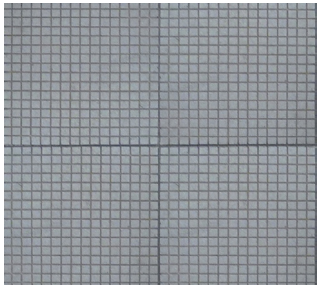		**מרצפות בן גוריון 81** מרצפות בטון מוטבעות בצבע אפור. דוגמה בצורת גריד פשוט. ריצוף מקורי: רק ברחבה בקומת העמודים, בשביל מרצפות טראצו פשוטות לא מקוריות (0.20 מ' x 0.20 מ'). מימדים: 0.20 מ' x 0.20 מ' רוחב השביל: 7 מרצפות (1.4 מ') נצפה ב: רוזנבאום 6.
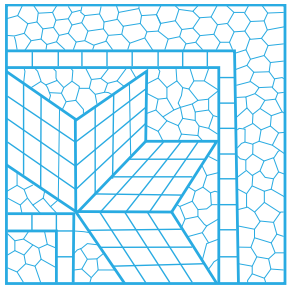	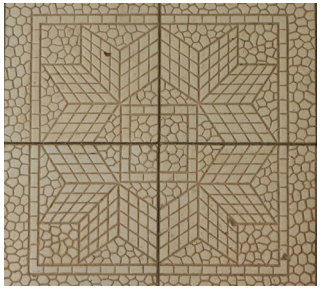		**מרצפות יהל"ל 3** מרצפות בטון מוטבעות בצבע אפור, דוגמה גאומטרית על רקע מוטיב בהנחה פראית ריצוף מקורי: שביל הכניסה ורחבת חצר קומת העמודים. ההטבעה נעלמה באזורי הדריכה העיקריים. מימדים: 0.20 מ' x 0.20 מ' רוחב השביל: 9 מרצפות (1.8 מ') נצפה ב: רחוב יהל"ל 3.
			מרצפות פילון 6 מרצפות בטון מוטבעות בצבע אפור, דוגמת עלווה ופרחים על רקע מוטיב בהנחה פראית. ריצוף מקורי:בשביל הכניסה, שביל לגרז' ובחצר קומת העמודים. מחיקה חלקית של ההטבעה באזורי הדריכה העיקריים. מימדים: 0.20 מ' x 0.20 מ' רוחב השביל הכניסה: 9+1/2+1/2 (2.0 מ') נצפה ב: רחוב פילון 6.

מאגר מרצפות

טקסטורה ויקטורית	טקסטורה אמיתית	טקסטורה מיושמת	מידע כללי
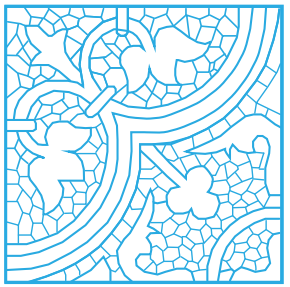			**מרצפות ליברמן 4** מרצפות בטון מוטבעות בצבע צהוב אוקר. דוגמה עם מוטיבים פרחוניים וקנוקנות על רקע מוטיב בהנחה פראית. מימדים: 0.20 מ' x 0.20 מ' רוחב השביל: 9 מרצפות (1.80 מ') נצפה ב: ליברמן 4, יוסף אליהו 5, אדם הכהן 22.
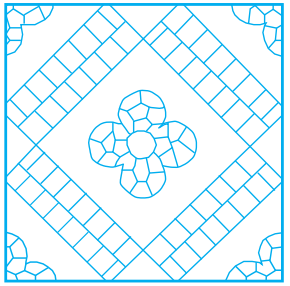	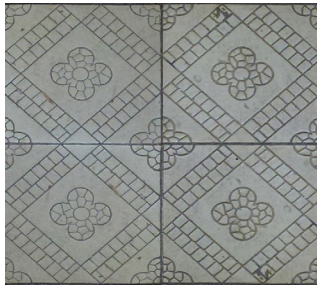		**מרצפות יוסף אליהו 15** מרצפות בטון מוטבעות בצבע אפור, דוגמה עם הטבעה בצורת ריבוע מוסט עם פרח במרכז. ריצוף מקורי: ברחבת קומת העמודים, השביל במרצפות טראצו פשוטות. מימדים: 0.20 מ' x 0.20 מ' רוחב השביל: 7 מרצפות (1.4 מ') נצפה ב: יוסף אליהו 15, שד' ח"ן 23, לילנבלום 14.
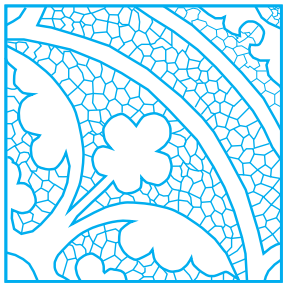	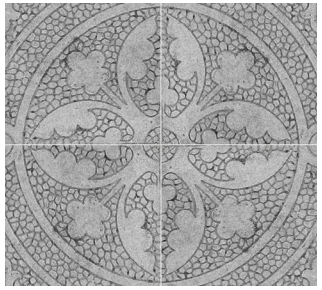		**מרצפות ח"ן 15** מרצפות בטון מוטבעות בצבע אפור. דוגמת עלווה על רקע הנחה פראית. ריצוף מקורי:בשביל הכניסה וברחבת החצר בקומת העמודים. ההטבעה נעלמה באזורי הדריכה העיקריים. מימדים: 0.20 מ' x 0.20 מ' רוחב השביל: 9 מרצפות (1.8 מ') נצפה ב: שד' ח"ן 15, מנדלסון -3 פ' פילון 1.
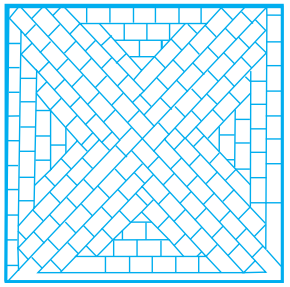	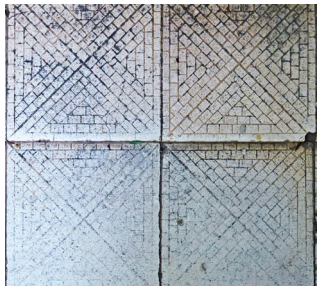		**מרצפות ח"ן 14** מרצפות בטון מוטבעות בצבע אפור. דוגמה גאומטרית, המדמה ריצוף אבנים מלבניות. ריצוף מקורי:בשביל הכניסה וברחבת החצר בקומת העמודים. ההטבעה נימחקה במרבית השטח, למעט שולי השביל. רוחב השביל: 8 מרצפות (1.6 מ') נצפה ב: שד' ח"ן 14.

נספח 4

מאגר מרצפות

טקסטורה ויקטורית	טקסטורה אמיתית	טקסטורה מיושמת	מידע כללי
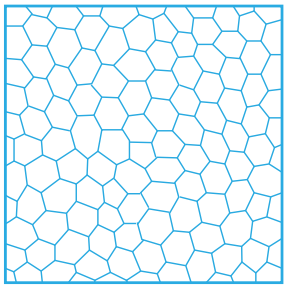	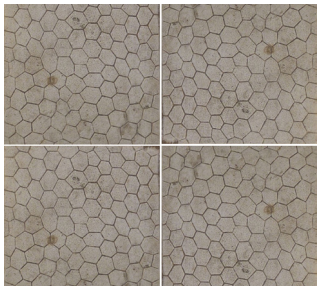		**מרצפות ח"ן 25** מרצפות בטון מוטבעות בצבע אפור. דוגמה דמוית אבן בהנחה פראית. מימדים: 0.20 מ' x 0.20 מ' רוחב השביל: 4 מרצפות (1.80 מ'), שביל צדדי לאזור שירות נצפה ב: שד' ח"ן 25.
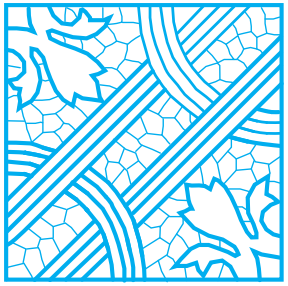	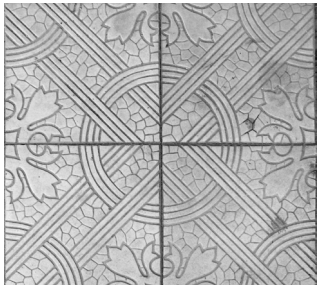		**מרצפות ח"ן 2** מרצפות בטון מוטבעות בצבע אפור, דוגמה גאומטרית משולבת במוטיב עלווה על רקע מוטיב בהנחה פראית. מימדים: 0.20 מ' x 0.20 מ' ריצוף מקורי: ברחבת קומת העמודים, השביל במרצפות טראצו פשוטות. רוחב השביל: 10 מרצפות (2.0 מ') נצפה גם ב: אהרונוביץ -4 פ' לוריא 13, בן גוריון 72, ויזל -7 פ' יהל"ל 7, ויזל 8, מנדלסון 1 פ' שפינוזה 24.
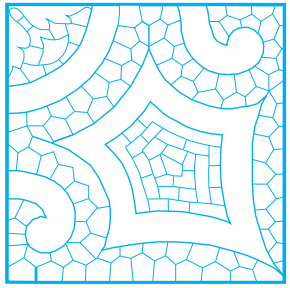	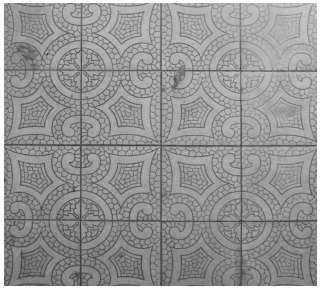		**מרצפות ח"ן 4** מרצפות בטון מוטבעות בצבע אפור. דוגמת עלווה על רקע מוטיב דמוי אבן בהנחה פראית. מימדים: 0.20 מ' x 0.20 מ' ריצוף מקורי:ברחבת החצר בקומת העמודים. ההטבעה נמחקה באזורי הדריכה העיקריים. ריצוף משני בטראצו על השביל. רוחב השביל: 9 מרצפות (1.8 מ') נצפה ב: שד' ח"ן 4, בן גוריון 77, ויזל 4, ויזל 10, ויזל 16, ויזל 22.
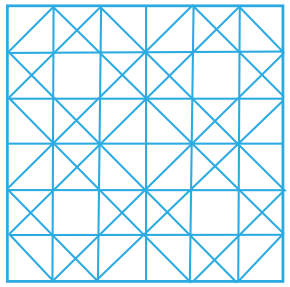	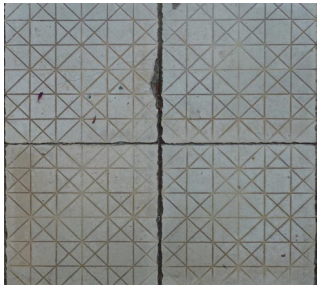		**מרצפות יוסף אליהו 11** מרצפות בטון מוטבעות בצבע אפור. דוגמה גאומטרית. מימדים: 0.20 מ' x 0.20 מ' ריצוף מקורי: בשביל וברחבה. חלק מהמרצפות שניזוקו הוחלפו במרצפות טראצו. רוחב השביל: 7 מרצפות (1.4 מ'). נצפה ב: יוסף אליהו 11.

